

ARCHEOLOGICKÉ
VÝSKUMY
A
NÁLEZY
NA SLOVENSKU

V ROKU 2016

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

ARCHEOLOGICKÉ
VÝSKUMY
A
NÁLEZY
NA SLOVENSKU

V ROKU 2016

Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2016

Odborní redaktori / Expert editors Ivan Cheben, Klaudia Daňová

Redakčná rada / Editorial board Ivan Cheben, Klaudia Daňová, Marek Vojteček, Jiří Doležel, Martin Krenn

Recenzenti / Reviewers Miroslava Daňová, Peter Gábor

Anglický preklad / English translation Viera Tejbusová a autori

Počítačová sadzba / Layout Beáta Jančíková

© Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra 2022

Rozširuje / Distributed by Archeologický ústav SAV, v. v. i., Akademická 2, 949 21 Nitra
e-mail: nraukniz@savba.sk

Tlač / Printed by VEDA, vydavateľstvo SAV, Centrum spoločných činností SAV, v. v. i., Bratislava

ISBN 978-80-8196-058-1

ISSN 0231-925X

Za znenie a obsah príspevkov zodpovedajú autori. / Authors are responsible for their contributions.

Na obálke je fajka z bielej hlíny (18. stor.), Bratislava-Staré Mesto (Bratislavský hrad).

On the cover is pipe of white clay (18th century), Bratislava-Staré Mesto (Bratislava castle).

OBSAH / CONTENT

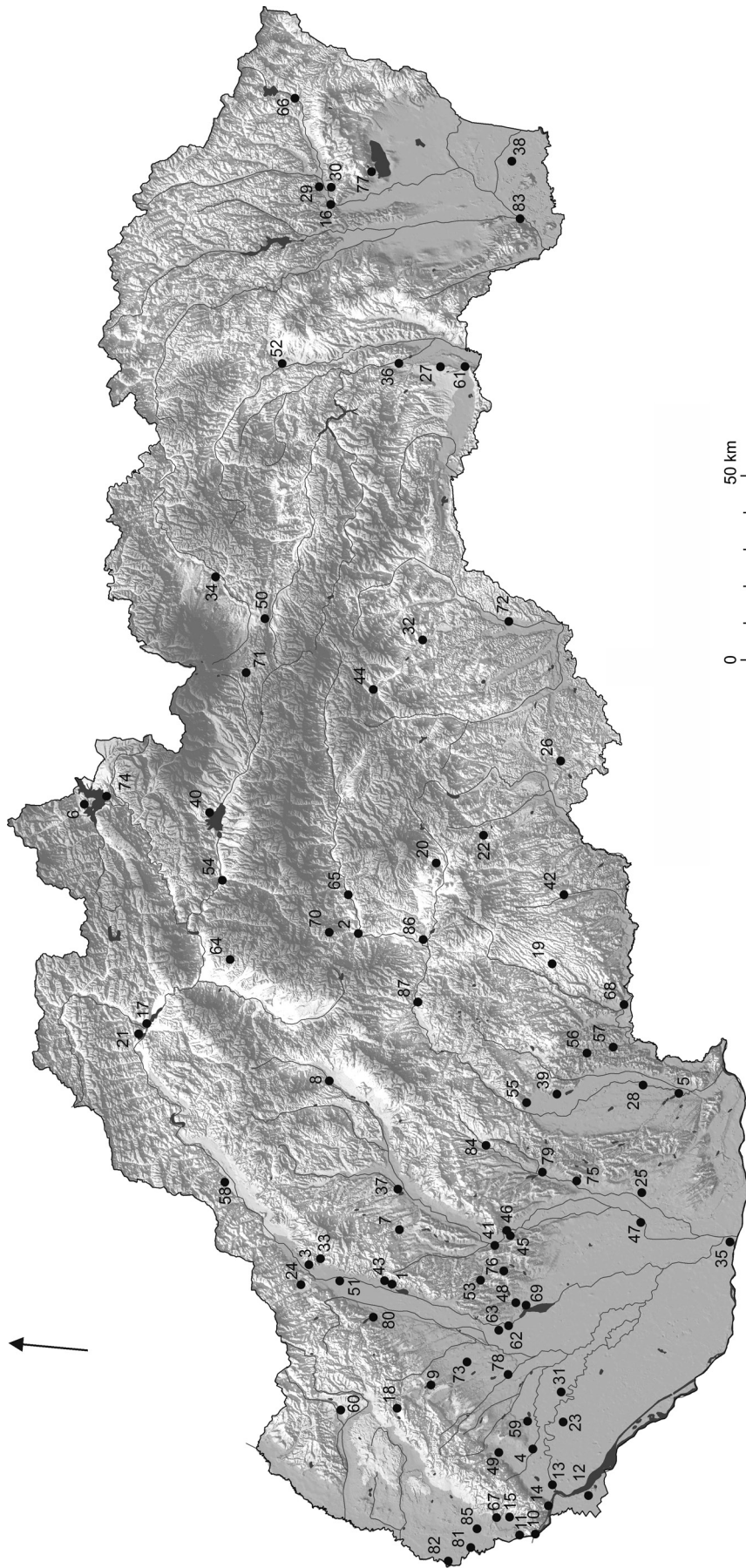
Mapa lokalít / Map of locations	10
Prehľad lokalít / Overview of locations	11
Jozef B á t o r a – Martin B a č a	
Deviata sezóna výskumu opevneného sídliska zo staršej doby bronzovej v Santovke	14
The ninth season of excavations at the fortified settlement from the Early Bronze Age in Santovka	14
Jozef B á t o r a – Renáta G l a s e r – O p i t z o v á	
Nález unikátnej dýky v Sklabini	14
The find of a unique dagger in Sklabiňa	15
Jozef B á t o r a – Martin N e u m a n n – Tibor P á l i n k á s	
Výskum opevneného sídliska badenskej a hatvanskej kultúry v Šahách	15
The excavation of the fortified settlement of the Baden and Hatvan cultures in Šahy	16
Jozef B á t o r a – Knut R a s s m a n n	
Výsledky archeologického výskumu vo Vrábľoch	16
Results of archaeological excavations in Vráble	17
Jozef B á t o r a – Peter T ó t h	
Výsledky výskumu opevneného sídliska zo staršej doby bronzovej v Rybníku	17
Results of the excavation of the fortified settlement from the Early Bronze Age in Rybník	17
Igor B a z o v s k ý	
Záchranné výskumy v polohe Tehelný hon v Bratislave-Rusovciach	18
Rescue excavations at the site of Tehelný hon in Bratislava-Rusovce	18
Igor B a z o v s k ý – Vladimír T u r č a n	
Záchranné výskumy SNM – Archeologického múzea v Bratislave-Rusovciach	18
Rescue excavations of SNM – Archaeological Museum in Bratislava-Rusovce	19
Peter B e d n á r – Peter D e b n á r	
Pokračovanie výskumu pri budove Okresného súdu v Nitre	20
Continuation of excavation near the District Court building in Nitra	21
Peter B e d n á r – Michal Š i m k o v i c	
Výskum Vinianskeho hradu a jeho zázemia	21
Excavation of Vinné castle and its hinterland	23
Ján B e l j a k	
Výskum Evanjelického lýcea v Jelšave	24
Excavation of the Evangelic Lyceum in Jelšava	24
Ján B e l j a k – Noémi B e l j a k P a ž i n o v á – Mária P u t š k o	
Archeologický výskum na Pustom hrade vo Zvolene	25
The archaeological excavation at Pustý castle in Zvolen	29
Ján B e l j a k – Zuzana K a l i č i a k o v á – Maxim M o r d o v i n	
Archeologický výskum na hrade Modrý Kameň	29
Archaeological excavation at the castle of Modrý Kameň	31
Ján B e l j a k – Maxim M o r d o v i n	
Výskum na hrade Čabrad'	32
Excavation at Čabrad' castle	35
Mário B i e l i c h	
Ojedinelé nálezy hlinených fajok z archeologických výskumov a prospekcií na Slovensku	36
The unique finds of clay pipes from archaeological excavations and prospectings in Slovakia	38
Mário B i e l i c h	
Stredoveké nálezy z Rišňoviec	39
Medieval finds from Rišňovce	40

Zora Bieličiová	
Zvieracie kosti zo sídliska a pohrebiska zo staršej doby bronzovej v Pate	41
Animal bones from the Early Bronze Age settlement and cemetery in Pata	42
Pavol Bobek – Kristian Elschek	
Sídliská z doby bronzovej a laténskej na Záhorí	43
The Bronze Age and LaTène settlements in the region of Záhorie	44
Miloš Čierny	
Drobná kolekcia archeologického materiálu z polohy Krivín	44
The miniature collection of archaeological material from the site of Krivín	46
Marián Čurný – Vladimír Mitáš	
Ďalšie keramické fajky z Muránskeho hradu	46
More ceramic pipes from Muráň castle	47
Klaudia Daňová	
Druhá etapa výskumu líniovej stavby Galanta-Šúrovce	47
The second stage of excavation of the linear structure of Galanta-Šúrovce	49
Klaudia Daňová	
Záchranný výskum v areáli Kaštieľa vo Veľkej Mani	49
The rescue excavation in the area of the Manor in Veľká Maňa	50
Zdeněk Farkaš – Igor Choma – Pavol Jelínek – Nikola Nemečková – Lucia Pilková	
Pokračovanie záchranného výskumu v Senici	50
Continuation of the rescue excavation in Senica	51
Zdeněk Farkaš – Igor Choma – Nikola Nemečková – Lucia Pilková	
Siedma etapa archeologického výskumu na hrade Čeklís	51
Seventh stage of the archaeological excavation at the castle of Čeklís	53
Zdeněk Farkaš – Igor Choma – Nikola Nemečková – Matúš Sládok	
Zvyšky pece a zlomky kovolejarských koláčov z Bukovej	53
Remains of a furnace and fragments of slag cakes from Buková	54
Eva Fottová	
Piata etapa archeologického výskumu na hrade Divín	54
Fifth stage of the archaeological excavation at the castle of Divín	56
Gabriel Fusek – Michal Holeščák – Andrea Slaná – Zuzana Staneková	
Štvrtá sezóna výskumu na hradisku Veľký vrch v Divinke	57
Fourth season of the excavation at the hillfort of Veľký vrch in Divinka	58
Peter Harčar – Elena Miroššayová	
Železná sekerka s ramienkami zo Stakčína	58
Winged iron axe from Stakčín	59
Bibiána Hromadová – Laurent Klaric – Adrián Nemer gut	
Revízný archeologický výskum v Moravanech nad Váhom-Podkovicí	59
The revision excavation in Moravany nad Váhom-Podkovicica	61
Roman Hrončíak – Martin Kvietok	
Záchranný výskum v Detve	61
The rescue excavation in Detva	62
Ivan Cheben	
Hlinená pokladnička cibulového tvaru z Komárna	63
Onion-shaped ceramic money box from Komárno	64
Ivan Cheben – Martin Furholt	
Výskum pôdorysov dlhých domov na sídlisku vo Vrábľoch	64
Forschung der Längshäusergrundrisse in Siedlungsareal in Vráble	67
Ivan Cheben – Michal Cheben – Adrián Nemer gut – Petra Chebenová	
Archeologický výskum v Sedmerovci	69
Archaeological research in Sedmerovec	70

Pavol Jelínek	
Záchranný výskum v Bratislave-Záhorskej Bystrici	71
The rescue excavation in Bratislava-Záhorská Bystrica	72
Lubomíra Kaminská	
Výskum paleolitickéj lokality v Seni I	72
The excavation of the Paleolithic site in Seňa I	73
Tomáš König – Andrej Vrtel	
Archeologický výskum v exteriéri kostola Narodenia Panny Márie v Krušovciach	73
The archaeological excavation in the exterior of the Church of the Nativity of Virgin Mary in Krušovce	75
Mária Krošláková	
Antropologické zhodnotenie kostier z lokality Dvory nad Žitavou	75
Anthropological analysis of skeletal remains from Dvory nad Žitavou	77
Kristína Kučeráková	
Archeologický výskum hradu Šášov	77
The archaeological excavation at the castle of Šášov	80
Martin Kvietok	
Záchranný výskum v Banskej Bystrici	81
The rescue excavation in Banská Bystrica	82
Martin Kvietok	
Záchranný výskum v Liptovskom Trnovci	82
The rescue excavation in Liptovský Trnovec	84
Martin Kvietok	
Archeologický výskum na hrade Slovenská Lupča	84
The archaeological excavation at the castle of Slovenská Lupča	85
Martin Kvietok	
Záchranný výskum v Španej Doline	86
The rescue excavation in Špania Dolina	87
Róbert Malček	
Výsledky záchranného výskumu v jelšavskom kaštieli	87
Results of the rescue excavation in the manor of Jelšava	88
Róbert Malček	
Výsledky archeologického výskumu na hrade Muráň.....	88
Results of the archaeological excavation at the castle of Muráň	91
Róbert Malček	
Praveká nádoba z Tornale	91
A prehistoric vessel from Tornaľa	92
Róbert Malček	
Stredoveký sídliskový objekt zo Zvolena-Margočinky	92
The medieval settlement feature from Zvolen-Margočinka	92
Róbert Malček – Viktória Tittlová	
Výsledky záchranného terénneho výskumu na hrade Fiľakovo	93
Results of the rescue field excavation at the castle of Fiľakovo	98
Juraj Malec – Mária Müllerová	
Záchranný archeologický výskum v Beckove	98
The rescue excavation in Beckov	100
Juraj Malec – Mária Müllerová	
Záchranný archeologický výskum v Dolných Janíkoch	100
The rescue excavation in Dolné Janíky	102
Juraj Malec – Mária Müllerová – Lukáš Trnkus	
Záchranný archeologický výskum v Lelesi	102
The rescue excavation in Leles	104

Juraj Malec – Mária Müllerová – Lukáš Trnkus	
Prvá etapa archeologického výskumu Jarkovej ulice v Prešove	105
First stage of the archaeological excavation in Jarková street in Prešov	107
Adrián Nemergut	
Archeologický výskum v Bobrove a Trstenej, časti Ústie nad Priehradou	107
The archaeological excavation in Bobrov and Trstená-Ústie nad Priehradou	109
Lenka Pechová	
Archeologický výskum kostola sv. Mikuláša v Szadiciach	110
The archaeological excavation of the Church of St. Michael in Szadice	111
Karol Pieta – Miriam Jakubčinová – Zbigniew Robak	
Výskum včasnostredovekej aglomerácie Bojná	112
The excavation in the Early Medieval agglomeration of Bojná	114
Zuzana Poláková – Branislav Kovár – Lucia Luščíková – Marián Samuel – Róbert Ölvický – Miroslav Matejka	
Záchranné a zisťovacie výskumy v areáli Bratislavského hradu	114
The rescue and development-led excavations in the area of Bratislava castle	127
Zuzana Poláková – Vladimír Mitáš	
Praveké sídliskové nálezy z Priemyselnej ulice v Nitre	133
The prehistoric settlement finds from Priemyselná street in Nitra	135
Martin Pristáš	
Archeologický výskum komitátneho hradu Zemplín	135
The archaeological excavation at the county castle of Zemplín	136
Matej Ruttkay – Marián Soják – Peter Fecko	
Tretia etapa výskumu lokality Štrba-Šoldov	136
Third Stage of the excavation at the site of Štrba-Šoldov	137
Marián Samuel	
Výskum Kostola sv. Martina v Banke	138
The excavation of the Church of St. Martin in Banka	142
Marián Soják	
Menšie investičné akcie na Spiši	143
Minor investment activities in Spiš	145
Zuzana Staneková	
Výskum na nádvorí Budatínskeho hradu	145
The excavation at the courtyard of Budatín castle	146
Ivana Strakošová	
Výskumy Vihorlatského múzea v Humennom	147
Excavations of the Vihorlatské Museum in Humenné	148
Petra Šimončíčová Koóšová	
Archeologický výskum v centre stredovekého mestečka Devín	149
The archaeological excavation in the centre of the medieval town of Devín	150
Petra Šimončíčová Koóšová – Branislav Lesák	
Archeologický výskum mestskej štvrte Zuckermandel	151
The archaeological excavation of the city ward of Zuckermandel	152
Kamil Švaňa – Miroslav Hronec	
Záchranný výskum na stavbe Úpravy časti NN siete v obci Haniska	153
The rescue archaeological excavation on construction site in Haniska	154
Kamil Švaňa – Miroslav Hronec	
Záchranný výskum v Košiciach	154
The rescue archaeological excavation from Košice	155
Peter Tóth – Silvia Bodoriková – Zora Bielichová	
Kostrový nález badenskej kultúry z Hronoviec	156
The skeleton of the Baden culture from Hronovce	157

Marek Vojteček – Michal Čebén – Adrián Nemer gut	
Záchranný výskum pri výstavbe železničného terminálu v Lužiankach	158
The rescue excavation at construction of the railway terminal in Lužianky	159
František Žák Matyasowszky – Denisa Diačiková – Ladislav Chmelo – Daniela Krajčiová – Michal Ontko – Bohuslav Šebesta	
Záchranný výskum vyvolaný výstavbou zariadenia pre ťažbu štrkov v Jelke	159
The rescue excavation initiated by construction of a gravel exploitation facility in Jelka	160
František Žák Matyasowszky – Denisa Diačiková – Ladislav Chmelo – Daniela Krajčiová – Michal Ontko – Bohuslav Šebesta – Marek Šútor – Jakub Tamaškovič	
Kanalizácia a rekonštrukcia vodovodu Rusovce – II. etapa archeologického výskumu	160
The sewerage system and reconstruction of water pipeline of Rusovce – stage II of archaeological excavation	163
František Žák Matyasowszky – Denisa Diačiková – Ladislav Chmelo – Daniela Krajčiová – Michal Ontko – Bohuslav Šebesta – Marek Šútor – Jakub Tamaškovič	
Záchranný archeologický výskum na lokalite Senec pri výstavbe križovatky Blatné	164
The rescue archaeological excavation at the site of Senec during construction of Blatné crossroad	165
František Žák Matyasowszky – Denisa Diačiková – Ladislav Chmelo – Michal Ontko – Bohuslav Šebesta – Jakub Tamaškovič	
Predstihový výskum v areáli Volkswagen Slovakia, a. s.	165
The development-led excavation in the area of Volkswagen Slovakia, a. s.	166
František Žák Matyasowszky – Denisa Diačiková – Ladislav Chmelo – Bohuslav Šebesta – Marek Šútor	
Archeologický výskum líniovej stavby v Seredi	166
The archaeological excavation of the linear structure in Sereď	166
František Žák Matyasowszky – Denisa Diačiková – Daniela Krajčiová – Michal Ontko – Bohuslav Šebesta – Marek Šútor	
Rozšírenie areálu skládky odpadov v Zohori – stavba 3	167
Extension of the landfill site area in zohor – structure 3	167
František Žák Matyasowszky – Denisa Diačiková – Michal Ontko – Bohuslav Šebesta – Marek Šútor	
Záchranný výskum pri výstavbe predajne COOP Jednota v Bíni	168
The rescue excavation during the construction of the COOP Jednota shop in Biňa	168
František Žák Matyasowszky – Denisa Diačiková – Michal Ontko – Bohuslav Šebesta – Jakub Tamaškovič	
Záchranný výskum na Gerulatskej ulici v Rusovciach	169
The rescue excavation in Gerulatská street in Rusovce	170
Ondrej Žáár	
Záchranné výskumy spoločnosti Pamarch, s. r. o., v roku 2015	170
Rescue excavations of Pamarch, s. r. o., company in 2015	171
Ondrej Žáár – Lubica Žárová	
Sídliskové nálezy z doby laténskej z Kálnice	171
Settlement finds from the LaTène period from Kálnica	171
Ondrej Žáár – Lubica Žárová – Adrián Nemer gut	
Paleolitický výskum v Dolnom Srní	172
The Paleolithic excavation in Dolné Srnie	173
Ondrej Žáár – Lubica Žárová – Róbert ÖlvECKY	
Záchranné výskumy spoločnosti Pamarch, s. r. o.	173
The rescue excavations by Pamarch, s. r. o.	177
Abecedný zoznam autorov / Alphabetical list of authors	275

Mapa lokalít k prehľadu archeologických výskumov a nálezov na Slovensku v roku 2016 (číslovanie nálezísk zodpovedá poradovým číslam v tabuľke na s. 11–13.
 Map of the archaeological excavations and finds in Slovakia in 2016 (numbers correspond with the site numbers in the table on pp. 11–13.

Prehľad slovenských lokalít, na ktorých sa v roku 2016 uskutočnili výskumy alebo zistili archeologické objekty a nálezy (poradové čísla zodpovedajú číslam na s. 10).

Overview of the Slovak sites where the archaeological excavations were carried out or the archaeological features and finds were detected in 2016 (numbers correspond with the numbers on p. 10).

Poradové číslo	Obec (lokalita)	Okres	Datovanie lokalít, objektov, nálezov													Príspevok na strane	
			pravek	paleolit a mezolit	neolit	eneolit	doba				stredovek						bez možnosti datovania
							bronzo	halštatská	laténska	rímska a sťahovania národov	stredovek	6.–9. storočie	10.–12. storočie	13.–16. storočie			
1	Banka	Piešťany									*			*	138		
2	Banská Bystrica	Banská Bystrica												*	81		
3	Beckov	Nové Mesto nad Váhom						*	*	*				*	98		
4	Bernolákovo	Senec							*				*	*	51		
5	Bíňa	Nové Zámky				*							*		168		
6	Bobrov	Námestovo		*											108		
7	Bojná	Topoľčany									*	*			112		
8	Bojnice	Prievidza												*	173		
9	Boleráz	Trnava												*	174		
10	Bratislava, časť Devín	Bratislava IV			*	*		*		*				*	143		
11	Bratislava, časť Devínska Nová Ves	Bratislava IV				*	*								165		
12	Bratislava, časť Rusovce	Bratislava V					*	*	*				*	*	18, 160, 169, 174		
13	Bratislava, časť Ružinov	Bratislava II												*	36		
14	Bratislava, časť Staré Mesto	Bratislava I				*		*		*				*	114, 144		
15	Bratislava, časť Záhorská Bystrica	Bratislava IV			*	*	*	*	*	*					71		
16	Brekov	Humenné								*				*	150		
17	Budatín	Žilina								*				*	149		
18	Buková	Trnava				*									53		
19	Čabradský Vrbovok	Krupina				*				*				*	32		
20	Detva	Detva				*									61		
21	Divinka	Žilina				*	*	*	*	*				*	57		
22	Divín	Lučenec								*				*	54		
23	Dolné Janíky	Dunajská Streda				*									100		
24	Dolné Srnie	Nové Mesto nad Váhom		*											172		
25	Dvory nad Žitavou	Nové Zámky			*	*				*					75		
26	Fiľakovo	Lučenec				*				*			*	*	93		
27	Haniska	Košice-okolie	*				*			*			*		153		
28	Hronovce, časť Vozokany nad Hronom	Levice				*									156		
29	Humenné	Humenné								*				*	151		

[illegible]

Poradové číslo	Obec (lokalita)	Okres	Datovanie lokalít, objektov, nálezov													Príspevok na strane	
			pravek	paleolit a mezolit	neolit	eneolit	doba				stredovek				novovek		bez možnosti datovania
							bronzo	halštatská	laténska	rímska a sťahovania národov	stredovek	6.-9. storočie	10.-12. storočie	13.-16. storočie			
65	Slovenská Ľupča	Banská Bystrica									*				*		84
66	Stakčín, časť Starina nad Cirochou	Snina						*									58
67	Stupava	Malacky								*							176
68	Šahy	Levice				*	*										15
69	Šoporňa	Galanta													*		37
70	Špania Dolina	Banská Bystrica													*		86
71	Štrba	Poprad			*									*	*		136
72	Tornaľa	Revúca					*										91
73	Trnava	Trnava			*						*				*		37, 170, 176
74	Trstená, časť Ústie nad Priehradou	Tvrdošín		*											*		108
75	Veľká Maňa	Nové Zámky									*				*		49
76	Veľké Zálužie	Nitra	*							*							170
77	Vinné	Michalovce									*				*		21
78	Voderady	Trnava				*									*		176
79	Vráble	Nitra			*		*										16, 64
80	Vrbové	Piešťany	*				*								*		177
81	Vysoká pri Morave	Malacky					*										43
82	Záhorská Ves	Malacky					*										43
83	Zemplín	Trebišov									*						135
84	Zlaté Moravce	Zlaté Moravce													*		37
85	Zohor	Malacky					*										167
86	Zvolen	Zvolen				*	*		*		*		*	*			25, 92
87	Žiar nad Hronom, časť Šášovské Podhradie	Žiar nad Hronom									*				*		77

DEVIATA SEZÓNA VÝSKUMU OPEVNENÉHO SÍDLISKA ZO STARŠEJ DOBY BRONZOVEJ V SANTOVKE¹

Jozef B á t o r a – Martin B a č a

S a n t o v k a, časť M a l i n o v e c (okr. Levice), intravilán, poloha Travertínový lom III, systematický výskum, opevnené sídlisko zo staršej doby bronzovej, hatvanská, maďarovská a severopanónska kultúra. Uloženie nálezov: Katedra archeológie FiF UK v Bratislave.

Aj v tejto sezóne pokračoval systematický archeologický výskum opevneného sídliska zo staršej doby bronzovej. Sídlisko sa nachádza v intraviláne obce, na ľavom brehu potoka Búr, na travertínovej kope, ktorá jazykovito vybieha v smere juhozápadnom z vysokej terasy k uvedenému potoku. Prevažná časť lokality bola zničená vyše pol storočia trvajúcou ťažbou travertínu. Na zachovanej, juhovýchodnej časti náleziska, sa nachádzajú v súčasnosti postavené a čiastočne využívané rekreačné chaty. Zachovaná plocha sídliska je 40 × 70 m.

Výskum nadviazal na sondáž z predchádzajúcich výskumných sezón a sústredil sa na preskúmanie posledných voľných plôch v juhovýchodnej časti opevneného areálu. Zachytilo sa pokračovanie obydľí z vrcholnej fázy staršej doby bronzovej, ktoré boli zistené už počas sezóny 2015. Prevažná časť získaného keramického materiálu disponuje typickými atribútmi tzv. kozsiderského horizontu (stupeň Reinecke BB). Okrem keramiky maďarovskej a severopanónskej kultúry, ako aj keramiky otomansko-füzesabonského kultúrneho komplexu (OFKK), sa našlo aj niekoľko črepov skupiny Szeremle. Medzi unikátne nálezy možno zaradiť bočnicu z parohoviny bohato zdobenú tzv. strmou mykénskou vlnovkou. Výskum potvrdil pozorovania zistené už počas predchádzajúcich sezón, že opevnený areál nebol úplne rovný, ale že sa v ňom nachádzali pomerne masívne bloky vyčnievajúcего travertínu. Pozoruhodné je, že sa s týmto problémom tamojší obyvatelia pri stavbe obydľí veľmi prakticky vysporiadali tak, že vyčnievajúce travertíny vo viacerých prípadoch zakomponovali do interiéru obydľí.

THE NINTH SEASON OF EXCAVATIONS AT THE FORTIFIED SETTLEMENT FROM THE EARLY BRONZE AGE IN SANTOVKA. Santovka-Malinovec (Levice district), urban area, Travertínový lom III (Travertine quarry III) site, systematic excavation, fortified settlement from the Early Bronze Age, Hatvan, Maďarovec and North Pannonian cultures. Finds deposited at: Katedra archeológie FiF UK in Bratislava. In 2016, the ninth excavation season at the fortified settlement from the Bronze Age was carried out in Santovka. Although it was supposed to be a destroyed site, this systematic excavation has been bringing important information on life of population of the Early Bronze Age in the central Danubian region for a long time. The material from the settlement can be culturally classified in the Hatvan, Maďarovec and North Pannonian cultures. Pottery of the Otomani-Füzesabony cultural complex (OFCC) makes up a considerable share in the obtained material. Important finds from 2016 include a richly decorated antler sideboard or pottery of the Szeremle group.

NÁLEZ UNIKÁTNEJ DÝKY V SKLABINI²

Jozef B á t o r a – Renáta G l a s e r - O p i t z o v á

S k l a b i ň a (okr. Martin), neznáma poloha v extraviláne, ojedinelý nález detektorom kovov, záver staršej doby bronzovej. Uloženie nálezu: Pamiatkový úrad SR, Bratislava.

Do Pamiatkového úradu SR sa dostal nález dýky, ktorá bola zaistená od detektoristu, ktorý ju mal v nelegálnej držbe. Dýka odliata v celosti má trapézovitú rukoväť, v ktorej sa nachádzajú tri otvory pre nity. Rukoväť je od čepele, ktorá má tvar pretiahnutého jazyka a hrot zaoblený, odsadená polooblúkovitým zúžením. Čepeľ je po celej dĺžke zosilnená (má romboidný prierez) a na jej okraji sa nachádza 4–5 mm široký pás, ktorý je od strednej časti mierne odsadený a postupne sa k okraju zužuje. Rozmery dýky: celková dĺžka 142 mm, max. šírka čepele 25 mm (obr. 1).

Dýka sa od doteraz známych exemplárov, nielen z územia Slovenska ale aj z priestoru strednej Európy, odlišuje celým svojím stvárnením a nenachádzame k nej žiadne priame analógie. Tie sú však známe

¹ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA 1/0100/19.

² Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA 1/0100/19.

z oblasti východnej Európy, z prostredia zrubovej kultúry. Tvarovo je dýka veľmi blízka napr. dýke z oblasti východnej Ukrajiny, z lokality Gorodišče, kde bola odkrytá v centrálnom hrobe 1, ktorý sa nachádzal pod mohylou 4 (Gerškovič 1996, obr. 13: 3). Od dýk zrubovej kultúry dýku zo Sklabiňe však odlišujú tri otvory pre nity, ktoré sa nachádzajú v trapézovitej rukoväti. Použitie nitov na upevnenie rukoväte, ktorá bola zrejme pôvodne zasunutá do puzdra z organického materiálu, možno považovať za doklad adaptácie v stredoeurópskom priestore, kde bol takýto spôsob fixovania štandardný. Výskyt dýky zrubového typu na území Slovenska nemožno považovať za náhodný. Evidentne ho možno spájať s prenikaním jednotlivých vln nomádskych spoločenstiev z oblasti východnej Európy do stredoeurópskeho prostredia, v závere staršej doby bronzovej.

Literatúra

Gerškovič 1996 – Ja. P. Gerškovič: Kurgany v meždurečie r. Lozovoj i r. Olchovoj na Doneckom krjaže. In: *Drevnie kul'tury vostočnoj Ukrainy*. Lugansk 1996, 133–167.

THE FIND OF A UNIQUE DAGGER IN SKLABIŇA. Sklabiňa (Martin district), unknown site in the rural area, unique discovery by a metal detector, end of the Early Bronze Age. Finds deposited at: Pamiatkový úrad SR, Bratislava. In 2016, a find of a dagger discovered by a detectorist who owned it illegally arrived at the Monuments Board of SR. The dagger cast in one piece has a trapezoidal handle with three holes for rivets. The handle is offset from the blade with long langular shape and rounded tip by a semiarcuate narrowing. Dagger dimensions: total length 142 mm, max. blade width 25 mm (Fig. 1). The dagger differs with its design from all previously known daggers from the territory of Slovakia as well as whole central Europe and we do not find any direct analogies to it. However, they are known from the territory of eastern Europe, the Zrubna/Timber-Grave culture environment. The three holes for rivets on the trapezoidal handle distinguish the dagger from Sklabiňa from the Zrubna culture daggers. Use of rivets to attach handles probably originally placed in sockets made of organic material can be considered evidence of adaptation in the central European environment, where such method of fixing was standard. Occurrence of the Zrubna culture dagger in the territory of Slovakia cannot be considered incidental. It can be obviously associated with arrival of individual waves of nomadic societies from the territories of eastern Europe in the central European environment in the end of the Early Bronze Age.

VÝSKUM OPEVNENÉHO SÍDLISKA BADENSKEJ A HATVANSKEJ KULTÚRY V ŠAHÁCH³

Jozef B á t o r a – Martin N e u m a n n – Tibor P á l i n k á s

Š a h y (okr. Levice), extravilán, polohy N a v í š k u a S t r á ť n y v r c h, výskum pre vedecké a dokumentačné účely, opevnené sídlisko badenskej a hatvanskej kultúry. Uloženie nálezov: Hontianske múzeum a galéria Ludovíta Simonyiho v Šahách.

Katedra archeológie Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave v spolupráci s Hontianskym múzeom a galériou Ludovíta Simonyiho v Šahách uskutočnila archeologický výskum, ktorý nadviazal na predchádzajúce výskumné aktivity viacerých inštitúcií, v oboch vyššie uvedených polohách (Bánesz/Nevizánsky 1983, 28; Bielich/Nováková 2008, 42; Malček/Parobková 2007, 138, 139). Následnou magnetometrickou prospekciou sa podarilo dokázať, že skúmaná plocha je len okrajovou časťou väčšieho sídliska, ktorého opevnená časť sa nachádzala južne od línie výkopu plynovodu na výraznej terénnej vyvýšenine, v polohe Strážny vrch, ktorá je z južnej a západnej strany ohraničená strmým svahom (Graham 2011, 5). V nasledujúcich rokoch sa pozornosť výskumu Hontianskeho múzea a galérie v Šahách zamerala na výskum dvoch priekop objavených magnetometrickou prospekciou spolupracujúcich kolegov z Anglicka (Graham 2011, 5). Vonkajšia priekopa bola na základe keramického materiálu datovaná do obdobia hatvanskej kultúry. Vnútna priekopa, ktorej priebeh bol prerušený bránou, bola zaradená do obdobia badenskej kultúry.

Výskum zázemia opevneného sídliska z eneolitu a staršej doby bronzovej v roku 2016 nadviazal na výsledky predchádzajúcej výskumnej sezóny. V bezprostrednej blízkosti sondy D/2016 bola vyhlbená sonda E. V jej vrchných vrstvách (asi do metrovej hĺbky od súčasného povrchu) sa podarilo nájsť väčšie množstvo paleolitickej(?) štiepanej industrie s charakteristickou bielou patinou. Vrchná vrstva, v ktorej

³ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA 1/0100/19.

sa nachádzala uvedená štiepaná industria, vznikla eróziou z príľahlej vyvýšeniny (z polohy Strážny vrch). Až pod ňou sa nachádzali kultúrne vrstvy s materiálom datovaným do hatvanskej kultúry.

Sondou sa podarilo narezať časť oválneho, lavórovito zahĺbeného, asi 15 m dlhého objektu, ktorý bol na danom mieste zistený už v predchádzajúcich výskumných sezónach. Podarilo sa identifikovať jeho viacvrstvovú výplň, ktorá obsahovala, okrem keramiky a uhlíkov, aj keramický materiál hatvanskej kultúry zdobený voštinovaním. K výnimočným nálezom možno zaradiť päť kusov keramických zvieracích plastík, ktoré boli zachované len fragmentárne. V hlbších vrstvách sondy sa podarilo nájsť aj drobné fragmenty kovových predmetov, ktorých tvar sa však nedá zrekonštruovať. Výnimku tvorí len kovová špirálka, ktorá sa však zachovala len vo veľmi fragmentárnom stave. K ďalším dôležitým nálezom patrí kamenné hladidlo a fragment pravdepodobne kadľubu(?).

Nové nálezy a terénne situácie, spolu s výsledkami z predchádzajúcich výskumných sezón, významne dopĺňajú poznatky o zázemí oboch opevnených sídlisk. Nálezy kovových (dýky, závesok, špirálky) i nekovových predmetov (kadľub?, téglík, fragmenty keramických zvieracích plastík, keramické terčíky) naznačujú, že sa v priestore kultového objektu hatvanskej kultúry sa pravdepodobne uskutočňovalo aj rituálne odlievanie. Predpokladáme, že spresnenie funkcie tohoto objektu prinesie výskum, ktorý je plánovaný aj v nasledujúcom období.

Literatúra

- Bánesz/Nevizánsky 1983 – L. Bánesz/G. Nevizánsky: Archeologický prieskum na dolnom toku Krupinice a Štiavnice. AVANS 1982, 1983, 25–30.
- Bátora/Neumann/Pálinkás 2015 – J. Bátora/M. Neumann/T. Pálinkás: Výskumná správa č. 2/2015, výskum Šahy poloha „Na vršku“. Bratislava 2015.
- Bielich/Nováková 2008 – M. Bielich/L. Nováková: Hatvanské nálezy zo Šiah. AVANS 2006, 2008, 42, 43.
- Graham 2011 – M. Graham: Our Sustainable Ancestors. *Geophysical Survey and Training Action*. Na Vršku, Šahy, Slovakia, June 2011. Šahy 2011.
- Malček/Parobková 2007 – R. Malček/A. Parobková: Záchranný výskum v Šahách. AVANS 2005, 2007, 138, 139.

THE EXCAVATION OF THE FORTIFIED SETTLEMENT OF THE BADEN AND HATVAN CULTURES IN ŠAHY. Šahy (Levice district), rural area, sites of Na vršku and Strážny vrch, research for scientific and documentation purposes, fortified settlement of the Baden and Hatvan cultures. Finds deposited at: Hontianske múzeum a galéria Ludovíta Simonyiho in Šahy. In 2016, the Department of Archaeology of the Faculty of Arts at Comenius University in Bratislava in cooperation with the Hont Museum and Ludovít Simonyi Gallery in Šahy carried out the archaeological excavation in Šahy. As a result of the excavation at the site of Strážny vrch, two parallel circular ditches were detected. The outer ditch was – based on pottery – dated to the period of the Hatvan culture, and the inner ditch, whose course was interrupted by a gate, was classified in the Baden culture period. Excavation of the hinterland of the Eneolithic and the Early Bronze Age fortified settlement carried out in 2016 followed from results of previous excavation season. The obtained finds and documented terrain situations significantly complement information on the hinterland of both fortified settlements. Finds of metal (daggers, pendant, spirals) as well as non-metal artifacts (casting mould?, melting pot, fragments of ceramic animal figurines, ceramic discs) suggest that ritual casting was probably carried out in the area of the cultic feature from the Hatvan culture. We assume that specification of this feature's function will be brought by the research planned in the near future.

VÝSLEDKY ARCHEOLOGICKÉHO VÝSKUMU VO VRÁBĽOCH⁴

Jozef B á t o r a – K n u t R a s s m a n n

V r á b ľ e (okr. Nitra), poloha F i d v á r, extravilán opevnené sídlisko a pohrebisko zo staršej doby bronzovej, slovensko-nemecká spolupráca. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Výskum vo Vrábľoch sa uskutočnil v spolupráci Archeologického ústavu SAV a Katedry archeológie FiF UK v Bratislave s Römisch-Germanische Kommission des Deutschen Archäologischen Instituts Frankfurt am Main, mal základný cieľ preskúmať ďalšie zo zhorených domov, ktoré boli v centrálnej časti pevného sídliska zo staršej doby bronzovej, čiastočne odkryté ešte v roku 2012. Z toho dôvodu bola nová sonda umiestnená pozdĺž „starej“ sondy. Výsledkom bolo zachytenie pokračovania zhorených obydľí. Výskum priniesol poznatok, že domy boli počas trvania sídliska únětickej kultúry stavané

⁴ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA 1/0100/19.

prevažne na tých istých miestach s iba minimálnym posunom v priestore. To by mohlo naznačovať určitú stabilitu v tamojšej komunite. Priestor domov únětickej kultúry bol porušený kolovými jamami mladších obydľí maďarovskej kultúry, ktoré sa nezachovali, pretože boli zničené dlhoročnou kultiváciou pôdy ťažkými mechanizmami. V niekoľkých prípadoch boli dlážky domov porušené aj zásobnými jamami maďarovskej kultúry. Okrem sídliska sa menší výskum realizoval i v areáli pohrebiska, na ktorom pochovávali obyvatelia Fidváru. Odkryli sa ďalšie tri hroby únětickej kultúry. Všetky boli sekundárne otvorené, o čom svedčia cielene vyhlbené „vykrádačské“ šachty. V hroboch sa zistili zvyšky drevených, zrejme stromových rakiev.

RESULTS OF ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS IN VRÁBLE. Vráble (Nitra district), Fidvár site, rural area, fortified settlement and burial ground from the Early Bronze Age, Slovak-German cooperation. Finds deposited at: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra. The goal of the excavation in 2016 was to study more of the burned houses which were partly uncovered in the central part of the fortified settlement from the Early Bronze Age as early as 2012. Thus, a new trench was located along the “old” trench. As a result, more burned houses of the Únětice culture were detected; some of them were disturbed by stakeholes of younger houses from the Maďarovce culture which have not been preserved as they were destroyed by long-term cultivation of land with heavy machinery. Besides the settlement, a smaller excavation was carried out also in the area of the burial ground, where inhabitants of Fidvár buried their dead. Three more burials of the Únětice culture were uncovered. They were all secondarily opened, which is documented by purposefully dug “looter’s” shafts. Remains of wooden, possibly tree-trunk coffins were detected in the graves.

VÝSLEDKY VÝSKUMU OPEVNENÉHO SÍDLISKA ZO STARŠEJ DOBY BRONZOVEJ V RYBNÍKU⁵

Jozef B á t o r a – Peter T ó t h

R y b n í k (okr. Levice), extravilán, poloha N a d H r o n o m, **systematický výskum, opevnené sídlisko** zo staršej doby bronzovej, maďarovská a severopanónska kultúra. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Aj v tejto sezóne pokračoval systematický archeologický výskum opevneného sídliska zo staršej doby bronzovej. Sídlisko sa nachádza na jazykovitom výbežku (ostrohu) nad riekou Hron, asi 200 m severne od kameňolomu na Kusej hore. Sídlisko, ktoré malo rozlohu cca 0,5 ha je z troch strán prirodzene chránené strmými svahmi a v jeho východnej časti, kde sa nachádza iba mierny svah, bola vyhlbená dodnes v teréne viditeľná priekopa.

Výskum sa realizoval vo východnom segmente opevneného sídliska, v priestore primkynajúcom sa k priečnemu valu, ktorý oddeloval opevnený areál od hospodárskeho zázemia. Piatimi sondami boli preskúmané dve obydľia, v interiéri ktorých sa nachádzali vykurovacie zariadenia. V prípade domu ležiaceho severnejšie to bolo ohnisko, rysujúce sa ako prepálená plocha. Cez ohnisko bol preložený andezitový stĺp, ktorý bol rozlomený. V druhom dome, situovanom južnejšie, vykurovacie zariadenie predstavovala pec s hlinenou kopulou, ktorá bola tlakom nadložia zdeštruovaná. Po odstránení deštrukcie kupoly sa vyrýsoval estrich pece, ktorý bol vydláždený plochými kameňmi. Pod severnejšie ležiacim obydľím sa nachádzala zásobná jama kruhového pôdorysu. Jama sa kónicky dolu rozširovala a jej dno sa nachádzalo v hĺbke 1,6 m od úrovne zachytenia. Tesne nad jej dnom sa našla bronzová ihla s uškom, ku ktorej analógie sú známe v otomansko-füzesabonskom kultúrnom komplexe (OFKK). Výskum preukázal, že obydľia sa nachádzali aj vo východnom segmente sídliska v tesnej blízkosti valu. Ide teda o podobnú situáciu ako bola zistená v severnej časti sídliska. Najpočetnejším materiálom z výskumu bola keramika najmä maďarovskej a severopanónskej kultúry. Na kontakty s horným Potisím a východným Slovenskom poukazujú importy z oblasti OFKK. Osobitne početná bola kamenná industria a menej zastúpené boli výrobky z parohoviny.

RESULTS OF THE EXCAVATION OF THE FORTIFIED SETTLEMENT FROM THE EARLY BRONZE AGE IN RYBNÍK. Rybník (Levice district), rural area, Nad Hronom site, systematic excavation, fortified settlement from the Early Bronze Age, Maďarovce and North Pannonian cultures. Finds deposited

⁵ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA 1/0100/19.

at: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra. In 2016, excavation of the fortified settlement from the Early Bronze Age continued in Rybník (Levice district). The excavation was carried out in the eastern segment of the fortified settlement, in the area attached to the transversal rampart separating the fortified area from the hinterland. Five trenches studied two houses with heating devices in their interiors. Under the house located further to the north, there was a storage pit with circular groundplan. The pit is conically widened towards the bottom located 1.6 m below the detection level. Just above its bottom, a bronze needle with an eye was found; analogies to it are known in the Otomani-Füzesabony cultural complex (OFCC). The excavation confirmed that houses were located also in the eastern segment of the settlement, just next to the rampart. Therefore, it is a situation similar to that found in the northern part of the settlement.

ZÁCHRANNÉ VÝSKUMY V POLOHE TEHELNÝ HON V BRATISLAVE-RUSOVCIACH

Igor Bazovský

Bratislava, časť Rusovce (okr. Bratislava V), poloha Tehelný hon, sídlisko, doba bronzová, wieselburgská kultúra, doba rímska(?). Uloženie nálezov: Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum, Bratislava.

1. Tehelný hon, Ulica Aladára Radnótiho (vetva Ulice J. Dekana), parcela 1224/212.

V stene základovej ryhy zistená a následne preskúmaná sídlisková jama wieselburgskej kultúry a tri ďalšie kolové jamy pravdepodobne z tohto obdobia (Bartík a kol. 2016, 46). V zásype jamy sa našla takmer celá zásobnica, keramické črepy, zvieracie kosti a fragmenty lastúr korýtka rybníčného.

2. Tehelný hon, Ulica Agosta Sőtera, parcela 1224/137.

Pri kopaní základov rodinného domu zistený v dĺžke 12 m líniový útvar široký 2,5 m (priekopa?) bez archeologických nálezov. Orientovaný je v smere SSZ – JJV. Na základe nálezovej situácie na okolitých parcelách je pravdepodobné datovanie do doby rímskej.

Literatúra

Bartík a kol. 2016 – J. Bartík/I. Bazovský/P. Jelínek/A. Šefčáková: Osídlenie Bratislavy-Rusoviec v staršej dobe bronzovej. *Zborník Slovenského národného múzea – Archeológia, Supplementum 11. Zborník na pamiatku Magdy Pichlerovej*. Štúdie. Bratislava 2016, 45–74.

RESCUE EXCAVATIONS AT THE SITE OF TEHELNÝ HON IN BRATISLAVA-RUSOVCE. Bratislava, Rusovce (Bratislava V district), Tehelný hon site, settlement, Bronze Age, Roman period(?). Finds deposited at: Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum, Bratislava. Experts of SNM – Archaeological Museum carried out two rescue excavations in association with construction of residential houses at the site of Tehelný hon in Bratislava-Rusovce. In Ulica Aladára Radnótiho street, plot 1224/212, a Wieselburg culture settlement pit and three other stakeholes probably from that period were found and studied in the wall of the foundations. An almost complete storage vessel, pottery sherds, animal bones and fragments of the swollen river mussel shell were found in the backfill of the pit. In Ulica Agosta Sőtera street, plot 1224/137, a 12 m long and 2.5 wide linear shape (a ditch?) without archaeological finds was discovered. It is NNW – SSE oriented. Based on the find context and the nearby plots, dating of the feature in the Roman period is probable.

ZÁCHRANNÉ VÝSKUMY SNM – ARCHEOLOGICKÉHO MÚZEA V BRATISLAVE-RUSOVCIACH

Igor Bazovský – Vladimír Turčan

Bratislava, časť Rusovce (okr. Bratislava V), poloha Tehelný hon, sídlisko, doba bronzová, doba rímska, novovek. Uloženie nálezov: Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum, Bratislava.

Pracovníci SNM – Archeologického múzea realizovali v súvislosti so stavbami rodinných domov viaceré záchranné výskumy v intraviláne Bratislavy-Rusovciach.

1. Tehelný hon.

V tejto polohe už pri stavbe komunikácií a inžinierskych sietí zistili pracovníci SAHI osídlenie z doby bronzovej a z doby rímskej. Pokračujúca výstavba rodinných domov si vyžiadala viaceré záchranné výskumy. Pri zaniknutom ramene v jej severnej časti sme na Ulici Aladára Radnótiho sledovali dve stavby rodinných domov. Na parcele 1224/219 sme v základových ryhách domu zistili šesť sídliskových zahĺbených objektov, z nich objekt 4 možno na základe nálezov jednoznačne datovať do mladšej doby bronzovej. Len rámcovo do doby bronzovej možno zaradiť objekty 3 a 3a, ďalšie objekty boli bez nálezov. Na susedných parcelách 1224/207 a 1224/217 boli zistené v ryhách ďalšie zahĺbené objekty, ktoré obsahovali minimum nálezov a pravdepodobne súvisia s osídlením z doby bronzovej a z doby rímskej. Výskumom na parcele 1224/101 (Ulica Jána Dekana) boli tesne pri ceste zistené základy budovy s pásom naukladaných lomových kameňov v základovej špáre. Ide o východnú časť budovy, zistenú pri výskume pod súčasnou asfaltovou cestou pracovníkmi SAHI. Ryha výkopu prešla na troch miestach priekopu prebiehajúcu v smere V – Z, v ktorej zásype sa našiel materiál z doby rímskej. V južnej časti Tehelného honu sme na Ulici Ľudmily Kraskovskej sledovali výkopy pre základy stavieb aj na parcelách 457/7 a 1224/64, 110 s negatívnym výsledkom.

2. Kováčová ulica, parcely 704/1 a 705/5.

V zadnej časti záhrady rodinného domu predstihová sondáž pred stavbou rodinného domu. Zistených päť zahĺbených sídliskových objektov z doby rímskej západne od predpokladaného okraja vicusu posúva naše vedomosti o jeho rozsahu a pravdepodobne súvisí s blízkosťou nedávno zistenej rímskej cesty. Získaný početný materiál, najmä mince a terra sigillata, ich datuje do 2. a 3. stor. n. l. Ošúchaná neskoro republikánska minca z objektu 4 je dokladom toho, že tieto mince boli pre kvalitu striebra používané aj v cisárskom období. Objekt 2 možno s veľkou pravdepodobnosťou interpretovať ako studňu, v ostatných prípadoch je interpretácia problematická. Niektoré nálezy naznačujú lokálnu remeselnú výrobu.

3. Balkánska ulica 67, parcely 920/1–3, 921.

Predstihová sondáž pod plánovanými príjazdovými komunikáciami k rodinným domom. Terén narušený výstavbou domov, ktorých zvyšky sme zistili v sonde I a sú zaznamenané aj na plánoch obce z 19. stor. Pod tehlovou dlážkou časti jednej označenej ako stavba I sme zistili mincu 1-grajciar Františka I z roku 1800. Výnimočným nálezom je štrková vrstva ohraničená žlabom, ktorú interpretujeme ako pravdepodobnú rímsku cestu. Medzi nálezmi sa okrem keramiky našlo bronzové zrkadlo, ošúchaná bronzová minca cisára Hadriana, železný nožík a množstvo klinčekov z topánok.

4. Vývojová ulica, parcela 590/3.

Pri výkope základov pre rodinný dom zistený líniový útvar so zaobleným dnom širokým 120 cm. Bol bez nálezov.

5. Irkutská ulica, parcela 202.

Sledovali sme výkop základových rýh rodinného domu s negatívnym výsledkom. Poloha sa nachádza v inundácii, v blízkosti severného okraja vicusu.

RESCUE EXCAVATIONS OF SNM – ARCHAEOLOGICAL MUSEUM IN BRATISLAVA-RUSOVCE. Bratislava, Rusovce (Bratislava V district), settlement, Bronze Age, Roman period, Postmedieval period. Finds deposited at: Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum, Bratislava. Experts of SNM – Archaeological museum carried out several rescue excavations in the urban area of Bratislava-Rusovce in association with construction of residential houses.

1. *Tehelný hon site* – at this site, settlement from the Bronze Age and Roman period was detected by employees of SAHI when communications and utilities were being built. Two constructions of residential houses were monitored near the dead-branch in the northern part, in Ulica Aladára Radnótiho street. On plot 1224/219, six sunken settlement features were detected in foundations of the house. Feature 4 can be – based on finds – clearly dated to the Late Bronze Age. Features 3 and 3a can be roughly dated to the Bronze Age as well, other features did not contain finds. On the neighbouring plots 1224/207 and 1224/217, other sunken features were detected in trenches. They contained very few finds and are probably associated with settlement from the Bronze Age and Roman period. The excavation on plot 1224/101 (Ulica Jána Dekana street), foundations of a building with a line of arranged quarry stones in the footing bottom were

detected just next to the road. It is the eastern part of the building detected by the excavation of workers of SAHI below the current asphalt road. The trench crossed the ditch running in the E–W direction and backfilled with material containing finds from the Roman period in three spots. In the southern part of Tehelný hon site, in Ulica Ľudmily Kraskovej street, we monitored the foundations of buildings also on plots 457/7 and 1224/64, 110 with negative result.

2. *Kováčova ulica* (street), plots 704/1 and 705/5 in the back of a garden of a residential house, development-led excavation prior to construction of a residential house. Five detected sunken settlement features from the Roman period west of the assumed periphery of vicus enhance our information on its size and are probably associated with the proximity of the recently found Roman road. The numerous obtained material, especially coins and terra sigillata, dates them to the 2nd and 3rd centuries AD. The detritated late republican coin from feature 4 proves that these coins were also used in the empire period thanks to the quality of silver. Feature 2 can be interpreted as a well with high probability, in other cases interpretation is questionable. Some finds suggest local crafts.

3. *Balkánska ulica* (street), no. 67, plots 920/1–3 and 921 – development-led trenches under planned drive-ways for residential houses. Terrain disturbed by construction of houses whose remains were discovered in trench I and are also recorded in the village plans from the 19th century. Under the brick floor in part indicated as construction I, 1 – kreuzer coin of Franz I from 1800 was found. The gravel layer encircled with a furrow, which is interpreted as a possible Roman road, is a unique find. Apart from pottery, finds included a bronze mirror, a detritated bronze coin of emperor Hadrian, an iron knife and numerous shoe nails.

4. *Vývojová ulica* (street), plot 590/3 – during excavation of foundation for a detached house, a linear shape with a rounded bottom, 120 cm wide, detected.

5. *Irkutská ulica* (street), plot 202 – we monitored the excavation of foundation trenches for a detached house, with negative result. The site is located in inundation area, near the northern periphery of the vicus.

POKRAČOVANIE VÝSKUMU PRI BUDOVE OKRESNÉHO SÚDU V NITRE⁶

Peter Bednár – Peter Debnár

Nitra, časť Staré Mesto (okr. Nitra), areál Okresného súdu, záchranný archeologický výskum, stredovek, novovek, 18.–20. stor. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Výskum v areáli Okresného súdu v Nitre prebiehal od začiatku apríla do augusta 2016. Nadviazal na práce vykonávané v roku 2015 a bol vyvolaný hydroizoláciou základov budovy. Zamerail sa na dokumentáciu odkrytých situácií po obvodě budovy na Damborského, Štúrovej a Cintorínskej ulici.

Skúmaný areál budovy Okresného súdu sa nachádza na ploche v minulosti husto osídlenej. V bezprostrednom okolí sa preskúmalo a zachytilo viacero významných nálezových situácií z praveku až novoveku. V novoveku bola plocha využívaná ako mestský cintorín, v ktorého blízkosti sa nachádzal drevený trh. V priebehu rokov 1901–1903 prebehla výstavba secesnej justičnej budovy dnešného Okresného súdu (*Fusek/Zemene 1998*).

Výkop v priestore Damborského ulici narúšal len novoveké vrstvy navážok, ktoré vznikli po alebo počas výstavby budovy. Na Štúrovej ulici výkop východne od vstupu do budovy výkop porušoval len premiešané vrstvy, ktoré vznikli počas a po výstavbe budovy. V priestore bližšie k vstupu bola porušená aj pevná štrková vrstva, ktorá vznikla počas výstavby budovy a čiastočne premiešané vrstvy nachádzajúce sa pod ňou. V priestore západne od vstupu do budovy výkop dosahoval do väčších hĺbok. Po znížení vrstiev, ktoré vznikli počas a po výstavbe budovy bola znížená premiešaná vrstva, pod ktorou sa nachádzali neporušené staršie situácie. Zachytilo sa tu šesť hrobových jám, ktoré vznikli s najväčšou pravdepodobnosťou v priebehu 18. stor. S výnimkou hrobu 1, všetky hrobové jamy pokračovali pod finálnu niveletu výkopu. Hrob 1 patril mladšiemu jedincovi zachované v ňom boli zvyšky drevenej rakvy. Samotné kostrové ostatky boli značne strávené. V hrobe bol objavený bronzový medailón. Okrem hrobových jám tu boli zistené fragmenty stredovekých vrstiev a podlažie, narušené mladšími zásahmi. Početná stredoveká keramika vo fragmentárne zachovaných vrstvách nad podlažím svedčí o osídlení tejto plochy vo vrcholnom stredoveku.

⁶ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA 2/0143/18.

V priestore na rohu Cintorínskej a Štúrovej ulici, hornú polovicu výkopu tvorili vrstvy, ktoré vznikli počas alebo po výstavbe budovy súdu. V západnom profile sa zachytili dve novoveké hrobové jamy a jedna hrobová jama v pôdoryse. Všetky tri hrobové jamy pokračovali pod finálnu niveletu výkopu a predbežne je ich možné datovať do 18. stor. Západná časť výkopu bola porušená novovekou pieskovou jamou.

Výskum v okolí budovy okresného súdu aj napriek pomerne malému rozsahu priniesol dôležité poznatky o stredovekej a novovekej sídliskovej štruktúre Nitry. Napriek fragmentárnemu zachovaniu starších stredovekých vrstiev môžeme aj v tejto časti predpokladať intenzívne osídlenie vo vrcholnom stredoveku. Ako naznačujú poznatky z areálu Mestskej tržnice, v novoveku bolo toto územie opustené a využívalo sa ako hospodárske zázemie mesta (záhrady, ťažba piesku) a pravdepodobne od konca 18. stor. bolo využívané ako cintorín.

Literatúra

Fusek/Zemene 1998 – G. Fusek/M. Zemene (zost.): *Dejiny Nitry. Od najstarších čias po súčasnosť*. Nitra 1998.

CONTINUATION OF EXCAVATION NEAR THE DISTRICT COURT BUILDING IN NITRA. Nitra, Staré Mesto (Nitra district), District Court area, rescue excavation, Middle Ages, Postmedieval period, 18th–20th centuries. Finds deposited at: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra. The rescue excavation was initiated by applying hydro insulation to the building foundations. It was focused on documentation of uncovered contexts along the periphery of the building in Damborského, Štúrova and Cintorínska streets. The studied area is situated in the place densely populated in prehistory and the Middle Ages. Several important finds from prehistory to the Postmedieval period were studied and detected in the immediate surroundings. From the 18th century, the area was used as the town cemetery. In 1901–1903, the Secession building of the District court was built (*Fusek/Zemene 1998*).

The trench in Damborského street only disturbed postmedieval layers of made-up ground created after or during construction of the building. In Štúrova street, the cut east of the entrance disturbed only mixed layers made during and after the building's construction. In the area closer to the entrance, a firm gravel layer created during construction of the building and partly mixed layers below it were disturbed. In the area west of the entrance, six grave pits from the 18th century were uncovered. Almost all of them continued below the final level of the trench. Only burial 1 was studied; there was a young individual in a wooden coffin. A bronze medallion was also discovered in the grave. Besides grave pits, fragments of medieval layers disturbed by later interferences were also detected here. Other grave pits reaching below the bottom of the cut were also found in Cintorínska street.

Excavation in the surrounding of the building of the District Court brought – despite its rather limited extent – important information on medieval and postmedieval settlement structure of Nitra. We can assume intense settlement of the locality in the High Middle Ages. In the Postmedieval period, the area was used as hinterland of the town (gardens, exploitation of sand) and it was used as a cemetery probably from the end of the 18th century.

VÝSKUM VINIANSKEHO HRADU A JEHO ZÁZEMIA

Peter Bednár⁷ – Michal Šimkovic

V i n é (okr. Michalovce), NKP Viniansky hrad, ÚZPF SR č. 102/1 a 102/2, záchranný výskum, stredovek, novovek (13.–20. stor.). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

V tejto sezóne výskum Vinianskeho hradu nadviazal na predchádzajúce etapy výskumu, ktorý sa tu vykonáva od roku 2012 (*Bednár/Hreha/Straková 2017; Bednár/Hlaváčová/Šimkovic 2019; Bednár/Šimkovic 2020*). Práce sa zamerali na dve polohy: areál hradu a sedlo cca 500 m severne od hradu. V samotnom areáli hradu sa v jarných mesiacoch vykonalo nové polohopisné zameranie hradu a jeho bezprostredného okolia. Okrem toho sa vykonalo zameranie terénnych relikto v sedle severne od hradu. Ide o tri menšie kráterovité terénne útvary s kruhovým pôdorysom s nízkym valom po obvode. Tie sú interpretované ako vápenné pece. V ich bezprostrednom okolí sú zreteľné početné zvyšky zaniknutých úvozov ciest.

V priebehu leta sa začalo s **odkrývaním v severnej časti hradu na mieste zvyškov stredovekej trojuholníkovej veže a kvadratickej stavby, priliehajúcej k jej východnej stene (obr. 3).** Súčasne s týmto výskumom sa vykonával zisťovací výskum jedného z kráterovitých útvarov v sedle pod hradom (obr. 4).

⁷ Príspevok vznikol v rámci projektov APVV-19-0563 a VEGA 2/0143/18, 2/0175/16, 2/0124/20.

Trojuholníková veža stojí na severnom okraji hradu, nad priekopou, ktorá oddeľuje hrad od pokračujúceho sopečného kopca, tiahnuceho sa severným smerom (obr. 3). Vedľa nej sa na východnej strane nachádza kvadratická stavba, ku ktorej bol neskôr v druhej polovici 15., resp. na začiatku 16. stor. pristavaný štítový múr, spevňujúci opevnenie z tejto najľahšie prístupnej strany hradu. Veža je považovaná za najstarší zachovaný objekt a jej výstavba je na základe dendrochronologického datovania trámu z rozmedzia druhého a tretieho nadzemného podlažia kladená do druhej polovice 13. stor. (dendrochronologické datovanie urobil T. Kyncl). K jej južnej stene sa pripája obvodová hradba, ktorá pravdepodobne vznikla v približne rovnakom čase. Veža aj príľahlá kvadratická stavba boli viacpodlažné. V prípade kvadratickej stavby naznačujú odtlačky na južnom líci mladšieho štítového múru existenciu minimálne štyri až päť nadzemných podlaží, pričom na najvyššom je odtlačkami doložená drevená ochodza podopieraná drevenými konzolami. Celá hmota prístavby veže zdeštruovala a jeho zvyšky ležali pod mohutným sutinovým násypom. Výskumom sa potvrdil predpoklad, že prekrýva celé prvé a druhé nadzemné podlažie oboch stavieb. V oboch stavbách a ich okolí sa odstránila časť zásypu druhého podlažia.

Starší z objektov, veža s trojuholníkovým pôdorysom, mala 1,7 m hrubé steny, s nárožiami armovanými kamennými kvádrmi. Dĺžka stien na vonkajšej strane bola 9,2–9,8 m, na vnútornej 3,7–4,2 m. Plocha interiéru naznačuje, že veža slúžila ako obytná stavba. V južnej stene sa odkrylo torzo štrbinového okna s dnu rozširujúcimi sa kamennými špaletami a šikmým kamenným parapetom. Na tom sa zachovali ryté geometrické obrazce (plán hry mlyn, pentagram, trojuholník). Východne od neho sa odkryla spodná časť dverí, vedúcich na schodisko v južnej stene. To išlo z druhého do tretieho podlažia veže. Prah dverí bol o približne 0,6 m vyššie ako úroveň podlahy druhého podlažia. Vo východnej stene, pri jej napojení na južnú bol prechod do kvadratickej stavby.

Kvadratická stavba V od mala steny hrubé 1–1,3 m. Bola 5,3 m dlhá (v smere S – J) a 5 m široká (v smere V – Z). Vnútro stavby malo rozmery 3,3 × 3,1 m. Odkrytá časť objektu (časť druhého podlažia) mala stredovekú severnú a časť východnej steny. Torzo stredovekého muriva so špaletou pravdepodobne okna sa zistilo aj vo východnej časti južnej steny. Z vonkajšej strany je celá situácia prekrytá renesančnou primurovkou, oddelenou spárou od armovaného juhovýchodného nárožia veže. Podstatná časť východnej steny bola prestavaná pri renesančných úpravách. V nej sa podarilo odkryť segmentový záklenok dverí, širokých 1,4 m. Mladšie murivo bolo spájané nesúdržnou drobnou maltou a výrazne deštruované. Z toho dôvodu, sme jeho odkrývanie prerušili v úrovni vrchnej polovice druhého podlažia. Na vonkajšej strane z južnej strany juhovýchodného nárožia vybiehalo pokračujúce murivo. Jeho južná časť bola zdeštruovaná a nie je jednoznačná jeho interpretácia (oporný pilier, alebo torzo steny stavby pri východnej obvodovej hradbe).

Ako sme už uviedli, datovanie výstavby trojuholníkovej veže do druhej polovice 13. stor. sa opiera o dendrochronologické datovanie jedného z trámov v úrovni štvrtého – piateho podlažia. Do podobného obdobia je možné zaradiť popísanú kvadratickú stavbu. Na jej severnej strane počas neskorogotickej prestavby hradu vystavali štítový múr s komorovou strieňou na treťom podlaží. Archeologické nálezy i odkrytá situácia neumožňujú presnejšie datovanie jeho vzniku.

V sedle severne od hradu sa už v minulosti identifikovali tri terénne depresie s približne kruhovým pôdorysom s priemerom 13–30 m (obr. 4). V lete súčasne s odkrývaním severnej časti hradu sa vykonával aj zisťovací výskum jedného z nich. Rezmi sme preskúmali najsevernejší objekt. Zistilo sa, že ide o objekt s kruhovým pôdorysom. Bol čiastočne zapustený do skalného podlažia a mal zvislé steny, postavené z nasucho kladených lomových kameňov. Vonkajší priemer objektu bol cca 4,8–5 m. Vnútorň priemer objektu bol 3,3–3,5 m. Na južnej strane bol v stene otvor vysoký 1,3 m a široký 1,2 m s oblúkovým záklenkom. Otvor ústil do žľabovitého výkopu širokého približne 1,6 m. Vnútorň časť objektu i otvor boli prepálené. Po obvode kamenného múru na jeho vonkajšej strane bol nízky val, tvorený dvomi mohutnejšími vrstvami prepálenej hliny a drobných kúskov vápna. Oddelovala ich cca 10 cm mocná vrstva hliny bez výraznejších prímiesí. Výplň objektu tvorila vrstva s veľkým podielom vápencových balvanov so stopami prepálenia. Pri otvore v južnej stene v objekte i žľabovitom výkope pred ním sa zistil zhluk stvrdnutého vápna.

Z odkrytej situácie je zrejme, že ide o pec na pálenie vápna s príkladacím otvorom v južnej stene a predpecnou jamou. V objekte sa s výnimkou zlomku stredovekej tehly nenašli žiadne nálezy, ktoré by dovoľovali objekt datovať. Z vápna v predpecnej jame sa získal uhlík, ktorý bol radiokarbonovou metódou datovaný do 16. stor. Tento údaj, spolu s polohou pece v blízkosti hradu naznačujú, že pec slúžila na zásobovanie hradu vápnom v období rozsiahlej prestavby hradu v 16. alebo v 17. stor.

Výskum hradu doplnil poznatky o podobe hradu v počiatočnom období, t. j. v druhej polovici 13. stor. Potvrdil predpoklad, že v násype na severnej strane hradu sú zachované pozostatky minimálne dvoch podlaží veže a prístavby k nej. Potvrdil aj doterajšie poznatky o rozsiahlej prestavbe hradu v novoveku (v 16.–17. stor.), v rámci ktorej vznikla minimálne časť prístavby k veži. Napriek tomu zostáva nezodpovedaných viacero otázok nezodpovedaných. Jednou z nich je rozsah pôvodnej gotickej stavby východne od veže a jej funkcia, či funkcia muriva vystupujúceho z juhovýchodného nárožia prístavby. Podobne viacero nezodpovedaných otázok sa vynorilo aj v prípade pecí v sedle severne od hradu. Napriek tomuže sa potvrdilo, že ide o vápenné pece, nezodpovedanou otázkou zostáva datovanie zostávajúcich dvoch objektov. Ide o objekty, ktoré využívali odlišnú technológiu, alebo časovo nesúčasné objekty. Tieto otázky však môže zodpovedať až ďalší výskum.

Literatúra

- Bednár/Hreha/Straková 2017* – P. Bednár/R. Hreha/L. Straková: Archeologický výskum Vinianskeho hradu. *AVANS 2012*, 2017, 27–29.
- Bednár/Hlaváčová/Šimkovic 2019* – P. Bednár/S. Hlaváčová/M. Šimkovic: Pokračovanie výskumu Vinianskeho hradu v roku 2013. *AVANS 2014*, 2019, 28–31.
- Bednár/Šimkovic 2020* – P. Bednár/M. Šimkovic: Výskum Vinianskeho hradu v roku 2015. *AVANS 2015*, 2020, 21, 22.

EXCAVATION OF VINNÉ CASTLE AND ITS HINTERLAND. Vinné, Michalovce district, site: NCM Vinné castle, ÚZPF SR no. 102/1 and 102/2, rescue excavation, Middle Ages, Postmedieval period (13th–20th centuries). Finds deposited at: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra. Excavation at Vinné castle followed from previous seasons (*Bednár/Hreha/Straková 2017*; *Bednár/Hlaváčová/Šimkovic 2019*; *Bednár/Šimkovic 2020*). Work in 2016 was focused on two sites: the castle area and the saddle approx. 500 m north of the castle where three small crater-like terrain shapes with circular groundplans and low rampart on the circumference interpreted as lime kilns and numerous remains of extinct hollow ways are situated.

The predominant part of work was made up by unearthing in the northern part of the castle, where remains of the medieval triangular tower and a quadratic building attached to its eastern wall were documented. Evaluation excavation of one of the crater-like shapes (kiln 3) in the saddle below the castle was also carried out.

The triangular tower is erected on the northern edge of the castle. Next to it, there is a quadratic structure, to which a sidewall was added in the second half of the 15th century or in the beginning of the 16th century. Based on dendrochronological dating, the tower is dated to the 2nd half of the 13th century (dendrochronological dating carried out by T. Kyncl). The tower walls were 1.7 m thick, with corners trussed with stone blocks. Walls were 9.2–9.8 m long on the outside and 3.7–4.2 m long on the inside. In the southern wall, a torso of a slit window with stone scoinson and slanted stone sill was uncovered. On the sill, engraved geometric figures were preserved (plans for the mill board game, pentagram, triangle). East of it, the lower part of the door leading to the staircase in the southern wall was uncovered. In the eastern wall, where it was attached to the southern wall, there was a passage to the quadratic structure.

The quadratic building had 1–1.3 m thick walls. It was 5.3 m long (in the N – S direction) and 5 m wide (in the E – W direction). The building's interior was 3.3 × 3.1 m. The uncovered part of the feature (part of the first floor) had medieval northern wall and part of the eastern one. Torso of medieval masonry with scoinson probably from a window was also detected in the eastern part of the southern wall. From the outside, the whole context was covered by Renaissance retaining wall, separated by a gap from the southeastern corner of the tower. Considerable part of the eastern wall was rebuilt during Renaissance adaptations. A 1.4 m wide door discharging arch was uncovered in it. Continuation of masonry projected outside from the southern side of the southeastern corner. Its southern part was destroyed.

In the saddle north of the castle, the northernmost feature was studied. It was found out that it is a feature with circular groundplan. It had perpendicular dry-laid quarry stone walls. The feature's outer diameter was approx. 4.8–5 m. Its inner diameter was 3.3–3.5 m. On the southern side, there was a 1.3 m tall and 1.2 m wide opening. It led to an approx. 1.6 m wide furrow-shaped trench.

It is clear from the uncovered context that it was a lime kiln with a loading opening in the southern side and a loading pit. There were no finds discovered in the features allowing dating of the feature. Charcoal dated by radiocarbon method to the 16th century was retrieved from the lime in the loading pit. We assume that the kiln was used to provide lime for the castle during its extensive reconstruction in the 16th or 17th century.

VÝSKUM EVANJELICKÉHO LÝCEA V JELŠAVE⁸

Ján B e l j a k

J e l š a v a (okr. Revúca), škola ev. a. v. (lyceum), záchranný predstihový archeologický výskum, novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Dvojpodlažný objekt lýcea sa nachádza v areáli evanjelického kostola a fary v Jelšave. Má pôdorys v tvare písmena „L“ (obr. 5: 5). Dlhšie krídlo má loggiové arkády na oboch podlažiach. Budova disponuje sedlovou strechou s keramickou krytinou ukončenou murovanými štítmí. V štíte sa nachádza jeden vetrací otvor v tvare polkruhu orámovaný šambránou a umiestnený v plasticky zvýraznenom vertikálnom páse. Lyceum má v spodnom podlaží dva vstupy. V kratšom je točité schodisko na druhé podlažie. Všetky miestnosti v objekte sú zaklenuté. Architektonicko-historickým výskumom, ktorý realizoval Róbert Erdélyi a Andrej Botek sa potvrdili stavebné etapy objektu z obdobia renesancie, baroka a klasicizmu.

Počas záchranného archeologického výskumu v decembri sme v interiéri budovy evanjelického lýcea zrealizovali dve archeologické sondy za účelom zachytenia nivelety a charakteru pôvodnej podlahy (obr. 6). Sonda 1/2016 (s rozmerom 130 × 130 cm) bola umiestnená pri stĺpe nesúcom klenbu vo východnej učebni školy, ktorá je datovaná do obdobia renesancie. Sondu 2/2016 (s rozmerom 120 × 120 cm) sme vytýčili pri južnej stene v západnej učebni školy, ktorá je datovaná do obdobia baroka. V oboch sondách sme vrstvy znižovali umelými 15–20 cm hrubými vrstvami až po geologické podložie. Dosiahli sme v nich hĺbku 60–70 cm od pôvodnej drevenej podlahy. Všetka zemina bola priebežne kontrolovaná a preosievaná. Napriek tomu sme našli iba jeden nehnuteľný nález v sonde 1/2016 v podobe fragmentu okraja z hrnca z obdobia novoveku.

V sonde 1/2016 sme pri murovanom stĺpe a jeho do zeme zapustenej základovej časti zistili tri vrstvy (obr. 5: 1, 2). Prvou bol na úrovni 256,30–256,10 m n. m. piesok, ktorý tvoril lôžko pod pôvodnú drevenú podlahu z dosák. Pod ním sa na úrovni 256,10–255,95 m n. m. nachádzala vrstva planírky s prepálenými vrstvami zeminy. V nej sme objavili aj jediný huteľný archeologický nález – fragment okraja hrnca pravdepodobne zo 16., resp. 17. stor. Predpokladáme, že táto vrstva vznikla pred samotnou výstavbou objektu ev. lýcea – počas úpravy terénu pred jeho vybudovaním. Poslednou vrstvou bolo geologické podložie, ktoré tvoril íl a dosiahli sme v ňom úroveň 255,60 m n. m.

V sonde 2/2016 pri južnej stene (vedľa okna) západnej učebne sme rovnako zistili tri vrstvy (obr. 5: 3, 4). Prvou bol na úrovni 256,15–255,95 m n. m. piesok lôžka drevenej podlahy z dosák. Pod ňou sa na úrovni 255,95–255,75 m n. m. nachádzala vrstva planírky z prepálenými vrstvami zeminy bez nálezov. Pochádza pravdepodobne zo 16., resp. 17. stor. Základy južnej steny západnej učebne boli do nej vkopané. To potvrdzuje, že vznikla pred jej výstavbou v baroku. Poslednou vrstvou bolo geologické podložie, ktoré tvoril íl a dno sondy sa nachádzalo na úrovni 255,50 m n. m.

Archeologický výskum priniesol nové informácie o objekte evanjelického lýcea v Jelšave a doplnil naše vedomosti o jeho stavebnom vývoji v období renesancie, baroka a klasicizmu (obr. 5: 5). Obe archeologické sondy potvrdili úpravu terénu pred výstavbou NKP škola ev. a. v. (lyceum) v renesančnom (dlhšie krídlo) a barokovom (kratšie krídlo) období čo potvrdzuje aj nález fragmentu okraja zo 16., resp. 17. stor. vo vrstve planírky v sonde 1/2016. Sondami sme tiež zdokumentovali pieskové lôžko pre drevenú podlahu v miestnostiach a v oboch sme dosiahli úroveň geologického podložía v podobe ílu.

EXCAVATION OF THE EVANGELIC LYCEUM IN JELŠAVA. Jelšava, Revúca district, Ev. a. c. school (lyceum) site, rescue evaluation excavation, Postmedieval period. Finds deposited at: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra. The two-storeyed building of the Lyceum is located in the area of the Evangelical church and parish in Jelšava. Its groundplan is L-shaped (Fig. 5: 5). The longer wing has loggia arcades on both floors. During the rescue archaeological excavation in December 2016, two archaeological trenches were excavated in the interior of the Evangelical Lyceum building to detect the level and character of the original floor (Fig. 6). Trench 1/2016 was located near the column supporting the vaulting in the eastern classroom of the school which is dated to the Renaissance period (Fig. 5: 1, 2). Trench 2/2016 was determined near the southern wall in the western classroom of the school which is dated to the Baroque period (Fig. 5: 3, 4).

The archaeological excavation brought new information on the building of the Evangelical Lyceum in Jelšava and complemented our knowledge of its construction development in the Renaissance, Baroque and Classicism periods. Both archaeological trenches confirmed modification of terrain before the NCM

⁸ Príspevok vznikol v rámci projektu APVV-17-0063.

of Evangelical a. c. school (lyceum) was built in the Renaissance (the longer wing) and Baroque (the shorter wing) periods, which is confirmed by the find of a fragment of a rim from the 16th or 17th century found in the levelled soil in trench 1/2016. The trenches also documented the sand bed for wooden floor in the rooms and we reached the level of the geological clay subsoil in both.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM NA PUSTOM HRADE VO ZVOLENE⁹

Ján Beljak – Noémi Beljak Pažinová – Mária Putško

Z v o l e n (okr. Zvolen), Pustý hrad – Dolný hrad, Horný hrad, archeologický výskum pre vedecké a dokumentačné účely, archeologický výskum v súvislosti s obnovou NKP, vrcholný stredovek, pravek (neskorá doba kamenná, mladšia a neskorá doba bronzová, doba laténska), fortifikácia, obytná veža. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Archeologický výskum v tejto sezóne na Pustom hrade bol realizovaný na Dolnom (obr. 7; 8) i Hornom hrade (obr. 10; 12). Na Dolnom hrade boli realizované štyri sondy s celkovou plochou výskumu 144 m². Sondy 1 a 2 overili priebeh západnej línie opevnenia Dolného hradu, sondou 3 sme skúmali úroveň a spôsob založenia južnej steny kráľovskej obytnej veže a posledná sonda 4 sa nachádzala v priestore tzv. spojovacieho múru.

Na Hornom hrade bolo celkovo realizovaných päť sond (plocha výskumu 279 m²) a zámerom výskumu bolo overenie a zistenie najstarších stavebných fáz vybudovania stredovekých obytných veží a dokumentácia priebehu pravekého kamenno-zemného valu pod stredovekými sídelnými vrstvami. Sonda 1 a 2 boli situované pri najstaršej komitátnej veži hradu (veža I), pri druhej samostatne stojacej obytnej veži boli ďalšie dve sondy (sonda 3 a 4) a posledná sonda 5 sa nachádzala pri východnej línii opevnenia.

Výskum na Dolnom hrade

Sonda 1/2016 s rozmermi 11 × 5 m a hĺbkou 0,6–2,1 m sa nachádzala vo vzdialenosti 34 m od severo-západného nárožia veže a jej cieľom bolo overenie situácie pri a pod západnou línii opevnenia. Sonda bola rozdelená na dve časti 2,5 m hrubou hradbou (koruna hradby sa nachádzala vo výške 482,2 m n. m.), ktorá bola postavená v polovici 13. stor. Interiérová (východná) časť sondy na nádvorí (obr. 9: 1) Dolného hradu mala rozmer 4,5 × 5 m a exteriérová (západná) časť sondy (obr. 9: 2) mala rozmer 4 × 5 m. Na oboch stranách hradby sa nachádzal mohutný sutinový zásyp, viac ako meter vysoký a zasahoval do vzdialenosti 2,5 m od oboch líc hradby. Pod ňou sa v interiérovej časti sondy nachádzala veľmi tenká dohneda sfarbená kultúrna vrstva s nálezmi z obdobia vrcholného stredoveku (na úrovni cca 480,3 m n. m.). V exteriérovej časti sondy sa táto vrstva nenachádzala. Naopak v oboch častiach sondy sa nachádzala tmavohnedá kultúrna vrstva s keramickými a kamennými nálezmi z neskorej doby kamennej (badenská kultúra, resp. postbadenská kultúra), ktorá v exteriérovej časti sondy dokonca dosahovala hrúbku okolo 0,6 m, pričom v interiérovej časti bola výrazne plytšia (okolo 0,1 m). V exteriéri táto eneolitická vrstva zasahovala do vzdialenosti 3,2 m od vonkajšieho líca hradby a v interiérovej časti do vzdialenosti 2,5 m od vnútorného líca západnej línie opevnenia Dolného hradu. Pôvodne sme predpokladali, že ide o zvyšok kamenno-zemného valu z neskorej doby kamennej, to sa však nepotvrdilo. Vrstvu interpretujeme ako zvyšky valu z doby bronzovej.

Sonda 2/2016 s rozmermi 4 × 8 m a hĺbkou 1,2–2,5 m bola situovaná na nádvorí pri západnej línii opevnenia (obr. 9: 3) vo vzdialenosti 6,5 m od obytnej veže. Dôvodom realizácie sondy bola príprava tejto časti hradby pre nasledujúcu sanáciu (sutinový zásyp sa začal znižovať od úrovne 480,9 m n. m.) a odvedenie dažďovej vody z tohto priestoru, aby sa architektúra ďalej nepoškodzovala. Sonda priniesla doklady úpravy pôvodne nerovného terénu vo vrcholnom stredoveku. Na úrovni 479,2 m n. m. sa vo vzdialenosti 1,5 m od vnútorného líca západnej hradby objavila oranžovo-hnedá prepálená ílovitá vrstva, ktorá môže súvisieť so zánikom hradu. V západnej polovici sondy sa nachádzal aj zvyšok ohniska s kamenným obložením (niveleta 478,91–479,09 m n. m.). Pod týmto ohniskom sa nachádzala tmavohnedá kultúrna vrstva s nálezmi z obdobia vrcholného stredoveku a tesne pod ňou bola hnedá hlinitá vrstva premiešaná aj s pravekými nálezmi. Pod ňou sa nachádzalo už pôvodne kamenné andezitové podložie, pričom pri hradbe kamenné bralo začínalo na úrovni 478,7 m n. m. a klesalo východným smerom. Tu sa v severo-

⁹ Príspevok vznikol v rámci projektu APVV-17-0063.

východnom rohu sondy nachádzala kamenná depresia – jama s dnom až v hĺbke 477,5 m n. m. Tá bola pravdepodobne v stredoveku upravená vyplnením vrstvou kamenného makadamu a štrku a ešte dorovnaná pomocou makadamu. Objavené tri architektonické články (jeden aj so stopami požiaru) z ostenia okenného otvoru v sonde 2 (dva na úrovni 479,5 m n. m. a tretia na nivelete 477,95 m n. m.) svedčia o rýchlej deštrukcii najvyššieho podlažia veže, ktoré bolo nadstavané v polovici 13. stor.

Sonda 3/2016 s rozmermi 2 × 7 m a hĺbkou 1,3–3 m) sa nachádzala vo vzdialenosti 7,9 m od juhozápadného nárožia obytnej veže. Zdokumentovať sa v nej podarilo časť južnej steny obytnej veže (prvé desaťročia 13. stor.) a južnej línie opevnenia hradu (polovica 13. stor.) a opätovne sa potvrdilo, že južná línia opevnenia Dolného hradu bola pristavaná na škáru k staršej južnej stene obytnej veže. Prekvapením bolo, že v blízkosti vonkajšieho líca južnej steny veže bolo zachytené 2 m hrubé opevnenie, ktoré je tenšie ako v iných častiach Dolného hradu, kde dosahuje priemernú hrúbku 2,5 m. Celkovo bola južná hradba v sonde 3 zachovaná do výšky takmer 3 m, pričom lícovaná časť bola pri vonkajšej strane zachovaná do výšky 2,1 m (obr. 9: 4). Koruna hradby (niveleta 479,43 m) bola v ruinálnom stave. Líce hradby bolo stavané v 0,55 m vysokých stavebných úrovniach a bolo veľmi dôkladne riadkované pri použití väčších andezitových kameňov. Jadro muriva bolo murované z menších kameňov. Ako pojivo bola použitá vápenatá malta s prímiesou piesku. V spodnej časti sondy 3 sa na nivelete 475,5–477,5 m n. m. nachádzala stredoveká kultúrna vrstva a objavil sa aj maltový flak zo zakladania južnej línie opevnenia. Pod stredovekou vrstvou nad kamenným andezitovým podložím bola potvrdená do červena prepálená praveká štruktúra z mladšej, resp. neskorej doby bronzovej, ktorá je zrejme zvyškom valového opevnenia.

Sonda 4/2016 s rozmermi 3 × 13 m a hĺbkou 0,5–1,5 m bola situovaná v priestore tzv. spojovacieho múru vo vzdialenosti 9 m od východného ostenia brány v spojovacom múre. Tento múr o hrúbke 1,6–1,7 m tvorí predsunutú opevnenie Dolného hradu v sedle, smerom na Horný hrad, kde bol ukončený vo vzdialenosti cca 170 m od juhozápadného nárožia obytnej veže Dolného hradu. Sonda bola rozdelená tzv. spojovacím múrom na interiérovú (severnú) a exteriérovú (južnú) časť (obe dĺžky 5,6 m a šírky 3 m). V exteriérovej časti (obr. 9: 5) bola hradba múru založená na tmavej hutnej hlinitvej vrstve, pod ktorou sa nachádzalo kamenné andezitové bralo. Základová škára bola na úrovni 472,2 m n. m. a lícovaná časť bola z exteriérovej strany zachovaná do výšky 1 m a z interiérovej len do 0,6 m (obr. 9: 6). V oboch častiach sondy bol zachytený sutinový zásyp z múru a dosahoval hrúbku 0,4–0,8 m. Sonda v interiérovej časti križovala aj väčšiu jamu (8 × 10 m), ktorá spolu s ďalšou nachádzajúcou sa od nej južnejšie, vytvárala koridor pre prístupovú cestu od brány v tzv. spojovacom múre až po hlavnú vstupnú bránu na nádvorie Dolného hradu. Jamy boli zrejme vykopané v stredoveku. V oboch sa nachádzala tmavohnedá zásypová vrstva o mocnosti približne 0,6 m s väčšími kameňmi a s nálezmi z obdobia vrcholného stredoveku a novoveku. V spodnej časti zásypu (čierna hlinitá vrstva na úrovni 470,5–470,0 m n. m.) sa nachádzali črepy hlavne z doby bronzovej. Tie sa však sem mohli dostať aj eróznou činnosťou. Dno jamy bolo na úrovni 469,9 m n. m. tvorené nadpodložovou vrstvou, pod ktorou sa nachádzalo kamenné bralo.

Výskum na Hornom hrade

Sonda 1/2016 s rozmermi 23 × 3 m s hĺbkou 0,6–2,2 m) bola situovaná pred južnou stenou komitátneho hradu (veža I) a 1 m širokým kontrolným blokom bola rozdelená na severnú (10 × 3 m) a južnú (12 × 3 m) časť. Jej cieľom bolo zistiť prítomnosť možného staršieho opevnenia komitátneho hradu, najstaršieho známeho objektu na Pustom hrade (datovanie do záveru 12. stor.), ktoré by bolo postavené ešte pred vybudovaním veľkého opevnenia hradu, ku ktorému malo dôjsť okolo polovice 13. stor. Takéto samostatné opevnenie sa však v sonde nedoložilo. Nezistili sa žiadne zvyšky murovaného opevnenia, palisádového žľabu ani do kamenného brala vysekanej priekopy. Zaujímavým zistením bol odkrytie mohutnej (hrúbka 2 m) sutinovej vrstvy z obsahom archeologických nálezov, ktorý sem bol presunutý pravdepodobne počas prvého archeologického výskumu veže I ešte v rokoch 1889–1890, ktoré máme zdokumentované v dobovej korešpondencii (*Beljak/Pažinová/Maliniak 2011*, 271, 272, obr. 5, 6). Komitáttnu vežu (jej interiérovú i exteriérovú časť) skúmal viacerými sondami v rokoch 1994–1999 aj V. Hanuliak. Kamenné bralo sa nachádzalo v úrovni 567,1–568,1 m n. m. Základová škára južnej steny veže bola doložená na nivelete 571,6 m n. m. V pôdoryse bol v časti od 11 do 16 m čitateľný terénny relikt – priehlbina prírodného charakteru, ktorá bola v stredoveku (od 13. stor.) postupne vyplňaná a vyrovnávaná štrkovými oranžovými vrstvami a tmavosivou vrstvou s kameňmi (makadam). Dôležitý bol zároveň aj objav do kamenného podlažia vysekaného žľabu (šírka 0,3 m, hĺbka 0,35–0,4 m, dĺžka – zachytená v rozsahu sondy 3 m) objaveného vo vzdialenosti 4,4 m od vonkajšieho líca pôvodnej južnej steny veže pred jej opláštením.

Nakoľko v zásype žlabu boli nájdené výlučne črepy z druhej polovice 13. stor., môžeme vylúčiť jeho vybudovanie v praveku i v 12. stor., keď predpokladáme vznik najstaršej fázy veže. Žlab pravdepodobne slúžil na ukotvenie drevenej konštrukcii (rampy) slúžiacej na vstup do druhého podlažia už opláštenej (na prelome 13. a 14. stor.) veže komitátneho hradu. S touto stavebnou etapou zrejme súvisí aj objav maltového flaku o priemere 1,1 m pri východnom profile sondy vo vzdialenosti 5,1 m od vonkajšieho líca južnej steny veže (obr. 10: 2).

Sonda 2/2016 s rozmermi 10 × 3 m s hĺbkou 0,8–1,2 m mala za cieľ preskúmať situáciu pri východnej stene veže komitátneho hradu (veža I) smerom k východnej línii hradného opevnenia. V priestore sondy (obr. 10: 3) boli čitateľné hlavne sekundárne zásahy súvisiace s výskumom a obnovou v 20. stor. a pravdepodobne výskumom v 19. stor., nakoľko hneď po odkrytí vrchnej humusovej vrstvy (hrúbka 0,1–0,2 m) sa začali objavovať recentné zásahy a nálezy. Kamenné andezitové bralo postupne klesalo od úrovni 570,1 m n. m. v západnej časti sondy (bližšie k veži) až na úroveň 567,5 m n. m. vo východnej časti. V tejto časti (vo vzdialenosti 8–10 m od východnej steny veže) boli najzaujímavejšie nálezové situácie. Pod pôdnym krytom, lesným humusom, sa nachádzala vrstva sutiny, ktorá však už nemusela pochádzať z veže, ale ide zrejme o relikt východnej línii opevnenia Horného hradu, ktoré sa od konca sondy nachádzalo vo vzdialenosti 5,5 m. Pod sutinou sa nachádzala vrstva tvorená ílovitou hlinou, hnedá hlinitá vrstva s maltou a kameňmi a od úrovne 568,5 m n. m. tmavohnedá kultúrna vrstva s nálezmi z vrcholného stredoveku. Postupne sa tu vyrysovala aj kompaktná maltová vrstva, pod ktorou sa na dĺžke cca 2 m nachádzala hnedá kultúrna vrstva s nálezmi z 13. stor. a opäťovne ďalšia vrstva maltoviny na úrovni 568,15 m n. m. Tieto maltové vrstvy môžu súvisieť s dreveným objektom pristavaným k vnútornému lícu opevnenia hradu.

Sonda 3/2016 s rozmermi 10 × 3 m s hĺbkou 0,8–1,1 m sa nachádzala pri východnej stene veže II (obr. 11: 1) a jej cieľom bolo overiť spôsob jej založenia. Pod asi 0,1 m hrubou humusovou vrstvou sa nachádzala od vzdialenosti 1,8 m až po 8 m v úrovni 566,9–566,1 m n. m. spadnutá východná stena veže s pomerne celistvo zachovaným vonkajším lícom. Pod ňou bola hnedo farebná hlinená vrstva s nálezmi z 13. stor. Vo vzdialenosti 2–4 m od vonkajšieho líca severnej steny sa na úrovni 566,1 m n. m. na celej šírke sondy nachádzala ílovitá vrstva. Podložie v podobe andezitového brala sa nachádzalo na nivelete 565,5–565,1 m n. m. V sonde bol dôležitý predovšetkým objav kompaktnej maltovej vrstvy s priemerom 2,1 m, ktorá sa nachádzala vo vzdialenosti 3,4–5,6 m od vonkajšieho líca veže. Maltová vrstva mala korytkový tvar dna na úrovni 565,7–565,8 m n. m. **Pozostávala z mohutnej spodnej vrstvy, tenučkej medzivrstvy hliny a tenšej vrchnej vrstvy malty.** S veľkou pravdepodobnosťou ide o miesto, kde sa miešala malta pri jej výstavbe, resp. prestavbe/oprave. Početné nálezy, ktoré sa vo vrstve nad ňou našli potvrdzujú jej výstavbu okolo polovice 13. stor. Spodná maltová vrstva súvisela priamo s jej výstavbou a horná maltová vrstva bola pozostatkom po jej oprave alebo dostavbe horných podlaží.

Sonda 4/2016 s rozmermi 18 × 3 m s hĺbkou 0,6–1,4 m bola situovaná pri severnej stene veže II (obr. 11: 2) a jej zámerom bolo overenie existencie priekopy pred vežou, resp. možného valového opevnenia v jej okolí. Priekopa bola v teréne dobre viditeľná aj voľným okom predovšetkým z južnej a severnej strany veže. Priekopa sa nachádzala v rámci sondy vo vzdialenosti 8–10 m od 1,9 m hrubej severnej steny veže II. Veža bola vybudovaná s väčších lomových kameňov, ktoré boli spájané pomocou vápenatej malty. Zaujímavým zistením je, že severná stena veže mala o 0,2 m rozšírený podzáklad, pričom v sonde 3/2016 pri východnej stene veže II takáto konštrukčná úprava zistená nebola. Pod hornou vrstvou pôdneho krytu tvorenej lesným humusom sa v sonde nachádzala maltová vrstva, resp. vrstva popadanej malty na úrovni 566,1 m n. m. Pod ňou bola nevýrazná tmavohnedá hlinitá vrstva s nepočetnými archeologickými nálezmi (niveleta 565,8 m n. m.). Na tejto úrovni sa pri veži už nachádzal jej rozšírený podzáklad. V rámci sondy sa v úseku 11–15 m od severnej steny veže vyskytli črepy (aj väčšie kusy) z mladšej, resp. neskoršej doby bronzovej. Vrstva, v ktorej sa nachádzali bola situovaná priamo nad nadbralovou vrstvou a kamenným andezitovým bralom. Niekde bolo zvetrané, ale napr. v strednej časti sondy vo vzdialenosti 6–8 m od veže – bolo pomerne kompaktné. V úseku 8–10 m sa nachádzala samotná priekopa s výplňou tvorenou hnedou hlinou a s dnom na úrovni 564,5–563,6 m n. m. Vo výplni priekopy sa žiaľ nenachádzali nálezy, ktoré by umožnili jej jednoznačné datovanie. Pravdepodobný je jej vznik vo vrcholnom stredoveku, keď podobné obranné priekopy vznikli aj pri veži komitátneho hradu a pred vežou vo východnej línii opevnenia Horného hradu a na základe nálezových situácií ich datujeme do 14. stor.

Sonda 5/2016 s hĺbkou 0,4–1,7 m sa nachádzala južne od obrannej veže («bašty») pozdĺž východnej línii opevnenia Horného hradu. Sonda bola rozdelená na tri časti. Dva sektory (5A a C) sa nachádzali pri vnútornom a tretí sektor (5b) pri vonkajšom líci opevnenia Horného hradu.

Sektor 5A s rozmermi 10 × 5 m (obr. 11: 3) pod vrchnou humusovou vrstvou (hrúbka 0,1 m) obsahoval sivohnedú vrstvu so stredovekými nálezmi (hlavne 13. stor.) a sporadicky sa vyskytujúcimi pravekými nálezmi v sekundárnej polohe. Objavená tu bola aj maltová vrstva z výstavby východnej línie opevnenia. Na tejto úrovni (557,8–557,9 m n. m.) sa nachádzala aj základová škára východnej línie opevnenia. V zmienenej sivohnedej vrstve hrubej cca 0,4 m, ktorá je mladšia ako samotná hradba, bola objavená minca s razbou Bela IV., ktorá pochádza z pred roku 1241. To potvrdzuje predpoklad, že opevnenie Horného hradu vzniklo už pred vpádom Tatárov. Dôležité je taktiež zistenie, že už od úrovne 557,4 m n. m. sa v severozápadnom rohu sektora sondy na ploche veľkosti približne 1 × 1,5 m začali nachádzať postríebrené krúžky pre razenie mincí. Celkovo sa ich našlo až 112. V západnej polovici sondy sa od nivelety 557,6 m n. m. začalo objavovať kamenné geologické podložie tvorené andezitovým bralom. Vo východnej polovici sondy sa očakávala deštrukcia kamenno-zemného valu, ktorá sa mala nachádzať pod stredovekou hradbou. Výskum však stopy po kamenno-zemnej konštrukcii valového opevnenia v tejto časti Pustého hradu neobjavil. Naopak našlo sa mohutné navrstvenie kultúrnych vrstiev z doby bronzovej, ktoré dosahovali spoločnú hrúbku 0,8–1,2 m. V tomto sektore boli identifikované aj zvyšky obydlií z doby bronzovej, z ktorej sa podarilo zachytiť hlinenú podlahu nepravidelného pôdorysu (rozsah cca 2 × 1,5 m), ktorá bola prepálená do oranžova. Na nej sa na úrovni 556,6–556,8 m n. m. objavila nepietne uložená kostra novorodenca (obr. 11: 4). Rádiouhlíkovou metódou je datovaná do 10. stor. pred Kr. Pod podlahou, ktorá zasahovala aj pod 1,9 m hrubú stredovekú hradbu, sa v tejto časti sondy vyrysovalo podložie vo forme kamenného brala na úrovni 557,3 m n. m.

V exteriérovej časti za hradbou (*sektor 5B/2016*, 6 × 4 m) sa očakávala deštrukcia kamenno-zemného valu, ktorá sa mala nachádzať pod stredovekou hradbou. Tu sa nachádzala mohutná deštrukcia kameňov (obr. 11: 5) premiešaných čiernou hlinou a keramickými nálezmi z doby bronzovej, ktoré sú pravdepodobne dôkazom deštrukcie na sucho vybudovaného obranného múru (valového opevnenia) k vonkajšej steny obydlií, ktoré sa tu nachádzalo v dobe bronzovej. Jeho zvyšky v podobe prepálenej podlahy boli nájdené v sektore 5A/2016. Kultúrna vrstva z doby bronzovej mala v sektore 5b miestami mocnosť až 1,4 m a objavila sa v celom jej rozsahu od úrovne 556,8 (základová škára pri vonkajšom líci hradby) až po 552,7 m n. m. (na východnom konci sondy). Pod ňou bola geologická nadbralová ílovitá vrstva svetlosivo-hnedej farby (hrúbka 0,15–0,2 m) a na dne sa nachádzalo geologické podložie v podobe kamenného andezitového brala, ktoré sa vo vzdialenosti 3,5 m od vonkajšieho líca východnej hradby výrazne lomilo smerom dole. Po dôkladnom začistení kamenného brala v ňom neboli viditeľné žiadne stopy po kolových jamách, ktoré by tvorili valovú konštrukciu. Rovnako kamenná deštrukcia nevytvárala v žiadnej ploche ani v profiloch koncentráciu, teda nevykazovala pôvodné kladenie. S veľkou pravdepodobnosťou pôvodné praveké opevnenie stálo niekde na úrovni stredovekej hradby a postupne sa zosunulo do exteriéru (za hradbu).

Sektor 5C/2016 (5 × 5 m) doskúmal priestor pri východnej línii opevnenia Horného hradu (obr. 11: 6). Ten bol pôvodne bádaný už v roku 2003 V. Hanuliakom, ktorý tu odkryl objekt s vápenato-hlinitou prepálenou podlahou a identifikoval ho ako interiér peňazokazeckej dielne. Tento objekt bol výskumom V. Hanuliaka už odstránený, preto aktuálnym výskumom sa nenašli po ňom už žiadne stopy. V rámci sondy sa doskúmala koncentrácia falošných mincí, ktorá bola zachytená v severozápadnom rohu sektoru 5A/2016. Potvrdilo sa aj založenie hradby stredovekého opevnenia z 13. stor. na 0,4–0,6 m hrubom navrstvení z doby bronzovej, ktorá sa ukázala od úrovni 556,5 m n. m. a siahala až po geologické podložie – andezitové bralo na úrovni 556,1 m n. m.

Z hľadiska materiálnej kultúry na Pustom hrade v aktuálnej sezóne dominovalo obdobie mladšej (1200–1000 pred n. l.) a neskorej doby bronzovej (1000–800 pred n. l.) keď sa ukazuje veľmi silná koncentrácia osídlenia vo Zvolenskej kotline s významným strategickým bodom práve na mieste Pustého hradu. Z výskumu v sezóne 2016 pochádza spolu takmer 20 000 ks keramických fragmentov z tohto obdobia a viacero drobných predmetov (prasleny, kolieska, cievky, ozubené kolieska, plastika, bronzové ihly a ihlice). Stredovek (13. a 14. stor.) na hrade reprezentovala nielen keramika (aj technická – taviace tegliky), ale aj početné militárie a kovové predmety. Z Horného hradu treba spomenúť objav veľkého množstva mincových plieškov – polotovarov na výrobu mincí v počte až 110 kusov (v sonde 5A/2016), ako aj dve falošné denáre Ladislava IV. Kumánskeho a originálny strieborný denár kráľa Bela IV. (1235–1270). Polotovary na výrobu mincí nachádzal už V. Hanuliak a sú dôkazom vyspelého falšovania, resp. existencie falšovateľskej dielne na Hornom Pustom hrade, ktoré datujeme na začiatok 14. stor., do obdobia nepokojov po vymretí arpádovskej dynastie a bojov oligarchov o moc (*Beljak/Beljak Pažinová/Šimkovic 2015*, 28, 29; *2018*, 48, 49). Detailnejší rozbor materiálnej kultúry z výskumu na Pustom hrade 2016 bol prezentovaný na

prvom ročníku konferencie stredoslovenských archeológov v Ružomberku (*Beljak/Beljak Pažinová 2016*) a praveké nálezy, vrátane antropologického rozboru kostry novorodenca zo sondy 5A/2016 z Horného hradu sú publikované v jubilejnom zborníku Michala Slivku (*Beljak/Beljak Pažinová/Putško, v tlači*).

Literatúra

- Beljak/Beljak Pažinová 2016* – J. Beljak/N. Beljak Pažinová: Letná škola archeológie a výskum na Pustom hrade vo Zvolene v roku 2016. In: S. Sliacka (ed.): *Výsledky nových archeologických výskumov na strednom Slovensku. Zborník z konferencie archeológov pôsobiach v oblasti stredného Slovenska*. Ružomberok 2016, 51–60.
- Beljak/Beljak Pažinová/Šimkovic 2015* – J. Beljak/N. Beljak Pažinová/M. Šimkovic: *Pustý hrad vo Zvolene a opevnenia v jeho okolí*. Zvolen 2015.
- Beljak/Beljak Pažinová/Šimkovic 2018* – J. Beljak/N. Beljak Pažinová/M. Šimkovic: *Pustý hrad vo Zvolene a hrad Pefuša vo svetle aktuálnych výskumov*. Zvolen 2018.
- Beljak/Beljak Pažinová/Putško, v tlači* – J. Beljak/N. Beljak Pažinová/M. Putško: Nové výsledky výskumov výšinnej osady badenskej kultúry a opevneného hradiska z neskorej doby bronzovej na Pustom hrade vo Zvolene (Slovensko). *Musaica Archaeologica*.
- Beljak/Maliniak/Pažinová 2011* – J. Beljak/P. Maliniak/N. Pažinová: Zvolenský Pustý hrad vo svetle archeologického bádania (od amatérskych výkopov až po začiatok systematického výskumu). *Archaeologica historica* 36, 2011, 265–278.

THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION AT PUSTÝ CASTLE IN ZVOLEN. Zvolen (Zvolen district), Pustý castle – Lower castle, Upper castle, archaeological excavation for scientific and documentation purposes, archaeological excavation in association with restoration of the NCM, High Middle Ages, prehistory (Late Stone Age, Late and Final Bronze Age, LaTène period), fortification, residential tower. Finds deposited at: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra. The archaeological excavation in season 2016 at Pustý castle was carried out at the Lower (Fig. 7; 8) as well as Upper castle (Fig. 10; 12). At the Lower castle, four trenches with total area of 144 m² were excavated. Trenches 1 and 2 verified the course of the western line of fortification of the Lower castle, trench 3 studied the level and method of foundation of the royal residential tower's southern wall. Finally, trench 4 was located in the area of the so-called connecting wall.

At the Upper castle, five trenches altogether (excavated area 279 m²) were excavated to verify and detect the oldest construction phases of the medieval residential towers' construction and documentation of the course of the prehistoric stone-earthen rampart under the medieval settlement layers. Trenches 1 and 2 were situated next to the oldest county tower of the castle (Tower I), other two trenches were near the other detached residential tower (trenches 3 and 4). The last trench 5 was located near the eastern line of fortification.

Almost 20,000 pottery fragments from the Late and Final Bronze Age and a number of miniature artifacts (spindle whorls, miniature wheels, reels, cogwheels, a figurine, bronze fibulae and pins) come from the 2016 excavation. The Middle Ages (13th and 14th centuries) were represented at the castle not only by pottery (even technical pottery – melting pots) but also by numerous militaria and metal artifacts. From the Upper castle, we must mention the discovery of a large number of coin plates, i. e. blanks for minting of coins – there were as many as 110 exemplars (in trench 5/2016) – and two counterfeit Ladislav IV the Cuman denarii and an original silver denarius of Béla IV (1235–1270). The detailed analysis of the material culture from the excavations at Pustý castle in 2016 was presented during the first conference of archaeologists from central Slovakia in Ružomberok (*Beljak/Beljak Pažinová 2016*). Prehistoric finds, including the anthropological analysis of the skeleton of a newborn from trench 5A/2016 at the Upper castle, are published in the birthday collection of articles of Michal Slivka (*Beljak/Beljak Pažinová/Putško, in print*).

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM NA HRADE MODRÝ KAMEŇ¹⁰

Ján Beljak – Zuzana Kaličiaková – Maxim Mordovin

M o d r ý K a m e ň (okr. Veľký Krtíš), Hrad Modrý Kameň, záchranný predstihový archeologický výskum a výskum pre vedecké a dokumentačné účely, novovek, stredovek, pravek (mladšia a neskorá doba bronzová), fortifikácia, hrad. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

V tejto sezóne sme s výskumom pokračovali pri západnej línii opevnenia hradu Modrý Kameň v súvislosti s jej pamiatkovou obnovou a doskúmali sme nálezovú situáciu v priestore prevétu (*Beljak a kol. 2016, 277–293*). V sonde 4/2015 bol vykonaný rez za účelom začistenia prevétu, aby bolo možné identifikovať klenbu jeho zámurovky a určenie jeho podlahy. Výskumom sme túto sondu doskúmali (obr. 13;

¹⁰ Príspevok vznikol v rámci projektu APVV-17-0063.

14: 3). V hĺbke 1,3 m sme zachytili podlahu prevétu. Následne bolo vyrovnané a upravené dno sondy, ktoré bolo v hĺbke takmer 3 m od vrchnej úrovne západnej terasy. Pri vchode prevétu bol na dne sondy spravený rez s rozmermi 1 × 1 m, kvôli prípadnému zachyteniu podlahy. Po znížení úrovne o 0,2 m bola objavená liata maltová podlahy na nivelete 321,6 m n. m. Sondou sme tiež overili priebeh vnútorného líca hradbového múru západnej línie opevnenia hradu, ktorý tu dosahuje hrúbku takmer 3 m a bol budovaný z lomového kameňa pomocou vápenatých mált.

Sondou 1/2016 sme získali informácie o štruktúre hradu odhalením klenby a múru pod východnou terasou (obr. 14: 2). Zrejme ide o pokračovanie predpokladaného kuchynského traktu z renesančnej prestavby hradu a múr tvoril jeho západnú fasádu smerom na nádvorie. Pri začisťovaní murív a odstraňovaní koreňového systému v priestore nádvorja hradu Modrý Kameň pod východnou terasou boli odkryté dve klenby. Pre ich lepšie preskúmanie a stratigrafické zaradenie bola vykopaná sonda 1/2016 s rozmermi 2,8 × 1,7 m a hĺbkou 0,9 m. Postupovalo sa metódou umelých vrstiev, kde prvá vrstva bola hlboká 0,7 m a druhá 0,2 m. Výplň sondy 1/2016 tvorila hlinitá vrstva obsahujúca značné množstvo keramiky z rôznych časových období. Okrem keramických nálezov boli v sonde nájdené aj zvieracie kosti, ktoré kvantitatívne prevyšovali iné typy nálezov. Sonda 1/2016 nám odhalením dvoch klenieb tiež priniesla informácie o štruktúre hradu. Zároveň potvrdila, že za nekvalitným murivom terasovej úpravy z 19. stor. sa nachádza kvalitný vápenatou maltou spájaný renesančný múr odkrytý v hrúbke 1,3 m.

Počas archeologického výskumu na hrade boli nájdené predovšetkým fragmenty keramických nádob a zvieracie kosti. Menej početné sú železné predmety, ktoré reprezentujú najmä kince a stavebné kovania, ale našla sa aj ostroha. Súbor dopĺňa mosadzný nôž, medené kovanie, kostený gombík a fragmenty sklených nádob.

Najpočetnejšou skupinou nálezov je 3564 fragmentov keramických nádob z obdobia 16.–18. stor. Sú medzi nimi zastúpené aj kompletne zachované nádoby. Takmer všetky nálezy črepov zo 16. stor. sú vyrobené z bielych ílov. Väčšinu súboru tvoria hrnce zdobené zelenou alebo žltou glazúrou bez podkladových engob. Niektoré hrnce boli neglazované. Maľovaná výzdoba červenou engobou sa vyskytuje na hrncoch iba od druhej polovice alebo od záveru 16. stor. V skúmanom súbore sú zastúpené aj glazované a neglazované džbány. Neglazované džbány sa obvyčajne zdobili červenými pásmi s rytou vlnovkou v hornej časti nádoby. Pre glazované exempláre bolo pre toto obdobie typické spoločné používanie zelenej a žltej glazúry. Zvyčajne sa glazúrou pokrývala iba horná časť nádob. Medzi keramickými nálezmi 16. stor. sú zastúpené aj menej charakteristické formy pre toto obdobie, akou je napríklad trojnožka. V súbore sa vyskytujú tiež pokrievky a poháre. **Pokrievky v 16. stor. glazovali ešte iba zriedkavo.** V súbore keramiky sa vyskytli aj fragmenty luxusných nádob s *rezano-glazovanou* výzdobou zo 16. stor. Všetky pochádzajú z džbánov strednej veľkosti. Blízke analógie poznáme zo Sečian a z Filakova. Okrem kuchynskej a stolovej keramiky sa v súbore zo 16. stor. objavil aj fragment renesančnej kachlice zdobenej rozetovým ornamentom, ktorý je známy z nálezov z prvej polovice 16. stor. z rôznych nálezísk od Budína až po Diósgyőr.

Najpočetnejšia skupina keramických nálezov z výskumu na hrade Modrý Kameň pochádza zo 17. stor. **Najväčšiu časť tejto chronologickej skupiny predstavujú hrnce.** Okraje hrncov sú zvonku polgulovito zaoblené a jemne vtiahnuté dovnútra. Takmer všetky sú vyrobené z bielej hlíny. Väčšina z nich je zdobená červenou engobou na vonkajšej strane a v nej aplikovanou rytou výzdobou. Takáto výzdoba sa na hrncoch vyskytuje od druhej polovice 16. stor. Spočiatku sa objavovala len na pleciah hrncov a od 17. stor. sa červenou engobou zdobilo už aj hrdlo a ústia nádob. Po polovici 17. stor. sa maľovanie červenou engobou používalo v podobe vodorovných pásov a dopĺňané bolo rytými vlnovkami. Medzi nálezmi hrncov sa vyskytujú neglazované príklady vyrobené z bielej a červenej hlíny. Ďalšou tvarovou skupinou nádob zo 17. stor. početne zastúpenou na hrade Modrý Kameň sú glazované tanieri a misy. Výzdobu tanierov tvorí jednoduchá vlnovka alebo súbor vlnoviek aplikovaných hrebeňom do engóby. Takmer všetky tanieri a misy sú vyrobené z bielych ílov a zdobené červenou engobou. Zriedkavejšie sa objavujú tanieri vyrobené z červenej hlíny, ktoré sú zdobené bielou engobou.

Väčšina kukučkovaných tanierov je tiež vyrobená z bielej hlíny. Pri zdobení kukučkováním používali podkladovú engobu len výnimočne. Kontúry ornamentu sa maľovali hnedou, a vyplň zelenou a červenou engobou. Biela engoba sa používala na výzdobu nádob vyrobených z červenej hlíny a kukučkovanie sa robilo rovnako ako na bielej keramike. Niektoré tanieri z červenej hlíny sú zdobené aj pomocou kukučky bez podkladovej engoby. Pri všetkých kukučkovaných tanieroch sa používali transparentné glazúry. Pre 17. stor. sú typické dva druhy kompozícií robených kukučkováním. Prvá je zastúpená početnejšie. Tvorí ju ústredný figurálny obraz vtáka, jeleňa alebo jazdca. Ten je orámovaný vegetabilnou obrubou pri okrajoch nádoby. V strednej časti dna taniera boli umiestnené kvety. Tanieri s vyobrazením vtákov sa

vyskytujú aj vo Filakove, Budíne, Ostrihome. Kvety na dnách tanierov sú potvrdené v Sečanoch. Druhý typ kompozície reprezentuje jednoduchý šachovnicovitý ornament, ktorý bol aplikovaný na celú plochu dna taniera. Tento ornament štylizoval obraz slnečnice. Je pravdepodobné, že sa vyskytoval iba v 17. stor. Analógie poznáme predovšetkým z Filakova a zo Sečian. Taniere z červenej hliny boli zdobené najmä vegetabilnou výzdobou. Biele taniere s figurálnou výzdobou robenou pomocou kukučky sú známe z mnohých nálezísk zo 17.–18. stor. Najbližšie analógie sú z Filakova a Sečian. Tento druh tanierov je však rozšírený od Ostrihoma cez Budín, Vacov a Pastov až do Szekszárd a Hódmezővásárhelyu. Červenohlínené kukučkové taniere s bielou engobou boli rovnako veľmi rozšírené, ale objavujú sa predovšetkým v dolnozemských regiónoch a Zadunajsku.

V súbore keramiky zo 17. stor. sa vyskytuje niekoľko druhov džbánov, ktoré boli takmer výlučne vyrobené z ílov bielej farby. Väčšina z nich mala glazovaný povrch žltej, zelenej alebo zriedkavejšie hnedej farby. Džbány s úzkym hrdlom mali často aj cedidlo na úrovni pripojenia ucha. Medzi nálezmi keramiky z Modrého Kameňa sa ojedinele vyskytujú aj neglazované džbány z bielej a červenej hliny. Zo 17. stor. pochádzajú z hradu Modrý Kameň aj fragmenty menej v tom období populárnych druhov nádob. Reprezentujú ich napríklad trojnožky, ktoré boli vyrobené z bielej hliny a zdobené zelenou alebo žltou glazúrou nanesenou priamo na črep. Na hrade sa objavilo aj šesť glazovaných fajok a nezdobené miskovité kachlice. Vyskytlo sa tiež niekoľko exemplárov pokrievok.

Archeologický a stavebno-historický výskum na hrade Modrý Kameň v rokoch 2013–2016 priniesol nové poznatky o podobe a vývoji hradu, ktoré sú doplnené výsledkami archívneho bádania (Beljak/Maliniak/Šimkovic 2017, 489–510). Na základe prvej písomnej zmienky o hrade z roku 1278 je možné jeho vznik datovať do druhej polovice 13. stor. s čím korešpondujú aj najstaršie stredoveké keramické fragmenty získané archeologickým výskumom. Nepravidelný oválny pôdorys jadra s osami 46 a 32 m bol vymedzený hradbovým múrom do ktorého bola na severnej strane zakomponovaná valcová, pravdepodobne obytná veža. Vstupná brána bola vybudovaná v zalomení hradby na juhovýchode. Výsledkom mladších stredovekých úprav je vznik paláca na juhozápadnej strane, z ktorého sa zachovali dve obvodové steny so zvyškami gotického okna a kozuba. V neskorom stredoveku boli vybudované aj ďalšie obytné stavby aj severný parkán so vstupnou bránou. K významnej renesančnej prestavbe hradu Modrý Kameň došlo v 17. stor. V roku 1575 hrad obsadili Osmani, ktorí ho opustili až v roku 1593. Poškodený hrad od roku 1610 začal rekonštruovať Žigmund Balaša. Pri tejto rekonštrukcii hradu boli obnovené palácové budovy hradného hradu a pravdepodobne vzniklo aj nové opevnenie predhradia. Z tohto obdobia pochádza aj najviac hnutelných archeologických nálezov získaných výskumu v roku 2016.

Literatúra

- Beljak a kol. 2016 – J. Beljak/M. Mordovin/Z. Kaličiaková/M. Šimkovic: Archeologický výskum na hrade Modrý Kameň v rokoch 2013–2015. In: H. Ferencová/E. Antolová (zost.): *Valentín Balaša a jeho doba – historické súvislosti. Zborník z II. medzinárodnej konferencie Modrý Kameň. Modrý Kameň, 2016, 277–293.*
- Beljak/Maliniak/Šimkovic 2017 – J. Beljak/P. Maliniak/M. Šimkovic: Stavebné a funkčné premeny hradu Modrý Kameň v 16. a 17. storočí. *Archaeologia historica* 42/1, 2017, 489–510.

ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION AT THE CASTLE OF MODRÝ KAMEŇ. Modrý Kameň (Veľký Krtíš district), castle of Modrý Kameň, development-led rescue excavation and excavation for scientific and documentation purposes, Postmedieval period, Middle Ages, prehistory (Late and Final Bronze Age), fortification, castle. Finds deposited at: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra. In season 2016, the excavation continued near the western line of the Modrý Kameň castle's fortification in association with its monument restoration and we completed the investigation of the find context in the area of the garderobe. Trench 1/2016 provided information on the structure of the castle by revealing the vaulting and wall below the eastern terrace. It is probably a continuation of the assumed kitchen wing from the Renaissance reconstruction of the castle and the wall was its western front wall facing the courtyard. A section was made in trench 4/2015 to trim the garderobe so that it was possible to identify the vaulting where it was walled up and its floor. In 2016, we completed the investigation in this trench. The garderobe floor was detected 1.3 m deep. Subsequently, the trench bottom was levelled and trimmed; it was almost 3 m below the upper level of the western terrace. In the course of the archaeological excavation at the castle of Modrý Kameň in 2016, mainly fragments of pottery vessels from the 16th and 17th centuries and animal bones were found. Iron artifacts represented mostly by nails and construction fittings were less frequent. A spur was found as well. The assemblage was complemented by a brass knife, copper fitting, a bone button and fragments of glass vessels. The archaeological and construction-historical investigation at Modrý Kameň castle in 2013–2016 brought new information on the design and development of the castle which is complemented with results of

archive research. Based on the first written information on the castle from 1278, its establishment can be dated to the second half of the 13th century, which corresponds with the oldest medieval pottery fragments obtained by means of archaeological excavation. The irregular oval groundplan of the core with axes of 46 and 32 m was delimited by the defensive wall, in which a cylindrical – probably residential – tower was incorporated on the northern side. The entrance gate was built in the defensive wall's bend in the south-east. The palace in the southwest from which only two peripheral walls with remains of a Gothic window and a fireplace is a result of later medieval adaptations. In the Late Middle Ages, more residential structures were built as well as the northern outer bailey with the entrance gate. An important Renaissance reconstruction of the castle of Modrý Kameň took place in the 17th century. The castle was occupied by the Ottomans in 1575. They left it as late as 1593. Žigmund Balaša started to restore the damaged castle in 1610. This reconstruction renewed the palace buildings of the castle and the new fortification of the bailey was probably built then as well. Most movable archaeological finds obtained in the excavation in 2016 come from this period.

VÝSKUM NA HRADE ČABRAĎ¹¹

Ján Beljak – Maxim Mordovin

Čabradský Vrbovok (okr. Krupina), Hrad Čabrad, záchranný predstihový archeologický výskum a výskum pre vedecké a dokumentačné účely, novovek, stredovek, pravek (mladšia a neskorá doba bronzová), fortifikácia, brána. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Archeologický výskum hradu Čabrad čiastkovo nadviazal na predchádzajúce výskumy z rokov 2014–2015 v interiéri tretej brány (Beljak a kol. 2016, 99–132). Celkove boli zrealizované štyri archeologické sondy (obr. 16). Ich hlavným zadáním výskumu bolo odstrániť sutinu z klenby prvého podlažia tretej brány a dosiahnuť spoločnú niveletu na úrovni druhého podlažia. V suteréne tretej brány sa pokračovalo v odstránení vnútorných závalov. Objavili sa ďalšie fragmenty spadnutých klenieb dolných podlaží brány, a tiež doteraz neznáme architektonické detaily, ktoré upresňujú pôvodnú stavebnú dispozíciu celej stavby. Odkryli sa nové strielne, ktoré boli doteraz zasypané pod závalmi.

Sonda 1/2016 s rozmermi 7,2 × 4,2 m sa nachádzala pri západnej stene tretej brány, medzi pôvodnými sondami 3/2015 a 4/2015 (obr. 15: 1). Jej cieľom bolo začistiť priestor pred portálom brány, ktorý viedol na hlavné nádvorie hradu. Hľadali sme aj základy pôvodnej severnej priečky v severnej časti sondy počas odstránenia kontrolného bloku medzi pôvodnými sondami 4/2015 a 3/2015. V dosiahnutej hĺbke približne 1,2 m od začiatku znižovania pôvodného zasypu sme však žiadne stopy základov priečky nenašli. Je pravdepodobné, že zvyšok priečky zachovaný v hornej časti druhého podlažia pochádza z obdobia výstavby klenieb. Vtedy mohla byť dolná časť priečky rozobratá podľa tvaru oblúku nového zaklenutia druhého podlažia brány. Deštrukcia tejto klenby bola objavená na celej skúmanej ploche sondy.

Sonda 2/2016 s rozmermi 3,5 × 3 m sa nachádzala pod porušenou južnou priečnou stenou pri východnom múre interiéru tretej brány (obr. 15: 2). V hĺbke približne 1 m sme objavili základy východnej časti interiérovej priečky medzi pôvodnými sondami 3/2014 a 3/2015. Zdá sa, že južná priečka bola postavená bezprostredne na klenbu alebo na podlahu nad klenbou. Zvyšky priečky sa objavili v takmer pôvodnom stave so zachovanými fragmentami omietky. Podľa veľkého počtu tehál z kachľových pecí je pravdepodobné, že sa pri priečke nachádzala kachľová pec.

Sonda 3/2016 s rozmermi 5 × 3,8 m bola umiestnená v severovýchodnom rohu interiéru tretej brány. Išlo o pokračovanie sond 4/2015 a 5/2015. Spájala celú severnú časť tretej brány. V prvej etape výskumu sa odstraňovali sutinové závaly a výplň nad zachovanou maltovou podlahou objavenou nad klenbami zo stropu druhého podlažia (obr. 15: 3). Táto podlaha pochádzala z tretieho podlažia. Výplňové vrstvy klenieb oboch podlaží sú takmer identické a pravdepodobne pochádzajú zo svahov hradu. V týchto vrstvách sa vyskytujú nálezy datované predovšetkým do záveru stredoveku (15. a 16. stor.). Najmladšie nálezy presne dokladajú čas výstavby klenieb do prvej polovice 17. stor. V horných vrstvách sondy 3/2016 sa objavilo dvanásť mincí. Väčšinou pochádzajú zo 16. stor.

Sonda 4/2016 s rozmermi 6,6 × 4 m bola situovaná v južnej časti suterénu tretej brány a jej hlavným cieľom bolo odstraňovanie sutiny a odkrytie základov južného múru brány pre jej následnú stavebnú sanáciu (obr. 15: 4). Horná vrstva sutiny bola odstránená ešte počas výskumu v sonde 4/2014. V tejto výskumnej sezóne sa dokončilo exploatovanie dolných vrstiev (vrstvy 2–3/2016) takmer po úroveň skal-

¹¹ Príspevok vznikol v rámci projektu APVV-17-0063.

natého podlažia. Skúmané vrstvy vznikli čiastočne ešte v polovici 18. stor. (dolná časť vrstvy 3), ale väčšinou už po zániku hradu (vrstva 2) a po spadnutí klenieb (vrstvy 1–2).

Ďalšia časť archeologického výskumu spočívala vo forme sledovania zemných prác súvisiacich s obnovou NKP Hrad Čabrad'. Znižoval sa terén výlučne v úrovni sutinových zásypov v miere nevyhnutnej pre stavebnú sanáciu murív popri vonkajšom líci východnej steny tretej brány a pri východnej stene severného paláca. V minimálnej miere sa tiež znížila sutina na prístupovej ceste popri východnej línii opevnenia od druhej k tretej bráne hradu Čabrad'. Nálezy získané zberom tu boli v sekundárnej polohe. Dominujú črepy zo 16.–18. stor. V oveľa menšej miere sa našli keramické fragmenty zo stredoveku a doby bronzovej.

Počas výskumu na hrade Čabrad' sa v roku 2016 objavilo viac ako 17 tisíc exemplárov hnutelných archeologických nálezov. Medzi nimi dominujú nálezy zvieracích kostí (11601 ks) a keramických fragmentov (4352 ks). Tretiu najpočetnejšiu skupinu predstavujú nálezy kovových predmetov (1159 ks) a z nich väčšinu predstavujú kince (1029 ks). Našlo sa tiež 327 fragmentov sklenených predmetov.

Chronologicky môžeme nálezy rozdeliť na dve základné skupiny. Prvou sú nálezy zo suterénu tretej brány (sonda 4/2016), kde sa pri južnom múre brány našiel súbor datovaný predovšetkým do 18. stor. Obsahoval aj menšie množstvo kachlíc zo 17. stor. a ojedinelé praveké nálezy v sekundárnej polohe. Druhá skupinu tvoria nálezy nájdené v interiéri brány na druhom podlaží a pochádzajú zo záveru 16., resp. začiatku 17. stor. Početne menej sú tu zastúpené keramické fragmenty z vrcholného stredoveku (14.–15. stor.) a včasného novoveku (17. stor.). Sporadicky sa vyskytli črepy z 13. stor.

Medzi kovovými predmetmi početne dominujú železné kince. Objavili sme tiež železné a bronzové kovania a úžitkové predmety. Medzi vzácnjšími nálezmi treba spomenúť mince, jednu plombu pravdepodobne sliezskeho pôvodu, bronzové a strieborné šperky, gombíky a pod. Vyskytli sa aj olovené guľky. Najzaujímavejšími nálezmi sú dva žetóny. Medený pochádza z Norimbergu a olovený zrejme z Anglicka. Počas začisťovania cesty k bráne sa našiel fragment bronzového kohútika zo sudu, ktorý pravdepodobne pochádza zo záveru 15. stor.

Najdôležitejšími sú nálezy 31 mincí predovšetkým zo 16. stor., ale aj z 15., 17. a 18. stor. Najviac sa ich našlo v horných vrstvách sondy 3/2016, kde bolo objavených 12 exemplárov vrátane mince Jána Zápoľského z roku 1531. V sonde 1/2016 sa našlo deväť mincí. Ďalšie mince sa objavili v sonde 4/2016 a zvyšné pochádzajú z priebežného výskumu súvisiaceho s obnovou hradu Čabrad'. Veľmi cenná je olovená plomba objavená pri preosievaní druhej vrstvy v sonde 1/2016, ktorá je už šiestym takýmto nálezom plomby z hradu Čabrad'. Je to veľmi kvalitná obchodná známka sliezskeho tkáčstva. Na jednej strane je zobrazený erb s tromi vežami a na druhej zle čitateľný nápis. Podľa analógií ju môžeme datovať do obdobia okolo polovice 16. stor. Rovnaké plomby poznáme aj z iných častí stredovekého Uhorska, napríklad z Békéšu a zo Zadunajska. Aj tento nález poukazuje na intenzívne diaľkové obchodné kontakty majiteľov hradu v závere stredoveku. Hrad Čabrad' sa s nálezmi olovených plomb stáva jednou z najdôležitejších lokalít na Slovensku. Za štyri výskumné sezóny výskumu (2013–2016) sa objavilo už minimálne šesť exemplárov (viedenská, anglická, opavská a niekoľko neurčitelných plomb).

Na hrade Čabrad' sa objavilo viac ako tristo fragmentov skla. Vzácnjšie nálezy pochádzajú z vrstiev z 18. stor. zo sondy 4/2016 v suteréne tretej brány. Reprezentujú ich rôzne sklené nádoby ako fľaše, džbány a fľaštičky. Nálezy skla z vrstiev v sondách 1–3/2016 tvoria fragmenty z okrúhlych okenných tabúl. Na hrade sa pravdepodobne používali až do prestavby tretej brány v 17.–18. stor., kedy boli nahradené osemuholníkovými sklenými tabuľkami. Fragmenty takýchto tabuliek okenného skla sa objavili napr. v sonde 4/2016.

Nájdeneých bolo 4352 keramických fragmentov, ktoré reprezentujú pestrú chronologickú a typologickú paletu nálezov od praveku až do druhej polovice 18. stor. Medzi najzaujímavejšie patria torzá kachlíc tzv. banskobystričského typu. Veľké množstvo sa objavilo v 4. vrstve v sonde 3/2016. V sonde 4/2016 v suteréne tretej brány boli nájdené početné fragmenty stredovekých a tzv. misovitých kachlíc. Nájdené fragmenty kachlíc poukazujú na to, že na hrade bolo súčasne veľa kachľových pecí. Niektoré postavili z jednoduchých, zeleno glazovaných kachlíc, ale iné sa skladali z viacfarebných kusov. Najviac fragmentov nájdených v suteréne tretej brány pravdepodobne patrí tzv. habánskeho typu. Medzi nimi je zastúpených niekoľko základných typov podľa farby podkladu: modré, žlté a biele. Je pravdepodobné, že patria do veľkej skupiny kachľových pecí z druhej polovice 17. stor. vyrobených výslovne podľa požiadaviek majiteľov čabradského hradu. Takmer všetky nálezy kachlíc z hradu Čabrad' sú glazované zelenou alebo tmavozelenou glazúrou. V prípade habánskych exemplárov sa používala olovnatá-cínová glazúra bielej, modrej a žltej farby.

Počas výskumu bolo nájdených celkove viac ako 3700 fragmentov keramických nádob. Celý súbor môžeme rozdeliť na dve väčšie skupiny glazovanej a neglazovanej keramiky. Tieto skupiny sa vyznačujú aj určitými chronologickými odlišnosťami. Neglazovaná keramika sa vyskytuje na hrade Čabrad' od záveru 13. až po prvú polovicu 17. stor. Je pravdepodobné, že malé množstvo neglazovaných nádob vyrobených takmer výlučne z bieleho ílu sa používalo ešte aj v 18. stor. Glazovaná keramika sa na hrade používala od druhej polovice 16. stor. až po jeho zánik. Neglazovaná keramika bola objavená predovšetkým vo výplni klenieb v sondách 1–3/2016. Najviac glazovaných fragmentov sa objavilo v sonde 4/2016.

V súbore neglazovanej keramiky sa vyskytuje menej tvarových typov ako pri glazovaných nádobách. Reprezentujú ich predovšetkým hrnce a menej početné sú džbány alebo krčahy. Fragmenty z mís boli objavené iba ojedinelé. Chronologické zaradenie objavených neglazovaných nádob je veľmi široké. Je zrejme, že do výplne klenieb tretej brány zo 16. stor. sa dostali aj črepy súvisiace so vznikom hradu Čabrad'. Podľa výzdoby v podobe hlbokých, nepravidelných vodorovných rýh môžu niektoré keramické fragmenty pochádzať zo záveru 13. stor. Potvrdzujú to aj značky v podobe krížov na dnách hrncov, ktoré sa vyskytujú v 13.–14. stor.

Špeciálnu skupinu medzi neglazovanou keramikou tvoria fragmenty tzv. sivej keramiky. Sem patria takmer výlučne fragmenty z džbánov a krčahov. Najstaršie nádoby tohto typu sa datujú do 14. alebo 15. stor. Majú leštený povrch zdobený pečatným valčekom. Takéto džbány sa vyrábali v Rakúsku a do Uhorska sa dovážali od začiatku 14. stor.

Medzi glazovanou keramikou je tvarové spektrum reprezentované celou škálou rôznych tvarov ako tanieri, misy, trojnožky, džbány a hrnce reprezentujúce kuchynskú aj stolovú keramiku. Z hľadiska použitia hlíny, engoby a glazúry možno čabradské keramické nálezy považovať za veľmi rôznorodé. Početne je zastúpená keramika z bežnej železitej hlíny tehlovočervenej farby. V menšej miere sa vyskytujú hlíny z ílov okrových farieb. Najmenšou je skupina tzv. gemersko-novohradskej keramiky vyrobenej z bielych ílov.

Používali sa transparentné, ale aj nepriehľadné glazúry zelených, žltých, hnedých, modrých farieb. Glazúrou sa pokrývala obvyčajne celá vnútorná časť nádob. Väčšina džbánov bola glazovaná aj z vonkajšej strany. Pri nádobách širokých tvarov (napr. tanieri a misy) bola na vnútornej strane nádob výzdoba rytá do podkladovej engoby pod glazúrou. Pri nádobách z bielych ílov bola zastúpená aj výzdoba maľovaná červenou farbou umiestnená na rozhraní hrdla a pleca nádoby. Osobitnú skupinu keramických náleзов predstavujú nádoby vysokých ako aj širokých tvarov s engobovou výzdobou aplikovanej kukučkou umiestnenej pod glazúru. Skladá sa najčastejšie zo žltej, zelenej, niekedy červenej, hnedej a čiernej engoby alebo glazúry. Pri džbánoch a krčahoch býva takáto výzdoba umiestnená na pleciah alebo hrdle nádoby. V čabradskom súbore habánskej keramiky sú zastúpené šálky, tanieri, fľaše, džbány a krčahy zdobené maľovanou výzdobou predovšetkým s vegetabilnými motívami.

Výskum tretej brány priniesol nové poznatky k stavebnému vývoju hradu a jeho podobe v 16. stor. Budova tzv. tretej hradnej brány (v dobových prameňoch hornej) je jednou z kľúčových stavieb renesančného opevnenia hradu Čabrad' vybudovaného v priebehu 16. stor. Archeologický výskum tiež čiastočne nadviazal na predchádzajúce výskumy v interiéri tretej brány z rokov 2014–2015. Celkove boli zrealizované štyri archeologické sondy a bol realizovaný priebežný archeologický výskum v súvislosti s pamiatkovou obnovou. Ich hlavným zadáním výskumu bolo odstrániť sutinu z klenby prvého podlažia tretej brány (sondy 1–3/2016) a dosiahnuť spoločnú niveletu na úrovni druhého podlažia. Obdĺžniková sonda 1/2016 sa nachádzala pri západnej stene tretej brány medzi pôvodnými sondami 3/2015 a 4/2015 a jej cieľom bolo začistiť priestor pred portálom brány, ktorý viedol na hlavné nádvorie hradu. Menšia obdĺžniková sonda 2/2016 bola umiestnená pod porušenou južnou priečnou stenou pri východnom múre interiéru tretej brány. V severovýchodnom rohu interiéru tretej brány bola sonda 3/2016. V suteréne tretej brány sa pokračovalo v odstránení vnútorných závalov v sonde 4/2016. Ďalšia časť archeologického výskumu v tomto roku spočívala vo forme sledovania zemných prác súvisiacich s obnovou NKP Hrad Čabrad'. Znižoval sa terén výlučne v úrovni sutinových záস্যov v miere nevyhnutnej pre stavebnú sanáciu murív popri vonkajšom líci východnej steny tretej brány a pri východnej stene severného paláca.

Chronologicky môžeme nálezy rozdeliť na dve základné skupiny. Prvou sú nálezy zo suterénu tretej brány (sonda 4/2016), kde sa pri južnom múre brány našiel súbor datovaný predovšetkým do 18. stor. Obsahoval aj menšie množstvo kachlíc zo 17. stor. a ojedinelé praveké nálezy v sekundárnej polohe. Druhú skupinu tvoria nálezy nájdené v interiéri brány na druhom podlaží a pochádzajú zo záveru 16., resp. začiatku 17. stor. Početne menej sú tu zastúpené keramické fragmenty z vrcholného stredoveku (14.–15. stor.) a včasného novoveku (17. stor.). Sporadicky sa vyskytli črepy z 13. stor.

Medzi vzácnějšími nálezmi treba spomenúť mince z 15. až 18. stor., plombu pravdepodobne sliezskeho pôvodu, bronzové a strieborné šperky, gombíky a pod. Vyskytli sa aj olovené guľky. Najzaujímavejšími nálezmi sú dva žetóny. Medený pochádza z Norimbergu a olovený zrejme z Anglicka. Počas začisťovania cesty k bráne sa našiel fragment bronzového kohútika zo sudu, ktorý pravdepodobne pochádza zo záveru 15. stor. V priebehu výskumu sa na hrade Čabrad' objavilo viac ako tristo fragmentov skla. Sklené nádoby: fľaše, džbány a fľaštičky z 18. stor. boli objavené v sonde 4/2016. Nálezy skla z vrstiev v sondách 1–3/2016 tvoria fragmenty z okrúhlych okenných tabúl.

Pri výskume boli na hrade Čabrad' objavené keramické fragmenty, ktoré reprezentujú pestrú chronologickú a typologickú paletu nálezov od praveku až do druhej polovice 18. stor. Medzi najzaujímavejšie patria torzá kachlíc tzv. banskobystrického typu. Súbor keramických fragmentov z nádob môžeme rozdeliť na dve väčšie skupiny glazovanej a neglazovanej keramiky. Tieto skupiny sa vyznačujú aj určitými chronologickými odlišnosťami. Neglazovaná keramika sa vyskytuje na hrade Čabrad' od záveru 13. až po prvú polovicu 17. stor. Je pravdepodobné, že malé množstvo neglazovaných nádob vyrobených takmer výlučne z bieleho ílu sa používalo ešte aj v 18. stor. Glazovaná keramika sa na hrade používala od druhej polovice 16. stor. až po jeho zánik. Neglazovaná keramika bola objavená predovšetkým vo výplni klenieb v sondách 1–3/2016. Najviac glazovaných fragmentov sa objavilo v sonde 4/2016. V súbore habánskej keramiky objavenom počas výskumu sú zastúpené šálky, taniere, fľaše, džbány a krčahy zdobené maľovanou výzdobou predovšetkým s vegetabilnými motívami.

Literatúra

Beljak a kol. 2016 – J. Beljak/P. Maliniak/M. Mordovin/M. Šimkovic: Výskum tretej (pôvodne hornej) brány hradu Čabrad' v rokoch 2013–2015. *Archaeologia historica* 41/2, 2016, 99–132.

EXCAVATION AT ČABRAĎ CASTLE. Čabradský Vrbovok (Krupina district), Čabrad' castle, development-led rescue archaeological excavation and excavation for scientific and documentation purposes, Postmedieval period, Middle Ages, prehistory (Late and Final Bronze Age), fortification, gate. Finds deposited at: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra. Investigation of the third gate in 2016 brought new information on the construction development of the castle and its design in the 16th century. The building of the so-called third castle gate (the upper gate in historical sources) is one of the key buildings of the castle's Renaissance fortification built in the course of the 16th century. The excavation partly followed from the previous excavations in the third gate's interior in 2014–2015. Four archaeological trenches were excavated and a continuous research in association with monument restoration was carried out. Their main goal was to remove debris from the vaulting of the first floor of the third gate (trenches 1–3/2016) and reach the common altitude on the level of the second floor.

Trench 1/2016 was located near the western wall of the 3rd gate between the original trenches 3/2015 and 4/2015 and its aim was to trim the area in front of the gate portal leading to the main courtyard of the castle. The small rectangular trench 2/2016 was situated under the disturbed southern transversal wall near the eastern wall of the third gate's interior. In the northeastern corner of the third gate's interior, there was trench 3/2016. In the basement of the third gate, removal of inner collapses continued in trench 4/2016. Another part of the archaeological investigation in 2016 monitored earth works associated with renovation of the NCM of Čabrad' castle. The terrain was lowered exclusively on the level of debris to the extent necessary for constructional sanation of masonry along the external face of the third gate's wall and the eastern wall of the northern palace.

The finds can be chronologically divided into two basic groups. First group consists of finds from the third gate's basement (trench 4/2016), where an assemblage dated to the 18th century was discovered. It contained also a small number of stove tiles from the 17th century and individual prehistoric finds in secondary position. Second group contains finds discovered in the interior of the gate on the second floor and they come from the end of the 16th or the beginning of the 17th century. Pottery fragments from the High Middle Ages (14th–15th centuries) and the Early Postmedieval period (17th century) are less numerous. Sherds from the 13th century occurred sporadically.

Among the most precious finds, we must mention coins from the 15th–18th centuries, the seal of probably Silesian origin, bronze and silver jewels, buttons, etc. Lead balls/bullets also appeared. Two counters are the most interesting finds. The copper one comes from Norimberg and the lead one is probably from England. When the road to the gate was being trimmed, a fragment of a bronze tap from a barrel probably from the 15th century was found. In 2016, more than 300 glass fragments occurred at Čabrad' castle. Glass vessels, such as bottles, jugs and small bottles from the 18th century were discovered in trench 4/2016. Finds of glass from layers in trenches 1–3/2016 consist of fragments from circular window panes.

Pottery fragments representing a wide chronological and typological variety of finds from prehistory to the second half of the 18th century were found at the castle of Čabrad' in 2016. The most interesting ones include fragments of stove tiles of the so-called Banská Bystrica type. The assemblage of pottery fragments of vessels can be divided into two larger groups of glazed and unglazed pottery. These groups are characterized by certain chronological differences.

Unglazed pottery occurs at Čabrad' castle from the end of the 13th century until the first half of the 17th century. It is probable that a small number of unglazed vessels made almost exclusively of white clay was used as late as the 18th century. Glazed pottery was used at the castle from the second half of the 16th century until the castle's demise. Unglazed pottery was found mainly in the fill of vaultings in trenches 1–3/2016. Most glazed fragments occurred in trench 4/2016. The assemblage of Haban pottery discovered during the excavation contains cups, plates, bottles, jars and jugs decorated with mainly vegetal motives.

OJEDINELE NÁLEZY HLINENÝCH FAJOK Z ARCHEOLOGICKÝCH VÝSKUMOV A PROSPEKCIÍ NA SLOVENSKU¹²

Mário Bielič

Západné Slovensko, novovek, hlinená dvojdielna fajka. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Cieľom príspevku je prezentovať ojedinelé nálezy fajok, ktoré pochádzajú z archeologických výskumov a prospekcií. Ide o deväť archeologických lokalít z územia západného Slovenska, pri ktorých boli objavené hlinené fajky zo 17.–20. stor. Väčšina nálezov pochádza z povrchových zberov, niektoré však pochádzajú aj z väčších archeologických výskumov. Nálezy fajok často dokumentujú pohyb ľudí po významných archeologických lokalitách v období 18.–19. stor., keď začína prvé dokumentovanie starožitností v rámci Uhorska.

1. B r a t i s l a v a, časť R u ž i n o v (okr. Bratislava II), Zlaté Piesky.

Archeologický výskum sa uskutočnil pri výstavbe obchodného domu TESCO Zlaté Piesky pod vedením I. Kuzmu a E. Hrnčiarika (*Kuzma/Hrnčiarik 2004*). Výskum priniesol nové poznatky o pravekom a stredovekom osídlení skúmanej plochy. Počas výskumu bola zberom získaná hlinená dvojdielna fajka s kolkom výrobcu TAKACS SELMETZ (obr. 18: 1).

2. N i t r a (okr. Nitra), poloha L u k o v d v o r.

Povrchový zber na Lukovom dvore uskutočnil J. Mikláš (žiak strednej školy). Počas prieskumu objavil fragmenty desiatich hlinených dvojdielných fajok (obr. 18: 2–9, 11). Na dvoch z nich sa nachádzali aj kolky výrobcov NOVOTNY SCHEMNITZ (obr. 18: 8) a STIASNY & SOHN SCHEMNITZ (obr. 18: 9).

3. L u ž i a n k y (okr. Nitra), poloha P r i k a j s i a n s k o m.

Povrchový zber pracovníkov AÚ SAV v katastri obce Lužianky na polohe Pri kajsianskom priniesol jeden zlomok mladšej hlinenej dvojdielnej fajky. Na krčku fajky je mušľovitá výzdoba (obr. 18: 10). Na pravej strane hlavičky je Uhorský erb a na ľavej strane je v kolkovej výzdobe zobrazený medveď s kruhopisom SCHUTZMARKE.

4. N o v é Z á m k y (okr. Nové Zámky), poloha D o l n ý P i r i t o v.

Povrchový zber pracovníkov AÚ SAV na polohe Dolný Piritov v roku 2002. Na skúmanej polohe malo byť v roku 2003 vybudované obchodné centrum TESCO. Okrem keramických nálezov zo stredoveku sme zachytili aj nálezy z novoveku. Objavili sme jeden zlomok staršej hlinenej dvojdielnej fajky. Výzdoba je plastická na krčku fajky s geometrickými motívami (obr. 18: 12).

5. R u ž o m b e r o k (okr. Ružomberok), Kaštieľ sv. Žofie.

Archeologický výskum pri výstavbe obchodného centra Hypernova v roku 2002 realizoval P. Bednár. Výskum sa uskutočnil v kaštieli sv. Žofie. V pivnici pod západným krídlom boli v sonde 1 popri keramických nálezoch z novoveku objavené aj tri hlinené fajky (obr. 18: 13–15). Výskum v tom istom roku pokračoval pod vedením V. Struhára z Liptovského múzea (*Struhár 2003*).

¹² Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA 2/0083/21.

6. *S e r e ď* (okr. Galanta), poloha *Z a h r á d z o u*.

Povrchový zber pracovníkov AÚ SAV v katastri mesta na polohe Za hrádzou priniesol jeden zlomok hlinenej dvojdielnej fajky (obr. 18: 17).

7. *Š o p o r ň a* (okr. Galanta), poloha *D o l n ý J a r ě*.

Povrchový zber pracovníkov AÚ SAV v katastri obce Šoporňa na polohe Dolný Jarč priniesol jeden zlomok hlinenej dvojdielnej fajky (obr. 18: 18).

8. *T r n a v a* (okr. Trnava), poloha *H o n y*.

V roku 2003 prebiehal zisťovací archeologický prieskum na polohe Hony v katastri mesta Trnava, kde mal byť vybudovaný závod PSA Trnava. Počas prieskumu bolo vykopaných niekoľko desiatok zisťovacích rezov, ktoré nezachytili žiadne stopy antropogénnej činnosti. Počas povrchového prieskumu sme objavili jeden zlomok dvojdielnej fajky, ktorá pochádza zo 17.–18. stor. Ide o menšiu fajku červenej farby s radielkovou výzdobou na krčku a šikmým ryhovaním na manžete krčka fajky (obr. 18: 16).

9. *Z l a t é M o r a v c e* (okr. Zlaté Moravce), *N á m e s t í e J a n k a K r á ľ a*.

V roku 2003 sa uskutočnila rekonštrukcia námestia Janka Kráľa v centre Zlatých Moraviec (*Bielich 2004*, 37–38). Počas archeologického výskumu boli preskúvané objekty z mladšej doby kamennej, cintorín z neskorého stredoveku a niekoľko novovekých objektov. V objekte 1 boli spolu s neskororenesančnými kachlicami zdokumentované aj dve hlinené dvojdielne fajky (obr. 18: 19, 20). Jedna z fajok je glazovaná zelenou transparentnou glazúrou (obr. 18: 20).

Vyhodnotenie

Prvá skupina dvojdielných hlinených fajok pochádza zo 17.–18. stor. (obr. 18: 12, 13, 16, 20). Ide o obdobie, kedy sa produkcia fajok u nás postupne legalizuje. Fajky boli na začiatku považované za „pekelný nástroj“ a boli zakazované. S fajčením priamo súvisí pestovanie a predaj tabaku, ktorého monopol v Habsburskej monarchii patrila panovníkovi. Fajky až do konca 18. stor. vyrábali najskôr malí domáci výrobcovia. V období okolo prelomu 18. a 19. stor. sa domáca výroba fajok sústredila hlavne do miest – Banská Štiavnica, Kremnica, Bratislava, Nitra, Zvolen, Pukanec. Do konca 18. stor. sú nálezy fajok zo Slovenska bez značiek, čo sťažuje ich datovanie a identifikáciu výrobcov.

Jednodielna porcelánová fajka

Pri výskume zasypanej pivnice kaštiela sv. Žofie v Ružomberku sme objavili zlomok porcelánovej jednodielnej fajky (obr. 18: 14). Tento zlomok je možné datovať iba na základe keramiky a kachlíc do 18. stor.

19.–20. stor.

V súbore sa podarilo identifikovať aj fajky z mladšieho obdobia ich výroby (obr. 18: 1, 3, 7–11). Na základe značiek sme identifikovali výrobky z troch fajkárskeho dielni pôsobiacich počas 19.–20. stor. na území Habsburskej monarchie. Dielne pôsobili v Banskej Štiavnici a Kremnici.

NOVOTNY SCHEMNITZ

V Nitre na Lukovom dvore bola identifikovaná fajka s ochranným kolkom výrobcu Novotny Schemnitz (obr. 18: 8). Dielňa Ignaza Novotného bola založená v Banskej Štiavnici v roku 1841 a v roku 1885 v nej pracovali dvaja zamestnanci (*Nagy 2001*). Ale M. Kaľavský (1982) ho uvádza pod menom Nándor Novotny. Fajky z tejto dielne malú osemhrannú hlavičku so strechovito zrezaným dnom. Valcovitý krčok s lievikovitým ústím je ukončený zdvojitým ryhovaným prstencom. Obdĺžniková firemná značka s menom výrobcu a nemeckým názvom banskej Štiavnic je na pravej strane krčka. V 19. stor. pôsobil v Banskej Štiavnici aj Simenon Nowotny. Jeho fajky však mali mušlovité dno.

STIASNY & SOHN SCHEMNITZ

V Nitre na Lukovom dvore bola identifikovaná fajka s ochranným kolkom výrobcu Stiasny & Sohn Schemnitz (obr. 18: 9). V polovici 19. stor. pracovali v Kremnici tri fajkárske dielne, z ktorých sa najznámejšou stala neskoršia manufaktúra Eliáša Štiassneho (Štiassny, Štiassny; *Harman/Šteffek 2008*, 42). Vo výrobe fajok pokračoval jeho syn Štefan s matkou, kým na ňu, nakoľko boli židovského pôvodu, v súvislosti

s arizáciou majetkov nestratili právo. To sa im nepodarilo uplatniť ani po skončení druhej svetovej vojny. Fajky z dielne E. Štiasneho spočiatku zachovávali tvar podobný štiavnickým fajkám, mladšie formy už boli tvarovo pestrejšie. Najviac sa tu vyrábali čierne neglazované dvojdielne fajky, my však máme k dispozícii nález Štiasneho fajky z Nededu, ktorá je redukčne vypálená do siva. Tvarovo sa nevelmi odlišuje od štiavnických fajok, najmä Hönigových a Zacharových. Má šesťhrannú hlavičku s dnom mušlovitého tvaru a krátky krčok zakončený ostro vyformovanou manžetou. Na pravej strane trúbelky je značka výrobcu E. STIASNY KREMELITZ a na ľavej strane má ďalšiu ochrannú značku v podobe banskoštiavnického mestského znaku. Pri Štiasneho fajkách bolo celkom bežné, že pri ich označovaní používal znak Banskej Štiavnice, nakoľko sa tu vyučil za fajkára a až neskôr sa osamostatnil. Táto fajka je datovaná do druhej polovice 19. stor.

TAKACSELMEZ

Pri výstavbe Hypermarketu TESCO Zlaté Piesky v Bratislave bola identifikovaná fajka s ochranným kolkom výrobcu Takacs Selmetz (obr. 18: 1). Dielňa vyrábala hlinené fajky v Banskej Hodruši. Dielňa sa nachádzala v ústí Pivárskej doliny na úpätí Povárskeho vrchu. Svoju činnosť ukončila pravdepodobne začiatkom 20. stor. Takáč pracoval v dielni spolu s S. Seilerom, ale každý mal vlastné označenie fajok. Niektoré fajky sú na hlavičke zdobené reliéfom s hasičským motívom a nápisom „UDV! GUT HEIL!“ a sú opatrené kolkom s nápisom MAGYIPAR, uhorským erbom a erbom Banskej Štiavnice (Harman/Šteffek 2008, 121, 122). Fajka je datovaná na začiatok 20. stor. (1860–1917).

Príspevok nadväzuje na prácu V. Mitáša (2016), ktorý spracoval hlinené fajky z archeologických výskumov na lokalitách na juhu stredného Slovenska. Tento inšpiratívny príspevok bol podnetom k spracovaniu týchto jednotlivých nálezov fajok zo západného Slovenska, ktoré boli získané povrchovými zbermi alebo počas archeologických výskumov. Hlinená fajka je významným datovacím prostriedkom na novovekých archeologických lokalitách, najmä pre nálezy z 19. a začiatku 20. stor.

Literatúra

- Bielich 2004 – M. Bielich: Výskum v Zlatých Moravciach. *AVANS* 2003, 2004, 37, 38.
- Čurný/Šimčík/Bielich 2013 – M. Čurný/M. Šimčík/M. Bielich: Nálezy keramických fajok z archeologických výskumov a prospekcií I. *Študijné zvesti AÚ SAV* 53, 2013, 85–101.
- Harman/Šteffek 2008 – M. Harman/J. Šteffek: *Fajka velená, fajka zatracovaná*. Tlmače 2008.
- Káľavský 1982 – M. Káľavský: Hlinené fajky z Banskej Štiavnice. *Umění a remeslo* 3, 1982, 61–64.
- Kuzma/Hrnčiarik 2004 – I. Kuzma/ E. Hrnčiarik: Výskum na stavbe hypermarketu TESCO v Bratislave na Zlatých Pieskoch. *AVANS* 2003, 2004, 116–120.
- Mitáš 2016 – V. Mitáš: Keramické nálezy z niektorých archeologických nálezísk na Slovensku. *Študijné zvesti AÚ SAV* 59, 2016, 171–182.
- Nagy 2001 – Z. Nagy: Dunántúli cseréppipa készítő műhelyek és termékeik a XIX. Században. *Fontes Castriferriensis (Szombathely)* 1, 2001, 267.
- Struhár 2003 – V. Struhár: Záchranný výskum v kaštieli sv. Žofie v Ružomberku. *AVANS* 2002, 2003, 147, 148.

THE UNIQUE FINDS OF CLAY PIPES FROM ARCHAEOLOGICAL EXCAVATIONS AND PROSPECTINGS IN SLOVAKIA. The aim of the article is to present the unique finds of pipes from archaeological excavations and prospectings. These involve eight archaeological sites in the territory of western Slovakia where clay pipes from the 17th–20th centuries were discovered. Most finds come from surface collecting, some come from major archaeological excavations. Finds of pipes often document movement of people at important archaeological sites in the 18th–19th centuries, when first documenting of antiquities in the Kingdom of Hungary begins.

1. Bratislava (Bratislava district), Hypermarket TESCO Zlaté Piesky. A bipartite pipe with a manufacturer's stamp TAKACS SELMETZ was found during the excavation (Fig. 18: 1).
2. Nitra (Nitra district), Lukov dvor site. Fragments of ten bipartite clay pipes were discovered in a survey (Fig. 18: 2–9, 11). There were manufacturers' stamps on two of them NOVOTNY SCHEMNITZ (Fig. 18: 8) and STIASNY & SOHN SCHEMNITZ (Fig. 18: 9).
3. Nitra-Lužianky (Nitra district), Pri kajsianskom site. Mussel-shaped ornament on the pipe shank (Fig. 18: 10). On the right side of the bowl, there is the Hungarian coat-of-arms and on the left side, a bear with legend saying SCHUTZMARKE in the stamp decoration.
4. Nové Zámky (Nové Zámky district), Dolný Piritov site. One fragment of a bipartite clay pipe was discovered. Decoration is plastic on the shank, with geometric motifs (Fig. 18: 12).

5. *Ružomberok* (Ružomberok district), St. Sophia's Manor. Three clay pipes were discovered in the basement under the west wing, in trench 1, together with pottery finds from the Postmedieval period (Fig. 18: 13–15).
6. *Sereď* (Galanta district), Za hrádzou site. Surface collection by employees of IA SAS in the urban area of the town, at the site of Za hrádzou, brought one fragment of a bipartite pipe (Fig. 18: 17).
7. *Šoporňa* (Galanta district), Dolný Jarč site. Surface collection by employees of IA SAS in the urban area of Šoporňa, Dolný Jarč site brought one fragment of a bipartite clay pipe (Fig. 18: 18).
8. *Trnava* (Trnava district), Hony site. During a surface survey, one fragment of a bipartite pipe from the 17th–18th century was discovered. It is a small red pipe with tracing-wheel decoration on the shank and oblique grooves on the shank rim (Fig. 18: 16).
9. *Zlaté Moravce* (Zlaté Moravce district), Námestie Janka Kráľa square. Two bipartite clay pipes were documented in feature 1 together with Late Renaissance stove tiles (Fig. 18: 19, 20). One of the pipes is coated by transparent green glaze (Fig. 18: 20).

STREDOVEKÉ NÁLEZY Z RIŠŇOVIEC¹³

Mário Bielič

Ri š ň o v c e (okr. Nitra), poloha Z á h u m e n i c e, dom č. 151, dar, mladší pravek, vrcholný a neskorý stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Obec Rišňovce leží v juhozápadnej časti sprásovej Nitrianskej pahorkatiny, rozčlenenej úvalinami na malé chrby, na strednom toku potoka Andač. Pri spracovávaní kapitoly o najstaršom osídlení obce Rišňovce pre pripravovanú monografiu obce sa mi darom od pána Komosného (č. d. 151) podarilo získať nálezy z povrchového zberu v okolí jeho domu. Ide spolu o 56 fragmentov keramiky. Keramika bola získaná počas výkopov v okolí domu. Dom sa nachádza oproti pôvodne renesančného kaštieľa so 17. stor. a je situovaný v severnej časti intravilánu obce Rišňovce, 300 m od neďaleko barokového kostola. Skúmaný priestor sa nachádza na pravostrannej terase zmieneného potoka, a postavený bol na miernom svahu skloneného smerom na sever.

Najstaršie stredoveké osídlenie z katastra obce Rišňovce pochádza z polohy Tizardov, kde bol v 40. rokoch 20. stor. objavený poklad uhorských brakteátov z 12.–13. stor. (*Kraskovská 1950*). Nálezy spracoval *J. Hunka (1996)*. V roku 1997 vychádza prvá monografia obce, kde boli spracované archeologické pamiatky Rišňoviec (*Kujovský et al. 1997*). Ďalším významným nálezom bola kamenná epigrafická tabuľa z renesančného kaštieľa, ktorú spracoval taktiež *J. Hunka (2000)*. V roku 2011 sa uskutočnil výskum renesančného kaštieľa pod vedením I. Chebena a M. Chebena. Počas výskumu boli zachytené iba nálezy z obdobia novoveku (*Cheben/Cheben 2016, 112*).

Najstaršie stredoveké osídlenie sa podľa miestnych obyvateľov nachádzalo práve v blízkosti kaštieľa, bohužiaľ neboli z tohto priestoru publikované žiadne nálezy. Až príprava monografie o obci podnietila miestnych ľudí k odovzdaniu nálezov, ktoré objavujú pri stavebných prácach na polohe Záhumenice. Ide o miernu prvú terasu potoka Andač. Z domu pána Komosného sme získali 58 fragmentov keramiky, ktoré môžeme chronologicky rozdeliť na tri skupiny: keramika z mladšieho praveku, keramika vrcholného a neskorého stredoveku a keramika novoveku. Z pravekých nálezov sme identifikovali tri črepy, ktoré pochádzajú pravdepodobne z mladšieho praveku, bližšie datovanie nie je zatiaľ možné (obr. 17: 1). Ďalších dvadsať fragmentov hrncovitých nádob pochádza z vrcholného až neskorého stredoveku (obr. 17: 2–9). Ide o fragmenty okrajov hrncov a dve zvoncovité pokrievky (obr. 17: 7, 8). Väčšina nálezov (35 fragmentov) pochádza až z novoveku 18.–19. stor. (obr. 17: 10).

Opis výberu keramiky:

1. Fragment z tela nádoby, povrch nádoby je zdobený vertikálnymi rytými líniami, farba črepu v lome je červená, oxidačný výpal, hrúbka črepu je 4 mm, datovanie: mladší pravek? (obr. 17: 1).

2. Fragment okraja hrncovitej nádoby, výzdobu tvoria ryté obežné línie jednorotým nástrojom na pleciach nádoby, farba črepu v lome je hnedá, redukčný výpal, hrúbka črepu je 4 mm, datovanie: vrcholný stredovek (obr. 17: 2).

¹³ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA 2/0083/21.

3. Fragment okraja menšej hrncovitej nádoby, farba črepu v lome sivá, redukčný výpal, hrúbka črepu je 3 mm, datovanie: vrcholný stredovek (obr. 17: 3).
4. Fragment okraja hrncovitej nádoby, farba črepu v lome bledo hnedá, redukčný výpal, hrúbka črepu je 4 mm, datovanie: vrcholný stredovek (obr. 17: 4).
5. Fragment okraja hrncovitej nádoby, farba črepu v lome sivá, redukčný výpal, hrúbka črepu je 4 mm, datovanie: vrcholný stredovek (obr. 17: 5).
6. Fragment okraja hrncovitej nádoby, farba črepu v lome sivá, redukčný výpal, hrúbka črepu je 4 mm, datovanie: vrcholný stredovek (obr. 17: 6).
7. Pokrievka farba črepu v lome sivá, redukčný výpal, hrúbka črepu je 6 mm, datovanie: vrcholný stredovek (obr. 17: 7).
8. Fragment gombíka pokrievky, farba črepu v lome červená, oxidačný výpal, hrúbka črepu je 5 mm, datovanie: vrcholný stredovek (obr. 17: 8).
9. Fragment z tela nádoby, výzdobu tvoria ryté obežné línie a geometrická vlnovka, farba črepu v lome je sivá, redukčný výpal, hrúbka črepu je 3 mm, datovanie: neskorý stredovek, novovek (obr. 17: 9).
10. Fragment z tela nádoby, povrch nádoby je leštený s čiernymi vertikálnymi pásmi, farba črepu v lome je sivá, redukčný výpal, hrúbka črepu je 3 mm, datovanie: novovek (obr. 17: 10).

Nálezy z povrchového zberu na polohe Záhumenice v záhrade domu č. 151 v katastri obce Rišňovce identifikovali osídlenie z mladšieho obdobia praveku, vrcholného a neskorého stredoveku. Prvá písomná zmienka o obci pochádza z roku 1272. Dolné Rišňovce je možné identifikovať s nálezmi, ktoré boli objavené v záhrade domu 151. Dolné Rišňovce sa pravdepodobne nachádzali v okolí sakrálnej stavby, ktorá nebola doposiaľ identifikovaná. Prípadné stavebné aktivity v intraviláne Rišňoviec by si v budúcnosti určite vyžiadali archeologický výskum, ktorý by osvetlil rozsah a chronologický vývoj stredovekého osídlenia obce.

Literatúra

- Hunka 1996 – J. Hunka: Hromadný nález uhorských brakteátov z Rišňoviec. Príspevok k hospodárskym pomerom na území Slovenska koncom 12. a v polovici 13. storočia. *Slovenská numizmatika*, roč. 14, 1996, 85–120.
- Hunka 2000 – J. Hunka: Epigrafická pamiatka z kaštieľa v Rišňovciach. *AVANS* 1998, 2000, 93, 94.
- Cheben/Cheben 2011 – I. Cheben/M. Cheben: Výskum kaštieľa v Rišňovciach. *AVANS* 2011, 2016, 112, 113.
- Kraskovská 1950 – L. Kraskovská: Nález arpádovských mincí v Rišňovciach. *Numismatický časopis* 19, 1950, roč. 19, 185.
- Kujovský et al. 1997 – R. Kujovský/J. Hunka/S. Zrubcová/A. Daniš: *Rišňovce 1272–1997*. Rišňovce 1997.

MEDIEVAL FINDS FROM RIŠŇOVCE. The village of Rišňovce is located in the southwestern part of the loess Nitrianska pahorkatina hills ragged into small ridges by valleys on the central Andač stream. When processing chapters on the oldest settlement of Rišňovce for the prepared monograph of the village, Mr Komosný (no. 151) donated finds from the surface collecting near his house. There were 56 pottery fragments in total. Pottery was withdrawn during the excavations around his house, which is located opposite the originally Renaissance manor from the 17th century, in the northern part of the urban area of Rišňovce, 300 m from the nearby Baroque church. The studied area is situated on the right-bank terrace of the above mentioned stream and it was built on a mild slope slanting northwards.

The oldest medieval settlement from the urban area of Rišňovce comes from the site of Tizardov, where a hoard of Hungarian bracteates from the 12th–13th centuries was discovered in the 1940 s (*Kraskovská 1950*). The finds were processed by numismatist J. Hunka (1996). Another important find is a lithic epigraphic tablet from the Renaissance manor also processed by J. Hunka (2000). In 2011, investigation in the Renaissance manor was carried out by I. Cheben and M. Cheben. The investigation detected only Postmedieval finds (*Cheben/Cheben 2016*, 112).

According to the local people, the oldest medieval settlement was situated near the manor; unfortunately, no finds have been published from this area. It was the preparation of the monograph on the village that motivated the local people to submit finds they discovered during construction works on the house at Záhumenice site. It is a slight right-bank terrace of the Andač stream. We obtained 58 pottery fragments from the house of Mr. Komosný. They can be chronologically divided into three groups – pottery from late prehistory, pottery from the High and Late Middle Ages and pottery from the Postmedieval period. As for prehistoric finds, we identified three sherds probably from the late prehistory; more exact dating is currently not possible (Fig. 17: 1). 20 more fragments of pot-shaped vessels come from the High to Late Middle Ages (Fig. 17: 2–9). They are fragments of pot rims and two bell-shaped lids (Fig. 17: 7, 8). Most finds (35 fragments) come from the Postmedieval period of the 18th–19th centuries (Fig. 17: 10).

ZVIERACIE KOSTI ZO SÍDLISKA A POHREBISKA ZO STARŠEJ DOBY BRONZOVEJ V PATE¹⁴

Zora Bielichová

P a t a (okr. Galanta), poloha D i e l y, sídlisko, pohrebisko, záchranný výskum, staršia doba bronzová, únětická a maďarovská kultúra. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

V rokoch 1997 až 1999 boli v rámci stavebných úprav cesty I/51 v polohe Diely zachytené a následne pracovníkmi Archeologického ústavu SAV preskúmané sídliskové jamy a kostrové pohrebisko únětickej až klasického stupňa maďarovskej kultúry zo staršej doby bronzovej (Cheben 1999; 2012). Z 249 hrobov bol vyzdvihnutý antropologický materiál, ktorý bol v minulosti podrobený analýze (Miklíková 2000; 2001; Masnicová/Miklíková/Beňuš 2010). Menej početný archeozoologický materiál bol detailne preskúmaný až v roku 2016 (Bielichová 2016).

Laboratórne posúdenie nálezov bolo uskutočnené na základe vizuálno-komparatívnej metódy. Analýza zahŕňala anatomickú a taxonomickú identifikáciu kostí, determináciu pohlavia a veku, zisťovanie metrických dát a zaznamenávanie modifikácií tafonomického a patologického pôvodu. Pozornosť sa sústredila aj na identifikáciu pred-depozíčných zlomov, intencionálnych zárezov/zásekov, opáleniu a ohryzu (Lyman 1994). Výsledky sú sumarizované na základe troch kvantifikačných metód štandardne používaných v archeozoológii (napr. Kyselý 2004): počet identifikovaných fragmentov – NISP, hmotnosť identifikovaných fragmentov – WISP a minimálny počet jedincov – MNI. Posúdenie nálezov (Bielichová 2016) obsahuje tieto informácie pre každý archeologický kontext zvlášť. Tento príspevok prináša prehľad najdôležitejších výsledkov archeozoologickej analýzy.

Kosti/zuby zvierat boli zaregistrované v piatich sídliskových a päťdesiatich hrobových jamách. Zo sídliska sa analyzovala spolu 281 kostí/zubov s hmotnosťou 931,4 g, čo predstavuje minimálne deväť jedincov. Vo vzorkách boli zaznamenané zvyšky tura (*Bos* sp.), ovce/kozy (*Ovis/Capra*), svine (*Sus* sp.) a vápenaté schránky mäkkýšov – sladkovodného lastúrnika z čeľade Korýtkovité (*Unionidae*) a suchozemského ulitníka z rodu Slimák (*Cepaea* sp.). Zaujímavosťou je temer kompletná kostra tura (*Bos* sp.) vo veku 0 až 2 mesiace odkrytá v jame 4. Z jamy 9 pochádza prepálený fragment kosti neurčeného veľkého cicavca. Na pohrebisku sa kosti zvierat vyskytli nepravidelne, približne v 20 % z 249 preskúmaných hrobov. Ich nálezové okolnosti (ak boli zaznamenané) poukazujú na to, že vo väčšine prípadov nepochádzajú zo zásypu (a teda z mladšieho či staršieho obdobia), ale predstavujú pozostatky potravy pre mŕtvych (milodarov), ktorá bola vkladaná do hrobov v rámci pohrebného ritu. Svedčí o tom limitovaný sortiment identifikovaných druhov zvierat, anatomická skladba súboru ako aj nízky stupeň fragmentácie analyzovaného materiálu, s len výnimočnou prítomnosťou pred-depozíčných zlomov a intencionálnych zásahov. Dôležitá je i totálna absencia stôp po hryzení kostí psami alebo sviňami, typická pre sídliskový odpad. V prípade neporušených hrobových celkov, prípadne ich častí je možná i rekonštrukcia primárnej polohy kostí (potravných milodarov) v hrobe. Z pohrebiska bolo celkovo preskúmaných 362 kostí/zubov s hmotnosťou 2210 g. Tento počet reprezentuje minimálne 65 jedincov. Sortiment druhov zahŕňa, s najväčšou pravdepodobnosťou domáce formy zvierat – tura (*Bos taurus* L.), ovce (*Ovis aries* L.) a svine (*Sus domesticus* L.). Keďže ide v prevažnej miere o kosti nedospelých zvierat, nie je možné s istotou vylúčiť aj prezenciu divej formy tura alebo svine. Predpokladáme však, že najdostupnejším zdrojom pre takéto účely bolo mäso domácich zvierat. Podľa MNI sa v hrobách najčastejšie vyskytovali kosti malých prežúvavcov (49,2 %). Na základe toho že v ani jednom prípade nebola preukázaná kosť kozy, možno sa domnievať, že išlo v týchto prípadoch ide o kosti ovce. Jej kosti tvoria 15,4 % z MNI. Kosti tura patria medzi druhé najfrekvencovanejšie (32,3 %) a najmenej početná je ošípaná (12,3 %).

K stratégii výberu pohlavia zvierat pre rituálne účely súvisiace s pohrebom sa vyjadríť na základe analyzovaných nálezov nemožno. V dvoch hrobách predpokladáme, že kosti pochádzali zo samcov ovce (hrob 4 a 18). Očný zub dospelaj svine z hrobu 233 indikuje samčie pohlavie. Relatívny vek bolo možné určiť u 53 jedincov. Nedospelé jedince (veková kategória foetus-subadultus) prevažujú (62,2 %) a dospelé zvieratá sa vyskytujú ojedinele (3,8 %). Neurčené jedince (subadultus/adultus) tvoria 34 % jedincov. Zdá sa, že v hrobe 59 bola uložená časť kostry (tur vo veku foetus/neonatus). V niektorých hrobách bola uložená časť skeletu (prezentácia viac ako jednej kosti/hrob) jedného alebo viacerých druhov zvierat (20 hrobov). V 26 hrobách registrujeme jediná kosť. Z pohľadu anatomickej štruktúry v hrobách so zvyškami tura najčastejšie zaznamenávame prítomnosť rebier (19 hrobov), u ovce/kozy prítomnosť vretennej

¹⁴ Príspevok vznikol v rámci projektu APVV-15-0491.

kosti (12 hrobov) a u svine ramennú a vretennú kosť (5 hrobov). Analýza ukázala, že v prevažnej miere boli do hrobov ukladané porcie z pravej strany tela zvierat (20 hrobov), menej často porcie z ľavej (9 hrobov) alebo oboch strán tela (4 hroby).

Iba vo výnimočných prípadoch boli na kostiach zachytené intencionálne zásahy. Naznačujú manipuláciu človeka s telami usmrtených zvierat – porciovanie, príp. ďalšiu (tepelnú?) úpravu mäsa. V ôsmich hroboch registrujeme zárezy na kostiach, no iba šesť z nich možno s istotou považovať za prejav zásahov z perimortálneho alebo postmortálneho obdobia, krátko pred uložením do hrobu. Ide o ojedinelé stopy porciovania tela tura a ovce/kozy – krátke, plytké, niekedy viacnásobné zárezy ostrým predmetom (nožikom?) na kostiach z hrobov 25, 77, 80, 119, 207 a 218. Kosti nedospelých ovce z hrobu 4 vykazovali znaky opálenia (tmavožlté až hnedé sfarbenie koncových častí), ktoré mohli byť spôsobené tepelnou úpravou mäsa. Na ostatných kostiach boli pozorované iba zmeny súvisiace s post-depozíčnými tafonomickými procesmi ako napríklad čerstvé zlomy na kostiach alebo zelené sfarbenie spôsobené prítomnosťou kovov.

Literatúra

- Bielichová 2016 – Z. Bielichová: Pata-Diely. Nepublikovaný archeozoologický posudok č. 14434/00. Výskumná správa AÚ SAV č. 19069/16. Nepublikované. Nitra 2016.
- Kyselý 2004 – R. Kyselý: Kvantifikační metody v archeozoologii. *Archeologické rozhledy* 56, 2004, 279–296.
- Lyman 1994 – R., L. Lyman: *Vertebrate Taphonomy*. Cambridge 1994.
- Cheben 1999 – I. Cheben: Starobronzové sídlisko a pohrebisko v Pate. *AVANS* 1997, 1999, 66.
- Cheben 2012 – I. Cheben: Siedlung und Gräberfeld der Aunjetitzer Kultur in Pata. In: R. Kujovský/V. Mitáš (eds.): *Václav Furmánek a doba bronzová. Zborník k sedemdesiatym narodeninám*. Nitra 2012, 119–127.
- Masnicová/Miklíková/Beňuš 2010 – S. Masnicová/Z. Miklíková/R. Beňuš: Rekonštrukcia podoby tváre muža a ženy zo staršej doby bronzovej. *Študijné zvesti AÚ SAV* 48, 2010, 81–89.
- Miklíková 2001 – Z. Miklíková: Pohrebisko zo staršej doby bronzovej v Pate na juhozápadnom Slovensku. I. Pohlavie a vek. *Bulletin Slovenskej antropolgickej spoločnosti pri SAV za rok 2001*, 4, Bratislava 2001, 126–130.

ANIMAL BONES FROM THE EARLY BRONZE AGE SETTLEMENT AND CEMETERY IN PATA. This contribution presents the summary results of an analysis of animal bones found at the archaeological site in Pata-Diely. Part of the settlement and nearly complete Early Bronze Age cemetery has been revealed in here during the rescue excavation undertaken in 1997–1999 by the Institute of Archaeology of the Slovak Academy of Sciences (Cheben 1999; 2012). While the anthropological remains were analysed shortly after the excavation (Miklíková 2000; 2001; Masnicová/Miklíková/Beňuš 2010), analysis of archaeofauna has been undertaken only recently (Bielichová 2016). Altogether, animal bones or teeth have been registered in the five settlement pits and 50 human graves. From the settlement, 281 specimens with weight of 931.4 g have been identified. It represents nine individuals of cattle (*Bos* sp.), sheep/goat (*Ovis/Capra*), pig (*Sus* sp.), and calcareous shells of river mollusc (*Unionidae*) and terrestrial snail (*Cepaea* sp.). A nearly complete skeleton of the foetal/neonatal cattle had been deposited in the pit 4. The animal bones have been found in 20% of human graves. The limited species and skeletal assortment, low fragmentation ratio, rarely registered butchery marks and absence of carnivore gnawing clearly support the idea of ritual origin (meat offerings). Altogether 362 bones/teeth with weight of 2210 g is registered, which represent 65 individuals at minimum. Species assortment include domestic cattle (*Bos taurus* L.), sheep (*Ovis aries* L.) and pig (*Sus domesticus* L.). According to MNI quantification method, sheep/goat had been the most frequently slaughtered animal (49.2%, of which 15.4% belonged to sheep). Cattle was presented in 32.3% and pig in 12.3%. Sex of animals has been determined as male only in two sheep/goats and one pig individual. According to age, in slaughtered animals prevail immature individuals (foetus-subadultus) which form 62.2% of total MNI. Adults occurred rarely (3.8%). As for the presented skeletal elements, 20 graves included a part of a single or several animal skeletons. In 26 graves there is only a single bone registered. In grave 59 larger part of young cattle (foetus/neonatus) skeleton has been deposited. In cattle most frequently occurred are ribs (19 graves), in sheep/goats radius (12 graves) and in pigs humerus and radius (5 graves). The meat portions came most often from the right side of the animals' body, but cases of left or both sides are recorded too. The butchery marks have been identified clearly only in six specimens. They bear short multiple cut marks made most probably by the sharp small implement (knife?). Burning or heating of meat (modification include orange-brownish coloration) is possibly present in a single sheep/goat individual from the grave 4.

SÍDLISKÁ Z DOBY BRONZOVEJ A LATÉNSKEJ NA ZÁHORÍ¹⁵

Pavol Bobek – Kristian Elschek

1. V y s o k á p r i M o r a v e (okr. Malacky), poloha D ú b r a v a, sídlisko, záchranný výskum, mladšia doba bronzová. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Počas záchranného výskumu na trase plynovodu v katastroch obcí Vysoká pri Morave a Záhorská Ves boli v mesiacoch september a október preskúmané dve blízko seba ležiace polohy s nálezmi z doby bronzovej a doby laténskej (Bobek/Elschek/Šimunková 2017; Elschek/Bobek 2016). Na trase plynovodu sa uskutočnil aj prieskum detektorom kovov s negatívnym výsledkom.

Lokalita v polohe Dúbrava sa nachádza na severozápadnom až západnom svahu terénnej duny s nadmorskou výškou 147 m neďaleko polohy Dúbrava. Po skrývke ornice bolo na ploche s veľkosťou 950 m² zachytených 56 objektov. Vďaka ústretovosti investora bolo možné čiastočne rozšíriť plochu výskumu v juhozápadnej časti o 90 m². Celkovo bolo počas výskumu preskúmaných 97 objektov, z ktorých väčšinu tvoria kolové/stĺpové jamy, dva objekty sa výskumom nepotvrdili. Vzhľadom k pomerne malej hĺbke ide vo všetkých prípadoch iba o pozostatky spodných častí jám. V zhlukoch kolových jám sa podarilo už počas výskumu jednoznačne identifikovať minimálne tri nadzemné kolové stavby.

Preskúmané objekty obsahovali minimum silne fragmentárneho materiálu. Z hľadiska datovania lokality je významnejšia jama nepravidelného pôdorysu KJ48, z ktorej boli, aj napriek pomerne malým rozmerom a hĺbke, vyzdvihnuté fragmenty dvoch šálok datovaných do stupňa BD. V ostatných jamách sa sporadicky objavili hrane okraja, z väčšej časti však obsahovali iba rámcovo datované fragmenty z tiel nádob a dná. Časť nálezov naznačuje možnosť staršieho datovania osídlenia už od horizontu Blučina.

Na juhovýchodnom aj severozápadnom svahu duny boli čiastočne preskúmané kultúrne vrstvy, tvorené splachmi z uvedenej lokality (Bobek/Elschek/Šimunková 2017).

2. Z á h o r s k á V e s (okr. Malacky), poloha L o p a t y, sídlisko, záchranný výskum, mladšia doba bronzová. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Lokalita leží na nevýraznej dune v záplavovom území v nadmorskej výške 144 m n. m. asi 130 m severozápadne od sídliska vo Vyskej pri Morave. Po skrývke ornice sa na ploche 530 m² na tmavom ílovitom povrchu tvorenom naplaveninami nejasne črtalo dvadsať menších a jeden väčší objekt, prejavujúce sa aj menšími zhlukmi mazanice. Nepriaznivé hydrometeorologické a pôdne podmienky sa odrazili na problematickej identifikácii objektov a výskume. Ako kolové jamy bolo identifikovaných dvadsať objektov, ďalšia bola objavená počas výskumu. Podobne ako v prípade predchádzajúcej lokality išlo iba o dná dosahujúcich hĺbku niekoľko centimetrov. Obsahovali minimum silne fragmentárneho materiálu, datovaného rámcovo do doby bronzovej, z časti pravdepodobne aj do mladších období. V objektoch sa nachádzali aj drobné kusy mazanice. Väčší, na povrchu nepravidelne sa črtajúci objekt, bol označený ako objekt 1 (obr. 19: 1; Elschek/Bobek 2016). Počas výskumu sa ukázalo, že ide o zásobnú jamu, ktorej okružle ústie dosahovalo priemer 130 cm a celková hĺbka 60 cm. V profile boli steny výrazne prehnuté do vnútra. Na dne bola v celom jeho rozsahu zachytená 5–6 cm hrubá vrstva tvrdého sivého výmazu, pokrývajúceho okrem dna aj steny do výšky 15–20 cm. Prípadné zvrstvenia výplne bolo pre spomínané nepriaznivé pôdne podmienky problematické jednoznačne zdokumentovať. Tvorila ju premiešaná tmavá vrstva mazanice a uhlíkov, z ktorej boli odobraté archeobotanické vzorky. Na dne sa nachádzalo niekoľko črepov, z ktorých je pre datovanie objektu významnejší fragment misky esovitej profilácie (obr. 19: 2).

Opis nálezov:

1. Fragment okraja a tela esovite profilovanej misy. Okraj zhrubnutý, zaoblený, pod okrajom z vnútornej strany výrazný žliabok. Povrch hladený, so stopami vytáčania. Materiál jemne plavený. Spodná časť čierna, horná polovica svetlo červenohnedá. Rozmery: Ø okraja: 40 cm (obr. 19: 2).

2. Fragment nádoby s vyhladeným povrchom, vytáčaný. Materiál jemne plavený, farba svetlo červenohnedá.

3. Fragment tela. Povrch piesčitý, materiál s prímiesou ostriva (0,5–1,5 mm), farba tmavo sivá.

Misy esovitej profilácie predstavujú typickú laténsku sídliskovú keramiku a objavujú sa od stupňa LTB2/C1 až po LTC2/D1 (Cambal 2011, 104, 105; Čurný/Kovár 2006, 117). Podobné tvary sú vo väčšom množstve známe zo sídliska v Nitre-Šindolke (Březinová 2000). Vzhľadom k výraznejšej esovitej profilácii je možné uvažovať o datovaní do stupňa LTC (Cambal 2011, 105). Zvyšné dva fragmenty sú k vzhľadom nízkej výpovednej hodnote datované rámcovo do doby laténskej.

¹⁵ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA 2/0139/21.

Literatúra

- Březinová 2000 – G. Březinová: *Nitra-Šindolka. Siedlung aus der Latènezeit*. Katalog. Nitra 2000.
- Bobek/Elschek/Šimunková 2017 – P. Bobek/K. Elschek/K. Šimunková: Sídliisko z doby bronzovej vo Vysokej pri Morave. Príspevok ku kolovým stavbám a osídleniu Dolného Záhoria v mladšej dobe bronzovej. *Študijné zvesti AÚ SAV* 62, 2017, 37–60.
- Čambal 2011 – E. Čambal: Sídliiskové objekty zo strednej a neskorej doby laténskej v Slovenskom Grobe. *Zborník SNM* 105, *Archeológia* 21, 2011, 83–114.
- Čurný/Kovář 2006 – M. Čurný/B. Kovár: Laténska chata zo Senca. *Zborník SNM* 100, *Archeológia* 16, 2006, 107–122.
- Elschek/Bobek 2016 – K. Elschek/P. Bobek: Záhorie. Vysoká pri Morave-Záhorská Ves. [online]. Nitra, 2016 [cit. 16.06.2017]. Dostupné z: http://archeol.sav.sk/files/Z%C3%A1horie_web.pdf. Terénny výskum 2016.

THE BRONZE AGE AND LATÈNE SETTLEMENTS IN THE REGION OF ZÁHORIE.

1. Vysoká pri Morave (Malacky district), Dúbrava site, settlement, rescue excavation, Late Bronze Age. Finds deposited at: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra. The rescue excavation on the course of the gas pipeline in 2016 studied two settlements from the Bronze Age and LaTène period. In the urban area of Vysoká pri Morave, a settlement from the older phase of the Late Bronze Age, stage BD, was uncovered at Dúbrava site. Three well distinguishable groundplans of above-ground stake structures were identified.
2. Záhorská Ves (Malacky district), Lopaty site, settlement, rescue excavation, Late Bronze Age. Finds deposited at: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra. The second studied settlement in the urban area of Záhorská Ves is located on an indistinct dune in the inundation area approx. 130 m further to the northwest. Undatable fragmentary material comes from considerably damaged stakeholes. Several sherds dated to the LaTène period come from the studied storage pit.

DROBNÁ KOLEKCIA ARCHEOLOGICKÉHO MATERIÁLU Z POLOHY KRIVÍN¹⁶

Miloš Čierny

Rybník (okr. Levice), poloha Krivín, extravilán, archeologický prieskum, pravek, včasný stredovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Krivín sa nachádza v chránenej krajine oblasti Štiavnických vrchov. Preto ako archeologická lokalita, nie je bezprostredne ohrozená ľudskou stavebnou činnosťou. Poloha Krivín je známa len na základe zberov a povrchových prospekcií. Datovaná je do neskorej doby bronzovej a staršej doby železnej. Doposiaľ na lokalite nebol vykonaný žiadny systematický archeologický výskum. Lokalita sa nachádza vo výške 316 m n. m. na juhozápadnom výbežku Štiavnických vrchov. Poloha je súčasťou geomorfologického celku Slovenská brána. Severozápadná strana hradiska je chránená riekou Hron a Krivínskym bralom. Zo severovýchodu je hradisko spojené s hrebeňmi Bukového vrchu (570 m n. m.). Východná a južná strana hradiska je oddelená Hruštenou dolinou od vrchu Stará hora (474 m n. m.). Hradisko Krivín uviedol do archeologickej literatúry Š. Janšák (1929), ktorý rozdelil plochu hradiska na šesť samostatne opevnených nádvorí. Polohopisné členenie Krivínskoho hradiska neskôr upravili L. Veličák, F. Srnka a J. Valo (2002) v štúdiu venovanej zberovým nálezom z hradiska a jeho okolia. Z geologického hľadiska sa lokalitou zaoberal D. Hovorka (2002) vo svojom článku venovanom morfolologickej vyvýšenine na hradisku, ktorú zaradil medzi prírodniny.

Skúmaná kolekcia (39 ks) archeologického materiálu pochádza z obhliadky hradiska v polohe Krivín (obr. 21) vykonanej v letných mesiacoch.

Opis materiálu:

1. Kamenná guľka (obr. 22: 1), ktorá slúžila pravdepodobne ako projektil do praku (Ø 3 cm; váha 33 g).
2. Hlinený praslen (obr. 22: 2; dĺžka 1,9 cm; výška 1 cm; Ø otvoru 0,4 cm; váha 4 g).
3. Fragment z ucha veľkej zásobnej nádoby (obr. 22: 3), svetlosivej farby (7,5 × 7,6 × 2,3 cm), eneolit?
4. Fragment z tela hrncovitej nádoby (obr. 22: 4) zdobený rytými líniami a vlnkou, svetlo-sivej farby (6,4 × 4,1 × 0,6 cm), včasný stredovek.
5. Fragment z tela nádoby (obr. 22: 5) svetlo-čiernej farby, bez zdobení (3,3 × 4,1 × 0,6 cm).
6. Fragment z okraja nádoby (obr. 22: 6) svetlo-hnedej farby, zdobený jemným žliabkovaním (2,9 × 3,4 × 0,8 cm).

¹⁶ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA 2/0159/21.

7. Fragment z okraja tenkostennej nádoby (obr. 22: 7), povrch fragmentu je obojstranne leštený, bez zdobenja, tmavo-čiernej farby (2,1 × 2 × 0,6 cm).

8. Fragment z okraja väčšej hrncovitej nádoby (obr. 22: 8), povrch hladený, zdobený jemným žliabkovaním, čiernej farby (9,6 × 4,9 × 0,8 cm).

9. Fragment z tela hrncovitej nádoby (obr. 22: 9), na črepe je aplikovaný horizontálny výčnelok, črep je nezdobený, svetlo-hnedej farby (5,6 × 4 cm × 0,9 cm; v mieste s výčnelkom hrúbka 2,6 cm).

10. Fragment z hrdla nádoby (obr. 22: 10) povrch je z vonkajšej strany tmavý leštený, vnútorná strana je hladená svetlo-hnedej farby (3,3 × 3,5 × 0,9 cm).

11. Fragment z tela nádoby (obr. 22: 11) plastické odsadenie čiernej farby (3,3 × 4,1 × 0,6 cm).

12. Fragment z uška menšej šálky (obr. 22: 12), zdobený rytými pásikmi, sivo-čiernej farby (3,6 × 3,9 × 0,7 cm; hrúbka uška 1 cm).

13. Fragment z kolieska/hladítka? (obr. 22: 13) vonkajšia strana tmavo-čierna, vnútorná strana svetlo-hnedá (2,8 × 3,8 × 1 cm).

14. Fragment z tela hrncovitej nádoby (obr. 22: 14) zdobený plastickou lištou tvoriacu výčnelkami. Vnútorná aj vonkajšia strana črepu je vyhladená, tmavo-čiernej farby (8 cm × 5,4 × 0,6 cm; hrúbka v mieste s plastickou lištou 1 cm).

15. Fragment z tela nádoby (obr. 22: 15), na črepe je aplikovaný horizontálny výčnelok. Črep je nezdobený, sivo-čiernej farby (10,4 × 4,9 cm × 0,9 cm; v mieste s výčnelkom hrúbka 2,8 cm).

16. Fragment z tela nádoby (obr. 22: 16) vonkajšia strana hladená, čiernej farby, bez zdobenja, vnútorná strana bez úprav. (3,7 × 3,3 × 0,7 cm).

17. Fragment z tela nádoby (obr. 22: 17), na črepe je aplikovaný horizontálny výčnelok. Črep je nezdobený, sivo-čiernej farby (6,9 × 4,9 × 1 cm; v mieste s výčnelkom hrúbka 2,6 cm).

18. Fragment z tela nádoby (obr. 22: 18) vonkajšia strana sivá, vnútorná strana svetlohnedá (5,1 × 3,9 × 0,7 cm).

19. Fragment z tela nádoby (obr. 22: 19) zdobený lištou s plastickými výčnelkami, vonkajšia strana sivá, vnútorná strana svetlo-hnedá (5,7 × 4 cm × 1,3 cm; hrúbka v mieste s plastickými výčnelkami 2,3 cm).

20. Fragment z okraja nádoby (obr. 22: 20) vrchná časť okraja je zdobená plytkým žliabkovaním, sivej farby (4,4 × 2,3 × 1,1 cm).

21. Fragment z tela hrncovitej nádoby (obr. 22: 21) bez zdobenja. Obojstranne vyhladený povrch, svetlohnedej farby (4,1 × 3,8 × 0,9 cm).

22. Fragment z tela nádoby (obr. 22: 22) bez zdobenja, obojstranne vyhladený povrch, vonkajšia strana tmavo-čierna, vnútorná strana sivá (4,7 × 4 × 1,3 cm).

23. Fragment z tela nádoby (obr. 22: 23) zdobený plastickou lištou, vonkajšia strana svetlo-čierna, vnútorná strana svetlo-hnedá (5,8 × 5,4 × 1,3 cm; hrúbka v mieste s plastickou lištou 2 cm).

24. Hladítko? (obr. 22: 24) sekundárne upravený črep, svetlohnedej farby (3,6 × 3,9 × 1,4 cm; hrúbka v mieste s výčnelkom 2 cm).

25. Fragment z nádoby (obr. 22: 25) zdobený plastickým výčnelkom, svetlohnedej farby (3,6 × 3,1 × 0,9 cm; hrúbka v mieste s výčnelkom 1,5 cm).

26. Fragment z tela nádoby (obr. 22: 26) zdobený jemnou plastickou lištou. Vonkajšia strana je tmavo-čiernej farby, povrch leštený. Vnútorná strana je sivá, povrch drsný bez úprav (3,4 × 3,2 cm × 0,9 cm).

27. Fragment z tela nádoby (obr. 22: 27) zdobený vertikálnym žliabkovaním, črep je z vonkajšej strany tmavo-čiernej farby, vnútorná strana je svetlohnedá (5,3 × 3,6 × 0,9 cm).

28. Fragment z tela väčšej nádoby (obr. 22: 28), fragment je obojstranne vyhladený bez zdobenja, svetlo-hnedej farby (7,2 × 5,8 × 1,3 cm).

29. Fragment z tela nádoby (obr. 22: 29) bez zdobenja, povrch črepu je obojstranne leštený, smolne čiernej farby (5,5 × 5,1 × 0,9 cm).

30. Fragment z tela hrncovej nádoby (obr. 22: 30), črep obojstranne leštený, smolne čiernej farby (6,4 × 5 × 1,1 cm).

31. Fragment z tela hrncovitej nádoby (obr. 22: 31) zdobený jemným horizontálnym žliabkovaním. Vonkajšia strana črepu je sivej farby, vyhladená. Vnútorná strana je svetlo-hnedá, drsná, bez úprav (5,2 × 4,5 × 0,7 cm).

32. Fragment z tela väčšej zásobnej nádoby (obr. 22: 32) sivej farby (7,8 × 5,9 × 1,1 cm).

33. Fragment z tela nádoby (obr. 22: 33) nezdobený, tmavo-čiernej farby (6 × 7,5 × 0,8 cm).

34. Fragment z tela väčšej nádoby (obr. 22: 34) zdobený plytkým žliabkom, sivej farby, povrch drsný (7,5 × 6,3 × 0,9 cm).

35. Fragment z tela hrncovitej nádoby (obr. 22: 35) vonkajšia strana črepu je smolne čierna, vnútorná je svetlohnedej farby, povrch je leštený (6,2 × 4,1 × 0,9 cm).

36. Fragment z tela veľkej zásobnej nádoby (obr. 22: 36), vonkajšia strana sivá, vnútorná strana svetlo-hnedá (10,7 × 11,1 × 1 cm).

37. Fragment z tela nádoby (obr. 22: 37) svetlo oranžovej farby, bez výzdoby (7 × 7,6 × 1,1 cm).

38. Fragment z tela nádoby (obr. 22: 38) povrch je hladený zdobený plytkým žliabkovaním. Vonkajšia strana črepu je sivej farby, vnútorná strana je svetlo-hnedá (8,3 × 5,4 × 1,1 cm).

39. Fragment z dna nádoby (obr. 22: 39) svetlohnedej farby (dĺžka 8,2 cm, hrúbka 1,1 cm).

Z celkového počtu 39 kusov objavených artefaktov, je možné 37 ks (obr. 22: 1, 25–39) datovať do prelomu neskorej doby bronzovej a začiatku doby halštatskej. Podľa periodizácie P. Reineckeho do prelomu stupňov HB/HC¹⁷.

Hlinený praslen (obr. 22: 2), črepy 5–39 a pravdepodobne aj kamenná guľka (obr. 22: 1), ktorá mohla slúžiť ako projektil do praku. Najstarší nález z popisovanej kolekcie artefaktov je fragment ucha (obr. 22: 3), ktorý pochádza z veľkej zásobnej nádoby a pravdepodobne pochádza z obdobia eneolitu. Naj-

¹⁷ Za odborné usmernenie a pomoc ohľadom určenia materiálu ďakujem S. Stegmann-Rajtár.

mladším nálezom je fragment hrncovitej nádoby (obr. 22: 4) zdobený rytou vlnovkou a horizontálnymi líniami, ktorý je datovaný do včasného stredoveku. Objavené fragmenty keramiky datované do prelomu stupňov HB/HC sú typovo podobné nálezom z lokalít, ako sú Žibrica v Štitároch (Stegmann-Rajtár 2004) alebo Veľký Lysev v Kostolnoch pod Tribečom (Stegmann-Rajtár/Mitáš 2007). Hradiská vybudoval najneskôr v priebehu mladšej doby popolnicových polí ľud lužickej kultúry, ktorého osídlenie pretrvávalo aj v dobe halštatskej (Stegmann-Rajtár/Mitáš 2007, 147). Archeologický materiál získaný z obhliadky v polohe Krivín dopĺňa celkové spektrum nálezov objavených v tejto polohe. Popisovaná kolekcia typovo koreluje so zberovými nálezmi z tejto polohy (Veliačik/Srnka/Valo 2002).

Literatúra

- Hovorka 2002 – D. Hovorka: Objekt na lokalite Krivín – produkt činnosti človeka alebo výtvor prírody? *Študijné zvesti AÚ SAV* 34, 2002, 279–284.
- Janšák 1929 – Š. Janšák: Slovenské hradiská z doby halštatskej. *Sborník MSS* 23, Turčiansky sv. Martin 1929, 1–33.
- Mitáš/Stegmann-Rajtár 2007 – V. Mitáš/S. Stegmann-Rajtár: Nové nálezy z prieskumov opevneného hradiska Veľký Lysec. *AVANS* 2005, 2007, 146–148.
- Stegmann-Rajtár 2004 – S. Stegmann-Rajtár: Die slowakisch-deutschen Ausgrabungen auf der befestigten Höhensiedlung Štitáre-Žibrica (Kr. Nitra). *Archeologické výzkumy v jižních Čechách*, Supplementum 1. České Budějovice 2004, 503–522.
- Veliačik/Srnka/Valo – L. Veliačik/F. Srnka/J. Valo: Hradisko Krivín v Rybníku. *Študijné zvesti AÚ SAV* 35, 2002, 27–42.

THE MINIATURE COLLECTION OF ARCHAEOLOGICAL MATERIAL FROM THE SITE OF KRIVÍN. Rybník (Levice district), rural area, Krivín site, archaeological survey, prehistory, Early Middle Ages. Finds deposited at: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra. The collection of archaeological material from the survey at the site of Krivín carried out in 2016 presents 39 artifacts altogether. Most artifacts (37 specimens) come from the turn of the Late Bronze Age and the beginning of the Hallstatt period. According to the periodization by P. Reinecke, this is the turn of stages HaB/HaC. The most interesting finds include a stone ball (Fig. 22: 1) which was most probably used as a sling projectile. A small clay spindle whorl (Fig. 22: 2) was 1.9 cm long, 1 cm tall, its hole diameter was 0.4 cm and it weighed 4 g. The oldest find in the studied collection is a sherd from a large storage vessel (Fig. 22: 3) which probably comes from the Eneolithic. The chronologically youngest find is a sherd from a pot-shaped vessel (Fig. 22: 4) decorated with an engraved wavy line and horizontal lines which is dated to the period of the Early Middle Ages. The studied archaeological material from the site of Krivín complements the spectrum of the material culture obtained from this site as it chronologically correlates with the older collected material from this area (Veliačik/Srnka/Valo 2002).

ĎALŠIE KERAMICKÉ FAJKY Z MURÁNSKEHO HRADU

Marián Č u r n ý – Vladimír M i t á š¹⁸

M u r á ň (okr. Revúca), Muránsky hrad (vrch Cigánka), povrchový zber, hrad, novovek, 17.–18. stor. Uloženie nálezov: Gemersko-malohontské múzeum, Rimavská Sobota.

Krátko po zverejnení pozoruhodného „hromadného nálezu“ keramických fajok z Muránskeho hradu (Malček/Mitáš 2016) sme zistili, že v areáli tohto hradu sa našli aj ďalšie fajky. Pochádzajú z amatérskych povrchových zberov, ktoré sa uskutočnili v rámci turistiky po roku 2000. Rozsiahly hradný areál bol vtedy zarastený a pokrytý náletovými drevinami, aj preto nálezcovia nedokázali presne identifikovať miesta, kde opísané keramické zlomky fajok objavili.

Opis nálezov:

1. Torzo dvojdielnej fajky, nález z roku 2001. Fragment z krčka fajky s diskovitým prstencom, po obvode ktorého je radielkom zhotovená výzdoba. Svetlá červená farba na povrchu aj na lome poukazuje na použitie jemnej hliny s vysokým obsahom oxidu železitého. Max. dĺžka zachovalého krčku 17 mm; priemer prstenca 18 mm (obr. 20: 1).

2. Torzo dvojdielnej fajky, nález z roku 2008. Krček fajky mierne sa rozširujúci smerom k okraju, na okraji po obvode sú stopy radielka. Materiál fajky bielej farby poukazuje na použitie jemnej hliny s ílovitou zložkou. Max. dĺžka zachovalého krčku 31 mm; priemer nepravidelne vymodelovaného krčku 19 až 23 mm (obr. 20: 2).

¹⁸ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA 2/0062/21.

S kľúčovými historickými medzníkmi hradu Muráň, vybudovanom na dominantnom vrchu s toponymom Cigánka (935,4 m n. m.) na okraji Muránskej planiny a na severe regiónu Gemer, sa na tomto mieste bližšie nezaobráame, pretože sú priblížené v mnohých príspevkoch, knižných statiach a encyklopedických heslách (napr. *Malček/Mitáš 2016*, 43–46, 55, 56; *Plaček/Bóna 2007*, 209–212; *Slivka/Vallašek 1991*, 167–170). Aktuálne dôraz kladieme na datovanie dvoch zberových nálezov fajok a ich komparáciu so spomenutým „hromadným nálezom“ fajok z tzv. Koháryho paláca (*Malček/Mitáš 2016*, 46, obr. 4, 5).

Napriek skutočnosti, že k dispozícii sú len krčky fajok a hlavičky sa nezachovali, isté indicie k ich chronologickému zaradeniu predsa len existujú. Vzhľadom na subtilné krčky možno všeobecne predpokladať, že tieto fajky nemali objemné a veľké ani hlavičky. K torzu fajky svetlej červenej farby (obr. 20: 1), teda čo sa týka tvaru prstenca a zahĺbenej výzdoby aplikovanej radielkom (nem. Rollstempelverzierung), poznáme obdobne vyhotovené a zdobené krčky fajok z Maďarska. Sú to napr. tzv. turecké fajky B14 a B15 z lokality Buda-Víziváros (*Kondorosy 2007*, 252, 253, obr. 2: B14–B15), prípadne fajka Sz42 z hradu v Szegede (*Kondorosy 2008*, 338, tab. III: Sz42). Datované sú od 17. (Buda) do 18. stor. (Szeged). V oboch prípadoch ide o miesta, kde sa počas tureckej okupácie fajky aj vyrábali. Torzo fajky z bielej hliny s radielkovaním má podobnosti na tzv. tureckých fajkách z polohy Dominikánsky kláštor v Bude (*Holl 2005*, 161, 163, obr. 112: 7), či z odpadovej jamy na Ulici B. Bartóka v meste Baja na juhu Maďarska (*Kovács 2006*, 288, obr. 12: 4). Naposledy citovaná fajka, na rozdiel od nášho nálezu (obr. 20: 2), má však na povrchu zelenú glazúru. Obe zmienené fajky maďarskí bádatelia datujú do 17. stor. Formálna rovina analyzovaných nálezov z Muráňa a podobné prvky na fajkách z Maďarska, ale najmä ich odlišnosť od fajok z „hromadného nálezu“ z Muránskeho hradu (datovaného do záveru 17. stor. až do prvej polovice 18. stor.; *Malček/Mitáš 2016*, 56) naznačujú, že ide o varianty dvojdielných keramických fajok z druhej polovice 17. stor., resp. z prelomu 17. a 18. stor.

Ďalšie keramické fajky z hradu Muráň, hoci doložené len v zlomkovitom stave, potvrdzujú nielen rozšírenie nikotinizmu na tomto hrade, ale sú aj príspevkom k poznaniu novovekej hmotnej kultúry na severe Gemera.

Literatúra

- Holl 2005* – I. Holl: Fundkomplexe des 15.–17. Jahrhunderts aus dem Burghaus von Buda. *Varia Archaeologica Hungarica* 17. Budapest 2005.
- Kondorosy 2007* – Sz. Kondorosy: Cseréppipák a budai Felső Vízivárosból. *Budapest Régiségei* 41, 2007, 249–280.
- Kondorosy 2008* – Sz. Kondorosy: A szegedi vár pipái I. A Móra Ferenc Múzeum Évkönyve Néprajzi Tanulmányok. *Studia Ethnographica* 6, 2008, 331–364.
- Kovács 2006* – G. Kovács: Hódoltság kori leletgyűjtés Baja belvárosából. *Communicationes Archaeologicae Hungariae* 2006, 2006, 275–295.
- Malček/Mitáš 2016* – R. Malček/V. Mitáš: Keramické fajky z archeologického výskumu na Muránskom hrade (Kontext a chronológia). *Zborník Gemersko-malohontského múzea v Rimavskej Sobotě. Gemer-Malohont* 12, 2016, 42–58.
- Plaček/Bóna 2007* – M. Plaček/M. Bóna: *Encyklopédia slovenských hradov*. Bratislava 2007.
- Slivka/Vallašek 1991* – M. Slivka/A. Vallašek: *Hrady a hrádky na východnom Slovensku*. Košice 1991.

MORE CERAMIC PIPES FROM MURÁNSKY CASTLE. Muráň (Revúca district), Muráň castle site (Cigánka hill), surface collection, castle, Postmedieval period, 17th–18th centuries. Finds deposited at: Gemersko-malohontské múzeum, Rimavská Sobota. The authors want to attract the attention of the expert public to other ceramic pipes from Muráň castle. There are torsos of two bipartite pipes from amateur surface collections in the castle area which can be dated to the second half of the 17th century or to the turn of the 17th and 18th centuries. These pipes, although documented only in fragments, confirm not only wide use of nicotine at the castle of Muráň (*Malček/Mitáš 2016*), but they also contribute to our knowledge of the material culture in the north of Gemer region in the Postmedieval period.

DRUHÁ ETAPA VÝSKUMU LÍNIOVEJ STAVBY GALANTA-ŠÚROVCE¹⁹

Klaudia Daňová

S e r e d' (okr. Galanta), extravilán, záchranný výskum, pravek, mladšia doba bronzová, staršia doba železná, stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

V rámci druhej etapy stavby „Prívodové diaľkové potrubie Galanta – Šúrovce“ (*Daňová 2019*) sa podarilo zdokumentovať archeologické nálezy na viacerých polohách v rámci katastrálneho územia Serede.

¹⁹ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA 2/0146/18.

1. *S e r e ď*, poloha *G a z d o v s k é r o l e*, sídlisko, staršia doba železná. Poloha sa nachádza severovýchodne od známej polykultúrnej lokality na Mačianskych vrškoch (*Paulík 1956*). Išlo o rovinatý terén. Ryha viedla v blízkosti hlavnej komunikácie zo Sereďe do Veľkej Mače. Na východnom profile ryhy bol identifikovaný objekt so stenami rozširujúcimi sa smerom k rovnému dnu, z ktorého pochádzali len drobné kusy mazanice a niekoľko črepov. Na základe uvedeného materiálu ide o jamu zo staršej doby železnej.

2. *S e r e ď*, poloha *P r o s t r e d n é*, sídlisko, mladšia doba bronzová. Ryha viedla cez oblasť (extravilán), kde sa nachádzalo viacero naviatych sprašovo-pieskových dún. Nestabilné piesčité podložie spôsobovalo zosuny stien ryhy, takže v danom úseku nebolo možné dočisťovať profily. V uvedenej polohe bolo na východnom profile zdokumentovaných sedem objektov. Nachádzali sa tesne pod povrchom na najvyššom mieste jednej z pieskových dún.

Opis objektov a nálezov:

Objekt 1 – obdĺžnikový tvar so zaoblenými rohmi a rovným dnom, š. 2,19 m a hĺ. 0,82 m. Výplň objektu bola sivá sprašovo-piesčitá. Z objektu bolo vybratých niekoľko črepov z mladšej doby bronzovej.

Objekt 2 – tvar nezachytený, južná stena objektu klesala kolmo, severná časť sa šikmo zvažovala k nerovnému dnu š. 1,71 m a hĺ. 0,8 m. Výplň objektu bolo sivá sprašovo-piesčitá s kúskami mazanice v spodnej tretine objektu. Na základe niekoľkých fragmentov keramiky ide o jamu z mladšej doby bronzovej.

Objekt 3 – pravdepodobne oválny so stenami šikmo klesajúcimi k zaoblenému dnu, š. 1,65 m a hĺ. 0,72 m. Výplň objektu bolo sivá sprašovo-piesčitá s drobnou mazanicou a črepmi. Ide o jamu z mladšej doby bronzovej.

Objekt 4 – pravdepodobne oválny so stenami mierne šikmo klesajúcimi k zaoblenému dnu, š. 1,64 m a hĺ. 0,7 m. Výplň objektu bolo sivá sprašovo-piesčitá s kúskami mazanice v spodnej severnej časti objektu. Na základe keramického materiálu ide o jamu z mladšej doby bronzovej.

Objekt 5 – pravdepodobne kvadratický so stenami mierne šikmo klesajúcimi k nerovnému dnu š. cca 4 m a hĺ. 0,69 m. Výplň objektu bolo sivá sprašovo-piesčitá. Na základe keramického materiálu ide o jamu z mladšej doby bronzovej.

Objekt 6 – pravdepodobne oválny so stenami mierne šikmo klesajúcimi k oblému dnu, š. 2,68 m a 0,7 m. Výplň objektu bolo sivá sprašovo-piesčitá s kúskami mazanice v spodnej časti objektu. Bez keramických nálezov.

Objekt 7 – pravdepodobne oválny so stenami mierne šikmo klesajúcimi k nerovnému dnu, š. 3,16 m a hĺ. 0,87 m. Výplň objektu bolo sivá sprašovo-piesčitá s kúskami mazanice v strednej časti objektu. Vo výkopku objektu pri ryhe sa našla bronzová ihlica so zdobeným krčkom bez hlavičky (zrejme odlomená) a keramika.

3. *S e r e ď*, poloha *S e r e d s k ý m a j e r*, sídlisko, pravek, stredovek. Poloha sa nachádza v západnej časti mesta pri výjazde na diaľnicu do Trnavy. Osídlenie bolo zachytené na okraji zastavanej časti a role/extravilánu. Išlo o dnes už rovinatý terén. Pôvodne sa tu mohli nachádzať mierne vyvýšeniny – duny. Na celej oblasti západne od intravilánu mesta sú v teréne badateľné tieto útvary. V skúmanej polohe boli zachytené tri, resp. štyri objekty (obr. 23: 1).

Opis objektov a nálezov:

Objekt 1 – kruhové ústie so stenami rozširujúcimi sa smerom k rovnému dnu. Tvarom má najbližšie k zásobnej jame. Tesne nad dnom sa objavila v južnej časti objektu zvieracia sánka a v severnej časti objektu boli zvieracie kosti. V objekte sa nachádzala aj mazanica a drobný črepový materiál. Tesne nad dnom ležala kostra na chrbte so silne skrčenými nohami (obr. 23: 2). Pravá horná končatina bola ohnutá v lakti a smerovala k tvári, ľavá končatina bola ohnutá v lakti a smerovala pod panvu. Z lebky sa zachovali len fragmenty (zničená pri hĺbení ryhy). Pri lebke bola keramika vo veľmi zlom stave, hrubostenná do červena vypálená. Zachovalo sa len dno (obr. 23: 3). Zásyp objektu tvorilo viacero vrstiev, z vrchu bol objekt porušený mladším zásahom – chalupou z vrcholného stredoveku. Na základe keramiky išlo o praveký objekt pravdepodobne z eneolitu.

Objekt 2 – oválna jama so stenami mierne šikmo klesajúcimi k oblému dnu. Išlo o kolovú jamu.

Objekt 3 – nachádzal sa na oboch stranách vodovodnej ryhy. Väčšia časť objektu bola zničená ryhou. Išlo o oválny objekt so silným výmazom v západnej časti. Zdalo sa, že objekt 3 pretína starší rozsiahlejší objekt pracovne nazvaný 3b. Išlo o plytký objekt s rovným dnom (obr. 23: 4). Dno bolo upravené – zrejme vymazané. V južnom profile sme identifikovali kolovú jamu, z druhej strany výkopu (odťažaná časť nad objektom 1) sme na severnom profile identifikovali ďalšiu kolovú jamu, ktorá zrejme súvisí s týmto objektom. Vzhľadom k veľkosti objektu by mohla s ním súvisieť aj kolová jama na východnom profile (objekt 2)? Otázny je vzťah objektov 3 a 3b. Dno a steny objektu 3 na západnom profile majú rovnaký výmaz ako podlaha z objektu 3b. Výplň oboch objektov sa nelíšila išlo o kompaktnú tmavú až čiernu výplň. Zatiaľ čo objekt 3b môžeme jasne datovať do stredoveku na základe keramiky cca 15. stor., v objekte 3 sa nenachádzal žiaden materiál, ktorý by vniesol viac svetla do datovania ako aj do samotnej nálezovej situácie. Z objektu 3 pochádza len závažie. Na základe uvedenej nálezovej situácie 3, 3b by mohlo ísť aj o jediný objekt, ktorý bol vo východnej časti zahĺbený.

4. *S e r e ď*, časť Horný Čepč, poloha *D o l n ý d i e l*, sídlisko?, nedatované. Poloha Dolný diel sa nachádzala v extraviláne juhozápadne od cintorína. Išlo o rovinatý terén v blízkosti poľnej cesty. Na

východnom profile sa nachádzala do červena prepálená vrstva ohraničená uhlíkmi v spodnej časti. Východná časť objektu bola preskúmaná v celom rozsahu. Z výplne objektu sa nepodarilo získať materiál, ktorý by upresnil datovanie objektu.

Archeologický výskum na líniovej stavbe priniesol viaceré významné výsledky, či už v prvej alebo druhej etape. Podarilo sa objaviť nové náleziská, ktoré vyplnili medzeru v osídlení priestoru extravilánu mesta Sered' a zároveň prispeli k poznaniu stavu zachovania sídliskových objektov. V polohe prostredné sa objekty z mladšej doby bronzovej nachádzajú už v ornici, čo spôsobuje ich neustálu devastáciu.

Literatúra

Daňová 2019 – K. Daňová: Archeologický výskum líniovej stavby Galanta-Šúrovce. I. etapa. *AVANS* 2014, 2019, 48, 49.
Paulík 1956 – J. Paulík: Juhozápadné Slovensko v mladšej dobe halštatskej. *Slovenská archeológia* 4, 1956, 177–212.

THE SECOND STAGE OF EXCAVATION OF THE LINEAR STRUCTURE OF GALANTA-ŠÚROVCE. Sered' (Galanta district), rural area, rescue excavation, prehistory, Late Bronze Age, Early Iron Age, Middle Ages, Postmedieval period. Finds deposited at: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra. In the second stage of construction of the long-distance supply pipeline Galanta-Šúrovce (Daňová 2019) in 2016, archaeological finds were documented at several sites within the area of Sered'. At the site of Gazdovské role near the well-known archaeological locality of Mačianske víšky (Paulík 1956), a feature from the Early Iron Age was documented. At Prostredné site located west of the village, seven features from the Late Bronze Age were identified. Three or four features were detected also at the site of Seredský majer (Fig. 23: 1). The storage pit – feature 1 belonged to prehistory. A crouched skeleton was discovered on the bottom of the feature (Fig. 23: 2). Other features belonged to the Middle Ages (Fig. 23: 4). One feature was studied also at Dolný diel site. No material allowing more exact dating came from the strongly burned pit.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM V AREÁLI KAŠTIEĽA VO VEĽKEJ MANI²⁰

Klaudia Daňová

Veľká Maňa (okr. Nové Zámky), intravilán, Námestie M. R. Štefánika, kaštieľ, záchranný výskum, sídlisko, stredovek, novovek, 18.–19. stor. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Archeologický výskum bol vyvolaný výstavbou čističky odpadových vôd v areáli kaštieľa vo Veľkej Mani. Okrem čističky sa výskum dotýkal aj súvisiacej líniovej stavby s dĺžkou 425 m, ktorá viedla popri severnej strane Ulice A. Hlinku až k rieke Žitava. Samotná stavba bola situovaná v centre obce v mierne stúpajúcom teréne na terase rieky Žitavy, v priestore pri západnom krídle barokovo-klasicistického kaštieľa. Severne od budovy kaštieľa je rozsiahly park, ktorým preteká potok. Ten bol z väčšej časti zre-gulovaný v druhej polovici 20. stor. (Tóth/Kubišta 2012).

Ako prvý bol skúmaný objekt čističky odpadových vôd s rozmermi 10,2 × 4,7 × 3,9 m. V juhovýchodnej časti stavby tesne pod povrchom cca 25 cm sa nachádzala drobná tehlová stavba – objekt 1. Išlo o rad tehál vytvárajúci kanál, ktorý ústil do tehlovej kvadratickej jamy hlbokéj 65 cm (obr. 24: 2, 3). Tehly neboli kolkované. V tejto časti sa už ďalšie objekty nepodarilo zachytiť. Situácia bola iná v juhozápadnej časti výkopu, kde sa od povrchu takmer po dno objavovala tehlová sutina. Kolkované tehly indikovali prítomnosť staršej stavby. V juhozápadnom rohu tesne nad dnom bolo objavené torzo tehlového múru v tvare písmena L (obr. 24: 4–6). V teréne bol zachovaný len do výšky 46 cm. Zachytená dĺžka múru bola len 186 cm. Múr bol lícovaný z východnej strany. Severne ako aj západne sa nedochoval, evidentne bol rozobratý. Murivo bolo liate do základu, ktorý tvoril íl presiaknutý vodou. Išlo zrejme o podzemný objekt. Východne od múru sa v tmavej hustej hline nachádzalo niekoľko kruhových/oválnych menších objektov (3–8), ktoré boli vyplnené žltou sprašovou hlinou. Objekty boli veľmi plytké bez nálezov. Tvorili však akýsi jemný poloblúk.

Následne sa začalo s hĺbením ryhy od rieky Žitavy. Líniová stavba bola veľmi úzka 40–50 cm s hĺbkou od 90–130 cm. Pri dome č. 125/30 bola tesne nad dnom zachytená cca 5–8 cm hrubá vrstva prepálenej hliny, nad ňou sa nachádzala tmavá ílovitá vrstva obsahujúca keramiku (objekt 9) cca 250 cm od tohto nálezu sa nachádzala kumulácia prepálených vrstiev, uhlíkov a popola (objekt 10).

²⁰ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA 2/0146/18.

Celkovo sa podarilo zdokumentovať a identifikovať desať archeologických objektov. V priestore samotnej čističky odpadových vôd sa zachytili dve tehlové stavby. Objekt 1 – tesne pod povrchom – išlo o kanál ústiacy do kvadratickej tehlovej šachty. Zrejme išlo o odvodňovaciu alebo odpadovú šachtu. Datovať ho môžeme do novoveku, pravdepodobne do 20. stor. Druhý zo stavebných objektov bol objekt 2. Na základe kolkovaných tehál – DM (obr. 24: 7, 8), ktoré boli odobraté z muriva ide o stavbu z 18.–19. stor. (www.laterarius.sk). Stavba bola pravdepodobne súčasťou kaštiela, ktorý bol postavený v druhej tretine 18. stor. (obr. 24: 1).

Zvyšné objekty v priestore ČOV 3–7 predstavovali menšie kruhové alebo oválne objekty, možno kolové jamy. Umiestnené boli pozdĺž osi S – J a mierne sa v osi stáčali severným smerom. Žiaľ nálezová situácia nenapovedala viac o ich datovaní. V zásype jednej z nich sa našli novoveké črepy. Z uvedeného sa vymykal len objekt 8 – kolová jama, ktorá sa nachádzala pri južnom profile zhruba v strede stavebného objektu. V zásype sa našli črepy, ktoré sú datované do vrcholného stredoveku. Dva objekty 9, 10/ vrstva pochádza aj z ryhy pred domom č. 125/30. Oba objekty, resp. mohlo ísť aj o vrstvu sú novoveké. Potvrdzujú to keramické nálezy.

Literatúra

Tóth/Kubišta 2012 – A. Tóth/R. Kubišta: História kaštiela a parku. In: *Návrh rekonštrukcie historického parku pri kaštieli vo Veľkej Mani*. Katedra záhradnej a krajinnej architektúry FZKI SPU v Nitre, 2012, 37.
Internetový zdroj – www.laterarius.sk

TRE RESCUE EXCAVATION IN THE AREA OF THE MANOR IN VEĽKÁ MAŇA. Veľká Maňa (Nové Zámky district), Námestie M. R. Štefánika square, manor, rescue excavation, settlement, Middle Ages, Postmedieval period – 18th–19th centuries. Finds deposited at: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra. The archaeological excavation was initiated by construction of a sewage plant in the area of the manor in Veľká Maňa. Besides the sewage plant, the excavation was related to the associated 425 m long linear structure leading along the northern side of Ulica A. Hlinku street as far as the Žitava river. Ten archaeological features were documented and identified in total. Two brick buildings were detected in the area of the sewage plant. Feature 1 – just below the surface. It was a channel ending in a quadratic brick shaft. It was probably a drain well or chute. It can be dated to the Postmedieval period, probably the 20th century. The second building was feature 2. Based on the stamped bricks – DM (Fig. 24: 7, 8) withdrawn from the masonry, it is a building from the 18th–19th century (www.laterarius.sk). The structure was probably part of the manor built in the 2nd third of the 18th century (Fig. 24: 1).

Other features in the area COV 3–7 were smaller circular or oval features, possibly stakeholes. Unfortunately, the find context did not reveal more about their dating. In the backfill of one of them, postmedieval sherds were found. Only feature 8 – a stakehole in the southern profile, approximately in the centre of the feature – stood out of the above mentioned situation. Sherds dated to the High Middle Ages were discovered in the backfill. Two features – 9 and 10/layer – come from the ditch in front of house 125/30. Both features or the layer are postmedieval. It is confirmed by pottery finds.

POKRAČOVANIE ZÁCHRANNÉHO VÝSKUMU V SENICI

Zdeněk F a r k a š – Igor C h o m a – Pavol J e l í n e k – Nikola N e m e č k o v á – Lucia P i l k o v á

Senica (okr. Senica), poloha P á r o v c e, bývalé záhradníctvo, záchranný výskum vyvolaný výstavbou reštaurácie s ubytovaním, sídliskové nálezy z obdobia neskorej doby bronzovej, včasnej a strednej/ neskorej doby laténskej, vrcholného a neskorého stredoveku, pohrebisko únětickej kultúry. Uloženie nálezov: Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum, Bratislava.

Aj v tomto roku pokračoval záchranný a predstihový archeologický výskum v Senici, ktorý vyvolali zemné práce predchádzajúce výstavbe reštauračného zariadenia a k nemu prislúchajúceho parkoviska. Postupne sa podarilo preskúmať celú plochu pod plánovanou budovou, parkoviskom a otáčkou staršej, betónovými panelmi prekrytej prístupovej cesty (obr. 25: 1). Pri odstraňovaní panelov a čistení severného profilu zárezu pôvodnej komunikácie sa zistilo, že tá už v minulosti vo svojej trase zničila väčšinu starších zásahov do pôvodného terénu, vrátane kostrových hrobov z obdobia únětickej kultúry. Doposiaľ sa podarilo v rokoch 2015 a 2016 zachytiť 35 sídliskových objektov a 37 kostrových hrobov. Spektrum nálezov zodpovedá významu v minulosti dominantnej polohy (kultúra ľudu s mladšou lineárnou keramikou, ludanická skupina, neskorý eneolit, únětická kultúra, neskorá doba bronzová, staršia a stredná/

neskorá doba laténska, vrcholný a neskorý stredovek, novovek). Väčšina doteraz zachytených hrobov únětickej kultúry bola pôvodne usporiadaných do pozdĺžnych radov. Do niektorých však uložili aj niekoľko jedincov. Zvyšky dreva dokladajú aspoň sporadické ukladanie mŕtvych do zeme v drevenej rakve alebo v sarkofágu. Obvyklá výbava pozostávala z jednej až dvoch nádob a zvyčajne jednoduchého drôteného šperku. Objavili sa však aj hroby celkom bez nálezov, ale aj pohreby vybavené rôznymi druhmi korálikov, bronzovou sekerkou alebo dýkou, prípadne obidvomi, kosteným sekeromlatom, silexovými strelkami, bronzovými či kostenými ihlicami a pod. K ojedinelým patrila pohreb mladej ženy s hrudníkom pokrytým korálikmi členenými do pásov pomocou rozdeľovačov. Hroby s kostrami v skrčenej polohe zvyčajne dodržiavali približnú orientáciu východ-západ alebo západ-východ, podľa pohlavia, s pohľadom smerujúcim na juh. Výnimkou bol pohreb 37, nájdený priamo pod prístupovou komunikáciou, kde mŕtveho skôr vhodili ako uložili do staršej sídliskovej jamy v polohe na chrbte s prehnutou chrbticou, pričom hlava spočívala na kostiach veľkého cicavca (tur?) a smerovala na SV a nohy na ZJZ (obr. 25: 2). Datovanie pohrebu umožnili dva drôtené krúžky pri spánkoch.

Výskum bude zrejme pokračovať aj v nasledujúcom roku sledovaním prác pri rozširovaní prístupovej komunikácie a výkopov pre preložky a nové inžinierske siete.

CONTINUATION OF THE RESCUE EXCAVATION IN SENICA. Senica (Senica district), Párovce site, former garden centre, rescue excavation initiated by the construction of a restaurant with accommodation, settlement finds from the Late Bronze Age, Early and Middle/Late LaTène period, High and Late Middle Ages, burial ground of the Únětice culture. Finds deposited at: Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum, Bratislava. In 2016, the development-led rescue excavation in Senica, Párovce site, initiated by earthworks prior to the construction of a restaurant and the adjacent car park continued. The whole area under the planned building, car park and the bend of an old driveway tiled with concrete panels was gradually studied (Fig. 25: 1). In 2015 and 2016, 35 settlement features and 37 inhumation burials were detected. The range of finds corresponds with the importance of the previously dominant site (Young Linear Pottery culture, Ludanice group, Late Eneolithic, Únětice culture, Late Bronze Age, Early and Middle/Late LaTène period, High and Late Middle Ages, Postmedieval period). Most of the currently recorded burials of the Únětice culture were originally arranged in longitudinal rows. In some of them, several individuals were buried. Remains of wood are evidence of at least sporadic burying of the dead in wooden coffins or sarcophagi. Usual grave goods consisted of one or two vessels and a simple jewel made from a wire. However, burials without goods also occurred as well as burials with various types of beads, a bronze axe or dagger or both, bone axehammer, silex projectile points, bronze or bone pins, etc. Unique burials included a grave of a young woman with the chest covered in beads divided into bands by spacer plates. Burials with crouched skeletons usually observed the approximate east-west or west-east orientation, according to gender, with eyes turned to the south. Burial 37 discovered right under the access road was an exception; the dead man was rather thrown than deposited in an older settlement pit, lying on his back with bent backbone and his head was lying on bones of a large mammal (cow?) pointing to the northeast and the legs pointing to the west-southwest (Fig. 25: 2). Two wire rings near the temples allowed dating of the burial.

SIEDMA ETAPA ARCHEOLOGICKÉHO VÝSKUMU NA HRADE ČEKLÍS

Zdeněk Farkaš – Igor Choma – Nikola Nemečková – Lucia Pilková

Bernolákov (okr. Senec), Hrad Čeklís – Vardom, miesto, kde stál pôvodný stredoveký hrad, dnes upravené na násyp pod vodárenskú vežu, novoveký cintorín, pohreb v jame, systematický výskum, doba rímska, stredovek (13.–15. stor.), novovek (17.–18. stor.). Uloženie nálezov: Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum, Bratislava.

Podľa pôvodného rozhodnutia KPÚ Bratislava mal pokračovať v roku 2016 archeologický výskum hradu Čeklís odkrývaním doposiaľ nepreskúmaných častí severovýchodného rohu hradného areálu (obr. 26) a doň vstavanej palácovej budovy (Farkaš/Choma 2019). Po začatí konzervačných a rekonštrukčných prác na murivách odkrytých v predchádzajúcich sezónach sa ukázalo, že záujmové plochy archeológov kolidujú s manipulačným priestorom stavby – prístupové cesty, skládka stavebného materiálu, miesto pre lešenie, umiestnenie miešačky a pod. Z tohto dôvodu bol na komisii pracovníkov KPÚ Bratislava navrhnutý náhradný postup. Bolo rozhodnuté preskúmať miesto nálezu ľudskej kostry, ktorú

v decembri 2015 odkryli majitelia na dvore rodinného domu na Hlavnej ulici č. 38 v Bernolákove, ktorý sa nachádza širšom predpolí hradu. Pri hĺbení výkopu pre inžinierske siete zachytili v neveľkej hĺbke pod povrchom pod vrstvou tehál lebku a časť tela mladej osoby, najskôr muža, v nerituálnej polohe pohodeného do takmer zasypanej jamy. Pri nasledovnom výskume sa zachytila pomerne zložitá stratigrafická situácia. Pôvodný terén bol znížený a výrazne poškodený v rámci úprav lokálnej komunikácie a výkopmi starších inžinierskych sietí. Podarilo sa však doložiť, že ľudské pozostatky ešte pevne spojené mäkkými tkanivami „uložili“ do „zásobnej jamy“ sčasti už vyplnenej zásypovým kuželom, ktorej dno ležalo 1,57 m pod súčasným povrchom. Na hlinitý kužel pohodili mŕtvolu tak, že nohy smerovali ku dnu a hlava ostala v blízkosti otvoru. Zrejme preto hlavu sčasti prekryli tehliami tak, aby ľudské pozostatky neupútali pozornosť zvierat. Z výplne sa získal pomerne bohatý fragmentárny črepový materiál, ktorý zatiaľ umožňuje objekt a tým aj pravdepodobný násilný „trestný“ čin rámcovo datovať do 13. až 15. stor. Zvláštnu pozornosť si z nálezov zaslúži železný závesný zámok. Vo východnej časti odkrytej plochy sa zachytil zvyšok jamy vyplnenej výrazne prepálenou zeminou so zvyškami „železoviny“ či železných okují, poukazujúcich na existenciu miestnej stredovekej kováčskej dielne.

Priamo v areáli hradu bolo ako náhradné riešenie rozhodnuté predĺžiť Sondu VI z roku 2014 v južnej časti hradného návršia tak, aby prešla kultúrne vrstvy násypu, zistila tvar a rozmery dodnes viditeľnej priekopy a za účelom zistenia prípadných fortifikačných aktivít na jej vonkajšej strane mala čiastočne zasiahnuť aj do parkovito upravenej časti medzi priekopou a tehlovým múrom ohradenia bývalého priekostného cintorína.

Vzhľadom na stratigrafické poznatky z predchádzajúcich sezón, predpokladanú hĺbku priekopy a hustý porast sa základná časť sondy hĺbila pomocou zemného mechanizmu. Celková dĺžka výkopu dosiahla 46 m, z čoho dĺžka pôvodnej sondy z roku 2014 bola 9 m. Šírka rezu mala 3 m, miestami však musela byť prispôbena ochrane stromov. Okraj priekopy sa zachytil v metri 26,3 na východ od steny vodárenskej veže a jej dno ležalo 3,5 m pod súčasným povrchom. Spodok depresie, ktorá tu dodnes po nej ostala, leží asi 1,5 m pod okolitým terénom. Priekopa tak bola pôvodne hlboká okolo 5 m a široká približne 10 m, čo zodpovedá rozmerom stredovekej priekopy zistenej pred severnou hradbou hradu. Limitované finančné prostriedky a pracovné sily umožnili iba čiastočné začistenie plochy sondy po mechanizmoch. Napriek tomu sa podarilo zistiť niekoľko dôležitých poznatkov. Na ploche sondy medzi súčasnou vodárenskou vežou a vnútornou hranou priekopy sa opäť nezachytili stopy po predpokladanej kamennej hradbe, a to ani v negatíve. Na svahu sa však zachovali stopy akýchsi menších terasových úprav. Pri čistení dna sondy nad priekopou sa našla časť kamennej delovej gule, ktorá poukazuje na odstrelovanie hradu aj delami veľkej ráže. Zásyp priekopy má niekoľko vrstiev, ani v ňom sa však nenašli kamene alebo iný materiál, ktorý by bolo možné spájať s deštrukciou opevnenia. V jeho spodnej tretine bola len vrstva tehál – zväčša prstoviek, zrejme zo stavby, ktorú sa podarilo zachytiť už v 2014 (Farkaš/Choma 2019). Mladšie tehly, ktoré azda súviseli s barokovou cisternou sa zas našli vo vyšších úrovniach výplne. Z priekopy sa však vyzdvihli aj fragmenty barbarskej keramiky a bronzová spona z doby rímskej, datované do priebehu 1. stor. n. l. Nemožno vylúčiť, že pochádzajú z dnes už zničených žiarových hrobov pohrebiska, ktorého časť sa zachytila v minulosti na dvore blízkej fary. Na doposiaľ iba tušenú prítomnosť novovekého až stredovekého cintorína zrušeného za josefínskych reforiem koncom 18. stor. upozornil nález ľudskej vretennej kosti. Na vonkajšej strane priekopy sa pri začisťovaní odkrytej plochy našli ľudské pozostatky pôvodne uložené v rakve, hlava však chýbala. V dĺžke okolo 6,5 m sa napokon na juh od priekopy podarilo zachytiť časť cintorína s viacerými vrstvami hrobov nad sebou, datovaných predbežne od konca 17. do 18. stor. Celkovo sa podarilo doložiť desať kompaktnejších pohrebov a väčšie množstvo dislokovaných ľudských kostí. Napriek tomu, že ide zrejme o severozápadnú perifériu cintorína, podarilo sa zistiť niekoľko zaujímavých súvislostí. Mŕtvi boli ukladani takmer výlučne v rakvách tak, aby ich pohľad smeroval k svätyni, t. j. viac menej na východ. Výnimkou sú pozostatky mladej ženy, sa samostatnou rakvičku so zvyškami ľudského plodu. V tomto prípade pohľad smeroval na juhozápad. Zaujímavosťou je aj nález dvoch relatívne bohato vybavených hrobov vedľa seba, kde kostry sprevádzali gombíka, pracky opaska, medailón s P. Máriou z púte v Mariazellí a drobné spinky odevu, ktoré zrejme patrili manželom, pochovaným niekedy na prelome 17./18. stor. Výskum bude pokračovať aj v roku 2017.

Literatúra

Farkaš/Choma 2019 – Z. Farkaš/I. Choma: Piata etapa archeologického výskumu na hrade Čeklís. AVANS 2014, 2019, 50–52.

SEVENTH STAGE OF THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION AT THE CASTLE OF ČEKLÍS. Bernolákovo (Senec district), Čeklís castle – Várdomb site, where the original medieval castle was standing, now turned into embankment under the elevated tank, postmedieval cemetery, pit burial, systematic investigation, Roman period, Middle Ages (13th–15th centuries), Postmedieval period (17th–18th centuries). Finds deposited at: Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum, Bratislava. As part of investigation at the medieval castle, a storage pit with a tossed skeleton of a young man and grave goods from the 13th–15th centuries which was disturbed by construction activity was studied in the castle's forefield in Hlavná ulica 38 street. In the castle area (Fig. 26), Trench IV from 2014 was elongated so that it crossed the cultural layer of the embankment, detected the shape and size of the still visible ditch and partly touched the park-like area between the ditch and the brick wall from the enclosure of the former church cemetery, where it was supposed to detect remains of an assumed outer fortification rampart. According to the section, the original ditch was approx. 10 m wide and 5 m deep, which corresponds with dimensions of the medieval ditch identified in front of the northern defensive wall of the castle. Besides others, fragments of barbarian pottery and a fibula from the Roman period dated to the 1st century AD were withdrawn from its backfill. We cannot exclude their possible origin in the currently destroyed cremation burials of the burial ground whose part was previously detected in the yard of the nearby parish. South of the ditch, outside the assumed castle area, part of a cemetery with several superposed burials preliminarily dated from the end of the 17th to the 18th century was detected.

ZVYŠKY PECE A ZLOMKY KOVOLEJÁRSKÝCH KOLÁČOV Z BUKOVEJ

Zdeněk F a r k a š – Igor C h o m a – Nikola N e m e č k o v á – Matúš S l á d o k

B u k o v á (okr. Trnava), poloha S k a l k a, na severozápad sklonený svah, výskum pre vedecké a dokumentačné účely, nález fragmentov tzv. kovolejárskeho koláča, dvoch zlomkov bronzového kosáka a zvyškov pece, mladšia doba bronzová. Uloženie nálezov: Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum Bratislava.

Na prelome rokov 2015 a 2016 narušili pri úprave cyklistického chodníka v Bukovej, na severozápadnom svahu výšku Skalka, doteraz neznáme archeologické nálezisko, z ktorého sa podarilo zachrániť sedem fragmentov tzv. medených koláčov a dva zlomky bronzového kosáka. V ich blízkosti sa našli aj fragmenty prepálenej zeminy. Predmety sa dostali do Slovenského národného múzea – Archeologického múzea v Bratislave a na Pamiatkový úrad v Trnave. Miesto nálezov sa nachádza na strmom svahu so sklonom asi 25°, vo výške okolo 374 m n. m. Na mieste s výraznou koncentráciou mazanice sa uskutočnil zisťovací archeologický výskum, pri ktorom sa odkryla plocha s rozmermi 2,5 × 2,8 m. Na nej sa pod lesnou humusovitou zeminou, hrubou približne 0,3 m, podarilo zachytiť prepálenú plochu nepravidelného kruhového tvaru s rozmermi 1,8 × 1,66 m. Pozostávala z hrudiek do červena prepálenej zeminy, ktorá dosadala priamo na žlté ílovité podložie.

Dno pôvodnej pece tvorila rovná, mierne na západ sklonená kruhová plocha s priemerom 0,86 m, čiernej farby s červenými škvrnami (obr. 28). Približne 4 cm hrubý zarovnaný estrich nasadal na 2 až 3 cm silnú do červeno-oranžova prepálenú zeminu. Tá už plynulo prechádzala do svetlého ílového podložia. Pri obvode kruhu vybiehalo dno oblúkom do sýtočervenej kompaktnéj steny kopuly pece, hrubej okolo 8 cm. Tá z vonkajšej strany prechádzala do popraskanej prepálenej masy zeminy. Dno kúreniska neležalo v strede prepálenej plochy, ale bolo výrazne posunuté smerom zo svahu, kde možno predpokladať aj vstupný otvor. Najväčšiu hrúbku dosahovali steny pece v smere do svahu – 0,76 m, kde jej vonkajší obvod spevňoval kus zuhoľnateného dreva s priemerom 0,14 m. Zvyšky drevenej konštrukcie, ale v podstatne horšom stave, sa rysovali aj smerom zo svahu. Terénna situácia poukazuje na pomerne vysokú pôvodnú klenutú kopulu pece.

Z výplne sa nezískal žiaden archeologický materiál a nenašli sa ani stopy po prípadnej metalurgickej činnosti. Časová súvislosť medzi fragmentmi medenej suroviny v celkovej váhe 2631,76 g (bez zlomkov kosáka) z mladšej doby bronzovej a pecou je tak pravdepodobná, ale nie jednoznačná. Fragmenty kosáka ležali pri ústí pece a jeden zo zlomkov „koláča“ zas pri jej hornej časti, pri predpokladanom vzduchovom kanáliku (obr. 27).

Rozloženie nálezov zlomkov „bronzového materiálu“ v horizontálnej línii v dĺžke asi 25 m pozdĺž vrstevnice 374 na pomerne strmom svahu nepoukazuje na postupne rozvlečený, zámerne do zeme uložený depot. Môže však ísť o akýsi druh hromadného nálezov, ale zrejme ho nemožno spájať s tezuráciou, ktorá

by umožnila jeho jednoduché plánované vyzdvihnutie. Lokalita si vyžiada ďalšie sledovanie a vzhľadom na nálezy rozplavenej prepálenej zeminy aj mimo oblasť skúmanej pece, nemožno vylúčiť ani nález ďalších termických zariadení.

REMAINS OF A FURNACE AND FRAGMENTS OF SLAG CAKES FROM BUKOVÁ. Buková (Trnava district), Skalka site, slope slanting northwestwards, excavation for scientific and documentation purposes, find of fragments of so-called slag cakes, two fragments of a bronze sickle and remains of a furnace, Late Bronze Age. Finds deposited at: Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum, Bratislava. In Buková, Trnava district, an archaeological site was disturbed on the northwestern slope of Skalka hill. Seven fragments of so-called copper cakes and two fragments of a bronze sickle were saved from it. Fragments of burned soil were also discovered near them (Fig. 27; 28). The site is located in the Malé Karpaty mountains, on a steep slope (25° incline gradient), in altitude approx. 374 m, a. s. l. The development-archaeological excavation detected remains of a furnace with average screed 0.86 m. No archaeological material was obtained from its fill and no traces of possible metallurgical activity were found. Chronological relation between the fragments of copper raw material weighing 2,631.76 g (without sickle fragments) from the Late Bronze Age and the furnaces is, thus, probable but not clear.

PIATA ETAPA ARCHEOLOGICKÉHO VÝSKUMU NA HRADE DIVÍN²¹

Eva Fottová

D i v í n (okr. Lučenec), Hrad Divín, záchranný výskum, stredovek, novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Uskutočnila sa už piata etapa archeologického výskumu na hrade Divín (Fottová 2012; 2014; 2015; 2016; 2017; 2020; Fottová/Kučeráková 2013; 2018; Fottová/Marková/Hunka 2018; Kučeráková 2014). Výskumné práce prebiehali na hornom hrade, v priestore severného parkánu a vo východnej časti predhradia (obr. 29).

V tohtoročnej sezóne sa na hornom hrade plánovalo ukončenie archeologických prác. Pôvodne nerovný terén nádvorí sa mal upraviť pre potreby pamiatkovej prezentácie. Situácia sa skomplikovala novými nálezovými okolnosťami. Pred začatím výkopových prác sme na nádvorí uskutočnili geofyzikálne meranie, ktoré v jeho strede doložilo existenciu plošne rozsiahleho a viac ako 3 m hlbokého zásahu (Cheben 2016). Táto anomália sa overovala zisťovacou sondou 1f. V rámci nej sa podarilo zachytiť obrýs východnej polovice jamy obdĺžnikového tvaru s rozmermi 570 × 510 cm, s dosiahnutou hĺbkou 264 cm (obr. 29). Zásyp pokračoval hlbšie. V tejto sezóne sa z bezpečnostných dôvodov neprehľboval. Steny objektu boli vysekané do skalného brala, ktoré sa miestami menilo na zvetranú ílovito-kamenistú stenu. Zánik objektu datujú zásypové vrstvy približne do 17. stor. Bližšie informácie o chronologickom zaradení a úlohe tohto výrazného zásahu bude možné doplniť až po rozšírení sondy. Zatiaľ možno predpokladať, že ide o novú cisternu alebo studňu.

Napriek otvoreniu novej sondy 1f sa pokračovalo aj v pôvodom zámere konečnej úpravy nádvorí. Cieľom bolo znížiť terén na úroveň jeho východnej časti, približne na 323 m n. m. Západná časť sa znížovala v rámci sondy 1d (obr. 29). Tu sa odstránila len vrchná časť sutinovej vrstvy v hrúbke 10–20 cm. Terén sa mierne vypádoval smerom k staršej cisterne (na severozápadnom okraji nádvorí), aby sa zabezpečil prirodzený odtok dažďovej vody. V strednej časti nádvorí, v sondách 1g a 1h sa odstránila povrchová uloženina s recentnými prímiesami a časť sutinovej vrstvy v hrúbke 40–60 cm.

V priestoroch južného paláca sa pokračovalo vo výkopových prácach v sondách 3d6-3d6/A z roku 2015. V minulej sezóne sa tu objavila zaujímavá nálezová situácia, ktorú bolo potrebné doskúmať prostredníctvom rozšírenia a prehĺbenia sond. Hlavným cieľom dokončovacích prác bolo zachytenie prahu pôvodnej hradnej brány. Išlo o západný okraj priestoru 3d (západná miestnosť južného paláca), kde sa v roku 2015 umiestnila sonda 3d6 a na jej dne, pri východnej špalette novoobjavenej vstupnej brány, sonda 3d6/A (Fottová 2020).

Pôvodná sonda 3d6 bola rozšírená na východ o 60 až 100 cm (obr. 29). Postupne sa tu znížoval terén až na úroveň pôvodnej sondy z roku 2015 (t. j. 320,8 m n. m.). V spodnej časti sondy sa do výšky 321,8 m n. m. nachádzal umelo navýšený stredoveký terén. Na južnej strane sa opieral o vnútorné líce plášťovej hradby (M1). Na severnej strane bol do stredovekých vrstiev zahĺbený základ severnej steny južného paláca (M7). Vo výške 321,8–321,9 m n. m. vznikla prvá úroveň interiéru 3d. Ide o líniu v horizontále ohraničenú

²¹ Príspevok vznikol v rámci grantového projektu APVV-17-0063 a VEGA 2/0143/18.

korunou základu severnej steny južného paláca (M7) a staršou omietkou) zachovanou na vnútornom líci hradby. Táto miestnosť pôvodne pokračovala západným smerom do priestoru 3e. Vo výške 322,4 m n. m. sa objavilo maltové lôžko druhej podlahy miestnosti 3d a vo výške 322,68 m n. m. ďalšie maltové lôžko, tretej podlahy. Všetky uvedené úrovne interiéru korešpondujú s existenciou staršej omietky. Najmladšiu podlahu miestnosti máme doloženú už z roku 2012 a tá sa nachádzala v úrovni okolo 322,8 m n. m. K tejto úrovni sa už pripája mladšia omietka a výstavba západnej tehlovej priečky predeľujúcej miestnosti 3d a 3e.

V čase pred uložením najmladšej podlahy miestnosti bol terén sondy 3d6 porušený výkopom kanalizačnej ryhy. Časť tohto výkopu bola zachytená v priestoroch 3d6 a 3e v roku 2015 (Fottová 2020). V tejto sezóne sa odkrylo jeho vyústenie do sekundárne vysekaného otvoru, v severnej stene južného paláca (obr. 29). Otvor má v spodnej časti podobu žlabu a pokračuje severovýchodným smerom na nádvorie. Zo strany sondy 3d6 sa dno kanalizačného otvoru nachádzalo na úrovni 321,62 m n. m. Smerom na nádvorie sklon žlabu mierne stúpал.

V zisťovacej sonde 3d6/A, s rozmermi 140 × 140 cm, sa terén znížil na skalné podložie (obr. 29). Odkrylo sa vnútorné líce plášťovej hradby s primárnym vstupom. Najstaršou tu zistenou stavbou je plášťová hradba so vstupnou bránou (M1), založená priamo na skale (319,32–19,49 m n. m.). Výskumom sa odkryla východná špaleta brány, ktorá bola v spodnej časti, do výšky 164 cm, rámovaná piatimi opracovanými kvádrmi. Hornú časť špalety tvoria lomové kamene ukončené plytkým záklenkom. Brána má výšku 450 cm a šírku 290 cm. Pôvodný terén vstupu sa nepodarilo zachytiť. Zničený bol mladšou stavebnou úpravou brány, pri ktorej došlo k odstráneniu starších nálezových situácií. Išlo o zamurovanie pôvodnej brány. Z vnútornej strany zámurovky (M3a) a zároveň aj popri vnútornom líci plášťovej hradby došlo k zámernému navýšeniu terénu približne o 250 cm. V násype sa našla minca viedenského fenígu z obdobia okolo roku 1395²² (Fottová/Marková/Hunka 2018, 20). Horná hranica nárastu terénu je však datovaná do druhej polovice 15. stor. zlatou mincou Mateja Korvína, ktorá bola objavená už v roku 2015 (Fottová 2020; Fottová/Marková/Hunka 2018, 32–33). Tomuto datovaniu zodpovedá aj predbežná analýza keramiky. Pozitívnym zistením v rámci výskumu sond 3d6 a 3d6/A je, že sa tu vo väčšom množstve vyskytuje aj starší stredoveký keramický materiál, ktorý už môžeme posunúť hlbšie do 13. stor. Popri ňom sa rovnako v sekundárnej pozícii objavovali praveké zlomky keramiky z obdobia eneolitu a doby bronzovej.

V skúmanom úseku severného parkánu sa zachytili zvyšky parkánového múru v dĺžke 14,2 m, s doloženou šírkou 90 cm. Išlo o pokračovanie opevnenia zachovaného pri severovýchodnej bránovej veži (obr. 29). Línia opevnenia sa tiahla popri staršej plášťovej hradbe a to vo vzdialenosti 5 m. Západná časť severného parkánu v smer k severnému bastiónu sa archeologickým výskumom neodkrývala. Tu sa uskutočnil len architektonicko-historický výskum (Šimkovic 2016). **Parkánový múr sa zachoval prevažne v podobe zvyškov malty, prípadne prvého riadku na skalnom podloží, ale aj v podobe výraznejších zvyškov vystupujúcich až do výšky 180 cm.** Plášťová hradba a línia parkánového múru boli na východnej strane a v strednej časti prepojené minimálne dvoma kolmými kamennými priečkami. Prvá priečka (M10) sa nachádzala vo vzdialenosti 6 m od steny severovýchodnej bránovej veže. Architektonicko-historickým výskumom sa v nej zistili stopy otvoru, s torzom odlomenej prahovej časti ostenia a pozostatok zošíkmenej bočnej špalety (Šimkovic 2016, príloha 16, 8). Druhá priečka (M13) bola vzdialená 5,3 m od prvej. Obe prekrývali staršiu architektúru a to sokel plášťovej hradby, ktorý sa zachoval len na niektorých úsekoch v podobe mierne zošíkmeného kamenného líca. Vznik parkánového múru sa datuje do obdobia neskorého stredoveku. Spevňovanie plášťovej hradby soklom možno zaradiť približne do renesancie ako aj dostavbu horeuvedených priečok (Šimkovic 2016, príloha 16, 13).

Na predhradí bola v predchádzajúcich sezónach zrekonštruovaná časť východného opevnenia predhradia, od severovýchodnej bašty po prvú kolmú priečku pristavanú k hradbe (obr. 29). V rámci tohto úseku sa v roku 2014 opravila aj prvá zachytená strieľňa. V tohtoročnej sezóne pokračovalo odkrývanie a stabilizácia východného opevnenia predhradia. Obnažilo sa jeho vonkajšie a vnútorné líce v dĺžke 32 m, po úroveň súčasnej nivelety nádvorja (312,42–311,85 m n. m.). V severovýchodnej časti sa nachádza interiér zatiaľ bližšie neurčenej stavby (M14), ktorá je zo severovýchodnej strany ohraničená spomínanou kolmou priečkou, pristavanou k hradbe. Torzo tohto interiéru, s tehlovou podlahou a pecou, bolo odkryté už v roku 2013 v rámci sondy 20a/2013 (Fottová/Kučeráková 2018, 51). Na južnejšie situovanom úseku sa doložila existencia ďalšieho interiérového priestoru pristavaného k hradbe. Zo severovýchodnej

²² Minca bola najskôr vyhodnotená ako denár Ondrej II. (1205–1235), po detailnejšom konzervátorskom zásahu bola posúdená ako viedenský feníg (Hunka 2016).

strany ho ohraničuje novoobjavená kamenná priečka. Východnú stenu interiéru tvorí hradba opevnenia, v ktorej bola zachytená strieľňa. V tomto roku nebola odkrytá v celej svojej výške. Z interiérovej strany išlo o zaklenutý výklenok, široký 240 cm. Bočné špalety výklenku sa zužovali v smere k vonkajšiemu lícu hradby na šírku 120 cm, kde sa nachádzali zvyšky štrbinovej strieľne. Na vnútornom líci hradby sa zachytila línia so zvýrazneným nábehom na klenbu interiéru. Ten vznikol v čase výstavby opevnenia predhradia v 16. stor.

Významným objavom tohtoročnej výskumnej sezóny bolo zachytenie doteraz neznámeho terénneho reliktu na nádvorí hradného jadra, s najväčšou pravdepodobnosťou cisterny. Vďaka výskumu sa doplnili informácie o priebehu kanalizačného systému na hornom hrade. Zachytený je v podobe dvoch vetiev (obr. 29). Prvú predstavuje sekundárne prerazenie základu severného paláca medzi interiéromi 2 a 3e (Fottová 2020). Z druhej vetvy súvisí prerušenie kamenného múru (M6) na nádvorí a novoobjavený otvor v severnej stene južného paláca. Obidve vetvy ústia do spoločného priestoru 3e v južnom paláci a cez sekundárne vylámaný otvor v zámurovke (M3a) pôvodnej gotickej brány vyúsťujú na parkáne do dreveného žľabu zachyteného v roku 2015 (Fottová 2020). Výkop smeruje k západnej línii parkánového múru. Výskum na hornom hrade bude v nasledujúcej sezóne pokračovať len doskúmaním nového objektu na nádvorí a úpravou povrchu nádvorja. Archeologické práce sa presunú na východnú polovicu predhradia.

Literatúra

- Fottová 2012 – E. Fottová: Divín-Hrad. *Výskumná správa AÚ SAV č. 18035/2012*. Nepublikované. Nitra 2012.
 Fottová 2014 – E. Fottová: Divín-Hradná jaskyňa. *Výskumná správa AÚ SAV č. 18569/2014*. Nepublikované. Nitra 2014.
 Fottová 2015 – E. Fottová: Divín-Hrad. *Výskumná správa AÚ SAV č. 18922/2015*. Nepublikované. Nitra 2015.
 Fottová 2016 – E. Fottová: Divín-Hrad. *Výskumná správa AÚ SAV č. 19073/2016*. Nepublikované. Nitra 2016.
 Fottová 2017 – E. Fottová: Prvá sezóna archeologického výskumu na Hrade Divín. *AVANS 2012, 2017*, 59–62.
 Fottová 2020 – E. Fottová: Archeologický výskum na hrade Divín. *AVANS 2015, 2020*, 58–61.
 Fottová/Kučeráková 2013 – E. Fottová/K. Kučeráková: Divín-Hrad. *Výskumná správa AÚ SAV č. 18364/2017*. Nepublikované. Nitra 2013.
 Fottová/Kučeráková 2018 – E. Fottová/K. Kučeráková: Druhá sezóna archeologického výskumu na hrade Divín. *AVANS 2013, 2018*, 49–51.
 Fottová/Marková/Hunka 2018 – E. Fottová/D. Marková/J. Hunka: *Divín Hrad 2012–2015. Katalóg výstavy*. Divín 2018.
 Hunka 2016 – J. Hunka: Správa o určení mincí. In: E. Fottová: Divín-Hrad. *Výskumná správa AÚ SAV č. 19073/2016*, príloha 15. Nepublikované. Nitra 2016.
 Cheben 2016 – M. Cheben: Odborný posudok z geofyzikálneho prieskumu. In.: E. Fottová: Divín-Hrad. *Výskumná správa AÚ SAV č. 19073/2016*, príloha 17. Nepublikované. Nitra 2016.
 Kučeráková 2014 – K. Kučeráková: Divín-Hrad. *Výskumná správa AÚ SAV č. 18597/2014*. Nepublikované. Nitra 2014.
 Šimkovic 2016 – M. Šimkovic: Hrad Divín NKP. Architektonicko-historický výskum murív odkrytých archeologickým výskumom v roku 2016. In.: E. Fottová: Divín-Hrad. *Výskumná dokumentácia AÚ SAV č. 19073/2016*, príloha 16. Nepublikované. Nitra 2016.

FIFTH STAGE OF THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION AT THE CASTLE OF DIVÍN. Divín (Lučenec district), Divín castle, rescue excavation, Middle Ages, Postmedieval period. Finds deposited at: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra. Stage 5 of the archaeological excavation at Divín castle was carried out in 2016 (Fottová 2012; 2014; 2015; 2016; 2017; 2020; Fottová/Kučeráková 2013; 2018; Kučeráková 2014; Fottová/Marková/Hunka 2018). The excavation was carried out at the castle core at the upper castle, in the area of the northern outer bailey and in the eastern part of the bailey (Fig. 29).

A new feature was discovered at the upper castle courtyard, most probably a cistern. Contour of the eastern part of a rectangular pit of 570 × 510 cm and 264 cm deep (trench 1f) was detected there. The demise of the feature is dated by the backfill layers from the 17th century. The situation will have to be studied in the following seasons. Investigation of the original entrance to the upper castle – the Gothic gate – was completed in the interior of the southern palace (Fottová 2020). The lower part of its eastern scoinson was uncovered (trench 3d6/A). The gate was 450 cm tall and 290 cm wide. The excavation of the southern palace (trench 3d6) completed information on the sewerage system discovered in 2015 (Fottová 2020). It is recorded in form of two branches (Fig. 29). First one is represented by the secondary break of the northern palace's foundation between interiors 2 and 3e. The second branch is associated with disturbance of the stone wall (M6) at the courtyard and the newly discovered opening in the northern wall of the southern palace. Both branches end in the common space 3e in the southern palace and end at the outer bailey in a wooden trough detected in 2015 through a secondarily made opening in the walled up part (M3a) of the original Gothic gate (Fottová 2020). The trench continues to the western line of the outer bailey wall. On the northern outer bailey, 14.2 m of the wall coping was uncovered (Fig. 29).

In this season, eastern fortification of the bailey (32 m long) was uncovered (Fig. 29). Interior of an undefined structure (M14) is situated in the northeastern part. Torso of this interior with a brick floor and a stove was uncovered as early as 2013 in trench 20a/2013 (Fottová/Kučeráková 2018, 51). In the part further to the south, existence of another interior space attached to the defensive wall was documented. The eastern wall of the interior is made by the defensive wall of the fortification with a loophole. On the interior face of the defensive wall, a line distinctly continuing in the interior vaulting was detected. The interior was created during the construction of the bailey fortification in the 16th century.

ŠTVRTÁ SEZÓNA VÝSKUMU NA HRADISKU VEĽKÝ VRCH V DIVINKE²³

Gabriel F u s e k – Michal H o l e š č á k – Andrea S l a n á – Zuzana S t a n e k o v á

D i v i n k a (okr. Žilina), poloha V e ľ k ý v r c h – NKP, výskum na vedecké účely, hradisko, staršia doba bronzová – maďarovská kultúra, mladá až neskorá doba bronzová, včasná doba železná – lužická kultúra, doba laténska – púchovská kultúra, včasný stredovek – veľkomoravské obdobie, novovek – prvá polovica 20. stor. Uloženie nálezov: Považské múzeum v Žiline.

Počas štvrtej výskumnej sezóny systematického archeologického výskumu, uskutočnenej v spolupráci Archeologického ústavu SAV a Považského múzea v Žiline sa pracovalo v dvoch polohách na rozsiahlom hradisku Veľký vrch. Pracovníci výskumu získali aj starší hromadný nález železných predmetov.

Veľké Salašky

V podhradí pod Malým vrchom sme pokračovali vo výskume mohylovitého útvaru a jeho najbližšieho okolia. Zistilo sa, že pod dnešnou lesnou cestou sa nachádza pôvodná prístupová cesta na hradisko. Zo strany svahu jej okraj tvorila osekaná skala, zo strany po svahu bol navršený mohylovitý násyp. Na jeho rozhraní s cestou sa nachádzali dve, asi 1 m od seba vzdialené kolové jamy. Oproti jednej z nich bol do skaly vytesaný výklenok. Pôvodnú situáciu prekrývala mohutná deštrukčná vrstva so súvislými uhlíkovými vrstvami a zosunutými kameňmi. Predpokladáme, že na násype stála stavba chrániaca bránu s mostovou konštrukciou. Vzhľadom na to, že sa nezískali žiadne artefakty, objekt je datovaný pomocou šiestich vzoriek uhlíkov podrobených rádiouhlíkovej analýze. Podľa nej fortifikačnú stavbu na Veľkých Salaškách vybudovali niekedy v priebehu 9. stor., pričom pri jeho stavbe použili drevo aj zo starších, i dvestoročných stromov. Vo výskume tohto neobvyklého objektu sa bude pokračovať.

V prvej polovici 20. stor. severovýchodný okraj mohylovitého násypu porušili vyhlbením objektu s vybudovanou kamennou stenou na jeho okraji. Ide o zvyšky provizórneho pastierskeho prístrešku, datovaného pomocou zlomkov keramiky, fajkou a predovšetkým hliníkovým plieskom so zvyškom vyrazeného textu.

Vrcholová časť hradiska

Asi v strede úzkej vrcholovej časti hradiska sme na jeho severovýchodnej strane otvorili dve sondy, ktorými sa skúmal val a príľahlá osídlená plocha. Výskum ešte nie je ukončený a tak o konštrukcii a presnom časovom zaradení valu je predčasné referovať. Na opevnenej ploche sa v sondách tesne pod povrchom nachádzala hlinito-kamenistá deštrukčná vrstva, spočívajúca na podloží. Pod ňou sa odkryli dve sídliskové jamy – jedna z obdobia lužickej kultúry, druhá z veľkomoravského obdobia. Na intenzívne ľudské aktivity vo veľkomoravskom období upozorňujú početné nálezy keramiky a tiež drobné predmety. V porovnaní s výskumom na akropole zo začiatku sedemdesiatych rokov 20. stor. je na tomto mieste evidentný menší podiel nálezov púchovskej kultúry. Najstarším nálezom je ojedinelý zdobený črep s analógiami v maďarovskej kultúre (obr. 30), avšak na základe jediného predmetu nie je možné vyčleniť samostatný horizont osídlenia zo staršej doby bronzovej. Na Považí sa dosiaľ najsevernejšia známa lokalita maďarovskej kultúry nachádzala v Košeci, miestnej časti Nozdrovce (Točík 1964, obr. 3: 52).

²³ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA 2/0088/20.

Hromadný nález železných predmetov

Počas výskumu sa podarilo získať menší depot železných predmetov z veľkomoravského obdobia. Darca ho vykopal v roku 1993 vo vrcholovej časti hradiska, blízko valu na niektorej z priľahlých terás. S odstupom času ho nevedel presnejšie lokalizovať. Spolu s predmetmi odovzdal aj dva listy z denníka, ktorý si vtedy písal. Je v ňom opísaná nálezová situácia a tiež aj predmety. Podľa tohto opisu, ktorý je vierohodný, pri postupnom odkrývaní depotu zistil, že vo vedre, z ktorého sa dochovali železné obruče a rukoväť, boli uložené dve sliezske misky a zlomok podkovy. Súčasti vedra sa nachádzali v hornej polohe, ostatné predmety pod nimi, siahali až do hĺbky 45 cm.

Literatúra

Točík 1964 – A. Točík: *Opevnená osada z doby bronzovej vo Veselom*. Bratislava 1964.

FOURTH SEASON OF THE EXCAVATION AT THE HILLFORT OF VEĽKÝ VRCH IN DIVINKA. Divinka (Žilina district), Veľký vrch – NCM site, excavations for scientific purposes, hillfort, Early Bronze Age – Maďarovce culture, Late to Final Bronze Age, Early Iron Age – Lusatian culture, LaTène period – Púchov culture, Early Middle Ages – Great Moravian period, Postmedieval period – first half of the 20th century. Finds deposited at: Považské múzeum in Žilina. In the fourth excavation season of the systematic archaeological excavation carried out in cooperation between the Institute of Archaeology of SAS and the Považské Museum in Žilina, works took place at two sites of the large Veľký vrch hillfort and an old hoard of iron artifacts was also discovered.

Veľké Salašky. Below the castle, excavation of a tumulus-like shape and its nearest surroundings continued. The original access route to the hillfort was situated below the current forest route. Based on the find context, we assume that a structure protecting the gate with a bridge construction was standing on an embankment. The feature is dated to the 9th century by means of the radiocarbon analysis. In the first half of the 20th century, the northeastern edge of the tumulus-like embankment was disturbed by construction of a makeshift shepherd's shelter.

The top part of the hillfort. Approximately in the middle of the narrow top part of the hillfort, a rampart and the adjacent settled area were studied. The investigation of the rampart has not been finished, in the fortified area two settlement pits were uncovered – one from the Lusatian culture period, one from the Great Moravian period. Sherds of the Púchov culture were also found in the cultural layer. The oldest find is the unique decorated sherd with analogies in the Maďarovce culture (Fig. 30). Nevertheless, we cannot define a separate settlement horizon in the Early Bronze Age based on the only find.

Hoard of iron artifacts. A small hoard of iron artifacts from the Great Moravian period was obtained during the excavation in 1993 in the top part of the hillfort. It contained iron parts of a bucket in which two Silesian bowls and a horseshoe fragment ware deposited.

ŽELEZNÁ SEKERKA S RAMIENKAMI ZO STAKČÍNA

Peter H a r č a r – Elena M i r o š š a y o v á²⁴

Stakčín, časť Starina nad Cirochou (okr. Snina), ojedinelý povrchový nález, doba halštatská. Uloženie nálezu: Pamiatkový úrad SR, Bratislava.

Železnú sekerku s ramienkami našiel 24. 10. 2014 I. Cucko počas prechádzky v lesnom poraste priamo na povrchu medzi opadaným lístím. Nálezisko je lokalizované v údolí rieky Cirocha, južne od vodárenskej nádrže Starina, napravo od cesty zo Stakčina smerom na Príslop a južne od odpočívadla v blízkosti autobusovej zastávky SAD. Pri odpočívadle na okraji lesa, vo výrazne svažitom teréne, vyvíjajú prameň (upravená lesná studnička), od ktorého je miesto nálezu sekerky vzdialené cca 80 m (obr. 31: 2, 3). Približne 50 m nad miestom nálezu viedla v minulosti lesná cesta, ktorá je aj dnes v teréne čitateľná (obr. 31: 2, 3). Obhliadku náleziska realizoval autor príspevku, pracovník Krajského pamiatkového úradu v Prešove.

Opis nálezu:

Železná sekerka s ramienkami – štíhla forma, mierne rozšírené ostrie, rozšírený tyl so zahrotenými koncami, dĺ. 180 mm, š. ostria 39 mm, š. tyla 34 mm, š. ramienok 46 mm, hr. 5–7 mm, hmotnosť 209 g (obr. 31: 1).

²⁴ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA 2/0084/18.

Tvar sekerky zo Stakčína je blízky štíhlym sekerkám s ramienkami – variant III3A,3 (Wesse 1990, 79, Taf. 33: 160). Z územia severovýchodného Slovenska poznáme ďalšiu sekerku s ramienkami z Vinného (okr. Michalovce) na južnom výbežku pohoria Vihorlat (Vizdal 1981). Obidve sekerky typologicky patria do staršej doby halštatskej. Otázka ich kontextu so súdobým osídlením severovýchodného Slovenska ostáva otvorená.

Literatúra

Vizdal 1981 – J. Vizdal: Ojedinelý nález halštatskej železnej sekerky z Vinného, okr. Michalovce. *Archeologické rozhledy* 33, 1981, 556, 557.

Wesse 1990 – A. Wesse: *Die Ärmchenbeile der Alten Welt: Ein Beitrag zum Beginn der Eisenzeit im östlichen Mitteleuropa*. Bonn 1990.

WINGED IRON AXE FROM STAKČÍN. Stakčín-Starina nad Cirochou (Snina district), unique surface find, Hallstatt period. Find deposited at: Pamiatkový úrad SR, Bratislava. A unique surface find of a winged iron axe (Fig. 31: 1) discovered in the Cirocha river valley, south of Starina water dam, near the rest stop on the periphery of the forest, approx. 80 m from a small well. A forest route which is still visible in the terrain (Fig. 31: 2, 3) was leading approx. 50 m above the location of the discovery in the past. The shape of the axe from Stakčín is close to slim winged axes – variant III3A, 3 (Wesse 1990, 79, taf. 33: 160). Another exemplar of a winged axe was found in Vinné, Michalovce district, on the southern juts of the Vihorlat mountain range (Vizdal 1981). Typologically, both axes belong to the older stage of the Hallstatt period. The question of their context with regard to contemporary settlement of northeastern Slovakia remains open.

REVÍZNY ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V MORAVANOCH NAD VÁHOM-PODKOVICI

Bibiána H r o m a d o v á – Laurent K l a r i c – Adrián N e m e r g u t²⁵

Moravany nad Váhom (okr. Piešťany), poloha Podkovica, sídlisko, výskum na vedecké a dokumentačné účely, mladý paleolit (gravettien), novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Archeologický výskum sa uskutočnil v severozápadnej časti katastrálneho územia Moravian nad Váhom, približne kilometer od intravilánu obce. Lokalita je situovaná v strede rozsiahleho sprašového chrbta v polohe Podkovica, ktorý sa zvažuje na severozápad. Nadmorská výška je v rozpätí 251–253 m.

Cieľom výskumu bolo nájsť miesto stratigrafických sond a plochy výskumu realizovaného F. Prošekom v roku 1949, ako aj overenie náleзовých okolností a stratigrafickej polohy kultúrnych vrstiev. Na základe údajov z katastrálnej mapy, ortofotomapy (1951) a dokumentácie z výskumu F. Proška (1949) bola pomocou programu ArcGIS a GPS prístroja vytýčená 47 m dlhá línia, predstavujúca teoretickú hranicu parcely č. 1098 z roku 1949. Dôležitým pri meraní bola južná hranica parcely č. E1098 s parcelou č. E1099, ktorá ostala od roku 1949 roku nezmenená a v súčasnosti predstavuje poľnohospodársky nevyužívanú trávnatú plochu. V metrových rozstupoch boli na hraničnej línii zamerané body 1–47. Od tejto línie boli v nadväznosti na terénnu dokumentáciu F. Proška (1949) vytýčené predpokladané hranice sond I–III a výskumných plôch I–V.

V prvej etape práce bol realizovaný povrchový zber na oboch stranách teoretickej hranice. Artefakty sa nachádzali zväčša v malých koncentráciách a väčšina z nich bola drobných rozmerov. Počas zberu bolo získaných 104 nálezov, z toho 86 kamenných artefaktov, jedenásť fragmentov kostí a sedem fragmentov lamely mamutej stoličky. Z kamennej industrie prevažujú úštepky (53 %) a zo suroviny bielopatinovaný silicít (67 %). Zachovalosť materiálu organického pôvodu je zlá, jednotlivé predmety vykazujú vysoký stupeň zvetrávania a boli nájdené rozpadnuté na viacero drobných kúskov. Zberový materiál pochádza z celej dĺžky sprašového chrbta, z parcely č. 1100/1. Tri predmety sa našli pozdĺž poľnej cesty (tzv. Podkovica B). Najviac artefaktov pochádza z juhovýchodnej časti parcely č. 1100/1 (niekdajšie susedné pole podľa dokumentácie F. Proška), čo indikuje potenciálnu prítomnosť vrstiev aj v tejto časti sprašového chrbta.

²⁵ Príspevok vznikol v rámci projektov APVV-14-0742, VEGA 2/0101/19 a Schwarzovho fondu.

V ďalšej etape boli vyhlbené dve sondy. Ich umiestnenie bolo zvolené na základe koncentrácie zberového materiálu a dokumentácie F. Proška. Štyri kusy kamennej industrie, jeden fragment dentálie a jeden železný predmet pochádzajú zo sondy 1, z ornici, resp. z kontaktu medzi orniciou a sivožltou sprašovou hlinou. Tieto artefakty sa nenachádzali v primárnej polohe. S najväčšou pravdepodobnosťou boli presunuté z pôvodného miesta v dôsledku erózie a hlbkej orby. V sonde 2 neboli nájdené žiadne artefakty.

Opis nálezovej situácie:

Sonda 1 bola situovaná v juhovýchodnej časti sprašového chrbta, ktorý sa postupne zvažuje na severozápad. Sonda bola vyhlbená na mieste predpokladanej sondy III z roku 1949, pričom polovica sondy mala zachytiť starý výskum a polovica zase nekopanú časť. Rozmery sondy boli 1 × 2 m a orientovaná bola v smere SZ – JV.

Stratigrafická a nálezová situácia:

1. 0–20 cm: ornica,
 - kamenné artefakty – 3 ks z kontaktu medzi orniciou a sprašovým horizontom,
 - schránky mäkkýšov – 1 ks z ornice,
 - pilník – 1 ks z kontaktu medzi orniciou a sprašovým horizontom,
2. 20–25 cm: sivožltá spraš so sivo-hnedými hlinitými zátekmi,
 - bez nálezov,
3. 20–23 cm: šošovka žltej sprašovej hliny bez karbonátových konkrécií v severovýchodnom profile,
 - bez nálezov,
4. 25–45 cm: svetložltá spraš s množstvom karbonátových konkrécií,
 - bez nálezov,
5. 45–50 cm: svetložltá spraš bez karbonátových konkrécií,
 - bez nálezov.

Stratigrafická situácia v sonde 1 zodpovedala stratigrafickej situácii, opísanej F. Prošekom pre sondu I, profily 2 a 3. Ornica, hrubá 20–25 cm, prekryvala sprašové horizonty. Ostrý prechod medzi orniciou a sprašou svedčí o silnej erózii sprašových sedimentov. Stopy hlbkej orby odráža zvlnený až nepravidelný povrch spraší. Povrch sondy na kontakte medzi orniciou a sprašou mal všetky príznaky opakovane redeponovaných sedimentov – nepravidelné sfarbenie, koncentrácie sedimentov rôznej zrnitosti, cicvárov a pod., vytvárajúce škvrnitý efekt. Tesne pod orniciou sa miestami objavovala drobná vrstva sivožltého sprašového horizontu, výrazne porušená zátekmi a eróziou. Táto vrstva pozvoľne prechádzala do približne 10 cm hrubého horizontu svetložltej spraše s množstvom karbonátových konkrécií, predovšetkým rhizolitov. V severovýchodnom profile sondy sa tesne pod orniciou objavila asi 3 cm hrubá a ostro ohraničená vrstva žltej spraše, prípadne sprašovej hliny. Na dne sondy vymizli zo svetložltého sprašového sedimentu karbonátové konkrécie. Minerálna (vápnitá) zložka spraše sa však prejavila vo veľmi jemnej mramorovitej štruktúre na dne sondy.

V rámci overenia stratigrafie a kontextu jediného nálezu v sonde priamo na povrchu spraše (železný pilník) boli v západnom a východnom rohu sondy urobené dve kontrolné zahĺbenia s veľkosťou 50 × 50 cm, hĺbkou 10 a 20 cm.

Sonda 2 bola situovaná v juhovýchodnej časti sprašového chrbta, asi 9 m na severovýchod od sondy I. Sprašový chrbát sa v jej blízkosti prudko zvažuje na severovýchod a východ. Sonda bola vyhlbená na mieste predpokladanej sondy I z roku 1949, s cieľom zachytiť starý výskum. Rozmery boli 1 × 2 m a orientovaná bola v smere SZ – JV.

Stratigrafická a nálezová situácia:

1. 0–30 cm: ornica,
 - bez nálezov,
2. 30–33 cm: sivožltá spraš so sivohnedými hlinitými zátekmi,
 - bez nálezov,
3. 33–40 cm: svetložltá spraš s množstvom karbonátových konkrécií,
 - bez nálezov,
5. 40–70 cm: svetlá hnedožltá spraš bez karbonátových konkrécií,
 - bez nálezov,
6. 67–70 cm: sivohnedý hlinitý horizont s uhlíkmi v západnom rohu sondy,
 - bez nálezov.

Stratigrafická situácia v sonde 2 zodpovedala stratigrafii sondy I/1949, profilov 5 a 6. Hrúbka ornice v tejto časti poľa dosahovala 25–30 cm. Ostrý prechod medzi orniciou a sprašou svedčí o silnej erózii sprašových sedimentov. Redeponovaný škvrnitý sediment sa prejavil na povrchu sondy, na kontakte medzi orniciou a sprašou. Tesne pod orniciou sa miestami objavovala drobná vrstva sivo-žltého sprašového horizontu, miestami porušená sivo-hnedými hlinitými zátekmi. Táto vrstva pozvoľne prechádzala do približne 5–10 cm hrubého horizontu svetložltej spraše s väčším množstvom karbonátových konkrécií (rhizolity a cicváre). V hĺbke 40 cm, pod povrchom, sivo-žltá spraš náhle prechádzala do svetlej hnedožltej spraše bez karbonátových konkrécií. Povrch tohoto horizontu bol plynulý a prejavil sa v zrnitosti sedimentu, ako aj v sfarbení pri absencii priameho slnečného svetla. V západnom rohu sondy 2, v hĺbke 67–70 cm, sa objavuje ostro ohraničený sivohnedý hlinitý horizont s nepravidelným zvlneným povrchom a kontúrami. Na kraji sa objavili štyri miniatúrne uhlíky, ktoré však vzhľadom na ich veľkosť a stav sedimentu nebolo možné odobrať.

V rámci overenia stratigrafie bola sonda zahľbovaná postupne smerom k severozápadu. V západnom rohu sondy bolo urobené kontrolné zahĺbenie s veľkosťou 50 × 50 cm a hĺbkou do 70 cm.

Počas hľadania sond a skúmaných plôch z výskumu z roku 1949 sa prejavili limitované možnosti použitia starej dokumentácie s ortofotomapou, údajmi z katastra a spracovaním v ArcGIS. Pôdny profil v sondách, ako aj sklon, zodpovedajú stratigrafii sondy 1 z výskumov z roku 1949. Erodovaný povrch sprašových vrstiev, ktorý sa prejavil v profiloch sond v stredných polohách sprašového chrbta, potvrdzuje aj terénna dokumentácia F. Proška.

Literatúra

Prošek 1949 – F. Prošek: Výzkum paleolitické stanice v Moravanech n. Váhem v r. 1949. *Výskumná správa AÚ SAV*. Nepublikované. Nitra 1949.

THE REVISION EXCAVATION IN MORAVANY NAD VÁHOM-PODKOVICA. Moravany nad Váhom (Piešťany district), Podkovica site, settlement, research for scientific and documentation purposes, Young Paleolithic (Gravettian), Postmedieval period. Finds deposited at: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra. The aim of the excavation was to localize older stratigraphic trenches and studied area carried out by F. Prošek in 1949 as well as verification of find context and stratigraphic position of cultural layers. Prior to the excavation itself, a surface collection was carried out by which an assemblage of chipped lithic industry was obtained. The assemblage is important from the aspect of confirmation of the presence and further determination of cultural layers' or site remains' location. No artifacts from primary position come from the excavated trenches 1 and 2, with the exception of sporadic finds of redeposited lithic industry and the find of a dentalia in the topsoil and on the contact with loess layers. The only find, impressed in the surface of the eroded loess layer, was a recent iron file for tools. No cultural layers were detected during the excavation.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM V DETVE

Roman Hrončíak – Martin Kvietok

Detva (okr. Detva), poloha Lúčna štvrť, sídlisko, záchranný výskum, neskorá doba bronzová. Uloženie nálezov: Stredoslovenské múzeum v Banskej Bystrici.

Stredoslovenské múzeum zrealizovalo dva menšie záchranné výskumy v Detve v polohe Lúčna štvrť, kde v súčasnej dobe prebieha intenzívna výstavba nových rodinných domov. Lokalita sa nachádza medzi historickou časťou mesta na severe a novou bytovou zástavbou na juhu. Nepatrí už do historického intravilánu obce. Výstavba je situovaná 280 m severozápadne od križovatky ulíc M. R. Štefánika, Lúčnej štvrte a Námestia Mieru. Prvé doklady o prítomnosti archeologických nálezov z tejto polohy priniesol povrchový zber R. Hrončíaka v roku 2013. V lokalite boli už v minulosti zrealizované záchranné archeologické výskumy vyvolané výstavbou rodinných domov. V jednom prípade (parcela KN C 7381/27) bol výskum pozitívny. Výskum Katedry archeológie FF UKF v Nitre na jar 2016 doložil osídlenie z obdobia neskej doby bronzovej – do kyjaticko-lužického horizontu.

1. Rodinný dom na parcele KN C 7381/29

Skúmaná plocha pod novostavbou je súčasťou novej výstavby nadväzujúcej na západný koniec ulice Lúčna štvrť. Výskum sa uskutočnil v termíne 5. 5. až 21. 6. 2016. Výskum bol realizovaný vo dvoch etapách. Prvú etapu predstavovala zisťovacia sondáž v ploche budúcej stavby. Pásové sondy boli kopané pomocou mechanizmu s hladkou lyžicou, a následne bol priestor sond ručne začistený. V mieste archeologických situácií bola sonda rozšírená. Situácie boli vypreparované a zdokumentované. Druhú etapu predstavoval dohľad pri plošnej skrývke a dohľad pri výkopoch IS. Identifikované archeologické situácie boli vypreparované a zdokumentované. Už počas zisťovacej sondáže bol identifikovaný v sonde 1/2016 pod 30 cm silnej ornice (s. j. 1001) sídliskový objekt v podobe plytkej kotlovitej jamy (s. j. 500) vyplnenej piesčitou utlačenou hlinou s prímiesou popola (s. j. 1002). Vo výplni sa nachádzala sporadická omytá keramika, hlinený fragment pripomínajúci lyžicu (obr. 32: 1) a medený zliatok. Keramiku reprezentuje atypický slabo vypálený črepový materiál vyhotovený z nekvalitnej hliny. Pri začisťovaní dna sondy bola zistená aj nevýrazná kultúrna vrstva (s. j. 1004) s obsahom keramiky, uhlíkov a mazanice. Je pravdepodobné, že väčšia časť objemu kultúrnej vrstvy sa nachádza nižšie po svahu vo forme splachu. Severne od sídliskovej jamy bola v profile sondy identifikovaná koncentrácia prepálenej hliny po rozšírení sondy

S smerom boli vypreparované obrysy prepálenej hliny nepravidelného tvaru o priemere 30–40 cm. Tento relikt interpretujeme predbežne ako časť pyrotechnologického zariadenia. Počas plošnej skrývky boli identifikované ďalšie tri sídliskové objekty. V severnej časti plochy bola zistená plytká kotlovitá jama (s. j. 501) s malou kolovou jamkou (s. j. 503) pri jej východnom okraji. Vo výplni sídliskovej jamy sa nachádzalo väčšie množstvo keramiky (obr. 32: 2–4) a pri severovýchodnom okraji jamy aj fragment hrncovitej nádoby. V západnom profile skrývky v juhozápadnom rohu plochy bola v reze identifikovaná väčšia sídlisková jama (s. j. 502) vyplnená hlinitou a popolovitou hlinou. Na základe keramiky by sme mohli zistené sídliskové objekty rámcovo datovať do mladšej, resp. neskorej doby bronzovej.

2. Budovanie prípojky NNK

V súvislosti s plánovaným predĺžením ulice Lúčna štvrť východným smerom bola realizovaná prípojka NNK pre novú výstavbu. V súvislosti s ňou zrealizovalo Stredoslovenské múzeum druhý záchranný výskum. Výskum sa uskutočnil v termíne 14. 10. až 31. 10. 2016. Bol realizovaný formou sledovania výkopových prác a fotografickej dokumentácie profilov výkopovej ryhy. V miestach zistených archeologických situácií bol profil ručne začistený. Situácia bola ovzorkovaná, kresbovo a fotograficky zdokumentovaná. Priebeh ryhy a zistené archeologické situácie boli výškopisne a polohopisne zamerané. Jednotlivé úseky výkopu boli označené ako:

Vetva A – od napojenia na bod 346/ts/detva_obec až po severný roh parcely 7381/11.

Vetva B – od severného rohu parcely 7381/11 po spojnicu s vetvou C.

Vetva C – v ploche jestvujúcej ulice a jej severozápadného napojenia s plánovanou výstavbou.

Predmetné siete boli budované v území s archeologickými nálezmi. Preto sa očakávalo, že líniový výkop naruší ďalšie situácie. To sa aj udialo. Archeologické situácie v podobe reliktu kultúrnej vrstvy (s. j. 1003) a sídliskových jám (500, 501) boli zistené v priestore výkopu ryhy vetva A v priestore východne od parciel KN C 7381/6, 9, 13. Získaná bola sporadická praveká atypická keramika a mazanica. V jednom prípade je dochovaný črep z povrchovou výzdobou v podobe vertikálnych širokých žliabkov. Avšak vzhľadom na predchádzajúce nálezy z parciel 7381/27 a 29 datujeme aj tieto situácie s najväčšou pravdepodobnosťou do neskorej doby bronzovej. Na rovnaký horizont poukazuje aj zhodná sivá popolová výplň objektov. V ďalších dvoch vetvách (B, C) nálezy neboli zistené. Ukazuje sa, že nálezy sa vyskytujú v určitom páse o už jestvujúcej zástavby rodinných domov a ďalej juhozápadným smerom v rovnakej úrovni až k budovanému športovému areálu. Predpokladáme, že výskumy pomohli identifikovať západnú hranicu osídlenia.

THE RESCUE EXCAVATION IN DETVA. Detva, Lúčna štvrť site, settlement, rescue excavation, Late Bronze Age. Finds deposited at: Stredoslovenské múzeum in Banská Bystrica. First excavation was carried out during construction of a residential house. The excavation was executed in two stages. Stage 1 was represented by a trimming trench in the area of the future construction. Stripe trenches were excavated by a machine with a flat bucket and later the trenches were manually trimmed. The trench was extended where archaeological situations were documented. The contexts were conserved and documented. Stage 2 involved supervision of area stripping and supervision of utilities' excavation. The excavation uncovered a group of settlement features in form of pits and cultural layer. Besides simple shallow pits with ashy fill, we detected a concentration of daub which we interpret as a relic of a pyro-technological body. The find material consisted mostly of untypical prehistoric pottery and daub. The fragment of a clay spoon and a solid of a non-ferrous metal – possibly bronze – are unique. Based on the finds from the fill of the settlement features, we date the settlement to the Late or Final Bronze Age. In association with the planned extension of Lúčna štvrť street eastwards, a supply line for new construction was made. It required archaeological supervision. Archaeological contexts in form of a relic of a cultural layer and two settlement pits were detected in the furrow east of the newly built street. Sporadic atypical prehistoric pottery and daub were obtained. In one case, a sherd with surface decoration in form of wide vertical flutings was preserved. These contexts can be most probably dated to the late Bronze Age. It seems that finds occur in a certain strip of already existent residential house and further to the southwest on the same level, as far as the sports area being built. We assume that excavation in 2016 helped to identify the western border of the settlement.

HLINENÁ POKLADNIČKA CIBUĽOVÉHO TVARU Z KOMÁRNA²⁶

Ivan Ch e b e n

K o m á r n o (okr. Komárno), intravilán, M e d e r č s k á u l i c a, ojedinelý nález, hlinená pokladnička, 16. stor. Uloženie nálezu: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Počas terénnych úprav v priestore parkoviska a budúcej predajnej plochy obchodného reťazca Lidl sa objavila hlinená pokladnička tzv. cibuľového tvaru (obr. 111). Podľa umiestnenia, našla sa „voľne“ na povrchu zrovnávaného terénu, nebolo možné stanoviť, z akej stratigrafickej situácie pochádza. V celom záujmovom priestore sa premiestňovanej zemine nachádzali drobné zlomky stavebného materiálu a domového odpadu, ktorý zrejme pochádza z asanovaných domov. Pri následnom sledovaní výkopových prác základov predajne a inžinierskych sietí sa v profiloch nezachytila taká archeologická situácia, ktorá by mohla byť daná do súvisu s hlinenou pokladničkou. Výskumom sa na celej ploche nezachytil ani jeden objekt a nedoložil sa žiadny ďalší nález. Najpravdepodobnejším sa teda zdá, že hlinená pokladnička tvorila súčasť inventára obydlija a po strate svojej pôvodnej funkcie sa nedostala do vyhlbenej jamy.

Hlinená pokladnička tzv. cibuľovitého tvaru (priemer dna 6,3 cm, maximálny priemer tela 7,6 cm, výška 6,8 cm), s plochým dnom a telom v tvare gule, bola vyhotovená z jemne plavenej hrnčiarskej hlíny a telo i dno bolo vytočené na kruhu. Povrch tehlovej farby bol dôkladne vyhladený a na hornej časti, okolo výrezu na vhadzovanie mincí, sa nachádzajú dva širšie žliabky v tvare kružnice, ktoré sa dotýkajú okrajov štrbiny. Veľmi málo vylámaná časť, z výrezu sa bez poškodenia zachovala iba jedna hrana (obr. 111), dokazuje, že výber mincí z pokladničky bol uskutočnený šetrne tak, aby sa celá nezničila, napr. zámerným rozbitím. Majiteľ zrejme predpokladal, že na tento účel mu ešte môže v budúcnosti poslúžiť.

Hlinené pokladničky, ako keramický výrobok, z tohto obdobia patria na Slovensku skôr k ojedinelému typu nálezu, čo dokazuje aj počet nájdených, ale hlavne publikovaných exemplárov. S veľkou pravdepodobnosťou boli po našetrení rozbíjané a prípadné keramické fragmenty nemuseli byť v inventári rozpoznané, prípadne sa v ňom vôbec nemuseli nachádzať. Hromadné nálezy mincí zo Slovenska boli uložené v rôznych typoch hlinených nádob. Prevažne ide o hrncovité nádoby, mliečniky alebo džbány. Ale vyskytli sa uložené aj v okovaných skrinkách, mešcoch, zabalené v plátne, ba dokonca v čižme (Hunka 2007, 293).

Hlinené tzv. cibuľové pokladničky so zárezom, ktoré slúžili na prechovávanie istej finančnej hotovosti, sa objavujú sporadicky. Podľa J. Hunku (2007, 293) bolo doteraz v odbornej literatúre z územia Slovenska zverejnených päť exemplárov. Pokladnička tohto typu sa vyskytla v keramickom súbore z chladnice v pivnici domu na Panskej ulici v Bratislave (Hoššo 1996, 199; 1997, tab. IV: 9). Ďalší nález hlinenej pokladničky z Bratislavy bol získaný pri stavebnej činnosti na Zelenej ulici (Samuel 2002, 177, obr. 140). Tretia sa našla v Bratislave na Hlavnom námestí (Hunka 2007, 293). Súbor pokladničiek dopĺňajú dva nálezy z Nitry, z ktorých jeden je z areálu hradu a druhý zo Schurmannovej ulice (Hunka 2007, 293).

Nález z Komárna rozširuje doteraz v literatúre publikované nálezy z územia Slovenska. Takže šesť publikovaných pokladničiek tzv. cibuľového tvaru, k nim ako druh nálezu možno priradiť diskovitú pokladničku s obdĺžnikovým otvorom z Modrého Kameňa, v porovnaní s ostatnými typmi uloženia mincí v keramických nádobách je pramálo. Aj z tohto pohľadu ide o výnimočný nález. Treba si tiež uvedomiť, že medzi hromadným nálezom a nálezom pokladničky môže byť v ponímaní človeka, ktorému pokladnička patrila, rozdielny. Hromadný nález mohol byť ukrytý pred odcudzením, teda z bezpečnostného hľadiska v nepokojných dobách a nález pokladničky zase svedčí o zámernom šetrení peňazí osôb žijúcich v jednej domácnosti, a táto hotovosť mohla byť použitá na zadováženie si potrebného tovaru.

Literatúra

Hoššo 1996 – J. Hoššo: O tzv. Bratislavských pohároch (Príspevok k poznaniu keramických gotických pohárov). *Zborník SNM* 90, *Archeológia* 6, 1996, 197–204.

Hoššo 1997 – J. Hoššo: Príspevok k štúdiu materiálnej kultúry na území Bratislavy v období stredoveku a na začiatku novoveku. *Archeologica historica* 22, 1997, 287–300.

Hunka 2007 – J. Hunka: Význam mincí a iných s obchodom spojených pamiatok zo 16.–20. stor. zo Slovenska. *Musaica* 25, 2007, 289–298.

Samuel 2002 – M. Samuel: Stredoveké nálezy zo Zelenej ulice v Bratislave. *AVANS* 2001, 2002, 177.

²⁶ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA 2/0075/21.

ONION-SHAPED CERAMIC MONEY BOX FROM KOMÁRNO. Komárno (Komárno district), urban area, unique find, ceramic money box, 16th century. Find deposited at: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra. During terrain adaptations, a ceramic money box of the so-called onion shape (Fig. 111) was discovered. It is a unique find without recorded find context. Ceramic money boxes as pottery products are rather rare finds in Slovakia in that period, which is documented by the number of discovered and mainly published exemplars. Two were found in Bratislava – in Hlavné námestie square and Banská street (*Hoššo 1996, 199; 1997, tab. IV/9*). The finds from Bratislava are complemented with two finds from Nitra; one of them comes from the castle area and the second one is from Schurmannova street (*Hunka 2007, 293*). Ceramic money boxes were probably broken after the savings had been completed and possible ceramic fragments might have been unrecognized in the inventory or they might have been absent. Hoards of finds from Slovakia were deposited in various types of pottery vessels. They were mostly pot-shaped vessels, milk vessels or jugs. However, they also occurred deposited in boxes with metal fittings, pouches, wrapped in cloth or even in a boot (*Hunka 2007, 293*). The find from Komárno extends the previously published finds from the territory of Slovakia.

VÝSKUM PÔDORYSOV DLHÝCH DOMOV NA SÍDLISKU VO VRÁBLECH

Ivan Čeben²⁷ – Martin Furholt²⁸

V r á b l e (okr. Nitra), poloha V e ľ k é L e h e m b y, výskum pre vedecké a dokumentačné účely, sídliskový areál II, domy s kolovou konštrukciou, kultúra lineárna, železovská skupina, bukovohorská kultúra. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Pre tohtoročnú výskumnú etapu bola opätovne vybratá plocha sídliskového areálu II, na ktorej sa v sezóne 2013 odkryl pôdorys domu H102 a severná časť domu H103 (*Čeben/Furholt 2018*). Tentoraz išlo o časť sídliska pri jeho južnom okraji, kde sa podľa geofyzikálneho plánu (*Furholt a d'. 2014, Abb. 3; 17*) dalo spoľahlivo identifikovať päť pôdorysov dlhých domov s kolovou konštrukciou. Tieto boli situované tesne vedľa seba a vytvárali dva rady. V teréne boli najskôr vytýčené dva štvorce, ktoré sa v jednej časti minimálne prekrývali. V priebehu výskumu sa však pôvodný zámer z dôvodu viacnásobného premiestňovania zeminy modifikoval. Nakoniec boli v pôvodne zamýšľanom priestore výskumu vytýčené štyri sondy rôznych rozmerov. Dodržaný bol zámer odkryť uvedené pôdorysy domov. V priebehu šiestich týždňov sa v nerovnako veľkých sondách S11–S14 (s rozmermi 52 × 14 m; 20 × 25 m; 24 × 13 a 8 × 13 m; 21 × 14 m) na ploche 2283 m² odkryli pôdorysy štyroch domov, ktoré podľa priebežného číslovania odlišiteľných dvojíc dlhých jám v celom sídliskovom komplexe boli na geofyzikálnom pláne označené ako domy H131, H132, H133 a H126. Predpokladaný piaty pôdorys, dom H127, nebol na základe vyhodnotenia terénnej situácie potvrdený. Východiskom pre výskum bolo overenie časovej následnosti skupiny domov. Išlo teda o súvis viacerých pôdorysov kolových domov a sídliskových objektov, t. j. o ich vzájomnú stratigrafiu. Pozdĺž celej južnej dlhšej strany sondy S11 bol ponechaný jednometrový blok z dôvodu realizácie horizontálneho pedologického výskumu v profiloch dlhých jám domov H131 a H132. Sondáž bola doplnená aj geologickým vrtom. Odobraté vzorky zeminy z objektov H131/65, H132/25 a H133/26 boli analyzované aj z pohľadu možného zachytenia pôvodného pôdneho horizontu domov H131, H132 a H133. Výskum, podobne ako v predchádzajúcich etapách, bol zameraný aj na získanie bio-materiálu. Z výplní skúmaných objektov sa z každej vrstvy odoberala zemina v objeme päťnásť litrov na preplavenie. Všetky preplavené vzorky boli dané na archeobotanickú analýzu a výber i na rádiokarbónové datovanie. Predpoklad bol, že dáta C¹⁴ v korelácii s keramickým materiálom poskytnú chronologickú postupnosť zástavby v tejto časti sídliskového areálu. Z hľadiska postupnosti zástavby nie je zatiaľ dostatočne zodpovedaná otázka, či v priebehu existencie sídliska ide o rešpektovanie alebo superpozíciu domov na tom istom mieste, resp. v ich veľmi tesnej blízkosti. Ide o domy, medzi ktorými nie je veľká časová medzera.

V priebehu výskumu bol v sondách S11 a S12 odkrytý dom H131, v sondách S11 a S13 to boli domy H132 a H133, a v sonde S14 bol skúmaný dom H126. V sonde S14 bol zároveň zachytený aj kostrový hrob G1/S14 (pôvodne bol objekt označený ako S14/145), ktorý na základe antropologickej analýzy a na zákla-

²⁷ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA 2/0075/21.

²⁸ Výskum bol realizovaný v spolupráci s Christian-Albrechts-Universität Kiel v rámci projektu DFG.

de morfológických znakov na lebke a panve naznačuje, že pravdepodobne ide o muža vo veku 25–30 rokov, vysokého približne 170 cm. Po odkrytí kostrových zvyškov sa stanovilo, že jedinec ležal na chrbte vo vystretej, natiahnutej polohe v smere V – Z. Tvárou bol obrátený na sever. Ľavá horná končatina bola uložená pozdĺž tela. Dolná časť pravej hornej končatiny bola ohnutá temer v pravom uhle a prsty položené do oblasti brucha. Spodná časť dolných končatín, bola prekrytá výplňou objektu S14/144, takže skelet sa nezachoval kompletne. Kostrový hrob G1/S14 neobsahoval nálezy, ktoré by bolo možné označiť ako výbava zomrelého. Kostrový hrob G1/S14 bol starší ako objekt S14/144.

V sondách S11 a S12 bol odkrytý pôdorys domu H131, ku ktorému patrili východná dlhá jama, označená ako objekt H131/57 a západná dlhá jama, označená ako objekt H131/65. Medzi nimi bolo spoľahlivo doložených dvadsaťjeden kolových jám. Zachytilo sa sedem radov vnútorných, stredových kolových jám. Na ich základe sa dala stanoviť dĺžka domu na 28 m. Objekt H131/65 predstavoval jamu pozdĺžneho tvaru, ktorá bola v celej dĺžke 26,5 m viac menej rovnomerne zahĺbená. V zásype sa vo vrstve 0–20 cm sledoval pás tvorený zeminou s hručkami mazanice. Dá sa povedať, že sa jej stredom pozdĺžne tiahol prakticky celou jamou. V južnej časti, sa zachytila spodná časť zahĺbeného staršieho objektu S12/65A, ktorý však poskytol iba niekoľko zlomkov z tiel nezdobených nádob. Naproti tomu situácia, kde sa nachádzala východná dlhá jama, objekt H131/57, bola zložitejšia. Rovnobežne s ním sa zachytil ďalší objekt pozdĺžneho tvaru. Postupným prehľbovaním sa doložilo, že do objektu H131/57 boli v jeho južnej i strednej časti zahĺbené dva rozmernejšie objekty, ktoré však neposkytli výraznejší keramický inventár. Stredové kolové stĺpy domu mali spravidla kruhový pôdorys s priemerom okolo 30 cm. Hĺbka jamy, do ktorej boli osadené sa pohybovala v rozpätí 45–60 cm. Z výplne ani jednej kolovej jamy sa nezískal inventár. V priestore medzi druhým a tretím radom vnútorných kolových jám sa vyskytol objekt S12/101. Pod južným ukončením objektu H131/57 sa na voľnej začistenej ploche sondy zachytilo osem sfarbení oválneho tvaru pôdorysu, veľmi plytko zahĺbených. S veľkou pravdepodobnosťou tvorili zhhluk sídliskových objektov.

Pokiaľ ide o obidve pozdĺžne jamy domu H131 treba konštatovať, že výraznejší keramický inventár sa získal z objektu H131/65. V porovnaní s celkovým počtom nálezov sa ukázalo, že zdobené črepy tvorili približne jednu štvrtinu. Medzi guľovitými nádobami sa vyskytujú fragmenty s dvojkónicky tvarovaným telom (obr. 34: 4, 9), ktoré sú bez rytého ornamentu. K tomuto typu nádob patria aj okraje, ktoré majú mierne esovitý tvar a ústie vykazuje náznak hrdla. Zväzok lomených dvojlíniek v tvare písmena S a dlhým zárezom sa objavil na amforovitej nádobe (obr. 34: 1). Tomuto tvaru patrí aj výrazne prehnutý okraj a trojuholníkové uško (obr. 34: 5). Rytý ornament, pokiaľ sa na črepe dá identifikovať, je tvorený zväzkami dvojlíniek, cez ktoré vedie dlhý zárez (obr. 34: 3, 6). Vo väčšej miere sa objavujú tri ryté línie a vlnovka, a to i na vnútornej strane misy. K ojedinelým tvarom patrí dno valcovitej nádoby so zvyškom zachovaného rytého ornamentu (obr. 34: 2). V druhej vrstve Q4 západnej dlhej jamy sa vyskytol malý fragment z tela nádoby s ornamentom vyhotoveným v štýle bukovohorskej kultúry.

V prípade domu H132, z ktorého sa preskúmala severná a stredná časť, bola terénna situácia zložitejšia, a to najmä pri stanovení priebehu západnej dlhej jamy. Pravdepodobne ju tvoril objekt H132/9 a objekt H132/14. Priebeh objektu H132/9 sa sledoval v sonde S11 a jeho pokračovanie v sonde S12, kde ho porušil objekt S12/9A. V danom prípade by išlo o jamu pozdĺž západnej vonkajšej steny domu, ktorá bola prerušená, resp. nebola vyhlbená v celej dĺžke. Do východnej dlhej jamy H132/25 bol v jej severnej časti zahĺbený rozmernejší objekt S11/24, ktorý obsahoval keramiky bez rytého ornamentu. Z tejto časti objektov sa získali aj dve rozdielne dáta C¹⁴. Východný okraj objektu H132/25 mal spoločný priebeh s objektom H133/26, čo bola západná dlhá jama domu H133. Obidva objekty dokumentujú, že domy boli budované v tesnej blízkosti miesta, na ktorom bol postavený starší dom. Vnútorná trojica kolových jám sa doložila v šiestich radoch, pričom pod neskúmanou plochou v južnej časti sa predpokladajú dva rady a v severnej jeden rad. Po jednej kolovej jame na každej strane sa doložila aj vonkajšia stena domu. Dĺžka domu, keďže sa nezachytil celý pôdorys, sa nedá stanoviť. Vo vnútornom priestore domu H132 sa v mieste západnej kolovej jamy vnútornej trojice kolov, vo štvrtom rade, zachytila zásobná jama kruhového pôdorysu – objekt S11/21.

Keramický inventár sa okrem dlhých jám získal aj z kolovej jamy H132/15. Ide o fragment hornej časti tela nádoby s hrdlom opatreným vypnulínou. Z nie početného inventára objektu H132/9 sa vymykajú tri fragmenty patriace bukovohorskej kultúre (obr. 35: 4–6). V objekte H132/25 sa objavila guľovitá nádoba s dvojkónicky tvarovaným telom s rytým motívom zväzkov šikmo a horizontálne usporiadaných línií prerušených alebo ohraňovaných dlhým zárezom (obr. 34: 8). Na skutočnosť, že dom H132 patril k jednej z posledných stavebných fáz na sídlisku naznačuje aj esovite profilovaná, nezdobená misa (obr. 34: 7).

V sondách S11 a S13 sa odkryl dom H133, ktorého menšia, severná časť zasahovala mimo odhumusovanú plochu. Ako v predchádzajúcich prípadoch, aj v tomto priestore domu vymedzovali dlhé jamy. Na západnej strane to bol objekt H133/26, ktorý bol ukončený na úrovni štvrtého radu kolových jám. Jeho severné pokračovanie, resp. ďalšia časť sa nedoložilo ani prehĺbením úseku, v ktorom sa priebeh predpokladal. Objekt H133/37, východná dlhá jama, bol v strednej časti porušený väčšou oválnou jamou (objekt S11/37A), z ktorej najvýraznejším keramickým tvarom je okraj široko roztvorenej misy s polgulovitou vypnulinou, ktorá tvarovo patrí skôr do okruhu lengyelskej kultúry (obr. 35: 14). Ide o rozmernejšiu jamu oválneho tvaru so zaobleným dnom v hĺbke 85 cm. Ukončenie oboch dlhých jám domu H133 v južnej časti bolo na úrovni prvého radu kolových jám. Doložilo sa šesť radov vnútorných, stredových kolových jám, na základe ktorých sa dá stanoviť iba čiastočná dĺžka domu. Fragmentárne zachovaný nepočetný keramický materiál naznačuje, že dom patrí do samého záveru III. stupňa železovskej skupiny, resp. na začiatok prelengyelského horizontu.

V sonde S14 sa odkryl pôdorys domu H126. Medzi východnou, objekt H126/124, a západnou dlhou jamou, objekt H126/123 sa zachytilo šesť radov vnútorných, stredových kolových jám. Pri západnom okraji východnej dlhej jamy sa medzi prvým a druhým radom stredových kolov zachytili v rade vedľa seba tri kolové jamy východnej vonkajšej steny domu. Stredové kolové jamy boli dispozične usporiadané tak, že vytvárali tri páry rovnako rozmiestnených a orientovaných jám, pričom vzdialenosti medzi párami sú rozdielne. Z hľadiska dĺžky patrí dom H126 vo Vrábľoch do skupiny menších stavieb. Vo vnútornom priestore domu sa iba medzi piatym a šiestym radom stredových kolov vyskytol objekt S14/130.

V obidvoch objektoch domu H126 sa preskúmalo celkom dvanásť úsekov (z toho iba v piatich sa vyskytli výraznejšie fragmenty z nádob). Keramický inventár, ako celok, neposkytol širšiu škálu tvarov a ornamentu. V objekte H126/123 sa vyskytla gulovitá nádoba s dvojkónickým telom (obr. 34: 18), ale aj s okrajom viac (obr. 34: 10) alebo menej vyhnutým. Okrem dlhého zvislého žliabku, ktorý pretína dvojlinky (obr. 34: 11), stojí za zmienku črep z tela s rytými viacnásobnými vlnkami (obr. 34: 12). V objekte H126/124 sú markantným tvarom nádoby s hrdlom, ktorých ornament pod okrajom vytvárajú dvojlinky a zárezy (obr. 34: 13). Na základe vyhodnotenia keramiky možno stanoviť, že dom H126 patrí stavebnému horizontu železovskej skupiny.

V sondách S11 až S14 sa v priestore medzi jednotlivými domami, ale i v rámci ich pôdorysov, zachytilo viacero sídliskových objektov. Na skúmanej ploche sa vyskytovali buď samostatne, alebo vytvárali zoskupenie s rôznym počtom jám. Okrem nich, ako už bolo spomenuté, sa identifikovali objekty, ktoré boli zahĺbené do pozdĺžnych jám jednotlivých domov. Častejšie išlo o jamy, ktoré boli mladšie ako samotná dlhá jama. Z prevažnej väčšiny z nich pochádzajú fragmenty nádob, na ktorých absentuje ornament. K výraznejším objektom sa radia tri zásobné jamy, ktoré boli situované vnútri i mimo domami zastavanej plochy.

Na skúmanej ploche sa odkryli aj dve dvojice objektov, ktoré boli dlhšou osou situované rovnobežne a orientované zhruba v smere S – J. Svojim tvarom pôdorysu pripomínali dlhé jamy umiestnené pozdĺž domov, avšak boli výrazne kratšie. Jednu dvojicu v sondách S12 a S13 tvorili objekty S12/9A a S13/113, a druhú v sonde S14 objekty S14/157 a S14/144. Práve druhá dvojica, na prvý pohľad naznačuje existenciu domu, bola na základe vyhodnotenia geofyzikálneho plánu pôvodne označená ako dom H127.

Pri prvej dvojici, z ktorej objekt S12/9A vykazoval dĺžku 12,5 m a objekt S13/113 dĺžku 10,3 m, sa neodkrýval priestor medzi nimi, takže nie je možné s istotou tvrdiť, že sa v ňom nenachádzali kolové jamy. Severný okraj oboch jám je síce v jednej úrovni, ale južný okraj objektu S12/9A výraznejšie presahuje pomyselnú líniu, tak ako v severnej časti. Objekt S12/9A je situovaný tak, že pozdĺžnou osou je v línii objektu H132/9. Medzi oboma objektami je jasné prerušenie. Zároveň keramický obsah oboch jám je rozdielny. Podľa keramického materiálu patrí objekt S12/9A prelengyelskému horizontu (obr. 34: 14–17, 19) a objekt S13/113 obsahoval keramický materiál železovskej skupiny (obr. 35: 8, 9). Tento poznatok naznačuje, že pri označovaní jednotlivých domov na geofyzikálnom pláne iba na základe podlhovastých jám, môže dôjsť k nepresnostiam, ktoré sa odhalia pri terénnom výskume.

V sonde S14 sa zachytili dve podlhovasté jamy, z ktorých objekt S14/157 (obr. 35: 7) je pozdĺžnou osou orientovaný ako objekt H126/123, avšak objekt S14/144 (obr. 35: 10–12) sa od pozdĺžnej osi objektu H126/124 výraznejšie odkláňa. Keďže obidve pozdĺžne osi objektov S14/157 a S14/144 nie sú súbežné, nemohli byť v konečnom dôsledku obidva objekty označené ako dom H127. V priestore medzi oboma objektami boli zachytené štyri kolové jamy (objekty S14/152–S14/155), ktoré v pôdoryse majú tvar kosoštvorca. Nie je vylúčené, že môže ísť o bližšie neurčenú stavbu. Keramický inventár (obr. 35: 7, 10–12) z obidvoch jám možno zaradiť do záveru III. stupňa železovskej skupiny.

K ojedinelým keramickým výrobkom sa radia tri predmety. Prvým je polguľovitá misa s rúrkovitým otvorom na «pitie» (obr. 35: 13) z objektu S11/7. Z tohto objektu pochádza i fragment kosteného hladítka. K podobnému účelu mohla slúžiť aj nádoba neurčitého tvaru z objektu S14/157, z ktorej sa zachoval zlomok okraja s jazykovito upravenou výlevkou (obr. 35: 3). Tretím keramickým exemplárom je miniatúrna nádobka vyhotovená z dvoch častí a negatívmi po ulomení oboch úšiek umiestnených pod úzkym otvorom, ktorá sa zachytila vo výplni objektu S14/157 (obr. 35: 2). Obidva hlinené predmety sa zachytili pri prehľbovaní vrstvy v Q206 objektu S14/157. Okrem troch zlomkov lopatkovitých hladítok vyhotovených z kosti tvoria nálezový súbor hlinených predmety, medzi ktorými sú zastúpené prasleny (obr. 36: 2–5), závažie (obr. 36: 1) a fragment valcovitého tvaru s priehlbínou na jeho konci (obr. 35: 1). Celkový inventár dopĺňa početný súbor štiepanej industrie vyhotovenej z viacerých surovín.

V priebehu štvrtej výskumnej etapy na sídliskovom komplexe vo Vrábľoch sa odkryli štyri pôdorysy kolových domov, ktoré z časového hľadiska patria do obdobia železovskej skupiny. Zdokumentované zahĺbené sídliskové objekty poskytli keramický materiál naznačujúci koniec trvania sídliska. Ide o horizont nálezov patriacich do záveru železovskej skupiny a na začiatok prelengyelského stupňa. Výskum jednoznačne potvrdil, že na sídlisku ide o viacfázovú výstavbu kolových domov, ktoré jednak porušili staršie sídliskové objekty, ale po ich zániku boli v ich pôdorysnej dispozícii zahĺbené mladšie jamy. Odkryté domy vykazujú rozdielnu dĺžku i orientáciu. Zatiaľ nejasnou, nevyriešenou otázkou ostáva nezachytenie vonkajších jám po stĺpovej konštrukcii steny domu, ale i nezachytenie trojíc stredových kolových jám v celej dĺžke pozdĺžnych jám.

Literatúra

- Cheben/Furholt 2018* – I. Cheben/M. Furholt: Výskum sídliskového areálu kultúry lineárnej vo Vrábľoch. *AVANS* 2013, 2018, 77–79.
- Furholt a d'. 2014* – M. Furholt/J. Batora/I. Cheben/H. Kroll/K. Rassmann/P. Tóth: Vrábľe-Veľké Lehemby: eine Siedlungsgruppe der Linearbandkeramik in der Südwestslowakei, Vorbericht über die Untersuchungen der Jahre 2010 und 2012 und Deutungsansätze. *Slovenská archeológia* 62, 2014, 62, 227–266.

FORSCHUNG DER LÄNGSHÄUSERNGRUNDRISSSE IN SIEDLUNGSAREAL IN VRÁBLĚ. Vrábľe (Bez. Nitra), Flur Veľké Lehemby, Ausgrabung für wissenschaftliche und Dokumentationszwecke, Siedlungsareal II, Hausgrundriss, Neolithikum, Linearbandkultur, Želiezovce-Gruppe, Bükker Kultur. Deponierung der Funde: Archäologisches Institut der SAW, Nitra. Das Forschungsprojekt über die linearbandkeramische Siedlungsgruppe in Vrábľe hängt in mehrfacher Weise eng mit der Anwendung geophysikalischer Untersuchungsmethoden in der Archäologie zusammen. Zum einen wurde der Fundplatz überhaupt erst mittels geophysikalischer Prospektion entdeckt. Obwohl es sich um einen der größten linearbandkeramischen Fundplätze Europas handelt, war seine Existenz bis 2009 unbekannt. Die Ausgrabung ist seit 2016 in der Infrastruktur des SFB eingebettet und daraus profitieren in großem Maße aus der Expertise der dort vertretenen Disziplinen, wie Palynologie und Geoarchäologie, Archäobotanik, Zooarchäologie, Datierung und Modellierung. Während der Ausgrabungskampagne 2016 wurde eine Gruppe von vier eng bei einander stehenden Häusern flächig ausgegraben (Häuser H131, H132, H133, H126 und das zweifelhafte Haus H127) am südlichen Rand in Siedlungsareal II. Die Ausgangshypothese war die einer im wesentlicher zeitgleich bestehender Hausgruppe ausgegraben. Jedoch zeigte sich im Laufe der Ausgrabung, dass es sich um eine Ansammlung nachzeitiger Häuser handelt. Die Grabungsfläche wurde in die Schnitte S11-S14 aufgeteilt, insgesamt 2283 qm. Das Haus H131 ist in den Schnitten S11 (52 × 14 m) und S12 (20 × 25 m) komplett ausgegraben. Neben den Längsgruben fanden sich dachtragende Pfosten in sieben Jochen. Wandstrukturen wurden nicht dokumentiert. Pfostengruben konnten im Planum und im Profil deutlich dokumentiert werden, Pfostenreste fanden sich nur in Objekten H131/60 und H131/70. In beiden Fällen zeigten die Pfosten einen Durchmesser von 35 cm. Eine Besonderheit befindet sich in Haus H131/70, wo die Pfostenspur diagonal zum Planum zu sehen war. Wir deuten dies als Hinweis darauf, dass der Pfosten nach Aufgabe des Hauses gekippt und herausgezogen worden ist. Die westliche Längsgrube H131/65 ist auf 26,5 m als relativ regelmäßige schmale Grube erhalten. Der südliche Teil zeigt eine deutliche Ausbuchtung und Vertiefung. Hier zeigen sich zwei Phasen, einmal eine tiefere Eingrabung mit flachem Boden (Objekt S12/65a), die dann von einem jüngeren Recutting der Längsgrube (Objekt H131/65) geschnitten wird. Die östliche Längsgrube besteht aus zwei nicht zusammenhängenden Objekten, H131/7 und H131/57. Im nördlichen Teil zeigt diese Längsgrube eine schmale, gerade Form, im Süden zwei deutliche Ausbuchtungen, einmal in der Mitte (Objekt S12/57b), sowie am südlichen Ende (Objekt S12/57a).

Das wesentliche Teil des Hauses H132 ist im Schnitt S11 erfasst. Die östliche Längsgrube (in den Schnitten S11 und S12) besteht aus dem Objekt H132/25. Die Hauslänge konnte nicht bestimmt werden, obwohl der im Schnitt S12 der südliche Teil der westlichen Längsgrube H132/9 ausgegraben wurde. Das Haus H132 wurde etwas nach Norden versetzt. Obwohl die Objekte H132/9 und H131/57 im Planum genau aneinandergrenzen, ließ sich im Profil nicht feststellen, welche Grube älter ist. Die ^{14}C -Daten geben hier aber eine beträchtliche Hilfe. Die Längsgrube H132/25 zeigt im Querprofil einen flachen, leicht muldenförmigen Boden und eine steile Wand. Im Norden befindet sich eine ovale Eingrabung (Objekt S11/24, die wahrscheinlich einen späteren (jüngere flache Grube/Vertiefung) Eingriff darstellt. Die ^{14}C -Daten deuten darauf hin, dass das Haus H132 älter ist als das Haus H131. Jedoch befinden sich in der Verfüllung der westlichen Längsgrube auch jüngere ^{14}C -Proben, die darauf hindeuten, dass sie auch noch offen stand, als das Haus H131 genutzt wurde.

Das Haus H133 ist mit sechs querjochen dokumentiert, und es ragt nördlich aus dem Schnitt S11 heraus. Das südliche Ende ist im Schnitt S13 erfasst. Zwei Vorratsgruben S13/114 und S13/120 befinden sich südlich des Hauses H133, wobei eine Zugehörigkeit archäologisch nicht abgesichert ist. Das Haus H133 ist jünger als das Haus H132, was durch die ^{14}C -Daten untermauert wird. Den Grundriss des Hauses H133, dessen nördlicher Teil nicht aufgedeckt wurde, grenzen die langen Gruben ab. Auf der westlichen Seite befand sich das Objekt H133/26, das auf dem Niveau der vierten Reihe der Pfostengruben abgeschlossen wurde. Seine nördliche Fortsetzung, bzw. weiterer Teil, wurde auch nach der Vertiefung des Abschnittes, wo man den Verlauf der langen Grube erwartet hatte, nicht belegt. Westliche Längsgrube H133/26 zeigt im Querprofil eine abgerundet muldenförmige Struktur. Im Objekt H133/37 (östliche Längsgrube) ist eine jüngere Eingrabung im zentralen Teil (Objekt S11/37a). Im Süden die Erweiterung, sollte die einen späteren Eingriff repräsentieren (Objekt S11/37b). Östliche Längsgrube H133/37 hat einen schmalen Verlauf und ein muldenförmiges Profil, das im nördlichen und südlichen Teil sehr gut dokumentiert ist.

Das Haus H126 ist ein mit sehr gut erhaltenen wandtragenden Pfosten und zwei möglichen Wandpfosten. Nach der Struktur der Längsgruben zu urteilen, wurde das Haus komplett ausgegraben, oder abgedeckt und dokumentiert – nur wenige Quadranten wurden erforscht. Die westliche Längsgrube H126/123 ist im Querprofil leicht muldenförmig, im Längsprofil flach und regelmäßig mit einer einzigen homogenen Schnitt. Lediglich im Norden befindet sich direkt unter dem Planum 1 ein Rest einer Hüttenlehmkonstruktion. Die östliche Längsgrube H126/124 ist im Längsprofil unregelmäßiger Form, mit einem flachen Bereich im Norden und einem ebenso flachen zentralen Teil, während dazwischen und am Südende zwei Vertiefungen zu sehen sind, die aber der Verfüllung nach zu urteilen, die ursprüngliche Form dieser Längsgrube darstellen. Im Querprofil befinden sich sowohl muldenförmige Abschnitte, als auch ein fast schon spitz zulaufender Boden.

Es ließen sich zu diesem im Geomagnetikplan definierten Haus H127 keine Pfosten verifizieren, und die Längsgruben sind sehr kurz und unterschiedlicher Ausrichtung. Daher wird dieses lediglich als mögliches Haus bezeichnet. Vielleicht geht es um einen sehr kleinen viereckigen Bau mit Pfostenkonstruktion – dokumentiert waren vier Pfostenlöcher. Das Objekt S14/157 ist als westliche Längsgrube dieses möglichen Hauses/Bau bezeichnet. Im Querprofil zeigt sich eine flache Form, im Längsprofil ebenso, wobei am Südende eine spätere Vertiefung zu sehen ist, die im Querprofil eine Kegelstumpfform andeutet. Das Objekt S14/144 ist als Grube bezeichnet, weil es keine sichere Hauszuweisung gibt. Allerdings sieht diese Grube wie eine Längsgrube aus. Im Querprofil ist sie muldenförmig, im Längsprofil leicht unregelmäßig, mit zwei Vertiefungen im südlichen Bereich. Bei südlichen Ende des Objekt S14/144 war bei den östlichen Rande in Skelettgrab erfasst, das sich in Superposition befand.

Im Zusammenhang mit der Lösung der zentralen Fragestellungen des Projektes, der sich auf die Siedlungsgruppe von Vráble konzentriert, sucht das Vráble-Projekt eine Einbettung dieser Erkenntnisse in den landschaftlichen Kontext. Daher werden seit 2017 Prospektionen und kleinere Grabungen im oberen Žitavatal durchgeführt worden, um die Stellung Vrábles in der weiteren Siedlungslandschaft verstehen zu können, und der Frage nachzugehen, inwieweit die Siedlungskonzentration von Vráble von der regionalen Siedlungsstruktur abweicht, und ob es sich um eine zentrale Siedlung in einem größeren Siedlungssystem handelt.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V SEDMEROVCI²⁹

Ivan Cheben – Michal Cheben – Adrián Nemergut – Petra Chebenová

V rámci realizácie projektov bol na lokalitách v polohách Kašník a Podjamie, v katastri obce Sedmerovec, realizovaný zisťovací archeologický výskum. Ten nadväzoval na výsledky prieskumu z predchádzajúcej výskumnej sezóny, ktorý bol zameraný na verifikáciu známych a vyhľadávanie nových primárnych zdrojov rádiolaritu s dokladmi pravekej ťažby v oblasti bradlového pásma na strednom Považí, ako aj na overenie archeologických lokalít nachádzajúcich sa v ich bezprostrednej blízkosti (Cheben et al. 2020).

1. S e d m e r o v e c (okr. Ilava), poloha K a š n á k, výskum, ťažobné pole, nedatovateľné. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Lokalita leží na temene kopca, asi 1 km severovýchodne od obce Sedmerovec (obr. 114: A). Nachádza sa vo výške 360 m n. m. Rádiolaritová surovina vo forme nodúl tu vystupuje na výraznej terénnej elevácii, kde sa zistilo viacero nerovnako veľkých zahĺbených jám kruhového tvaru. Kopec bol v minulosti na západnej strane odťažený lomom na vápenec. Pingy sú rozložené v dvoch radoch na stupňovitom, resp. terasovitom zatrávnenom a čiastočne stromami i kríkmi porastenom svahu. Okolie ťažobného areálu je v súčasnosti poľnohospodársky využívané, čo umožňuje povrchovým prieskumom získať surovinu, ako aj štiepanú kamennú industriu. Z farebných variet sa vyskytujú svetlosivé, čierne, sivožlté až béžovo sfarbené rádiolarity, ktoré majú typickú drsnú vápnitú kôru svetložltej až béžovej farby. Kôra má hrúbku 1–1,5 cm. Na nodulách sa dá často pozorovať vrstevnatosť. Takto sfarbené variety rádiolaritu, ako aj fakt, že majú kôru, neboli doposiaľ zistené na skúmanom území tejto časti Bradlového pásma.

Pred výskumom pingy sa uskutočnil geofyzikálny prieskum georadarom. Ten však nepriniesol očakávané výsledky. Georadarom nebola zachytená ani šachta pingy. Pinga mala lievikovitý tvar s priemerom približne 6 m. Výkopové práce sa uskutočnil v jej západnej polovici. Prehlbovaním vrstiev sa začalo na severnej a západnej strane obnažovať skalné podložie. Vrchný zásyp reprezentovala humusovitá vrstva, pod ktorou bola zachytená suťová vrstva, tvorená rôzne veľkými fragmentami materskej horniny (obr. 114: B). Tá siahala až po skalné podložie. V časti sutín sa zachytili dve vrstvy tvorené čiernou ílovitou hlinou. Prvá vrstva bola uložená zhruba v polovici profilu a druhá bola zistená nad skalným podloží. Ide zrejme o dva pôdne horizonty. Ich prítomnosť nasvedčuje tomu, že pinga bola po opustení dlhšiu dobu otvorená. Následne bola pinga z časti zasypaná pravdepodobne materiálom, hlušinou z jednej z vedľajších ping a opäť bola dlhšiu dobu ponechaná. Dôležité bolo tiež zistenie, že sa nezachytil odvalový kužeľ pingy tvorený vykopanou horninou. Vyťažená hornina bola deponovaná pravdepodobne do vedľajšej pingy. V hĺbke cca 1,3 m sa nachádzalo skalné podložie. Dno pingy bolo nepravidelné, s dvomi výraznými depresiami situovanými zhruba v jej strede. Severná a západná stena bola tvorená vrstvami krinoidového vápenca, ktorých sklon bol na sever pod uhlom 50–60°. Južná stena bola tvorená jednou masívnou platňou vápenca.

V zásype pingy sa nepodarilo nájsť žiaden archeologický materiál ani rádiolaritovú surovinu. Datovať pingu preto nie je možné. Materiál z doterajších povrchových zberov z okolia pingy možno rámcovo zaradiť do neolitu až eneolitu (Cheben et al. 2020).

2. S e d m e r o v e c (okr. Ilava), poloha P o d j a m i e, prieskum, výskum, sídlisko, mezolit(?) – eneolit. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Lokalita je situovaná na vyššej terase v nadmorskej výške 300 m, s výborným výhľadom do Vážskej nivy. Vzdialená je približne 500 m severovýchodne od intravilánu obce (obr. 114: B).

Pred samotným výskumom bol vykonaný povrchový zber. Jeho cieľom bolo zachytiť rozsah lokality a získať materiál pre bližšie chronologické zaradenie osídlenia. Získaných bolo 1300 ks štiepanej kamennej industrie. Pozostávajú z osemnástich kusov rádiolaritovej suroviny so stopami manipulácie, z 31 jednodostavových jadier z rádiolaritu, jedno jadro bolo upravené s vodiacími hranami (obr. 115: 8), v jednom prípade sa našlo ihlanovité jadro s paralelnou ťažbou po obvode zo všetkých strán (obr. 115: 3). Našlo sa aj trinásť rezíduí jadier a 55 fragmentov jadier, všetky z rádiolaritu, okrem dvoch kusov, ktoré boli prepálené. Identifikovaných bolo tiež 154 čepelí, čepielok a ich fragmentov z rádiolaritu. Kolekcia obsahuje 303 úštepov, okrem jedného kusu zo silicifikovaného pieskovca boli všetky z rádiolaritu. Najpočetnejšiu skupinu reprezentujú fragmenty úštepov a malé úštepy, pričom 692 ks

²⁹ Príspevok vznikol s podporou projektov APVV-14-0742 a VEGA 2/0101/19.

je z rádiolaritu, šesťnásť artefaktov z prepáleného rádiolaritu, dva kusy boli patinované a jeden je zo silicifikovaného pieskovca. Rozpoznaná bola aj rydlová trieska z rádiolaritu. Všetky retušované nástroje boli vyrobené z rádiolaritu. Ide o dve čepeľové škrabadlá, fragment čepeľového škrabadla, fragment bližšie neurčeného škrabadla, kosákovú čepeľ, fragment kosákovej čepele (obr. 116: 1), tri fragmenty šikmo retušovaných čepelí (pravdepodobne kosákových čepelí), tri čepele s miestnou (úžitkovou) laterálnou retušou, tri romboidy z rádiolaritu (obr. 115: 5, 6), z toho jeden bol prepálený (obr. 115: 4), úštep s retušou a fragment úštepu s retušou. Z povrchového zberu pochádza aj fragment brúseného artefaktu z bližšie neurčenej suroviny (obr. 116: 2).

V druhej etape sa uskutočnil geofyzikálny prieskum pomocou magnetometra, počas ktorého boli zistené viaceré anomálie naznačujúce sídliskové objekty.

V záverečnej etape bol realizovaný samotný výskum. Vyhĺbených bolo desať sond. Nakoľko bola plocha lokality zarastená kukuricou, sondy 1–5 boli vytýčené v jednej osi, 10 m od seba, pozdĺž poľnej cesty pretínajúcej lokalitu. Rozmery každej sondy boli 1 × 1 m. Sonda 3 bola rozšírená na rozmer 2 × 3 m, teda o ďalších päť sond s rozmermi 1 × 1 m. Sedimenty zo sond boli preosievané. V sonde 10 bola zachytená vrstva ornice, v ktorej sa nachádzal archeologický materiál. Pod ňou sa nachádzala vrstva hnedožlteho ílu bez nálezov. V sondách 1–9 bola zistená vrstva ornice, ktorá prekrývala svetlú sivohnedú hlinitú vrstvu, v ktorej sa rovnako ako v ornici nachádzali nálezy kamennej industrie a črepový materiál. V sondách 4–6 bol nájdený zahĺbený objekt nepravidelného oválneho tvaru s členitým dnom, v ktorom sa našli kamenné artefakty a keramické nálezy. Nálezy z ornice zo sond 1–10 pozostávajú z 1052 štiepaných kamenných artefaktov a keramického materiálu. Okrem jedného úštepu z eratického silicitu boli všetky kamenné nálezy z rádiolaritu. Získané boli tri kusy suroviny so stopami opracovania, 25 jadier (obr. 115: 2). Súbor pozostáva ďalej z deviatich fragmentov jadier (obr. 115: 1), 194 čepelí, čepielok a ich fragmentov, tablety, 375 úštepov, 442 fragmentov a malých úštepov. Z retušovaných nástrojov bol získaný vrub, úštep s retušou a čepeľovitý úštep so šikmou retušou (obr. 115: 7). Materiál zo sivohnedej hlinitkej vrstvy, nachádzajúcej sa pod orniciou v sondách 1–9 pozostáva zo 749 kusov štiepaných kamenných artefaktov z rádiolaritu a keramického materiálu. Kamená industria obsahuje deväťnásť jadier, štyri fragmenty jadier, 130 čepelí, čepielok a ich fragmentov, 342 úštepov a 254 fragmentov a malých úštepov. Zo zahĺbeného objektu 1, zo sond 4–6, bolo získaných 210 kusov štiepanej kamennej industrie z rádiolaritu a fragmenty keramického materiálu (obr. 116: 4–7). Kamenné artefakty pozostávajú zo siedmich jadier, 52 čepelí, čepielok a ich fragmentov, 136 úštepov, päťnásť fragmentov a malých úštepov. V objekte bol nájdený aj fragment brúseného artefaktu s vyvŕtaným otvorom z bližšie neurčenej suroviny (obr. 116: 3).

Získaný súbor nálezov možno na základe mikrolitov zaradiť s najväčšou pravdepodobnosťou do mezolitu a prostredníctvom kosákovej čepele, brúsenej kamennej industrie do neolitu až eneolitu, vďaka keramickému materiálu do lengyelskej kultúry.

Literatúra

Cheben et al. 2020 – I. Cheben/M. Cheben/A. Nemergut/M. Soják: Prieskum rádiolaritových ťažobných polí a ich zázemia na strednom Považí. *AVANS 2015, 2020*, 72–78.

ARCHAEOLOGICAL RESEARCH IN SEDMEROVEC. Sedmerovec (Ilava district), Kašník and Podjamie sites, research for scientific and documentation purposes, mine working, settlement layer, Mesolithic, Neolithic, Eneolithic. Finds deposited at: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra. Evaluation excavation followed from the results of previous research (*Cheben et al. 2020*). Investigation of a pinga at the site of Kašník was preceded by a georadar geophysical survey which had not brought expected results. The pinga was funnel-shaped, with diameter of approx. 6 m. Excavations were carried out in its western half. The upper backfill was represented by a humus layer with a debris layer detected below it (Fig. 114: B). Two layers of black clay soil were detected in the debris. First of them was deposited approx. in the middle of the profile and the second one was detected above the bedrock. They are probably two soil horizons. Their presence suggests that the pinga was opened for some time after it had been abandoned. Later, the pinga was partly backfilled, probably with material from one of nearby pinges, and abandoned again for a long time. The fact that no mound of excavated rock was detected is an important finding. Exploited rock was probably deposited in a nearby pinga. Bedrock was found approx. 1.3 m deep. The northern and western walls were made up by layers of crinoidal limestone sloping northwards in 50–60° angle. The southern wall was made up by one massive limestone plate. No archaeological material or radiolarite raw material was discovered in the pinga's backfill. Thus, it is impossible to date the

pinge. The material collected in 2015 from the ping's nearby surroundings can be roughly classified in the Neolithic/Eneolithic (*Cheben et al. 2020*).

Prior to the research at the site of Podjamie, a surface collection was carried out obtaining 1,300 exemplars of chipped lithic industry. The collection was almost exclusively made of radiolarite, rarely from burned silicite or silicified sandstone. Finds contained raw material with traces of manipulation, cores, blades, bladelets and their fragments. The most numerous group contains flakes and their fragments. A burin splinter was also detected. All retouched tools were made of radiolarite. They consist of two blade endcrappers, fragment of a blade endscraper, fragment of an unspecified endscraper, sickle blade, fragment of a sickle blade (Fig. 116: 1), three fragments of obliquely retouched blades, three blades with local lateral retouch, three rhomboids from radiolarite (Fig. 115: 5, 6), one of them burned (Fig. 115: 4), flakes with retouch and a fragment of a retouched flake. A fragment of a polished artifact from an unspecified raw material also comes from the surface collection (Fig. 116: 2). In the second stage, a geophysical survey by magnetometer was carried out detecting several anomalies suggesting settlement features. The research itself was carried out in the final stage. Ten trenches were excavated. As the area of the site was overgrown with corn, the trenches were located along one axis, along the field lane crossing the site. In trench 10, a layer of topsoil containing archaeological material was detected. Below, there was a layer of brown-yellow clay without finds. In trenches 1–9, a layer of topsoil was detected. It covered a pale grey-brown layer of loam including – like the topsoil – finds of lithic industry and sherds. In trenches 4–6, a sunken feature of irregular oval shape with rugged bottom was discovered. Lithic artifacts and pottery finds were found in it. Finds from the topsoil from trenches 1–10 consist of 1,052 chipped lithic artifacts and pottery material. Apart from one flake from erratic silicite, all lithic finds were made from radiolarite. The obtained exemplars included pieces of raw material with traces of trimming, cores (Fig. 115: 1, 2), blades, bladelets and their fragments, a tablet, flakes, fragments and small flakes. As for retouched tools, there was a notch, retouched flake and a blade-shaped flake with oblique retouch (Fig. 115: 7). The material from the grey-brown loam layer situated below the topsoil in trenches 1–9 consists of 749 exemplars of chipped lithic artifacts made from radiolarite and pottery material. Lithic industry contains cores, blades, bladelets and their fragments, flakes, their fragments and small flakes. 210 exemplars of chipped lithic industry from radiolarite and fragments of pottery material were obtained from sunken feature 1 (Fig. 116: 4–7). The lithic artifacts consist of cores, blades, bladelets and their fragments, flakes, their fragments and small flakes. A fragment of a polished artifact with a drilled hole from unspecified raw material was discovered in the feature (Fig. 116: 3). The obtained assemblage of finds can be – based on microliths – most probably classified in the Mesolithic and – thanks to the sickle blade, polished lithic industry – in the Neolithic/Eneolithic; the pottery material dates in in the Lengyel culture.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM V BRATISLAVE-ZÁHORSKEJ BYSTRICI

Pavol Jelínek

Bratislava, časť Záhorská Bystrica (okr. Bratislava IV), intravilán, poloha Krče, predstihový záchranný výskum vyvolaný výstavbou bytového domu, polykultúrne sídlisko, mladšia doba kamenná, lengelska kultúra, neskorá doba kamenná, horizont Prostějov – Držovice, staršia doba železná, doba rímska, včasný stredovek. Uloženie nálezov: Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum, Bratislava.

Lokalita je situovaná v južnej časti katastra mestskej časti Záhorská Bystrica a bezprostredne sa dotýka, resp. je okolitou výstavbou postupne včleňovaná do intravilánu obce. Leží na ľavom brehu Vápenického potoka. Leží v tesnej blízkosti dominantnej polohy Dievčí hrádok, vzdialenej cca 300 m juhovýchodným smerom. Nadmorská výška v polohe Krče (v mieste výstavby) sa pohybuje od 172 do 173 m. Celková plocha výskumu zaberala 3770 m², na ktorej bolo zachytených 52 objektov rôzneho tvaru a funkcie. Sedemnášť objektov neobsahovalo žiaden materiál, ktorý by umožnil ich datovanie.

Z objektu 53 pochádza kamenný otlákač, čo ho, spolu s jeho polohou, s opatrnosťou umožňuje datovať do eneolitu. Ďalšie objekty bez nálezov, niektoré je možné interpretovať ako zásobné jamy, by svojou polohou aspoň čiastočne na základe horizontálnej stratigrafie možné datovať do eneolitu, pretože na pláne lokality dopĺňajú priestorové štruktúry vytvárané práve eneolitickými objektami.

Ostatné objekty je možné podľa archeologického materiálu, ktorý obsahovali datovať do viacerých období. Objekt 48, sídlisková jama obsahovala keramiku lengyelskej kultúry. Nie je však jasné, či ide o mladoneolitický alebo staroneolitický materiál. Väčšinu, 31 preskúmaných objektov je možné na základe črepového materiálu datovať do neskorého eneolitu. Objekty 44A a 44b ako piecku s predpecnou

jamou (obr. 37). Ostatné objekty tvorili jamy rôznej veľkosti, z ktorých môžeme u niekoľkých predpokladať zásobnú funkciu. Niektoré objekty, napr. 1, 22b, 26 a ďalšie obsahovali torzá nádob. Iné boli opatrne datované len na základe zloženia niekoľkých, inak atypických črepov (napr. objekt 39).

Kultúrna príslušnosť eneolitického materiálu je rôznorodá. Vo výzdobných motívoch nachádzame rytú výzdobu, kolkovanie, brázdnený vpich, a leštenie. Veľká časť črepov je zdršňovaná slamovaním. V plastickej výzdobe nachádzame obežné lišty, jazykovité výčnelky, hrubé nálepy na džbánu z objektu 47 alebo nefunkčné nálepy imitujúce ušká nádob. Tvary predstavujú amfory, rôzne tvarované džbány, misky so zatiahnutým okrajom. Celkovo sa v materiáli miešajú prvky postbadenských kultúr: kultúry Kosihy-Čaka, jevišovickej kultúry a bošáckej skupiny. V materiáli neboli zachytené črepy s výzdobou zvoncovitých pohárov ani kultúry so šnúrovou keramikou. S istou opatrnosťou to umožňuje získaný materiál predbežne datovať do prvej polovice 3. tis. p. n. l., do horizontu Strachotín – Držovice (Peška 2013, 97nn). Z nálezového súboru pochádza aj kamenná industria: trecie podložky, otlákače a až nápadne malé množstvo brúsenej a štiepanej industrie.

Objekt 42 – chata, bol na základe keramického materiálu datovaný do staršej doby železnej.

Z doby rímskej sa dochovali dva objekty. Objekt 41, nádobu položenú nabok, bolo po preplavení výplne možné interpretovať ako žiarový urnový hrob. Ako objekt 51 bola označená kumulácia črepov a kostí. Pôvodne išlo azda o plytkú jamu, vyplnenú keramikou z eneolitu, doby laténskej a doby rímskej.

V objekte 49 bol zistený nevýrazný črepový materiál, umožňujúci jeho datovanie do včasného stredoveku.

Literatúra

Peška 2013 – J. Peška: *Morava na konci eneolitu*. Olomouc 2013.

THE RESCUE EXCAVATION IN BRATISLAVA-ZÁHORSKÁ BYSTRICA. Bratislava, district Záhor-ská Bystrica (Bratislava IV district), urban area, development-led rescue excavation initiated by construction of a residential block, polycultural settlement, Late Iron Age, Lengyel culture, Late Stone Age, Prostějov-Držovice horizon, Early Iron Age, Roman period, Early Middle Ages. Finds deposited at: Slovenské národné múzeum – Archeologické múzeum, Bratislava. 51 settlement features were studied (Neolithic, Late Eneolithic, Early Iron Age, Roman period, Early Middle Ages) as well as one cremation burial from the Roman period. Features from the Eneolithic together with not dated pits create structures which could be settlement units – storage and other pits surrounding the area around the house which had not left archaeological record. Feature 44 (Fig. 37) is a kiln with a loading pit. The residential unit is represented by a sunken hut from the Early Iron Age. One settlement feature and a cremation urn burial come from the Roman period. The finds are complemented by rare features of the Lengyel culture and the Early Middle Ages.

VÝSKUM PALEOLITICKEJ LOKALITY V SENI I³⁰

Eubomíra K a m i n s k á

S e ň a (okr. Košice-okolie), poloha S e ň a I, extravilán, archeologický výskum pre vedecké a dokumentačné účely. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra, Oddelenie pre výskum východného Slovenska, Košice.

V roku 2015 sa Archeologický ústav SAV, Nitra, OVVS, Košice zapojil do projektu SFB 806 „Our way to Europe“, ktorého riešiteľom je Univerzita v Kolíne nad Rýnom (Nemecko). V rámci realizácie projektu sme v roku 2016 urobili krátkodobý výskum pre vedecké a dokumentačné účely na lokalite v Seni I, ktorá je známym mladopaleolitickým náleziskom z výskumu L. Bánesza (1956; 1958) v roku 1955. Osídlenie polohy aurignacienskou kultúrou bolo skúmané v severozápadnom rohu cintorína a potom v pieskovni, ktorá sa nachádzala o 50 m severnejšie. Predstavovalo šesť zoskupení štiepanej kamennej industrie z patinovaného rohovca a kamenných podložiek s otlákami použitými pri štiepaní artefaktov. V pieskovni bola zistený zahĺbený objekt nepravidelného tvaru s dvomi kolovými jamami a štiepaná industria aurignacienu.

Cieľom výskumu bolo zistiť stratigraficko-chronologickú pozíciu aurignacienských artefaktov a získať materiál vhodný na datovanie lokality. Na vhodných miestach sme urobili štyri sondy rôznych veľkostí, spolu na ploche 15 m². Prvé dve sondy boli umiestnené v severozápadnej časti neporušenej plochy cintorína. Nasledujúce dve sondy boli situované západne od cintorína na miestach, kde sa pri prieskume

³⁰ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA 2/0084/18.

nachádzali v oráčiine kamenné artefakty. Táto plocha patrí už do katastra Kechneca, ale tvorí súčasť paleolitickej lokality Seňa I.

Stratigrafia náleziska bola vo všetkých sondách podobná. Prvou vrstvou bola ornica (vrstva 1A), pod ňou nasledoval B-horizont recentnej pôdy (vrstva 1b). Pod ním bola vrstva sprašovej hliny až spraše (vrstva 2), ktorá nasadala na horizont fosílnnej pôdy (vrstva 2/3) ležiaci na štrkoch pleistocénnej terasy Hornádu (vrstva 3). Štiepaná kamenná industria sa nachádzala vo vrstve 2/3. Časť hliny z vrstiev bola osievaná a väčšina preskúmaného materiálu bola preplavovaná, najmä z vrstiev 2 a 2/3.

Stratigrafické pozorovania boli robené priamo na lokalite, sedimentologické rozbory nasledovali po skončení výskumu v laboratóriách. Organický materiál na rádiometrické datovanie sme nenašli (drevené uhlíky), alebo nebol vhodný (zvieracie kosti). Odobrali sa však vzorky na OSL datovanie.

Výskumom sme získali viac ako 278 artefaktov (21 sa našlo pri osievaní prekopanej hliny), dva fragmenty zvieracích kostí a tri hrudky okra. Štiepaná industria bola vyrobená prevažne z patinovaných limnosilicítov, doplnená v malom množstve rádiolaritom a obsidiánom. Prevládali fragmenty úštepov a čepeľí. Z artefaktov typických pre aurignacien sa vyskytli tri prizmatické jadrá, niekoľko škrabadiel, medzi nimi jedno vyčnelé, rydlá, časti čepeľí a retušované úštepy.

Literatúra

Bánesz 1956 – L. Bánesz: Výskum paleolitickej stanice Seňa-cintorín. *Archeologické rozhledy* 8, 1956, 625–631, 657, 658.

Bánesz 1958 – L. Bánesz: Mladopaleolitické objekty v Seni I. *Slovenská archeológia* 6, 1958, 5–20.

THE EXCAVATION OF THE PALEOLITHIC SITE IN SEŇA I. Seňa (Košice-okolie district), rural area, Seňa I site, archaeological excavation for scientific and documentation purposes. Finds deposited at: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra, OVVS, Košice. The excavation for scientific and documentation purposes in Seňa I was carried out in 2016 in cooperation with University in Cologne (Germany) as part of project SFB 806 "Our way to Europe". The Aurignacian site of Seňa I (cemetery) is known from the excavation by L. Bánesz in 1955 (1956; 1958). In 2016, we followed from this excavation by two trenches in the northwestern part of the cemetery and two trenches west of it in the field which is already in the urban area of Kechnec, but they are part of Seňa I site. The excavation brought new information on stratigraphy of the site. Most lithic artifacts were located in the layer of fossile soil (layer 2/3). More than 278 artifacts were discovered (prismatic cores, scrapers, burins, parts of blades, retouched flakes) made mostly from limnosilicites, less frequently from radiolarites and obsidians.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V EXTERIÉRI KOSTOLA NARODENIA PANNY MÁRIE V KRUŠOVCIACH

Tomáš K ö n i g – Andrej V r t e l

K r u š o v c e (okr. Topoľčany), Krušovský park, Ulica Cyrila a Metoda, rím. kat. Kostol Narodenia Panny Márie, parcela č. 1, k. ú. Krušovce, číslo Ústredného zoznamu pamiatkového fondu 193/1. Výskum v súvislosti s obnovou národnej kultúrnej pamiatky, neskororománska murovaná sakrálna architektúra a kostolný cintorín, stredovek – novovek, polovica 13.–18. stor. Prechodné uloženie nálezov: Filozofická fakulta Univerzity Komenského v Bratislave.

Predmetom archeologického výskumu bol dvojvežový románsky kostol (*Westwerk*) s polkruhovou apsidou, ktorý sa nachádza na návrší na severnom okraji obce Krušovce, v areáli historického parku. Na románsky pôvod krušovského kostola upozornil ako prvý V. Mencl (1937, 113–115).

Výskum Katedry archeológie FiF UK sa uskutočnil v období od 9. 2. do 22. 7. 2016 v súvislosti so statickým zabezpečením stavby a so sanáciou murív poškodených vlhkosťou. Odbornými konzultáciami sa na výskumných prácach podieľal I. Staník. Z hľadiska metodiky archeologického výskumu išlo o cieľenú zisťovaciu sondáž obmedzeného rozsahu. Terénnemu výskumu predchádzala etapa geofyzikálnej prospekcie (Tirpák 2012). Po dohode so zástupcami Krajského pamiatkového úradu Nitra sa v exteriéri stavby vytýčili tri sondy.

Sonda S1/16 s rozmermi 175 × 130 cm bola vedená dlhšou osou kolmo na južný múr lode kostola v blízkosti apsidy. Znižovanie plochy sondy sa ukončilo v úrovni 195,98 m n. m. Obnažil sa dvojdielny základ južného obvodového múru lode kostola. Spodná časť základu, vytvorená do základovej ryhy, sa

skladala z vrstiev ubitej zeminy a z riadkov ostrohranných kameňov položených na hlinu. Horná, murovaná časť základu, bola vybudovaná z lomových kameňov (10–35 cm) spájaných maltou a vyššie, od úrovne 196,60 m n. m. z plevových tehál ($32 \times 16/17 \times 6$ cm). Kamenné murivo sa vyznačovalo miernym zošíkmením, t. j. rozšírením smerom nadol. Plevovky boli ukladané v troch vodorovných radoch, v prvom riadku ako väzaky, v druhom ako behúne a v treťom najvyššom zase ako väzaky; iba tri tehly v severozápadnom kúte sondy boli položené odlišne – na hranu. Použitá ložná malta bola vápenná, s piesčitým plnivom (piesok frakcie do 3 mm) a s výrazným podielom zŕn nerozmiešaného vápna (max. priemer 8 mm). Murovaná časť základu mala celkovú výšku 75 cm (obr. 72: 1). Vo vrchnej úrovni tzv. cintorínskej vrstvy sa pri prehľadávaní za pomoci detektoru kovov našla minca – Uhorsko, Leopold I., denár z roku 1692 (určenie M. Budaj, Slovenské národné múzeum – Historické múzeum).

Sonda S 2/16 – výkop tvaru nepravidelného päťuholníka s rozmermi $110 \times 110 \times 110 \times 100 \times 190$ cm) situovaný pri severnom obvode veže kostola, v tupom uhle, ktorý zvierá s oporným pilierom. Hĺbka sondy sa pohybovala okolo hodnoty 196,76 m n. m. V južnom profile sondy sa zistil dvojdielny základ veže. Spodnú časť základu tvorila hrubá vrstva zeminy – spraše ubitej v základovej ryhe a vyššie dva vodorovné riadky plevových tehál, ktoré boli v každom rade kladené ako viazacie. Riadky tehál od seba oddeľovala medzivrstva spraše. Hrúbka ložnej škáry sa pohybovala v rozmedzí 2–4 cm, kolmé styčné škáry mali najviac 3 cm. Na tehľach sa nezistili zvyšky staršej nalepenej malty, na tejto stavbe boli použité primárne. Vrchná časť základu bola vymurovaná z tehál s obsahom pliev ($34 \times 16/17 \times 6$ cm) spájaných vápenno-piesčitou maltou svetlosivej farby. Spodný rad pozostával z tehál-plevoviek položených na hranu, prostredný riadok z behúňov a najvyšší z väzakov. Murivo bolo výrazne obtečené maltou s nepravidelným povrchom, čo poukazuje na realizáciu do vopred vykopanej ryhy, ktorá určila šírku základu. Tehlový murovaný základ meral na výšku 32 cm. V juhozápadnom kúte sondy sa zachovalo torzo staršej nálezovej situácie/stavebnej akcie (obr. 72: 2). V západnom sektore sondy, v úrovni 196,83 m n. m. sa zdokumentoval hrob 1/16, porušený barokovým murivom oporného piliera veže kostola. V pôvodnej polohe sa zachovali iba stavce drierkovej oblasti a niekoľko fragmentov ďalších kostí. V kategórii drobných predmetov si zaslúži pozornosť najmä bronzové nákončie opaska v tvare štylizovanej lalie datované do 14. stor. Nález pochádza z cintorínskej vrstvy.

Sonda S3/16 s rozmermi 200×90 cm bola umiestnená v kúte medzi severným obvodovým múrom lode kostola a západnou stenou sakristie. Prehľbovanie sondy sa zastavilo v úrovni 196,44 m n. m. Odkrytá nálezová situácia ukázala, že štruktúra základu severnej bočnej steny lode bola opäť dvojdielna. Hĺbku základovej škáry sa nepodarilo zistiť. Spodná časť základu sa skladala z viacnásobne sa striedajúcich vrstiev ubitej zeminy – spraše a riadkov nepravidelných ostrohranných kameňov menšieho formátu (max. 18 cm) kladených do sprašovej hmoty. Vrchná časť základu sa začínala v úrovni 196,91 m n. m. murivom z lomového kameňa spájaného maltou. Malta bola vápenno-piesčitá, svetlo-sivej farby, veľmi pevnej konzistencie, s obsahom kúskov nerozmiešaného vápna a väčších kamienkov (max. 35 mm). Na kamenné murivo dosadal jeden riadok tehál-plevoviek uložených vedľa seba na hranu. Celková výška murovaného základu lode dosahovala 48 cm (obr. 72: 3, 4). V ploche sondy sa v hĺbke 196,79 m n. m. objavil porušený kostrový hrob 2/16, ktorý sa vyznačoval polohou znakov a orientáciou V – Z. V primárnej polohe sa zachovala celá chrbtica, panvová kosť a pravá strana kostry. Podľa výsledkov antropologickej analýzy (S. Bodoríková, Prírodovedecká fakulta UK v Bratislave) patrili kostrové pozostatky mužskému jedincovi vekovej kategórie *adultus II* – *maturus I*. Hrob neobsahoval žiadne sprievodné nálezy.

Hlavným prínosom archeologického výskumu v exteriéri kostola Narodenia Panny Márie v Krušovciach sú nové poznatky o spôsobe založenia stavby. V základových konštrukciách veže a lode kostola sa uplatnila *technológia kombinovaných, dvojdielnych základov*. Spodná časť základov bola vybudovaná opakovaným striedaním vrstiev zhutnenej zeminy – ubitej spraše a riadkov plevových tehál, resp. lomových kameňov kladených do sprašovej hmoty. Mechanickým zhutnením spraše sa radikálne zvyšovala jej pevnosť a odolnosť voči pôsobeniu vody (k tomu pozri Šajgalík/Modlitba 1983, 149). Vrchná časť základov bola murovaná na piesčito-vápennú maltu a ako stavebný materiál boli použité tehly s obsahom pliev, v menšej miere aj lomový kameň.

Zdá sa, že opísaná dvojdielna konštrukcia základov predstavuje ďalší dôležitý identifikačný znak tejto románskej stavby, postavennej z plevových tehál, s primárnou povrchovou úpravou murív podrezaným škárovaním alebo roztieraním vytekajúcej malty zo škár. Dvojdielny spôsob zakladania je známy i z iných lokalít na juhozápadnom Slovensku (napr. Nová Dedinka – Fúryová 1994; Bohatá-Páldomb –

Habovštiak 1961; Križovany nad Dudváhom – Ruttkay 1977). Preskúmaním dvoch porušených hrobových celkov sa potvrdilo pochovávanie v tesnej blízkosti kostola.

Literatúra

- Fúryová 1994 – K. Fúryová: Románsky kostol v Novej Dedinke. *Zborník SNM* 88, *Archeológia* 4, 1994, 53–62.
- Habovštiak 1961* – A. Habovštiak: Príspevok stredovekej archeológie k štúdiu románskych tehlových stavieb na Slovensku. In: *K počť 75. narodenin akademika Jana Eisnera. Sborník Československé společnosti archeologické* 1, 1961, 20–23.
- Mencl 1937* – V. Mencl: *Stredoveká architektúra na Slovensku. Stavebné umenie na Slovensku od najstarších čias až do konca doby románskej*. Praha – Prešov 1937.
- Ruttkay 1977* – A. Ruttkay: Zisťovací výskum románskej rotundy v Križovanoch nad Dudváhom, okr. Trnava. *Archeologické rozhledy* 29, 1977, 80–86.
- Šajgalík/Modlitba 1983* – J. Šajgalík/I. Modlitba: *Spraše Podunajskej nížiny a ich vlastnosti*. Bratislava 1983.
- Tirpák 2012* – J. Tirpák: Krušovce – poloha: Rímskokatolícky kostol Narodenia Panny Márie. *Odborný posudok nedeštruktívneho archeologického výskumu geofyzikálnym meraním*. Fakulta prírodných vied UKF v Nitre. Nitra 2012.

THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION IN THE EXTERIOR OF THE CHURCH OF THE NATIVITY OF VIRGIN MARY IN KRUSOVCE. Krušovce (Topolčany district), Krušovský park site, Cyril and Metod street, Romanesque Catholic church of the Nativity of Virgin Mary, plot no. 1, urban area of Krušovce, number in the General List of Monuments – 193/1. Excavation associated with renovation of the national cultural monument, Late Romanesque masoned sacral architecture and church cemetery, Middle Ages – Postmedieval period, mid-13th century – 18th century. Finds temporarily deposited at: Filozofická fakulta Univerzity Komenského in Bratislava. Investigation at the Roman Catholic Church of the Nativity of Virgin Mary in Krušovce carried out in 2016 brought information on foundations' construction of the Late Romanesque sacral building. The lower part of the foundations was built by means of alternating layers of hardened soil – loess and rows of chaff bricks or quarry stones placed on soil. The upper part of the foundation was made of masonry bound with sand-lime mortar. The above described bipartite method of making foundations of the tower and side peripheral wall of the church nave can be considered another important identification feature of this Romanesque structure built of chaff bricks. Documentation of two inhumation burials confirmed burying at the local church cemetery.

ANTROPOLOGICKÉ ZHODNOTENIE KOSTIER Z LOKALITY DVORY NAD ŽITAVOU³¹

Mária Krošláková

Dvory nad Žitavou (okr. Nové Zámky), poloha Ž o m b i, záchranný výskum, sídlisko, hrob v jame, neolit, eneolit, stredovek (12. – 13. stor.). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

V roku 2012 sa uskutočnil záchranný archeologický výskum v Dvoroch nad Žitavou, počas ktorého sa preskúmalo 94 sídliskových objektov, ktoré patrili viacerým časovým horizontom. Antropologický materiál, ktorý je predmetom tohto príspevku pochádza zo sídliskovej jamy 64, ktorej inventár sa radí ku skupine Bajč-Retz, ľudské kostry boli zachytené v hĺbke 60 cm (*Cheben/Cheben 2017*).

K dispozícii k antropologickej analýze boli kostrové pozostatky dvoch dospelých jedincov, ktorí boli v sídliskovej jame uložení v polohe na bruchu. Kostra č. 1 sa nachádzala v objekte superiórne a priečne vzhľadom na kosť č. 2.

Kostrové pozostatky boli antropologicky zhodnotené základnými morfoskopickými a morfometrickými metódami (*Martin/Saller 1957; Knussmann 1988*). Pohlavie jedincov sme určili použitím viacerých metód (*Acsádi/Nemeskéri 1970; Novotný 1979; Ferembach/Schwidetzky/Stloukal 1980; Brůžek 1991;*), rovnako aj odhad veku (*Meindl/Lovejoy 1985; Lovejoy 1985*). Telesnú výšku jedincov sme vypočítali podľa metodiky *T. Sjøvolda (1990)*.

Screening epigenetických znakov a paleopatologických lézií sa uskutočnil podľa viacerých autorov (*Horáčeková/Strouhal/Vargová 2004; Ortner 2003; Stloukal et al. 1999*).

Základné údaje o jedincoch opisuje stručný katalóg kontextov (vek, pohlavie, výška postavy, kostné a zubné lézie). Metrické údaje su doložené v tabelách 1 a 2. Podrobnejšie informácie o analyzovaných jedincoch sú uvádzané v literatúre (*Cheben/Cheben/Krošláková 2017; Krošláková 2017*).

³¹ Príspevok vznikol v rámci projektov VEGA 2/0124/20.

Tabela 1. Dvory nad Žitavou. Objekt 64, kostra 1 a 2; kranioметриcké charakteristiky (v mm; M38a a M38c v cm³).

Kranioметрия	hrob 1	hrob 2
M1 – najv. dĺžka mozgovne g-op	173,00	191,00
M1c – dĺžka m-op	175,00	189,00
M1d – dĺžka n-op	170,00	188,00
M2 – dĺžka g-i	163,00	171,00
M2a – dĺžka n-i	154,00	166,00
M3 – dĺžka g-l	172,00	185,00
M3a – dĺžka n-l	166,00	183,00
M5 – dĺžka bázy n-ba	91,00	x
M7 – dĺžka for. magnum ba-o	30,00	x
M8 – najv. šírka mozgovne eu-eu	145,00	149,00
M9 – najm. šírka čela ft-ft	92,00	100,00
M10 – najv. šírka čela co-co	115,00	128,00
M11 – bauriculárna šírka au-au	113,00	x
M17 – výška mozgovne ba-b	135,00	x
M17a – výška ba-v	137,00	x
M20 – nadušná bregmatická výška b-po	116,74	x
M23 – obvod g ^ op ^ g	510,00	545,00
M24 – transver. oblúk po ^ b ^ po	310,00	x
M25 – medsag. oblúk n ^ o	290,00	300,00
M25a – medsag. oblúk n ^ i	325,00	355,00
M26 – medsag. oblúk n ^ b	120,00	135,00
M27 – medsag. oblúk b ^ l	140,00	140,00
M28 – medsag. oblúk l ^ o	30,00	25,00
M28(1) – medsag. oblúk l ^ i	65,00	80,00
M28(2) – medsag. oblúk i ^ o	35,00	x
M29 – medsag. vzdialenosť n-b	105,00	119,00
M30 – medsag. vzdialenosť b-l	120,00	122,00
M31 – medsag. vzdialenosť l-o	30,00	27,00
M31(1) – medsag. vzdialenosť l-i	58,00	71,00
M31(2) – medsag. vzdialenosť i-o	35,00	x
M38a – kapacita lebky Welcker l.	1462,00	x
M38c – kapacita lebky Manouvrier	1567,81	x

Kranioметрия	hrob 1	hrob 2
M40 – dĺžka tváre ba-pr	94,00	x
M41 – bočná dĺžka tváre ek-po	dx	67,00
	sin	67,00
M42 – dolná dĺžka tváre ba-gn	107,00	x
M43 – biorbitálna šírka fmt-fmt	101,00	x
M44 – biorbitálna šírka ek-ek	89,00	x
M45 – šírka tváre zy-zy	131,00	x
M46 – šírka strednej tváre zm-zm	93,00	x
M47 – výška tváre n-gn	118,00	x
M48 – výška hornej tváre n-pr	67,00	x
M49a – medziočná šírka d-d	22,00	x
M50 – predná interorbitálna šírka mf-mf	21,00	x
M51 – šírka očnice mf-ek	dx	38,00
	sin	38,00
M52 – výška očnice	dx	32,00
	sin	32,00
M54 – šírka nosa apt-apt	23,00	x
M60 – dĺžka hornej čeľuste pr-alv	45,00	x
M61 – šírka hornej čeľuste ekm-ekm	62,00	x
M63 – šírka podnebia enm-enm	44,00	x
M65 – bikondylárna šírka sánky kdl-kdl	x	119,00
M66 – bigoniálna šírka go-go	x	102,00
M67 – predná šírka sánky ml-ml	45,00	45,00
M69 – výška brady id-gn	x	36,00
M70 – výška ramus mandibulae go-kdm	dx	x
	sin	x
M71 – šírka ramus mandibulae	dx	x
	sin	x
M80 – dĺžka zub. oblúka maxilly	45,00	x
M80a – dĺžka zub. oblúka mandibuly	45,00	42,00
M80(1) – šírka zub. oblúka	max	62,00
	mand	63,00

Tabela 2. Dvory nad Žitavou. Objekt 64, kostra 1 a 2, metrické znaky dlhých kostí (v mm) a výška postavy (v cm).

Indexy lebky	hrob 1	hrob 2
I1 – dĺžkošírkový M8/M1	83,82	78,01
I2 – dĺžkovýškový M17/M1	78,03	x
I3 – šírkovýškový M17/M8	93,10	x
I4 – nadušný dĺžkovýškový M20/M1	67,48	x
I5 – nadušný šírkovýškový M20/M8	80,51	x
I9 – výškovoobvodový index hlavy M17/M23	26,47	x
I12 – transverzálny frontálny M9/M10	80,00	78,13
I13 – transverzálny frontoparietálny M9/M8	63,45	67,11
I16 – sagitálny frontoparietálny M27/M26	116,67	103,70
I17 – sagitálny frontooccipitálny M28/M26	25,00	18,52
I18 – sagitálny parietooccipitálny M28/M27	21,43	17,86
I22 – sagitálny frontálny M29/M26	87,50	88,15
I24 – sagitálny parietálny M30/M27	85,71	87,14
I25 – sagitálny occipitálny M31/M28	100,00	108,00
I37 – modul lebky (M1+M8+M17)/3	151,00	x

Indexy lebky	hrob 1	hrob 2
I38 – index tváre M47/M45	90,08	x
I39 – index hornej tváre M48/M45	51,15	x
I41 – jugomalárny M46/M45	70,99	x
I42 – index očnice M52/M51	84,21	x
I46a – medziočnicový M50/M44	23,60	x
I54 – maxilloalveolárny M61/M60	137,78	x
I60 – čeľustný M40/M5	103,30	x
I61 – modul tváre (M40+M45+M47)/3	114,33	x
I63 – index ramena sánky M71/M70	dx	x
	sin	x
I64 – šírkový sánky M66/M65	x	85,71
I67 – index zubného oblúka M80(1)/M80(a)	max	137,78
	mand	140,00
I69 – pozdĺžny kraniofaciálny M40/M1	54,34	x
I71 – transverzálny kraniofaciálny M45/M8	90,34	x

Kostra č. 1 – pravdepodobne žena (DS = -0,46), adultus I (30 rokov), VP (Sjævold): vysoká postava (159,92 cm), *ossa Wormiana* na lambdovom šve, zubný kameň, hypoplázia skloviny, oligodoncia (18, 28, 38, 48), periostitída holennej kosti ľavej strany, impresná zlomenina na čelovej kosti so známami hojenia (priemer do 1 cm), traumatický zásah pravdepodobne z perimortálneho obdobia (zasiahnutá *os occipitale*, *os parietale*, *os temporale* ľavej strany a *angulus mandibulae sin.*).

Kostra č. 2 – neurčené pohlavie (DS = -0,32), adultus I (20 rokov), VP (Sjævold): ak muž podstredná, ak žena vysoká (162,66 cm), oligodoncia (18, 28, 38, 48), *ossa Wormiana* na lambdovom šve, periostitída holennej kosti pravej strany, traumatický zásah pravdepodobne z perimortálneho obdobia (zasiahnutá *os parietale*).

Literatúra

- Acsádi/Nemeskéri 1970 – G. Acsádi/J. Nemeskéri: *History of human life span and mortality*. Budapest 1970.
- Brůžek 1991 – J. Brůžek: *Fiabilité des procédés de détermination du sexe à partir de los coxal*. Implication à l'étude du dimorphisme sexuel de l'Homme fossile. Thèse de Doctorat, Museum National d'Histoire Naturelle, Institut de Paléontologie Humaine, Paris 1991.
- Ferembach/Schwidetzky/Stloukal 1980 – D. Ferembach/I. Schwidetzky/M. Stloukal: Recommendations for Age and Sex Diagnoses of Skeletons. *Journal of Human Evolution* 9, 1980, 517–549.
- Horáková/Strouhal/Vargová 2004 – L. Horáková/E. Strouhal/L. Vargová: *Základy paleopatologie. Panoráma biologické a sociokultúrne antropologie*. Brno. 2004.
- Cheben/Cheben 2017 – I. Cheben/M. Cheben: Výskum sídliska v Dvoroch nad Žitavou. *AVANS* 2012, 2017, 88–89.
- Cheben/Cheben/Krošlaková 2017 – I. Cheben/M. Cheben/M. Krošlaková: Výsledky výskumu polykultúrneho sídliska v Dvoroch nad Žitavou. In: I. Cheben (ed.): *Otázky neolitu a eneolitu našich krajín – 2013. Zborník referátov z 32. pracovného stretnutia bádateľov pre výskum neolitu a eneolitu Čiech, Moravy a Slovenska*. Nitra 2017, 85–112.
- Krošlaková 2017 – M. Krošlaková: Dvory nad Žitavou-Žombi: Výskumná dokumentácia AÚ SAV č. 19495. Nitra 2017. Ne-publikované.
- Knussmann 1988 – R. Knussmann: *Anthropologie, Handbuch der vergleichenden Biologie des Menschen* (4. Auflage des Lehrbuchs der Anthropologie begründet von Rudolf Martin). Band I und II. New York, Stuttgart, Jena 1988.
- Lovejoy 1985 – C. O. Lovejoy: Dental wear in the Libben population: Its functional pattern and role in the determination of adult skeletal age at death. *American Journal of Physical Anthropology* 68, 1985, 47–56.
- Martin/Saller 1957 – R. Martin/K. Saller: *Lehrbuch der Anthropologie*. Stuttgart 1957.
- Meindl/Lovejoy 1985 – R. S. Meindl/C. O. Lovejoy: Ectocranial Suture Closure: A Revised Method for the Determination of Skeletal Age at Death Based on the Lateral-Anterior Sutures. *American Journal of Physical Anthropology* 68/1, 1985, 57–66.
- Novotný 1979 – V. Novotný: Nové hodnotení sulcus praeauricularis jako nejhodnotnějšího morfologického znaku pánevní kosti k rozlišení pohlaví. *Scripta Medica* 52, 1979, 500–502.
- Ortner 2003 – D. J. Ortner: *Identification of pathological conditions in human skeletal remains*. 2nd ed. New York 2003.
- Sjævold 1990 – T. Sjævold: Estimation Of Stature From Long Bones Utilizing The Line Of Organic Correlation. *Human Evolution* 5/5, 1990, 431–447.
- Stloukal et al. 1999 – M. Stloukal/M. Dobíšková/V. Kuželka/P. Stránská/P. Velemínský/L. Vyhnánek, L/K. Zvára: *Antropologie, příručka pro studium kostry*. Praha 1999.

ANTHROPOLOGICAL ANALYSIS OF SKELETAL REMAINS FROM DVORY NAD ŽITAVOU. Dvory nad Žitavou (district of Nové Zámky), Žombi position, rescue excavation, settlement, grave in a pit, Neolithic, Eneolithic, Middle Ages (12th–13th centuries). Deposit of finds: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra. In 2012, a part of a polycultural settlement was uncovered and explored. Skeletal remains of two individuals were discovered in one of the Eneolithic storage pits. The article presents a brief anthropological analysis of skeletal remains from the settlement object 64. The anthropological analysis revealed several probably fatal traumas on the skulls.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM HRADU ŠÁŠOV³²

Kristína Kučeráková

Žiar nad Hronom, časť Šášovské Podhradie (okr. Žiar nad Hronom), Hrad Šášov, archeologický výskum v súvislosti s obnovou NKP, fortifikácia, výskum na vedecké a dokumentačné účely, stredovek/novovek, 13.–18. stor. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Národná kultúrna pamiatka Hrad Šášov sa nachádza na skalnatej ostrohe nad ľavým brehom mean-dra Hronu. Názov hradu sa prvýkrát spomína v listine z roku 1253, do ktorej bol zapísaný dodatočne.

³² Príspevok vznikol v rámci projektu APVV-17-0063.

Súčasná podoba je výsledkom viacerých stavebných úprav, pričom posledná bola realizovaná v priebehu 17. stor.

V predchádzajúcom roku sa archeologický výskum sústredil na predbránie (sondy 1/15 a 2/15), valcovú vežu v dolnej, západnej časti nádvorja (sonda 3/15) a v miestnosti severného paláca (sonda 4/15).

Predbránie, ktoré pochádza pravdepodobne z druhej polovice 15. stor., obstavalo úzky prístupový priestor krytý vybiehajúcou skalou, ktorá bola po opracovaní zahrnutá do interiéru prízemja. Prestavby sa tu uskutočnili v priebehu druhej polovice 15. stor. až počiatkom 16. stor. a v druhej tretine 16. stor. Sonda 1/15 bola lokalizovaná vo východnej časti vstupu. Z východnej a južnej strany bola vymedzená múrmi predbránia a v severnej časti bralom. Jej rozmery boli $2,4 \times 2,4$ m a preskúmala sa do hĺbky 80 cm. Sonda 2/15 sa nachádzala v západnej časti predbránia v blízkosti valcovej veže, oproti zdeštruovanému oknu. Jej rozmery boli 2×2 m a skúmala sa do hĺbky 1,65 m.

V sonde 1/15 bolo doložené tmavohnedá vrstva a takmer čierna vrstva s uhlíkmi a recentnými nálezmi, ktorá je výsledkom výkopových prác realizovaných v 70.–80. rokoch 20. stor. V severozápadnom rohu sondy 1 sa odkryla žltá ílovitá vrstva so stopami uhlíka bez archeologických nálezov, ktorá prekryvala čiernu kultúrnu vrstvu s uhlíkmi a s archeologickými nálezmi. Pravdepodobne ide o stratigrafickú jednotku porušenú rozširovaním predbránia východným smerom počas druhej tretiny 16. stor. Zrejme ide o pozostatky kultúrnej vrstvy z obdobia pred uvedenou úpravou, t. j. koncom 15. stor. až začiatkom 16. stor. Takisto podľa keramiky ju možno datovať do obdobia záveru vrcholného stredoveku, príp. do počiatočnej fázy novoveku. Ílovitá vrstva, ktorá prekryvala túto kultúrnu vrstvu, by mohla byť označená azda ako planírka na vyrovnanie terénu počas stavebných úprav. S výnimkou skalného brala v severnej časti sa pod recentnými vrstvami doložila kamenno-maltová architektúra. Zdá sa, že by mohlo ísť o funkčný stavebný prvok vstupného priestoru z dôvodu stabilizácie architektúry. Priamo naňho v severnej časti nadväzovalo bralo, ktoré nesie stopy kamenárskej práce. Bralo bolo v interiéri na úrovni sondy 1 upravené pre potreby predbránia zrejme v druhej tretine 16. stor.

V sonde 2/15 sa doložila tmavohnedá kultúrna vrstva s prímiesami uhlíkov, kameňov a tehál, do ktorej zasahuje niekoľko úzkych vrstvičiek s rôznymi prímiesami. Hnuteľné nálezy pochádzajú približne z rovnakého časového rámca ako artefakty nájdené v sonde 1/15, t. j. zo záveru 15. stor. až začiatku 16. stor. Podobne možno datovať aj čiernu kompaktnú kultúrnu vrstvu s uhlíkmi, maltovinou a kameňmi, ktorá dosadala priamo na kamenné podložie. Výkopovými prácami sa v sonde 2/15 preukázala jama čiastočne tvorená prirodzeným tvarom brala, miestami však bola opracovaná kamenárskymi nástrojmi. Úprava brala v tejto časti azda súvisí so samotným vznikom predbránia. Funkcia tohto objektu by mohla byť obranná – tzv. vlčia jama(?), resp. ide o objekt súvisiaci s výstavbou predbránia. Zásypové vrstvy s archeologickými nálezmi z prelomu stredoveku a novoveku preukázané v jeho výplni možno dať do súvisu zrejme až s obdobím po jeho zániku.

Štvorpodlažná valcová veža bola postavená v priebehu trtej tretiny 16. stor. Nahradila vopred rozobratú staršiu stredovekú vežu. Objekt nepravidelného oválneho pôdorysu sa prispôbil staršej situácii a z pôvodnej ranogotickkej veže sa ponechala zrejme len dvorová východná časť múru, ktorá sa zrútila niekedy po roku 1994. Tento priestor bol skúmaný počas sezóny 2015. Sonda 3/15 mala rozmery $3,8 \times 3,6$ m a preskúmala sa do hĺbky 140 cm. Uprostred sondy sa našli zvyšky severovýchodnej časti plášťa veže. Múr hrubý 2,2 m bol odkrytý v celkovej dĺžke 2,4 m. Celé odkryté torzo architektúry aj rezy pri východnom a západnom líci múru pokrýval sutinový zával z kameňov a malty, ktorý pochádza z deštrukcie veže a západnej miestnosti severného paláca. Klenba a nahrubo omietnutý severný múr západnej miestnosti severného paláca boli preskúmané v severnej časti východného rezu. Zaklenutie pozostávajúce z kameňov a tehál možno datovať do obdobia novoveku.

Severný obvodový plášť hradného jadra, ktorý zároveň tvorí severný múr miestnosti, kde bola situovaná sonda 4/15, je gotický, zvyšné múry miestnosti vznikli v poslednej tretine 15. stor. Celkové rozmery skúmanej miestnosti sú $4,7 \times 5,1$ m a maximálna preskúmaná hĺbka bola 1,8 m. V severnej časti tohto priestoru sa našla pec s rozmermi 4×3 m. Recentný zásyp nad pecou v severnej časti skúmaného priestoru pochádza z archeologického výskumu v 70.–80. rokoch minulého storočia. Nad prepálenou časťou novovekej kamennej chlebovej pece sa tu nachádzali zvyšky tehlovej aj kamennej klenby. Stopy založenia kamennej klenby sú viditeľné na líci východného múru miestnosti. Keďže vo vrstve sutiny vo východnej časti pece boli doložené novoveké archeologické nálezy, je otázne, či aj táto časť bola preskúmaná v minulom storočí. Pec mala kamenný základ a nad jej severozápadným okrajom sa na severnom múre miestnosti doložil sopúch. V reze juhovýchodne od pece sa pod sutinou nachádzalo niekoľko kultúrnych vrstiev. Pochádza z nich novoveká keramika, ktorá zrejme súvisí s výstavbou pece a s novove-

kou etapou funkčného využívania hradu. Chlebová pec bola s najväčšou pravdepodobnosťou súčasťou hradnej pekárne, ktorá sa spomína v inventári hradu z roku 1680.

V tejto výskumnej sezóne sa pristúpilo k preskúmaniu priestoru okolo východnej cisterny (sonda 2/16), dotyku východného múru valcovej bašty a severného opevnenia (sonda 3/16), ďalej sa odкрývala plocha okolo chlebovej pece v miestnosti severného paláca (sonda 4/16) a čiastočne sa odкрývala architektúra južného múru východnej miestnosti severného paláca.

Priestor západne od východného paláca tvoril vo včasnogotickom a vrcholnogotickom období nádvo-
rie s cisternou, ktorá bola odkrýta archeologickým výskumom už medzi rokmi 1979–1986 (Hoššo 1996, 10). Valcová cisterna bola zasekaná do skalného podlažia a jej steny i dno sú vymurované z kamenných kvádrov. Zvyšky murív v okolí cisterny patria k torzálnu zachovaným deliacim stenám neskorogotick-
kej dispozície rozšíreného paláca. Blok štvoruholníkového muriva v západnom okraji paláca obmuro-
val schodisko zasekané do skaly, pričom ďalšie murované schodisko v severnej stene západného traktu
ústilo do miestnosti s cisternou.

Súčasťou sondy 2/16 boli rezy pozdĺž murív severne a východne od cisterny, kde sme sa stretli s re-
centným zásypom z výskumu J. Hošša, pod ktorým sa ukazovalo kamenné podlažie. V južnej časti
rezu pozdĺž múru severne od cisterny sa našiel odtlačok malty a tehloviny – pozostatok prahu vstupu
do severozápadnej časti východného paláca. V exteriéri múru východne od cisterny v severovýchod-
nej časti sondy sa nachádzali na kamennom podlaží pravidelne poukladané kamene, ktoré pochádzajú
z výskumu v rokoch 1979–1986. Pri južnom ukončení torza múru východne od cisterny sa podarilo pod
recentnou vrstvou zachytiť zvyšky malty a čiernej vrstvy bez nálezov. Pri južnom ukončení torza múru
východne od cisterny sa doložil odvodňovací kanál. Nachádzali sa v ňom zvyšky čiernej, pravdepodob-
ne prepálenej vrstvy bez nálezov.

Ďalšie práce sa sústredili okolo torza v juhovýchodnej časti sondy. V juhozápadnej časti výkopu,
súbežne s južným opevnením, sa odkrýl murovaný základ so stopami malty. Pravdepodobne súvisí buď
s budovaním opevnenia, alebo s prestavbami v neskorogotickom období. V severozápadnej časti rezu sa
priamo na brale nachádzali zvyšky tmavej vrstvy z obdobia vrcholného stredoveku. Vo východnej časti
rezu sa bralo prudko zvažuje až k zasekanému bralu okolo cisterny.

Práce sa sústredili aj na odkrývanie situácie medzi kamenným okružím a bralom, ktoré bolo okolo
cisterny zasekané do kruhového otvoru. Tento rez sa realizoval vo východnej časti valcovej cisterny
s vnútorným priemerom 2,65 m, ktorá počas výskumu dosahovala hĺbku vyše 3,4 m. Po odstránení
recentnej vrstvy sa tu ukázala tmavá kultúrna vrstva s nálezmi, ktoré možno datovať do prelomu
vrcholného stredoveku a ranného novoveku. Pravdepodobne ide o vrstvu, ktorá vznikla tesne pred
stavebnými úpravami západnej časti východného paláca, ktorá bola zastavaná stredovým traktom
rozšíreného paláca až počas jeho neskorogotickkej prestavby. V rámci rezu pri východnej časti cisterny
sa vyhlbili dva menšie výkopy s rozmermi 1,5 × 0,6 m (severný rez) a 1,2 × 0,4 m (južný rez). Maxi-
málna hĺbka výkopov bola do 1 m. Pod kultúrnou vrstvou sa v rezoch odkrýla ílovitá vrstva výrazne
sfarbená do sivočierna. S najväčšou pravdepodobnosťou ide o navezenú izolačnú vrstvu, ktorej úlohou
bolo zabrániť presakovaniu vody z cisterny. Vypĺňala priestor medzi kamenným vencom cisterny
a bralom.

Sonda 3/16 nadviazala na sondu 3/15, ktorá sa vyhlbila v priestore východného múru valcovej veže
z tretej tretiny 16. stor. Sondu zo severu ohraňuje priestor, kde sa valcová veža napája na severnú líniu
obvodového múru hradného jadra. V južnej časti ju vymedzuje priestor, kde stálo ostenie vstupu do
suterénu veže. Sonda mala nepravidelný tvar, ktorý vznikol kvôli potrebám výskumu i sanačných prác
na valcovej veži. V rámci sondy sa po znížení sutiny na úroveň recentnej vrstvy z predošlého archeolo-
gického výskumu uskutočnili tri rezy.

Rez ohraničený severnou časťou východného múru bašty a severnou líniou opevnenia hradného
jadra s rozmermi 1 × 1,6 m, vykopaný do hĺbky 180 cm, obsahoval na povrchu hrubú vrstvu sutiny. Pod
ňou sa nachádzala recentná vrstva z archeologického výskumu v poslednej štvrtine minulého storočia.
Pod ňou a ďalším zásypom sa v rámci celej plochy ukázala vápenno-maltová vrstva, ktorá oddeľovala
vrchné stratigrafické jednotky od kultúrnej vrstvy, ktorá sa nachádzala na dne výkopu nad geologic-
kým podlažím. Obsahovala nálezy, ktoré možno datovať do obdobia vrcholného stredoveku. Pochádzajú
zrejme zo zásypu základov východného múru bašty v období jeho výstavby. V južnej časti sondy sme
narazili na prepálenú konštrukciu, ktorá sa zdokumentovala v pôdoryse a najmä v južnom profile. Ide
o bližšie nešpecifikovaný prepálený objekt, ktorý bol preskúmaný čiastočne a predpokladáme, že jeho
funkciu i datovanie objasní ďalší archeologický výskum.

Ďalší rez sa uskutočnil v priestore predpokladaného vstupu do batérievej veže. Pod sutinou sa tu nachádzal zásyp sondy G. Trgina. V priestore schodiska sme sa v rámci tejto vrstvy stretli tiež so zvyškami fólie. Doklad o revíznom výskume sme zaznamenali aj na spodnom schode vstupu, kde bola zeleným sprejom označená niveleta. Samotné schodisko pozostávalo zo štyroch samostatných stupňov. Na každom z nich boli pôvodne osadené dva kamenné kvádre spojené maltou. Po stranách prvých troch najvyšších schodov sme zachytili maltové lôžko pre chýbajúce ostenie. Na úrovni najvyššieho schodu sme v severnej časti výkopu takisto narazili na maltové lôžko po vytrhanom prahu vstupu do suterénu bašty. Na schodoch sa pod recentnou vrstvou našli zvyšky čiernej kultúrnej vrstvy z obdobia novoveku.

Sonda 4/16 nadviazala na sondu 4/15 v miestnosti severného paláca, ktorá bola už skúmaná v 80. rokoch 20. stor. Počas sezóny 2016 sa v sonde vyhlbili dva rezy. Prvý sa nachádzal južne od pece a mal za úlohu doskúmať sondu z minuloročnej sezóny. Jeho rozmery boli $2,7 \times 1,6$ m a preskúmal sa do hĺbky 60 cm. Pozdĺž pece sa tu nachádzala kamenná konštrukcia spájaná maltou. Ide o rozšírený základ pece, ktorý siahal až po pochôdznu úroveň. Pod základom a okolo neho sa doložil zásyp zo zvetraného brala, v ktorom sa nachádzali novoveké nálezy a ktorý slúžil na vyrovnanie terénu. V tomto reze sme zachytili aj novovekú kultúrnu vrstvu, pravdepodobne ide o pochôdznu úroveň z obdobia využívania pece, príp. o zásyp jej základov.

Rez západne od pece mal rozmery $1,2 \times 1,5$ m a maximálnu hĺbku 1 m. Pod recentnou vrstvou sa tu nachádzali prepálené vrstvy a maltovinová vrstva, ktorá prekryvala hnedú kultúrnu vrstvu, zrejme pochôdznu úroveň. Novoveká kultúrna vrstva hnedočiernej farby sa doložila aj na dne výkopu. V severovýchodnom rohu rezu sa na dne výkopu našiel výrazne prepálený objekt so zvyškami spáleného dreva.

V roku 2016 sa odkrýval aj južný múr jednej z miestností severného paláca. Ide o tzv. kuchyňu (dve miestnosti východne od sondy 4/16). Rez siahal od juhovýchodného po juhozápadné nárožie miestnosti a odkryl rozšírené základy južného múru miestnosti.

Literatúra

- Bóna 2013 – M. Bóna: *Žiar nad Hronom – Šášovské Podhradie – hrad Šášov – veža delová, predbránie, bastión* (č. ÚZPF 1266/1-15). Architektonicko-historický výskum 1. etapa.
- Bóna 2015 – M. Bóna: *Žiar nad Hronom – Šášovské Podhradie, Hrad Šášov*. Architektonicko-historický výskum východného paláca (palác hradný I. ÚZPF 1266/2).
- Hoššo 1996 – J. Hoššo: Archeologický výskum hradu Šášov. *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, Historica* 42. Bratislava 1996, 7–47.
- Trgina 1977 – G. Trgina: *Nálezová správa z historického archeologického výskumu hradu Šášov za rok 1977*. Múzeum mincí a medailí v Kremnici. Kremnica 1977.

THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION AT THE CASTLE OF ŠÁŠOV. Žiar nad Hronom-Šášovské Podhradie (Žiar nad Hronom district), Šášov castle, archaeological excavation associated with renovation of the NCM, fortification, excavation for scientific and documentation purposes in 2015 and 2016, Middle Ages/Postmedieval period, 13th–18th centuries. Finds deposited at: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra. In 2015, the archaeological investigation focused on the area in front of the gate (trenches 1/15 and 2/15), cylindrical tower in the lower western part of the courtyard (trench 3/15) and in the room of the northern palace (4/15).

A dark brown layer and an almost black layer with charcoals and recent finds which is a result of excavations carried out in the 1970 s–1980 s were documented in trench 1/18. In the northwestern corner of trench 1, a yellow clay layer with traces of carbon without archaeological finds which covered the black cultural layer with charcoals and archaeological finds was uncovered. It is probably a stratigraphic unit disturbed by extension of the pre-gate area eastwards during the 2nd third of the 16th century. These are probably remains of the cultural layer from the period prior to the above mentioned modification, i. e. end of the 15th century-beginning of the 16th century.

Excavations in trench 2/15 revealed a pit partly created by the natural shape of the rock; however, it was trimmed by mason's tools at some places. Modification of the rock in this part might be associated with creation of the pre-gate area as such. Function of this feature might have been protective – so-called wolf pit (?) or it is a feature connected with construction of the pre-gate area.

The four-storeyed cylindrical tower was built in the course of the last third of the 16th century. It replaced the previously dismantled medieval tower. The feature with irregular oval groundplan was adopted to the older situation and probably only the eastern courtyard part of the wall was kept; it collapsed after 1994. This space was studied in season 2015. Trench 3/15 had dimensions of 3.8×3.6 m and was searched 140 cm deep. In the middle of the trench, remains of the northeastern part of the tower's casing were discovered. 2.2 m long section of the 2.2 m thick wall was uncovered. The whole uncovered torso of architecture and

sections near the eastern and western faces of the wall were covered by debris of stones and mortar from the destroyed remains of the tower and the western room of the northern palace. The vaulting and roughly plastered northern wall of the northern palace's western room were studied in the northern part of the eastern section. Vaulting made from stones and bricks can be dated to the Postmedieval period.

In 2016, investigation of the area near the eastern cistern (trench 2/16), the touch of the eastern wall of the cylindrical bastion and the northern palace (trench 3/16) started. The area around the bread oven in the room of the northern palace (trench 4/16) was uncovered. The area west of the eastern palace in the Early Gothic and High Gothic period was made up by a courtyard with a cistern uncovered by archaeological excavations between 1979 and 1986 (*Hoššo 1996, 10*). The cylindrical cistern was cut in the bedrock and its walls and bottom are masoned from stone blocks.

In 2016, the southern wall of one of the rooms in the northern palace was uncovered. It is the so-called kitchen (two rooms east of trench 4/16). The section reached from the southeastern to the southwestern corner of the room and uncovered the extended foundations of the room's southern wall.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM V BANSKEJ BYSTRICI

Martin K v i e t o k

B a n s k á B y s t r i c a (okr. Banská Bystrica), Lazovná ulica, sídlisko, záchranný výskum, 15.–16. stor. Uloženie nálezov: Stredoslovenské múzeum v Banskej Bystrici.

V letných mesiacoch zrealizovalo Stredoslovenské múzeum menší záchranný výskum vyvolaný budovaním verejnej telekomunikačnej siete na Lazovnej ulici. Archeologický výskum pozostával zo sledovania zemných prác a dokumentácie vo výkopoch štartovacích jám pre pretlak káblov. Steny výkopov boli začistené. Profily výkopov boli fotograficky a kresbovo dokumentované. Situácie boli výškopisne a polohopisne zadokumentované. Pôvodná stratigrafická situácia vo väčšine výkopov štartovacích jám nebola dochovaná. Dokladajú to zasypy IS a recentné planírovacie vrstvy, ktoré vznikli pri budovaní súčasného dláždenia. Vo výkopoch 1–3/2016 toto súvrstvie nasadalo v hĺbke 60–70 cm na prírodné podlažie.

Z archeologického hľadiska najvýznamnejším bol výkop 4/2016 situovaný na Lazovnej ulici pred domom č. 10, ktorý má neskorogotické jadro a jeho výstavba je datovaná do prelomu 15. a 16. stor. (*Sura 1982*). Tu bol pod recentným horizontom zistený na úrovni 357,50 m n. m., pôvodný štet ulice tvorený drveným lomovým kameňom. Na stredoveký pôvod vrstvy poukazuje aj vrstva s prímiesou organického materiálu a keramikou datovanou rámcovo do 15. a 16. stor. V najspodnejších partiách výkopu, v hĺbke 120 cm od súčasného terénu, zistená aj sídlisková jama obsahom keramiky datovaná do 15. stor. (obr. 38). Súvisí to zrejme so sídliskovými aktivitami na parcele domu č. 10. pred jeho výstavbou, ktoré zasahovali aj do priestoru ulice, ktorá v tom čase asi bola užšia ako dnes.

Lazovná ulica patrí popri Striebornej a Kapitulskej ulici medzi najstaršie v meste, keď spoluvytvárala základnú urbanizačnú osnovu. Pravdepodobne kopírovala líniu pôvodnej komunikácie, ktorá možno už v predlokačnom (?) období, resp. v lokačnom horizonte smerovala od Zvolena do Liptova a Turca. Táto línia pravdepodobne predstavovala západnú hranicu lokačnej zástavby mesta tvorenej drevozemnou architektúrou, ktorá sa odtiaľto tiahla smerom k neskoršiemu hradnému areálu. Pôvodne bola po Dolnej ulici druhou najdlhšou ulicou v meste. Po dokončení výstavby mestského opevnenia bola uzavretá Lazovnou bránou. Okrem Krížnej ulice ju pravdepodobne v pravom uhle pretínala aj ďalšia s Krížnou rovnobežná ulica, ktorá smerovala kolmo k hradnému areálu a ležala medzi Námestie SNP a Krížnou ulicou, pričom mohla byť súčasťou najstaršieho lokačného horizontu. V mieste meštianskeho domu č. 15 sa predpokladá jeden z tzv. vežových domov, ktoré mali v najstaršom urbanistickom horizonte reprezentovať kamennú architektúru, v ktorej sa spájala obytná funkcia s fortifikačnou. Malo ísť o jednoduché stavby na štvorcovom základe s dvoma až troma podlažiami a s nárožným britom. V objekte č. 7 sa nachádzali mestské kúpele, ktoré roku 1504 fundoval M. Königsberger. V súčasnosti zachovanú uličnú zástavbu reprezentujú neskorogotické a renesančné meštianske domy. Meštiansku radovú zástavbu dopĺňajú dva paláce (biskupský palác zaberajúci veľkú časť západnej zástavby v južnej časti ulice a bývalý Župný palác – dnes budova Štátnej vedeckej knižnice na západnom nároží Krížnej a Lazovnej ulice (*Kodoňová 1988, 208–210*).

Literatúra

- Kodoňová 2016* – M. Kodoňová: Stavebno-historický vývoj Banskej Bystrice. *Monumentorum tutela* 13, 2016, 206–251.
Sura 1982 – M. Sura: *Banská Bystrica. Pamiatková rezervácia*. Bratislava 1982.

THE RESCUE EXCAVATION IN BANSKÁ BYSTRICA. Banská Bystrica (Banská Bystrica district), Lazovná street, settlement, rescue excavation, 15th–16th centuries. Finds deposited at: Stredoslovenské múzeum in Banská Bystrica. In the summer months of 2016, the Stredoslovenské Museum carried out a small rescue excavation initiated by construction of a public telecommunication network in Lazovná street. The archaeological excavation involved monitoring of earthworks and documentation in excavated starting pits for cable overpressure. The ditches were indicated as trenches 1–4/2016. Trenches 1–3 were negative. From the aspect of archaeology, trench 4/2016 located in Lazovná street in front of house no. 10 was most significant. The house has a Late Gothic core and its construction is dated to the turn of the 15th and 16th centuries. Under the recent horizon, the original street surface with crushed quarry stone was detected in altitude 357.5 m a. s. l. The medieval origin of the layer is suggested also by the layer with added organic material and pottery roughly dated to the 15th and 16th centuries. In the lowest parts of the trench, 120 cm below the current terrain, a settlement pit with pottery dated to the 15th century was also found. It is probably associated with settlement activities on the plot of house no. 10 before its construction which also interfered with the area of the street which used to be narrower than today.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM V LIPTOVSKOM TRNOVCI

Martin Kviatok

L i p t o v s k ý T r n o v e c (okr. Liptovský Mikuláš), poloha B l a t n é, sídlisko, pohrebisko(?), záchranný výskum, stredná a mladšia doba bronzová, lužická kultúra. Uloženie nálezov: Stredoslovenské múzeum v Banskej Bystrici.

V mesiaci september realizovalo Stredoslovenské múzeum v katastri obce Liptovský Trnovec záchranný výskum pri výstavbe komunikácie a inžinierskych sietí súvisiacich s budovaním novej zástavby zrubových domov. Miesto plánovanej komunikácie sa nachádza južne od zastavanej časti obce Liptovský Trnovec, v areáli rekreačného strediska pri severných brehoch Liptovskej Mary. Pozemok je v takmer rovinnom teréne s miernym klesaním smerom na juh a na západ. Severným smerom cca 500 m sa nachádza blízka prírodná dominanta lúčny kopec zvaný Hájiky, ktorý je 612 m vysoký a teda oproti skúmanému územiu je o takmer 50 m vyšší. Pred postavením vodnej nádrže pretekala 500 m západne od skúmanej plochy smerom potok zvaný Petruška. Predmetná lokalita bola pred archeologickým výskumom využívaná ako pole. Bezprostredné okolie stavby má takmer rovinný charakter, pričom prevažná časť sa v dnešnej dobe využíva ako polia alebo na rekreačné účely (chaty, penzión). V bezprostrednej blízkosti (poloha Ravence, ktorá sa nachádza juhovýchodne od skúmanej plochy) sa počas I. etapy budovania rekreačného zariadenia zrubových domov podarilo preskúmať časť osady lužickej kultúry zo strednej a mladšej doby bronzovej. Preskúmalo sa spolu 121 archeologických objektov – sídliskových jám a kolových jamiek a bol získaný početný hnuťelný materiál dokladajúci pravdepodobne kontinuálne osídlenie tejto polohy v 16.–11. stor. pred n. l. (*Przybyla/Beljak 2010*, 278–308). Severne od obce Liptovský Trnovec sa nachádza lokalita Hrádok (683 m n. m.). Z nej pochádzajú staršie zberové nálezy datované od obdobia eneolitu, doby bronzovej a doby laténskej (*Furman 2016*, 162, 163). V polohe Priehonisko, nazývané tiež Konislavy sa nachádzajú mohyly, z ktorých jedna zvaná Kotlíček bola skúmaná K. Pietom. Mohyla bola datovaná do neskorej doby bronzovej. V plášti mohyly sa nachádzali žiarové jamkové hroby s halštatskou keramikou (*Furman 2016*, 163). V horskom teréne na severnom okraji katastra obce sa nachádza lokalita Opálenica (1163 m n. m.). V rokoch 2007 a 2008 bol pracovníkmi AÚ SAV (L. Benediková, E. Blažová, M. Bartík) realizovaný prieskum a zameranie lokality. Osídlenie lokality sa rámcovo kladie do obdobia stredoveku až novoveku (*Furman 2016*, 166, 167).

Nami realizovaný výskum nadviazal na predchádzajúci výskum spoločnosti Archeovýskum, s. r. o. (L. Záhorec). Tá zrealizovala v letných mesiacoch roku 2016 skrývku ornice a základnú dokumentáciu nálezovej situácie. Následne došlo ku zmene realizátora výskumu v podobe Stredoslovenského múzea. Práce začali vzhľadom na istý časový odstup od strojovej skrývky ručným začistením plochy severojužnej vetvy komunikácie. Východozápadná vetva nebola rozhodnutím KPÚ Žilina (M. Furman) zahrnutá do plošného výskumu vzhľadom na negatívny výsledok skrývky. Ručné začistenie bolo na južnom konci (cca 50 m) plánovanej komunikácie doplnené strojovou skrývkou a následným ručným dočistením plochy. Identifikované archeologické situácie boli ručne vypreparované, popisne a kresbne zdokumentované. V miestach nejasných postdepozíčných procesov boli vytýčené dlhšie zisťovacie rezy (15 × 0,3 m) s cieľom identifikácie prípadných archeologických situácií. Na záver bol polygón výskumu, archeologické objekty a zisťovacie rezy polohopisne a výškopisne zamerané. Celkovo bolo odkrytých

27 objektov. Objekty boli rozmiestnené zhruba rovnako po celej ploche komunikácie s výnimkou jej severnej tretiny. Objekty majú poväčšine orientáciu SZ – JV, resp. V – Z. Väčšinou išlo o jednoduché sídliskové jamy oválneho, resp. nepravidelného tvaru plytko zahĺbené do podlažia s len veľmi slabo čitateľnou výplňou. Najzaujímavejšiu situáciu tvorí koncentrácia objektov v severnej polovici plochy komunikácie v rozmedzí od objektu 2 po objekt 11. S určitou mierou opatrnosti by sme mohli hovoriť o časti nejakého dvorca, resp. obytno-výrobného areálu. Objekt 2 reprezentuje plytká jama nepravidelného pôdorysu s dvoma kolovými jamami. Predpokladáme že ide o pôvodný priestor prekrytý jednoduchou sedlovou strechou. V objekte nebola zistená temer žiadna mazanica. Južne od neho bola identifikovaná časť objektu 4, zrejme podobnej konštrukcie. Zachytená však bola iba jedna kolová jama, ale vzhľadom na celkovú dispozíciu predpokladáme minimálne dve jamy, ktoré držali sedlovú strechu. V objekte sa nachádzala znížená časť s vypáleným dnom, ktorú interpretujeme ako pec. Južne od neho sledujeme výskyt kultúrnej vrstvy (s. j. 1007) bez viditeľného okraja s obsahom väčšieho množstva kameňov, keramiky a mazanice. Práve kamene interpretujeme ako deštrukciu nadzemného objektu, resp. spevnenie zničených kolových jám pre umiestnenie kolov nadzemnej stavby. Predpokladáme, že niekde v týchto miestach mohla stáť nadzemná obytná stavba kolovej konštrukcie orientovaná (podľa rozptylu nálezov) v smere SZ – JV, pričom presahovala svojou dĺžkou plochu skrývky. Južne od tejto koncentrácie boli zistené tri žiarové hroby. Prvý bol vyzdvihnutý L. Záhorcom (Archeovýskum, s. r. o.), počas skrývky ornice. Ďalšie dva (objekt 8) boli zistené v rámci nami realizovaného výskumu. Z hrobov sa však zachovali len spodné časti nádob. O niečo južnejšie boli zistené posledné dva objekty s tejto skupiny. V skutočnosti však tvorili asi jeden funkčný celok. Ide o drobnú kolovú jamu ohraničenú riečnymi kameňmi (objekt 10), z od ktorého sa nachádzala hlbšia kotlovitá jama (objekt 11), z ktorej bola získaná výrazná kolekcia keramiky. Uvažujeme, že mohlo ísť o dopadovú jamu, resp. prestrešený sklad nádob. K najväčším prekvapeniam výskumu patrilo jednoznačne objavenie úvozovej cesty (objekt 15) vyjazdenej do podlažia 1,1 m. Na dne cesty bolo po detailnom začistení vidieť aj stopy po koľajach. Cesta bola zachytená zhruba na dĺžku 15 m. Jej orientácia bola JZ – SV. Horná šírka cesty bola 4,5 m, spodná šírka 1,3–1,5 m. Cesta bola vyplnená zeminou s obsahom čisto pravekého materiálu. Išlo zrejme o centrálny komunikačný koridor, okolo ktorého vznikala osada. Po jej opustení sa cesta začala zanášať a nebola obnovená. Južná tretina komunikácie obsahovala sporadickejší výskyt menších sídliskových (objekty 20–22), resp. kolových jám (objekty 18 a 19). Objekt 18 dokladá formu výkopu stĺpovej jamy a ukotvenia stĺpu s pomocou riečnych kameňov. V jednom prípade bol zachytený fragment pece so zachovaným vzduchovým kanálikom (objekt 23).

Hnuteľné nálezy predstavujú predovšetkým nálezy keramiky (3562 ks) a mazanice (554 ks). V jednom prípade máme doložený silicovitý úštep a fragment kadľubu. Keramiku v drvivej väčšine reprezentujú črepy z nekvalitnej hliny s prímiesou drobných kamienkov. Prevažuje oxidačný výpal. Povrch je drsný. Vo veľkej miere je to však dôsledok postdepozíčných procesov. V jednom prípade máme totiž doklad zbytku pôvodnej hladenej povrchovej úpravy, ktorá je však už výrazne abrazovaná. V menšej miere sa objavuje tenkostenná keramika s hladným povrchom. Leštený materiál sa takmer vôbec neobjavuje. Čo sa týka početnosti nálezov z jednotlivých objektov, z bežného rámca sa vymyká výplň objektu 11 (s. j. 1011). Z nej pochádza niekoľko nádob avšak vo fragmentárnom stave. Celkovo bolo získaných z tohto objektu 1789 ks keramiky. Z tvarovej škály máme doložené veľké misy s von vyhnutým okrajom (obr. 40: 6, 8, 10), ostro lomenou výduťou a prežliabnutým hrdlom (obr. 40: 3). Objavujú sa aj amforovité tvary s baňatou spodnou časťou a kónickým hrdlom (obr. 40: 4, 5, 9; 41: 3). Na spodnej časti týchto nádob sa objavujú jazykovité výčnelky (obr. 40: 2). Objavujú sa aj v zmenšenej podobe. Z ďalších tvarov sú zastúpené menšie džbánsky s ostro lomenou výduťou, pod ktorou sa nachádzajú niekedy menšie gombíkovité výčnelky. V jednom prípade máme doloženú nádobu s výlevkou. Objavujú sa aj vázy, niektoré s jazykovitým výčnelkom pod okrajom (obr. 40: 11). Z objektu pochádza drobný fragment pieskovcového kadľubu s nevýrazným negatívom pre odlievanie premetov (obr. 41: 7). Podľa tvaru sa mohlo ísť o hrot nástroja (nôž), resp. zbrane (oštep, meč?). Podobná tvarová škála pochádza aj z iných objektov. Pričom početne najväčšie kolekcie poskytli objekty 2, 4, 7, 12, 22 a 24. Máme opäť doložené veľké baňaté misy s ostrou profiláciou a prežliabnutým hrdlom. Objavujú sa tiež menšie amfory s ostrou výduťou a pásikovými uškami na okraji a hrdle. Sporadicky sa na výduti objavuje výzdoba v podobe vrypov (obr. 40: 12). V jednom prípade máme doložený baňatý hrniec s jazykovitým výčnelkom pod jednoduchým okrajom (obr. 40: 1). Objavuje sa škála okrajov nádob. (váz, džbánkov, amforiek). Okraje sú jednoduché viac či menej von vyhnuté. Z objektu 24 pochádza fragment čiernej menšej amfory výrazne deštruovaný do niekoľkých desiatok kusov črepov. Ale aj na základe nich vieme povedať, že išlo o nádobu s bohatou výzdobou na pleciah. Výzdobu predstavovalo šikmé ryhovanie kombinované väčšími pretláčanými jamkami (obr. 40: 1, 2).

Amfora mala na podhrdlí menšie pásikové uško. Osobitný tvar predstavuje váza s lievikovitým ústím a malým pásikovitým uškom na hrdlom (obr. 41: 4) z objektu 4.

S celkovej dispozičnej situácie náleziska ako aj na základe črepového materiálu predpokladáme že ide o pokračovanie osídlenia zisteného v roku 2008. Jeho ďalšie pokračovanie západným smerom bolo predmetom výskumu v roku 2017.

Literatúra

Furman 2016 – M. Furman: *Opevnenia na Liptove. Refúgiá, hradiská a hrádky od Praveku po stredovek*. Žilina 2016.

Przybyla/Beljak 2010 – M., S. Przybyla/J. Beljak: *Bronzezeitliche Siedlung von Liptovský Trnovec*. *Slovenská archeológia* 57, 2010, 1–36.

THE RESCUE EXCAVATION IN LIPTOVSKÝ TRNOVEC. Liptovský Trnovec (Liptovský Mikuláš district), Blatné site, settlement, burial ground(?), rescue excavation, Middle and Late Bronze Age, Lusatian culture. Finds deposited at: Stredoslovenské múzeum in Banská Bystrica. In September 2016, the Stredoslovenské Museum carried out a rescue excavation in the urban area of Liptovský Trnovec village, Blatné site. The excavation was associated with construction of communications and utilities for newly built log houses. 27 features were uncovered. The features were arranged almost evenly over the whole area of the communication, with the exception of its northern third. The features are mostly NW – SE, sometimes E – W oriented. Most of them were simple settlement pits of oval or irregular shapes shallowly sunken in the subsoil with very weakly identifiable fill. Apart from settlement features, three cremation burials were discovered. The greatest surprises of the excavation definitely included the discovery of a hollow way (feature 15) beaten 1.1 m in the subsoil. On the bottom of the route, traces of the tracks were visible after detailed trimming. The detected length of the route was 15 m. It was SW – NE oriented. The upper width of the route was 4.5 m, the lower width was 1.3–1.5 m. The route was filled with soil containing purely prehistoric material. It was probably the central communication corridor around which a settlement was established. Movable finds are represented mainly by finds of pottery (3562 specimens) and daub (554 specimens). In one case, we have recorded a silicite flake and a fragment of a casting mould. Most of the pottery are sherds of low-quality clay with inclusion of small stones. Oxidation firing prevails. Their surface is coarse. As for the numbers of finds from individual features, inventory of feature 11 stands out. Several vessels come from it, however, all in fragmentary state. In total, 1789 exemplars of pottery were withdrawn from the feature. As for the range of shapes, we have documented large bowls with everted rim, lower part and conical neck. In the lower part of these vessels, lingular projections occur. They also occur in smaller versions. As for other shapes, small jugs with abruptly bent maximum diameter, under which small button-shaped projections occur sometimes, are represented. We have recorded one exemplar with a spout. There are also vases, some with lingular projections below the rims. A miniature fragment of a sandstone casting mould with indistinct negative for casting artifacts comes from the feature. According to the shape, it could have been used for casting tips of tools (knife) or weapons (spear, sword?). Similar range of shapes also comes from other features. It is probably part of the Lusatian culture settlement identified at the site of Ravence. It is dated to the Middle and Late Bronze Age.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM NA HRADE SLOVENSKÁ ĽUPČA

Martin Kvietok

Slovenská Ľupča (okr. Banská Bystrica), Hrad Slovenská Ľupča, záchranný výskum, 15.–19. stor. Uloženie nálezov: Stredoslovenské múzeum v Banskej Bystrici.

V decembri zrealizovalo Stredoslovenské múzeum menší archeologický výskum v interiéri hradu v miestnosti pomenovanej po Márie Széchy. Skúmaná miestnosť sa nachádza v juhozápadnej časti komplexu budov horného hradu. Výskum bol vyvolaný obnovou miestnosti, v rámci ktorej prebiehali aj práce na výmene podláh. Výskum bol realizovaný priebežne zo stavebnými prácami a pozostával z vyhľadávania archeologických nálezov a kontextov, ich skúmania a dokumentácie. Nálezy boli identifikované aj vďaka preosievaniu zásypov klenby a podsypov podláh. Situácie v arkieri, výklenku v západnej stene miestnosti Márie Széchy ako aj vankúše staršej podlahy boli ručne vypreparované. Situácie boli kresbovo a fotograficky dokumentované a polohopisne zamerané. Miestnosť Márie Széchy je súčasťou súboru objektov vystavaných zhruba v prvej polovici 16. stor. Tie nadväzovali na staršiu stredovekú zástavbu horného hradu. Výmenou podláh v priestore samotnej miestnosti Márie Széchy ako aj miestnosti vý-

chodne od nej, sa predpokladalo narušenie historických zásypov s obsahom archeologického materiálu. Výmena podláh počítala s odstránením existujúcej doskovej podlahy a prehĺbenia zásypov pre systém podlahového vykurovania.

Pokiaľ vo vstupnej miestnosti neboli zistené staršie úpravy podláh, výskum v miestnosti M. Széchy priniesol významnejšie poznatky. Už počas odstraňovania súčasnej doskovej podlahy (s. j. 1000) bolo evidentné, že jej základové priečne trámy, na ktoré bola nabíjaná, boli zapustené 25–30 cm do starších zásypov (s. j. 1008). Toto zapustenie narušilo staršiu maltovinovú podlahu (s. j. 1009), ktorá pokrývala pôvodne zásyp klenby miestnosti na prízemí. Nie je isté či táto podlaha bola prvou v miestnosti pretože v zásypoch sa našli početnejšie fragmenty terakotovej prepálenej hliny, pričom kompaktnějšíe vankúše tejto mazanice (s. j. 1006) boli identifikované v arkieri v juhozápadnej časti miestnosti. Otázkou je, či skôr nešlo iba o podkladovú izolačnú vrstvu, ako skutočnú podlahu. Z týchto mazaninových vankúšov pochádza sporadická oxidačne pálená keramika rámcovo datovaná do 16.–17. stor. Zo sivej maltovinovej podlahy ostali jej porušením len úzke pásy priečne prebiehajúce od severu na juh. Podlaha však zrejme slúžila dlhšiu dobu pretože sa v nej nachádza niekoľko reparačných poterov z viditeľne odlišného materiálu. Najvypuklejšie je to pri vstupe do vedľajšej miestnosti situovanej severne od miestnosti M. Széchy. Tu vzhľadom na vysoký pohyb bola podlaha enormne namáhaná a drobená. Bolo ju preto nutné vyspraviť odolnejším materiálom. Na to poslúžili tehly. Takéto reparovanie bolo identifikované aj pri južnej obvodovej stene miestnosti. Zaujímavá situácia bola identifikovaná vo výklenku v západnej stene miestnosti, kde sa pôvodne nachádzala strieľňa z čias pred prestavbou v prvej polovici 16. stor. Z nej sa zachovalo iba severné murivo (s. j. 601). Neskôr bola strieľňa zamurovaná (s. j. 600) a v jej južnej časti bolo murivo prekryté kvalitnou liatou maltou (s. j. 1002). Celá situáciu bola prekrytá maltovinou (s. j. 1001), ktorá už súvisí s podlahou (s. j. 1009) v hlavnom priestore miestnosti. Zložitejšia situácia bola aj v arkieri. Tá bola pri jeho severnej stene narušená recentným zásahom v podobe železo-betónovej výplne (s. j. 1003). Tá takmer úplne zničila pôvodnú tehlovú podlahu (s. j. 1005), ktorá pôvodne pokrývala zrejme celý priestor arkiera. Z nej sa získala jedna tehla s kolkom. Táto nasadala na už spomenuté mazanícové vankúše (s. j. 1006). Mazanica prekryvala masívne hranoly zapustené do kamenného telesa arkieru (s. j. 602).

Výskum priniesol aj väčšiu kolekciu huteľných archeologických nálezov. Tie boli získané pomocou preosieváním zásypov starších podláh ako aj zásypu klenby, na ktorý bola táto maltovinová podlaha položená. V materiály sa objavuje predovšetkým keramika. Ide o novovekú hrnčinu (16.–18. stor.) oxidačne pálenú s glazúrou (najmä zelenou) na jej vnútornej ploche. K staršej ešte stredovekej keramike (15. stor.) radíme okraje hrncov s nízkym a na vnútornej strane prežliabnutým okružím (obr. 42: 9). Z mladších okrajov sú zastúpené mladé kalichové, zavinuté či mladšie okružia. Okrem hrncov sú v keramickom materiály zastúpené misy (obr. 42: 10), zvonovitá pokrievka (obr. 42: 8) či panvice. Výskum poskytol aj menšiu kolekciu stolového skla. K starším renesančným (16. stor.) tvarom radíme sklo s nálepmi (obr. 42: 5–7). Okraje dien sklenených pohárov na stopke sú mladšie (17.–18. stor.). Medzi nálezmi je bohato zastúpená aj kolekcia stavebných kovaní. V materiály sa objavujú sporadicky aj súčasti kroja ako strieborný špendlík (obr. 42: 3), medená špirálka do vlasov (obr. 42: 2) či drevený korálik (obr. 42: 4). Medzi najmladšie nálezy radíme 1-grajciar Františka II. z roku 1800 (obr. 42: 1). Veľmi zaujímavým nálezom je skupina fragmentov listov s čiernym písmom (kurzívou) z juhovýchodného nárožia miestnosti kde v minulosti stávala kachľová pec. Na základe štýlu písma radíme listy do 18.–19. stor. Celkovo môžeme charakterizovať materiál ako torzovitý odpad, ktorý vznikol počas využívania miestnosti v 16.–19. stor. Najstaršie nálezy keramiky sa sem dostali pri zásype klenieb miestnosti na prízemí.

THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION AT THE CASTLE OF SLOVENSKÁ LUPČA. Slovenská Lupča (Banská Bystrica district), Slovenská Lupča castle, rescue excavation. 15th–19th centuries. Finds deposited at: Stredoslovenské múzeum in Banská Bystrica. Stredoslovenské Museum carried out a minor archaeological excavation in the interior of the castle, in the room named after Maria Széchy in December 2016. The studied room is situated in the southwestern part of the complex of buildings of the upper castle. Finds were searched for by means of sieving backfills from the vaulting and floor sub-bases. Contexts in the bay, the niche in the W wall in the Maria Széchy's room as well as old floor bridging joists were manually conserved. The contexts were documented by sketches and photographs and planimetrically measured. Basic stratigraphy consisted of the current wooden floor placed on the older mortar floor which was considerably disturbed by later interferences. The oldest part of the stratigraphy was made up by backfills of the vaultings from the rooms on the groundfloor. The situation identified in the niche in the room's western wall, where originally a loophole from the times prior to the reconstruction in the first half of the 16th century was located, was interesting. Only the northern masonry has been preserved from

it. Later, this loophole was walled up and in its southern part, the masonry was covered by high-quality poured mortar. The whole situation was covered with mortar substance associated with the floor in the main space of the room. The excavation also brought a large assemblage of movable archaeological finds. The material includes mainly pottery. It is postmedieval clay (16th–18th centuries), oxidated, with glaze (mostly green) on its inner surface. Medieval pottery (15th century) is represented only sporadically. The excavation provided also a less numerous assemblage of table glass. The oldest Renaissance (16th century) shapes include glass with lugs. Bottom edges of glasses on stems are younger (17th–18th centuries). Construction fittings are also richly represented among the finds. Parts of traditional clothes occur in the material only sporadically – a silver pin, copper hair spiral or a wooden bead. The youngest finds include Franz II 1-kreuzer from 1800. The group of fragments of letters with black writing (italics) is a very interesting find.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM V ŠPANEJ DOLINE

Martin Kvietok

Špania Dolina (okr. Banská Bystrica), dom č. p. 114, intravilán, banícky dom, záchranný výskum, 18.–20. stor. Uloženie nálezov: Stredoslovenské múzeum v Banskej Bystrici.

Výkopové práce boli realizované juhozápadne a severovýchodne od objektu starého baníckeho domu. Ten sa nachádza v južnej časti intravilánu obce trochu bokom od hlavnej zástavby. Plocha výskumu je vzdialená 265,5 m juho-juhozápadne smerom od veže r. k. kostola Premenenia Pána a 250 m juhozápadne od budovy baníckej Klopačky. Dom sa nachádza na umelej terase na južnej strane starej traversovej cesty prebiehajúcej v smere juhozápad (sonda 1/2016) a severovýchod (sonda 2/2016) od obce a spájajúcej centrum obce a šachtu Mária nachádzajúcej sa 530 m južne od nami skúmanej plochy. Výskum bol realizovaný formou sondáže za účelom spresnenia pôdorysu zaniknutých častí objektu baníckeho domu a rozsahu zachovania ich základových konštrukcií, ktoré majú byť podkladom pre umiestnenie dostavieb. Na základe rozhodnutia KPÚ boli pri skúmanom objekte baníckeho domu umiestnené dve sondy po jednej na juhozápadnej a severovýchodnej strane. Výskum bol zameraný na identifikáciu rozsahu pôvodnej drevenej zástavby viditeľnej ešte na katastrálnej mape obce Špania Dolina v roku 1859.

Sonda 1/2016 bola vytýčená na juhozápadnej časti pôvodnej zástavby, kde sa podľa starej katastrálnej mapy nachádzali ešte v polovici 20. stor. tri objekty. Už pred výskumom sa tu jasne črtal umelo upravená plocha priliehajúca priamo k juhozápadnej stene. Sonda bola vytýčená kolmo na túto anomáliu s dostatočným presahom západným smerom. Po odstránení drnu (s. j. 1000) sa tu ukázalo recentné kamenné dláždenie (s. j. 1001). To prekrylo asanačnú vrstvu. Na ich asanáciu poukazuje hlinito-kamenistá vrstva (s. j. 1002) s obsahom omietky, keramiky, okenného skla fragmentov kachlíc. Z nálezov sa vymyká fragment barokovej zeleno glazovanej komorovej kachlice s bohatou reliéfne zdobenou čelnou vyhrievacou stenou (obr. 33: 1, 2). V hĺbke 60 cm bola identifikovaná koruna základového muriva pôvodnej prístavby (s. j. 600). Jeho šírka bola 50 cm. Murivo bolo lícované iba so severnej strany. Zo strany ho ohraničuje pôvodné bralo (s. j. 999), ktoré múr jednoducho obstaval. Murivo je kladené na sucho, medzery sú vyplňané drobnými plochými kameňmi. Ide o techniku typickú pre banské osady v Starohorských vrchoch. Murivo je tvorené nepravidelnými radmi väčších kameňov kombinovaných z tenkých platní. Výška muriva je 30–40 cm. V hĺbke 90 cm nasadá na pôvodné osekané kamenné podložie (s. j. 999), prekryté tenkou kultúrnou vrstvou (s. j. 1003) z času existencie prístavieb s obsahom keramiky a kachlíc rámcovo datovanej do 18.–19. stor. (obr. 33: 3–5). Zo severnej strany prilieha murivo k umelo zasekanému skalnému bralu, ktoré zrejme pôvodne tvorilo podlahu prístavby. Nerovnosti v brale boli vyplňované hlinito-maltovinou (s. j. 1004).

Sonda 2/2016 bola situovaná na severovýchodnej strane objektu. V hĺbke 15–20 cm nasadala planírovacia vrstva (s. j. 1006) so sporadickým novovekým črepovým materiálom na pôvodné skalné podložie. V severnej časti sondy bola zachytený recentný výkop (s. j. 500). Základy pôvodnej prístavby neboli zachytené.

Z terénnej situácie, ako aj z pôvodného plánu objektu môžeme predpokladať nasledujúci vývoj stavby. Banícky dom bol postavený na umelej terase vytvorenej vysekaním pôvodného terénu a nazhromaždením materiálu na severnej strane. Kedy sa tak udialo presne nevieme, ale s veľkou pravdepodobnosťou nešlo o stavbu stredovekého pôvodu. Jadro objektu je kamenné. V juhozápadnej časti sa nachádzali tri drevene prístavby, pričom základ najzápadnejšej bol zachytený archeologickou sondou 1/2016. Na sever-

nej strane sa nachádzala iba jedna prístavba. Obdobie výstavby drevených prístavieb na juhozápadnej strane predpokladáme, na základe keramického materiálu z vrstvy z času existencie stavby (s. j. 1003), niekedy na prelome 18. a 19. stor.

THE RESCUE EXCAVATION IN ŠPANIA DOLINA. Špania Dolina (Banská Bystrica district), house no. 114, urban area, miner's house, rescue excavation, 18th–20th centuries. Finds deposited at: Stredoslovenské múzeum in Banská Bystrica. The article informs on the minor rescue excavation carried out by the Stredoslovenské Museum in the old mining settlement in Špania Dolina. The excavation was initiated by the planned reconstruction of an old miner's house. In the beginning of the excavation, two trenches were executed on the southwestern and northeastern sides. After that, the terrain was manually lowered and archaeological situations were conserved. Trench 1/2016 was executed in the southwestern part of the original architecture, where three features were – according to the urban map – as late as the mid-20th century. Recent tiles associated with reconstruction of the house in 1990 s were identified in the trench. It is attached to the levelled ground associated with demolition of original extensions. The layer contains fragments of plaster, pottery, fragments of window panes and fragments of stove tiles. The fragment of a Baroque green-glazed stove tile with rich relief decoration on the front heating surface stands out among the finds. 60 cm deep, coping of the foundation masonry of the original extension was identified. Masonry is dry-laid, gaps are filled with small flat stones. The miner's house was built on an artificial terrace cut in the original terrain and the excess material was piled on the N side. We do not know when exactly it happened; however, the structure is probably not medieval.

VÝSLEDKY ZÁCHRANNÉHO VÝSKUMU V JELŠAVSKOM KAŠTIELI³³

Róbert Malček

J e l š a v a (okres Revúca), kaštieľ, záchranný/zisťovací výskum, feudálne sídlo, raný až neskorý novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Sondážou v areáli národnej kultúrnej pamiatky sa skúmal priestor v nároží veže a severovýchodného krídla kaštieľa pred priechodom na nádvorie. Na zdokumentovanie nálezových situácií, zistených počas stavebných prác, sa otvorila sonda 1 (5 × 4 m) a rez 2 (2,2 × 1 m), kde sa zistilo nasledovné:

Asi 60 cm pod súčasným povrchom (na nivelete cca 266,5 m) sa na oboch otvorených plochách odkryla kamenná dlažba (SJ10). Obnažená časť tohto objektu mala nepravidelný tvar, spôsobený zrejme dodatočne čiastočným rozobratím, tvorili ho veľké kamenné platne (min. 60 × 15 cm, max. 120 × 40 cm) opäť nepravidelného obrysu, kladené do sypkého hlinito-štrkovitého podkladu. Dlažba priliehala jednak k lícu severozápadnej steny barokovej veže z 18. stor., ale čiastočne aj k severovýchodnej stene klasicistickej časti severovýchodného traktu z počiatku 19. stor. O túto skutočnosť možno oprieť pravdepodobné datovanie tejto stavebnej konštrukcie: povrch dlažby zrejme reprezentuje pochôdznu úroveň v čase klasicistickej dostavby severovýchodného krídla, jej funkcia sa najskôr spája s využitím prejazdu, ktorý v týchto miestach podľa výsledkov pamiatkového výskumu postavili v tomto období. Rozsah vydláždenej plochy sa archeologickým výskumom zistiť nepodarilo, keďže dláždenie presahovalo za otvorené sondy, možno však predpokladať, že v týchto miestach pokrývalo značnú časť príľahlej záhrady.

Ďalšou stavebnou konštrukciou odkrytou na sonde 1 bol odvodňovací kanál (SJ11) – 20 cm široký žlab, ktorého steny tvorili pritesané kamenné bloky a tehly postavené na hranu a prekryvali ho kamenné platne. Kanál stál na vyššie uvedenej dlažbe, viedol od severu a asi 1 m pred lícom severovýchodného krídla sa lomil na juhozápad do prejazdu. Superpozícia objektov napovedá, že v čase výstavby kanála už dlažba nemohla byť funkčná, ryha žlabu bola pravdepodobne zahĺbená do navážky navrstvenej na dlažbu, táto pozostávala z viacerých vrstiev štrkovitej hliny či štrku (SJ1–8); pochôdznu úroveň tejto fázy pravdepodobne predstavuje udupaný povrch vrstvy 3, spevňovaný aj kamennými platňami (pravdepodobne vytrhnutými zo staršej dlažby), ktorý sa nachádza tesne pod recentným povrchom. Vzhľadom na uvedené skutočnosti možno kanál datovať najskôr na záver 19. stor. alebo do prvej polovice 20. stor.

Toto datovanie potvrdzuje aj nálezový mobiliár z uvedených vrstiev: keramika, kachlice i drobné predmety opäť datujú nadložie dlažby do súčasnosti.

³³ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA 2/0062/21.

RESULTS OF THE RESCUE EXCAVATION IN THE MANOR OF JELŠAVA. Jelšava (Revúca district), manor, rescue/development-led excavation, feudal residence, Early to Late Postmedieval period. Finds deposited at: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra. Trenches in the area of the National Cultural Monument of Jelšava-Manor, the space in the corner of the tower and the northeastern wing in front of the passage to the courtyard was studied. To document the finds contexts detected in the course of construction works, trench 1 was opened (5 × 4 m) as well as section 2 (2.2 × 1 m), in which – approx. 60 cm under the surface, i. e. the altitude 266.5 m – stone pavement (SJ10) belonging probably to the Classicist stage of development of the studied architecture was uncovered. A recent drain gutter was situated on the pavement.

VÝSLEDKY ARCHEOLOGICKÉHO VÝSKUMU NA HRADE MURÁŇ³⁴

Róbert M a l č e k

M u r á ň (okres Revúca), Hrad Muráň (vrch Cigánka), záchranný/zisťovací výskum, sídlisko, hrad, mladá/neskorá doba bronzová (kyjatická kultúra), latén(?), vrcholný stredovek, raný novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Výskum sa realizoval formou sondáže v rozsahu nevyhnutne potrebnom na stanovenie skladby vrstiev určených na odťaženie a prípadné overenie existencie historickej hydroizolačnej vrstvy na kórune násypu tzv. Protitureckého bastiónu v severovýchodnom závere hradu. V interiéri tejto bašty sa otvorili tri sondy (1–3): sonda 1, 9 × 2 m, ktorou sa prerezal interiérový „kazemata“ a príslušná časť nádvorieho bastiónu; sonda 2, s maximálnymi rozmermi 5,5 × 2,7 m, ktorou sa skúmal kontakt staršej obvodovej hradby a bastiónu v juhovýchodnej časti objektu; sonda 3, s rozmermi 5,5 × 1,5 m, ktorou sa overovala existencia obvodového múru bastiónu západne od „kazematy“. Napokon sa na žiadosť stavebníka otvorila i mikrosonda 4 v západnej časti objektu, ktorou sa overovali stopy po rumpále výťahu, ktorý sa mal nachádzať v týchto miestach. Sonda mala rozmery 1,3 × 0,7 m (obr. 44). V nich sa zistilo nasledovné:

Sonda 1

Rezum, orientovaným severojužným smerom, sa skúmala pivničná miestnosť pracovne nazvaná „kazemata“ a terén v jej bezprostrednom susedstve; sonda sa tým delila na dve časti, totiž na južnú, zasahujúcu do interiéru „kazematy“, a severnú, pretínajúcu vrstvy vo vlastnom „interiéri“ bastiónu. Na južnom úseku sa teda rezal zásyp spomenutej miestnosti veľkej asi 4 × 12 m, zistila sa tu nasledovná stratigrafia:

Horný horizont nadložia tvorila 80 až 100 cm hrubá splachová vrstva, ktorá charakterom sypkej hlinito-piesčitej masy, štruktúrou agregátov (sutinový štrk a mrvina, hojné typické sídliskové intrúzie) či sfarbením (čiernohnedé) zodpovedala povrchovej vrstve zistenej aj na ostatných pracovných plochách; evidovali sme ju ako stratigrafickú jednotku (SJ) č. 1. V tejto vrstve sa pri južnej stene bastiónu, v miestach vstupu do „kazematy“, tesne pod povrchom kumulovali väčšie lomové skaly, medzi ktorými sa našiel plastový uzáver nádoby: kumulácia skál zrejme tvorila zásyp recentného výkopu, inak v profile rezu nerozlišiteľného.

Pod SJ1 na skúmanej ploche ležal 40 až 60 cm hrubý deštrukčný horizont, evidovaný ako SJ2, ktorý tvorila masa veľkých lomových skál „tmelených“ maltovo-štrkovo-hlinitou mrvinou: bolo v ňom možno rozlíšiť dva subhorizonty – horný, v ktorom prevládali skaly, a spodný, s prevládajúcou mrvinou – miestami ho tvorila „čistá“ štrkovitá maltovina. Túto stratigrafickú jednotku možno aspoň sčasti stotožniť so sutinami zosunutých horných častí stien miestnosti. Treba dodať, že povrch vrstvy sa sklápľal na juh.

Pod SJ2 sa v reze nachádzala vodorovne uložená vrstva, evidovaná ako SJ3. Asi 30 cm hrubý pôdny horizont tvorila čiernohnedá kyprá zmes hliny a drobnej sutinovej mrviny, ktorá ju prifarbovala do siva, prírodné agregáty zastupovali sporadické lomové skaly veľké do 15 cm. Z faktu, že vrstva nebola zhutnená, snáď možno vyvodzovať jej prirodzený pôvod – pravdepodobne ide o nános navrstvený v interiéri po tom, ako miestnosť prišla o strechu, avšak pred zosunutím stien.

Napokon spodný horizont nadložia v „kazemate“ tvorila SJ4, čiže uľahlá, udupaná vrstva čiernej piesčitej hliny a veľmi drobného štrku, hrubá asi 15 cm, vodorovného povrchu. Uložená bola priamo na pritesané podlažie, ktoré sa odkrylo na nivelete okolo 928,9–929,06 m n. m. Vrstva pravdepodobne predstavovala vlastnú pochôdznu úroveň v dobe prevádzky miestnosti.

³⁴ Príspevok vznikol v rámci projektov VEGA 2/0072/17 a 2/0084/18.

Opísané súvrstvie, hrubé 140 až 250 cm, predstavovalo zásyp suterénnej miestnosti, ktorej južnú stenu tvoril obvodový múr bastiónu, hrubý 100 cm (v miestach rezu bol doň prelomený vstup so skosenou špaletou), zadnú, severnú stenu, oporný múr, ktorého torzo sme v sonde obnažili (evidovaný bol ako SJ7). Táto stavebná konštrukcia bola hrubá asi 50–60 cm, zachovala sa v odkrytej časti vo výške asi 140 cm: čiastočne sa totiž ako stena miestnosti využila pritesaná rastlá skala, na ktorú bolo prilepené samotné murivo v hrúbke dvoch troch skál – preto bola základová spára nerovná a prebiehala pomerne vysoko nad dnom „kazematy“ (najnižšie asi 110 cm na dnom), spodná hrana miestnosti, zatesaná do podlažia, sa tak nachádzala asi 270 cm, kým základová spára v najhlbšej časti asi 160 cm pod povrchom. Nadzemná časť muriva, aspoň podľa situácie zistenej v reze, deštruovala, múr tu tvorili kvázi riadky väčších lomových skál veľkých až 20 × 30 cm, doplnené menšími skalami a miestami i tehliami (v obnaženej časti sa zachoval jeden riadok tehál veľkých asi 15 × 10 cm). Spáry medzi tehliami boli úzke, malta cez ne nepretekala. Počas výskumu sme nadzemnú časť tejto stavebnej konštrukcie očistili v celej dĺžke miestnosti, ukázalo sa, že mimo sondy sa zachovala v lepšom stave, o. i. sa tu približne v strede steny uchoval i konštrukčný detail – okrúhla kaverna drevenej armatúry(?) alebo nosného piliera. Deštrukciu múru v skúmanej časti možno spôsobila skutočnosť, že práve tadeto viedla jedna z vetiev turistického chodníka. Existencia vstupu do „kazematy“ z interiéru bastiónu sa tu nepotvrdila.

Severným úsekom rezu sa prešlo vlastné nádvorie bastiónu; v intenciách rozhodnutia PÚ SR sa tu mala overiť prítomnosť historickej hydroizolačnej vrstvy na korune násypu. Aj tu povrchový horizont tvorila vyššie popísaná SJ1, ktorá tu dosahovala hrúbku až 140 cm, jej povrch sa však pomerne strmo skláňal na juh, a tak na hrane plošiny nad „kazematou“ bola vrstva hrubá len 20 cm. Pri tejto hrúbke bolo v tomto horizonte možné pozorovať viacero svetlejších (kamenitejších) a tmavších vrstiev uložených sendvičovo na seba, zároveň z neho pochádzal početný nálezový materiál. Vrstva pokrývala asi 20–30 cm hrubú uloženinu veľmi sypkého materiálu hrdzavohnedej farby (SJ10), ktorý tvorila zmes piesčitej hliny a drobného štrku, vyskytli sa však v nej aj väčšie skaly a hrudy mazanice, mierne oblý povrch mala prepálený do červena. Táto vrstva ležala na SJ9, totiž na viac menej vodorovnej, 5–10 cm hrubej, uľahlej, asi našliapanej alebo nabitej ružovo-okrovej vrstve piesku premiešanej s drobnozrnným lomovým štrkom, ktorú azda možno interpretovať ako „podlahový“ posyp pôvodnej pochôdznej úrovne bastiónu, nachádzajúcej sa približne na nivelete ±932,85 m n. m. Pod týmto posypom či výmazom sa identifikovala ďalšia stratigrafická jednotka (č. 8): v reze sa odkryl len jej povrch, ktorý bol pod SJ9 asi rovný, avšak smerom ku „kazemate“ šikmo zrezaný, to ale snáď zapríčinil zosun do interiéru miestnosti. Uľahlú hmotu uloženiny tvoril ostrý (lomový?) štrk (veľkosť frakcií dosahovala asi 10–15 cm) „tmelený“ hrudkovitou hlinou hrdzavohnedej farby. Vrstva bola hrubá minimálne 110 cm, jej pôvod zostal otvorený – mohlo ísť buď o umelý násyp alebo o zvetrané podlažie (to sa nejavilo úplne nepravdepodobné).

V tomto úseku rezu sa teda zistila pôvodná pochôdzna úroveň v interiéru bastiónu, ktorú pokrýval spodný prepálený horizont SJ10, prevrstvený mohutným násypom SJ1, ktorý zrejme dokladá sekundárne využitie miesta (smetisko). Naopak sa tu nepotvrdila prítomnosť očakávanej hydroizolačnej vrstvy.

Sonda 2

Sondou sa skúmala plocha v juhovýchodnom nároží bastiónu; pôvodne sa tu nezamýšľalo plošné odkrytie, ale otvorenie mikrosondy s úlohou overiť situáciu v miestach výpustu plánovaného drenážneho systému, ktorý mal ústiť do medzery medzi južnou a juhovýchodnou stenou bastiónu. Súčasťou malo byť i príslušné zníženie (zosvahovanie) terénu k tomuto výpustu. V týchto intenciách sa konali i výkopové práce: na spomenutej ploche sa preto zhrnula len povrchová vrstva (identická charakterom s vrstvou SJ1 na sonde 1), už v tejto etape sa ale odkryla koruna neznáameho muriva (SJ11), mikrosonda sa preto hlbila popri jeho líci.

Spomenutá povrchová vrstva nerovnomernej hrúbky (zväčša 20/50 cm, miestami – pri južnej stene – až 80 cm) aj v tomto priestore pokrývala stredne sivú vrstvu SJ12, ktorú tvoril drobnozrnný lomový štrk premiešaný s maltovou drvinou alebo pieskom a taktiež aj s hlinou. Vrstva sa na rozdiel do SJ9 zachovala len vo fragmentoch, nemala úplne zarovnaný povrch, ten sa nachádzal približne na nivelete ±932,92 m n. m., ktorá približne zodpovedá výške SJ9: aj v tomto prípade môže ísť o zvyšky úpravy pochôdznej úrovne interiéru bastiónu.

Inak sa ale na sonde 2 javila situácia pod touto stavebnou úpravou: ako sa zistilo v kontrolnom reze, na rozdiel od sondy 1 sa pod štrkovito-piesčitou vrstvou nachádzala opäť kyprá hlinito-štrkovitá uloženina, vlastnosťami úplne zodpovedajúca SJ1. Táto vrstva sa mikrosondou prerezala do hĺbky asi 130 cm, teda po korunu odchodze tu odkrytého múru SJ11 – násyp však siahla aj pod túto niveletu a v celej hrúbke

sa nepreskúmal; to neumožnil plánovaný rozsah výskumných prác a napokon väčší zásah do nadložia v týchto miestach by bol ohľadom ochrany pamiatky kontraproduktívny.

Koruna spomenutého muriva, označovaného ako SJ11, sa teda odkryla asi 20–40 cm pod recentným povrchom (čiže na nivelete okolo 933,6–933,7 m n. m.). Ako sa po jeho čiastočnom obnažení ukázalo, išlo o nadzemné jadrové lomové murivo hrubé 90 cm, hmotu tejto stavebnej konštrukcie skladali kvázi riadky veľkých, hrubo tesaných lomových blokov (veľké až 40 × 40 × 20 cm), spájaných svetlosivou vápennou maltou, ostrenou hrubou drvinou. Múr mal vyrovnané líca, potiahnuté v odkrytej časti mierne hrubou maltovou omietkou. Asi 1,4 m pod vnútornou (západnou) hranou koruny sa v kontrolnom reze odkryla koruna ochodze širokej asi 1 m. Stavba bola orientovaná severojužným smerom a vyplňala medzeru v nároží južnej a juhovýchodnej obvodovej hradby bastiónu, sondou sa obnažil fragment o dĺžke 3,5 m.

Zväziac uvedené nálezové okolnosti, možno tento nález interpretovať ako predĺženie staršej hradby, ktorá dodnes stojí a chráni východnú hranu polohy južne od bastiónu (zachovala sa tu v nadzemnej výške asi 3–4 m, vnútorné líce jej tvorí predsadená ochodza). Hradbu zrejme pri výstavbe bastiónu nechali aspoň dočasne stáť a obmurovali ju stenami novostavby; keďže tu pravdepodobne rastlá skala prudko klesala, prázdny priestor v nároží (na západe ho vymedzovala východná stena „kazematy“) sa zasypal sutinovo-hlinitým materiálom (SJ13). Takto vytvorená plošina sa v konečnej úprave posypala pieskovo-štrkovou vrstvou (SJ13, resp. SJ9 na sonde 1). Pri týchto záverečných úpravách sa mohla aspoň čiastočne zbúrať i nadzemná časť muriva staršej hradby. Ako dokazuje nálezová situácia na sonde 1, priestor sa neskôr mohol začať zavážať odpadkami.

Sonda 3

Rezom, veľkým 6 × 1 m, orientovaným približne S – J, sa mala overiť prítomnosť (resp. neprítomnosť) obvodového muriva bastiónu v jeho západnej časti; na otvorenej ploche sa jeho prítomnosť skutočne dokázala: hneď pod povrchovou prstou sa odkryla koruna základu. Jadrové murivo, hrubé 160 cm, tvoril hrubo tesaný lomový kameň (bloky veľké asi 20/30 × 15/20 cm) poskladaný v zachovanom torze do 7–8 kvázi riadkov, ktorý spájala svetlosivá vápenná malta ostrená pieskom. Táto bola čiastočne vtlačená do spár, čiastočne (v interiéri) rozotretá po líci. Múr mal z oboch strán vyrovnané neomietnuté líca, základová spára sa z vnútornej strany nachádzala v hĺbke 100–110 cm, spočíval na rastlej skale. Orientovaný bol v smere severozápad–juhovýchod. Na korune sa nachádzal väčší kamenný blok (asi 60 × 20 cm), z jednej strany možno pritesaný, ktorý bol do muriva osadený kolmo na os muriva – mohlo ísť o najspodnejší článok ostenia vstupu do bastiónu.³⁵ V priľahlom súvrství sa vyskytovali sídliskové horizonty, identifikované aj na ostatných sondách, totiž pod prstou ležala čiernohnedá hlinito-sutinová vrstva SJ1, tesne nad podlažím (asi 80 cm pod recentným povrchom) sa pri vnútornom (severnom) líci zachytil fragment vrstvy svetlosivej sutinovo-maltovej mrviny, ktorého niveleta povrchu (±933,0 m n. m.) zodpovedala hladine výšok piesčitých posypov na sonde 1 (SJ9) a sonde 2 (SJ12).

Sonda 4

Mikrosondou, veľkou 1,2 × 0,8 m, sa overovala prítomnosť stôp výťahového mechanizmu za západnou časťou bastiónu, v miestach polygonálnej severozápadnej bašty. Na otvorenej ploche sa hneď pod asi 10–20 cm hrubou vrstvou prste odkryla rastlá skala, do ktorej bol zatesaný žlab pravouhlého prierezu, široký asi 50 cm, orientovaný v smere severozápad–juhovýchod. Tento útvar skutočne môže byť pozostatkom spomenutej zdviže.

Pomerne početný nálezový materiál (31,8 kg keramiky), pochádzajúci zo sond, možno z veľkej väčšiny datovať do raného novoveku, totiž do 16. či 17. stor., pri niektorých kusoch s možným presahom i do storočia 15³⁶ (obr. 43). Toto datovanie podporujú i nálezy mincí z obdobia Rudolfa II. Habsburského a Zigmunda III. Vasa. Výnimku ohľadom tohto časového zaradenie predstavuje súbor pravekých črepov, ktoré sa ako veľmi sporadické intrúzie (spolu možno desať črepov) objavili v sondách 1 až 3. Tieto atypické fragmenty sa charakterom keramického cesta hlásia k mladšej či neskorej dobe bronzovej, ktorá je na polohe zastúpená kyjatickou kultúrou.

Záverom treba dodať, že sa počas výskumu sledovali i rekonštrukčné práce v objektoch hlavnej veže, hlavného paláca („kaplnka“) a Koháryovského paláca. Konštatujeme, že sa v objektoch len v nutnej mie-

³⁵ Za tento postreh chcem poďakovať M. Šimkovicovi.

³⁶ Za rady ohľadom datovania chcem poďakovať M. Bielichovi.

re odstránila sutina a neodkryli sa tu zvláštne archeologické nálezové kontexty. Avšak v rámci týchto prác sa zberom pri Koháryovskom paláci našli dva tuhované črepy, pri ktorých nemožno vylúčiť ich laténske datovanie.

RESULTS OF THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION AT THE CASTLE OF MURÁŇ. Muráň (Revúca district), Muráň castle (Cigánka), rescue/development-led excavation, settlement, castle, Late/Final Bronze Age (Kyjatice culture), LaTène(?), High Middle Ages, Early Postmedieval period. Finds deposited at: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra. The excavation was conducted on the so-called Anti-Turkish bastion at the northeastern end of the castle. In this bastion's interior, three trenches were opened (1–3) – trench 1.9 m long and 2 m wide, which cut through the interior of the casemate and the adjacent part of the bastion's courtyard; trench 2 – max. dimensions 5.5 × 2.7 m – studying the contact of the older circumferential defensive wall and the bastion in the southeastern part of the feature; trench 3 – 5.5 × 1.5 m – verifying existence of the bastion's circumferential wall west of the casemate. Finally, microtrench 4 was opened in the western part of the feature verifying traces of a lift winch; the lift was assumed in that area. The dimensions of the trench were 1.3 × 0.7 m (Fig. 44). In trench 1, the historical walking level of the courtyard of the studied structure was detected as well as the floor level of the basement room belonging to the structure; in trench 2, a fragment of an old defensive wall was uncovered; trench 3 verified the location of the extinct southwestern defensive wall of the bastion; finally, trench 4 identified traces of a Renaissance lift. The rather numerous mobiliary of finds can be mostly dated to the Early Postmedieval period, i. e. 16th–17th centuries, some exemplars possibly overlapping to the 15th century (Fig. 43). This dating is supported by the finds of coins from the reign of Rudolph II of Habsburg and Sigismund III Vasa. The assemblage of prehistoric sherds which occurred in trenches 1–3 as very rare intrusions (about 10 sherds in total) are an exception in this chronological classification. With the character of their pottery clay dough, these untypical fragments are related to the Late or Final Bronze Age represented by the Kyjatice culture at the site.

The excavation also monitored the reconstruction works in the main tower, main palace (chapel) and Koháry Palace. In the course of these works, two graphite-painted sherds with possible LaTène dating were discovered and collected near Koháry Palace.

PRAVEKÁ NÁDOBA Z TORNALE³⁷

Róbert Malček

Tornaľ (okres Revúca), intravilán (Odevné závody), náhodný nález, pohrebisko staršia doba bronzová (hatvanská kultúra). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Autorovi tohto príspevku priniesla vrátnička Ústavu ekológie lesa SAV vo Zvolene, v budove ktorej sídli detašované pracovisko AÚ SAV, pravekú nádobu. Nádobku podľa slov vlastnili jej známi či príbuzní a našla sa v 60. rokoch 20. stor. v Tornali. Bližšie nálezové okolnosti sú neznáme. Na papierovom štítku, nalepenom na dne nádoby, však stojí, citujem: „Nájdené v Šafárikove pri výstavbe rozšírenia odevného závodu roku 1966.“ Šafárikovo je starší názov dnešnej Tornale.

Nádobka sa zachovala celá. Ide o jednodielny bezúchý misovitý hrniec kónického, skoro až valcovitého tela so stenou len mierne roztvorenou, prehnutou, a nevytvoreným hrdlom či podhrdlím. Ústie má nádobka rovno zrezané s neodčleneným okrajom, len vonkajšia hrana je miestami zhrubnutá (vytlačená pri zrezaní). Podstava je rovná, s ostrou hranou. Povrch má nádobka zvonka jemne drsný až krupičkovitý, pórovitý, z dna hladký, farby je z oboch strán stredne sivej hnedavej (redukčný výpal). Keramické cesto je v základe jemnozrnné, v tomto hustom jemnom piesku sú rozptýlené hrubé, asi kremičité zrná. Tvrdosť výpalu dosahuje v Mohsovej stupnici 3. stupeň. Nádobka bola modelovaná v ruke, vysoká je 7,3–7,5 cm, priemer ústia je 10 cm, priemer dna 6 cm. Zdobia ju štyri protiahlé nízke valcovité výčnelky s priemerom okolo 1,4 cm (obr. 45). Dno sčasti pokrýva zelená patina, hrniec teda mohol pôvodne obsahovať medené či bronzové predmety.

Identicky tvarované a zdobené nádoby, len s inak riešenou úpravou povrchu (mali ho rozbrázdnený) pochádzajú z tej istej lokality, našli sa zberom v areáli Odevných závodov údajne roku 1968 (nie je teda vylúčené, že v tomto článku prestavený kus patrí do tej istej kolekcie). V. Furmánek ich datuje do staršej doby bronzovej, mali by podľa neho náležať hatvanskej kultúre a najstaršej fáze pochovávaní na tamomšom žiarovom pohrebisku (Furmánek 1973, 45, 50, obr. 8: 6, 7).

³⁷ Príspevok vznikol v rámci projektov VEGA 2/0072/17 a 2/0084/18.

Literatúra

Furmánek 1973 – V. Furmánek: Výskum pilinského žiarového pohrebiska v Šafárikove. In: J. Bolfík (ed.): *Vlastivedné štúdie Gemera 2*. Bratislava 1973, 26–59.

A PREHISTORIC VESSEL FROM TORNALA. Tornaľa (Revúca district), urban area (Odevné závody textile factory), accidental finds, burial ground(?), Early Bronze Age (Hatvan culture). Finds deposited at: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra. In 1966, a complete vessel was found in the area of the Odevné závody textile factory in Tornaľa. The vessel comes from an unknown archaeological context (Fig. 45). Identically shaped and decorated miniature vessels with different surface finish (grooved) come from the same site and were collected in the area of the Odevné závody textile factory in 1968 (thus, we cannot exclude the possibility that the exemplar presented in this article belongs to the same assemblage). V. Furmánek dates them to the Early Bronze Age, so they should belong to the Hatvan culture and the oldest phase of burying at the local cremation burial ground (Furmánek 1973, 45, 50, Fig. 8: 6, 7).

STREDOVEKÝ SÍDLISKOVÝ OBJEKT ZO ZVOLENA-MARGOČINKY³⁸

Róbert Malček

Z v o l e n (okr. Zvolen), intravilán, štvrť Margočinka, Ulica J. Jánošíka, záchranný výskum, sídlisko otvorené, stredovek (11.–12. stor.). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Počas sledovania výkopových prác na líniovej stavbe „FTTH Zvolen, Bystrický rad“, ktorá zasiahla severnú časť dnešného mestského intravilánu rozprestierajúcu sa severne od pôvodného mestského jadra na vyvýšenej ľavobrežnej terase Hrona (tradovaný názov štvrte je Margočinka/Margočka), sa na Ulici J. Jánošíka v ryhe optokábla identifikoval sídliskový objekt. Išlo o sídliskovú jamu, ktorá sa zachytila v hĺbke asi 60 cm pod súčasným povrchom, prekryvala ju ornica, čiže piesčitá hlina strednej sivohnedej farby a kohéznej konzistencie, evidovaná ako stratigrafická jednotka (SJ1), v ktorej sa našla aj recentná keramika (tá však môže pochádzať z vrstvy v ryhe, ktorú sme si v teréne nevšimli). Ornica ležala pod recentným návozom hrubým asi 40–50 cm, vlastná sídlisková jama bola zahĺbená do podlažia. Rozmery a pôdorys jamy sa nezistili, keďže siahala za otvorenú plochu (obvod hornej hrany mal však určite viac ako 2,2 × 1,1 m), hlboká bola 0,3 m. Dno mala misovité a výplň jednotnú, tvorila ju opäť kohézna piesčitá hlina tmavej sivohnedej farby (SJ3) s obvyklými intrúziami sídliskového typu (fragmenty keramiky, mazanica, zvieracie kosti, fragmenty železných predmetov). Materiál predbežne datujeme do obdobia stredoveku, presnejšie do 11.–12. stor. (obr. 46).

Nález potvrdzuje istú zachovalosť severnej časti zvolenského intravilánu vymedzeného na juhu Ulici Dukelských hrdinov, na západe hranou hronskej terasy a na východe Borovianskou ulicou. Možno konštatovať, že sídliskový objekt dokazuje prítomnosť ranostredovekého osídlenia v miestach s doposiaľ neevidovanými archeologickými lokalitami. Jama môže patriť k predlokačnej osade situovanej na hranu hronskej terasy približne v tomto priestore, zároveň potvrdzuje predpoklady, podľa ktorých možno obdobné nálezy (isteže rôzneho veku) očakávať pozdĺž celej hrany riečnej terasy od sútoku Hrona so Slatinou po Borovú horu.

THE MEDIEVAL SETTLEMENT FEATURE FROM ZVOLEN-MARGOČINKA. Zvolen (Zvolen district), urban area, Margočinka ward, Ulica J. Jánošíka street, rescue excavation, open settlement, Middle Ages (11th–12th centuries). Finds deposited at: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra. In the northern part of today's urban area of the town stretching north of the original town centre on the elevated left-bank terrace of the Hron river (the traditional name of the ward is Margočinka/Margočka), a settlement feature was identified in Ulica J. Jánošíka street, in a furrow for optical cable (Fig. 46). The find confirms a certain preservation standard of the northern part of the urban area of Zvolen. We can say that the settlement feature in Ulica J. Jánošíka street confirms the presence of medieval settlement in places with previously unrecorded archaeological sites. The pit might belong to a settlement situated on the edge of the Hron terrace, approximately in this area, and it also confirms the assumptions that similar finds (of various ages, of course) can be expected along the whole edge of the river terrace from the confluence of the Hron and Slatina as far as Borová hora.

³⁸ Príspevok vznikol v rámci projektov VEGA 2/0084/18.

VÝSLEDKY ZÁCHRANNÉHO TERÉNNÉHO VÝSKUMU NA HRADE FILAKOVO

Róbert Malček³⁹ – Viktória Tittónová

Filakovo (okres Lučenec), Stredný hrad, záchranný/zisťovací výskum, sídlisko, hrad, stredný/mladý eneolit (badenská kultúra), vrcholný stredovek, raný novovek. Uloženie nálezov: Hradné múzeum vo Filakove.

Archeologický výskum sa na strednom nádvorí Filakovského hradu realizoval v rámci prípravnej fázy sanačných prác dotknutého priestoru. Skúmala sa jedna zachovaná architektúra (kazemata I/II) a dve terénne depresie (kazematy III a IV). Murivá kazematy I/II tvorili priestor veľký približne $9,5 \times 2$ m, hlboký asi 6,5 m, z ktorého sa však dokumentoval len severozápadný záver. Kazematu III tvorila depresia veľká asi $7 \times 4,5$ m, s dlhšou osou orientovanou SZ – JV. K nej na severozápade priliehal obdĺžnikový výbežok veľký asi 5×2 m, ktorý susedil so strednou delostreleckou komorou. Spolu tak táto plocha zaberala asi 30 m², jej dno sa nachádzalo asi 3 m pod vnútornou hranou koruny hradby. V kazemate sa po odstránení splachov otvorili dva kontrolné rezy, totiž rez 2 s rozmermi $0,7 \times 3,5$ m, vedený pozdĺž tarasnej stienky (SJ28) strednej delovej komory, a rez 3, veľký cca $2,5 \times 2$ m a hlboký 2,5 m, položený k bočnej, severozápadnej stene kazematy I/II. Kazematu IV tvorila depresia za severozápadnou delovou komorou veľká 4×4 m, hlboká 1,8–2 m, v ktorej sme po začistení nálezových situácií na jej dne otvorili pozdĺž severozápadného profilu rez 4 s rozmermi $4 \times 1 \times 3,5/4$ m. Napokon rez 1, situovaný medzi kazematy III a IV, mal pôvodne rozmery 4×1 m, z bezpečnostných dôvodov sme ho však v hornej časti rozšírili na 2 m; orientovaný bol kolmo na hradbu (čiže smerom SZ – JV), dosiahli sme v ňom hĺbku asi 3 m (obr. 39).

Zistené archeologické vrstvy či murivá a iné nálezové situácie kódujeme ako stratigrafickú jednotku (SJ) s prírastkovým číslom. Zistilo sa nasledovné:

Kazemata I/II

Ako sa predpokladalo, a napokon aj počas výskumu ukázalo, priestor tejto, v celom „kazematovom“ systéme jedinej zachovanej stavby bol v polovici 20. stor. vybratý na podlažie, takže sa v ňom odstránili všetky archeologické nálezové situácie a tenká hlinito-piesčitá vrstva na dne miestnosti predstavovala recentné splachy s príznačnými intrúziami (o. i. konzervy). Architektonickému vývoju tohto objektu sa venovali viacerí bádatelia, ktorí ho aj detailne opísali – ako posledného možno uviesť M. Šimkovica. Sezóna 2016 ohľadom archeológie nepriniesla nové poznatky, možno len zhrnúť, že pod renesančným prístavkom hradby a prilahlej miestnosti sa nachádzajú zvyšky staršej budovy, v murivách ktorej možno rozoznať dve stavebné etapy. Suterénna miestnosť mala upravené dno (podlažie tu bolo žlabovito pritekané) a bola do nej privádzaná zrážková voda systémom kanálov (v západnej stene sa na dne zachoval štvorcový priepust, korunou múru viedol taktiež úzky prepad), naopak výpust sa nachádzal asi 1 m na dnom, takže suterén slúžil pravdepodobne aj ako zberná nádrž; kapsy nosných trámov v tejto priečke, umiestnené 2,2 m, resp. 1,2 m nad nerovným dnom, dokazujú, že miestnosť bola prekrytá dreveným stropom. Z konfigurácie starších a mladších murív napokon vysvitá, že pred renesančnou dostavbou bola staršia miestnosť zasypaná: dokazuje to hrana základu renesančnej primurovky hradby, ktorá presahuje líce staršieho muriva; pravdepodobne aj preto nebola bočná, západná stena novšej budovy (SJ24; predstavuje najmladšiu stavebnú etapu objektu) postavená na starší múr, ktorý v čase výstavby už nebolo vidieť. Na túto skutočnosť ale taktiež upozornil už predchádzajúci architektonicko-historický výskum.

Kazemata III

Túto predpokladanú stavbu tvorila depresia veľká asi $7 \times 4,5$ m, s dlhšou osou orientovanou SZ – JV, k nej na severozápade priliehal obdĺžnikový výbežok veľký asi 5×2 m, ktorý susedil so strednou delostreleckou komorou. Spolu tak táto plocha zaberala asi 30 m², jej dno sa nachádzalo asi 3 m pod vnútornou hranou koruny hradby. Po vyčistení priestoru od splachov sa ukázalo, že v skutočnosti táto priehľbeň predstavuje zvyšky mohutného výkopu, realizovaného veľmi pravdepodobne J. Kalmárom: okrem dobovej kresbovej a fotografickej dokumentácie to dokazuje aj stratigrafia zistená v severovýchodnej stene jamy – pod povrchovou vrstvou (SJ1) sa nachádzala vrstva kamennej sutiny (SJ2b), ktorej povrch bol

³⁹ Príspevok vznikol v rámci projektov VEGA 2/0072/17 a 2/0084/18.

spevnený maltovou škrapinou (SJ2a); sutinu tvorili veľké lomové skaly tmelené maltovo-sutinovou drvinou, ktoré snáď pochádzali z väčšej zbúranej budovy. Podľa zistení v severozápadnom profile depresie toto súvrstvie klesalo k hradbe a pôvodne k nej pravdepodobne dosadalo, stojí na ňom ešte aj tarasová stienka strednej delovej komory (SJ28) – avšak v samotnej priehlbni bolo zrezané. Naopak sa v týchto miestach nezistila prítomnosť stojacich zvyškov predpokladanej murovanej architektúry (čiže zadnej steny kazemát), vzhľadom na skladbu horných vrstiev nadložia azda možno vylúčiť, že by tu takáto stavba stála; terénna depresia (objekt 5 vo výskumnej dokumentácii M. Plačka) tak najskôr skutočne predstavuje zvyšky recentného výkopu, t. j. archeologickej sondy J. Kalmára, otvorenej v roku 1944.

Inak sa situácia javila na severozápadnom okraji tejto priehlbiny, teda v priestore za strednou delovou komorou. K hradbe, prelomenej v týchto miestach veľkou delostreleckou strieľňou, bola v poslednej etape pristavaná predsieň, ktorej murivo sa sčasti zachovalo (SJ28) – to pravdepodobne zabránilo J. Kalmárovi ísť vo výkopoch do väčších hĺbok. Pri čistení týchto miest sme asi 0,5 m od zadnej steny tarasového múru 28 odkryli torzo ďalšieho múru (SJ25) (z neho sa však najskôr odkryl záver východného ramena v severovýchodnom profile jamy). Po vypreparovaní sa celá situácia javila nasledovne: opornú stenu predsieň delovej komory (SJ28) tvorili tri ramená, zadné o dĺžke asi 3,5 m a bočné, dlhé cca 2 m, z nich sa však v torze zachovalo len západné (podľa Kalmárovej fotodokumentácie v čase jeho výskumu stálo aj východné); spolu ohradzovali priestor veľký asi 3 × 1,5 m. Murivo bolo postavené z toho istého materiálu ako prístavba hradby, stálo na súvrství 2, čiže dosadalo na maltovú škrapinu sutinovej deštrukcie, ktorá sa tu však značne stenčila. Pod ňou ležali vrstvy 6 a 17, pomerne kompaktné hlinito-štrkové vrstvy s novovekými intrúziami. Severne od tohto objektu sa odkryli zvyšky ďalšieho múru (SJ25): ten mal „esovitý“ pôdorys, bol totiž dvakrát pravouhlo zalomený, tak sa vytvorili dve ramená o dĺžke asi 3 m, ktoré spájalo kratšie rameno, dlhé 1,7 m. Západné rameno viedlo paralelne s oporným múrom č. 28, a to vo vzdialenosti asi 0,5 m. Objekt bol, podobne ako hradba a všetky k nej priliehajúce stavby, dlhšou osou orientovaný SZ – JV smerom. Zachovali sa z neho dva, tri riadky väčších lomových skál spájaných sivo-bielou vápennou maltou plnenou jemným riečnym pieskom (podobná malta spájala aj skaly čerstvo odkrytej koruny susedného múru č. 28). Zachované detaily dokladali, že pohľadové bolo severné líce múru (čiže líce odvrátené od hradby), ktoré bolo hneď od spodnej, základovej hrany starostlivo zarovnané a asi aj omietnuté; naopak južné bolo nerovné. Zdá sa, že východné rameno sa zachovalo v úplnosti, končilo totiž zarovnaným lícom; západné môže pokračovať mimo skúmaný priestor.

Vzhľadom na porušenú stratigrafiu násypu (podľa dokumentácie zverejnenej vo svojej monografii tu dal J. Kalmár odkopať povrchové vrstvy) je pomerne problematické určiť vzťah oboch telies. Múr č. 25 bol podľa charakteru južného líca založený najskôr do násypu, a to približne o 20 cm hlbšie, ako sa nachádza koruna zachovanej časti múru 25; avšak podľa zloženia a charakteru vrstiev pod ním (SJ26, 27) bol terén pred jeho výstavbou zarovnaný, do kontaktu s vrstvou sutiny č. 2 sa na rozdiel od múru č. 25 nedostal. Naopak múr č. 25 stojí na spomenutej sutiny a dosadá k nemu asi aj planírka č. 26 (pod korunou múru bola situácia pomerne nečitateľná). Táto stratigrafická situácia pripúšťa obe možnosti, totiž že najskôr bola do násypu zahĺbená a obmurovaná predsieň delovej komory a dodatočne bol komunikačný priestor za ňou spevnený opornou stienkou (čiže múrom 25), alebo že múr č. 25 plnil svoju funkciu ešte pred výstavbou predsiení. K tomu však treba doplniť kontext: renesančná prestavba hradby rozšírila jej teleso asi o 3 m, v prvej etape mala nadzemná časť výšku asi 3 m – to dokladá jednak zarovnané líce, jednak profilácia dutín zvislých trámov zapustených do líca hradby, ktoré mali v nadzemnej časti obrys pravidelného obdĺžnika, v podzemnej však mali tieto kaverny tvar nepravidelný a skôr oblý. To nepriamo poukazuje aj na výšku nadzemnej časti staršej stredovekej hradby, na ktorú bola táto primurovka nalepená. Keďže maltou spevnený povrch sutiny č. 2 klesal k hrane základu renesančnej prístavby, aby sa zabezpečila stabilita múru č. 25, musel sa tento priestor najskôr vyrovnať násypom (to napokon dokazuje aj stratigrafická situácia pod týmto objektom); takýto násyp by ale splachovalo do delovej komory, ktorej vstup sa preto musel zabezpečiť obmurovkou. Pokiaľ teda murivo č. 25 nepatrí ešte stredovekej fáze hradu (to ale azda možno vzhľadom na predpokladanú výšku terénu a ostatné okolnosti vylúčiť), nemalo by byť staršie ako spomenutá obmurovka strieľne (SJ28), je ale vcelku možné, že ide výsledky tej istej stavebnej aktivity, ktorá mohla zahrnúť aj renováciu kazematy I/II.

Situáciu pri exteriérovom líci západnej (bočnej) steny (čiže SJ24) tejto kazematy overoval rez 3, veľký cca 2,5 × 2 m a hlboký 2,5 m. Aj v ňom sa potvrdilo, že J. Kalmár šiel výkopom v týchto častiach do značných hĺbok, to doložili recentné nálezy ešte pod základovou hranou múru č. 24; napokon aj tento múr mal už pred začiatkom výskumu sčasti obnažené základové murivo (horná hrana základu sa nachádzala v nivelete približne 218,1 m n. m., kým dno depresie pred výskumom v hĺbke asi 216,5). Charakteristike muriva sa venuje o. i. spomenutá výskumná správa M. Šimkovica, z nášho pohľadu je dôležitá

už uvedená niveleta hornej hrany základu, ktorá približne určuje niveletu pochôdznej úrovne v dobe poslednej stavebnej etapy, tejto výške viac-menej zodpovedajú aj nivelety korún vyššie spomenutých murív (pohybujú sa v rozpätí 217,8 [SJ28; múr sa však nezachoval po korunu] až 218,3 m n. m.) a taktiež povrch vrstvy 8 v reze 1 (okolo 218,2–218,3 m n. m.), kým horná hrana základu renesančnej primurovky hradby (SJ21) sa nachádzala v hĺbke približne 217 m n. m. Múr č. 24 tak bol založený do násypu, ktorý bol k hradbe navozený až po jej prestavbe (rozšírení) a ktorý bol dodatočne odstránený J. Kalmárom. Spomentým rezom 3 sa zistilo, že základová spára múru 24 sa nachádzala asi 2,3 m pod hornou hranou základu, čiže v nivelete asi 215,8 m, bol teda založený plytšie ako vlastná hradba (resp. jej najmladšia, renesančná primurovka), ktorá mala základovú spáru v hĺbke približne 215 m; od podlažia ho oddeľovalo súvrstvie vcelku kyprých vrstvičiek 32a–f, hrubé asi 1 m, pod ktorým ležala deštrukčná vrstva 5 a na dne, na rastlej skale, tenká hlinitá vrstvička 31. Inak sa situácia javila v náprotivnom severozápadnom profile rezu, a to najmä v horných častiach zásypu, kde sa prerezalo súvrstvie 3 a 4, dosahujúce hrúbku opäť asi 1 m, pri líci hradby však vrstva 3 siahala až po základovú spáru hradby. Situácia zjavne súvisela so zásahom J. Kalmára, ktorý tu výkopom narušil pôvodné stratigrafické pomery, prítomnosť takéhoto zásahu napokon dokladá nález plechového vedra v nároží múru 24 a hradby; pôvodnému zloženiu násypu teda najskôr zodpovedá sled vrstiev pod múrom 24, avšak aj tieto horizonty boli v nároží prekopané. Možno však predpokladať, že novoveký násyp pozostával z obdobných sutinovo-hlinitých či štrkovitých vrstiev, aké sa zistili v reze 1 (viď nižšie).

Inak sa situácia javila v spodných horizontoch súvrstvia, nad podlažím. Tu sme prerezali kamenitú vrstvu, ktorú tvorilo zrejme deštruované murivo, čiastočne sa v ňom totiž zachovalo viazanie skál, vyskladaných pôvodne „šupinovite“ do oblúka – snáď šlo o torzo klenby(?). Takto sa ale situácia zachovala len v severozápadnom profile, pod múrom 24 deštrukcia „kľakla“, aj tu však boli ploché kamene vrstvené na sebe šikmo; J. Kalmár do tejto vrstvy zasiahol, ak vôbec, iba pri líci hradby alebo na jej povrchu (viď nižšie). Vrstva dosahovala v maxime hrúbku cca 0,8–1 m, tvorili ju skaly o rozmeroch asi 15 × 30 cm. S veľkou pravdepodobnosťou táto deštrukcia súvisela s murivom č. 29, ktoré sme čiastočne obnažili v severovýchodnom profile rezu. V prípade tohto objektu sme zrejme do výšky asi 70 cm odkryli spodok základu, túto hrubú štruktúru totiž tvorili nepravidelne kladené (skôr nahádzané) veľké kamenné bloky (až 40 × 40 cm), na ktoré bola položená vrstva menších skál (do 20 × 20 cm) zaliata sivobiелou jemnozrnnou maltou. Spomenutá deštrukcia 5 k múru úplne nedosadala, niveleta jej povrchu však rešpektovala úroveň zachytenia tohto základu, takže nemožno vylúčiť, že situáciu tu poničil mladší zásah.

Fragment ďalšieho muriva sa v reze identifikoval pod hradbou – vzhľadom na stiesnené pomery, dané o. i. ohľadmi na statiku murív a bezpečnosť práce, sa ale jeho prítomnosť v podstate len zaevidovala (SJ30). Podľa toho sa aj v reze 3 pod renesančnou prístavbou hradby, oddelené od nej vrstvičkou malty, nachádzalo staršie murivo, ktoré tvorili lomové skaly nazelenalej farby veľké okolo 30 cm; toto sfarbenie však mohlo byť zapríčinené aj zamokrením priestoru. Jeho deštrukcia sa síce podsúvala pod vrstvu 5 (túto skutočnosť dokladalo práve sfarbenie skál), no v akom vzťahu popísané stratigrafické jednotky boli, sa objasniť nepodarilo. Interpretácii by mohla napomôcť situácia na dne susednej kazematy I/II, ktorá sa v niečom javila obdobne. Aj v reze 3 bol totiž, podobne ako v dotknutej kazemate, do podlažia zatesaný žlab, ktorého stena lícovala s murivom č. 29, tento zásek však nedosahoval hĺbku zistenú v kazemate I/II (30 cm versus 50 cm). Spomenutá deštrukcia 5, a možno aj murivo 29, mohli predstavovať zvyšky už vyššie spomenutého kanalizačného systému, totiž stoky spádovanej k priepustu stenou staršej budovy v kazemate I/II (SJ23). Otázkou zostáva, či k nej patrilo aj murivo 30, alebo či ide o zvyšky architektúry, ku ktorej v kazemate I/II náležal múr 22, stojaci pod novovekou hradbou.

Zmienené deštrukcie od podlažia oddeľovala asi 10/20 cm hrubá, uľahlá vrstva piesčitej, tmavosivohnej hliny (SJ31).

Rez 1

Rez sme situovali medzi kazematy III a IV, mal pôvodne rozmery 4 × 1 m, z bezpečnostných dôvodov sme ho však v hornej časti rozšírili na 2 m; orientovaný bol kolmo na hradbu (čiže SZ – JV smerom), dosiahli sme v ňom hĺbku asi 3 m.

Touto sondou sa overovala stratigrafia priestoru medzi zmienenými kazematami, na rozdiel od ktorých by ho mal mať zachovaný až po korunu hradby. V skutočnosti však aj tu hornú časť nadložia transformoval recentný zásah a povrch tvorila asi 1 až 1,5 m hrubá vrstva stavebnej sutiny, ktorá sem podľa fotodokumentácie J. Kalmára musela byť navozená počas jeho výskumu (SJ37): podľa fotografie priestoru, publikovanej spomenutým Kalmárom, dal tento bádateľ totiž povrch plošiny znížiť asi 1 m pod hornú hranu hradby, kým v súčasnosti povrch opäť siahal po ňu. Prerezaná sutina sa skladala z viacerých

vrstiev, väčšie skaly sa koncentrovali najmä na dne tohto horizontu, zhluk veľkých lomových blokov sa v hĺbke 1–1,5 m prerezal v severnom závere rezu.

Pod vrstvou sutiny sa v celej dĺžke sondy presekla vrstva (SJ8) hrubá asi 30–40 cm. Tvorila ju tmavo-sivohnedá uľahlá zmes drobných zŕn okrúhleho štrku a piesčitej hliny. Vrstva bola pri hradbe vodorovne uložená, avšak v severnom závere rezu pod miernym uhlom klesala, zrejme kopírovala pôvodný sklon terénu. Jej povrch sa pri hradbe zachytil asi na nivelete 218,4 m n. m., ktorá zhruba zodpovedá výške základu steny 24 (218,1 m); povrch vrstvy môže teda zodpovedať poslednej pochôdznej úrovni pred zánikom hradu a nemožno vylúčiť, že na jej povrchu J. Kalmár zachytil sídliskové objekty (pec a ohnisko), a preto ju neodkopal.

Tretiu vrstvu nadložia, zistenú v reze, predstavovala svetlosivá uľahlá zmes drobného ostrého štrku a maltovo-sutinovej mrviny hrudkovitej štruktúry, hrubá asi 40 cm (SJ9). Zloženie tejto vrstvy napovedá, že ide o sutinový násyp, navozený zrejme v poslednej etape stavebných prác v súvislosti so spevňovaním pôvodne stredovekej hradby; vrstvu v severnej časti rezu v celej hrúbke narušil výkop 33 vyplnený tmavosivou prachovitou hlinou, miestami prepálenou do červena a premiešanou uhlíkmi (SJ33b).

Štvrtou vrstvou nadložia v severnej časti rezu bola tmavosivá sypká zmes piesčitej hliny, drobných zŕniak štrku a uhlíkov (SJ34), čiže opäť nekompaktný násypový horizont, hrubý asi 70 cm, na ktorého okraj sa čiastočne nasúvala vrstva tmavosivohnedej uľahlej zmesi hliny a drobného štrku (SJ10), predelená približne stredom kompaktnou vrstvou väčších lomových skál; táto predstavovala štvrtú vrstvu nadložia pri hradbe, hrubá bola asi 50 cm. Piatu vrstvu nadložia pri hradbe tvorila asi 1 m široká a 10 cm hrubá vrstva hrubozrnnej sivej malty, uložená do lôžka tvoreného drobnými sutinovými agregátmi a maltou. Celý tento útvar sa pravdepodobne tiahol pozdĺž hradby, od ktorej ho však oddeľovala asi 40–50 cm široká medzera, jeho povrch viac-menej rešpektoval niveletu hornej hrany základu hradby v týchto miestach (t. j. asi 217 m n. m.), ktorú vyvodzujeme opäť z tvaru dutiny trámu zapusteného do jej líca; dutina sa odkryla v reze.

Súvrstvie 10–9–11 teda v sonde susedilo s vyššie opísanou vrstvou 34, na ktorú sa sčasti nasúvalo, avšak v ich kontakte sa nachádzal zhluk veľkých lomových blokov (dosahovali veľkosť až 50 × 30 cm), ktoré však mohli skôr súvisieť s maltovou vrstvou 9. Situáciu vzhľadom na šírku rezu nebolo možné objasniť, no skaly boli pravdepodobne uložené v sekundárnej polohe a netvorili kompaktné murivo. Odhliadnuc od SJ9 tak všetky doposiaľ spomenuté vrstvy mali skôr charakter násypu, teleso ktorého spolu vytvárali. Účelom tejto terénnej úpravy pravdepodobne bolo spevniť zázemie nadzemnej časti prestavanej hradby tak, aby účinnejšie odolávala delostreľbe.

Toto násypové teleso spočívalo na vrstve uľahlej až hutnej čiernosivej piesčitej hliny, ktorej povrch sa narezal v celej dĺžke rezu. Vo výkopoch sa tu vzhľadom na bezpečnosť práce nepokračovalo, avšak možno konštatovať, že jej povrch, na ktorom leží maltová vrstvou 9, tvorená asi našpliechanou maltou počas stavebných prác na hradbe, predstavuje druhú pochôdznu, čiže historickú úroveň priestoru v období renovácie hradby.

Zvyšky kompaktných murív (zadná stena kazemát, resp. múr analogický SJ25) sa v reze neidentifikovali.

Kazemata IV

Túto „kazematu“ tvorila terénna depresia za severozápadnou delovou komorou veľká 4 × 4 m, hlboká 1,8–2 m, v ktorej sme po začistení nálezových situácií na jej dne ešte pozdĺž severozápadného profilu otvorili rez 4 s rozmermi 4 × 1 × 3,5–4 m. Treba uviesť, že tento priestor neskúmal len J. Kalmár, ale sondu tu otvorila v roku 2009 aj E. Hrašková.

Napriek tomu sa v severnej časti sondy po vyčistení priehlbne, bezprostredne pod splachovou vrstvou, v povrchu svetlého sivohnedého pôdneho horizontu, tvoreného zmesou piesčitej hliny a sutinovej drvin (SJ12b), vrysovala línia kolových jám, ktorú sme evidovali ako stratigrafickú jednotku č. 40. Dodatočne sa ukázalo, že touto násypovou vrstvou bola zavezená terénna úprava, ktorá pravdepodobne aspoň sčasti pozostávala z rôznych výkopov vedených do sutinovej vrstvy v niečom podobnej kamenitej sutine 2b v kazemate III; evidovali sme ju pod značkou SJ37. Násyp 2b dosahoval hrúbku od 0,4 do 1,1 m, narušená vrstva sutiny bola pôvodne hrubá asi 80 cm. Zmienaná kolová konštrukcia pozostávala z troch línií kolových jám (išlo o dobre zachované dutiny vyplnené prachovitým materiálom, niekedy na dne aj zotlenou sypkou drevitou hmotou); jednu líniu tvorili jamy č. 6 a 7 prerezané v severozápadnom profile, ďalšia, ktorá viedla paralelne so severovýchodným profilom, sa skladala z jám 1 až 5, tretia pozostávala z jám 8 až 11 pri juhovýchodnom profile sondy. Spolu síce tieto jamy vytvárali obdĺžnikový pôdorys

veľký asi $5 \times 2,5$ m, avšak koly jednotlivých línii boli nerovnako hlboko zapustené, a mohlo teda ísť o zvyšky viacerých stavieb náhodou zoskupených do pravidelného útvaru; nemožno však vylúčiť, že hĺbka založenia jednotlivých jám rešpektovala sklon terénu – treba sa tu zmieniť, že na pláne hradu zo 60. rokov 17. stor. je v týchto miestach zobrazený pôdorys pravdepodobne drevenej stavby, naopak však tento plán nezachycuje pôdorys murovanej opornej stienky, ktorej existenciu doložili výskumy J. Kalmára a E. Hraškovvej a ktorej torzo sa dodnes zachovalo (SJ39; vid' nižšie). Ako sme sa zmienili, všetky koly boli zapustené do vrstvy 12, nad ktorej povrch ani v jednom prípade nesiahali. Do tejto vrstvy boli napokon zahĺbené aj dve sídliskové jamy (SJ41 a 42a), zachytené pod severovýchodným profilom sondy, ktoré sa však nachádzali v exteriéri tejto hypotetickej konštrukcie. Pokiaľ by koly jednotlivých línii SJ40 patrili k jednej stavbe, šlo by pravdepodobne o zvyšky dreveného prístavku k delovej komore, snád o podpornú konštrukciu zastrešenia predsiene komory.

Po prvom znížení severnej časti sondy sa pod vrstvou 12b vyrysovala línia lomových skál, ktorá sledovala líniu kolov 1 až 5 SJ40. Avšak dodatočným „prečítaním“ tejto nálezovej situácie sa ukázalo, že tento zhľuk skál nepredstavoval nejaký „podzáklad“ dotknutej kolovej stavby, skôr šlo o torzo už zmienenej vrstvy sutiny č. 37, sformovaný do línie náhodou rôznymi výkopmi (o. i. sondou E. Hraškovvej, ktorej okraj sa tu nachádzal); skaly tohto útvaru dosadali i k základu opornej steny 39, s ktorým pri začisťovaní klamne vytvárali jeden blok.

Sutina 37 – a taktiež vrstva 12b – spočívala na ďalšom (treťom) pôdnom horizonte, ktorého prítomnosť sme zistili v severozápadnej časti sondy, kde sme viedli spomenutý rez 4. Horizont, označený ako stratigrafická jednotka 13, sa skladal z dvoch vrstiev, z hornej (SJ13a), hrubej asi 30 cm a tvorenej uľahlou až kohéznu piesčitou hlinou tmavohnedej farby s prímiesou čiernych hrudiek a štrku, a z dolnej (SJ13b), hrubej opäť asi 30 cm a tvorenej tvrdou tmavosivohnedou hlinou hrudkovitej štruktúry s prímiesou štrku. Vodorovný(!) povrch tejto spodnej vrstvy rešpektoval niveletu základu už spomenutého múru č. 39 (t. j. približne 217 m n. m.), jej povrch (resp. povrch vyššej vrstvy 13a) môže aj tu predstavovať výšku pochôdznej úrovne počas prestavby hradby; v súvislosti s tým treba zmieniť najmä skutočnosť, že pred uložením tohto pôdneho horizontu boli staršie, prirodzene na juh sklonené sídliskové horizonty (SJ14 a 16) vodorovne zrezané.

Uvedený múr 39 (SJ39) odkryla E. Hrašková, no podľa dokumentácie J. Kalmára toto murivo zachytil aj on. V interpretácii E. Hraškovvej išlo o múr neurčenej funkcie, ale po dočistení tohto objektu (ktorý sa však už zachoval len v torze, oproti stavu z roku 2009 sa rozpadla jeho západná časť) sa ukázalo, že pôdorysom a rozmermi zodpovedá tvaru opornej steny predsiene strednej delovej komory (SJ28): tvorilo ho pôvodne 3,6 m dlhé zadné (severné) rameno a bočné krídla dlhé asi 0,8–0,9 m. Západné sa zachovalo do výšky asi 1,2 m (skladalo sa asi zo štyroch, piatich „riadkov“ veľkých lomových skál), východné bolo prekryté násypom, nachádzalo sa mimo sondy E. Hraškovvej a zostali z neho, obdobne ako u zadného ramena, len spodné riadky. Jednotlivé časti objektu sa, opäť identicky s múrom 28 v kazemate II, neviazali, ale len k sebe doliehali spárou – to pravdepodobne pri interpretácii zmiatlo spomenutú bádateľku. Ako sme už uviedli, múr sčasti (zadnou stenou) spočíval na vrstve 13b, sčasti (západnou stenou) na vrstve 14c (situáciu tu však zneprehľadňoval zásah E. Hraškovvej, spodný riadok tejto steny taktiež deštruoval), koruna zachovanej bočnej steny mala výšku asi 218,3 m n. m., zadné rameno sa zachytilo na nivelete asi 216,9 až 217,1 m.

Rozdiel oproti situácii pri strednej delovej komore znamenal prítomnosť ďalšieho múru, ktorý severozápadnú striedňu čiastočne uzatváral na severnej strane. Múr o šírke asi 0,75 m má korunu položenú asi o 10 cm vyššie, ako je úroveň dlážky komory (na nivelete okolo 217,1 m), severné líce má vcelku zarovnané asi do hĺbky 1 m, kde sa nachádza odsadená hrana základu, základ dosahoval opäť hĺbku asi 1 m. Oproti starším domnienkam múr nebol založený na rastlú skalu, ale základový výkop len prefaľ viaceré nadložné vrstvy (14 a 16) a stál na najspodnejšej vrstve 19, hrubej ešte asi 1 m. Až k tomuto murivu doliehali bočné ramená opornej steny 39, ktoré teda – a to sa javilo inak ako v kazemate II – neboli s hradbou v priamom kontakte.

Ako sme už uviedli, múr č. 38 prerážal dolnú časť nadložia, ktorú tvorilo viacero pôdných horizontov: stratigrafiu overoval zisťovací rez 4.

Hornú časť prirodzene na juh skloneného súvrstvia, za zadnou stenou objektu 39 však zhora vodorovne zrezaného, tvorila vrstva uľahlej tmavosivej až sivočiernej hliny s prímiesou drobného štrku a uhlíkov (SJ14a), hrubá asi 60 cm, avšak aj nad ňou ešte v medzipriestore múrov 37 a 38 ležal horizont obdobnej hliny, z toho sa ale zachovalo len nepatrné torzo. Vrstva mala charakter typického sídliskového horizontu, máťuce však je, že čiastočne dosadala aj k nadzemnej časti múru 38. Pod ňou ležala vrstva 16, jej hmotu stredne sivej farby tvoril prevažne drobný štrk tmelený piesčitou hlinou, pri múre 38 sa medzi

tieto vrstvy vsúvala ešte vrstvička zotlených dosiek, dlhá asi 1,4 m (zdokumentovaná a z veľkej časti odstránená E. Hraškovou). Aj vrstva 16 dosahovala hrúbku asi 0,6 m. Ďalšou vrstvou nadložia bolo asi 30 cm hrubé súvrstvie 18, v ktorom sa striedali horizonty s prevahou hlíny či štrku, sfarbené bolo skôr do siva. Napokon dno nadložia pri hradbe tvorila asi 1 m hrubá vrstva drobného štrku okrúhleho zrna tmavosivohnedej až hrdzavohnedej farby, v ktorej sa ešte nachádzali stredoveké črepy (SJ19). Posledná vrstva sa v reze identifikovala v jeho severnej časti, kde sa medzi vrstvu 19 a rastlú skalú ešte vsúvala vrstva č. 20, ktorú tvoril uľahlý drobný štrk hrdzavohnedej farby. Dno sa v reze zachytilo asi 4,5 m pod recentným povrchom.

Stratigrafickú situáciu v kazemate IV tak možno rozdeliť na dve časti, hornú predstavujú viaceré vrstvy novovekého násypu (o. i. sa v juhovýchodnom profile zdokumentovala aj vrstva sutiny J. Kalmára, čiže SJ7), ktoré súvisia so stavebnou činnosťou pri renovácii či modernizácii opevnenia polohy, v týchto násypoch sa objavujú aj stopy rôznych drevených konštrukcií. Približne od nivelety 216,5 m sa nachádzajú staršie sídliskové horizonty, najskôr stredoveké.

Záverom možno konštatovať, že sa na strednom nádvorí zistila prítomnosť doposiaľ neevidovaných murovaných objektov (SJ25), zároveň sa ale nepotvrdila existencia samostatných kazematových objektov v miestach terénnych depresíí (resp. existencia severného muriva kazemát). V nálezovom mobiliári prevažovali predmety datované do raného novoveku, zo spodného súvrstvia v reze 4 pochádzala aj vrcholnostredoveká keramika. Sporadicky sa v nálezovom materiáli objavili aj praveké črepy, najskôr badenské, ktoré aspoň v náznaku dokazujú osídlenie horných častí hradu aj v období stredného, resp. mladého eneolitu.

RESULTS OF THE RESCUE FIELD EXCAVATION AT THE CASTLE OF FILAKOVO. Filakovo (Lučenec district), Stredný hrad site, rescue/salvage excavation, settlement, castle, Middle/Late Eneolithic (Baden culture), High Middle Ages, Early Postmedieval period. Finds deposited at: Hradné múzeum in Filakovo. The archaeological excavation in 2016 was carried out at the central courtyard of Filakovo castle as part of the preparatory stage of sanation works in the relevant area. One preserved piece of architecture (casemate I and II) and two terrain depressions (casemates III and IV) were studied. Masonry of casemate I/II created an area of approx. 9.5×2 m, 6,5 m deep; however, only the northwestern end was documented. Casemate III was made up by a depression of approx. 7×4.5 m, NW – SW oriented with the longer axis, to which an adjacent rectangular jut of approx. 5×2 m neighbouring the central artillery compartment was attached. Altogether, the area was about 30 m² and its bottom was approx. 3 m below the internal edge of the defensive wall's coping. After the washed down material was removed from the casemate, two control sections – section 2 of 0.7×3.5 m along the barrier wall (SJ28) of the central artillery compartment and section 3 of approx. 2.5×2 m and 2.5 m deep attached to the northwestern side wall of the casemate I and II were opened. Casemate IV was made up by a depression behind the northwestern artillery compartment of 4×4 m, 1,8–2 m deep, in which a section of $4 \times 1 \times 3.5$ –4 m was opened at the bottom along its northwestern profile. Eventually, section 1 located between casemates III and IV was originally 4×1 m, but it was widened to 2 m in the upper part for safety reasons. It was oriented perpendicularly to the defensive wall, i. e. in NW – SE direction, and we reached depth of approx. 3 m (Fig. 39). Excavations in these areas detected the presence of previously unrecorded masoned structures in casemate III, but existence of separate casemate features in terrain depressions was not confirmed (or existence of the northern masonry of the casemates). In casemate IV, remains of a wooden structure of a stake construction dated to the Early Postmedieval period were identified. Section 4 detected a settlement layer dated probably to the 14th century as the lowest overlay sequence in this area. In the mobiliary of finds, artifacts dated to the Early Postmedieval period prevailed; pottery from the High Middle Ages was found in the bottom complex of strata in section 4. Prehistoric sherds, probably from the Baden culture occur sporadically among the finds. They might suggest settlement of the upper parts of the castle also in the period of the Middle or Late Eneolithic.

ZÁCHRANNÝ ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V BECKOVE

Juraj Malec – Mária Müllerová

Beckov (okr. Nové Mesto nad Váhom), Kúria Altusovec, záchranný archeologický výskum, sídlisko, latén, doba rímska, vrcholný stredovek, novovek. Uloženie nálezov: ARCHEOLÓGIA ZEMPLÍN, s. r. o., Michalovce.

Archeologický výskum spočíval v odsledovaní a dokumentácii všetkých zásahov do terénu, spojených najmä s plánovanými pokládkami inžinierskych sietí. Na základe zachytenej stratigrafie sme tak mali možnosť zdokumentovať historické úrovne námestia mestečka Beckov, doposiaľ archeologicky takmer neznámeho.

K tomuto účelu nám najlepšie poslúžila sonda 1 s rozmermi 4 × 3 m, situovaná v priestore budúcej žumpy v severozápadnom cípe dvora. Sondy sme mali za úlohu ručne vyhlbiť po sterilné podložie, zachytené nakoniec v značnej hĺbke 2,6 m. Podarilo sa nám tu zachytiť kompletnú a prehľadnú stratografiu historických úrovní terénu. Jednotlivé historické úseky sa nám podarilo zastúpiť početnými archeologickými nálezmi a to najmä z dôvodu pomerne dlhých strán sondy (3 × 4 m). Celkovo tu bolo archeologicky preskúmaných cez 30 kubíkov archeologicky pozitívnych vrstiev. Sterilné ílové podložie sa nachádzalo v hĺbke 2,6 m. Po odstránení nevýrazného pôdneho krytu, tvoreného vrstvičkami moderných navážok (SJ 100–102), sa objavila približne 1 m hrubá vrstva novovekých navážok, rozdelená na základe sfarbenia hliny a datovania hnutelných archeologických nálezov na dva hlavné časové horizonty. Vyššie položenú vrstvu SJ 103/104 môžeme datovať do 19. stor., pod ňou ležiacu vrstvu SJ 105/106 hlbšie do 18. stor., s možným presahom do 17. stor. Pod nimi ležiacu pieskovú vrstvu SJ 108 môžeme na základe nálezov datovať do včasného novoveku, resp. 16./17. stor. Pod vyššie uvedenými novovekými navážkami sme taktiež podľa očakávaní zachytili cca 0,2 m hrubú stredovekú sídliskovú vrstvu (SJ 109), datovateľnú na základe nálezov do 13. stor., čiže približne do doby výstavby kamenného hradu, vypínajúceho sa priamo nad archeologicky skúmaným pozemkom.

Už do tejto vrstvy bola zrejme na prelome stredoveku a novoveku zahĺbená zásobnicová jama, označená ako objekt 1 (SJ 401). Nejasné datovanie vyplýva najmä z výplne objektu, tvorenej výhradne zosunutými nestabilnými podbiehajúcimi stenami, tvorenými staršími archeologickými vrstvami. Pod vrstvou SJ 109, potvrdzujúcou osídlenie územia bekovského námestia vo vrcholnom stredoveku, sa nachádzala 0,4 m hrubá sídlisková vrstva (SJ 110), dokladajúca osídlenie lokality germánskym obyvateľstvom v prvých storočiach nášho letopočtu. Germánske osídlenie začínalo na cca 0,15 m hrubých štrkových vrstvách (najmä SJ 117), evokujúcich dojem akéhosi vytopenia a zanesenia priestoru námestia riečnym štrkom niekedy v období prelomu letopočtov. Na toto datovanie poukazovali sporadické keramické nálezy patriace s rezervou do obdobia laténu. Toto tvrdenie nám jednoznačne potvrdila prítomnosť dvoch (spolu 0,7 m hrubých) hlbšie položených sídliskových vrstiev, pripísateľných na základe charakteristických keramických nálezov nositeľom púchovskej kultúry. Vyššie položená vrstva SJ 123 dosahovala hrúbku 0,5 m. Do nej bol zapustený archeologický objekt, označený ako SJ 403. Až do jeho výplní (SJ 117, 127) bola zapustená vyššie uvedená zásobnicová jama (SJ 401). Spomínaná vrstva SJ 123 tvorila taktiež výplň objektu 2 (SJ 404), zapusteného do spodnejšej púchovskej vrstvy SJ 128. Medzi keramickým materiálom púchovských vrstiev SJ 123 a 128 však nebol badateľný výraznejší rozdiel. Vzhľadom na svoje rozmery plnil objekt 2 zrejme funkciu hliníku (jama na ťažbu hliny), pričom jeho dno sa nachádzalo v hĺbke 3,6 m pod úrovňou dnešného terénu. Väčšia časť objektu zachádzala evidentne mimo plochu sondy 1.

Ďalšie terénne zásahy na predmetnej stavbe narušili výhradne len novoveké navážky, a to aj v prípade najhlbšieho výkopu pre vodovodné potrubie, hĺbeného do hĺbky 1,1 m od úrovne pochôdzneho terénu.

Stredoveká keramika

Črepy stredovekej keramiky pochádzajú najmä z hrncovitých nádob. Analyzovaná keramika sa našla v stratigrafických jednotkách SJ109, SJ110 a pravdepodobne aj premiešaná spolu s germánskymi nálezmi vo vrstve SJ119. Sfarbenie keramiky sa pohybuje v odtieňoch hnedej, sivej a ojedinele oranžovej farby. V súbore keramiky je badateľný redukčný, ale aj oxidačný, rôzne kvalitný výpal. Na stenách nádob môžeme pozorovať aj stopy po ohni, pravdepodobne z dôvodu varenia na otvorenom ohni. Zo skúmaného keramického súboru môžeme pozorovať širšie spektrum druhov okrajov. Rozlišujeme profilované kalichovité vytiahnuté okraje, ktoré datujeme do 13.–14. stor. (Španihel 2014, 146). Pozorujeme aj zrezané zaoblené okraje. Ďalšie pozorované typy okrajov sú vytiahnuté okraje s plastickou lištou alebo zaoblené okraje, prípadne s hráneným až zrezaným okrajom. Okraje mohli byť tiež zdobené rytou obežnou líniou. Majoritne však ide o črepy, ktoré neobsahujú žiadnu výzdobu. Majú najmä hnedé, hnedooranžové, príp. sivé sfarbenie. Objavili sme aj črepy, ktoré sa vyznačujú skôr odtieňmi sivej farby. Črep je pomerne kvalitný, ale v lome črepu je možné voľným okom vidieť hrubšiu prímes. Nezdobené črepy keramiky, môžeme rámcovo datovať do obdobia vrcholného stredoveku, v rozmedzí 13.–15. stor. Značku na dne nádoby máme doloženú iba v jednom prípade prederaveného dna nádoby. Plastický odtlačok na keramike

predstavuje zrejme dvojkriž, avšak vzhľadom na prederavenie dna nemáme dochovaný ucelený obraz značky. Dno predbežne datujeme do obdobia 13.–14. stor. (Hoššo 1981, 24-26).

Keramika z doby rímskej a doby laténskej

Keramika, ktorú chronologicky radíme do obdobia doby rímskej a doby laténskej, sa objavila v stratigrafických jednotkách SJ110, SJ117, SJ118, SJ123 – SJ128. Keramiku doby rímskej charakterizujú hrubosenné črepy. V lome pozorujeme hrubú prímies ostriva, ojedinele až drobný štrk o veľkosti do 0,5 cm. Priemerná hrúbka črepu sa pohybuje v rozmedzí od 0,5–1 cm. Črepy pochádzajú pravdepodobne z hrncovitých nádob. Farba črepov je zväčša tmavej farby, sivej až sivočiernej farby, ale v keramickom súbore objavujeme aj svetlohnedé až svetlooranžové črepy keramiky. Badať je možné aj stopy po ohni. Okrem hrncovitých nádob prevládajú aj veľké zásobnicové tvary s okružím. Na zachovaných dnách nádob je badateľné zosilnenie a zhrubnutie. Okraje nádob sú vytiahnuté a zaoblené. Vo veľkej miere nepozorujeme na črepopch žiadnu výzdobu. Avšak zdobené črepy nesú rytú výzdobu v podobe zvislých rýh, pravdepodobne pomocou hrebeňa. Ryhy nie sú po celej výške nádoby a nesiahajú až úplne ku dnu nádoby. Pozorujeme aj zdobenie horizontálnymi ryhami.

Predpokladáme aj možnosť premiešania črepov z doby rímskej a laténskej od SJ 123, kedy hrubá rímska keramika sa stretáva s tenkostennou kvalitne vypálenou keramikou. V súboroch s hrubou rímskou keramikou, ktorá je zdobená vertikálnymi ryhami pozorujeme tenkostennú keramiku, ktorá má na ústí smerom k okraju obežné vlnovky. Na tomto základe si dovoľíme predpokladať, že sme na skúmanej polohe mohli zachytiť vrstvy s možným premiešaným s rímskym a laténskym, resp. púchovským keramickým materiálom. Zachytené črepy nesú známky výzdoby, ktoré pozorujeme na laténskej, aj na rímskej keramike (Pieta 2008, 172).

Literatúra

Hoššo 1981 – J. Hoššo: Značky na keramike vrcholného stredoveku a novoveku zo Slovenska. *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, Historica* 32–33, 1981, 19–33.

Pieta 2008 – Pieta, K.: *Keltské osídlenie Slovenska*. Nitra 2008.

Španihel 2014 – S. Španihel: Stredoveká a novoveká keramika severozápadného Slovenska. *Študijné zvesti AÚ SAV* 55, 2014, 141–179.

THE RESCUE EXCAVATION IN BECKOV. Beckov (Nové Mesto nad Váhom district), Altusovec Manor, rescue excavation, settlement, LaTène, Roman period, High Middle Ages, Postmedieval period. Finds deposited at: ARCHEOLÓGIA ZEMPLÍN, s. r. o., Michalovce. The archaeological excavation was initiated by construction of utilities. In Trench 1 of 4 × 3 m, we managed to detect complete stratigraphy of historical levels in this part of the square. The sterile clay subsoil was identified in depth of 2.6 m. First, as we had expected, we found a layer of made-up ground, approx. 1 m thick, divided into two chronological horizons (17th–18th century and 19th century). The sand layer SJ 108 below can be dated – based on finds – to the Early Postmedieval period, or to the 16th–17th centuries. An approx. 0.2 m thick medieval settlement layer from the 13th century, i. e. the period of the stone castle's construction, followed. The stone castle was situated just above the archaeologically studied plot. The storage pit indicated as Feature 1 was sunken in this layer probably at the turn of the Middle Ages and the Postmedieval period. Below, a 0.4 m thick settlement layer was located, documenting settlement of the site by Germanic people in the first centuries of our era. A pair of settlement layers which could be attributed to the Púchov culture bearers based on typical pottery finds was discovered at the bottom of the trench. The upper layer was also the fill of Feature 2 sunken in the lowest Púchov layer. Nevertheless, no significant difference was visible between the pottery material of the Púchov layers.

ZÁCHRANNÝ ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V DOLNÝCH JANÍKOCH

Juraj M a l e c – Mária M ü l l e r o v á

Dolné Janíky (okr. Dunajská Streda), intravilán, záchranný archeologický výskum, sídlisko, doba bronzová. Uloženie nálezov: ARCHEOLÓGIA ZEMPLÍN, s. r. o., Michalovce.

Počas záchranného archeologického výskumu na novobudovanej ulici sa nám podarilo zachytiť celkovo deväť archeologických objektov.

Opis nálezových situácií:

Objekt 1 (d. $84 \times \text{š. } 62 \times \text{h. } 15 \text{ cm}$) sa vyznačoval nepravidelným tvarom a šikmými stenami. Z jeho výplne pochádzal iba jeden fragment keramiky. V jeho výplni sme pozorovali premiešanú ornice s podloží. Nevylučujeme možnosť, že nešlo o archeologický objekt, ale o lôžko kríku alebo terénnu priehľbinu.

Objekt 2 (d. $66 \times \text{š. } 62 \times \text{h. } 10 \text{ cm}$) mal pravidelný kruhový pôdorys so šikmo sa zvažujúcimi stenami k rovnému dnu. Počas výberu výplne sme objavili iba jeden črep, pravdepodobne pravekej keramiky. Objekt interpretujeme ako sídliskovú jamu.

Objekt 3 (d. $300 \times \text{š. } 1500 \times \text{h. } 200 \text{ cm}$) bol rozsiahly široký pás, pravdepodobne priekopa, ktorý sa tiahol v oboch sondách v smere západ-východ. Pod cca 40 cm vrstvou sa objekt zvažoval šikmo nadol až k nerovnému, oblúkovitému dnu. V oboch sondách sa maximálna hĺbka priekopy pohybovala od 1,9–2 m od pochôdznej úrovne terénu. Celková šírka objektu bola do 30 m, ale samotná priekopa sa rozkladala na šírke cca 8 m. Počas dokumentácie profilov v sonde 1 a 2 sme pri porovnaní východných profilov zistili, že objekt sa mierne stáča smerom na severovýchod. Výplň objektu tvorila hnedá až tmavohnedá hlina. Pomerne často sme mohli pozorovať prímies drobných riečnych kamienkov. Pôvodná vrstva nad priekopu obsahovala širokú škálu nálezov od novovekých črepov keramiky z ornice, cez stredovek až smerom hlbšie do doby bronzovej. V niektorých prípadoch predpokladáme keramiky aj z doby halštatskej. Okrem nálezov keramiky sme objavili aj množstvo zvieracích kostí, mazanice, ale ojedinele aj drobné predmety, ako kadlub alebo praslen. Objekt s rezervou datujeme do mladšej doby bronzovej s pravdepodobným možným prechodom do doby halštatskej.

Objekt 4 (d. $372 \times \text{š. } 326 \times \text{h. } 53 \text{ cm}$) bol rozmerný s nepravidelným tvarom a veľmi nerovným nepravidelným členitým dnom. V jeho výplni sme pozorovali hnedú a tmavosivú hlinu. Najväčší počet nálezov pochádza z hornej vrstvy a smerom ku dnu sa postupne strácajú. Počas výberu objektu sme nachádzali kúsky tenkostenných šálok s rytou výzdobou. Okrem nej aj črepy nezdobenej keramiky, zvieracie kosti a kúsky mazanice. Objekt môžeme s rezervou interpretovať ako pracovný priestor a datovať do mladšej doby bronzovej.

Objekt 5 (d. $70 \times \text{š. } 68 \times \text{h. } 34 \text{ cm}$) mal pravidelný tvar, s mierne zošikmenými stenami a relatívne rovným dnom. V jeho výplni sme pozorovali hnedožltú zemitú hlinu, na dne mierne premiešanú so žltým podloží. Počas výberu sme našli štyri atypické črepy, ktoré predbežne radíme do praveku. Objekt interpretujeme ako sídliskovú jamu.

Objekt 6 (d. $39 \times \text{š. } 39 \times \text{h. } 14 \text{ cm}$) sa vyznačoval relatívne pravidelným kruhovým tvarom so šikmými stenami a rovným dnom. Počas výberu sme v ňom neobjavili žiadne archeologické nálezy. Predpokladáme, že ide o sídliskovú, prípadne o kolovú jamu.

Objekt 7 (d. $40 \times \text{š. } 38 \times \text{h. } 25 \text{ cm}$) mal pravidelný kruhový tvar s mierne zošikmenými stenami a rovným dnom. Počas výberu sme objavili päť črepov, ktoré predbežne datujeme do obdobia praveku. Objekt interpretujeme ako sídliskovú, prípadne kolovú jamu.

Objekt 8 (d. $34 \times \text{š. } 34 \times \text{h. } 11 \text{ cm}$) bol značne plytký, so šikmými stenami a nerovným dnom. Počas výberu sme nenašli žiadne nálezy. Pravdepodobne mohlo ísť o sídliskovú jamu alebo aj kolovú jamku.

Objekt 9 (d. $240 \times \text{š. } 50 \times \text{h. } 60 \text{ cm}$) je moderný, novoveký zásah do objektu 3. Nachádza sa v jeho severnej časti a ide o pás cca 2 m dlhý, ktorý smeruje na sever mimo sondu 1.

Analýza keramického materiálu

Keramiky tvorila podstatnú časť nálezového fondu zozbieraného na skúmanej lokalite. Veľká väčšina črepov nevykazuje žiadnu výzdobu a pochádza z tela nádoby, preto nemôžeme jasne bližšie definovať tvary. Na začiatku znižovania nálezovej vrstvy objavujeme stredovekú až novovekú keramiky, pochádzajúcu pravdepodobne z navážok.

Na keramike pozorujeme zafarbenie od čiernej, cez hnedú až po svetlú oranžovú farbu. Na črepoch, pravdepodobne z hrncovitých nádob, pozorujeme aj zmeny v odtieňoch od svetlohnedej do čiernej a pod. Priemerná hrúbka črepov sa pohybuje v rozmedzí od cca 3 mm do 10 mm. V zlomoch črepov je jasne viditeľná prímies ostriva. Ide hlavne o prímies kremeňa alebo drobných kúskov kameňa/štrku aj o veľkosti 1–2 mm. V prípade použitia hrubého ostriva môžeme predpokladať, že išlo o úžitkové nádoby (*Furmánek/Veliáčik/Vladár 1991, 154*). V zlomoch môžeme vidieť aj sýtu čiernu farbu alebo aj postupnú zmenu od oranžovej z vnútornej strany po čiernu smerom na vonkajšiu stranu.

Najčastejším tvarom, ktorý reprezentujú objavené črepy sú hrnce. Často sa vyskytuje hrubostenná nezdobená keramiky, ale stretávame sa aj s črepmi s uchami, vytiahnutými priamo z okraja, prípadne sa objavujú pod okrajom, čo je príznačné pre mladšiu fázu stredodunajských popolnicových polí (*Furmánek/Veliáčik/Vladár 1991, 158*). Druhým najčastejším typom nádob sú šálky, ktoré sú charakteristické tenkými stenami, často do 3 mm alebo aj čiernou lesklou farbou. V porovnaní s hrncovitými nádobami ide o kvalitnú tenkostennú keramiky s kvalitným výpalom. Zo zachovaných črepov môžeme predpokladať, že majú stlačené baňaté telo. V prípade črepu z objektu 4 ucho prevyšuje okraj nádoby. Na vydutí sme objavili aj rytú výzdobu v podobe rytých línií. Niektoré špecifické črepy pravdepodobne pochádzali z amfor, kedy pozorujeme profiláciu stien od okraja v smere k telu nádoby, príp. aj zdobenie v podobe

prsovitých alebo trňovitých výčnelkov (Furmánek/Veliačik/Vladár 1991, 156). Na okrajoch je badateľné len veľmi mierne vytiahnutie, dokonca ojedinele aj prakticky rovné.

Najčastejším výzdobným prvkom je však silná plastická lišta, ktorá je zdobená pretláčaním, pričom ojedinele pozorujeme aj dve pretláčané plastické lišty na tele nádoby, prípadne presekávanú lištu. Počas výkopových prác sme však narazili aj na črepy keramiky so špecifickými hrubými výčnelkami, ktoré môžeme pozorovať na keramike z obdobia halštatu (Čambal/Gregor 2007, 71). Podobne tak môžeme považovať aj nálezy pretláčaných plastických lišt na telách nádob.

Celý nálezový horizont na základe keramiky datujeme do obdobia stredodunajských popolnicových polí, avšak ojedinele predpokladáme aj možný presah do obdobia halštatu. Opierame sa pri tom aj o predošlé archeologické výskumy bádatelky E. Studeníkovej (1985, 225), ktorá v kat. ú. Dolné Janíky zachytila časť priekopy, kde zachytila podobne premiešaný materiál.

Berúc do úvahy možný súvis objektu 3 s vyššie spomínanou priekopou v areáli miestneho cintorína, môžeme skúmané nálezisko s rezervou interpretovať ako opevnené sídlisko z doby bronzovej, s vnútorným areálom na južnej strane. Do vnútornej zástavby tohto sídliska by tak bezpečne patrili súdobý objekt 4 a s rezervou aj objekty 6–8. Objekty 2 a 5 by tak v prípade chronologickej zhody ležali na vonkajšej strane priekopy.

Literatúra

Čambal/Gregor 2007 – R. Čambal/M. Gregor: Halštatská chata v Janíkoch, časť Dolné Janíky. *Zborník SNM* 101, *Archeológia* 17, 2007, 57–86.

Furmánek/Veliačik/Vladár 1991 – V. Furmánek/L. Veliačik/J. Vladár: *Slovensko v dobe bronzovej*. Bratislava 1991.

Studeníková 1985 – E. Studeníková: Ďalšia etapa výskumu v Janíkoch. *AVANS* 1984, 1985, 224, 225.

THE RESCUE EXCAVATION IN DOLNÉ JANÍKY. Dolné Janíky (Dunajská Streda district), urban area, rescue excavation, settlement, Bronze Age. Finds deposited at: ARCHEOLÓGIA ZEMPLÍN, s. r. o., Michalovce. In the course of the rescue excavation in the newly built street, we were able to detect nine archaeological features in total. The whole find horizon can be dated to the Middle Danube Urnfield period based on pottery. However, we assume rare overlapping in the Hallstatt period. We follow from previous archaeological excavations by E. Studeníková, who detected a part of a ditch in the urban area of Dolné Janíky in 1984, where she discovered similarly mixed material. Taking possible association of Feature 3 with the ditch in the area of the local cemetery into consideration, we can interpret the studied site – with some doubts – as a fortified settlement from the Bronze Age, with the inside area on the southern side. Feature 4 would, thus, definitely belong to the interior constructions of this settlement and Features 6–8 could be included with some doubts. Features 2 and 5 would – in case of chronological match – be located outside the ditch.

ZÁCHRANNÝ ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V LELESI

Juraj M a l e c – Mária M ü l l e r o v á – Lukáš T r n k u s

L e l e s (okr. Trebišov), intravilán, záchranný archeologický výskum, sídlisko, vrcholný stredovek, novovek. Uloženie nálezov: ARCHEOLÓGIA ZEMPLÍN, s. r. o., Michalovce.

Archeologický výskum sme začali formou sondáže v celej dĺžke základov budúceho bytového domu. Pred použitím ťažkého mechanizmu sme pristúpili k ručnej sondáži, za účelom zistenia stratigrafie terénu. Po zistení stratigrafickej situácie sme pristúpili k odkopu navážiek z 20. stor. za pomoci mechanizmu, a to v priestore severného a východného základového pásu. Úroveň pieskového podlažia sa tu však výrazne zdvíhala a tak sme vo východnej časti plochy mali možnosť vidieť priame prekrytie sterilného podlažia navážkami za posledných 60–100 rokov. V týchto dvoch pásoch základov sa nám podarilo zachytiť objekty 2, 3 a 4. Po čiastočnom preskúmaní zachytených situácií sme pokračovali s vyhľbovaním zvyšných dvoch sond, v miestach južného a západného základového pásu budúceho bytového domu. Približne v polovici južného základového pásu sme postrehli kostrové pozostatky, ktoré sme po základnom začistení identifikovali ako ľudské.

Po miernom ručnom znížení a následnom začistení tejto časti sondy sme celkovo identifikovali tri kostrové hroby. Následne sme pristúpili k plošnej skryvke v rámci celej plochy stavby, po ktorej sa nám podarilo zachytiť ďalšie tri kostrové hroby a vymedziť tak severný okraj pravdepodobne väčšieho pohrebiska. Popri hroboch sme mimo novovekej vrstvy v západnej časti plochy zachytili taktiež

ďalších desať archeologických objektov. Okraje hrobových jám sa črtali len veľmi slabo a tak sme po dôkladnom zdokumentovaní pristúpili k ručnému znižovaniu podlažia v priestore pri zachytených hrobách. Týmto postupom sa nám podarilo zachytiť ešte hrob 5. Ostatná plocha bola na prítomnosť hrobov negatívna.

Opis nálezových situácií:

Objekt 1 (d. 300 × š. 100 × h. 114 cm) bol vo východnej časti porušený ryhou kanalizácie, pretínajúcej sektor v smere SZ – JV. V dvojúrovňovom objekte s nepravidelným pôdorysom sa nám podarilo zachytiť relatívne početné množstvo keramiky, datujúcej objekt do 13. stor.

Objekt 2 (d. 150 × š. 130 × h. 40 cm) sa nachádzal vo východnom susedstve objektu 1. Vo výplni tohto koreňovým systémom silno porušeného dvoj-objektu (2A a 2b) sa nám takisto podarilo zachytiť vrcholnostredovekú keramik z 13. stor.

Objekt 4 (d. 400 × š. 400 × h. 120 cm) bol rozmerovo najväčší a zachytený bol v severovýchodnom rohu skúmanej plochy. Z jeho výplne pochádzal popri novovekej keramike taktiež súbor mincí.

Objekt 5 (rozmerovo nevelký) sme tiež mohli označiť za súčasť zachyteného vrcholnostredovekého sídliska (d. 86 × š. 58 × h. 12 cm).

Objekt 6 (d. 110 × š. 80 × h. 30 cm) sa nachádzal v centrálnej časti plochy, západne od skupinky hrobov. Predstavoval novoveké pyrotechnické zariadenie (pec) so zrejmovou výrobnou funkciou, na ktorú poukazujú kusy železnej strusky.

Objekt 7 (d. 140 × š. 75 × h. 40 cm) bol situovaný v strede zhľuku hrobov. Na základe tvaru ide pravdepodobne o nedokopanú hrobovú jamu, ktorej hĺbenie prerušil objav dolných končatín ľudskej kostry (hrob 6).

Objekt 8 (d. 146 × š. 114 × h. 16 cm) predstavuje ďalšie pyrotechnické zariadenie (pec). Identifikovaný bol západne od zhľuku hrobov, pri južnom okraji plochy. Hnuteľné archeologické nálezy ho dovoľujú datovať do obdobia stredoveku.

Objekt 10 (d. 330 × š. 168 × h. 40 cm) bol ďalším rozmerovo väčším objektom, ktorý bol interpretovaný ako stredoveká sídlisková jama.

Objekt 12 (d. 80 × š. 90 × h. 32 cm) na dne objektu 10 sme zachytili ďalšie zahĺbenie, ktoré sme pred dokumentovaním označili ako nový. Objekty však podľa všetkého tvorili jeden celok.

Objekt 13 (d. 155 × š. 150 × h. 34 cm) patrí k pyrotechnickým zariadeniam evidovaným na tejto ploche. Datovaný je do obdobia stredoveku.

Objekt 14 (d. 115 × š. 70 × h. 30 cm) vo východnej časti plochy predstavoval pravdepodobne znova zakopanú časť ľudských kostí z porušeného hrobu.

Objekt 15 (d. 150 × š. 150 × h. 140 cm) bol väčších rozmerov a zachytený bol v centrálnej časti plochy. Hnuteľný archeologický materiál ho zaraďuje do obdobia novoveku.

V rámci pohrebiska sa nám podarilo zachytiť šesť kostrových hrobov, s rôznym stupňom zachovania. Orientácia všetkých pochovaných bola s miernymi odchýlkami v smere Z – V, s hlavou na západ. Hroby 1, 2, 3, 4 a 5 obsahovali ľudský skelet. Jediní boli pochovaní vo vystretej polohe na chrbte, s rukami vedľa tela. Lokalita a spôsob uloženia jedincov do zeme nám dovoľuje datovať spomenuté hroby rámcovo do obdobia 11.–12. stor. Jedinú výnimku predstavoval hrob 6. Jediniec bol uložený vo výrazne hlbšej hrobovej jame s rukami položenými v oblasti brucha. V tomto prípade si s výraznou rezervou dovoľujeme posunúť obdobie pohrebu spomínaného jedinca do mladšieho obdobia, resp. do 13. stor.

Analýza keramického materiálu

Keramický nálezový fond tvoria črepy rôznej veľkosti a výzdoby, pričom majoritne pozorujeme črepy bez výzdoby. Celý keramický súbor môžeme rámcovo datovať do obdobia stredoveku, predbežne do obdobia v rozmedzí 13.–15. stor., s možným presahom do 16. stor. Črepy keramiky pochádzajú najmä z hrncovitých nádob. V jednom prípade môžeme pozorovať dno pravdepodobne z poháru. Bolo mierne odsadené a oranžovej farby. V prípade iných dochovaných dien nádob sme nepozorovali odsadenie prípadne iný spôsob výroby. Takéto dná pozorujeme najmä pri hrncoch (*Španihel 2014*, 146). Sfarbenie keramiky sa pohybuje v odtieňoch hnedej, sivej a ojedinele oranžovej farby. V súbore keramiky je badateľný redukčný, ale aj oxidačný výpal. Zo skúmaného keramického súboru môžeme pozorovať širšie spektrum druhov okrajov. Rozlišujeme profilované kalichovité vyťahnuté okraje, ktoré datujeme do 13.–14. stor. (*Španihel 2014*, 146). Ďalšie pozorované typy okrajov sú vyťahnuté okraje s plastickou lištou alebo zaoblené okraje. Črepy s hraneným až zrezaným okrajom obsahujú aj plastickú výzdobu v podobe vlnoviek na ústí nádoby a tesne pod ním. Okraje mohli byť ešte ďalej zdobené rytou obežnou líniou. Hranené okraje pozorujeme najmä na keramike sfarbenej do odtieňov svetlohnedej až oranžovej farby. V jednom dochovanom fragmente ucha nádoby vidíme jeho rebrovanú profiláciu.

Z doloženého materiálu pozorujeme najmä hrncovité nádoby, ktoré sú zdobené rytými obežnými líniami. Telo nádoby je týmto rozdelené na približne rovnako široké pásy. Pod okrajom nádoby, pri ústí, môžeme vidieť aj rytú obežnú vlnovku. Daný typ keramiky môžeme predbežne datovať do obdobia 13. stor. (Beljak/Malček 2012, 144). Keramický fond však tvoria aj črepy, ktoré pozostávajú z hrncov alebo džbánov s možným presahom do 14.–15. stor. Kvalitu črepu je badať aj vo výpale, ale aj použitím zobiacich techník, ako je glazovanie.

Okrem rytej a plastickej výzdoby evidujeme aj maľovanie na tele nádoby. Najmä v jeho v blízkosti ústia a pravdepodobne v hornej tretine nádoby. Ide o maľované pásy tmavou, hnedou farbou zrejme po obvode nádoby. Značku na dne nádoby máme doloženú iba v jednom prípade. Ide o fragment dna nádoby z objektu 12. Plastickej odtlačok na keramike predstavuje „trojzubec“, avšak ide len o fragment dna a tým pádom nemáme dochovaný ucelený obraz značky. Predbežne ho však datujeme do obdobia 13.–14. stor. (Hoššo 1981, 24–26).

Analýza kovových nálezov

Objavené hroby boli značne chudobné na hrobovú výbavu alebo boli vykradnuté. Teória o vykradnutých hroboch sa potvrdila pri pohľade na samotné kostry, ktoré neboli uložené v polohe v zmysle pietneho pochovávaní, ale ich časti boli rozhádzané po hrobovej jame. Kovové nálezy sme objavili aj počas výberu objektov. Objavené nálezy predbežne datujeme do obdobia prelomu včasného a vrcholného stredoveku. Teoreticky do obdobia 13. stor. Objekt 4 ako jediný obsahoval nálezy mincí. Spolu sa podarilo objaviť tri mince, ktoré boli pravdepodobne strieborné. Ich priemer sa pohybuje vo veľkosti do 1 cm. Mince sú však veľmi silne pokryté zelenou patinou a tým pádom nemôžeme predbežne určiť ich vek alebo obraz, ktorý mince nesú.

Hrob 3 obsahoval bronzový krúžok. Krúžok bol jednoduchý, vytvorený zrejme z bronzového drôtu, bez akejkoľvek štylizácie alebo inej úpravy. Bol objavený v blízkosti lebky a preto predpokladáme, že išlo o náušnicu. Išlo o jediný nález v hrobe a aj v tomto prípade predpokladáme, že hrob bol vykradnutý.

Hrob 5 bol zrejme rovnako vykradnutý, ako predošlé hroby. Vo svojej výplni obsahoval pracku z opaska. Pracka je značne skorodovaná a vyrobená zo železa. Veľkosťou je pomerne malá, jej dĺžka je zhruba 2,5 cm a výška do 4 cm. Jednoduchá pracka, ktorá bola určená primárne na zapínanie odevu. Predbežne ju datujeme do 13. stor., avšak kontinuitu jednoduchých praciek je možné pozorovať aj v mladších obdobiach (Polla 1962, 142–145).

Hrob 6 rovnako obsahoval železný fragment bez možnosti bližšej identifikácie.

Literatúra

- Beljak/Malček 2012 – J. Beljak/R. Malček: Archeologický výskum pri kostole Sv. Alžbety vo Zvolene. *Acta Historica Neosoliensia* 15, 2012, 135–154.
- Hoššo 1981 – J. Hoššo: Značky na keramike vrcholného stredoveku a novoveku zo Slovenska. *Zborník Filozofickej fakulty Univerzity Komenského, Historica* 32–33, 19 – 34.
- Polla 1962 – B. Polla: *Zaniknutá stredoveká osada na Spiši (Zalužany)*. Bratislava 1962.
- Španihel 2014 – S. Španihel: Stredoveká a novoveká keramika severozápadného Slovenska. *Študijné zvesti AÚ SAV* 55, 2014, 141–179.

THE RESCUE EXCAVATION IN LELES. Leles (Trebišov district), urban area, rescue excavation, settlement, High Middle Ages, Postmedieval period. Finds deposited at: ARCHEOLÓGIA ZEMPLÍN, s. r. o., Michalovce. In the area of the burial ground, 6 inhumation burials with various degree of preservation were detected. Orientation of all buried individuals was W – E, heads to the west, with some divergences. Burials 1, 2, 3, 4 and 5 contained human individuals buried in stretched position on their backs, with arms along the bodies. The locality and the way of depositing of the individuals in the earth allows us to date the above described burials approx. to the 11th–12th centuries. Burial 6 was an exception, as it was deeper and the buried individual had arms crossed on the abdomen. This ritual allows us to shift the burial of this individual to a later period or the 13th century. Besides burials, 15 archaeological features were detected here. Pottery assemblage includes sherds of various sizes and decoration. Undecorated sherds prevail. The whole pottery assemblage can be roughly dated to the Middle Ages. The pottery fund is preliminarily dated to the period between the 13th and 15th centuries, possibly overlapping to the 16th century.

PRVÁ ETAPA ARCHEOLOGICKÉHO VÝSKUMU JARKOVEJ ULICE V PREŠOVE

Juraj Malec – Mária Müllerová – Lukáš Trnkus

Prešov (okr. Prešov), Jarková ulica, predstihový archeologický výskum, mesto, vrcholný stredovek, novovek. Uloženie nálezov: ARCHEOLOGIA ZEMPLÍN, s. r. o., Michalovce.

Sonda 1

Nachádzala sa medzi Biskupským úradom, resp. Gréckokatolíckou teologickou fakultou Prešovskej Univerzity v Prešove a hotelom Bélér. V hlavnej časti sondy 1 sa namiesto predpokladanej línie mestského opevnenia zachytilo v hĺbke 2 m sterilné podlažie, priamo prekryté navážkami datovanými do záveru 19. stor. Táto skutočnosť poukazuje na výrazné terénne úpravy v tejto časti Jarkovej ulice v mladšom novoveku. Táto časť ulice bola podľa všetkého oproti dnešnému stavu výraznejšie vyvýšená, nakoľko bola odstránená taká vrstva sterilného podlažia, že po sebe ani nezanechala akýkoľvek náznak prítomnosti negatívu murivaestskej hradby, resp. v týchto miestach predpokladanej bašty. Priestor sondy bol silno porušený prítomnosťou viacerých inžinierskych sietí (kanalizácia, vodovod, starší neaktívny plynovod a mladší plynovod). Z tohto dôvodu sa tu nachádzali iba subtlíne bloky navážok z mladého novoveku, resp. záveru 19. stor. Z tohto obdobia sme v hlavnej časti sondy zachytili taktiež nárožie základov murovanej konštrukcie (SJ 501) a zrejme okrajovú časť neznámeho negatívu (SJ 301). Jediným starším objavom bol nález z objektu 1, ktorý na základe prítomnosti veľkého počtu fragmentov keramiky datujeme do 18. stor.

Vrstvy v predĺženej časti sondy 1 boli silno porušené zásypom potrubia kanalizácie a bolo tu jasne preukázateľné výrazné zosypanie profilov pôvodných vrstiev počas jeho pokladania v druhej polovici 20. stor. Samotná kanalizácia však už bola pokladaná do pôvodného štrkového zásypu priekopy, ktorej časť sa nám aj podarilo v tejto časti sondy zachytiť. Prítomnosť vnútorného svahu priekopy dokazuje samotné klesanie terénu smerom na juh. Vzhľadom na zrejme výrazné terénne úpravy v tejto časti Jarkovej ulice sa však domnievame, že nejde o pôvodný prechod úrovne parkánového priestoru do priestoru priekopy.

Približne v predpokladanej línii parkánového múru sa nám aj podarilo zachytiť fragment spodného riadku, z vnútornej strany omietnutej murovanej konštrukcie (SJ 502). Vzhľadom na rozmery konštrukcie a viackrát spomenutú deštrukciu pôvodného terénu však totožnosť s pôvodným základom parkánového múru prakticky vylučujeme. Ide zrejme o náprotivnú stenu múru, zachyteného v bezprostrednom susedstve sondy 1 počas archeologického výskumu pri rekonštrukcii plynovodu v roku 2013.

Sonda 1/A

Nachádzala sa južne od sondy 1. Mala obdĺžnikový tvar s rozmermi 10 × 2 m. Pred zahájením výkopu sondy prebehol na jej mieste georadarový prieskum, ktorý zachytil niekoľko anomálií pod povrchom súčasnej cesty. Predpokladali sme, že ide o murivoestskej priekopovej hradby, inžinierske siete alebo o barokovú kanalizáciu. V hĺbke cca 0,3 m sme narazili na vrstvu dlažby (SJ 504), ktorá predstavovala pôvodnú pochôdznu úroveň na prelome 19.–20. stor. Pozostávala z okruhliakových riečnych kameňov.

Severná časť sondy sa kopala v dĺ. 1,8 m a š. 2 m. V hĺbke 1,3 m sme narazili na pieskovú vrstvu, v ktorej bol zásyp plynovodu z polovice 20. stor. Plynovod sa stáčil smerom na západ (k Hotelu Bélér). V tomto vymedzenom úseku sme sa rozhodli pre rez pri kontrolnom bloku. Zachytili sme rôzne pieskovo-hlinito-štrkové vrstvy. Nálezový inventár predstavovali hlavne črepy novovekej keramiky, tehly, škridly, sklo, zlomky klcov a zvieracích kostí. Kontrolný rez dosahoval hĺbku 3,5 m a dostali sme sa do úrovne hlinitej kompaktnej vrstvy bez nálezov. Podľa zistení v sonde 1 sme sa dostali do niekdajšejestskej priekopy.

Južná časť sondy sa znižovala po jednotlivých vrstvách, obsahujúcich množstvo archeologických nálezov. Podobne ako v severnej časti, išlo o črepy keramiky, sklo, kosti, tehly a kusy škridly. Pod vrstvou SJ 155 sme v zhruba strede narazili na tvrdú tmavú vrstvu s ojedinelým výskytom malty (SJ 161). Predpokladali sme, že ide o murivo, pretože dĺžka vrstvy dosahovala 2 m, čo je bežná šírka mestských opevnení. V jej západnej časti prechádzala do profilu, ale vo východnej časti sa objavila asi 0,3 m medzera medzi ňou a východným profilom. Po začistení a znížení okolia sme pod jej úrovňou neobjavili lícované kamene, ktoré by nám potvrdili nález muriva. Pod vrstvou sa nachádzala ďalšia štrkovo-hlinitá vrstva (SJ 159).

Počas odkopávania ďalších vrstiev sme zaznamenali postupný spád úrovne sondy a jednotlivých vrstiev severným smerom. Po zachytení hnedej hlinitej vrstvy (SJ 160) v hĺbke cca 2,2 m sme sa zrejme dostali na úroveň priekopy, zachytenej v sonde 1. Účelom sondy bolo objaviť mestské opevnenie na základe anomálií zistených georadarovým prieskumom. Síce nedošlo k ich zachyteniu, ale zistili sme, že anomálie sú v prípade prvých dvoch spomenutých moderné zásahy urbanizačnej činnosti. Posledná anomália, o ktorej sme sa domnievali, že ide o priekopovú hradbu sa nepotvrdila.

Sonda 1b

Bola situovaná severne od sondy 1, za účelom overenia anomálie zachytenej počas georadarového prieskumu. Tá evokovala dojem línie mestského opevnenia, aj napriek jej polohe mimo hlavnej línie, doloženej predchádzajúcimi výskumami a historickými mapami. Podobne ako pri sonde 1 aj tu mlado-novoveké vrstvy prekryvali priamo sterilné podložie, tentoraz zachytené už od hĺbky 1,7 m. V južnej časti sondy sa nachádzali dva moderné výkopy, súvisiace pravdepodobne s vodovodnou šachtou. Stredom sondy sa tiahlo staré neaktívne plynové potrubie. Po murive či negatívne múru mestských hradieb nebolo v sonde ani stopy, anomáliu zachytenú georadarom môžeme s veľkou rezervou pripísať severnejšiemu modernému výkopu.

Sonda 2

Sonda bola situovaná v severnom ukončení Jarkovej ulice, v slepej odbočke medzi súčasným ohradným múrom a penziónom Hradby. V prvej etape výkopu sondy sme v hĺbke 1,7–1,8 m zachytili pôvodný múr mestského opevnenia. Prekvapujúce zistenie bolo vzájomné neprepojenie tohto múru so súčasným ohradným múrom. Vrstvy nad korunou zachyteného múru tvorili výhradne navážky z mladého novoveku, ktoré v podstate vyplnili negatív po jeho plánovanom rozobratí. Toto tvrdenie podporuje aj zachytenie pôvodných historických vrstiev v rozšírení sondy 2 počas realizácie druhej etapy jej výkopu. Hranica týchto vrstiev a mladších vrstiev navážok sa tiahla zvisle presne v línii s vnútorným lícom pôvodného múru mestského opevnenia.

Sonda 3A

Nachádzala sa v severnej časti ulice pri dome č. 79. Sonda bola umiestnená na úzkom páseestskej zelene medzi cestnou komunikáciou a chodníkom. Mala pravidelný obdĺžnikový tvar s rozmermi 1,4 × 2 m. V sonde sme zachytili neporušenú stratigrafiu vývoja od stredoveku až po súčasnosť. Tento priestor nebol nikdy v novoveku súčasťou dláždenej ulice, ale zrejme vždy tvoril akýsi predel medzi cestou a chodníkom. Hneď pod vegetačnou vrstvou sa nachádzali novoveké vrstvy. Tvorili ich postupne navýšené hlinené suti-ny premiešané so stavebným odpadom a vrstvami štrku. Vrstva SJ 295 tvorila s určitostí v istom časovom úseku pochôdznu úroveň. Novoveké vrstvy ležali na sivej pieskovej, s materiálom z vrcholného stredoveku. Vrstva sa nachádzala v hĺbke 1,5 m. Pokladáme ju za totožnú so stredovekou vrstvou v sondách 4A a 4b. Pod ňou neboli zachytené žiadne staršie vrstvy. Ležala priamo na intaktnom podloží, tvoreným na povrchu zatvrdlým, hnedočerveným pieskom s hrúbkou do 0,03 m a žltým pieskom pod ním.

Sonda 3b

Nachádzala sa v severnej časti ulice, oproti sonde 3A, pri dome č. 38. Bola umiestnená na trávnom svahu medzi múrom domu a uličným chodníkom. Sonda mala pravidelný obdĺžnikový pôdorys s rozmermi 1 × 2,2 m. Vrstvy v západnej časti sondy boli narušené staršou kanalizáciou a elektrickým vedením. Pod vegetačnou vrstvou sa nachádzali novoveké vrstvy prekladané vrstvami ílu a štrku. V hĺbke 1,4 m sme zachytili sivú pieskovú vrstvu so stredovekými nálezmi. Táto je totožná s vrstvami v sondách 4A, 4b a 3A. Pod ňou sa tak ako inde nenachádzajú žiadne ďalšie kultúrne vrstvy ale intaktné, štrkovo – pieskové a neskôr pieskové podložie.

Sonda 4A

Nachádzala sa na Jarkovej ulici pri dome číslo č. 45. Mala pravidelný obdĺžnikový tvar s rozmermi 1,6 × 2 m. Svojou východnou stranou zasahovala doestskej cestnej komunikácie, zvyšná plocha zabe-

rala priestor chodníka. Vrchné vrstvy boli tvorené povrchovou úpravou ulice, asfaltom a drobnými dlažbovými kockami, ktoré od seba oddeľoval kamenný obrubník. Asfalt bol položený na staršej kamennej dlažbe, tzv. mačacích hlavách. Drobné dlažbové kocky ležali na vrstvách piesku a štrku. Celá východná časť sondy (približne po úroveň obrubníka) bola poničená výkopom kanálovej ryhy až po podložie.

V západnej časti sme zachytili stratigrafiu vývinu ulice od vrcholného stredoveku cez novovek až po súčasnosť. Pod vrchnými uličnými úpravami sa nachádzalo niekoľko novovekých sutinových vrstiev až do hĺbky 1,5 m. Niektoré z nich mohli byť pochôdnou úrovňou v predošlých storočiach. Najspodnejšiu vrstvu môžeme zaradiť do obdobia vrcholného stredoveku. Pozostávala s jemného, sivohnedého piesku a nachádza sa v hĺbke 1,6 m. Žiadne staršie vrstvy sa nám v sonde preukázateľne nepodarilo zachytiť, čo môže naznačovať absenciu výstavby v tejto časti historického jadra mesta Prešov. Priestor tak v počiatkoch mohol slúžiť ako voľné priestranstvo vo vnútri opevnenia, prípadne na poľnohospodárske účely. Situácia sa takto javí vo väčšej časti Jarkovej ulice.

Sonda 4b

Bola situovaná cez ulicu oproti sonde 4A pri dome č. 22. Mala pravidelný obdĺžnikový tvar s rozmermi 2,6 × 1 m. Terén bol tvorený krátkym, pomerne prudkým svahom od domu až k cestnej komunikácii (prevýšenie cca 1 m na úseku 2 m). O tomto svahu sa dalo predpokladať, že je pôvodným novovekým terénom. To sa bohužiaľ výskumom nepotvrdilo. Celý svah pozostával z kyprej hnedej hliny s veľkým množstvom odpadu z druhej polovice 20. stor. Stratigrafiu vrstiev sme mohli preskúmať len na pomerne úzkom, ani nie 1 m dlhom páse uprostred sondy. Tento krátky úsek bol lemovaný výkopom viacerých inžinierskych sietí z oboch strán, čo malo za následok jednak poničenie vrstiev, jednak nemožnosť rozoberania vrstiev pod nimi. Pod spomínaným súčasným násypom sa nachádzal približne jeden meter vrstiev spadajúcich do novoveku. V hĺbke 1,8 m sme zachytili vrstvu s veľmi malou koncentráciou vrcholne stredovekých nálezov. Táto bola identická s vrstvou v sonde 4A. Na nej taktiež vieme vysledovať sklon terénu, ktorý na úseku približne 3–4 m padá o približne 0,7 m západným smerom. Vrstva tak ako v sonde 3A ležala na intaktnom pieskovom podloží.

FIRST STAGE OF THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION IN JARKOVÁ STREET IN PREŠOV. Prešov (Prešov district), Jarková street, development-led archaeological excavation, town, High Middle Ages, Postmedieval period. Finds deposited at: ARCHEOLÓGIA ZEMPLÍN, s. r. o., Michalovce. Trench 1 was situated between the Episcopal Office or the Greek Catholic Theological Faculty of the University of Prešov in Prešov and Bélér Hotel. In the main part of trench 1, instead of the assumed line of town fortification, sterile subsoil directly covered by made-up ground dated to the end of the 19th century was detected 2 m deep. This fact points to considerable terrain modifications in this part of Jarková street in the Late Postmedieval period. Trench 1/A was situated south of trench 1. The goal of the trench was to discover the town fortification based on anomalies detected by a georadar survey. Although they were not detected, we found out that anomalies are – in first two mentioned cases – modern interferences of urbanization. The last anomaly which we assumed to be a ditch defensive wall was not confirmed. Trench 1b was situated north of trench 1 to verify an anomaly detected by the georadar survey. There was no trace of masonry or negative of a town defensive wall in the trench; the anomaly detected by the georadar can possibly be attributed to the northern modern ditch. The original stratigraphy of Jarková street was documented in trenches 2, 3A, 3b, 4A and 4b. The oldest detected layer was dated to the High Middle Ages.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V BOBROVE A TRSTENEJ⁴⁰

Adrián Nemergut

Po predošlých dvoch rokoch (Nemergut 2014; 2020) sa pokračovalo v povrchovom prieskume a archeologickom výskume neskoropaleolitických a mezolitických lokalít na brehoch Oravskej priehrady. Výskum sa uskutočnil vo dvoch polohách (Bobrov, poloha Miškovky 1; Trstená, časť Ústie nad Priehradou, poloha Pálenica). Vzhľadom na vysokú vodnú hladinu v nádrži bol povrchový prieskum výrazne obmedzený a bolo ho možné realizovať len v Trstenej, časti Ústie nad Priehradou, v polohe Pálenica.

⁴⁰ Príspevok vznikol v rámci projektu APVV-14-0742, VEGA 2/0101/19 a Schwarzovho fondu..

1. B o b r o v (okr. Námestovo), poloha M i š k o v k y 1, výskum, prieskum, sídlisko(?), mezolit(?). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Archeologický výskum sa uskutočnil v juhovýchodnej časti katastrálneho územia Bobrova, zhruba 1,5 km juhovýchodne od obce. Poloha je situovaná na ostrohu s miernym sklonom na severovýchod, okolo ktorého zo severu a juhovýchodu obtekajú malé potoky, ktoré sa vlievajú do Oravskej priehrady. Nadmorská výška je približne 599 m.

V rámci výskumu boli vyhlbené dve sondy (obr. 47: 1). Sonda 1 bola vyhlbená 5 m juhozápadne od sondy 2 z roku 2015. Jej rozmery boli 1 × 1 m. Pod humusovitou vrstvou, v ktorej neboli zistené žiadne nálezy, bola uložená žltohnedá hlinito piesčitá vrstva, z ktorej bolo počas preplavovania získaných dvadsať malých úštepov a ich fragmentov z rádiolaritu. Z rozhrania s ďalšou vrstvou bolo preplavením sedimentu nájdených dvanásť malých úštepov a ich fragmentov z rádiolaritu. Ďalšiu vrstvu reprezentuje sivohnedá hlinito piesčitá vrstva, z ktorej pochádza 28 kusov malých úštepov a ich fragmentov z rádiolaritu. Sonda 2 sa s rozmermi 1 × 1 m nachádzala 5 m juhozápadne od sondy 1. Neboli z nej získané žiadne archeologické nálezy.

2. T r s t e n á, časť Ú s t i e n a d P r i e h r a d o u (okr. Tvrdošín), poloha P á l e n i c a, prieskum, sídlisko(?), neskorý paleolit–mezolit, novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Výskum bol realizovaný približne 4 km severozápadne od intravilánu miestnej časti. Sondy boli situované na polostrove, ktorý sa zvažuje na juhovýchod, s nadmorskou výškou 599–600 m (obr. 47: 2).

Popri výskume boli na sezónne zaplavovanej pláži vyzbierané artefakty štiepanej kamennej industrie, ktoré boli vyplavené z brehu. Celkovo sa ich našlo 204 ks. Pozostávajú z ihlanovitého jadra z rádiolaritu (obr. 48: 1), zo sedemnástich celých čepelí a čepielok, z toho deväť je zo silicítov krakovsko-čenstochovskej jury (ďalej len SKCJ), päť z rádiolaritu, dve z bližšie neurčenej suroviny a jedna čepeľ je z čokoládového silicitu. Fragmentov čepelí a čepielok sa našlo dvadsať kusov, z čoho trinásť je zo SKCJ, dva z čokoládového silicitu, dva z prepáleného silicitu a po jednom kuse sú z rádiolaritu, obsidiánu a eratického silicitu. Najpočetnejšiu skupinu reprezentujú s počtom 91 ks úštepy. Najviac ich bolo zo SKCJ (49 ks), menej z rádiolaritu (17 ks), ďalej z prepáleného silicitu (14 ks), čokoládového silicitu (7 ks) a bližšie neurčenej suroviny (4 ks). Skupina fragmentov úštepov a malých úštepov pozostáva celkovo z 56 ks. Surovinovo v nej prevláda SKCJ (38 ks), za ním nasleduje rádiolarit (7 ks), eratický silicit (5 ks), prepálený silicit (5 ks), čokoládový silicit (1 ks) a patinovaný silicit (1 ks). Rozpoznaná bola aj jedna rydlová trieska zo SKCJ. Z retušovaných nástrojov boli identifikované dve čepeľové škrabadlá, jedno z rádiolaritu (obr. 48: 2), jedno zo SKCJ (obr. 48: 3), ďalej tri úštepové škrabadlá, z toho dve z obsidiánu (obr. 48: 5, 6), jedno zo SKCJ a dva fragmenty škrabadiel, z toho jedno zo SKCJ (obr. 48: 4) a jedno z rádiolaritu. Našli sa aj dve klinové rydlá zo SKCJ (obr. 48: 9, 10), klinové rydlo z rádiolaritu (obr. 48: 8), dve čepele s miestnou laterálnou retušou, z toho jedna zo SKCJ a jedna z rádiolaritu. Kolekciu dopĺňa fragment čepele s otupeným bokom z rádiolaritu (obr. 48: 11), fragment hrotito retušovanej čepele z bližšie neurčenej suroviny (obr. 48: 12), čepieľka s čiastočne otupeným bokom zo SKCJ (obr. 48: 13), fragment čepieľky s otupeným bokom a retušovaným koncom zo SKCJ (obr. 48: 14) a fragment pravdepodobne rovnoramenného trojuholníka z rádiolaritu (obr. 48: 16).

Počas výskumu bolo na brehu priehrady vytyčených osem sond. S výnimkou sondy 1, ktorej rozmery boli 1 × 2 m, mali všetky ostatné rozmery 1 × 1 m. V súvislosti so stratigrafickou situáciou sa vo všetkých sondách nachádzala humusovitá vrstva, pod ktorou bola uložená sivá až sivohnedá hlinito-piesčitá vrstva, ďalej nasledovala žltohnedá hlinitá vrstva, pod ktorou sa nachádzala sivá až žltohnedá hlinitá vrstva. V sondách 3 a 8 sa medzi sivohnedou hlinito-piesčitou a žltohnedou hlinitou vrstvou nachádzal zahĺbený objekt, so sivočiernou hlinitou výplňou, s max. hrúbkou 15 cm, s ojedinelými nálezmi uhlíkov jedle bielej (za určenie ďakujem J. Mihályiovej). Absolútne dátum jedného z nich bolo pomocou AMS datovania stanovené na 360 ± 30 BP (Poz-87919). Celkovo bolo zo sond získaných 136 ks štiepanej kamennej industrie. Najviac sa ich našlo v sonde 3 (71 ks), menej v sonde 8 (23 ks), sonde 4 (20 ks), sonde 1 (12 ks), sonde 6 (5 ks), sonde 5 (3 ks) a v sonde 7 sa našli dva artefakty. V novoveku redeponovaných sedimentoch humusovitej a sivej až sivohnedej hlinito-piesčitej vrstvy sa v sondách 1, 3, 4, 6 a 8 našlo celkovo 33 ks štiepanej kamennej industrie. Reprezentujú ich dve celé čepele zo SKCJ, čepeľ z čokoládového silicitu, dva fragmenty čepelí zo SKCJ, tri úštepy zo SKCJ, úštep z rádiolaritu a 21 fragmentov úštepov a malých úštepov, z toho pätnásť zo SKCJ, tri z prepáleného silicitu, dva z rádiolaritu a jeden z bližšie neurčenej suroviny. Z retušovaných nástrojov sa z týchto vrstiev získalo úštepové škrabadlo zo SKCJ (obr. 48: 7), fragment úštepu s retušou a pretiahnutý trojuholník zo SKCJ (obr. 48: 15). Zo sondy 2, zo sivej až sivohnedej hlinito-piesčitej vrstvy, pochádzajú dva glazované črepy. Zo žltohnedej hlinitej vrstvy v sondách

3–8 bolo získaných celkovo 87 štiepaných kamenných artefaktov. Rozpoznané boli dva fragmenty jadier z rádiolaritu, celá čepeľ zo SKCJ, osem fragmentov čepeľí zo SKCJ, fragment čepeľky zo SKCJ, desať úštepov zo SKCJ, úštep z rádiolaritu, 63 fragmentov úštepov a malých úštepov, z toho 52 zo SKCJ, osem z rádiolaritu, dva z bližšie neurčenej suroviny a jeden z prepáleného silicitu. Kolekciu dopĺňa fragment škrabadla zo SKCJ. Zo sivej až žltohnedej hlinitej vrstvy pochádza zo sond 3 až 5 fragment čepele zo SKCJ, šesť úštepov zo SKCJ, dva úštepy z prepáleného silicitu a sedem fragmentov úštepov, z toho šesť zo SKCJ a jeden z rádiolaritu.

Literatúra

Nemergut 2014 – A. Nemergut: Zisťovací archeologický výskum a prieskum neskoropaleolitických a mezolitických lokalít na brehoch Oravskej priehrady. *Zborník Oravského múzea* 31, 2014, 20–37.

Nemergut 2020 – A. Nemergut: Pokračovanie archeologického výskumu a prieskumu na brehoch Oravskej priehrady. *AVANS* 2015, 2020, 114–117.

THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION IN BOBROV AND TRSTENÁ. In 2016, the surface survey and archaeological excavation of Late Paleolithic and Mesolithic sites on the banks of Oravská priehrada dam continued. The excavation was executed at two sites.

1. *Bobrov* (Námestovo district), *Miškovky* 1 site, excavation, survey, settlement(?), Mesolithic(?). Finds deposited at: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra. Two trenches were excavated in Bobrov, Miškovky site. In trench 1, a yellow-brown loam-sandy layer without finds was located just below the humus layer. From there, 20 miniature flakes and their fragments from radiolarite were obtained by washing. From the interface with another layer, washing of the sediment brought 12 miniature flakes and their fragments from radiolarite. Another layer is represented by a grey-brown loam-sandy layer, from which 28 miniature flakes and their fragments from radiolarite were obtained. No archaeological finds were withdrawn from trench 2.

2. *Trstená-Ústie nad Priehradou* (Tvrdošín district), *Pálenica* site, survey, settlement(?), Late Paleolithic-Mesolithic, Postmedieval period. Finds deposited at: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra. In Trstená-Ústie nad Priehradou, Pálenica site, a surface collection was carried out along with the excavation. It brought 204 exemplars of chipped lithic industry. They contain a pyramidal core from radiolarite (Fig. 48: 1), 17 complete blades and bladelets, nine of which are from Krakow-Czestochowa Jurassic silicites (KCJS), five from radiolarite, two from an unidentified raw material and one blade from chocolate silicite. There were 20 fragments of blades and bladelets, 13 of which are from KCJS, two from chocolate silicite, two from burned silicites and one from radiolarite, obsidian and erratic silicite. The most numerous group is represented by 91 exemplars of flakes. Most of them were from KCJS (49 exemplars) and from an unidentified raw material (4 exemplars). The group of fragments from flakes and miniature flakes consists of 56 specimens. As for raw materials, KCJS prevails in it (38 exemplars), it is followed by radiolarite (7 exemplars), erratic silicite (5 exemplars), burned silicite (5 exemplars), chocolate silicite (1 exemplar) and patinated silicite (1 exemplar). One burin splinter from KCJS was also detected. As for retouched tools, there are two blade end-scrapers, one from radiolarite (Fig. 48: 2) and one from KCJS (Fig. 48: 3), three flake end-scrapers – two from obsidian (Fig. 48: 5, 6) and one from KCJS and two fragments of end-scrapers – one from KCJS (Fig. 48: 4) and one from radiolarite. Two burin adzes from KCJS were also discovered (Fig. 48: 9, 10) as well as a burin adze from radiolarite (Fig. 3: 8), two blades with spot lateral retouch, one of them from KCJS and one from radiolarite. The assemblage is complemented with a fragment of a blade with lateral truncation from radiolarite (Fig. 48: 11), fragment of a blade with pointed retouch from an unidentified raw material (Fig. 48: 12), a blade with partial lateral truncation from KCJS (Fig. 48: 13), fragment of a bladelet with lateral truncation and retouched distal end from KCJS (Fig. 48: 14) and a fragment of probably an isosceles triangle from radiolarite (Fig. 48: 16). Eight trenches were executed during the excavation on the bank of the dam. In association with the stratigraphic situation, a humus layer was found in all trenches. Under it, a grey to grey-brown loam-sandy layer was deposited, followed by a yellow-brown loam layer, a grey to yellow-brown loam layer. In trenches 3 and 8, a sunken feature with grey-black loam fill with max. thickness of 15 cm containing rare finds of charcoals from silver fir was discovered between the grey-brown loam-sandy and yellow-brown loam layers. The absolute datum of one of them was stated to 360 ± 30 BP (Poz-87919) by AMS dating. In total, 136 exemplars of chipped lithic industry were obtained from the trenches. Most of them were found in trench 3 (71 exemplars), fewer in trench 8 (23 exemplars), trench 4 (20 exemplars), trench 1 (12 exemplars), trench 6 (5 exemplars), trench 5 (3 exemplars) and trench 7 (2 exemplars). In the sediments of humus and grey to grey-brown loam-sandy layer redeposited in the Postmedieval period, 33 exemplars of chipped

lithic industry altogether were found in trenches 1, 3, 4, 6 and 8. They are represented by two complete blades from KCJS, a blade from chocolate silicite, two fragments of blades from KCJS, a flake from radiolarite and 21 fragments of flakes and miniature flakes – 15 of them from KCJS, three from burned silicite, two from radiolarite and one from an unidentified raw material. As for retouched tools in these layers, the following were obtained: a flake end-scraper from KCJS (Fig. 48: 7), fragment of a retouched flake and an elongated triangle from KCJS (Fig. 48: 15). From trench 2, the grey to grey-brown loam-sandy layer, two glazed sherds come. From the yellow-brown loam layer in trenches 3–8, 87 chipped lithic artifacts altogether were obtained – two fragments of cores from radiolarite, one complete blade from KCJS, eight blade fragments from KCJS, fragment of a bladelet from KCJS, 10 flakes from KCJS, a flake from radiolarite, 63 fragments of flakes and miniature flakes, 52 of them from KCJS, eight from radiolarite, two from an unidentified raw material and one from burned silicite. The assemblage is complemented with a fragment of an end-scraper from KCJS. From the grey to yellow-brown loam layer in trenches 3–5, we have a blade fragment from KCJS, six flakes from KCJS, two flakes from burned silicite and seven fragments of flakes – six of them from KCJS and one from radiolarite.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM KOSTOLA SV. MIKULÁŠA V SAZDICIACH

Lenka Pechová

S a z d i c e (okr. Levice), Kostol sv. Mikuláša, intravilán obce, predstihový výskum z dôvodu pamiatkovej obnovy, stredovek/novovek, interiér a exteriér kostola, 14.–18. stor., architektúra, hroby, kovové predmety, stavebný materiál. Uloženie nálezov: Hontianske múzeum a galéria Ľudovíta Simonyiho v Šahách.

Rímskokatolícky kostol v Sazdiciach je situovaný v strede obce na úpätí kopca Veľká Morda, v bezprostrednej blízkosti súčasného cintorína. Jednoloďový kostol pochádza pravdepodobne zo 14. stor. (Žažová 2015, 258). Na prelome 15. a 16. stor. k nemu pristavali sakristiu. Kostol je postavený mierne do svahu. Známy je hlavne svojimi freskami. Predstihový výskum z dôvodu pamiatkovej obnovy kostola sa realizoval v novembri 2015 so spracovaním v roku 2016. Pred ním sa v rokoch 2000 a 2001 v kostole uskutočnil reštaurátorský výskum. Reštaurátorská sonda v presbytériu kostola bola použitá pre potrebu projektovej prípravy archeologického výskumu v roku 2008. Iné aktuálne zásahy pod úroveň podlahy v interiéri a aktuálnu úroveň terénu v exteriéri kostola až do predstihového výskumu nie sú známe.

Archeologickému výskumu predchádzal geofyzikálny výskum. Jeho výstupy naznačujú prítomnosť dvoch úrovní staršej dlážky, ktoré sa potvrdili aj archeologickým výskumom. Je možné, že kostol mal aj kryptu, ktorá sa spomína vo vizitáciách (Žažová 2012, 134), ale výskum ju nepotvrdil. Geofyzikálny výskum nebol realizovaný na celej ploche interiéru kostola z dôvodu prítomnosti mobiliáru a v kostole stále prebiehajúcich bohoslužieb. Výraznejšia anomália odhalená nedeštruktívnym výskumom v presbytériu kostola je buď lôžkom pre pôvodnú oltárnu menzu alebo jej pozostatkom. Tento priestor nebol archeologicky skúmaný. V exteriéri kostola ukázal geofyzikálny výskum niekoľko anomálií. Ich roztrúsený výskyt nenaznačuje prítomnosť stavby alebo jej základov, skôr roztrúsený stavebný materiál z rôznych stavebných úprav. V interiéri kostola sme realizovali štyri sondy rôznych rozmerov. Sondážne odkrývanie bolo zamerané na zistenie úrovni niveliet pôvodných dlažieb kostola, ktoré naznačoval aj geofyzikálny výskum a spomínajú sa vo vizitáciách a overenie hĺbky, do ktorej siahajú základy kostola a interiérové omietky. Dve sondy sa nachádzali v priestore presbytéria a dve v lodi kostola.

Podľa geofyzikálneho výskumu sa dve rôzne úrovne starších podláh nachádzajú v hĺbke 18–30 cm a 40–60 cm. V bezprostrednej blízkosti vstupu do presbytéria z lode kostola sa v archeologickej sonde potvrdila prítomnosť starších podláh v podobných hĺbkach. Z písomných prameňov je zrejmé, že vrstva s úlomkami tehál naznačuje prítomnosť staršej tehlovej dlažby v hĺbke okolo 20 cm. Kostol mal pred výmenou za aktuálnu dlažbu v prvej polovici 20. stor. dlažbu tehlovú (Žažová 2012, 134). Vrchná georadarová anomália zachytila maltové lôžko pre túto tehlovú dlažbu. Spodná anomália v hĺbke 40–60 cm zachytáva lôžko pre staršiu dlažbu. Jej pozostatok bol zachytený v rovnakej hĺbke v presbytériu aj v lodi kostola. Staršiu podlahu potvrdzuje aj omietka v presbytériu siahajúca cca 20 cm pod úroveň dnešnej dlažby, ktorá na ňu nasadá. Materiál staršej podlahy nebolo možné určiť.

V rôznych vizitáciách z 18. stor. sa opakuje informácia o troch, resp. dvoch⁴¹ oltároch na kamenných menzách. Jeden v presbytériu a druhý v rohoch lodí kostola (Žažová 2012, 134). Geofyzikálny výskum potvrdil prítomnosť rôznych štruktúr v centrálnej časti presbytéria. Hĺbka deštrukcií je totožná s úrovňami jednotlivých podláh a môže teda ísť o pozostatky starej oltárnej menzy. Oltár v lodi umiestnený naľavo od presbytéria sa dnes už nenachádza v kostole. Malá rohová sonda potvrdila absenciu omietky pod úrovňou dnešnej podlahy. V profile malej sondy o veľkosti 50 × 50 cm sa neukázali ani vrstvy potvrdzujúce predchádzajúce podlahy. Domnievam sa, že je to nepriamym dôkazom umiestnenia starej kamennej oltárnej menzy.

V sonde umiestnenej pred vstupom do presbytéria sme narušili výplň objektu, pravdepodobne hrobu, podľa niekoľkých drobných úlomkov kostí. Okrem kostí sa vo výplni našli dva drobné úlomky stavebného materiálu a jeden bronzový pliešok, bez možnosti bližšieho datovania.

V exteriéri kostola, pri jeho severnom múre, bol zrealizovaný výkop s rozmermi d. 10 × h. 0,6 × š. 0,4 m pre umiestnenie drenáže. Počas prác sa narušil jeden až dva hroby, ktoré je možné datovať len približne na základe nálezu podkovičky z čižmy od 16.–17. stor. až do zač. 18. stor (Cymbalak 2006, 184). Kostolný cintorín bol v tomto čase využívaný (Žažová 2012, 131). V interiéri kostola pretrvávajú dlhodobý problém s vlhkosťou. Z toho dôvodu bol terén v bezprostrednej blízkosti kostola v minulosti znížený. Správy z vizitácií uvádzajú odkop až do hĺbky viac ako 80 cm od pôvodnej úrovne terénu (Žažová 2012, 135), a to bol možno aj jeden z dôvodov, pre tak plytké umiestnenie hrobu/hrobov.

Archeologický výskum potvrdil prítomnosť rôznych úrovní podláh a potvrdila prítomnosť príkosťného cintorína. Krypta v priestore kostola potvrdená zatiaľ nebola.

Literatúra

- Cymbalak 2006 – T. Cymbalak: Nálezy podkúvek na obuv na území České republiky ve středoeurospkém kontextu – nové poznatky. *Archaeologica Pragensia* 18. Praha 2006, 183–201.
- Žažová 2012 – H. Žažová: Kostol sv. Mikuláša Biskupa v Sazdiciach vo svetle archívnych prameňov. In: J. Anderle et al. (eds.): *Dějiny staveb. Sborník příspěvků z konference Dějiny staveb 2011*. Plzeň 2012, 131–140.
- Žažová 2015 – H. Žažová: Stredoveká sakrálna architektúra v strednom Honte – donátori, vlastníci a kultúrne dedičstvo. In: M. Domenová/D. Magdoško (ed.): *Poznávanie dejín Slovenska. Pramene, metódy a poznatky*. Košice – Prešov 2015, 245–264.

THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION OF THE CHURCH OF ST. MICHAEL IN SAZDICE. Sazdice (Levice district), Church of St. Michael, urban area, development-led excavation initiated by monument renovation, Middle Ages/Postmedieval period, interior and exterior of the church, 13th–18th centuries, architecture, burials, metal artifacts, construction material. Finds deposited at: Hontianske múzeum a galéria Ľudovíta Simonyiho in Šahy. The development-led rescue excavation was initiated by the necessary monument renovation. A geophysical investigation was executed prior to the archaeological excavation. Apart from works necessary for installation of a drainage system in the exterior of the church, four trenches were excavated in the interior. In the exterior, the presence of a cemetery was confirmed; the find of a boot heel iron from the backfill of a grave dates the grave between the 16th–17th and the beginning of the 18th century (Cymbalak 2006, 184). The shallowness of the grave confirms excavation of the church known from visitations from the 18th century.

In the interior, the presence of two older pavements previously suggested by the geophysical survey approx. 20–40 cm (bricks) and 40–60 cm deep was confirmed. Non-destructively detected altar mensa or the base for the altar mensa in presbytery is located in the same depth as the lower, the older, floor. Backfill of a feature, according to miniature bone fragments a grave, was uncovered in the trench near the entrance to the presbytery. It was impossible to date the feature/grave more exactly. In the southwestern corner of the church nave, the plaster did not continue below the level of the current floor. Visitations mention an altar on an old stone mensa. It is possible that it was located here and the space behind it was not plastered. The executed excavation in its extent did not specify the previously known information on construction of the church and in this regard, we still must follow from the results from the architectural-historical and restoration investigations. It confirmed various adaptations in the interior as well as exterior of the church which are also mentioned in written sources. Presence of a crypt has not been confirmed so far.

⁴¹ Oltár bol v priebehu 18. stor. asi vymenený. Na začiatku 18. stor. sa spomínajú tri oltáre, v priebehu len dva kusy a 1779 opäť tri, pričom jeden je opisovaný ako pekné nové vyrezávané dielo (Žažová 2012, 134).

VÝSKUM VČASNOSTREDOVEKEJ AGLOMERÁCIE BOJNÁ⁴²

Karol P i e t a – M i r i a m J a k u b č i n o v á – Z b i g n i e w R o b a k

B o j n á (okr. Topoľčany), poloha hradisko V a l y (Bojná I), Ž i h ľ a v n í k - O b o r a, (Bojná III) – sídlisko; včasný stredovek, 8.–10. stor., modelová rekonštrukcia, pamiatková úprava. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Výskum na hradisku Valy sa počas desiatej sezóny zamerlal na dokončovacie práce v západnej časti obvodového opevnenia hradiska, preskúvanie západného podhradia a doskúmanie objektov v centrálnej časti vnútorného areálu. O výsledkoch predchádzajúcich sezón informujú príspevky v tomto periodiku (*Pieta/Robak 2019; Pieta et al. 2011; 2013; 2015a; 2016; 2017; 2018; 2020*). Súhrnnú informáciu o súčasnom stave poznania aglomerácie Bojná prinieslo druhé vydanie monografie Bojná 2 (*Pieta et al. 2015b*).

Hradisko Bojná I-Valy

Počas výskumnej sezóny sa nadviazalo na úlohy z predchádzajúcich rokov, ktorých cieľom bolo získať údaje o vnútornej zástavbe hradiska a preskúmať vybrané časti jeho zložitého opevnenia, s ohľadom na pamiatkovú úpravu ich vybraných častí.

Vnútorná plocha hradiska

Výskumné práce, sledujúce vnútornú zástavbu areálu hradiska sa zamerali na doskúmanie zemnice 10, ako aj jej najbližšieho okolia v sonde S XLII na ploche 9 (obr. 49: 1). Počas predchádzajúcej sezóny bol v severozápadnom rohu sondy zachytený roh zahĺbeného obytného objektu s kamennou pecou. Zemnica mala kvadratický pôdorys s dvoma kolovými jamami v strede západnej a južnej steny a s kamennou pecou v juhovýchodnom rohu. Vchod do objektu sa zrejme nachádzal v juhozápadnom rohu. Výplň tvorila zväčša svetlohnedá vrstva s prímiesou drobných kamienkov, pred pecou a na dne objektu bola vrstva výrazne hnedočierna a obsahovala uhličky. Zaujímavosťou je miniatúrna praveká nádobka (obr. 51: 1), ktorá ležala priamo na podlahe objektu pri západnej stene. Dvojkolová dispozícia stavieb je na lokalite menej frekvencovaná.

Juhozápadne od zemnice 10 bol v rohu sondy XLII/b odkrytý objekt 42, ktorý sa rysoval už pod vrchnou humusovitou vrstvou. Má pretiahnutý pozdĺžny tvar s orientáciou v smere V – Z. Jeho výplň tvorila hnedočierna až čierna vrstva s prímiesou uhlikov, ktorá sa koncentrovala hlavne v strede objektu. Vo výplni sa našlo pomerne veľa keramiky (aj časti nádob) a mazanice. Objekt zachádzal do južného a západného profilu, preto sa v druhej fáze vytýčilo rozšírenie sondy smerom na juh (sonda S XLII/c) a na západ (sonda S XLII/d). Objekt nebol doskúmaný.

Zahĺbené obytné objekty boli zistené v rôznych častiach hradiska. V centrálnej časti na ploche 7 boli odkryté domy 5, 7 a 8 a na ploche 9 zatiaľ dve zemnice (9 a 10). Zväčša ide o objekty kvadratického pôdorysu s kamennou pecou umiestnenou v severozápadnom, severovýchodnom alebo juhovýchodnom rohu. Zvislá konštrukcia krovu bola zastúpená jednou kolovou jamou alebo bez nej (*Jakubčinová/Vanglová 2015, 73–75, tabela 3*). V blízkosti týchto obytných objektov boli často odkryté pozostatky kamenných platforiem – základov stavieb, budovaných na povrchu terénu, ale aj odpadové a zásobné jamy rôznej veľkosti. Oba objekty, objavené na ploche 9 dopĺňajú informácie o sídliskovej štruktúre na hradisku. Zemnica 10, s pecou umiestnenou tradične v juhovýchodnom rohu, ale s dvojkolovou konštrukciou krovu rozširuje variabilitu zahĺbených objektov na hradisku. Sídliskovú štruktúru hradiska doplnila zemnica 11, odkrytá na západnom predhradi.

Počas výskumných prác v roku 2016 boli vo vnútornom areáli hradiska popri početnom keramickom materiáli zo zásepú skúmaných objektov, nájdené viaceré kovové nálezy – pracka (obr. 51: 2), omegovitá spona (obr. 51: 3), predmety z domácnosti – nože, ataše vedier, šidlá (obr. 51: 4), fragment sekery, hroty šípov (obr. 51: 6–8), či prasleny a brúsiky.

Obnovenie pôvodnej cesty do východnej brány hradiska

Súčasná úvozová cesta vstupuje do východnej brány strmým stúpaním v priamom smere. Tento prístup podľa všetkých známkov vznikol v historicky nedávnej dobe pri sprístupňovaní lesných porastov pre ťažbu a odvoz dreva. Táto zmena malo okrem iného za následok sústredenie odtoku povr-

⁴² Príspevok vznikol v rámci projektov APVV 14-0842, APVV-19-0563 a VEGA 2/0001/18, 2/0124/20.

chovej vody zo značnej časti hradiska dolu cestou a zničenie pôvodnej nivelety priestoru brány až na skalné podložie.

Z vnútornej i vonkajšej strany brány sa v terénnom reliéfe, ako aj na leteckých a lidarových snímkach jasne rysuje jej starší, súčasnou komunikáciou porušený cestný variant, esovito prechádzajúci vstupom do opevnenia. Má výhodnejšie stúpanie i smerové vedenie, pretože podľa prirodzených a v minulosti všeobecne dodržiavaných pravidiel obrany bol prístup k bráne vedený šikmo z pravej strany. To zvýhodňovalo streľbu obrancov do štítom nekrytej pravej strany tela útočníka (praváka). Pre ochranu tejto časti pamiatky pred odplavovaním pôvodných situácií i v snahe uviesť terén do pôvodnej podoby sa uskutočnila sondáž pôvodnej cesty (obr. 49: 2). Jej teleso bolo na vnútornej i vonkajšej strane brány prerezané úzkymi sondami, v ktorých zistila pôvodná úroveň podložia. Nálezy sa nezistili. Na základe týchto údajov sa obnovila pôvodná cesta v predpolí brány. Z komunikačných dôvodov sa súčasný lineárny prístup úvozom predbežne zachoval.

Viac rokov trvajúce výkopové práce na čelnej strane východného vchodu do hradiska so skládkami zeminy si v tejto sezóne vyžiadali rozsiahle povrchové úpravy. Ako príprava na plánovanú stavebnú rekonštrukciu sa kvôli získaniu manipulačného priestoru predbežne zasypali odkryté časti priekopy, vyhlbenej do podložia po oboch stranách vstupu (obr. 49: 4). Pri konečnej pamiatkovej úprave budú koncové časti priekopy po oboch stranách vstupnej rampy opätovne obnovené. Pomocou stroja sa odstránili pne, zasypali sa sondy vo východnom predpolí hradiska a upravil sa terén do pôvodnej podoby.

Západné predhradie

Sondáž v severnej časti opevneného predhradia sledovala prítomnosť prípadnej zástavby tohto dosiaľ neskúmaného priestoru vo vnútri predsunutého opevnenia, chrániaceho prístup k hradisku z ľahko dostupného a zároveň najužšieho miesta horského hrebeňa, ktoré prehradila línia mohutnej priekopy s valom. V sonde XLIV bola preskúmaná zemnica (objekt 43; obr. 49: 3). Išlo o štandardný štvorcový objekt s rozmermi cca 3 × 3 m a s kamennou pecou z menších lomových kameňov v juhovýchodnom rohu. Vo výplni sa našla keramika včítane väčších kusov nádob, uhliky, ako aj železný strmeň (obr. 51: 9) a nôž. Žiaľ, rádiokarbónové datovanie vzorky z výplne pece neposkytlo dôveryhodný výsledok. Podľa tejto obytnej stavby môžeme predpokladať, že i západné predhradie bolo rovnako zastavané skupinami obytných a hospodárskych stavieb ako vnútorná plocha hradiska.

Pri historickej ceste opevneným areálom sa dokončila odkrývka okrajových častí rozsiahleho objektu, ktorý podľa koncentrácie železnej trosky a množstva výrobného odpadu označujeme ako kováčsku dielňu. Pokračovanie v prácach v tejto časti areálu pomôže spresniť typ tunajšej zástavby a prípadný sociálny či časový vzťah tejto plochy k intravilánu hradiska.

Západný val

Pokračovalo sa v doplnení detailov stavebnej konštrukcie obvodového valu v jeho západnom úseku. Dohľadali sa do podložia vyhlbené jamy po dvojici stĺpov v severozápadnom rohu experimentálne zrekonštruovanej komory (obr. 49: 6; 50: 4). Našla sa aj severovýchodná dvojica zuholnatených kolových jám, patriaca k ďalšej severnejšie ležiacej komore. Aj táto časť opevnenia bola náznakovo prezentovaná na povrchu terénu (obr. 50: 1–4). Po zdokumentovaní a odobratí vzoriek sa do pôvodných lôžok osadili povrchovo penetrované stĺpy, ktoré tak doplnili celý upravený úsek hradby. Pre chýbajúci stavebný materiál a pre nedostatok tesárov-odborníkov boli práce na modelovej rekonštrukcii valu dočasne prerušené.

Bojná III – úprava mohýl

Ako príprava na sprístupnenie lokality na hrebeni kopca Žihľavník sa v polohe Obora upravil prístupový chodník. Znova sa nasypal plášť oboch mohýl do predpokladanej pôvodnej výšky v dobe ich navrhnutia. Opevnenie v polohe Vartovka, ako aj obe mohýly sa stanú súčasťou náučného chodníka archeologickými náleziskami včasnostredovekej aglomerácie Bojná.

Cyrilo-metodské slávnosti

Dňa 9. 7. 2016 sa na hradisku Valy konali už tradičné Cyrilo-metodské slávnosti za hojnej účasti verejnosti. Súčasťou programu bola aj verejná prednáška o výsledkoch výskumu, spojená s exkurziou po jednotlivých častiach výskumu a zrekonštruovaných objektoch. Počas slávností boli vystavené aj plastiky akademickej sochárky L. Cvengrošovej, venované veľkomoravskej problematike (obr. 49: 5).

Literatúra

- Jakubčinová/Vangľová 2015 – M. Jakubčinová/T. Vangľová: Príspevok k vnútornej zástavbe hradiska Bojná I – Valy. In: K. Pieta et. al.: *Bojná 2. Nové výsledky výskumov včasnostredovekých hradísk*. 1. vydanie. Nitra 2015, 65–90.
- Pieta/Robak 2019 – K. Pieta/Z. Robak: Výskum včasnostredovekej aglomerácie Bojná. *AVANS* 2014, 2019, 124–127.
- Pieta et al. 2011 – K. Pieta/J. Haruštiak/M. Jakubčinová/T. Vangľová: Výskum včasnostredovekého hradiska Bojná i v rokoch 2007 a 2008. *AVANS* 2008, 2011, 205–210.
- Pieta et al. 2013 – K. Pieta/J. Haruštiak/M. Jakubčinová/T. Vangľová: Výskum včasnostredovekej aglomerácie Bojná v roku 2009. *AVANS* 2009, 2013, 203, 182–187.
- Pieta et al. 2015a – K. Pieta/M. Jakubčinová/Z. Robak/T. Vangľová: Výskum včasnostredovekej aglomerácie Bojná. *AVANS* 2010, 2015, 182–184.
- Pieta et al. 2015b – K. Pieta et. al.: *Bojná 2. Nové výsledky výskumov včasnostredovekých hradísk*. 1. vydanie. Nitra 2015.
- Pieta et al. 2016 – K. Pieta/M. Jakubčinová/Z. Robak/T. Vangľová: Výskum včasnostredovekej aglomerácie Bojná. *AVANS* 2011, 2016, 185–190.
- Pieta et al. 2017 – K. Pieta/M. Jakubčinová/Z. Robak/T. Vangľová: Výskum včasnostredovekej aglomerácie Bojná. *AVANS* 2012, 2017, 129–135.
- Pieta et al. 2018 – K. Pieta/M. Jakubčinová/Z. Robak/T. Vangľová: Výskum včasnostredovekej aglomerácie Bojná. *AVANS* 2013, 2018, 129–133.
- Pieta et al. 2020 – K. Pieta/M. Jakubčinová/Z. Robak/T. Vangľová: Výskum včasnostredovekej aglomerácie Bojná. *AVANS* 2015, 2020, s. 119–122.

THE EXCAVATION IN THE EARLY MEDIEVAL AGGLOMERATION OF BOJNÁ. Bojná (Topoľčany district), sites of Bojná I-Valy, Bojná III-Žihľavník, Obora, excavation for scientific purposes, agglomeration of hillforts, Early Middle Ages. Finds deposited at: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra. The field excavation followed from the works in the previous years and was focused mainly on investigation of the inner area of the hillfort, completing information on the design of the entrance to the eastern gate as well as on the western part of the circumferential fortification of the hillfort, including its field monument adaptation. In area 9 in the middle of the site, pithouse 10 with a stone oven and two-stake construction (Fig. 49: 1) and the irregular sunken feature 42 were studied. Parts of vessels and an iron stirrup (Fig. 51: 9) were discovered in the fill of pithouse 11 with dimensions 3 × 3 m on the fortified western bailey (Fig. 49: 3). In this part of the area, unearthing of destroyed remains of a smithery was completed. As part of preparation for monument adaptation of selected features, trenches detected the original S-shaped course of the access route to the eastern gate of the hillfort (Fig. 49: 2) and machinery returned the terrain to its original condition (Fig. 49: 4). Model reconstruction of the studied part of the western rampart continued and pairs of columns in the corners of the chamber construction of the rampart embedded in the bedrock were archaeologically studied (Fig. 50: 1, 2). When the works finished, the charred originals were replaced by columns of indicative reconstruction (Fig. 50: 3, 4). At the locality of Bojná III, Obora site, the walls of both tumuli were poured back to their original height. The fortification at the site of Vartovka as well as the tumuli will become part of an education trail through the archaeological sites of the early medieval agglomeration of Bojná.

ZÁCHRANNÉ A ZISŤOVACIE VÝSKUMY V AREÁLI BRATISLAVSKÉHO HRADU⁴³

**Zuzana Poláková – Branislav Kovár – Lucia Luščíková – Marián Samuel –
Róbert ÖlvECKÝ – Miroslav Matejka**

Bratislava, časť Staré Mesto (okr. Bratislava I), Bratislavský hrad, parc. č. 860/3, 4, 5, 22, 25, 29, 38; 863/2; 864/1, 4; severná a východná terasa; opevnené sídlisko, pravek (eneolit – badenská kultúra, boľaráska skupina), mladšia doba železná, včasný stredovek (9.–11. stor.), stredovek, novovek; č. ÚZPF 28/1-57. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Archeologický výskum v polohe „NKP Bratislavský hrad“ realizuje Archeologický ústav SAV (ďalej AÚ SAV) od jari 2015. Nadväzuje ním na predchádzajúce výskumné aktivity. So zámerom obnovy národnej kultúrnej pamiatky sa v rokoch 2008–2010 v areáli hradu uskutočnil archeologický výskum pod vedením Mestského ústavu ochrany pamiatok (ďalej MÚOP). Výskum sa ťažiskovo zameriaval na nádvorie hradného paláca, priestor bývalej zimnej jazdiarne a barokovej záhrady (napr. Kováč/Lesák/Vrtel 2014; Musilová 2009–2010, 2012; Musilová/Minaroviech 2014; Resutík 2012, 2014). Dôvodom výskumných aktivít

⁴³ Príspevok vznikol v rámci projektov APVV-16-0449, APVV-18-0276 a VEGA 02/0143/18, 2/0124/20, 02/0083/21.

na severnej terase bola plánovaná výstavba rekonštrukcie barokovej záhrady s jazdiarňou v priestore bývalého amfiteátra, pod ktorou mali vzniknúť podzemné garáže s vjazdom zo Zámockej ulice (Musilová 2012, 123). Výskumné práce na severnej terase boli obnovené v rokoch 2013–2014 pod vedením súkromnej spoločnosti Via Magna v spolupráci s MÚOP (napr. Horňák/Schreiber/Rejdovianová 2014; Kolčák/Žitňan 2014; Musilová a d'. 2014a; 2014b; Žitňan 2015). Výskumy AÚ SAV na severnej a východnej terase hradu sa vzťahovali na doskúmanie priestoru jednotlivých stavebných objektov, či už v súvislosti s budovaním krycích konštrukcií pre keltsko-rímske stavby alebo s realizáciou ďalších plánovaných prác. Z vyššie uvedených dôvodov sme sa na viacerých miestach dostali do kontaktu s už skúmanými plochami. Identifikované boli buď na základe nálezov geotextílií, ktorými boli prekryté preskúmané architektúry, alebo priamym rozlíšením zásypu starých sond. Napriek tejto skutočnosti sa získali dôležité poznatky o vývoji osídlenia hradného kopca, ktoré na jednej strane doplnili informácie predchádzajúcich výskumov a na druhej strane priniesli nové vedomosti o vývoji osídlenia na severnej a východnej terase hradného kopca.

Archeologický výskum mal záchranný a zisťovací charakter. Obmedzený bol rozsahom stavebných prác. Archeologické práce sa realizovali rozličnou formou podľa pokynov a usmernení Krajského pamiatkového úradu v Bratislave (ďalej KPÚ) a podľa požiadaviek investora stavby a časového harmonogramu stavebných prác. Súbežne sa na jednotlivých plochách vykonával architektonicko-historický výskum, ktorého autorom bol M. Matejka. Predložený príspevok spracováva výsledky terénneho výskumu uskutočneného v priebehu roku 2015 a v prvom polroku 2016 (obr. 52). Na jeseň 2016 začala ďalšia etapa v severovýchodnej časti hradu, ktorá bude predmetom iného príspevku.

Archeologický výskum AÚ SAV bol obmedzený na plochu jednotlivých stavebných objektov, čo podmienilo aj celé jeho rozdelenie do deviatich plôch na základe postupujúcich stavebných prác a požiadaviek investora (Kancelária Národnej rady SR):

- I. Severná terasa. Ohradný múr barokovej záhrady;
- II. Severná terasa, „Pod gaštanmi“. Krycia stavba pre Rím II;
- III. Zimná jazdiareň. Krycia stavba pre Rím I;
- IV. Severná a horná východná terasa. Vodovod a kanalizácia;
- V. Severovýchodné nárožie paláca. Schodisko do podzemnej chodby;
- VI. Horná východná terasa. Prekládka cesty, oporný múr a kanalizácia;
- VII. Severozápadný bastión;
- VIII. Cisterna a vstup do podzemnej chodby;
- IX. Pri jazdiarni (obr. 52–54).

Vzhľadom na rozsiahlosť výskumných prác a ich koncentráciu vo viacerých dielčích polohách, uvádzame vyhodnotenie výsledkov podľa jednotlivých plôch, ktoré korešpondujú s postupom archeologického výskumu ako aj stavebných prác a zohľadňujú spôsob a metodiku jeho vedenia ako aj dané informačné možnosti. V závere budú jednotlivé výsledky priblížené v sumárnom vyhodnotení.

Plocha I. Severná terasa. Ohradný múr barokovej záhrady

V severnom úseku Severnej terasy sa výskum realizoval v súvislosti s budovaním ohradného múru barokovej záhrady (obr. 55; 56). V uvedenom priestore sa v rokoch 2008–2010 uskutočnil rozsiahly archeologický výskum pod vedením B. Resutíka (2012, 151). Výskum AÚ SAV nadviazal na poznatky získané predchádzajúcimi aktivitami a s preskúmanými plochami sa dostal do kontaktu. Najviac informácií o vývoji osídlenia daného priestoru sme získali vo východnom a severnom priebehu stavby. Takmer celý západný úsek prechádzal už preskúmaným terénom (obr. 56: 1).

V trase budúceho ohradného múru boli vytyčené sondy (I_1–I_15, I_18, I_18A, I_20–26 a I_28; obr. 55: 1, 2) s dĺžkou 4 m a šírkou podľa potreby výkopu (cca 1 až 1,2 m). Medzi jednotlivými sondami sa nechávali kontrolné bloky, ktoré sa po doskúmaní sond zrušili. Podľa postupu ich vytyčovania sme plochu stavby rozdelili na niekoľko sektorov (I–VIII; obr. 56: 1).

Dôležité zistenia o staršom osídlení priniesli sondy situované v sektore I (severovýchodná časť). V spodných častiach sond I_1 až I_4 (možno aj I_5) sme dokumentovali pôvodný terén – kultúrnu vrstvu. Na základe nepočetného archeologického materiálu ju môžeme datovať do včasného stredoveku, rámcovo 9.–11. stor. Má podobný charakter a je porovnateľná s včasnostredovekou kultúrnou vrstvou, ktorá bola neskôr zachytená na ploche VI-B (horná východná terasa). V sonde I_1 bol na úrovni posledného zníženia v tejto čierno-tmavohnedej vrstve začistený do oranžovo-červena prepálený flak (k I_1-5).

Podobná prepálená prímes sa doložila aj v ďalších sondách. Rozhranie kultúrnej vrstvy s podložíom sme dosiahli len v sonde I_3 a I_4.

Okrem uvedenej kultúrnej vrstvy sa na zvyšku skúmanej plochy zistili mladšie terénne úpravy datované rámcovo do novoveku ako aj najmladšie úpravy a zásahy z 20. stor. V rámci novovekého osídlenia pravdepodobne najstaršiu nálezovú situáciu, ktorú bolo možné podložiť konkrétnymi historickými súvislosťami, sme zachytili v severnej časti. Čiastočne sa tu preskúmalo severovýchodné nárožie jednoduchej stavby s kamennou podmurovkou (M1 v sonde I_9 a I_10; obr. 55: 7, 8; 56: 2, 3) z druhej polovice 17. stor. K poznaniu pôdorysnej dispozície objektu prispieva zameranie hradu od Lucasa Georga Sichu z roku 1683, na ktorom je v uvedenej polohe zakreslený obdĺžnikový štvorpriestorový objekt (obr. 56: 3). Stavba bola vybudovaná z kamenného muriva, v ktorom sa nachádzajú aj fragmenty tehál. Spojivom objektu bola len tmavosivá hlinka. Na povrchu kameňov sa miestami zistili zvyšky žltohnedej hliny/ílu. Interiér stavby pokrývala hlinená omietka s bielymi vápennými nátermi. Pôvodnú podlahu na základe nivelety ukončenia omietnutia stien tvorila udupaná hlinka. Pri južnom profile skúmaného priestoru sme zachytili zvyšok deliacej priečky s hrúbkou približne 0,40 m. Priečka rozdeľovala objekt do dvoch miestností. V zisťovacom reze severne od severného múru sme čiastočne odkryli exteriérovú dlažbu z plochých žulových kameňov. Na základe architektonicko-historického výskumu môžeme pravdepodobne predpokladať jednotraktovú budovu. Predchádzajúce výskumy odkryli charakterovo podobné stavby v severozápadnej a severovýchodnej časti priestoru bývalého kameňolomu. Stavby tvorili súčasť tzv. Hajduckeho mestečka a plnili funkciu obydli a zázemia hradnej posádky. K zániku stavieb dochádza na začiatku 18. stor. (Resutík 2012, 153), resp. v súvislosti s budovaním barokovej záhrady (najneskôr v priebehu prvej a druhej tretiny 18. stor.).

Severná terasa prešla výraznou charakterovou zmenou v druhej polovici 18. stor., a to v súvislosti s budovaním rozsiahlej záhrady podľa projektu architekta Hillebranda z roku 1766 (Musilová 2012, 127, obr. 3). Záhrada vznikla pravdepodobne na mieste už jestvujúcej jednoduchšej záhrady zachytenej na Marquartovom pláne z roku 1765 (Resutík 2012, 153). Počas výskumu sa odkryli nálezové situácie, ktoré môžeme s otáznikom dávať do súvisu s budovaním a fungovaním barokovej záhrady. Objekty v sonde I_3 zachytené na rozhraní kultúrnej vrstvy a podložia – žlabovitý útvar idúci naprieč sondou v smere Z – V (k I_3-5) a menší kruhový objekt severne od neho (k I_3-6) – hypoteticky spájame s fungovaním barokovej záhrady (obr. 55: 3). V prípade objektu kruhového tvaru (k I_3-6), ktorý obsahoval novoveký keramický črep, uvažujeme o výkope pre strom(?). Nejednoznačná situácia je aj v sonde I_5, kde sme v jej severozápadnej časti zachytili časť kruhového výkopu (k I_5-3) sčasti zasekaného do skalného podložia (obr. 55: 4). Tiež by mohol súvisieť s existenciou barokovej záhrady – výkop pre osadenie stromu(?). Podobne by mohli byť interpretované aj situácie zistené v sonde I_24 vo východnom úseku plochy. Preskúmali sa tu útvary kruhovitého tvaru v severnej časti (k I_24-8) a v juhovýchodnej časti (k I_24-9) zahĺbené do neupraveného skalného podložia. Vzhľadom na charakter terénu (vysoko vystupujúce podložie, malá mocnosť zachovaných vrstiev) nevyklúčujeme ani staršie datovanie. V severnej časti sondy I_25 bol do podložia zahĺbený žlabovitý útvar pretínajúci sondu v smere Z – V s nejasnou funkciou. Rámcovo ho datujeme do novoveku, avšak nevyklúčujeme, že by mohlo ísť aj o staršiu nálezovú situáciu.

Do súvisu s výstavbou barokovej záhrady v druhej polovici 18. stor. môžeme pravdepodobne klásť aj upravený povrch skalného podložia zistený v juhovýchodnej časti ohradného múru (sektor IV; obr. 55: 5, 6). Povrch skalného podložia v sondách I_14 a I_15 (k I_14-12, k I_15-10) bol výrazne zasekaný do roviny. V sondách I_18 a I_18A (k I_18-6, k I_18A-5) nesie tiež stopy úpravy, avšak tu bol povrch skaly len nahrubo zasekaný. Nedosahuje tak hladký povrch ako v sondách I_14 a I_15. Nálezová situácia v sondách nám neposkytuje jednoznačnú odpoveď na otázku, s čím táto úprava skalného podložia súvisí. Predpokladáme, že by mohla súvisieť s budovaním tretej terasy barokovej záhrady, na ktorej sú všetky sondy situované. Plocha záhrady bola v smere J – S členená štyrmi terasovými stupňami rôznej šírky, smerom na sever klesajúcimi. Pravdepodobne vysoko vystupujúce skalné podložie bolo potrebné vyrovnať do požadovanej úrovne záhrady v priestore uvedených sond. Zároveň tiež nevyklúčujeme, že táto úprava mohla súvisieť aj so staršími aktivitami v priestore severnej terasy.

Sondy v sektore IV, ale aj severnejšie situovanú sondu 25, porušoval líniový výkop v ich západnej časti (obr. 55: 5, 6). Jeho zistený východný úsek mal žlabovitý charakter a dno bolo zasekané do skalného podložia. Nateraz nie je možné túto situáciu spoľahlivo interpretovať.

Ďalšie stratigrafické jednotky (prevažne charakter navážky) predstavujú až mladšie úpravy terénu severnej terasy, resp. ich môžeme len rámcovo datovať do obdobia mladšieho novoveku.

Plocha II. Severná terasa, „Pod gaštanmi“. Krycia stavba pre Rím II

Cieľom výskumu plochy označenej „Pod gaštanmi“ bolo zistiť archeologickú situáciu v okolí tzv. Rímu II, čo je kamenná obdĺžniková stavba z neskorej doby laténskej skúmaná počas výskumov MÚOP a spoločnosti Via Magna. Výskum viedol B. Resutík v rokoch 2009 až 2010 (*Musilová/Minaroviech* 2014, 73–95; *Resutík* 2012, 151–160; 2014, 153–166). V archeologických prácach sa tu pokračovalo aj v rokoch 2013–2014.

V okolí stavby Rím II sa podľa plánov investora mala vystavať krycia stavba, ktorá by umožnila ochranu a zároveň prístupnosť pamiatok pre laickú verejnosť. V okolí (smer západ a sever) plochy „Pod gaštanmi“ sa nachádzalo stavenisko. Priestor bol chránený od stavby betónovo-kamenným múrom. Z východnej strany skúmanú plochu lemovala asfaltová cesta. Na juhu sa nachádzal nezastavaný priestor a severovýchodné nárožie Bratislavského hradu.

Názov plochy sme prevzali z miestneho označenia lokality neďaleko severovýchodného nárožia hradného paláca. Výskum mal viacero pracovných fáz. Na začiatku sme uskutočnili prieskum miest, kde mali byť umiestnené piliere, ktoré mali držať konštrukciu stavby, ako aj miest, kde mali byť umiestnené základy chodby pre verejnosť.

V druhej fáze sme skúmali okolie plánovaných múrov krycej stavby na južnej, západnej a severnej strane. Napriek tomu, že väčšina plochy bola preskúmaná v minulosti a tvorili ju novoveké navážky, identifikovali sme viaceré zaujímavé archeologické situácie.

V západnej časti sme objavili existenciu dvoch fáz objektov, ktorých funkcia pravdepodobne súvisela s ohňom. Ich charakter a miesto výskytu má niektoré spoločné prvky. Môžeme povedať, že sa v teréne javili ako viac stupňové. Objekty sa v jednotlivých sondách našli približne na rovnakých úrovniach. Pravdepodobne, sme zachytili dve fázy výskytu takýchto objektov. Väčšinou sa nachádzali v sivých vrstvách, ktoré obsahovali premiešaný materiál zo stredoveku a z novoveku. V jednom objekte sa našiel črep z vrcholného stredoveku. Môžeme vylúčiť, že by objekty patrili do doby laténskej alebo iného obdobia praveku, pretože tieto vrstvy sa nachádzajú nižšie (obr. 57: 1).

Napriek fragmentárnosti, viacerým stavebným úpravám plochy, môžeme teda tvrdiť, že sa tu nachádzali dve fázy objektov, ktorých funkcia nejakým spôsobom súvisela s ohňom. Predpokladáme ich datovanie do obdobia stredoveku, prípadne novoveku.

Rovnako sa preskúmala keltsko-rímska architektúra, ktorá sa v literatúre označuje ako Rím II (RII). K publikovaným zisteniam z predchádzajúcich výskumov môžeme pridať dva menšie poznatky. Zistili sa dva konštrukčné prvky – pieskovú vrstvičku na severnej a južnej strane stavby pri spodnej línii múra a rozšírený na sucho kladený kamenný základ (obr. 57: 2). V sondách, ktoré sa nachádzali na západnej, respektíve severozápadnej pozícii v rámci skúmanej plochy bol múr keltsko-rímskej architektúry ukončený rozšíreným kamenným základom, ktorý bol však kladený na sucho. Tento architektonický prvok sa nevyskytoval na južnej a severnej strane skúmanej plochy. Pod keltsko-rímskym murivom z neskorej doby laténskej sme našli praveké vrstvy, pravdepodobne z obdobia eneolitu.

Medzi hnuťelnými nálezmi zpreskúmanej plochy „Pod gaštanmi“ dominuje hlavne črepový a kostenný materiál z rôznych období dejín. Okrem toho sa pri výskume našiel fragment laténskeho bronzového náramku.

Plocha II. Severná terasa, „Pod gaštanmi“. Krycia stavba pre Rím II – východný úsek

Výskum východného úseku krycej stavby pre keltsko-rímsku stavbu označenú Rím II nadviazal na vyššie uvedené aktivity (obr. 58; 59). V uvedenom priestore sa vytýčilo niekoľko sond (pôvodne II_40, 41, 42, 43, 44 a 32A, neskôr 44A, 19A, 19b, 19Ar, 19Br). Výskumom východného úseku krycej stavby sa preskúmali dôležité nálezové situácie, ktoré dopĺňajú poznatky o zástavbe východnej časti plochy a vypovedajú o možnom prepojení keltsko-rímskych stavieb Rím II a Rím III, resp. o ich prístavbách. Torzovité zachovanie zvyškov starších stavebných konštrukcií ako aj pôvodného terénu zapríčinili dva rozsiahle novoveké zahlbené objekty (M1 a M2), ktoré vyplňali väčšinu skúmaného priestoru (obr. 58: 1, 2, 7). Dvojica objektov vybudovaná zo zmiešaného muriva (lomové kamene a tehly) pravdepodobne vznikla až po výstavbe ohrady barokovej záhrady (M5), keďže orientácia zahlbených objektov rešpektuje jej priebeh. Južný zahlbený priestor (M1) bol sčasti skúmaný už predchádzajúcim výskumom (*Resutík* 2014, 155, obr. 2). Identifikovali sme jeho severnú, južnú a neskôr aj východnú stenu. V severozápadnej časti bol doložený spôsob pôvodného zaklenutia priestoru v podobe tehlovej klenby. Severný zahlbený objekt (M2) zasahoval do skúmanej plochy svojou západnou polovicou, zachytili sme jeho severozápadné a juhozápadné nárožie (obr. 58: 2). Neskôr sa doskúmala aj jeho východná časť. Po znížení zásypu sme dosiahli

úroveň dna (podlahy?), ktorú tvorila len veľmi tenká výrazne zhutnená hlinitá vrstva, ktorú prekryvala krusta bieleho vápna. Výrazná vrstva vápna bola zistená na stenách oboch objektov. Domnievame sa, že po zániku ich pôvodnej funkcie mohli slúžiť ako vápenné jamy. Ich výstavbu na základe nálezovej situácie a stratigrafických vzťahov kladieme do druhej polovice 18. stor. O časovej rozdielnosti stavby oboch objektov môže svedčiť pomerne veľká vzdialenosť medzi nimi, čo v konečnom dôsledku zachránilo staršie nálezové situácie, ako aj rozdielnosť v použitej malte. Kým spojivom južného zahĺbeného objektu je žltá piesčitá malta, severný objekt je spájaný svetlejšou maltou. Podľa výsledkov architektonicko-historického výskumu mladším by mal byť južný zahĺbený priestor. Zásyp preskúmaných objektov obsahoval bohatý inventár, a to hlavne v podobe nálezov keramických črepov, fajok, kosteného materiálu ako aj iných artefaktov. Súbor nálezov môžeme rámcovo datovať do mladšieho novoveku, prevažne až do 19. stor.

V priestore medzi oboma zahĺbenými objektmi (M1 a M2) sme identifikovali výrazne porušené murivo (M3; obr. 58: 3; 59: 1). Obnažila sa jeho nadzákladová časť spolu so stupňovito rozšíreným základom (hrúbka muriva 1,15 m). Murivo tvorené lomovým kameňom spájaným veľmi pevnou maltou s použitím štrku, pôvodne prechádzalo v smere S – J. K zachovanému zvyšku nadzákladového muriva sa sčasti napájala maltová podlaha, ktorú sme v malom rozsahu zachytili v západnom profile skúmaného priestoru (obr. 58: 3; 59: 1). Išlo o liatu maltovú podlahu s plnivom z riečneho štrku. S odkrytým torzom muriva M3 pravdepodobne súvisí nálezová situácia zistená pod podlahou objektu M2 a situácia západne a severne od severozápadného nárožia severného zahĺbeného objektu M2 (obr. 58: 4; 59: 1). Pod podlahou severného zahĺbeného objektu M2 sme v jej juhozápadnom rohu vypreparovali časť nasucho kladených kameňov vo zvyšku staršej kultúrnej vrstvy nad podloží. Priebeh tohto nálezu korešponduje s predpokladaným priebehom muriva M3. Západne a severozápadne od zahĺbeného objektu M2 sme dokumentovali striedajúce sa vrstvy kameňov (tri vrstvy lomového kameňa) s vrstvami hliny. Najspodnejšiu vrstvu tvorili väčšie lomové kamene zistené severne od severozápadného nárožia objektu M2. Lína ich priebehu takisto korešponduje s predpokladaným priebehom muriva M3. Obe situácie interpretujeme ako pravdepodobnú základovú konštrukciu muriva M3 z nasucho kladených kameňov. Podľa architektonicko-historického výskumu predstavuje maltová podlaha zistená v západnom profile rovnaký typ ako podlaha skúmanej keltsko-rímskej stavby Rím II. Výrazný výškový rozdiel medzi podlahou a rozhraním základového a nadzákladového muriva M3 naznačuje možnosť, že podlaha sa mohla prispôbovať úrovni podlahy v objekte Rím II. Rozdielna hrúbka fragmentu muriva (1,15 m) a hrúbka muriva Rímu II (cca 0,90 m) však nedávajú jednoznačnú odpoveď na otázku, či mohol tvoriť odkrytý fragment M3 integrálnu súčasť keltsko-rímskej stavby Rím II.

Južne od zahĺbeného objektu M1 sme odkryli časť nadzákladového muriva (M4) s veľmi dobre dochovaným stupňovito rozšíreným základom (obr. 58: 5, 6; 59: 2). Nadzákladové murivo bolo na murovanom základe umiestnené asymetricky, mierne posunuté do východnej strany. Murivo je tvorené lomovým kameňom, ktorého spojivom je svetlá veľmi pevná malta s použitím štrku. Západne od rozšíreného základu sa zachytila jeho stavebná jama, po vybratí jej zásypu sa vypreparovala koruna základovej konštrukcie z nasucho kladených kameňov. Murivo bolo zo severu porušené južným zahĺbeným objektom (M1). Pri južnom konci zisteného muriva M4 sme zachytili nadzákladové a základové murivo keltsko-rímskej stavby Rím III (skúmaná počas predchádzajúcich výskumov). Doložené boli vzájomné stratigrafické vzťahy. Rozšírený základ muriva M4 leží na rozšírenom základe stavby Rím III. Priamy stratigrafický vzťah s keltsko-rímskou stavbou Rím II nebol doložený. Jeho priebeh pokračuje v línii fragmentu odkrytého muriva M3 medzi zahĺbenými objektmi (M1 a M2). Ide o tú istú líniu, ktorá tvorí os keltsko-rímskej stavby Rím II.

Vzhľadom na celkovú torzovitost zachovaných nálezových situácií pri oboch murivách M3 a M4 sa môže ich datovanie oprieť len o konštrukciu a charakter ich muriva a spojiva, ako aj o okolité preskúmané nálezové situácie a staršie kultúrne podložie. Datovanie oboch zistených keltsko-rímskych murív je na základe poznatkov z predchádzajúcich výskumov možné klásť do rovnakého obdobia, a teda rámcovo do neskorej doby laténskej, 1. stor. pred Kr. Rozdielnosť v hrúbke murív M3 a M4 (nadrzákladové murivo M4 je oproti murivu M3 užšie) pravdepodobne svedčí o tom, že nejde o tú istú konštrukciu. Murivá M3 a M4 indikujú možné prepojenie keltsko-rímskych stavieb Rím II a Rím III, resp. svedčia o ich mladších stavebných fázach.

Okrem uvedených architektúr sme výskumom vo východnom priestore budúcej krycej stavby pre Rím II preskúmali aj staršie kultúrne podložie muriva M4 a zdokumentovali nárast terénu po období jeho výstavby. Murivo M4 bolo založené do staršieho laténskeho prostredia. Priamy nárast terénu nad murivom M4 predstavujú vrstvy interpretované ako včasnostredoveké, rámcovo datované do 9.–11. stor.

Vrchnú úroveň tohto nárastu predstavuje povrch zhutnenej vrstvy, ktorá tvorí pravdepodobnú pochôdzu úroveň historického terénu. Aj bezprostredne v kamennej deštrukcii nad čiastočne porušeným východným lícom stupňovito rozšíreného základu muriva M4 sme zachytili črepy datované rámcovo do včasného stredoveku (9.–11. stor.).

Plocha III. Zimná jazdiareň. Krycia stavba pre Rím I

Záchranný archeologický výskum sa uskutočnil v súvislosti s budovaním konštrukcie prekrytia zvyškov murovanej stavby z neskorej doby laténskej (LTD 2), označenej ako Rím I (obr. 60). Tie objavili v roku 2009 počas výskumu severnej terasy hradu v interiéri zaniknutej zimnej jazdiarne postavenej v 18. stor. (obr. 60: 1). Zo stavby Rím I sa zachovala jej južná časť s kamenným obvodovým murivom, murovanou vstupnou rampou a zvyškami pevnej liatej podlahy. Podstatnú časť podlahy spolu so severnou časťou stavby zničil stredoveký lom na kameň.

Záchranný výskum v roku 2015 sa realizoval na plochách, ktoré počas staršieho výskumu zostali nedoskúmané, resp. slúžili ako kontrolné bloky (obr. 60: 1e). Rozsah výskumu bol limitovaný stavebným zásahom, teda rozsahom prác potrebných na vyhlásenie základovej ryhy pre základy konštrukcie prekrytia stavby z doby laténskej. Spolu sme v interiéri jazdiarne rozmiestnili päť sond. Štyri (SIII-1, SIII-2 a SIII-3), boli situované pri západnej stene jazdiarne a dve (SIII-4 a SIII-5), pri južnom okraji plochy ohraňujúcej základy prekrytia stavby. Výkopy sa vykonávali ručne až po intaktné podložie.

Počas výskumu v rokoch 2009 a 2010 bolo v priestore medzi základmi západnej steny starej jazdiarne a západným múrom stavby Rím I (*Musilová/Minaroviech 2014*) identifikovaných päť objektov – 4/09, 8/09, 9/09, 10/09, 11/09 (*Musilová 2009–2010*, 29, plán 4). Išlo o objekty (resp. vrstvy) z eneolitu (objekt 4/09) a stredoveku datované do 9.–10. stor. (objekty 8/09, 9/09, 10/09 a 11/09). O objekte z eneolitu sa uvažovalo, že ide o pec, stredoveké objekty boli len v torzovitom stave. Ako objekt 8/09 bol označený tmavý fľak zeminy, ako objekt 9/09 polkruhový zásah vyplnený tmavohnedou zeminou a kameňmi, ako objekt 10/09 čierna uhlíková vrstva a ako objekt 11/09 vrstva s kolovými jamkami.

V nami skúmaných sondách (SIII-1, SIII-2 a S III-3) sa potvrdila základná stratigrafická situácia zistená počas predchádzajúceho archeologického výskumu. Zachytili sa kontexty (vrstvy) zo stredoveku a praveku (eneolit) rôznej hrúbky a zloženia. Vzhľadom na pomerne malý rozsah skúmanej plochy a nízku početnosť nálezov nebolo možné stredoveké kontexty v troch spomínaných sondách bližšie špecifikovať či presnejšie datovať. Výraznejšie boli praveké (eneolitické) kontexty ležiace na skalnom podloží (obr. 60: 3, 4). Mimoriadne výrazná bola vrstva prepálenej hliny hrubá miestami až 0,80 m, vystupujúca nielen pri základoch jazdiarne v jej interiéri, ale aj na ich exteriérovej strane, ako sme zistili počas výskumu v roku 2016 (plocha Pri jazdiarni). Vzhľadom na značný plošný rozsah tohto kontextu sa domnievame, že nejde o objekt pece ako sa pôvodne uvažovalo, ale tento kontext má inú genézu.

V sondách SIII-4 a SIII-5 sa ukázalo, že výskum v týchto miestach sa uskutočnil v minulosti v podstate až po skalné podložie a preto sme tu nachádzali okrem nepatrného zvyšku pôvodných kultúrnych vrstiev len zášypy staršieho výskumu.

Archeologicky intaktné podložie na skúmaných plochách reprezentovalo zvetrané skalné podložie tvorené granitovou horninou. V blízkosti západných základov jazdiarne skalné podložie pomerne prudko klesalo smerom do exteriéru (na západ).

Je zaujímavé, že ani v bezprostrednej blízkosti stavby z doby laténskej, sa nezachytila kultúrna vrstva z tohto obdobia. Ojedinelé laténske črepy a drobné kusy malty z deštruovanej stavby sa nachádzali v stredovekých a mladších kontextoch.

Plocha IV. Severná a horná východná terasa. Vodovod a kanalizácia

Archeologický výskum na ploche IV, v priestore východnej a severnej terasy hradu, bol realizovaný z dôvodu uloženia kanalizačného a vodovodného potrubia (obr. 61: 1–4). Vodovod sa napájal v priestore zaniknutého tereziánskeho paláca a postupoval na sever okolo barokovej záhrady. V tomto mieste sa samostatný výkop pre vodovod napojil na výkop pre kanalizáciu a ďalej pokračovali ako jeden. Výkopy boli realizované postupne po menších úsekoch a pre ľahšiu orientáciu označené samostatnými číslami 1–11.

V úsekoch 1 (východná terasa, tereziánsky palác) a 10 (východná terasa, tereziánsky palác po juhovýchodný bastión) boli obnažené základy tereziánskeho paláca postaveného po roku 1765 v mieste zasypanej stredovekej priekopy z konca prvej tretiny 15. stor. (*Šulcová 2014*, 223). Preskúmalo sa južné

a severné obvodové murivo a vnútorné priečky z plných alebo oblúkmi odľahčených murív (obr. 61: 1). Zachytené múry korešpondujú priestorovo so zachovaným pôdorysom stavby. V úseku 10 sa okrem toho zistil aj severný obvodový múr juhovýchodného bastiónu datovaného do prvej tretiny 17. stor. V úseku 2 (severná terasa, „Pod gaštanmi“) sme odkryli juhozápadný roh barokovej budovy (obr. 61: 2), ktorá sa objavuje ako obytná stavba na pláne hradu z roku 1766 (Musilová 2012, 127, obr. 3). Sčasti sme zachytili interiér s omietkou a maľovanými stenami. V exteriérovej časti z južnej a západnej strany bol oporný múr svahu (obr. 61: 3). Priestor medzi ním a budovou bol vyložený kamennou dlažbou. V priestore pod barokovou stavbou sme skúmali tehlovú podzemnú miestnosť zo začiatku 17. stor., založenú do skalného podlažia (obr. 61: 4). Pozostávala zo vstupnej časti so schodiskom, chodby a zaklenutej tehlovej miestnosti. Zaklenutá podzemná tehlová stavba pokračovala na sever, čo sa podarilo zistiť v úseku 11 (severná terasa, „Pod gaštanmi“). Vo výplni chodby bol zmiešaný praveký, včasnodedajinný, stredoveký a novoveký archeologický materiál. V úseku 3 (severná terasa, západný okraj cesty) a 4 (severná terasa, cesta) sme dokumentovali len priebeh skalného podlažia a nárast terénu. V úseku 5 (severná terasa, „Pod gaštanmi“) sa odkryl kamenno – tehlový odpadový kanál pravdepodobne postavený po roku 1784. Nad skalným podlažím ležala kultúrna vrstva s pravekým a stredovekým archeologickým materiálom. Nad nimi sa vyskytovali zásypové stredoveké a novoveké vrstvy súvisiace s úpravami terénu. Do týchto vrstiev bol postavený barokový kanál. V južnom profile sme identifikovali stredovekú jamu zasekanú do podlažia. V úseku 6 (severná terasa, „Pod gaštanmi“) pokračovalo skalné podlažie a kultúrna vrstva s ojedinelým pravekým materiálom nad ním a násypové vrstvy súvisiace s vyrovnávaním terénu. Vo východnom profile sme zachytili juhozápadné nárožie pravdepodobne oporného múru svahu stajní alebo múr stajní znázornených na pláne hradu z roku 1766 (Musilová 2012, 127, obr. 3). V úseku 7 (východná terasa, východný okraj cesty) v južnej časti sa zistil systém dvoch kanálov umiestnených v skríženej pozícii nad sebou. Oba pochádzajú z obdobia prestavby hradu na Generálny seminár, medzi rokmi 1784–1811. Vyššie situovaný kanál bol úzky a plytký, postavený z kameňa a tehly. Z nižšie situovaného staršieho kanála bol na dne výkopu zachytený vrch tehlovej klenby. V úseku 8 (východná terasa, cesta) sme zaznamenali len nárast terénu a vrstvy po zásype výkopu podzemnej tehlovej chodby skúmanej na ploche V. V úseku 9 (severná terasa, západný okraj cesty) sme odkryli fragment kamenno-tehlového muriva obvodového múru barokovej záhrady a overili priebeh skalného podlažia.

Plocha V. Severovýchodné nárožie paláca. Vstup do podzemnej chodby

Archeologický výskum na ploche V, pri severovýchodnom nároží hradného paláca, sa uskutočnil z dôvodu realizácie vstupu do podzemnej tehlovej chodby napájajúcej sa na severnú stenu paláca (obr. 61: 5–8). Pred začiatkom výskumu bola v teréne lokalizovaná podzemná chodba v mieste jej napojenia na severnú stenu paláca ako aj baroková tehlová kanalizácia. Po odstránení povrchovej vrstvy bola v západnej časti výkopu odkrytá vrchná časť podzemnej chodby ako aj priebeh barokovej kanalizácie (obr. 61: 5, 6). Východne od nich bol v tejto úrovni zachytený fragment neznámeho muriva. Nasledovalo postupné znižovanie a rozširovanie plochy a začisťovanie muriva za účelom zistenia jeho funkcie a datovania.

V priestore pri severovýchodnom nároží paláca bola zdokumentovaná zložitá situácia prevrstvenia architekúr z rôznych období a rôznej funkcie. Najstaršie lícované murivo, ktoré vzniklo najneskôr do konca 12. stor., nebolo možné bližšie špecifikovať vzhľadom na jeho minimálny rozsah. Pravdepodobne v priebehu 13. stor. bolo k nemu pristavané kamenné murivo s oporným pilierom (obr. 61: 7). Počas nasledujúcej stavebnej etapy, pravdepodobne v priebehu 14. stor., bol k staršiemu menšiemu pilieru z juhovýchodnej strany pribudovaný masívny oporný pilier spevňujúci staršie murivo (obr. 61: 8). Oporné piliere postavili na skalnom podlaží, ktoré tu výrazne klesá na sever a severovýchod do stredovekej priekopy. Steny z lícovaného kameňa majú zachované v rôznych výškach. Priestor okolo pilierov bol porušený na celej severnej strane výkopom pre podzemnú tehlovú chodbu z poslednej tretiny 17. stor. a zo zásypu pochádza zmiešaná stredoveká a novoveká keramika. V severnej časti sa zachoval len malý úsek tmavohnedej hliny na skalnom podlaží pred severovýchodným lícom staršieho menšieho piliera, ktorý obsahuje keramiku datovanú rámcovo do stredoveku. V priestore východne od mladšieho oporného piliera sme v južnom a východnom profile zaznamenali vrstvy zo zasypovania priestoru stredovekej priekopy po vybudovaní podzemnej chodby. Sú to rôzne sutinové a kamenisto-maltové alebo piesčité vrstvy, z ktorých pochádza premiešaný archeologický materiál zo stredoveku a novoveku ako aj minca datovaná do roku 1627. Podzemná tehlová chodba sa zachytila na dvoch miestach. V západnej časti skúmanej plochy

sa napájala na severnú stenu paláca (obr. 61: 5) a vo východnej časti bola odkrytá na dne výkopu pred severovýchodným priečelím mladšieho väčšieho piliera. Do stavebnej etapy z poslednej tretiny 17. stor. tiež patrí premostenie bližšie neznámeho rozsahu a účelu založené na klenbe chodby v juhozápadnej časti plochy, s ktorým zrejme súvisel aj susedný blok muriva založený na násype klenby. Na klenbe podzemnej chodby v severnom profile je zachovaná časť základu záhradného pavilónu vystavaného okolo polovice 18. stor. (porovnaj tiež Kováč/Lesák/Vrteľ 2014, 144). Poslednú skupinu nálezových situácií zaraďujeme do obdobia prestavby hradu na Generálny seminár. Po roku 1784 bol vybudovaný tehlovo kamenný základ Tallherrovej spojovacej chodby od tereziánskeho paláca po záhradný pavilón. Základy múru sa zachovali v dvoch samostatných miestach vo východnej a západnej časti skúmanej plochy. Do tohto obdobia sa kladie aj tehlovo kamenná odpadová kanalizácia vychádzajúca zo severnej steny paláca (obr. 61: 6). Zapustená bola do staršieho valene zaklenutého kanála datovaného okolo polovice 18. stor., druhotne zaústeného do klenby podzemnej chodby ku cisterne. Okrem architektúr sa preskúmal priebeh skalného podložia, zásypové vrstvy a nárast terénu.

Najväčší prínos výskumu pri severovýchodnom nároží paláca predstavujú odkryté stredoveké murivá. Dopĺňajú nám obraz o stredovekej zástavbe severovýchodnej časti akropoly, ktorá zanikla pri výstavbe gotického paláca koncom prvej tretiny 15. stor.

Plocha VI (A). Horná východná terasa. Prekládka cesty, oporný múr a kanalizácia

Súčastou úprav hornej východnej terasy hradu v roku 2015 bolo odstránenie betónovo-asfaltovej komunikácie prebiehajúcej pri východnej stene paláca a vybudovanie novej, situovanej na samý okraj terasy. Cesta bola vytýčená v smere od severu (plocha Pod gaštanmi) na juh, kde ústila na ploche pri východnej slávnostnej bráne. Oblúk cesty (celková dĺžka 135 m) pritom z východnej strany tesne obchádza prezentáciu zaniknutých stredovekých sakrálnych architektúr z 9.–13. stor.

V južnom úseku cesty dlhom približne 85 m (obr. 62: 1, 4) si stavba vynútila vybudovanie oporného múru pri východnom okraji terasy. Jeho založenie si vyžiadalo vytvorenie stavebnej jamy hĺbokej 2,00–2,20 m a širokej cca 2,30 m (obr. 62: 2). Preto sa v priestore stavebnej jamy uskutočnil záchranný archeologický výskum. Jeho rozsah bol definovaný rozsahom stavebných prác. Výskum sa realizoval v päťnástich sondách rozmiestnených tak, aby sa dala spoznať archeologická situácia na celej ploche budúcej cesty. Sondy mali väčšinou rozmery 4–5 × 2,3 × 2,2 m (obr. 62: 4).

Súčasný vzhľad hornej východnej terasy je výsledkom intenzívneho osídlenia a úprav terénu v priebehu mnohých stáročí, najviac však v období stredoveku (hlavne 9.–15. stor.) a novoveku (hlavne 18. a 20. stor.). V stredoveku sa tu nachádzal komplex sakrálnych a profánnych stavieb, ktorých zvyšky definitívne odstránili zrejme až v prvej polovici 15. stor., keď v súvislosti s výstavbou nového paláca vyhlbili okolo neho priekopu, pričom na výstavbu paláca používali aj kameň vyťažený v lome na svahu terasy. Takúto situáciu zachytávajú aj pôdorysné plány hradu zo 17. stor. (napr. 1642 Pieroni, 1683 Sicha), na ktorých je zobrazený priebeh priekopy a situovanie lomu (obr. 63: 1). Už na staršej vedute hradu z roku 1588 je navyše zreteľné aj oddelenie terasy od ostatných častí hradu murovanou ohradou, resp. hradbou (obr. 63: 3). Počas ťažby kameňa sa zničila časť zvyškov murív komplexu stredovekých sakrálnych a profánnych stavieb z 9.–13. stor., stojacich pôvodne na východnej terase (Štefanovičová 1975, 58, 59). Po ukončení ťažby sa priestor len postupne menil a upravoval do dnešnej podoby. Najdôležitejšie úpravy sa zrejme uskutočnili v súvislosti s prestavbami hradu v 18. stor. Po zasypaní priekopy na začiatku storočia pristavali o niečo neskôr, počas tzv. tereziánskej prestavby v rokoch 1767–1768 k východnej stene hradu obytnú palácovú stavbu (dnes známu pod názvom Terezianum; obr. 63: 4). Priestor hornej východnej terasy súčasne upravili do podoby zachytenej na pláne z roku 1766 (obr. 63: 2). Ten zobrazuje plochu pred palácom ako voľnú, bez zástavby, len na východnej a juho-východnej strane ohraničenú zrejme murovaným plným múrom (obr. 63: 2, 4). Múr prebieha dlhým priamym úsekom zo severu na juh, trikrát sa zalamuje a pripája sa k schodisku pod východnou slávnostnou bránou (obr. 63: 2c). Okraj terasy má mierne odlišný priebeh, ako je zachytený na neskorších plánoch hradu a aký má terasa v súčasnosti. Pri premietnutí polohy v súčasnosti budovanej cesty do týchto plánov (obr. 63: 1, 2) sa najvýchodnejší úsek cesty nezobrazí na okraji terasy, ale na jej svahu, čo by naznačovalo, že táto časť terénu bola do súčasnej podoby upravená navážkou neskôr, ako zachytáva plán z roku 1766. Je však možné, že stvárneniu terénu sa autor plánu nevenoval do tej miery, aby presne odrážal dobovú realitu. Na druhom pláne z roku 1766 je vo svahu východnej terasy zobrazený ešte neupravený terén v mieste vyústenia podzemnej chodby pri cisterne. Inú situáciu zachytávajú plány z 19. stor. (1811, 1820 a 1858), kde má už okraj východnej terasy priebeh takmer identický s dnešným a aj

priemet novej cesty kopíruje okraj terasy. Na niektorých plánoch je okraj terasy ohraničený múrom, resp. plotom.

Archeologický výskum v 50. a 60. rokoch 20. stor. zachytil časť okraja kameňolomu (obr. 62: 4) a jedna zo sond bola vedená cez svah hornej východnej terasy (Štefanovičová 1975). Výsledky výskumu v tejto sonde však neboli doposiaľ publikované, resp. jej dokumentácia sa nezachovala.

Výskum v roku 2015 potvrdil staršie zistenia, že značná časť skúmaného priestoru (úsek dlhý min. 35 m) pozostáva z navážok, ktorými zasypali bývalý kameňolom. Tieto tvorili podstatnú časť kontextov v sondách S1, S2, S4, S5, S6, S9 a zrejme aj S3.

V sondách spomínané navážky reprezentovali šikmo uložené (20–45°) vrstvy pestrého zloženia a rôznej hrúbky (obr. 62: 2, 3). Prevažovali hlinito-kamenité, kamenité, miestami až „štrkové“ uloženiny, medzi ktorými vystupovali rôzne mocné vrstvy uhlíkov a prepálenej hliny. Intaktné podložie sa nezachytilo ani v jednej zo sond. Striedanie viacerých vrstiev identického materiálu a ich rovnaký sklon naznačujú, že ich nasypenie do priestoru bývalého kameňolomu sa udialo naraz. Niektoré vrstvy bolo možné sledovať vo východných profiloch sond na úsekoch dlhých až 20 m (obr. 62: 2), pričom ich mocnosť ani zloženie sa v podstate nemenilo. Najvrchnejšie, viac či menej vodorovne uložené kontexty súvisia až s úpravami terénu v 20. stor., hlavne s obnovou hradu a hradného areálu v 50.–60. rokoch minulého storočia. Tieto kontexty však dosahovali hrúbku väčšinou len 0,40–0,60 m (hlbšie zasahovali iba ryhy pre uloženie inžinierskych sietí a niekoľko jám neurčitej funkcie zasypaných hlinenou sutinou a stavebným odpadom). Na otázku, kedy presne došlo k zasypaniu lomu a výraznej úprave svahov východnej terasy, nie je možné na základe získaného archeologického materiálu jednoznačne odpovedať. Vrstvy obsahujú zatiaľ bližšie nedatované novoveké (a staršie) zlomky keramiky, iný datovací materiál (napr. mince) sa počas výskumu nenašiel. Z historických a ikonografických prameňov je však zrejmé, že terén terasy vrátane jej okraja s bývalým kameňolomom sa určite upravoval počas tereziánskej obnovy hradu, ktorej súčasťou bola aj výstavba paláca pri východnej stene hradu.

V južnom úseku skúmanej plochy (v sondách S7, S8, S10, S11, S13, S14) sa nachádzali taktiež výlučne šikmo uložené navážky odrážajúce úpravy juhovýchodného svahu terasy. Mali však mierne odlišné zloženie. Prevažovali kamenito-hlinité, miestami až kamenité vrstvy s obsahom kamennej zložky 80–100 %, ktoré boli často značne nekompaktné (obr. 62: 3). Ostrohranné kamene v týchto vrstvách dosahovali veľkosť až 0,20 m a išlo takmer výlučne o úlomky miestnych granitov v rôznom štádiu zvetrania. Vzhľadom na monotónne petrografické zloženie týchto vrstiev a absenciu novovekého materiálu v nich, nevylučujeme, že môže ísť o materiál získaný pri hĺbení priekopy hradného paláca v 15. stor., použitý pri úprave terénu na sklonku stredoveku, resp. včasnom novoveku. Ani v jednej zo sond sa okrem šikmo uložených navážok nenachádzali iné kontexty a ani v najhlbších sondách nevystupovalo intaktné podložie. Zaujímavé je, že sa v skúmaných sondách nenašli zvyšky po plotoch, resp. múroch ohraničujúcich plochu terasy, ktoré možno vidieť na starých plánoch a zobrazeniach hradu. Jediným náznakom po takejto konštrukcii môže byť jama zachytená v severovýchodnom profile sondy 10.

Okrem spomínaných štrnástich sond vyhlbených v súvislosti s výstavbou cesty, sme na ploche hornej východnej terasy vyhlbili ešte jednu sondu – S15. Bola situovaná medzi západný okraj budúcej cesty a južný koniec prezentácie muriva nedokončenej stavby opevnenia(?) hradu z 10. stor. Cieľom výskumu v týchto miestach bolo spoznať stav zachovania originálnych murív, zamerať ich a odobrať vzorku malty na analýzu. Ako sa ukázalo, pôvodné murivá sa v tomto priestore nenachádzajú, priamo na skalné podložie ležiace v hĺbke 2,30–2,50 m nasadá betónový sokel tehlovej podmurovky povrchovej prezentácie.

Zo skúmaných plôch pochádza pomerne značné množstvo nálezov, hlavne črepov z keramických nádob. Pochádzajú zo všetkých období osídlenia hradného kopca, teda od praveku (eneolit, doba bronzová, doba železná), cez stredovek až do novoveku (obr. 63: 5).

Plocha VI (B). Horná východná terasa. Prekládka cesty, oporný múr a kanalizácia

V doposiaľ neskúmanom priestore severovýchodnej časti hornej východnej terasy bol výskum realizovaný v súvislosti s prekládkou cesty a uložením kanalizácie (obr. 64: 1). Vytýčených tu bolo jedenásť sond (VI-B_1–VI-B_11). V severnej časti plochy (sonda VI-B_1, VI-B_2, VI-B_7, VI-B_10 a čiastočne aj VI-B_8), kde sa kvôli spádovaniu kanalizácie dosahovala najväčšia hĺbka, sme zistili staršie osídlenie. Po odstránení neskorostredovekého až včasnonovovekého súvrstvia sa odkryla kultúrna vrstva z včasného stredoveku (rámcovo 9.–11. stor.). V nej sme zachytili štruktúry na sucho kladených kameňov (sonda VI-B_2, VI-B_7, kontrolný blok medzi VI-B_1 a VI-B_2), ktoré boli ojedinele prekryté vrstvou kameňov v celom priestore (sonda VI-B_2, k VI-B_2-9; obr. 64: 2). Domnievame sa, že tieto kamenné štruktúry

môžu poukazovať na existenciu sídliskových objektov. V sonde VI-B_7 sme zistili dve pravidelnejšie línie nasucho kladených kameňov (k VI-B_7-22), ktoré vytvárali akési nárožie. V nižších úrovniach sme tu zachytili časť sídliskového (obytného?) objektu v podobe žltej hlinitej vrstvy (k VI-B_7-25; obr. 64: 4), ktorú interpretujeme ako pravdepodobnú podlahu a dve kolové jamy (k VI-B_7-26, k VI-B_7-29) ako zvyšky po nosnej konštrukcii(?). Z južnej strany do priestoru žltej vrstvy zasahovala hnedá vrstva (k VI-B_7-31), v ktorej sme vypreparovali zhľuk kameňov ako aj dva fragmenty rímskej strešnej krytiny (tegule). Ich vzťah nie je úplne jednoznačný (objekt k VI-B_7-31 by mohol byť aj mladší), ale pravdepodobne by mohlo ísť aj o zvyšky (kamenného) ohniska(?). V sonde VI-B_2 sa vypreparovala kamenná štruktúra (k VI-B_2-10), ktorá ju pretínala diagonálnou líniou (obr. 64: 3). Vrstva kameňov nad ňou by mohla byť deštrukciou objektu (obr. 64: 2). Stavebná hĺbka nám neumožňovala skúmať, čo sa nachádza pod kamennou štruktúrou. V sonde VI-B_1 sme v severozápadnom rohu pod vrstvou kameňov zachytili pravdepodobné ohnisko(?). Objekt podobného charakteru sa doložil aj v severozápadnom rohu sondy VI-B_10. Identifikovaný včasnostredoveký objekt v sonde VI-B_7 bol zahĺbený do čiernej hlinitej vrstvy (k VI-B_7-33) z mladšej doby železnej, ktorá obsahovala aj výraznejšiu prímes mazanícových hrúd. Nález eneolitických črepov v severovýchodnom rohu sondy po znížení na požadovanú hĺbku môže naznačovať rozhranie so staršou kultúrnou vrstvou, ktorá však jednoznačne v sonde už nebola zachytená.

Vo väčšine sond bolo nad kultúrnou vrstvou zo včasného stredoveku zaznamenané rozsiahle maltovinovo-kamenisté súvrstvie (obr. 64: 5, 6). Obsahovalo vrstvy s rôznou mocnosťou, v ktorých prevládala buď maltovinovo-kamenistá prímes alebo tmavohnedá hlinitá prímes. Vrstvy súvrstvia klesali východným smerom pod uhlom 20–45° po smere svahu. Súvrstvie dosahovalo max. mocnosť cca 2,2 m. Na základe vhodnej stratigrafickej situácii v sonde VI-B_5 a VI-B_6 sa doložila subpozícia súvrstvia s výkopom pre podzemnú chodbu ústiacu pri cisterne (obr. 64: 6). Na dne oboch sond sme zachytili celý rozsah výkopu pre chodbu. Výkop dosahoval max. šírku 4,8 m. Výstavba podzemnej chodby sa kladie do poslednej tretiny 17. stor., čo zároveň predstavuje *terminus ante quem* pre dobu vzniku súvrstvia. Zo súvrstvia pochádza neskorostredoveký až včasnónovoveký materiál. Súvrstvie v spodných častiach (v sondách VI-B_1, VI-B_2, VI-B_7) obsahovalo väčšie kusy maltoviny ako aj fragmenty stredovekých tehál (tehly s prímесou pliev). Obsah súvrstvia naznačuje, že môže súvisieť s rozobratím staršej architektúry, pravdepodobne v blízkosti paláca. Vznik súvrstvia môžeme dávať do súvisu najneskôr so zasypaním stredovekej priekopy v okolí paláca a budovaním podzemnej chodby k cisterne. Vzhľadom na skutočnosť, že výkop chodby sa do súvrstvia zarezáva pravdepodobne k týmto dvom aktivitám nedošlo súčasne, ale súvrstvie môže mať skôr spojitost so staršími aktivitami, ktorých snahou bola úprava a rozšírenie terasy východným smerom. Na základe obsahujúceho materiálu ju môžeme rámcovo datovať do obdobia neskorého stredoveku a včasného novoveku (rámcovo 15.–16., resp. 16. stor. s možným presahom do prvej tretiny 17. stor.).

V južnej časti skúmanej plochy sme rozlíšili ďalšie súvrstvie, ktoré na základe priebehu vrstiev indikuje pravdepodobne jednorázovú aktivitu. Zvrstvenie so sklonom vrstiev cca 30–40°, klesajúcich po smere svahu. Vrstvy rôznej mocnosti zároveň kopírujú aj južné klesanie spodnej vrstvy a dorovnávajú terén. Svrstvenie je charakteristické striedanie sypkejších hlinito-piesčitých vrstiev s tenkými tmavohnedými hlinitými vrstvami. Na základe pozorovania v sonde VI-B_6 mohlo byť jednoznačne potvrdené, že súbor vrstiev porušuje staršie neskorostredoveké až včasnónovoveké súvrstvie datované pred poslednú tretinu 17. stor. a zachytené v celom priebehu severnej časti plochy. Mohutné súvrstvie zistené v sonde VI-B_9 a VI-B_11 (čiasťočne zasahovalo do sondy VI-B_6) môžeme spájať s výraznou úpravou terénu na hornej východnej terase a to najpravdepodobnejšie v súvislosti so zasypaním kameňolomu a rozširovaním terasy východným smerom (pravdepodobne 18. stor.).

Informácie o technickej infraštruktúre hradu v období existencie Generálneho seminára v poslednej štvrtine 18. až začiatku 19. stor. nám dopĺňa nálezovalá situácia v sondách VI-B_7 a VI-B_10. Preskúmané tu boli kratšie úseky dvoch kanálov. Starší kanál (k VI-B_7-19) bol zmiešanej konštrukcie – tehlová klenba a kamenno-tehlové bočné murivá s tehlovým vyložením dna (obr. 64: 7). Dimenzovaný bol takmer na výšku človeka (je priechodný). Jeho výkop bol zahĺbený do mohutného maltovinovo-kamenistého súvrstvia. Mladší kanál (k VI-B_7-8), zistený v južnej časti sondy VI-B_7, je zmiešaného muriva so zachovanou tehlovou klenbou (obr. 63: 8). Porušil sériu vrstiev, ktoré súvisia so zasypaním staršieho kanála. Podľa architektonicko-historického výskumu starší kanál (k VI-B_7-19) možno datovať po roku 1784 (vzťahuje sa ku výstavbe záchodov v severovýchodnom nároží paláca v súvislosti s prestavbou hradu na Generálny seminár). Výstavbu mladšieho kanála (k VI-B_7-8) je možné klásť do podobného obdobia, medzi roky 1784 a 1811.

Plocha VII. Severozápadný bastión

Archeologický výskum na ploche „Severozápadný bastión“ (ďalej „SZ bastión“; v minulosti aj Západný bastión) sa uskutočnil s cieľom zistiť archeologickú situáciu v nepreskúmanej časti okolo laténskych stavieb označovaných v literatúre ako Rím I, V a VI (obr. 57: 3–6). V minulosti v tomto priestore robil výskum MÚOP a spoločnosť Via Magna, viedli ho M. Musilová a A. Žitňan (*Musilová a d'. 2014a; 2014b; Musilová/Minaroviech 2014*).

Výskum sa vykonal za náročných bezpečnostných podmienok. Hlavne zo začiatku sa pracovalo v niekoľko metrovej výške v blízkosti aktívnej stavby. Realizácia prebehla formou postupného znižovania po vrstvách, ktoré mohli byť aj mechanické. Cieľom výskumu na ploche SZ bastiónu bolo preskúmať plochu, ktorej sa netýkali predchádzajúce výskumy. Zistili sme vrstvy z viacerých dejinných období. Najskôr sme našli silno porušené a premiešané recentné a novoveké vrstvy, následne sme narazili na kultúrne vrstvy z doby laténskej a z praveku.

Najmladšou stavbou (fázou osídlenia) na skúmanej ploche bola stavba krytu civilnej obrany z 20. stor., ktorý slúžil ako kolektor. Ďalej sa tu nachádzal kamenný múr, ktorý bol súčasťou výstavby hradu v 19. stor. Ku kamennému múru patrili aj tehlové vrstvy, ktoré na základe nálezů tehly s kolkom CPN (vyrábali sa v 18. a v 19. stor.), datujeme do neskorého novoveku (obr. 57: 3). Ďalej sa tu našiel pozostatok barokového stĺpu. Stĺporadie bolo podľa písomných prameňov v tomto priestore v 18. stor. (obr. 57: 4).

Pre rekonštrukciu osídlenia Bratislavského hradu má najväčší význam objav dvoch laténskych a jednej pravekej vrstvy, rovnako ako pokračovanie deštrukcie muriva z doby laténskej (obr. 57: 5), ktoré zachytili už predchádzajúce výskumy (stavba označovaná ako Rím VIII).

Medzi hnutelnými nálezmi z priestoru SZ bastiónu dominuje hlavne črepový a kostený materiál z rôznych období dejín. Veľkú časť nálezov tvorili aj recentné predmety.

Plocha VIII. Cisterna a vstup do podzemnej chodby

Cieľom archeologického výskumu na ploche „Cisterna a vstup do podzemnej chodby“ pod východnou terasou (ďalej „Cisterna“) bolo preskúmať východ z podzemnej chodby ústiaci pri cisterne na východnej terase, kde sa očakávala ďalšia stavebná činnosť (obr. 57: 7, 8). Rovnako sa mala preskúmať samotná podzemná chodba, ktorá viedla od severovýchodného nárožia paláca. V minulosti už časť ústia chodby čiastočne odkryl výskum spoločnosti Via Magna.

Plochu „Cisterna“ tvorí veľký lievikovitý priestor. Vlastný vstup do chodby má nasledujúce rozmery – výšku 2 m, dĺžku a šírku 4 m × 3 m. Podzemná chodba vznikla v poslednej tretine 17. stor. V priebehu 19. stor. prešiel vstup do chodby niekoľkými úpravami (obr. 57: 7). Výskumom sa zistilo, že najstaršou časťou vstupu sú kamenno-tehlové múry na južnej a severnej strane. Oba múry boli veľmi poškodené, možno aj preto, že ich konštrukcia bola nekvalitná. Následne bola k severnému múru prilepená viacerenej tehlová prístavba (dominovali v nej tehly, ale vyskytli sa aj kamene). V druhej stavebnej etape, po roku 1784, vznikla tehlová baroková kanalizácia pod podlahou prístupovej chodby. Skúmali sme ju v priestore medzi vstupom do chodby a cisternou. V kanalizácii sa nachádzali tehly s písmenami „C, P a R“. Podľa registra tehál (www.laterarius.sk) by mohlo ísť o výrobky Pálffyovskej tehelne (18. stor.).

Architektonicko-historický výskum definoval na vstupe do podzemnej chodby päť stavebných etáp z obdobia novoveku. Datovanie objektu potvrdil aj hnutelný archeologický materiál, ktorý z tejto fázy výskumu tvorila novoveká a moderná keramika spolu so zvieracími košťami.

V ďalšej fáze sme realizovali výskum podzemnej chodby (obr. 57: 8). Baroková chodba išla od severovýchodného nárožia paláca a ústila pri cisterne na východnej terase. Chodba má tvar „hokejky“. Jej prierez má tvar obdĺžnika, na ktorom je klenba. Múry sú tehlové a dlážka betónová. Výška chodby je približne 5 m, šírka 2,3 m a dĺžka 50 m. Na niektorých miestach sa nachádzali vetracie otvory. Čiastočne bola zasypaná premiešanou hlinou bez jasného ukladania vrstiev. Hlinu sem mohla naplaviť voda, pretože sa sústredila hlavne v časti pri vstupe. Materiál z tejto fázy výskumu tvorila novoveká a moderná keramika, ktorá sa však našla bez kontextu.

Plocha IX. Pri jazdiarni

Archeologický výskum na ploche „Pri jazdiarni“ sa uskutočnil v súvislosti výstavbou nového objektu pri západnej stene jazdiarne (obr. 65–70). Stavba na obdĺžnikovom pôdoryse (5,5 × 4 m) mala mať základy zapustené až na nezvetrané skalné podložie, pričom severný a západný úsek základov mal prebiehať

v tesnej blízkosti murív z neskorej doby laténskej (obr. 65: 1). Tento priestor bol do značnej miery preskúmaný už v minulosti (2014), nedoskúmané zostali len menšie bloky terénu a časť vrstiev nad intaktným podložíom. Cieľom výskumu v roku 2016 bolo doskúmať tieto časti terénu, hlavne úseky, ktoré boli v kolízii s priestorom novostavby. Archeologický výskum bol koordinovaný s priebehom stavebných prác tak, aby nedošlo k poškodeniu už v minulosti odkrytých murív z neskorej doby laténskej.

Pred začiatkom samotného výskumu bola z plochy mechanizmom JCB odstránená hrubá vrstva stavebného odpadu a časť zásypu predchádzajúceho archeologického výskumu. Ďalšie práce sa realizovali ručným výkopom a to až na niveletu intaktného terénu, ktorý tu predstavoval zvetraný granitový masív. Po ukončení archeologického výskumu sa pre potreby statického zabezpečenia stavby odstránila sčasti mechanizmom, sčasti ručne, zvetraná a popukaná časť skaly až do nivelety 200,70–200,90 m n. m. Tieto práce prebiehali pod dohľadom pracovníkov AÚ SAV.

Okrem výstavby budovy sa uskutočnilo aj uloženie odpadového potrubia prebiehajúceho bezprostredne pri západnej stene jazdiarne (obr. 65: 1c). To si vyžiadalo doskúmanie bloku terénu (cca 3,3 × 2 × 1 m) priliehajúceho k pôvodným základom jazdiarne.

Ako sondu S-IX-1 sme označili celý priestor stavebnej jamy (max. rozmery 6,9 × 6,7 × 3,96 m). Ten sme následne rozdelili na osem sektorov (S-IX-1-A až S-IX-1-H) nepravidelnej veľkosti (obr. 65: 1d).

Hĺbenie stavebnej jamy si vyžiadalo opätovné odkrytie časti murív z neskorej doby laténskej. Približne v strede severného profilu sondy sa obnažil krátky úsek muriva s orientáciou S – J, ktorého pokračovanie južným smerom bolo zničené novovekými zásahmi. Murivo sme na plánoch označovali ako M I, v dokumentácii z posledného výskumu sa označuje ako rímsky, resp. keltsko-rímsky múr s číslom XIV (Kolčák/Žitňan 2014, 151, príloha D, grafická príloha, Plocha II – plocha V.1, výkres č. 54). Murivo spájané pevnou hrubozrnnou vápennou maltou ležalo na vrstve nasucho kladených kameňov premiešaných s čiernou hlinou (obr. 65: 6), pod ktorou sa nachádzala vrstva kameňov premiešaných so svetlo hnedou hlinou (obr. 66: 3). Zatiaľ čo vrchná vrstva nasucho kladených kameňov tvorila zrejme súčasť základov muriva M I, interpretácia najspodnejšej vrstvy nie je jednoznačná. Pravdepodobný je antropogénny pôvod tejto vrstvy, resp. štruktúry (val?). Jej časové zaradenie do obdobia eneolitu podporujú nepočetné nálezy črepov keramických nádob a stratigrafická subpozícia pod mladšími kontextami.

Časť západného profilu sondy vytváralo líce ďalšieho muriva z neskorej doby laténskej (obr. 66: 4). Murivo sme v dokumentácii označovali ako M II (počas posledného výskumu bol opísaný ako rímsky, resp. keltsko-rímsky múr s číslom XIII). Pri líci muriva sa nachádzal menší nedoskúmaný blok terénu pozostávajúci z vrstiev tmavej až čiernej miestami prepálenej hliny obsahujúcej nálezy z obdobia eneolitu. Odstránením týchto vrstiev sa obnažila spodná časť líca muriva II, so základovou škárou ležiacou v hĺbke 201,90–202,10 m n. m (obr. 66: 4).

Južne od muriva II tvorilo krátku časť (1,4 m) západného profilu sondy murivo, ktoré sme označili ako M III (obr. 65: 5). Jeho líce prebiehalo v smere S – J. Ide o krátku časť muriva základového ústupku múru stavby označovanej ako Rím VII (resp. jej časť so severojužným priebehom – VIIa).

Ďalšie kontexty preskúmané v sonde S-IX-1 tvorili hlavne antropogénne vrstvy rôznej hrúbky, zloženia a chronologického zaradenia. Vo väčšine sektorov ležala nad zvetraným mierne klesajúcim skalným podložíom vrstva pozostávajúca z kameňov z podložia premiešaných so svetlohnedou hlinou (obr. 65: 7; 66: 1). Obsahovala len ojedinelé drobné črepy pravekej (eneolit) keramiky. Vyššie ležiace kamenito-hlinité a hlinité vrstvy bolo možné na základe nálezov datovať do obdobia eneolitu, stredoveku (obr. 70) a novoveku. Výrazná bola hlavne vrstva tmavohnedej až čiernej miestami prepálenej hliny (obr. 66: 1, 2) obsahujúca početný eneolitický materiál (obr. 67–69). Vystupovala na značnej ploche sondy a jej mocnosť a zloženie bolo takmer identické s kontextami ktoré sa odkryli počas výskumov v roku 2015 pri západnom líci základov zimnej jazdiarne (pozri plocha III). Kultúrna vrstva z doby laténskej sa na skúmanej ploche nezachytila, ojedinelé črepy z tohto obdobia pochádzali z mladších vrstiev.

Zhrnutie výsledkov záchranného archeologického výskumu

Záchranný archeologický výskum v areáli Bratislavského hradu, ktorý od mája 2015 do apríla 2016 (od jesene 2016 prebieha jeho ďalšia etapa) uskutočňoval AÚ SAV, sa dotkol viacerých polôh.

Archeologické aktivity sa realizovali okrem iného na plochách, ktoré sa už v minulosti skúmali a boli tu zachytené keltsko-rímske stavby. Na ploche „Pod gaštanmi“, v juhovýchodnej časti severnej terasy, výskumné práce súviseli s výstavbou krycej stavby nad objektom Rím II. Výskumom sa doskúmalo juhozápadné nárožie stavby, nasucho kladený základ západnej steny a jej staršie kultúrne podložie ako aj nárast terénu v mladšom období. Východne od stavby Rím II bola situácia porušená existenciou dvoch

neskorobarokových zahŕbených objektov. Aj napriek tomu sa identifikovali keltsko-rímske murivá M3 a M4. V prípade muriva M4 v juhovýchodnej časti plochy s dobre zachovaným stupňovito rozšíreným základom bola stratigrafická pozícia potvrdená vzájomnou superpozíciou so základovým murivom stavby Rím III. Ani jedno z murív nebolo v priamom stratigrafickom vzťahu so stavbou Rím II. Odkryté murivá dopĺňajú poznatky o zástavbe východnej časti polohy, o možnom prepojení objektov Rím II a Rím III, resp. o ich prístavbách. Dostával sa tiež priestor Zimná jazdiareň (plocha III) v súvislosti s krycou stavbou pre Rím I. Výskum priniesol zistenia o staršom kultúrnom podloží keltsko-rímskej stavby. Na skalnom podloží boli zachytené eneolitické kontexty, vrstvy červenej prepálenej a tmavej až čiernej hliny. V priestore severozápadného bastiónu (plocha VII) sa identifikovala kamenná deštrukcia stavby Rím VIII. Šťastí bolo tiež preskúmané staršie kultúrne podložie v podobe dvoch laténskych a pravekej vrstvy. Na ploche Pri jazdiarni (plocha IX) sa okrem odkrytia murív preskúmaných počas predchádzajúcich výskumov (keltsko-rímsky múr XIII a XIV) zistila staršia vrstva, resp. štruktúra (val?) z eneolitu.

Zvyšné plochy boli situované mimo doloženej zástavby z neskorej doby laténskej. Predchádzajúcimi výskumami boli zasiahnuté v rôznej miere, z veľkej časti však vôbec. V priestore budúceho ohradného múru barokovej záhrady na severnej terase (plocha I) sa v najhlbších sondách v severovýchodného priebehu stavby zachytila kultúrna vrstva zo včasného stredoveku (9.–11. stor.). Jedinou preskúmanou architektúrou boli kamenné murivá domu vojenského tábora z čias stavovských povstaní z druhej polovice 17. stor., ktorého pôdorys je zachytený na pláne z roku 1683.

Významné výsledky priniesol výskum severovýchodného nárožia paláca (plocha V), kde sa odkryli torzá architektúr z rôznych časových období. Okrem podzemnej chodby ústiacej pri cisterne z tretej tretiny 17. stor., novovekých kanalizácií dvoch stavebných fáz z polovice 18. stor. a po roku 1784, a chodby spájajúcej palác s budovou Tereziána vystavanej po roku 1784, sa preskúmalo mohutné kamenné murivo s tromi stavebnými fázami. Najstaršiu časť tvoril fragment lícovaného muriva, ktorého výstavba prebehla najneskôr do konca 12. stor. V priebehu 13. stor. bolo k nemu pristavané hrubé kamenné murivo s oporným pilierom, ku ktorému pribudovali v 14. stor. masívny oporný pilier. Stredoveká zástavba severovýchodnej časti akropoly zanikla pri výstavbe gotického paláca za Žigmunda Luxemburského koncom prvej tretiny 15. stor.

Východne od paláca sa v súvislosti s budovaním vodovodu (plocha IV) odkrylo severné a južné vodové murivo ako aj vnútorné priečky barokového Tereziána postaveného v 40.–60. rokoch 18. stor. Južne od neho sa vo výkope zachytil múr juhovýchodného bastiónu z prvej tretiny 17. stor. Rozsiahlejšie výkopy v súvislosti s kanalizáciou v priestore hornej východnej terasy a východnej časti severnej terasy (plocha IV) poskytli poznatky o novovekých architektúrach (podzemná chodba a pivnica zo začiatku 17. stor., západné krídlo barokovej budovy s oporným múrom svahu z polovice 17. stor., tehlové kanalizácie z 18. stor.) ako aj fragmentárne informácie o pôvodnom osídlení (stredoveká sídlisková jama).

Rozsahovo jedna z najväčších skúmaných plôch bola situovaná na hornej východnej terase, v bezprostrednej blízkosti včasnostredovekých sakrálnych stavieb (plocha VI-A a VI-B). Pôvodné úroveň terénu sa zistili len v malom rozsahu v severnej časti tejto polohy (plocha VI-B). Zdokumentovala sa tu kultúrna vrstva, kamenné štruktúry a sídliskové objekty zo včasného stredoveku (rámcovo 9.–11. stor.). Čiastočne sa zachytila kultúrna vrstva z mladšej doby železnej. Na zvyšku plochy sme zaznamenali výraznú úpravu terénu vo forme neskorostredovekého až včasnónovovekého súvrstvia, ktorého datovanie sa okrem materiálu opiera aj o subpozíciu s výkopom pre podzemnú chodbu (posledná tretina 17. stor.). Okrem tohto súvrstvia boli zachytené mladšie novoveké navážky (súvrstvia) súvisiace so zaváňaním kameňolomu, pravdepodobne v súvislosti s úpravou širšieho priestoru východnej terasy v 18. stor.

Literatúra

- Horňák/Schreiber/Rejdovianová 2014 – M. Horňák/P. Schreiber/Z. Rejdovianová: Predbežné výsledky archeologického výskumu sezóna 2013/2014 na severnej terase bratislavského hradu: Plochy V-VI-VII s dôrazom na včasnostredoveké osídlenie. In: M. Musilová/P. Barta/A. Herucová (zost.): *Bratislavský hrad, dejiny, výskum a obnova*. Bratislava 2014, 330.
- Kolčák/Žitňan 2014 – I. Kolčák/A. Žitňan: *Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu, Bratislava-NKP Bratislavský hrad-Severná terasa, plocha II – plocha V.1*. Bratislava 2014.
- Kováč/Lesák/Vrtel 2014 – J. Kováč/B. Lesák/A. Vrtel: Archeologický výskum záhradného pavilónu na bratislavskom hrade. In: M. Musilová/P. Barta/A. Herucová (zost.): *Bratislavský hrad dejiny, výskum a obnova*. Bratislava 2014, 143–152.
- Musilová 2009–2010 – M. Musilová: *Predbežná výskumná dokumentácia z AV v lokalite PR Bratislava NKP Bratislavský hrad – Zimná jazdiareň, parcela č. 860/1, 860/2, 860/5 k návrhu režimu ochrany a prezentácie nálezov mimoriadnej hodnoty*. Bratislava 2009–2010. Archív MÚOP, nepublikované.
- Musilová 2012 – M. Musilová: Archeologický výskum objektu zimnej jazdiarne na Bratislavskom hrade. *Monumentorum tutela. Ochrana pamiatok* 24, 2012, 123–142.

- Musilová a d'. 2014a – M. Musilová/M. Horňák/A. Žitňan/J. Kováč: Predbežné výsledky archeologického výskumu se-zóna 2013/2014 na severnej terase Bratislavského hradu: Plocha II a V/1 s dôrazom na kelto-rímsku architektúru. In: M. Musilová/P. Barta/A. Herucová (zost.): *Bratislavský hrad, dejiny, výskum a obnova*. Bratislava 2014, 329.
- Musilová a d'. 2014b – M. Musilová/A. Žitňan/J. Kováč/M. Horňák: *Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu. Lokalita: NKP Bratislavský hrad-Severná terasa, plocha II a V.1*. Vrútky 2014.
- Musilová/Minaroviech 2014 – M. Musilová/J. Minaroviech: Hypotetická rekonštrukcia rímskej stavby I a skladu amfor v zimnej jazdiarni na Bratislavskom hrade. In: M. Musilová/P. Barta/A. Herucová (eds.): *Bratislavský hrad, dejiny, výskum a obnova*. Bratislava 2014, 73–95.
- Resutík 2012 – B. Resutík: Archeologický výskum NKP Bratislavský hrad, severná terasa, baroková záhrada – súčasný stav a perspektívy. *Monumentorum tutela. Ochrana pamiatok* 24, Bratislava 2012, 151–160.
- Resutík 2014 – B. Resutík: Keltsko-rímska stavba II vo svetle antického stredomorského importu v keltskom prostredí. In: M. Musilová/P. Barta/A. Herucová (zost.): *Bratislavský hrad, dejiny, výskum a obnova*. Bratislava 2014, 153–166.
- Štefanovičová 1975 – T. Štefanovičová: *Bratislavský hrad v 9.–12. storočí*. Bratislava 1975.
- Šulcová 2014 – J. Šulcová: Francúzske vplyvy na stavbe Žigmundovského paláca na Bratislavskom hrade. In: M. Musilová/P. Barta/A. Herucová (zost.): *Bratislavský hrad dejiny, výskum a obnova*. Bratislava 2014, 217–251.
- Žitňan 2015 – A. Žitňan: *Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu. Lokalita: NKP Bratislavský hrad – Severná terasa, rekonštrukcia barokovej záhrady*. Bratislava 2015.
- www.laterarius.sk

THE RESCUE AND DEVELOPMENT-LED EXCAVATIONS IN THE AREA OF BRATISLAVA CASTLE. Bratislava-Staré mesto (Bratislava I district), Bratislava castle, plots no. 860/3, 4, 5, 22, 25, 29, 38; 863/2; 864/1, 4, northern and eastern terraces; fortified settlement, prehistory (Eneolithic – Baden culture, Boleráz group), Late Iron Age, Early Middle Ages (9th–11th centuries), Middle Ages, Postmedieval period; GLM no. 28/1-57. Finds deposited at: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra. The archaeological excavation at the site of NCM Bratislava castle has been carried out by the Institute of Archaeology SAS (IA SAS) since 2015. It follows from previous investigation activities on the northern terrace (MÚOP, Via Magna). Works done by IA SAS presented in this article were executed from the spring of 2015 to the spring of 2016 on the northern and eastern terraces of the castle (Fig. 52–54). They were related to completion of the investigation of individual construction features, either in association with construction of covering structure for Celtic-Roman buildings or in association with other planned works. The excavation complemented information from previous archaeological activities and brought important information on development of settlement on the castle hill.

The archaeological excavation of rescue and development-led character was limited to the area of individual construction features, which caused its division into nine areas according to the construction works and requirements of the investor (Chancellery of the NC SR). Architectonic-historical investigation was executed by M. Matejka simultaneously at several areas.

Area I. Northern terrace. Enclosing wall of the Baroque garden

In the northern section of the Northern terrace, the excavation was carried out in association with construction of the enclosing wall of the Baroque garden (Fig. 55; 56). Trenches (I_1-I_15, I_18, I_18A, I_20-26 and I_28; Fig. 55: 1, 2; 56: 1) were demarcated and the area of construction was divided into sectors (I–VIII). Important findings on older settlement were brought by the trenches situated in sector I (NE part). In their lower sections, a cultural layer from the Early Middle Ages (9th–11th centuries) was detected. Apart from this cultural layer, more recent terrain works roughly dated to the Postmedieval period as well as the most recent modifications and interferences from the 20th century were documented in the rest of the studied area.

As for the Postmedieval settlement, probably the oldest find context documentable by particular historical context was detected in the northern part. The northeastern corner of a simple structure with a stone base wall (M1, trench I_9 and I_10) from the second half of the 17th century was partly studied (Fig. 55: 7, 8; 56: 2, 3). Fixation of the castle by Lucas Georg Sichá in 1683, in which a rectangular four-room building is drawn (Fig. 56: 3) contributes to our knowledge of the feature's groundplan. The structure was built of stone masonry with fragments of bricks. Dark grey loam was the binding material of the structure. Interior of the building was covered by clay plaster with white lime coatings. The original floor was made up by adobe. Remains of a dividing wall, approx. 0.4 m thick, was detected as well. Exterior pavement from flat granite stones was partly uncovered. The structure was part of the so-called Hajduk Town and was used for accommodation of the castle crew. The structures disappear in the beginning of the 18th century (Resutík 2012, 153) or in association with construction of the Baroque garden (in the 1st and 2nd thirds of the 18th century).

The northern terrace considerably changed its character in the second half of the 18th century, in association with construction of a large garden following the project of architect Hillebrand from 1766. The garden was probably founded in the area of an already existent simpler garden indicated on Marquart's plan from 1765

(Resutík 2012, 153). In the course of the excavation, find contexts which could be seen in relation with creation and functioning of the Baroque garden – with some doubts – were uncovered. They are features cut in the bedrock (in trenches I_3, I_5, I_24 and I_25; Fig. 4: 3, 4). As for features with circular groundplans, they might be pits for trees.

The trimmed surface of bedrock detected in the SE part of the enclosure wall (sector IV; Fig. 55: 5, 6) can probably be associated with construction of the Baroque garden as well. Surface of the bedrock was either considerably trimmed, levelled (trenches I_14 and I_15) or it bears traces of partial trimming and is only roughly cut (trenches I_18 and I_18A). The find context in the trenches does not provide a clear answer to the question what inspired this trimming of bedrock. We assume that it could be associated with creation of the third terrace of the Baroque garden on which all the trenches are situated. The garden area was divided by four terrace steps of various width, sloping northwards, in the south-north direction. It was probably necessary to level the high bedrock to the desired garden level. We cannot exclude possible association of this modification with older activities in the area of the northern terrace.

Other stratigraphic units (mainly with character of made-up ground) represent more recent terrain modifications on the northern terrace or they can be roughly dated to the Late Postmedieval period.

Area II. Northern terrace, "Pod gaštanmi". Covering structure for Rome II

The aim of the excavation at the site of "Pod gaštanmi" was to detect the archaeological situation near the so-called Rome II, which is an oblong stone structure from the Late LaTène period known from previous excavations. In the western part of the studied area, two stages of features whose function was probably associated with fire were discovered. The features were found in individual trenches on approximately same level. They were mostly located in grey layers containing additions from the Middle Ages-Postmedieval period. We can exclude possible affiliation of the features to the LaTène period or other prehistoric period since these layers are lower (Fig. 57: 1).

We also studied the Celtic-Roman architecture referred to as Rome II (RII) in literature. We can add two minor findings to the previously published information – existence of a delicate sandy layer on the northern and southern sides of the structure, next to the lower line of the wall and extended to the dry-laid stone foundation located on the western or northwestern position in the studied area (Fig. 57: 2). Prehistoric layers, probably from the Eneolithic, were found under the Celtic-Roman masonry from the Late LaTène period. Movable finds from the site of "Pod gaštanmi" are dominated by sherds and bones from various historical periods. Besides, a fragment of a LaTène bronze bracelet was found by the excavation.

Area II. Northern terrace, "Pod gaštanmi". Covering structure for Rome II – eastern section

Excavation in the eastern section of the covering structure for the Celtic-Roman structure of Rome II studied important find contexts (Fig. 58; 59) which complement information on architecture in the eastern part of the site and are evidence of possible interconnection of the Celtic-Roman structures of Rome II and Rome II or their extensions. Preservation of the older constructions in torsos was caused by two Postmedieval sunken features (M1 and M2) occupying most of the studied space (Fig. 58: 1, 2, 7). The pair of features was built of mixed masonry (quarry stone and bricks). A distinct layer of lime was detected on their walls. We suppose that when they stopped to fulfill their original function, they might have been used as lime pits. Their construction is – based on the find context and stratigraphic relations – dated to the second half of the 18th century. Chronological difference in the construction of both features can be suggested by the considerable distance between them as well as the difference in the used mortar. Backfill of the features contained rich inventory, mostly in form of pottery sherds, pipes, bone material and other artifacts. The assemblage of finds can be roughly dated to the Late Postmedieval period, mainly as late as the 19th century. Distinctly disturbed masonry (M3; Fig. 58: 3; 59: 1) was studied in the area between both sunken features (M1, M2). The part above the foundations with the stepwise widened base was uncovered. Masonry consisting of quarry stone bound with very strong mortar using gravel was N-S oriented. Mortar floor, whose small part was detected in the western profile of the studied space, was attached to the preserved remains of the masonry above the foundations (Fig. 58: 3; 59: 1). The floor was made from poured mortar with river gravel. Other find contexts are associated with the revealed torso of masonry M3. Under the floor of the northern sunken feature M2, we withdrew part of dry-laid stones in remains of an older cultural layer above the bedrock. West and northwest of sunken feature M2, alternating layers of stones (three layers of quarry stone) and loam were documented (Fig. 58: 4; 59: 1). The bottom layer consisted of big quarry stones. The course of both situations corresponds with the assumed course of masonry M3. We interpret them as probable foundation construction of masonry M3 from dry-laid stones. According to the results of the architectonic-historical investigation, the mortar floor detected in the western profile represents the same type as the floor of the studied Celtic-Roman Rome II structure. The significant level difference between the floor and the interface of the foundations and the above-foundations masonry M3 suggests possible adopting of the floor to the floor level in Rome II feature. The different thickness of the masonry fragment

(1.15 m) and thickness of masonry of Rome II (approx. 0.9 m), however, do not give a clear answer to the question whether the uncovered fragment M3 was an integral part of the Celtic-Roman structure Rome II. South of sunken feature M1, part of the masonry above the foundations (M4) with very well preserved stepwise base was studied (Fig. 58: 5, 6; 59: 2).

The masonry above the foundations was placed asymmetrically on the base, slightly shifted eastwards. The masonry consists of quarry stone bound with very firm light mortar with gravel. A foundation construction of dry-laid stones was discovered under the widened firm base. The masonry was disturbed by the southern sunken feature (M1) from the north. Near the southern end of masonry M4, we detected above-foundation and foundation masonry of the Celtic-Roman structure Rome III (studied during previous excavations). The widened base of masonry M4 is placed on the widened foundation of Rome III structure. The course of masonry M4 continues in the line of the fragment of the uncovered masonry M3 between the sunken areas (M1 and M2). The same line makes up the axis of the Celtic-Roman structure Rome II.

With regard to the general fragmentary preservation of find contexts of both masonries, M3 and M4, their dating can be supported only by the construction and character of the masonry and binding material as well as by the nearby studied find contexts and older cultural background. Both detected Celtic-Roman masonries can be dated – based on the information from previous excavations – to the same period, i. e. the Late LaTène period, 1st century BC. The different thickness of masonries M3 and M4 (above-foundation masonry M4 is narrower compared to masonry M3) probably suggests that they are not part of the same construction. Masonries M3 and M4 indicate possible interconnection of the Celtic-Roman structures Rome II and Rome III or they might suggest their younger construction phases.

Area III. Winter Riding Hall

The rescue archaeological excavation was carried out in association with construction of a covering structure for remains of masonry from the Late LaTène period (LTD 2) indicated as Rome I (Fig. 60: 1a-c) discovered in 2009 in the interior of the former Winter Riding Hall (18th century). The excavation from 2015 was, thus, executed during construction works (Fig. 60: 2) in areas which had remained unstudied by older excavations or were used as control blocks (Fig. 9: 1e). During the excavation in 2009, five features – one from the Eneolithic and four from the 9th–10th centuries – were identified in the space between the foundations of the old riding hall's western wall and the western wall of Rome I structure. In the trenches studied by us, the stratigraphic situation detected by previous archaeological investigation was confirmed and contexts from the Middle Ages and prehistory (Eneolithic) of various thickness and composition were detected. The Eneolithic contexts on the bedrock were most significant (Fig. 60: 3, 4). They were represented mainly by layers of burned red clay (up to 0.8 m thick at some places) and layers of dark/black loam containing miniature pottery sherds. Layers of burned soil (as discovered by the excavation in 2016) were also located in the exterior, behind the riding hall's western wall. With regard to the considerable size of this context, we assume that it is not a furnace, as supposed after the excavation in 2009, but a context with a different genesis. Only small remains of original cultural layers were found in trenches SIII-4 and SIII-5; the rest was backfill of an older excavation. The intact bedrock at the studied site was composed of weathered rock mixed with loam, falling westwards rather steeply. It is interesting that no cultural layer from the LaTène period was detected in the immediate surroundings of the structure from this period. Rare LaTène sherds and small pieces of mortar from a destroyed structure were found only in medieval or more recent contexts.

Area IV. Water pipeline and sewerage

In the area of the eastern and northern terraces of the castle, an archaeological excavation was initiated by deposition of sewerage and water pipelines (Fig. 61: 1–4). The course of the ditches was divided into sections 1–11.

Foundations of a Theresian palace built in 1765 in the place of filled medieval ditch (Fig. 61: 1) and external masonry of the southeastern bastion from the 1st third of the 17th century were uncovered in sections 1 and 10 on the eastern terrace. Northwards, along the route of the water pipeline, a system of two channels crossing in superposition was detected in section 7; it comes from the period of reconstruction of the castle into the General Seminary (1784–1811). In section 8 on the eastern terrace, we detected only elevation of the terrain and backfill layers of construction of an underground brick corridor studied in the area of the northeastern corner. In the sewerage ditch in section 2 on the northern terrace, the southwestern corner of the Baroque building depicted on the castle plan from 1766 (Fig. 61: 2) was documented. The building was surrounded by the retaining wall of the slope from the south and west (Fig. 61: 3) and the space between them was paved with stone tiles. Under the Baroque structure, there was a vaulted underground brick room from the early 17th century (Fig. 61: 4) with entrance part and a staircase. Continuation of the underground brick room was also detected in section 11. East of the Baroque structure, in section 5, a stone-brick sewer built after 1784 was

uncovered as well as prehistoric and medieval layers and a medieval pit cut in the bedrock. In the eastern section 6, the southwestern corner of the stone structure depicted on the castle plan from 1766 was detected. The ditch continued as one common furrow further to the north on the northern terrace. There, only elevation of the terrain above the bedrock was verified in sections 3 and 4 and in section 9, a fragment of a stone-brick external wall of the Baroque garden and course of the bedrock were uncovered.

Area V. Entrance to the hall next to the northeastern corner of the palace

The archaeological excavation in the area near the northeastern corner of the castle palace documented a complicated situation of overlapping layers of architectures from several periods (Fig. 61: 5–8). The oldest face masonry in the southwestern corner of the area which was created by the end of the 12th century at the latest and it was not possible to specify it with regard to its minimum size. Most of the studied area was filled with extensive masonry consisting of two supporting columns (Fig. 61: 7, 8). Probably in the course of the 13th century, stone masonry with a supporting column was attached to the oldest face masonry. In the following construction stage, probably in the 14th century, a massive supporting column enforcing the older masonry was added to the older smaller column from the southeast. The smaller western column and the added bigger eastern column are built on the bedrock steeply falling to the ditch. North and northeast of the column, the upper part of vaulting of a brick corridor from the last third of the 17th century built in the medieval ditch was detected. Mixed medieval and postmedieval pottery as well as a coin from 1627 come from its backfill. The underground brick corridor was also identified in the western part of the studied area, where it is attached to the northern wall of the palace (Fig. 61: 5). Part of foundations of a garden pavilion built around the mid-18th century was preserved on the vaulting of the underground corridor in the northern profile. The last group of find contexts is classified in the period of the castle's conversion into the General Seminary. After 1784, brick-stone foundations of Tallherr's connecting corridor leading from the Theresian palace to the garden pavilion were built. The brick-stone sewer leading from the northern wall of the palace is also dated to that period (Fig. 61: 6). It was sunk into an older vaulted channel dated to around the mid-18th century, secondarily ending in the vaulting of the underground corridor leading to the cistern. Apart from architecture, the course of bedrock, backfill layers and terrain rise were also studied.

Area VI (A). Upper eastern terrace site. Shifting of the road and the retention wall

In association with construction of a new communication on the upper eastern terrace of the castle, it was necessary to excavate a construction pit (2.3 m wide, 2–2.2 m deep) for its retaining wall in its 85 m long southern section (Fig. 62: 1, 4). Therefore, a rescue excavation was executed here, detecting basic information on use of this area in 15 trenches. As it turned out, made-up grounds of various compositions – mainly loamy to rock-loamy – were found in all the trenches. They document gradual modification of the terrace slope. While in the approx. 35 m long northern section they were made by gradual backfilling of the original medieval quarry in the 18th and 19th centuries, in the southern part, the made-up ground might be older, composed of material from a ditch dug in the 1st half of the 15th century. A considerable number of finds comes from the studied areas (mainly from secondary positions), mostly sherds from pottery vessels. They come from all settlement periods of the castle hill, i. e. from prehistory (Eneolithic, Bronze Age, Iron Age), the Middle Ages, to the Postmedieval period (Fig. 63: 4). Remains of assumed enclosures or an enclosing wall delimiting the area of the upper eastern terrace in various stages of its development (Fig. 63: 2–4) were not detected, with the exception of one unclear situation. We suppose that they were destroyed by terrain modifications in the 19th and mostly 20th century.

Area VI (B). Upper eastern terrace. Shifted road and sewerage system

In the previously unstudied area of the northeastern part of the upper eastern terrace, the excavation was carried out in association with shifting of a road and building of the sewerage system (Fig. 64: 1). In the northern part of the area, where excavations were deepest, old settlement was detected – a cultural layer from the Early Middle Ages (roughly 9th–11th centuries). In the layer, structures of dry-laid stones were found (trench VI-B_2, between VI-B_1 and VI-B_2, VI-B_7; Fig. 64: 3) which were rarely covered by a layer of stone in the whole area (trench VI-B_2; Fig. 64: 2). We assume that these stone structures can point to existence of settlement features. Two rather regular lines of dry-laid stones making a certain corner were conserved in trench VI-B_7. Part of a settlement (residential?) feature in form of a yellow loamy layer (Fig. 64: 4) interpreted as probable floor and two stakeholes as remains of a bearing construction(?) were detected in lower levels. A possible hearth(?) was found under a layer of stones in the NW corner of trench VI-B_1. A feature of a similar character was also documented in the NW corner of VI-B_10. The identified features were sunken in the black loamy layer from the Late Bronze Age which contained considerable addition of daub lumps. The find of Eneolithic sherds in the NE corner of trench VI-B_7 after lowering to the desired depth can suggest interface with an older cultural layer which has not been clearly detected. In most trenches, extensive mortar-stone formation (Fig. 64: 5, 6) was documented above the cultural layer from the Early Middle Ages. The formation contained layers with various thickness in which either mortar-

stone admixture or dark brown loam admixture prevailed. The layers were declining eastwards by 20–40° in the direction of the slope. The maximum thickness of the formation was approx. 2.2 m. In the lower parts (trenches VI-B_1, VI-B_2, VI-B_7), it contained larger lumps of mortar as well as fragments of medieval bricks (bricks with added chaffs). The formation's contents suggests that it is associated with dismantling of old architecture, probably around the palace. Late medieval to early postmedieval material was obtained from the layers. In trenches VI-B_5 and VI-B_6, subposition of the formation and a ditch for the underground corridor leading to the cistern (Fig. 64: 6) was recorded. Construction of the underground corridor is dated to the last third of the 17th century, which also represents *terminus ante quem* for the period of the formation's origin. Occurrence of the formation can be associated with the backfill of the medieval ditch near the palace and construction of the underground corridor to the cistern at the latest. With regard to the fact that the corridor ditch is cut in the formation, the activities probably did not happen simultaneously; the formation might be connected with older activities aimed at modification and widening of the terrace eastwards. Based on the obtained material, it can be roughly dated to the Late Middle Ages and Early Postmedieval period (roughly the 15th–16th, or 16th century with possible overlap in the first third of the 17th century).

Another formation was detected in the southern part of the studied area. Based on the course of the strata, it probably indicates a single-time activity. Alternating loose loam-sand layers with thin dark brown loamy layers are typical of the formation with strata declining by 30–40° along the slope. Based on the observation in trench VI-B_6, it was possible to confirm disturbing of older late medieval to early postmedieval formation dated before the last third of the 17th century by the body of strata. The massive formation detected in trenches VI-B_9 and VI-B_11 (partly interfering with trench VI-B_6) can be associated with the significant modification of the terrain on the upper eastern terrace, most probably in relation to backfilling of the quarry and extension of the terrace eastwards (probably 18th century).

Information on the technical infrastructure of the castle in the course of the 18th and beginning of the 19th century from the times of existence of the General Seminary is complemented by the find context in trenches VI-B_7 and VI-B_10. Short sections of two channels (Fig. 64: 7, 8) were studied there. They are both associated with the conversion of the castle into the General Seminary and they can be dated between 1784 and 1811.

Area VII. Northwestern bastion

The archaeological excavation at the site of Northwestern bastion (hereinafter referred to as NW bastion, previously also Western bastion) was aimed to define the archaeological situation in the previously unstudied part around the LaTène structures referred to as Rome I, V and VI (Fig. 57: 3–6). We also detected layers from several historical periods here. First, we discovered considerably disturbed and mixed recent and postmedieval layers, later we found cultural layers from the LaTène period and prehistory. The youngest structure (settlement phase) at the studied area was the civil defence shelter from the 20th century used as a collector. There was also a stone wall which was probably part of the castle's construction in the 19th century (Fig. 57: 3). Relic of a Baroque column was also discovered here. According to written documents, a colonnade was situated in this area in the 18th century (Fig. 57: 4). For reconstruction of Bratislava castle, the discovery of two LaTène layers and one prehistoric layer is most important as well as continuation of the destroyed remains of masonry from the LaTène period which were detected by previous excavations (structure referred to as Rome VIII). Sherds and bones from various historical periods dominated the movable finds from the site of NW bastion. Considerable part of the finds was made up by various recent artifacts.

Area VIII. Cistern and entrance to the corridor under the eastern terrace

The goal of the archaeological excavation at the site called Cistern and entrance to the corridor under the eastern terrace was to study the exit from the underground corridor ending at the cistern, where other construction activity was expected (Fig. 57: 7, 8). The underground corridor from the last third of the 17th century leading from the northeastern corner of the castle palace was also to be investigated. The architectonic-historical investigation defined five construction stages from the Postmedieval period on the entrance to the corridor. During the conversion of the castle into the General Seminary after 1784, a channel for the sewerage system was built under the floor of the access corridor. Dating of the feature was also confirmed by the movable archaeological material consisting of postmedieval and modern pottery and animal bones.

Besides the corridor's outlet near the cistern, we also studied the vaulted underground Baroque brick corridor itself (Fig. 57: 8). The material from this phase of excavation contained postmedieval and modern pottery discovered without context.

Area IX. Near the Riding Hall (Pri jazdiarni)

The archaeological excavation at the site of Near the Riding Hall was carried out in association with construction of a new structure near the western wall of the riding hall which will be built just next to the

masonries from the LaTène period (Fig. 65: 1). Besides construction of the building, sewerage pipes were laid just next to the western wall of the riding hall (Fig. 65: 1c). This required completion of investigation of a terrain block (approx. $3.3 \times 2 \times 1$ m) adjacent to the original foundations of the riding hall. The whole area of the construction pit was indicated as trench S-IX-1 and divided into eight sectors (Fig. 65: 1d). We uncovered parts of masonries from the Late LaTène period again. Approximately in the middle of the northern profile of the trench, a short N – S oriented section of masonry was unearthed. Its continuation southwards was destroyed by postmedieval interferences. The masonry is indicated in plans as M I; in documentation from the last excavation, it is referred to as a Roman or Celtic-Roman wall of construction XIV. The masonry bound with firm coarse lime mortar was laid on a layer of dry-laid stones mixed with black loam (Fig. 65: 6; 66: 3) under which a layer of stones mixed with pale brown loam was located (Fig. 65: 7). While the upper layer of the dry-laid stones was probably part of foundations of masonry M I, interpretation of the lowest layer is not clear. Anthropogenic origin of this layer or structure (a rampart?) is probable. Its chronological classification in the Eneolithic period is supported by the scarce finds of sherds from pottery vessels and stratigraphic subposition below younger contexts.

Part of the western profile of the trench was made up by the face of another masonry from the Late LaTène period (Fig. 65: 4, 66: 4). The masonry is referred to as M II in the documentation (in the course of the last excavation, it was described as a Roman or Celtic-Roman wall with number XIII). Near the masonry face, a small incompletely studied terrain block consisting of layers of dark to black, partly burned, loam with finds from the Eneolithic period was situated. When these layers were removed, the bottom part of face of masonry II was revealed. South of masonry II, masonry indicated as M III (Fig. 65: 5) made up a short part (1.4 m) of the trench's western profile. Its face was running in the N – S direction. It was a short section of the masonry from the foundations of the structure referred to as Rome VII (or its part with N – S course – VIIa).

Other contexts studied in trench S-IX-1 consisted mainly of anthropogenic layers of various thickness, composition and chronological classification. In most sectors, a layer of bedrock stones mixed with pale brown loam was deposited under the slightly sloping weathered bedrock (Fig. 65: 7; 66: 1). It contained only individual miniature sherds of prehistoric (Eneolithic) pottery. It was possible to date the higher located rock-loamy and loam layers – based on finds – to the Eneolithic, Middle Ages (Fig. 70) and Postmedieval period. The layer of dark brown to black burned soil (Fig. 66: 1, 2) containing numerous Eneolithic material (Fig. 67 – 69) was particularly distinct. It came to the surface of a large part of the trench and its thickness and composition were almost identical with the contexts uncovered during the excavations in 2015 near the western face of the Winter Riding Hall's foundations. The cultural layer from the LaTène period was not detected in the studied area; individual sherds from this period were found in younger layers.

Summary of results of the rescue archaeological excavation

The rescue archaeological excavation in the area of Bratislava castle executed by IA SAS from May 2015 to April 2016 (its new phase has been running since autumn 2016) dealt with several sites. Archaeological activities were – apart from others – carried out at the sites previously studied and where Celtic-Roman structures had been detected. The investigation at the site of Pod gaštanmi in the SE part of the northern terrace were associated with construction of a covering structure above Rome II structure [area II, II(A)]. The investigation of its southwestern corner, dry-laid foundations of its western wall and its older cultural subsoil as well as the more recent elevation of the terrain was completed. East of Rome II structure, the situation was disturbed by existence of two Late Baroque sunken features. In spite of that, Celtic-Roman masonries M3 and M4 were identified. The uncovered masonries complete our knowledge of the architecture in the eastern part of the site, of possible interconnection of features Rome II and Rome III or of their extensions. The investigation at the site of the Winter Riding Hall (area III) in association with the covering structure for Rome I was also completed. It brought findings on older cultural subsoil of the Celtic-Roman structure. On the bedrock, Eneolithic contexts, layers of red burned and dark to black soil were detected. Destroyed stone remains of Rome VIII structure were identified in the area of the northwestern bastion (area VII). The old cultural subsoil in form of two LaTène layers and one prehistoric layer was also partly studied. At the site of Near the Riding Hall (area IX), an older layer or structure (a rampart?) from the Eneolithic was studied, apart from the uncovered masonries studied by previous excavations (Celtic-Roman walls XIII and XIV).

The remaining areas were situated outside the documented architecture from the Late LaTène period. They were affected by previous excavations to different extents, most of them were not affected at all. In the area of the future enclosing wall of the Baroque garden on the northern terrace (area I), a cultural layer from the Early Middle Ages (9th–11th centuries) was detected in the deepest trenches in the NE course of the structure. The stone masonries from the building of a military camp from the times of the anti-Habsburg rebellions in the second half of the 17th century, whose groundplan is depicted on a plan from 1683, were the only studied architecture.

Important results were brought by the excavation at the northeastern corner of the palace (Fig. 56), where torsos of architectures from various historical periods were uncovered. Apart from the underground corridor ending near the cistern from the last third of the 17th century, postmedieval sewerage from two construction stages from the mid-18th century and after 1784 connecting the palace with the Theresianum built after 1784, stone masonry with three construction phases was studied. The oldest part was made up by a fragment of face masonry which was built by the end of the 12th century at the latest. In the course of the 13th century, thick stone masonry with a supporting column was added to it. A massive supporting column was added to it in the 14th century. The medieval architecture of the northeastern part of the acropolis became extinct during construction of the Gothic palace in the times of reign of Sigismund of Luxembourg by the end of the first third of the 15th century.

Northern and southern circumferential masonry as well as interior dividing walls of the Baroque Theresianum built in the 1740 s–1760 s were uncovered east of the palace in association with construction of water pipeline (area IV). South of the masonry, the ditch detected the wall of the southeastern bastion from the first third of the 17th century. More extensive excavations associated with sewerage in the area of the upper eastern terrace and the eastern part of the northern terrace (area IV) provided information on postmedieval architecture (the underground corridor and cellar from the beginning of the 17th century, western wing of the Baroque building with the retaining wall of the slope from the mid-17th century, brick sewerage ducts from the 18th century) as well as fragmentary information of the original settlement (a medieval settlement pit).

One of the largest studied areas was located on the upper eastern terrace, in the immediate vicinity of early medieval sacral structures (areas VI-A and VI-B). The original terrain levels were detected only to a small extent in the northern part of the site (areas VI-B). A cultural layer, stone structures and settlement features from the Early Middle Ages (roughly 9th–11th centuries) were documented here. A cultural layer from the Late Iron Age was also partly detected. We recorded significant terrain modification in form of the late medieval and early postmedieval formation over the rest of the area. Apart from material finds, the formation's dating is supported by its subposition with the ditch for the underground corridor (last third of the 17th century at the latest). Besides this formation, later postmedieval made-up grounds (formations) related to the backfill of the quarry – probably associated with the modification of the wide space of the eastern terrace in the 18th century – were recorded.

PRAVEKÉ SÍDLISKOVÉ NÁLEZY Z PRIEMYSELNEJ ULICE V NITRE⁴⁴

Zuzana Poláková – Vladimír Mitáš

N i t r a (okr. Nitra), Priemyselná ulica, parcely č. 3972/2, 3972/3, 3972/7, záchranný výskum, polykulturné sídlisko, neolit (kultúra s lineárnou keramikou), eneolit (badenská kultúra), doba bronzová (maďarovská kultúra). Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

V tejto i predchádzajúcej sezóne sa v súvislosti s prestavbou Colného úradu Nitra na Priemyselnej ulici uskutočnil záchranný archeologický výskum. Predmetná plocha je situovaná na južnom okraji katastra Nitry, v tesnej blízkosti estakády rýchlostnej komunikácie R1, na pravostrannej terase rieky Nitra (obr. 71: 1). V bezprostrednom okolí stavby, v súčasnom areáli spoločnosti Práčovne a čistiare, sa v 60. rokoch 20. stor. preskúmala časť väčšieho pohrebiska kultúry s lineárnou keramikou (Pavúk 1972, 5–105; 1993, 15–17, obr. 1) a doložilo sídlisko badenskej kultúry (Pavúk 1993, 21, obr. 2). V tomto priestore sa identifikoval prvý sídliskový objekt nitrianskej kultúry na Slovensku (Bátora 1993, 26, obr. 1–2; 2018, 80, obr. 69) a známe sú odtiaľ aj sídliskové nálezy maďarovskej kultúry (Bátora 1993, 29, obr. 8; 2018, 109, obr. 87). Uvedené nálezy naznačujú, že Priemyselná ulica má veľký archeologický význam a nový materiál ukazuje, že stále i značný potenciál.

Výskum v roku 2015 pozostával z obhliadky stavebných prác v súvislosti s uložením kanalizácie, vodovodnej prípojky a s budovaním oplotenia (po západnom a severnom obvode areálu Colného úradu) v podobe pätiok malých rozmerov. Prevažná časť výkopov sa však realizovala okolo budovy Colného úradu. Pôvodná stratigrafia v nich bola narušená a vrstvy, ktoré boli vo výkopoch spozorované, svedčia o recentných zásahoch do nadložia, prípadne ide o navážky a pod. Vo výkopoch na stavbe sa identifikovala aj uloženina, ktorú sme spočiatku dávali do súvisu so zmenami vodného režimu neďalekej Nitry (obr. 71: 1). Nad ňou bola miestami zistená vrstva ornice, reflektujúca poľnohospodársku činnosť, s ktorou

⁴⁴ Príspevok vznikol v rámci projektov VEGA 02/0143/18, 2/0124/20 a APVV-16-0441.

tu treba rátať približne do konca 50. rokov 20. stor. V profile vodovodnej prípojky južne od budovy Colného úradu (obr. 71: 2, 3) sa našli dva praveké črepy.

Rozsiahlejšie stavebné práce v roku 2016 sa dotkli plochy severne od budovy Colného úradu, predovšetkým nezastavaného parkoviska a zatravnovaných plôch. Realizovali sa výkopy pätiiek (hl. 0,88–1,35 m) na mieste rekonštruovanej haly v severozápadnej časti areálu (obr. 71: 4), výkopy vodovodnej prípojky (hl. 1,13–1,54 m; obr. 71: 5, 6) a splaškovej kanalizácie (hl. 0,53–0,94 m) so šachtami (max. hl. 2,8–3 m; obr. 71: 7, 8) v priestore medzi Colným úradom a rekonštruovanou halou. Vo výkopoch stavby sa pod povrchovou úpravou terénu a novodobými navážkami súvisiacimi s aktivitami v areáli v minulých desaťročiach zistila jednoliata tmavohnedá až čierna vrstva (obr. 71: 4–8), ktorej štruktúra sa menila od hlinitej až po hlinito-ílovitú. Interpretujeme ju ako kultúrnu vrstvu, ktorá mohla byť sčasti poznačená už vyššie spomenutými zmenami vodného režimu rieky Nitra. Pochádza z nej archeologický materiál – predovšetkým keramika a mazanica. V súbore sme rozpoznali nálezy z troch období – zo stredného eneolitu, zo staršej doby bronzovej, sporadicky z neolitu. Vo vrchných úrovniach kultúrnej vrstvy sa vyskytoval novoveký či recentný materiál.

Vo východnej časti skúmaného priestoru (v ryhe na vodovodnú prípojku severovýchodne od budovy Colného úradu) sa vo vrstve zachytila väčšia kumulácia archeologického materiálu zo staršej doby bronzovej. Konkrétny objekt sa však nepodarilo identifikovať. V pôdoryse i v profile výkopu sa rozlíšili len dve väčšie koncentrácie nálezov. Jedna pozostávala z torza keramickej nádoby maďarovskej kultúry s vylešteným povrchom, druhá z obdobného materiálu, v ktorom vyniká opracovaný kostený predmet, vyhotovený zo zvieracieho rebra, zrejme hladidlo na úpravu povrchu keramiky. V južnom aj severnom profile výkopu (hl. 1,44–1,54 m) nad zistenou situáciou bola v hl. 0,53 až 0,67 m zdokumentovaná tmavohnedá jednoliata vrstva hlinitého charakteru.

Relevantné poznatky o pravekom osídlení Priemyselnej ulice priniesol až hlbší výkop kanalizačnej revíznej šachty (dĺ. 4,4; š. 2,9–3,17 m; hl. 2,8–3 m) vo východnej časti skúmanej plochy (obr. 71: 7, 8). Uvedenej šachte bola vzhľadom na predchádzajúce nálezy (blízku koncentráciu materiálu vo výkope prípojky vodovodného potrubia) a vedomosti o lokálnom pravekom osídlení, venovaná zvýšená pozornosť. Sľubný archeologický výskum v šachte však skomplikovala stúpajúca spodná voda, nestabilné dno a jej stavebná hĺbka vôbec. Vo východnom profile, približne 1 m nad dnom (1,8 m od úrovne súčasného terénu), sa pozorovalo rozdielne zvrstvenie, odlišné od jednoliatej tmavohnedej vrstvy s mocnosťou 1,05–1,30 m. Zvrstvenie nad dnom výkopu šachty bolo hlinitej štruktúry. Išlo o sled vrstiev hnedého, žltého a do červena prepáleného charakteru, ojedinele s prímiesou popola. Pravdepodobne jeho súčasťou bola aj sivastá hlina rozlíšená nad klesajúcou líniou žltej vrstvy v severnom profile (obr. 71: 7). Z vrstiev v šachte sa získal materiál zo staršej doby bronzovej. Usudzujeme, že sme v tomto výkope zistili sídliskovú vrstvu maďarovskej kultúry. Hĺbka doloženej archeologickej situácie naznačuje, že územie Priemyselnej ulice môže byť perspektívne aj z hľadiska budúceho bádania.

Z preskúmanej plochy pochádza najmä keramika. Z jej priestorovej analýzy vyplývajú nasledovné skutočnosti, o ktorých sa zmieňujeme v chronologickom slede. Sporadické nálezy z neolitu sa zistili severovýchodne od budovy Colného úradu. Fragmenty keramiky badenskej kultúry sú zo začisťovania profilov tak v priestore haly v severozápadnej časti plochy (v západnom a severnom úseku pätiiek), ako aj z východnej časti preskúmanej plochy. Nálezy zo staršej doby bronzovej boli v západnom úseku plochy haly a v areáli severovýchodne od budovy Colného úradu. Fragmenty nádob, ktoré spoľahlivo klasifikujeme ako keramiku maďarovskej kultúry, sa našli severovýchodne od budovy. Z analýzy je zjavné, že pertraktovaná plocha bola ťažiskovo osídlená v strednom eneolite a v staršej dobe bronzovej.

Výsledky záchranného archeologického výskumu na Priemyselnej ulici potvrdzujú, ale aj rozširujú poznatky o pravekom polykultúrnom osídlení dotknutého úseku pravobrežnej terasy rieky Nitra, ktorý je v súčasnosti južnou perifériou rovnomenného mesta. K vybraným nálezom sa podrobnejšie vyjadříme na inom mieste.

Literatúra

- Bátora 1993 – J. Bátora: Osídlenie Nitry v staršej a strednej dobe bronzovej. In: K. Pieta (Red.): *Nitra. Príspevky k najstarším dejinám mesta*. Nitra 1993, 26–42.
- Bátora 2018 – J. Bátora: *Slovensko v staršej dobe bronzovej*. Bratislava 2018.
- Pavúk 1972 – J. Pavúk: Neolithisches Gräberfeld in Nitra. *Slovenská archeológia* 20, 1972, 5–105.
- Pavúk 1993 – J. Pavúk: Osídlenie Nitry v mladšej a neskorej dobe kamennej. In: K. Pieta (Red.): *Nitra. Príspevky k najstarším dejinám mesta*. Nitra 1993, 15–25.

THE PREHISTORIC SETTLEMENT FINDS FROM PRIEMYSELNÁ STREET IN NITRA. Nitra (Nitra district), Priemyselná street, plots no. 3972/2, 3972/3, 3972/7, rescue excavation, polycultural settlement, Neolithic (Linear Pottery culture), Eneolithic (Baden culture), Bronze Age (Maďarovce culture). Finds deposited at: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra. Preliminary results of the rescue excavation carried out in 2015 and 2016 in association with reconstruction of the Customs Office Nitra in Priemyselná street are presented. The area of interest is situated on the southern periphery of Nitra's urban area, in the near vicinity of the overpass of road R1 on the right-bank terrace of the Nitra river. In construction ditches (sewerage pipeline and shafts, water pipeline, feet of the reconstructed hall, feet for fencing), a homogeneous dark brown/black layer with structure varying from loam to loam-clay was detected under the trimmed terrain with modern made-up ground associated with the activities in the area in the course of the last decades. It is interpreted as a cultural layer which could have been partly affected by changes in the Nitra river's stream. Important archaeological finds and relevant find contexts were discovered in the area north of the building of the Customs Office, i. e. on the car park and grass areas. In the eastern part of the studied area, a large accumulation of archaeological material from the Early Bronze Age was recorded. A torso of a pottery vessel from the Maďarovce culture and a worked bone artifact made from an animal rib stand out in the assemblage. A settlement layer of the Maďarovce culture was documented in the deep ditch for the sewerage revision shaft (max. depth 2.8–3 m) in the eastern part of the studied area. From the identified depth of the layer we can assume that the area of Priemyselná street might be interesting from the aspect of future archaeological investigation. The assemblage of finds from the rescue excavation contains artifacts from the Middle Eneolithic, Early Bronze Age, sporadically from the Neolithic. Nevertheless, it seems that the discussed area was settled mainly in the Middle Eneolithic (Baden culture) and the Early Bronze Age (Maďarovce culture).

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM KOMITÁTNEHO HRADU ZEMPLÍN

Martin Prišťah

Z e m p l í n (okr. Trebišov), intravilán, poloha H r a d i s k o, opevnenie, výskum na vedecké a dokumentačné účely, stredovek. Uloženie nálezov: Krajský pamiatkový úrad, Košice.

Cieľom krátkodobého výskumu bolo zistiť rozsah kamennej konštrukcie zachytenej v dvoch sondách počas sezóny 2014 a potvrdiť existenciu podobnej kamennej architektúry aj na protilahlej severozápadnej strane prierazu valom (obr. 2: 1). Sondy III s rozmermi 2,5 × 2,3 m (obr. 2: 2) sme umiestnili v juhovýchodnej časti prierazu pri vnútornej päte valu v osi sond II a I. Zhruba 0,2 m pod povrchom sme narazili na kamennú murovanú konštrukciu. Jej charakter sa plne zhodoval s tým, čo sme identifikovali v prvých dvoch sondách. Murivo bolo kvadrikovo lícované z vonkajšej strany smerom do prierazu, zvnútra liate so zachovanými kapsami po drevenej výstuži. V sonde sme jednoznačne zachytili ukončenie múru z južnej strany smerom do vnútra opevneného areálu. Ukončenie malo charakter 0,46 m výstupku (odskoku) z vnútorného líca múru severozápadným smerom, tak ako sme to zachytili v sonde I. Jeho šírka bola 1 m a šírka ukončenia múru v medziach sondy 1,65 m. Dĺžka zachyteného múru v sonde III v osi SV – JZ bola 1,85 m. Sondy IV (2,8 × 3 m) sme umiestnili k vnútornej päte valu na protilahlej strane prierazu oproti sonde III s predpokladom zachytenia podobného ukončenia kamennej konštrukcie v tomto priestore. Pod 0,4 m hrubou humusovou vrstvou sme narazili na liate kamenné murivo spájané maltou. Po rozšírení sondy sa ukázal pôdorys múru takmer zhodný so situáciou v sonde III, avšak pochopiteľne zrkadlovo obrátená situácia. Konštrukcia bola dochovaná v horšom technickom stave, no jasne išlo o ukončenie výstupkom kvadrikovo lícovaného múru so stopami po kapsách drevenej výstuže. Šírka vystupujúcej časti bola zhodne 1 m a do priestoru prierazu vystupovala o 0,5 m oproti jadru muriva. Sondy V (2,4 × 1,5 m) sme umiestnili zhruba 1 m severne od sondy IV za účelom overenia pokračovania murovanej konštrukcie a zistenia jej stavebno – technického stavu. Murivo sme zachytili do 0,1 m od úrovne terénu a situácia bola zhodná s ostatnými sondami. Aj tu sme zachytili 0,58 m vystupujúci odskok a stopy po drevenej horizontálnej i vertikálnej výstuži vo vnútri muriva.

Aj keď sa výskum sústredil len na identifikáciu korún oboch zachytených múrov v skúmanom priestore hradiska, priniesol veľmi dôležité zistenia ohľadne možnej interpretácie nájdennej murovanej konštrukcie, ako vstupu do komitátneho hradu Zemplín.

THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION AT THE COUNTY CASTLE OF ZEMPLÍN. Zemplín (Trebišov district), urban area, Hradisko site, fortification, research for scientific and documentation purposes, Middle Ages. Finds deposited at: Krajský pamiatkový úrad, Košice. The excavation (Fig. 2) in the short season of 2016 detected stone masonry in three trenches approx. 10 m northwest of the masonry discovered in 2014. It was confirmed that the broken fortification at this place is lined with a wall from both sides. Two trenches detected also the character of both walls' ends from the southern side inside the castle.

TRETIA ETAPA VÝSKUMU LOKALITY ŠTRBA-ŠOLDOV⁴⁵

Matej Ruttkay – Marián Soják – Peter Fekko

Štrba (okr. Poprad), poloha Vlčija ma, Šoldov – zaniknutá stredoveká osada s kostolom, výskum na vedecké a dokumentačné účely, prezentácia murív kostola, neolit – ojedinelý nález, stredovek (13.–15. stor.), novovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

V tejto sezóne sa uskutočnila tretia etapa archeologického výskumu zaniknutej stredovekej osady Šoldov, spojená s prezentáciou pôdorysných základov zaniknutého stredovekého kostola (*Ruttkay/Soják 2020* – tu i ďalšia literatúra). Pokračujúci výskum sa prispôbil rozhodnutiam KPÚ Prešov z roku 2013 (KPUPO-2013/11853-3/47813/Lk zo dňa 25. 7. 2013) a 2015 (KPUPO-2015/13022-2/39236/Lk zo dňa 11. 6. 2015), priebehu výkopových prác, záverom vstupnej a priebežnej komisie so zástupcom levočského pracoviska KPÚ Prešov – pracovisko Levoča (G. Lukáč).

V priebehu tejto výskumnej sezóny sa pozornosť upriamila na pokračovanie výskumu plochy východne od areálu opevneného kostola, t. j. osady a prišlo tiež k prezentácii pôdorysných základov murív zaniknutého stredovekého kostola, úplne rozobraných (miestami až do negatívu) v priebehu 19./20. stor. (obr. 74).

Sondy 1–8/16 boli umiestnené v miestach anomálií, zistených počas geofyzikálnych či magnetometrických meraní, ďalej v miestach zreteľných anomálií zistených na Google Earth (sonda 8/16), prípadne v polohách s predpokladanou prístupovou komunikáciou do opevneného areálu cez premostenie ponad východnú časť fortifikácie (sondy 2, 3 a 5/16). Výskum však ukázal, že väčšina anomálií nemá súvis s prítomnosťou archeologických objektov, ale s pedologickým či geologickým podloží, intenzívne zaplavovaným spodnou vodou. Niektoré zo sond indikujú soliflukciu, s ktorou sa splavovali zvyšky kultúrnych vrstiev spolu s nálezmi. Vidno to na základe preskúmaných sond 2, 3 a 5/16, v ktorých sa nezistili ani náznaky priebehu predpokladanej vozovej cesty. Tá mohla byť uvedenými postdepozičnými procesmi, ako aj hlbokou orbou a melioráciami pozemkov v 50–60. rokoch 20. stor., úplne zničená.

Najpozoruhodnejšie výsledky sa získali v sonde 7/16, a to v blízkosti príbytku doloženého v roku 2015 (obr. 75). Podarilo sa tu čiastočne odkryť zahĺbený obdĺžnikový príbytok s kamennou podmurovkou kladenou nasucho, drevenými zvyškami (vstupný prah, dosky atď.), s doloženým prehĺbeným vchodom zo západnej strany (objekt 1) a pri jeho severozápadnom okraji so studňou s čiastočnou kamennou obmurovkou (objekt 2). Keďže príbytok sonda nezachytila komplexne (východný okraj nedoskúmaný), sonda sa po ukončení výskumu zazimovala spolu s organickými zvyškami (prekrytie fóliou, slamou a sčasti hlinou) a čaká na plánovaný systematické odkrytie v budúcom roku. Z vrchných vrstiev sondy 7/16 možno spomenúť ojedinelý nález kamenného kopytovitého klinu, dokladajúceho ojedinelú stopu neolitického osídlenia na pomedzí Spiša s Liptovom.

Studňa (objekt 2/16) je obmurovaná z vápencových okruhliakov bieleho sfarbenia, a to nasucho. Jej vnútorný priemer je 90 cm a od okraja zachovaného venca obmurovky po dno bola hlboká približne 3 m. Obmurovka však nebola urobená až po dno, ale asi 1,3 m nad jej dnom, razeným do hlinito-kamenného tvrdého podlažia. Keďže do nej vhodili masívny drevený trám opracovaný vŕtaním a dlabaním (drážky po bokoch, vydlabané obdĺžnikové otvory a navŕtané kruhové otvory), pri skúmaní boli nápomocní spolupracovníci z Dobrovoľného hasičského zboru Štrba, ktorí zároveň pravidelne odčerpávali vzliňajúcu spodnú vodu. Popritom sa preplavoval paleobotanický materiál (rozličné semenka, zvyšky tráv) a dokumentoval získaný nálezový materiál – stredoveké črepy, ojedinelá medená stredoveká minca (napodobenina quatingu Žigmunda Luxemburského z baia-marskej mincovne, 1430–1437, *Huszár 1979*, č. 586; obr. 78: 2), kamenný brúsik a zlomok mažiara, rozmanité železné predmety i troska, mazanica a zvieracie kosti, vrátane celej kravskej lebky. Početné boli rozlične opracované zvyšky drev, vrátane

⁴⁵ Príspevok vznikol v rámci projektov APVV-19-0563 a VEGA 2/0124/20.

neúplných porísk nástrojov a tenkých drevených prútov (z košíkov?). Z výplne studne sa na analýzu odobralo niekoľko vriec blatistej výplne (obr. 76).

Podstatné časti drevených konštrukcií zo studne (najmä masívny opracovaný trám) sa spolu so vzorkami hliny a paleobotanického materiálu previezli na odbornú analýzu na AÚ SAV.

Vo výplni jednotlivých sond a obidvoch objektov (1, 2/16) sa našli výrazné pamiatky hmotnej kultúry z 13.–15. stor., vrátane početných organických zvyškov (obr. 77–79). Keramika ako najpočetnejší nálezo-vý materiál sa po typologickej i ornamentálnej stránke nevymyká z doposiaľ objaveného keramického riadu zo Šoldova. Dominantné črepy patria do 15. stor. Spomedzi nich sa odlišujú fragmenty s pretláčacími stenami, resp. radielkovou výzdobou či s viacnásobnou vlnovkou a vpichmi (obr. 79: 8, 9). Z mincí sa okrem vyššie uvedeného exemplára zo studne našiel denár Ľudovíta I. Veľkého z roku 1358–1371 (*Huszár* 1979, č. 547; obr. 78: 4), parvus Žigmunda Luxemburského z roku 1387–1427 (*Huszár* 1979, č. 580; obr. 78: 1), poldenár (*Huszár* 1979, č. 652; obr. 78: 7) a denár Ladislava V. z r. 1446 (*Huszár* 1979, č. 652; obr. 78: 6), medená napodobenina denára z roku 1437–1467 (obr. 78: 3), denár Vladislava Varnenczyka z roku 1434–1444 (*Kopicki* 1974, 281, č. I; obr. 78: 5) a halier Františka Jozefa I. z roku 1896 (*Huszár* 1979, č. 2212). Zo železných výrobkov sa okrem početných klincov našli fragmenty nožíkov (obr. 78: 12), kosák s odlomeným trňom (vo vchode obj. 1/16; obr. 78: 9), neúplná ostroha, strelka do kuše (obr. 78: 13), oko z reťaze, bránik, visací zámok (obr. 78: 10), záštita tesáka (obr. 78: 8), zlomky ramien konských podkov, pracky (obr. 78: 11) a neurčité exempláre. Z farebných kovov ide o medené pliešky a zlomky, ako aj olovené projektily. Z kamenných výrobkov sa vedľa horeuvedeného neolitického klinu získali fragmenty predpokladaných mažiarov, brúsika a podložíek. Zvyšné nálezy tvoria zvieracie kosti, ojedinelá maza-nica a rozličné organické zvyšky z objektov 1 a 2/16.

Výskum ukázal, že v priestore dediny musíme rátať tak so zahĺbenými (pivničnými) časťami domov s pôvodnou nadzemnou (zrubovou?) konštrukciou, ako aj s príbytkami s kamennými podmurovkami. Organickou súčasťou niektorých príbytkov boli aj studne, ktorých existencia na Šoldove sa traduje dodnes.

Súčasťou výskumu bola tiež prezentácia pôdorysnej dispozície murív kostola, urobená na základe výsledkov doterajších výskumov Archeologického ústavu SAV. Pod prahom vstupu do západnej veže sa zamuroval do kamennej skrinky vo fľaši umiestnený odkaz pre budúce generácie, informujúci o histórii výskumov a doterajších nálezoch zo Šoldova. Zároveň sa upravil terén kostolného dvora aj s okolitými priekopami a valmi. Počas týchto terénnych aktivít sa našiel ojedinelý archeologický materiál v sekundárnych polohách, vrátane numizmatických pamiatok. Okolie vymurovaných základov kostola (v základoch s kameňmi kladenými nasucho) i jeho interiér sa vysypal dovezenou hlinou, povalcoval, zasadila sa tráva a urobila parková úprava s kamennou lavičkou a dvoma zasadenými lipami. Vo svätyni kostola sa na kamennú oltárnu menzu pripevnila kópia kamenného kríža s mierne rozšírenými ramenami – symbolu lokality. Vo výskume a prezentácii lokality Šoldov plánujeme pokračovať, a to postavením premostenia cez východnú časť fortifikácie a pod ním dvoch zemníc so studňou a prístupovými chodníkmi.

Literatúra

Huszár 1979 – L. Huszár: *Münzkatalog Ungarn von 1000 bis Heute*. Budapest – München 1979.

Kopicki 1974 – E. Kopicki: *Katalog podstawowych typów monet i banknotów Polski oraz ziem historycznie z Polską związanych*, I/1. Warszawa 1974.

Ruttikay/Soják 2020 – M. Ruttikay/M. Soják: Druhá etapa výskumu lokality Štrba-Šoldov. *AVANS* 2015, 2020, 123, 124.

THIRD STAGE OF THE EXCAVATION AT THE SITE OF ŠTRBA-ŠOLDOV. Štrba (Poprad district), Vlčia jama site, Šoldov – extinct medieval settlement with a church, excavation for scientific and documentation purposes, presentation of church masonries, Neolithic – rare find, Middle Ages (13th–15th centuries), Postmedieval period. Finds deposited at: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra. The partially uncovered sunken part of a rectangular dwelling with a stone wall footing (feature 1/16) and a stone-masoned well near its northwestern periphery (feature 2/16) are the most important results of the excavation. The fill of the trenches and two features revealed significant monuments of material culture from the 13th–15th centuries, including numerous organic remains (Fig. 78: 6). Numismatic finds are present as well – coins of Louis I the Great, Sigismund of Luxembourg, Ladislav V., Wladyslaw Warnenczyk as well as Franz Joseph I. The Neolithic horseshoe adze is a unique find. Presentation of the groundplan design of the church masonries with a built-in message about the previous research for future generations and with park design was part of season 2016 as well (Fig. 74). We plan to continue the excavation and presentation of Šoldov site by means of building a bridging over the eastern part of the fortification and two pithouses with a well and access routes.

VÝSKUM KOSTOLA SV. MARTINA V BANKE⁴⁶

Marián S a m u e l

B a n k a, (okr. Piešťany), intravilán, Kostol sv. Martina, zisťovací výskum, najneskôr 13.–20. stor. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Archeologický výskum rím. kat. Kostola sv. Martina v Banke sa uskutočnil v súvislosti s projektom celkovej obnovy objektu, vrátane zlepšenia jej technického stavu (odstránenie vlhnutia stien, statických porúch a pod.). V roku 2015 sa realizoval reštaurátorský výskum kostola (P. Koreň) a v jesenných mesiacoch roku 2016 takmer súbežne prebiehajúci architektonicko-historický (T. Haviar a M. Haviarová), archívny (P. Buday) a archeologický výskum (M. Samuel). Súčasne sa vypracovala dendrochronologická analýza driebrov a veže kostola (T. Kyncl) a petrografická analýza stavebného materiálu použitého pri výstavbe objektu (J. Jahn). Výsledkom tejto interdisciplinárnej spolupráce je pomerne komplexné spoznanie stavebného vývoja a histórie pamiatky.

Obec Banka leží na ľavom brehu rieky Váh, na juhozápadných svahoch Považského Inovca, v bezprostrednej blízkosti Piešťan (v rokoch 1973–1995 bola ich súčasťou). Pôvodná zástavba sa formovala na miernych svahoch úpätia pohoria, na oboch brehoch krátkého prítoku Váhu – Bananského potoka. Kostol sv. Martina (obr. 80: 2–4) stojí na sčasti umelo vytvorenej terase mierneho svahu vyvýšeniny *Serbalov*, ktorá predstavuje najzápadnejší výbežok pohoria do širokej nivy rieky Váh. Areál kostola sčasti ohradeného pôvodným kamenným múrom zo 17. stor. z juhu vymedzuje Bananská a zo západu Topoľčianska ulica. Druhá zo spomínaných ulíc kopíruje priebeh odvekej cesty smerujúcej z údolia Váhu cez sedlo Radošiná na druhú stranu pohoria a odtiaľ smerom na Topoľčany a Nitru.

Z historických máp vyplýva, že Kostol sv. Martina vznikol na západnom okraji obce, vysoko nad bývalým inundačným územím. Po reguláciách toku Váhu sa urbanizácia postupne rozšírila aj do tohto priestoru, takže v súčasnosti je obklopený hustou zástavbou zo všetkých strán.

Obec Banka je v odbornej literatúre, ale aj laickej verejnosti známa hlavne ako lokalita s početnými paleozoologickými a pravekými nálezmi, počínajúc obdobím staršej doby kamennej (*Bača* 1986; 1987; 1988; 1996; Čepán 1985; Farkaš 1998; Hromada/Zemla 2000; Kaminská et al. 1999; Klčo/Krupa 1998; Kozłowski/Sobczyk/Pawlikowski 1999; Klčo/Krupa 2004; Paulík 1962; Prošek/Ložek 1954). Vzhľadom na to, že objektom výskumu bola stredoveká sakrálna stavba, uvádzame len poznatky týkajúce sa stredovekého a novovekého osídlenia lokality.

Počiatky stredovekého osídlenia lokality dokumentujú archeologické nálezy, pretože prvé písomné správy o obci a kostole pochádzajú až zo 14. stor. Do obdobia 9.–10. stor. je datovaný bližšie nelokalizovaný nález súdkovitej nádoby s lievikovitým ústím, zdobený dvojnásobnou rytou vlnovkou (Klčo/Krupa 2004, 16). Východne od intravilánu obce, v polohe Lipina sa v roku 1987 našiel železný nožík s trňom, železná troska, mazanica a črepy rámcovo datovateľné do 9.–13. stor. (*Bača* 1988, 25). Neďaleko od kostola, za pohostinstvom, sa našli črepy keramiky z 12.–13. stor. a železná ostroha s prehnutými ramenami, otvorenými okrúhlymi platničkami a ozubeným kolieskom umiestneným v rozpoltenom bodci datovaná do 13. stor. (Klčo/Krupa 2004, 17). Z okolia kostola, zrejme z hrobu cintorína pochádza náhodný nález masívnej striebornej záušnice datovateľnej do obdobia pred polovicou 13. stor. (Klčo/Krupa 2004, 17; Ruttkay 1976, 197). Bližšie okolnosti nálezu, ani miesto jeho súčasného deponovania nie sú známe. Onedlho po ukončení výstavby novej časti kostola a opravy starej časti (kolaudácia sa uskutočnila 4. 1. 1932) sa v dobovej tlači objavili správy o „najstaršom kostole v ČSR“, staršom než je Pribinov kostol v Nitre. Vek kostola bol v spomínaných príspevkoch odhadovaný na „asi 1300 rokov“. Keďže nám doposiaľ dostupné články v dobovej tlači (Slovák 27. 7. 1940, Národné listy 15. 11. 1934) neposkytujú žiadne konkrétnejšie informácie o nálezoch získaných pri výstavbe novej časti kostola, nevieme čo viedlo autorov spomínaných príspevkov k takémuto nereálnemu datovaniu. Spomínané „vykopávky“ zrejme uskutočnili mimo dosahu štátnych inštitúcií, fotografická, resp. kresbová dokumentácia (ak nejaká vôbec vznikla) sa nezachovala a podobný osud zrejme postihol aj nálezy samotné. Z roku 1949 pochádza správa K. Andela o „sídľiskových jamách, hradištných a stredovekých črepoch“ zachytených pri „románskom kostolíku“. Podľa A. Ruttkaya spomínané objekty a nálezy zrejme pochádzajú z hliniska vzdialeného asi 150 m východne od kostola, na ktorom v roku 1975 uskutočnil krátky zisťovací a záchranný výskum. V profiloch hliniska (vtedajšie rozmery asi 70 × 40 m) identifikoval desať sídľiskových objektov, z toho štyri predstavovali zvyšky príbytkov. Na základe nálezov črepov

⁴⁶ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA 2/0143/18.

v zásype objektov datoval odkryté zvyšky sídliska do obdobia od druhej polovice 11. stor. až po prvú polovicu 13. stor. Horizont starší ako 11. stor. nebol v nálezoch zastúpený (Ruttkay 1976, 199). Zo zberu žiakov miestnej ZDŠ v spomínanom hliníku, uskutočnenom ešte pred realizáciou archeologického výskumu, pochádza viacero predmetov, ktoré nálezcovia odovzdali pracovníkovi Balneologického múzea v Piešťanoch P. Kováčovi. Zo stredovekých nálezov treba spomenúť fragment ostrohy s terčovitým bodcom z druhej polovice 12. stor. (Ruttkay 1976, 198). V roku 1996 sa v súvislosti so zemnými prácami vykonávanými na štátnej ceste v tesnej blízkosti kostola uskutočnil krátky záchranný archeologický výskum (M. Klčo, V. Krupa). V zásypovej vrstve výkopu sa našlo niekoľko črepov z tiel nádob lužickej kultúry, vo vykopanej hline črep terry sigillaty pochádzajúci z obdobia od polovice 2. stor. po polovicu 3. stor. n. l. Výkopom bola porušená obilná jama, ktorej dno ležalo v hĺbke 450 cm. Z profilu objektu bolo vyzdvihnutých niekoľko črepov datovaných autormi výskumu do polovice 13. stor. V hĺbke 137 cm sa našiel kostrový hrob z cintorína rozprestierajúceho sa v minulosti okolo kostola (Klčo/Krupa 1998, 98).

Obec Banka sa v súvislosti s jej stredovekými dejinami najčastejšie skloňuje s hradom *Bana*, spomínaným v tzv. Anonymovej kronike. Jednoznačná lokalizácia tohto toponyma však nebola dodnes uspokojivo vysvetlená a zostáva predmetom diskusií (Klčo/Krupa 2004, 18–23; Ruttkay 1976).

O obci Banka a jej kostole sa zachovalo len malé množstvo hodnoverných písomných prameňov. Najstaršia správa o obci (*Banya*) je až z roku 1348 v listine kráľa Ľudovíta I., ktorý daroval panstvo a hrad Tematín Mikulášovi, synovi Vavrinca (Klčo/Krupa 2004, 24). Hoci obec Banka sa v stredovekých prameňoch ešte niekoľkokrát spomína, o farnosti a kostole máme len dve zmienky. Prvou je známy súpis fár, ktoré v 30. rokoch 14. stor. odvieďli pápežským kolektorom desatinu zo svojho príjmu. Vtedajší farár v Banke – Benedikt, priznal príjem len pol marky, z čoho zaplatil daň vo výške tri groše (Sedlák 2008, 171, 46). Výška príjmu tak naznačuje existenciu len veľmi nepočetnej, resp. chudobnej farnosti. Druhá zmienka o fare v Banke pochádza zo záveru 14. stor., kde sa spomína ako súčasť Nitrianskeho archidiakonátu Ostrihomského arcibiskupstva (Buday 2016, 52). Súčasťou farnosti Banka boli po celé obdobie stredoveku aj susedné Moravany nad Váhom, kde asi v druhej polovici 14. stor. postavili filiálny kostol zasvätený taktiež sv. Martinovi z Tours (Ruttkay 1982). Oveľa početnejšie sú informácie o histórii farnosti a samotnom objekte kostola z novoveku. Z vizitácie farností ostrihomského arcibiskupstva z roku 1560 vyplýva, že fara nemá viac rokov farára a pastoračiu vykonávajú susední farári (Bucko 1939, 191). V súvislosti so spustošením obce osmanskými vojskami v roku 1599 (VSOS I. 1977, 119) možno predpokladať aj poškodenie, resp. vypálenie kostola. Následné obnovenie a prestavba kostola bývala často (bez uvedenia prameňa) spájaná s rokom 1600 (VSOS I. 1977, 119; SPS I. 1967, 30), tento letopočet sa však archívny výskumom nepodarilo potvrdiť. Ďalšie poznatky o vzhľade, vybavení a úpravách objektu, vyplývajúce z vizitácií a iných písomných prameňov (Buday 2016), rozsah príspevku neumožňuje podrobnejšie opísať.

Názory na pôvod kostola boli rôzne. Keďže svojim vzhľadom nepripomínal jednoznačne stredovekú architektúru, bol dlho považovaný za novovekú stavbu, resp. novovekú, postavenú na starších základoch. V monografii Nitrianskej Župy z konca 19. stor. je spomínaný ako kostol zo 17. stor. s pripomienkou o stredovekom pôvode farnosti Banka (MVV, 113). O niekoľko rokov neskôr ho J. Reichert, referent Štátneho referátu ochrany pamiatok charakterizoval ako ranogotickú stavbu z obdobia vlády Arpádovcov (Buday 2016, 51). Napriek tomu V. Mencl, osobne sa podieľajúci na obnove kostola v rokoch 1930–1931, ho dlho považoval za renesančnú stavbu zo 17. stor. takže ho vo svojej priekopníckej práci o románskej architektúre Slovenska neevidoval. Podobné názory v tom čase vyjadrovali aj architekt J. Merganc a historik umenia V. Wagner, pripúšťali však, že stavba zo 17. stor. stojí na starších základoch (Buday 2016, 51). V neskorších prácach vlastivedného a súpisového charakteru sa kostol opisoval ako pôvodom stredoveký zo 14.–15. stor. (VSOS I. 1977, 119), resp. spomínaný v 14. stor., postavený na ranogotickom pôdoryse, okolo roku 1600 adaptovaný, zaklenutý renesančnou klenbou a začiatkom 17. stor. opevnený kamenným múrom (SPS I. 1967, 30). Nové poznatky priniesli až výskumy v rokoch 2015–2016, takže v súčasnosti možno na objekte vyčleniť deväť stavebných fáz: 1. románska (najneskôr 13. storočie; obr. 80: 1a, 1b); 2. gotická I. (13./14. stor.; obr. 80: 1c); 3. gotická II. (obr. 80: 1d); 4. renesančná, pred, resp. v roku 1700 (obr. 80: 1e); 5. pred 1731 (obr. 80: 1f); 6. druhá polovica 18. stor.; 7. druhá polovica 19. stor.; 8. 1930–1931 (obr. 80: 1 g); 9. 2005, 2007 (Haviar/Haviarová 2016).

V nasledujúcich riadkoch sú stručne zhrnuté výsledky archeologického výskumu lokality. Keďže rozsah výskumu bol časovo a finančne limitovaný, sústredil sa na miesta umožňujúce poskytnúť zásadné informácie o vývoji architektúry, hlavne v jej počiatočných stavebných etapách. V interiéri kostola sme vytýčili tri sondy (S1, S2, S5) a v exteriéri ďalšie tri (S3, S4, S6) o celkovej ploche takmer 26 m² (obr. 80: 1, 4).

Sonda 1 (3,5 × 1,8 m; obr. 82: 1)

Bola situovaná pri severnej stene svätyne a v priestore pod víťazným oblúkom. Západným okrajom zasahovala aj malú časť lode kostola. Bezprostredne pod súčasnou kamennou podlahou (okolo 1985?) sa zachytili zvyšky po podlahe z roku 1930. Tá ležala na vrstve nasypanej sprašovej hliny a nekompaktnej vrstve sutiny, ktorá vznikla pri prelomení trojice arkád v južnom múre pôvodnej lode a svätyne kostola. Vrstva spraše a sutiny mala hrúbku takmer 1 m, čím sa čiastočne vyrovnal rozdiel medzi úrovňou podlahy novej a starej časti kostola. V sutine sa nachádzali aj fragmenty stredovekých kamenných architektonických článkov, pochádzajúcich zrejme z ostení a záklenkov okenných otvorov. Na celej ploche sondy sa pod týmto násypom nachádzala dobre zachovaná tehlová podlaha vyhotovená niekedy medzi rokmi 1780–1788 z tehál so značkami „CIE“. Tehlová podlaha ležala bezprostredne na zvyškoch staršej maltovej, značne popraskanej podlahy pochádzajúcej z čias obnovy a prestavby objektu v 17. stor. Položenie maltovej podlahy bolo taktiež spojené s navýšením terénu približne o 50 cm. Jednoznačné zvyšky stredovekej podlahy súvisiacej s výstavbou kvadratického presbytéria (koniec 13., resp. začiatok 14. stor.) sa v sonde nezachytili, jej niveletu naznačuje vrstva pevnej hliny korešpondujúca s niveletou kamenného prahu odkrytého vstupu do sakristie. Najdôležitejším objavom bolo odkrytie zvyškov muriva polkruhovej, resp. mierne podkovovitej apsidy, z ktorej sa zachovalo vďaka navýšeniu terénu pri včasogotickej prestavbe nielen základové, ale aj nadzákladové murivo. Murivo široké 70–80 cm bolo z interiérovej strany dobre lícované a omietnuté. Výrazná vrstva malty vytvárajúca horizontálny pás na jeho líci definuje úroveň pôvodnej podlahy (cca 171,75 m n. m.), ktorá sa však na preskúmanej ploche nezachovala. Vo východnej časti sondy bolo murivo apsidy asanované, zrejme počas výstavby kvadratického presbytéria. Previazanie murív apsidy a pôvodnej lode kostola potvrdzuje, že vznikli v tej istej (1.) stavebnej etape, ktorú na základe súčasných poznatkov môžeme datovať do (najneskôr) 13. stor.

Na východný okraj sondy nadväzovala najmenšia *sonda 5* (1,25 × 0,60 m). V sonde sa odkryla spodná časť včasogotického pastofória z 2. stavebnej fázy vývoja objektu (13./14. stor.). Ukázalo sa, že celé pastofórium je vyhotovené z jedného bloku horniny. Zachytili sa aj zvyšky stupňa tehlovej podlahy svätyne (18. stor.) a jej deštrukcia. Stupeň podlahy bol vyvýšený nad ostatnou podlahou svätyne o takmer 30 cm.

Sonda 2 (2,0 × 2,2 m; obr. 81: 3, 4)

Nachádzala sa v západnej časti lode kostola, v miestach predpokladaného priebehu západnej steny stredovekej lode. Podobne ako v sonde 1 sa pod súčasnou podlahou zachytila niveleta podlahy z rokov 1930–1931, položená na násype hrubom 0,95 m. V sutine sa našla takmer nepoškodená románska päťka stĺpika portálu, datovaná do 13. stor. (obr. 82: 2) a ďalšie fragmenty stredovekých architektonických článkov. Vrstva sutiny ležala na mimoriadne dobre zachovanej barokovej tehlovej podlahe (takmer všetky tehly boli označené značkou CIE). Zvyšky renesančnej podlahy (17. stor.) boli na rozdiel od sondy 1 len veľmi nepatrné. Bezprostredne pod podlahami vystupovalo murivo západnej steny pôvodnej lode kostola. Nadzemná časť muriva (výška 50–55 cm) prebiehala v celej dĺžke sondy, čím sa vylúčili úvahy o staršom vstupe do kostola zo západnej strany. Najspodnejší riadok muriva bol vyhotovený z hrubo opracovaných pieskovcových kvádrov, ďalšie nepravidelné riadky pozostávali z rôzne veľkých lomových kameňov spájaných pevnou svetlou vápennou maltou. Na vnútornom líci muriva sa zachovala dvojica omietok. Základové murivo malo z vonkajšej strany ústupok široký do 20 cm, naopak zo strany interiéru ustupovalo asi o 10 cm smerom na západ. Základovú škáru, vzhľadom na limitovaný priestor sondy sa nepodarilo zachytiť. Pri vonkajšom líci muriva, tesne pod niveletou základového ústupku sme odkryli hrob novorodenca (H1) orientovaný v smere sever (hlava) – juh (obr. 80: 1). Niveletu stredovekej podlahy v interiéri lode dokladá len miestami zachovaná vrstva pevnej ušľapanej piesčitej hliny.

Sonda 3 (1,5 × 1,0 m; obr. 80: 1)

Situovaná k severozápadnému lícu oporného piliera svätyne kostola. Zistili sme, že oporný pilier nie je primárny ale bol pristavaný ku kvadratickému presbytériu ešte v stredoveku, počas tretej stavebnej fázy (gotika II.). Jeho základová škára ležala o niečo plytšie ako základová škára presbytéria. Z presbytéria sa odkrylo základové murivo prechádzajúce cez 5–10 cm široký ústupok do nadzákladového muriva. V hĺbke 220 cm od súčasného povrchu terénu sa zachytila niveleta povrchu terénu z čias výstavby kostola s apsidou (najneskôr 13. stor.). V hlinitých profiloch sondy bolo možné zdoku-

mentovať postupné narastanie terénu v jednotlivých historických obdobiach aj jednorázové navýšenia terénu súvisiace s jednotlivými stavebnými etapami.

Sonda 4 (1,5 × 1,0 m; obr. 82: 3)

Situovaná k severnej stene lode, do miest kde sa jej stene identifikovala škára medzi stredovekou a novovekou časťou lode kostola. Odkryli sme obe spomínané murivá, teda severozápadné nárožie pôvodnej románskej lode kostola z najneskôr 13. stor. a k nemu pristavané murivo rozšírenej časti lode zo 17. stor. Nárožie románskej lode bolo armované rôzne veľkými, na hrubo opracovanými kvádrami, podobné kvádre vytvárali aj najspodnejší riadok nadzákladového muriva. Základy ustupujúce mierne smerom dovnútra dosahovali výšku len 50 cm a ležali na vrstve pomerne pevnej sprašovej hliny. Na líci muriva sa zachovali zvyšky pôvodnej omietky a omietky z mladších stavebných etáp. Novoveké murivo pristavané na škáru bolo založené len o niekoľko cm plytšie ako románske. Navýšenie terénu súvisiace s obnovou a rozšírením kostola v 17. stor. dokumentovala aj niveleta súvekej omietky na líci steny a kontexty v profiloch sondy. Posledná výrazná úprava terénu sa uskutočnila v rokoch 1930–1931. Vtedy terén v priestore severne od kostola až po ohradový múr navýšili navážkou hrubou cca 70 cm. Dobré to dokumentujú aj posledné náhrobné kamene bývalého cintorína, z ktorých sa dnes nad terénom nachádza len ich vrchná časť (stoja v krikoch pri severnom úseku kamenného ohradového múru).

Sonda 6 (3,6 × 3,2 m; obr. 81: 1, 2)

Umiestnili sme ju do priestoru pri styku svätyne a lode kostola, pred líce oporného piliera lode, pričom sonda zasahovala aj do chodníka okolo kostola. Bezprostredne pod povrchom súčasného terénu sme odkryli zvyšky murív sakristie zachované na celom jej pôdoryse (takmer pravidelný obdĺžnik s vnútornými rozmermi 230 × 280 cm). Vďaka navýšeniu terénu v čase asanácie sakristie (1930) zostala dobre zachovaná aj časť jej nadzemných múrov. V interiéri sakristie sa pod sutinou z roku 1930 odkryla kompletne zachovaná tehlová podlaha z 18. stor., funkčná až do roku 1930. Povrch podlahy bol mimoriadne nerovný a klesal výrazne smerom na sever. Steny sakristie boli vyhotovené z lomového kameňa spájaného vápnitou maltou a boli čiastočne previazané s murivom kvadratického presbytéria. Previazanie murív ukázalo, že sakristiu vybudovali počas 2. stavebnej fázy (gotika I), niekedy na konci 13. stor., resp. na začiatku 14. stor. Na stenách sakristie sa zachovali interiérové aj exteriérové omietky. Odkryla sa zámurovka portálu z rokov 1930–1931, ležiaca na tehlovej podlahe a najspodnejšia časť muriva oporného piliera postaveného na zvyšku západného múru sakristie bezprostredne po jej asanácii. V snahe spoznať staršie archeologické kontexty v miestach styku lode a svätyne kostola sme v juhozápadnom rohu sondy rozobrali na ploche približne 1,5 × 1 m (sektor 6A) rozobrali tehlovú podlahu a preskúmali terén až do hĺbky 245 cm od súčasného povrchu. Pod tehlovou podlahou z 18. stor. ležali sypké vrstvy súvisiace s navýšením terénu pod renesančnú podlahu, ktorá však bola na skúmanej ploche zničená. Zachytili sme niveletu terénu z čias výstavby polygonálneho presbytéria a zrejme aj niveleta pôvodnej podlahy sakristie. V hĺbke cca 170 cm sme čiastočne odkryli väčšiu plochú pieskovicovú dobre opracovanú platňu, možno náhrobný kameň. Dôležitým nálezom bolo odkrytie líca murív apsidy ležiace pod základmi polygonálneho presbytéria. Líce výrazne ustupujúce smerom „dovnútra“, pod murivo súčasného presbytéria pozostávalo z plochých pritesaných(?) tmavosivých vápencov vytvárajúcich riadky a bolo spájané bielou vápnitou maltou. Z líca apsidy sme zo statických dôvodov odkryli len krátky úsek v dĺžke 62 cm. Zachoval sa aj „maltový jazyk“ definujúci niveletu terénu v čase výstavby apsidy (cca –215 cm) a základy apsidy. Pred lícom muriva apsidy pod základmi polygonálneho presbytéria (–235 cm) sme čiastočne odkryli hrob nedospelého jedinca (H2/16) orientovaný v smere západ (hlava) – východ (obr. 80: 1). Západný profil sondy vytvárala stena lode so severovýchodným nárožím a k nej pristavané murivo sakristie. Keďže základy lode zachádzali dovnútra stavby, zo statických dôvodov sme v ich odkrývaní nepokračovali a znižovanie terénu sme ukončili v hĺbke 240 cm od súčasného terénu.

Krátky zisťovací archeologický výskum Kostola sv. Martina v Banke pri Piešťanoch napriek limitovaniu časovému a priestorovému rozsahu výrazne prispel k spoznaniu stavebného vývoja tejto sakrálnej stavby považovanej za renesančný, neskôr stredoveký kostol zo 14. stor. Zistilo sa, že kostol vo svojej pôvodnej podobe pozostával z menšej, nie úplne pravidelnej obdĺžnikovej lode a polkruhovej, resp. mierne podkovovitej apsidy. Celková dĺžka stavby bola asi 10 m. Na základe nálezu architektonického článku – pätky románskeho stĺpika pravdepodobne z portálu a ďalších súvislostí je zrejmé, že kostol

vznikol najneskôr v 13. stor. Portál bol situovaný v južnej stene lode, odkrytím krátkeho úseku muriva západnej steny lode sa vylúčili úvahy o západnom vstupe do kostola. Zachytili sa nivelety a zvyšky podláh z jednotlivých stredovekých a novovekých stavebných etáp a zdokumentoval sa nárast terénu v exteriéri stavby. Zistili sme, že kostol mal na severnej strane obdĺžnikovú sakristiu, postavenú súčasne s polygonálnym presbytériom na konci 13. alebo na začiatku 14. stor. Pochovávanie pri kostole dokladajú dva detské hroby – hrob novorodenca pri vonkajšom líci západnej steny románskej lode a hrob dieťaťa pri líci apsidy ležiaci pod základmi včasnotickej svätyne.

Literatúra

- Bača 1986 – R. Bača: Prieskum okolia Piešťan. *AVANS* 1985, 1986, 39–43.
- Bača 1987 – R. Bača: Prieskum regiónu Piešťan. *AVANS* 1986, 1987, 27.
- Bača 1988 – R. Bača: Nové nálezy na Považí. *AVANS* 1987, 1988, 25, 26.
- Bača 1996 – R. Bača: Súkromná zbierka Ladislava Ďuračku z Piešťan. *AVANS* 1994, 1996, 21.
- Bača/Klčo/Krupa 1997 – R. Bača/M. Bača/V. Krupa: *Archeologická bibliografia obcí bývalého okresu Piešťany (1945–1960)*. Piešťany 1997.
- Bucko 1939 – V. Bucko: *Reformné hnutie v arcibiskupstve ostrihomskom do r. 1564*. Bratislava, Unia, 1939.
- Buday 2016 – P. Buday: Výskum a analýza prameňov a literatúry. Archívny výskum. T. Haviar/M. Haviarová: *Architektonicko-historický výskum. Kostol sv. Martina – severná loď kostola*. Č. ÚZPF 768/1. Banka 2016, 51–56.
- Čepán 1985 – O. Čepán: Nové paleolitické lokality na západnom Slovensku. *Študijné zvesti AÚ SAV* 21, Nitra 1985, 27–45.
- Farkaš 1998 – Z. Farkaš: Kamenné nástroje z burzy starožitností. *AVANS* 1996, 1998, 56, 57.
- Haviar/Haviarová 2016 – T. Haviar/M. Haviarová: *Architektonicko-historický výskum. Kostol sv. Martina – severná loď kostola*. Č. ÚZPF 768/1. Banka 2016.
- hk.: O najstarší kostol na Slovensku. *Národné listy*, 15. 11. 1934, 2.
- Hromada/Žemla 2000 – J. Hromada/M. Žemla: Nové mladogravettienke sídlisko Banka – Kňazovce. *AVANS* 1998, 2000, 86–89.
- Hunka 1993 – J. Hunka: Neevidované nálezy z okolia Piešťan. *Balneologický spravodajca* 1992, 1993, 125–128.
- Kaminská/Kazior/Kozłowski/Sobczyk/Pawlikowski 1999 – I. Kaminska/B. Kazior/J. K. Kozłowski/K. Sobczyk/M. Pawlikowski: Výskum gravettienkej lokality v Banke. *Študijné zvesti AÚ SAV* 33, 1999, 95.
- Klčo/Krupa 2004 – M. Klčo/V. Krupa: *História Banky I. Od praveku do roku 1918*. Banka 2004.
- Klčo/Krupa 1998 – M. Klčo/V. Krupa: Prieskum intravilánu obce Banka. *AVANS* 1996, 1998, 98.
- Paulík 1962 – J. Paulík: Starší nález bronzového noža z Banky. *Študijné zvesti AÚ SAV* 10, 1962, 119, 120.
- Prošek/Ložek 1954 – F. Prošek/V. Ložek: Sprašový profil v Bance u Piešťan (západní Slovensko). *Anthropozoikum III*. Praha 1954, 301–324.
- Ruttkay 1976 – A. Ruttkay: Osídlenie Piešťan – Banky v 11.-13. storočí. *AVANS* 1975, 1976, 197–200.
- Ruttkay/Rejholec 1982 – A. Ruttkay/E. Rejholec: Ďalšie včasnostredoveké objekty v Piešťanoch-Banke. *AVANS* 1981, časť 1, 1982, 256.
- Samuel/Haviarová/Haviar 2018 – M. Samuel/M. Haviarová/T. Haviar: Kostol sv. Martina v Banke. *Pamiatky Trnavy a Trnavského kraja* 21, 2018, 64, 65.
- Sedlák 2008 – V. Sedlák (ed.): *Rationes collectorum pontificorum in annis 1332-1337. Monumenta Vaticana Slovaciae*, Tomus I, Trnavae – Romae 2008.
- Ktorý kostol je na Slovensku najstarší. *Slovák*, 27. 7. 1940, 5.
- MVV – S. Borovszky (ed.): *Magyarország vármegyéi és városai*. Nyitra vármegye. Budapest: OMT, bez uvedenia roku vydania.
- SPS I. 1967 – *Súpis pamiatok na Slovensku*, I. zv. Obzor. Bratislava 1967, 29, 30.
- VSOS I. 1977 – *Vlastivedný slovník obcí na Slovensku I*. Veda. Bratislava 1977, 119.

THE EXCAVATION OF THE CHURCH OF ST. MARTIN IN BANKA. Banka (Piešťany district), urban area, Church of St. Martin, development-led excavation, 13th–20th century at the latest. Finds deposited at: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

The short development-led archaeological excavation at the Church of St. Martin in Banka (Piešťany district) together with the simultaneously executed architectonic-historical and archive investigation brought a new view of the construction development of the feature considered a Renaissance structure for a long time or a structure built on remains of an older medieval building mentioned in the 14th century. It was discovered that the original church was established in the 13th century at the latest and consisted of a small rectangular nave and a semicircular or slightly arcuate apse. At the end of the 13th century or in the beginning of the 14th century, the apse was replaced by a new quadratic presbytery to which a rectangular sacristy was attached on the northern side. A window from this period was preserved in the presbytery, in the axis of the eastern wall as well as a simple pastophorium made of a single stone block. As early as the Middle Ages, probably due to static failures, a supporting column was added to the northeastern cor-

ner of the sanctuary. The church was damaged during the Otoman wars (1599); in the 17th century it was renewed and a new part of the nave and a tower were added. Between 1713 and 1731, the previously flat ceiling of the nave was vaulted and in the 1680 s, new brick floor was laid; it was used until the reconstruction of the building in the 1930–1931. A new extension was added to the church from the south and the old church was connected with the new one by three arcades. This reconstruction elevated the old church floor by 1 m. Debris from the demolished part of the old church walls was used. Several fragments of architectonic elements were discovered in the fill, including an almost undamaged base of Romanesque of a portal column. Several levels of floors were uncovered in the interior of the building and the stages of terrain elevation in its exterior were documented. Medieval burials around the church are documented by two children's burials unearthed just next to the walls of the building.

MENŠIE INVEŠTIČNÉ AKCIE NA SPIŠI⁴⁷

Marián Soják

1. P o p r a d, časť K v e t n i c a (okr. Poprad), poloha Z á m č i s k o I, predstihový/záchranný výskum, pravek, neskorá doba bronzová?, halštát, 14.–15. stor. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Výskum vyvolal zámer Mesta Poprad postaviť na vrcholovej plošine polohy Zámčisko I vyhladkovú vežu. Prispôbil sa rozhodnutiu Krajského pamiatkového úradu v Prešove č. KPUPO-2016/17293-2/59416/Lk zo dňa 03. 08. 2016, v ktorom je definovaný charakter výskumu formou plošného ručného odkrývania v mieste výstavby veže.

Sonda na kóte Zámčiska I mala rozmery 13 × 13 m (obr. 84: 1). Pod zachytenou stavebnou deštrukciou z novoveku (19. a 20. stor.), pochádzajúcou pravdepodobne zo zvyškov základov pôvodnej zaniknutej vyhladkovej veže z konca 19. stor., doložila kultúrna vrstva so zmiešanými nálezmi. Datované sú najmä do staršej doby železnej – halštatskej a obdobia vrcholného stredoveku (14., prevažne 15. stor.), keď tu jestvoval nedostavaný „popradský hrad“, no najmä bratrícke hradisko. Pri ojedinelých črepoch nie je vylúčené, že patria už na sklonok doby bronzovej, čo musia potvrdiť ďalšie výskumy na lokalite. Blízka keramika sa z lokality získala aj v roku 2009 (*Krišovská 2009*, 13). Prítomnosť ojedinelej štiepanej kamennej industrie z obsidiánu (ústep a bazálna časť čepele) a jurského podkrakovského pazúrika (čepeľový ústep) dokladá zastúpenie bližšie nedatovaného obdobia praveku (neolit až doba bronzová). Čím nižšie k sterilnému podlažiu, miestami s masívnymi kameňmi z materského podlažia, tým bola zreteľná dominancia pravekých pamiatok (z doby halštatskej). Do halštatského obdobia možno zaradiť jediný doložený objekt na skúmanej ploche, plytko zahĺbený do sterilného podlažia (obr. 84: 1, 3). Obsahoval miniatúrne uhličky (odoberaté na analýzu) a dva nevýrazné čriepky (okrajový a z tela nádoby), zaradené na základe charakteru keramického materiálu do tohto horizontu. Spomedzi nálezov z obdobia praveku patria popri časti zdobenej keramiky (o. i. s ornamentom príznačným pre oravskú skupinu lužickej kultúry) do doby halštatskej dva hlinené dvoj-kónické prasleny, časť železného inventára (jeden celý kosák s háčikom, ďalší fragment; obr. 84: 8), možno i sprievodné kamenné artefakty (otlíkač, brúsky, plné pieskovcové koliesko) a azda tiež jednoduchá bronzová náušnica s useknutými koncami (obr. 84: 7). Z obdobia 14.–15. stor. sú výrazné črepy z dominantných hrncov, niektoré tenkostenné zlomky hrncov či džbánov zdobené vlnkovým ornamentom. Rovnako je zdobený takmer celý zrekonštruovaný gotický pohár, datovaný s najväčšou pravdepodobnosťou do druhej polovice 15. stor. (obr. 84: 2). Podobná výzdoba tiež na iných keramických zlomkoch, čo svedčí o prítomnosti viacerých tenkostenných nádob s touto skvostnou výzdobou (jeden kolkom zdobený fragment so žltozelenou glazúrou). Možno predpokladať, že sú miestnemu prostrediu cudzie a predstavujú import z vyspelejších oblastí produkujúcich a vyvázaných jemnú keramiku často na značné vzdialenosti. Keďže sa k predmetnému neskorogotickému poháru doteraz nepodarilo objaviť ani približnú analógiu, úlohou ďalších výskumov bude zistiť jeho provenienciu. Pomerne výrazný je i kovový stredoveký inventár, prevažne železný. Ide najmä o dve ostrohy, bránik, kliník, stavebné železo, rozličné kovania, lyžice, dve zubadlá, viaceré nože, podkovy, pracky a ďalšie súčasti odevu (spínadlá). Výskum sa tešil aj mediálnej propagácii, včítane záujmu zo strany vedenia mesta Poprad, ktoré by v postupnom komplexnejšom archeologickom výskume a prezentácii lokality chcelo v blízkej budúcnosti pokračovať.

⁴⁷ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA 2/0001/18.

2. Kežmarok (okr. Kežmarok), Nová ulica č. 35, záchranný výskum, 15. stor., 16.–20. stor. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Objekt 35 na Novej ulici sa nachádza v severnej až severovýchodnej okrajovej časti historického jadra Kežmarku (615 m n. m.). Nová ulica tvorí najkratšiu spojnicu medzi areálom farského Kostola sv. Kríža, barbakánom Dolnej, resp. Poľskej brány a areálom Kežmarského hradu. Skúmaná poloha leží za západným okrajom Hradného námestia s Kežmarským hradom. Zástavba na východnej strane Novej ulice sa nachádza na terénnej vlne, resp. terase, ktorá sa tiahne od Kostolného námestia smerom na severovýchod, pričom na jej pôvodnom okraji je situovaný aj stredoveký kostol v centre Kežmarku. Pod uvedenou terénnou vlnou, či terasou sa v minulosti vyskytoval zamokrený terén; priestor pod kostolom sa nazýval *Am Sumpf*, resp. *Sumpfpfplatz* (Na močiari). Predpokladá sa, že v minulosti pretekalo popod uvedenú terénnu vlnu/terasu bočné rameno rieky Poprad. Neskôr toto územie postupne vysychalo a menilo sa na jazierka, močiare a inundácie.

Výskum na mieste asanovanej stavby (obr. 85: 1, 2) a naplánovanej obytnej novostavby bol po dohovore so zástupcom KPÚ Prešov (G. Lukáčom) realizovaný ručným odkrývaním dvoch nasledujúcich sond, a to už za okrajom vykopaných a vybetónovaných základov (obr. 85: 4) investorom/stavebníkom (rod. Schönwiesnerovou).

Sonda 1/16

Umiestnila sa za severozápadným okrajom stavby, pri južnom okraji dvorového krídla. Jej rozmery boli 0,4 × 1,10/1,20 m. V pôdoryse mala tvar písmena „U“. Prehlbovala sa po 10–20 cm kvôli zachyteniu sledu vrstiev. V jej severnej časti sa zdokumentovali dva profily – č. 1 a 2.

Profil 1 (A–A'): v severozápadnom rohu sondy. Zdokumentované zostali štyri vrstvy. Pod novovekou planírkou s početným novodobým odpadom (1), resp. zabetónovanou pätkou prilahlého oplotenia stĺpa (4), sa prišlo na kultúrnu vrstvu (2) hrubú 60–65 cm, v ktorej sa vyskytoval početný nálezový materiál. V hĺbke cca 80 cm od úrovne súčasného terénu sa objavil zamokrený plastický íl sivého sfarbenia so spodnou vodou (3), ktorý sa pokusne prehĺbil do hĺbkky 100 cm. Uvedený íl bol dlhodobo podmäčkaný vodou, čo sa prejavilo aj v intenzívnom „žumpovom“ zápachu uvedenej podložnej vrstvy. Kvôli spodnej vode a na nálezy negatívnej vrstve sa v ďalšom prehlbovaní nepokračovalo.

Profil 2 (B–B'): v severovýchodnom rohu sondy. Stratigrafia tu bola podobná ako v predošlom profile. Povrch v tejto časti bol o niečo znížený, preto tu absentovala vrchná vrstva (1). Naproti tomu sa hneď od vrchu vyskytovala tmavohnedá kultúrna vrstva (2) s neskorostredovekým a včasnonovovekým nálezovým inventárom odpadkového charakteru. Uvedená vrstva opäť spočívala na zamokrenom plastickom íle.

Sonda 2/16

Vytýčila sa za severovýchodným okrajom predchádzajúcej sondy (1,6 × 2 m). Výskum prebiehal ako v prípade sondy 1 – ručným odkrývaním po vrstvách. V jej juhovýchodnej časti sa zdokumentoval okraj sondy – profil 3 – C–C'. Výskum ukázal, že v tejto časti priestor značne poškodili novodobé zásahy. Najmä v severovýchodnej okrajovej partii sondy/profilu siahala novodobá planírka s inžinierskymi sieťami a odpadkami od povrchu sondy až po dno výkopu v hĺbke 65 cm (= vrstva 1). V južnej polovici profilu bola pod 10 cm vrstvou novodobej planírky (1) tmavohnedá kultúrna vrstva s nálezmi z konca stredoveku a novoveku (2a), v hĺbke cca 50–55 cm prerušená tenkou prepálenou vrstvou žltohnedočervenej farby (2b). Tá spočívala na vrstve 3 – zamokrenom plastickom íle sivého sfarbenia so vzliňajúcou spodnou vodou.

Vo výplni oboch sond, ako aj povrchového prieskumu v rámci stavby (haldy hliny pochádzajúce zo základov a inžinierskych sietí) sa našli predovšetkým fragmenty keramiky, ale aj ďalší kovový, sklený, organický a osteologický materiál. Odhliadnuc od novodobých nálezov keramických fragmentov z 19.–20. stor. z vrchnej vrstvy (1), sa črepy našli predovšetkým vo vrstve 2 charakteru kultúrnej vrstvy. Dominovala keramika zachovaná v menších zlomkoch, hlavne fragmenty so žltozelenou, zelenou, miestami hnedou glazúrou – zlomky z hrncov, misiek, džbánov, vrátane renesančných i barokových kachlíc – na niektorých s reliéfnou výzdobou. Keramika je oxidačne i redukčne vypálená. Početnú skupinu tvoria fragmenty oranžovej farby zväčša bez glazúry, ktorú možno zaradiť do 16. stor. Časť zlomkov sivej, resp. sivohnedej farby patrí do druhej polovice 15. stor. Jeden črep z 15. stor. má vkolokovaný ornament. Z kovových predmetov sa našli železné klnice rozličných foriem (včítane podkovákov), kosák (obr. 85: 7), rozmanité funkčne neidentifikované zlomky, ďalej hrubý olovený „háčik“ (obr. 85: 5), medená ozdoba s kvetinovým vzorom (obr. 85: 6), sklené črepy, neúplná zdobená hlavica keramickej fajky

(18.–19. stor.; obr. 85: 3), novoveké kresadlo do pušky z jurského podkrakovského pazúrika, zvieracie kosti, paleobotanický materiál a mazanica.

Výskum potvrdil už skôr konštatované predpoklady o zaplavovaní širšieho okolia skúmaného areálu bočným ramenom rieky Poprad. Doterajšie výskumy (najmä M. Kučerovej) realizované na Starom trhu, Novej ulici a v okolí ukázali, že v hl. asi 1,10–1,20 m od úrovne súčasného terénu sa nachádza intenzívne podmáčaný terén so spodnou vodou, nad ktorou sa miestami vyskytuje kultúrna vrstva s neskorostredovekým až včasnónovovekým nálezovým inventárom odpadkového charakteru. Túto nálezovú situáciu doložil tiež opísaný predstihový archeologický výskum, ktorým sa vedľa novovekého až novodobého odpadu z 18.–20. stor. našli vyššie uvedené nálezy z druhej polovice 15. až 16. stor.

Literatúra

Krišovská 2009 – Z. Krišovská: Rozšírenie kameňolomu Hranovnica-Dubina. Výskumná dokumentácia z archeologického výskumu. Nepublikované. Michalovce 2009.

MINOR INVESTMENT ACTIVITIES IN SPIŠ.

1. *Poprad-Kvetnica* (Poprad district), Zámčisko I site, development-led/rescue excavation, prehistory, Late Bronze Age?, Hallstatt, 14th–15th centuries. Finds deposited at: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra. The excavation was initiated by the planned construction of a viewing tower over an area of 13 × 13 m (Fig. 84: 1). Finds from prehistory (rare chipped lithic industry), assumed Late Bronze Age but mainly from the Hallstatt period (Fig. 84: 5, 6) were retrieved from the mixed cultural layer. Besides pottery, a simple bronze earring (Fig. 84: 7), two iron sickles (Fig. 84: 8), two biconical clay spindle whorls, a full sandstone wheel and the only shallowly sunken oval feature with unique Hallstatt pottery (Fig. 84: 3) belong to the Hallstatt period. Pottery from the 15th century is predominant. Then, the armies of so-called “*Bratíkov*” were settled at Zámčisko. The imported Late Gothic glass with stamped ornament (Fig. 84: 2) can be classified in this period. The iron inventory is numerous, there is construction iron, harrow spike, chain, spoons, spur, buckles, fittings, horseshoes, etc.

2. *Kežmarok* (Kežmarok district), Nová street 35, rescue excavation, 15th century, 16th–20th centuries. Finds deposited at: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra. In Nová street in Kežmarok, a burgher house was cleared and construction of a residential building was planned (Fig. 85: 1, 2). In the fill of two trenches as well as by surface survey within the construction (piles of earth from foundations and utilities), fragments of pottery, metal, glass, organic and osteological material were discovered. Apart from modern finds of sherds from the 19th–20th centuries from the upper layer (1), sherds were found mostly in layer 2 with the character of a cultural layer. It was dominated by fragments of pottery with yellow-green or brown glaze – fragments of pots, bowls, jugs, including Renaissance and Baroque stove tiles, some of them with relief decoration. A numerous group consists of orange fragments, mostly unglazed, from the 16th century. Some sherds of grey or grey-brown colour belong to the second half of the 15th century. One sherd from the 15th century has a stamped ornament. As for metal artifacts, there were iron nails, a sickle (Fig. 85: 7), a thick lead “hook” (Fig. 85: 5), a copper ornament with floral pattern (Fig. 85: 6), glass sherds, an incomplete decorated bowl of a clay pipe from the 18th–19th century (Fig. 85: 3), a postmedieval flintlock from a rifle made of sub-Krakow Jurassic flint, animal bones, paleobotanical material and daub. The excavation confirmed assumed inundation of the wide surroundings of the studied area by a branch of the Poprad river.

VÝSKUM NA NÁDVORÍ BUDATÍNSKÉHO HRADU

Zuzana Staneková

B u d a t í n (okr. Žilina), Budatínsky hrad, predstihový archeologický výskum, stredovek, novovek, uloženie nálezov: Považské múzeum v Žiline.

Budatínsky hrad s areálom leží na juhozápadnom okraji intravilánu mestskej časti Budatín, v riečnej nive na sútoku Váhu a Kysuce. V závere roku 2015 a v prvej tretine roku 2016 bol realizovaný v areáli Budatínského hradu archeologický výskum, na ktorom spolupracovali Archeologický ústav SAV a Považské múzeum v Žiline (obr. 86). Výskum mal formu predstihového archeologického výskumu a jeho úlohou bolo preskúmať výkopy pre dažďovú kanalizáciu na nádvorí hradu a bezprostredne v jeho blízkosti a dozorovať znižovanie podlahy v sakristii, východne od barokovej kaplnky.

Sonda 1

Bola situovaná bezprostredne za bránou vymedzujúcou nádvorie, západne od hradu, v tesnej blízkosti priebehu sondy 15 z roku 2007. Mala rozmery 840 × 160 cm orientovaná podľa dlhšej osi bola v smere V – Z. V severnom profile sondy v blízkosti oporného múru oplotenia sa zachytilo líce základového muriva s časťou nadzemného muriva pochádzajúce pravdepodobne z barokovej fázy hradu.

Sonda 2

Bola umiestnená na nádvorí hradu, v bezprostrednej blízkosti sondy 3 z roku 2007. Mala rozmery 320 × 160 cm a orientovaná bola v smere V – Z. V sonde sa skúmali dovedna tri murivá. Múr označený ako M1 prebiehal naprieč sondou v smere S – J, avšak murivo bolo čiastočne porušené staršou ryhou kanalizácie a preto bola jeho kompaktná časť zachytená iba v južnom a severnom profile sondy. Tento múr je najmladší spomedzi troch zachytených murív a vznikol až po zániku, resp. strate funkcií múrov M2 a M3. Murivo M1 bolo z východnej strany pristavené k múru M2, ktorého nárožie sme zachytili v južnom profile sondy. V severnom profile bolo evidentné, že murivo M1 zaslepuje časť klenby označenej ako M3. M1 považujeme za murivo totožné s múrom zisteným počas archeologického výskumu v roku 2007 v sondách 3 a 5/2007 (*Bednár/Stanecková 2009*, obr. 8: 21) a datujeme ho do renesančnej fázy hradu.

Vzájomný vzťah murív M2 a M3 nie je jasný, je však zrejmé, že oba múry sú staršie ako M1. Aj tieto zrejme pochádzajú z renesančnej zástavby, avšak zo starších etáp prestavieb, keďže v priebehu druhej polovice 15. stor. až polovice 16. stor. sa hrad prestavoval viackrát (*Bednár/Stanecková 2012*, 12).

Počas znižovania podlahy v sakristii umiestnenej v hospodárskej budove východne od kaplnky bolo zistené murivo vedúce naprieč sondou v smere S – J popri východnom profile sondy s fragmentom tehlovej nadstavby. Vzhľadom na šírku koruny kamenného muriva (50 cm), ako i s ohľadom na zvyšky omietky predpokladáme, že ide o interiérovú priečku severného krídla renesančného hradu. Tehlová nadstavba pochádza z mladšej fázy a slúžila azda ako interiérová priečka sakristie z 18. stor., ktorá plnila funkciu až do moderných prestavieb Čákovcov v 20. stor.

Časť koruny neznámeho muriva bola zistená aj v ryhe vykopanej pre potreby napojenia zvodu dažďového odkvapu odvádzajúceho vodu zo strechy hospodárskej budovy do kanalizácie. V ryhe bola zachytená koruna muriva zatiaľ neznámej stavby so šírkou 60 cm orientovaného v smere SV – JZ. Problém jeho datovania by mohol byť objasnený počas pripravovaných stavebných úprav nádvorja hradu, ktorým bude opäť predchádzať archeologický výskum.

Literatúra

Bednár/Stanecková 2007 – P. Bednár/Z. Stanecková: Výsledky archeologického výskumu Budatínskeho zámku. *AVANS 2007*, 2009, 29–31, 208.

Bednár/Stanecková 2012 – P. Bednár/Z. Stanecková: Budatínsky hrad vo svetle archeologických nálezov. In: D. Pindur/M. Turóci a kol.: *Šľachta na Kysuciach a jej susedia*. Čadca – Český Tešín – Žilina 2012, 7–17.

THE EXCAVATION AT THE COURTYARD OF BUDATÍN CASTLE. Budatín (Žilina district), Budatín castle, development-led archaeological excavation, Middle Ages, Postmedieval period. Finds deposited at: Považské múzeum in Žilina. The ditch for rainwater sewerage system at the courtyard of Budatín castle and its immediate vicinity uncovered masonries from the Renaissance and Baroque phases of the castle. In trench 1, foundations and a fragment of above-ground masonry from the Baroque palace were uncovered. In trench 2, three masonries were studied; the youngest one, disturbed by the old sewerage system, is interpreted as exterior Renaissance masonry. Other two masonries in form of a corner detected in the southern profile of trench 2 and vaultings in the northern profile are obviously older. The small extent of the excavation, however, did not allow to identify their closer relation or dating. In trench 3 in the sacristy of the chapel in a utility structure, masonry of a dividing wall – probably from a Renaissance architecture of the castle's northern wing – was detected. It had a brick superstructure from the later Baroque phase, when the chapel with the sacristy already existed. Copping of the 60 cm wide masonry of an unknown structure was also detected in the groove for rainwater drainage from the drainpipe of the Baroque chapel.

VÝSKUMY VIHORLATSKÉHO MÚZEA V HUMENNOM

Ivana S t r a k o š o v á

1. B r e k o v (okr. Humenné), Hrad Brekov, predstihový sondážny výskum na obnovu hradu, stredovek – novovek (9.–10. stor.; 14. stor.; 15.–17. stor.; 20. stor.). Uloženie nálezov: Vihorlatské múzeum v Humennom.

Zrúcaniny hradu sa nachádzajú na západnom výbežku hrebeňa Krivošťanky, ktorý leží na pravom brehu rieky Laborec, juhozápadne od obce Brekov. Predstihový výskum bol realizovaný v návaznosti na obnovu hradu, v rámci ktorého sme ukončili výskum v priestore vstupu do východnej hospodárskej budovy (sonda I/2016; obr. 87: 1, 2). S výskumom sme pokračovali vo východnej časti južného paláca jadra hradu, pričom najprv bola preskúmaná S II/2016, v ktorej bola určená pôvodná úroveň terénu a následne úroveň, po ktorú bude následne odstraňovaný sutinový zásyp v tomto priestore. Celkovo bolo počas výskumnej sezóny nájdených 1398 kusov archeologického materiálu v zlomkoch. Najpočetnejšie bola zastúpená úžitková keramika (1002 ks) z toho 974 zlomkov hrncovitých nádob, štrnásť zlomkov z tiel džbánů, fragment tela misy, dva črepy z tiel guľovitých nádob, sedem zlomkov z tiel pokrievky, štyri zlomky širokých pásových úch. Keramiku môžeme datovať do 15.–17. stor. (obr. 87: 5). Výnimkou je črep z tela hrubostennej nádoby s guľovitým tvarom tela pod hrdlom nádoby, bez výzdoby a okrajový črep hrncovitej nádoby so šikmo zrezaným von vyhnutým okrajom. Materiál s jemnou prímiesou, farba čierna. Datujeme ich do 14. stor. V sutinovom násype pod obvodovým murivom horného hradu bol nájdený značne poškodený črep – pravdepodobne dno nádoby, ktorý zaraďujeme do 9.–10. stor.

Stavebnú keramiku (141 ks) zastupujú zlomky komorových riadkových kachlíc (113 ks), komorových rímsových kachlíc (3 ks) miskovitých kachlíc (3 ks), štyri fragmenty sú z vrcholovej kachlice. Súbor datujeme do 16.–17. stor. (obr. 87: 6; 88: 1). K stavebnej keramike patrí aj zlomok dlaždice, tehly, dvoch malých plochých kamenných prvkov a šesťnásť kusov omietky, pričom na troch z nich boli zachované zvyšky červenej maľby a na jednom negatív značky. Železných predmetov bolo 270 kusov, z toho 138 kusov tenkých železných klinec s kvadratickým prierezom tela a stočenou hlavičkou a 79 kusov veľkých klinec s obdĺžnikovou hlavičkou. Nástroje reprezentoval špirálovite zahrotený vrták s násadou (obr. 87: 4) a novoveká motyka srdcovka. Súčasťou odevu boli malá podkovička na čizmy, poloblúková a kruhová železná pracka a jeden zlomok poloblúkovej pracky (obr. 87: 3), ktoré je však ťažké presnejšie časovo zaradiť. Rámcovo ich datujeme do 15.–17. stor. Okrem toho medzi železné predmety nájdené na výskume patrí hrot šípu z kuše (rámcovo zaradený do 15.–16. stor.) a zlomok veľkej konskej podkovy. Nájdené kamenné architektonické prvky (9 ks) budú zapracované do dopĺňovaného muriva. Medzi ďalšie nálezy patria zlomky zvieracích kostí (8 ks), dva malé zlomky skla a medená minca (presne neurčiteľná). Medzi novoveké nálezy patria mosadzné nábojnice, masívny železný predmet na štyroch nôžkach, skrutka v PVC hmoždinke, oceľové ostrie vreckového nožika, vojenská prilba československej armády a minca 5 ks z roku 1993.

2. H u m e n n é (okr. Humenné), kaštieľ v Humennom, predstihový sondážny výskum, rekonštrukcia kaštieľa, stredovek – novovek (15.–17. stor., 19.–20. stor.). Uloženie nálezov: Vihorlatské múzeum v Humennom.

V centre mesta rozprestierajúceho sa na oboch brehoch rieky Laborec, na ľavom brehu Kudlovského potoka stojí budova renesančného kaštieľa. Kataster mesta patrí do oblasti Východných Beskyd, celok Beskydské predhorie, oddiel Humenské podolie. Výskum prebiehal vo dvoch etapách v rámci rekonštrukcie vonkajších fasád a sanácia stavby pod úrovňou terénu. V prvej bol realizovaný predstihový sondážny výskum, druhá prebiehala v súčinnosti s realizovanými výkopovými prácami formou ich sledovania.

Sondy I/2015 a II/2015 boli situované v priestore pod západným krídlom budovy, kde bola od 60. rokov 20. stor. postavená nad pôvodnou úrovňou terénu terasa s dlažbou. Terén bol tak chránený pred ďalšími zásahmi. Pôvodná úroveň terénu bola v hĺbke –80 cm, pod touto úrovňou bola už iba neporušená vrstva naplaveniny Kudlovského potoka. Sonda III/2015 bola umiestnená do juhovýchodného časti južného krídla, kde sme predpokladali najmenšie zásahy v minulosti. Na prítomnosť vodnej priekopy len čiastočne poukazuje piata vrstva čiernohnedej naplavenej ílovito hlinitej pôdy nájdená v S III/2016.

Pri výkope sanačného kanálu pod západným rizalitom južného krídla sme pri odstraňovaní prvej vrstvy narazili na doteraz neznáme murivo. Novoobjavený fragment bol vystavaný z pieskovcového a vápencového lomového kameňa spájaného pieskovo vápennou maltou, ktorú váha kameňa vytlačila zo špár a následne bola rozťahnutá po vonkajších stenách. Mal šírku 118 cm, dĺžku 121 cm, zvažoval sa

stupňovito smerom na juh (t. j. od budovy). Murivo budovy kaštieľa bolo k novo objavenému fragmentu pristavané, špára medzi nimi je veľmi úzka. Dochovaná výška fragmentu bola 121 cm pri stene budovy a 76 cm na jeho južnom konci. Murivo bolo zasadené do tmavej hnedej hlinito ílovitej pôdy s drobnými zrnkami tehloviny. Nálezový materiál v bezprostrednej blízkosti fragmentu muriva predstavovalo osem črepov z tiel hrncovitých nádob, ktoré zaraďujeme do 17. stor. Fragment muriva nájdený pod západným rizalitom patrí staršej stavebnej fáze budovy zo 16. stor.

Nálezového materiálu bolo vzhľadom na rozsah výkopových prác málo. Dôvodom je pravdepodobne rozsiahla úprava terénu medzi rokmi 1947 a 1964. Predstavuje spolu 566 kusov zlomkov keramiky, kachlíc, zvieracích kostí, železné predmety, sklo, kamenné ostenie, štukové prvky, bronzový predmet atď. Úžitková keramika bola vytáčaná na rýchlo rotujúcim hrnčiarskom kruhu, vyrobená z jemnozrnného materiálu a vypálená v oxidačnom prostredí. Farebne prevažujú hnedosivé a červenohnedé odtiene. Objavuje sa aj zeleno glazovaná keramika s glazúrou buď len na okraji, na vnútornej i oboch stranách. V dvoch prípadoch maľovaná výzdoba na povrchu nádoby. Typovo boli v zlomkoch zastúpené hrncovité nádoby (108 ks), džbány (8 ks) a zlomky pásových úch (8 ks), miskovité nádoby (6 ks), hlboké tanieri (4 ks), pokrievky a guľovito tvarované nádoby (po 2 ks), jedným kusom bola zastúpená trojnožka, fľaša, pohár. Hrnce sú tenkostenné, s najväčšou výduťou v hornej tretine nádoby. Výzdoba je rytá a ide o jednoduché ryhy alebo ich sústavy v rôznej vzdialenosti od seba, jeden črep má vkolokovanú výzdobu na pleciach (obr. 88: 2, 3). Okraje sú prevažne ovalené s lištou (rebrom na vonkajšej strane pod okrajom). Pokrievky majú oblý okraj. Keramiku datujeme do 16.–17. a 19. stor. Výnimkou sú črepy z tela hrubostenných hrncovitých nádob, zdobené radom šikmých vrypov. Materiál je s prímiesou sludy, povrch hnedočierny, na lome je črep čierny. Datujeme ich do 15. stor. Medzi kachlicami prevládali komorové riadkové kachlice (66 ks zlomkov, obr. 88: 7), ďalej boli zastúpené rímsové komorové kachlice (17 ks, obr. 88: 6), miskovité (7 ks), novoveké kachlice s hladkým hnedožltou glazovaným povrchom (10 ks) a soklík (1 ks). Pravdepodobne vrchovú výzdobu kachľovej pece zastupuje fragment mužskej postavy v dobovom odeve s farebnou glazúrou na povrchu zo 17. stor. (obr. 88: 8). Zlomky čelných dosiek a okrajov komorových kachlíc boli bez glazúry v ôsmich prípadoch, jednofarebnú zelenú glazúru malo dvadsať ks, tmavohnedú tri kusy, farebnú glazúru (rôzne kombinácie žltej, zelenej modrej, hnedej a bielej) malo 51 ks. Dlaždice boli zastúpené dvoma zlomkami. Kachlice bez glazúry na povrchu, so zelenou glazúrou a viacfarebne glazovaným povrchom zaraďujeme do 17. stor. Zlomky s hnedou glazúrou a hnedožltou glazovaným hladkým povrchom zaraďujeme do 19. stor. Ďalšie nálezy boli zastúpené po jednom až štyroch kusoch a to: železné klnice (4), sklo (2 ks), omietka a tehla (4 ks), zvyšky dreva (4 ks), kamenné ostenie okna a pravdepodobne zvyšok štukovej výzdoby, železné ozdobené kovanie (klinec ukončený plochou platničkou v tvare osmičky, obr. 88: 5), bronzový oválny rámček – uzáver sklenenej nádoby alebo textilného miešku (obr. 88: 4), ako aj masívny predmet zo zliatiny s obsahom železa, ktorého využitie nepoznáme.

3. J a s e n o v (okr. Humenné), Hrad Jasenov, predstihový sondážny výskum na obnovu hradu, pravek, novovek (16.–17. stor., 20. stor.). Uloženie nálezov: Vihorlatské múzeum v Humennom.

Zrúcaniny hradu stoja južne od obce rovnakého mena na severovýchodnom výbežku vystupujúcom z hlavného hrebeňa Humenských vrchov. Počas sezóny bola preskúmaná sonda I/2016 – v priestore bránovej bašty jadra hradu, po oboch stranách priečného muriva smerujúceho zo severu na juh. Cieľom bolo zachytenie stratigrafie terénu a pôvodnej pochôdznej úrovne v tomto priestore. V priebehu rekonštrukčných prác na vonkajšom severnom opevnení (rekonštrukcia strielne) bola vytýčená a preskúmaná sonda II/2016 v priestore východného konca zdvojenej parkánovej hradby v návaznosti na najvýchodnejšiu strielňu vonkajšieho opevnenia.

Okrem realizácie sondážnych výkopov bola postupne odstraňovaná sutina v priestore pod S I/2016, ako aj v koridore medzi stredným múrom parkánovej hradby a jadrom hradu z dôvodu zmiernenia tlaku sutinového zásypu na stredový múr.

Nálezový materiál bol veľmi skromný, predstavuje iba jedenásť kusov (obr. 89: 1–3), z toho jeden praveký črep z tela nádoby bez bližšieho kultúrneho zaradenia, štyri črepy z tiel hrncovitých nádob, črep z tela miskovitej kachlice, klinec s obdĺžnikovou hlavičkou a kvadratickým prierezom tela (16.–17. stor.), železná podkovička z čižmy (20. stor.) a tri zvieracie kosti určené ako kosti lišky (panva a stehenné kosti).

EXCAVATIONS OF THE VIHORLATSKE MUSEUM IN HUMENNÉ.

1. Brekov (Humenné district), Brekov castle, development-led trench excavation for renovation of Brekov castle, Middle Ages – Postmedieval period (9th–10th centuries, 14th century, 15th–17th centuries, 20th century). Finds deposited at: Vihorlatské múzeum in Humenné. The development-led excavation followed from

the renovation of Brekov castle, which completed the excavation in the area of the entrance to the eastern utility building (trench I/2016) and excavation of the eastern part of the southern palace of the castle core started. First, trench II/2016 was studied to identify the original terrain level and the level to which the debris backfill in the area will be removed. In total, 1,398 exemplars of fragmented archaeological material were found in excavation season 2016. Utility pottery from the 15th–17th centuries was most numerous (1,002 exemplars, pot-shaped vessels, jugs, a bowl, globular vessels, lids). One sherd from the body of a thick-walled globular vessel is dated to the 14th century and one considerably damaged sherd – probably from a vessel bottom – is dated to the 9th–10th centuries. Construction ceramics (141 exemplars) is represented by fragments of stove tiles. The assemblage is dated to the 16th–17th centuries. As for iron artifacts, we mention – among others – a spiral pointed drill with a shaft, a heel iron from a boot, three buckles from the 15th–17th centuries and a head from a crossbow arrow (roughly dated to the 15th–16th centuries). Postmedieval finds include e. g. a military helmet of the Czechoslovak army.

2. *Humenné* (Humenné district), manor in Humenné, development-led trench excavation initiated by reconstruction of the manor in Humenné, Middle Ages – Postmedieval period (15th–17th centuries, 19th–20th centuries). Finds deposited at: Vihorlatské múzeum in Humenné. The manor building is now located in the town centre. The excavation was carried out in two stages as part of renovation of the exterior facades and sanitation of the structure below the terrain level. As part of the excavation, three trenches near the western and southern wings of the building were studied. The presence of a moat mentioned in historical documents is partly suggested by the fifth layer of washed black-brown clay-loamy earth in trench III/2016. Excavation of the sanitation channel under the western salient of the southern wing revealed – after removing the first layer – previously unknown masonry from quarried sandstone and limestone bonded with sand-lime mortar pressed out of joints by the weight of the stones and spread over the external walls. The masonry belongs to the oldest construction phase of the building from the 16th century. With regard to the extent of the excavation, there is only little material found. The reason might lie in the extensive terrain modification between 1947 and 1964. The finds consist of 566 fragments of pottery (16th–17th centuries, 19th century), stove tiles (17th century), animal bones, iron artifacts (mostly nails), glass, stone casing, stucco elements, a bronze artifact (19th century), etc.

3. *Jasenov* (Humenné district), Jasenov castle, development-led trench excavation for renovation of Jasenov castle, prehistory, Postmedieval period (16th–17th centuries, 20th century). Finds deposited at: Vihorlatské múzeum in Humenné. During the season, trench I/2016 was studied – in the area of the gate bastion of the castle core, on both sides of transverse masonry oriented from the north to the south. The aim was to detect stratigraphy of the terrain and the original walking level in this area. In the course of reconstruction works (restoration of loopholes) on the external northern fortification, trench II/2016 at the eastern end of the outer bailey defensive wall leading from the easternmost loophole of the external fortification was studied. Besides trenches, debris was gradually removed from the space under trench I/2016 as well as in the corridor between the central wall of the outer bailey defensive wall and the castle core to relieve the pressure of the debris on the central wall. Modest finds consists of only 11 specimens, one of them is a prehistoric sherd from the body of a vessel without exact cultural specification, four sherds from bodies of pot-shaped vessels, a sherd from a stove tile, a nail with a rectangular head and quadratic body cross-section (16th–17th centuries), a heel iron from a boot (20th century) and three animal bones identified as fox bones (pelvis and femurs).

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM V CENTRE STREDOVEKÉHO MESTEČKA DEVÍN

Petra Šimončíčová Koóšová

Bratislava, časť Devín (okr. Bratislava IV), Hutnícka ulica, par. č. 1100, 1101, archeologický výskum, neolit/eneolit, latén, stredovek, novovek, sídlisko. Uloženie nálezov: Múzeum mesta Bratislavy.

Výskum bol realizovaný v rokoch 2013 až 2015 v súvislosti s výstavbou rodinného domu. Sústredil sa hlavne na par. č. 1101. Cez par. č. 1100 boli vedené len líniové výkopy pre inžinierske siete. S materiálom sa začalo pracovať až v roku 2016. Najstaršie osídlenie skúmanej plochy dokladajú nálezy keramiky z neolitu – eneolitu pochádzajúce zo sídliskovej vrstvy. Z mladšieho praveku bola zachytená jedna sídlisková(?) jama (objekt 8/13) rámcovo datovaná do laténskeho horizontu. Skúmaná plocha (obr. 73: 1) vykazuje nárast osídlenia v období stredoveku. Do 13. stor. datujeme spodné vrstvy rozmernej odpadovej jamy (objekt 6/13) s nálezmi veľkých zásobníc s obsahom tuhy.

V staršej literatúre sa predpokladalo, že hlavným priestorom stredovekého mestečka Devín bola súčasná Kremelská ulica. Po výskume kaštieľa na Hutníckej ulici č. 25 (v blízkosti nami skúmanej plochy) sa realizátori výskumu domnievali, že rovnako dôležitá bola aj komunikácia spájajúca hrad s kostolom, čiže najkratšie spojenie hradu s podhradím. Cesta viedla popri kúrii a ponad priekopu, ktorá v tom čase oddeľovala spomínané dva sídliskové celky (hrad a podhradské mestečko). Priestor formujúceho sa centra stredovekého mestečka Devín ohraničovala na západnej strane kúria a na východnej stál kostol. Predpokladá sa, že námestie malo obdĺžnikový pôdorys (*Ferus/Keller 1988*, 256). Počas výskumu par. č. 1101 bol zachytený objekt (2/13) datovaný do obdobia rozkvetu stredovekého mestečka t. j. 14.–15. stor. Išlo o murovanú stavbu s nasucho kladenými kamennými základmi a so stenami v nadzemnej časti pravdepodobne vymazanými hlinou (nálezy mazanice v základových ryhách objektu). Predpokladáme, že objekt 2/13 stál na južnom okraji spomínaného námestia. Jeho výstavbu datujeme na základe nálezu ostrohy (obr. 73: 3) zo severného základového žlabu. Podľa A. Ruttkaya (1976, 107, 110) ju možno priradiť k typu B4, ktorý autor kladie do polovice 13. stor. Rovnako radia nájdenú ostrohu jej typické znaky – guľovitý bodec smerujúci mierne nadol a mierne ohnuté rameno (*Koóšová 2004*, 540, tab. 1). Keramický materiál a masívna strelka do kuše (obr. 73: 2) nájdená pod vrstvou kameňov v interiéri objektu 2/13 datuje existenciu stavby do 14.–15. stor. K jej zániku došlo pravdepodobne v 15. stor. Od 14. stor. výrazne narastá počet identifikovaných objektov na skúmanej ploche. Väčšina z nich mohla tvoriť hospodárske zázemie (hlavne odpadové jamy) spomínanej obytnéj stavby. V prípade objektu 5/13 možno uvažovať o menšej hospodárskej/technickej stavbe. Objekty datované do 14.–15. stor. sa koncentrovali aj v blízkosti uličnej čiary (Hutnícka ul.; par. č. 1100). V tomto priestore bol realizovaný výskum len v rozsahu výkopu vodomernej šachty a líniových výkopov, preto nie je možné adekvátne interpretovať funkciu zachytených objektov. Objekt 11/14, murivo z nasucho kladeného kameňa, by mohol byť obdobne datovaný ako objekt 2/13.

Výrazným stavebným zásahom na skúmanej ploche po zániku stredovekých stavieb bol objekt 4/13 s prístavbou. Išlo o kamenné murivo spájané maltou. Na základe nálezového materiálu datujeme jeho vznik do 16. stor. Existoval asi do 18. stor., kedy ho nahradil komplex na par. č. 1100 (objekty 12/14, 17/14 a 18/14). Tieto objekty sa sústredili v blízkosti uličnej čiary (Hutnícka ul.) a je možné, že išlo o jednu stavbu. Vzhľadom na už spomínaný obmedzený rozsah výkopov túto hypotézu nemožno potvrdiť. Pravdepodobne v druhej polovici 19. stor. došlo k ďalšej prestavbe. Bol vybudovaný nový suterén – objekt 16/14. Jeho prepojenie so starším (objekt 17/14) nebolo zachytené, je však možné, že objekt 17/14 bol naďalej funkčný. Pri stavebných úpravách vznikol aj objekt 13/14. Novoveké stavby sa sústredia na mieste, kde vojenské mapovanie zo záveru 19. stor. (vydané v 1901) zachytáva stojacu stavbu. V tom období už žiadne ďalšie stavby na skúmaných parcelách (č. 1100, 1101) nie sú viditeľné. Parcela č. 1101 je označená ako záhrada. Rovnakú situáciu zobrazuje už aj I. vojenské mapovanie (1783), no kvôli jeho veľmi schematizovanej forme, je problematické podrobne identifikovať vtedajšiu parceláciu. Existenciu stavby na hranici par. č. 1100, pri uličnej čiare, zachytávajú ešte aj mapy z polovice 20. stor.

Literatúra

- Ferus/Keller 1988* – V. Ferus/I. Keller: Archeologický a umelecko-historický výskum kaštieľa v Bratislave – Devíne. *Archaeologia historica* 13, 1988, 251–261.
- Koóšová 2004* – P. Koóšová: Ku klasifikácii vrcholnostredovekých ostrôh z územia Slovenska (12.–15. storočie). *Archaeologia historica* 29, 2004, 523–547.
- Ruttkay 1976* – A. Ruttkay: Waffen und Reiterausrüstung des 9. bis zur ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts in der Slowakei (II). *Slovenská archeológia* 24, 1976, 245–395.

THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION IN THE CENTRE OF THE MEDIEVAL TOWN OF DEVÍN. Bratislava-Devín (Bratislava IV district), Hutnícka street, plots no. 1100, 1101, archaeological excavation, Neolithic/Eneolithic, LaTène period, Middle Ages, Postmedieval period, settlement. Finds deposited at: Museum of Bratislava. The archaeological excavation carried out in association with construction of a residential house (2013–2015) in the urban area of Bratislava-Devín detected settlement features or layers dated from the Neolithic-Eneolithic to the 20th century on plots no. 1101 and 1100. The studied area showed increase in settlement in the Middle Ages, from the 13th century. Residential buildings (features 2/13, 4/13, 12/14, 17/14, 18/14, 16/14) and their hinterlands (settlement pits) document buildings at the above mentioned plots and their changes. Based on the results of the excavation, we can identify probably two concentrations/original medieval plots – one in the area of today's plot no. 1101 and one in touching the street line (Hutnícka street). The situation is recorded like this in the 1st military mapping (1783). Pottery, metal and bone artifacts come from the excavation.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM MESTSKEJ ŠTVRTE ZUCKERMANDEL

Petra Šimončíčová Koóšová – Branislav Lesák

Bratislava, časť Staré Mesto (okr. Bratislava I), Žižkova ulica – Zuckerman del, archeologický výskum, novovek (17./18.–20. stor.), sídlisko. Uloženie nálezov: Pamiatkový úrad SR, Bratislava.

Archeologický výskum mestskej časti Zuckerman del (obr. 83: 1), ktorá bola od druhej polovice 16. stor. súčasťou Podhradja Bratislavského hradu, bol realizovaný v niekoľkých etapách. Z väčšej časti išlo o predstihový výskum (2007, 2013, do augusta 2014), iba v záverečnej fáze (august až december 2014) sa v súbehu so stavebnou činnosťou doskúmali miesta ešte archeologicky nezdokumentované. Výskum bol vyhodnotený až v roku 2016 so spresneniami a analýzami v rokoch 2018 a 2019.

Skúmaná plocha sa rozprestierala od Nábřežia armádného generála L. Svobodu, po líniu skalného masívu hradného kopca (doňho však nezasiahla), východnú hranicu tvorila zástavba kúrií na Žižkovej ulici a na západe skalný nos vybiehajúci od severu po južné úpätie hradného brala. V rôznej miere bolo preskúmaných asi 27 historických parciel a priestor komunikácie (Žižkova ul.). Podkladom k ich identifikácii bol stav zachytený na katastrálnej mape z roku 1928, keďže už pred začatím výskumu a následne aj počas neho sa parcelácia na sledovanej ploche zmenila. Zobrazenie zástavby z roku 1928 zodpovedalo odkrytým nálezovým situáciám. Severne od uličnej čiary boli skúmané parcely pôvodne označené ako Žižkova 24–50, južne Žižkova 13–43, Mockovo (Steinwallovo) námestie a Podhradské nábřežie 14–48.

Výsledky nášho výskumu ovplyvnil aj spôsob asanácie a archeologický výskum Podhradja realizovaný v rokoch 1968 až 1969. A. Piffel, ktorý viedol v tom období výskum lokality, nechal vyčistiť suterény stojacich objektov. Zároveň spomína, že po ukončení archeologického výskumu boli sondy zasypané. Následne Banské stavby z Prievidze zabezpečili diaľkový odstrel posledných stojacich budov (od 8. 5. 1968). Dňa 6. 6. 1968 sa v sledovanom priestore konalo cvičenie ženistov. Popri odstreloch A. Piffel (1969b, 3; 2007, 164–168) priebežne sledoval ruiny, zdokumentoval nálezy a napokon sutina bola z búracích prác odvezená.

Archeologický výskum Mestského ústavu ochrany pamiatok v Bratislave sa v roku 2007 (S1/07–S4/07) sústredil výlučne na juhovýchodnú časť plochy. Vychádzajúc z jeho záverov bol stanovený postup prác v rokoch 2013 a 2014. V úvodnej fáze boli vytýčené líniové výkopy (LV 1/13–LV 11/13; LV 12/14–LV 22/14) rozmiestnené na ploche výskumu, ktoré mali zdokumentovať hrúbku novodobých navážok. Hĺbka zisťovacích rezov sa pohybovala okolo 1,5–2 m. Následne sa pristúpilo k plošnej skrývke mechanizmom, okrem priestorov s existujúcou zeleňou, ktorú bolo potrebné toho času ešte zachovať. Nasledovalo manuálne dočisťovanie plôch jednotlivých parciel či už na úrovni pôvodného historického terénu alebo v odkrytých suterénoch. V súbehu so stavebnou činnosťou boli zrealizované ešte dva líniové výkopy (LV 23/14, LV 24/14), ktoré zodpovedali línii prekládok inžinierskych sietí. Celkovo bolo označených 53 objektov (12 v roku 2007 a 41 v sezóne 2013–2014). Pri popise odkrytých nálezových situácií na jednotlivých parcelách boli samostatne značené a zdokumentované všetky rozpoznané priestory (miestnosti, suterény). Vrchnú vrstvu skúmaného terénu tvorili zväčša heterogénne navážky. V miestach so zasypanými suterénmi bývalej sídliskovej zástavby dosahovala ich mocnosť aj 6 m a smerom ku svahu hradného kopca sa postupne zmenšovala až na hodnotu 0,5–1 m.

Zuckerman del bol majetkom bratislavského župana a od roku 1599 dedičným majetkom Pálffyovcov. Bol miestom, kde sa v 16.–17. stor. usádzalo prevažne služobníctvo Bratislavského hradu. Najväčší stavebný rozmach tu prebehol v 18. stor. Architektonický vývin Podhradja bol ukončený asi v polovici 19. stor., kedy sa tunajšie domy menili na nájomné byty pre chudobnejších. Uvedený vývoj bol potvrdený archeologickým výskumom, pri ktorom sa podarilo rozlíšiť jednotlivé stavebné horizonty. Najstarší z nich charakterizovala výstavba z kameňa s minimálnym použitím tehál. V 18. stor. boli tehly používané častejšie a neskôr dominovala výlučne tehlová architektúra. Datovanie najstarších odkrytých architektur kladie najskôr do 17. stor., no až do jeho druhej polovice, prípadne záveru. Datovanie najstarších objektov postavených južne od Žižkovej ulice bolo spresnené na základe pedologicko-geologického rozboru vzoriek náplavových vrstiev, ktoré doložili pravidelné zaplavovanie tohto územia do prvej polovice 18. stor. (Šimončíčová Koóšová/Lesák 2018, 102, 109–111).

Dôležitú hranicu na skúmanej ploche tvorila Žižkova ulica oddeľujúca plytšie zakladané stavby na severe (obr. 83: 2) od hlbšie založených na juhu (obr. 83: 3). Komunikácia rozdeľovala zachytenú architektúru aj podľa spôsobu výstavby – na severe boli suterény zasekávané do skalného masívu, murivá stáli priamo na skale alebo ju využívali ako svoju súčasť; na juhu bol terén najprv umelo upravený navezením

skalnej drviny, do ktorej boli zakladané stavby i suterény. Úprava skalného terénu navážkami kamenia v podstatne menšej mocnosti bola zachytená aj na severne od Žižkovej ulice. Najstaršie osídlenie skúmaného úseku Zuckermändlu sa na základe rozboru charakteru murív koncentrovalo v severnej, bezpečnejšej časti (Šimončíčová Koošová/Čambal 2019, 161).

Okrem miestností a suterénov tunajšej zástavby boli počas archeologického výskumu zachytené pochôdzne nivelety (obr. 83: 4). Išlo o exteriérové aj interiérové dlažby (kamenné i tehlové). Bola odkrytá povrchová úprava časti Žižkovej ulice zo začiatku 20. stor. Predstavovali ju žlté keramzitové dlaždice (kocky) použité pri dláždení ulice v roku 1920 (Horváth 1990, 331). Na niektorých parcelách sme odkryli vápenné jamy.

Taktiež sme sledovali systém odkanalizovania priestoru. Hlavne v rámci južnej línie LV23/14 sme niekoľkokrát narazili na kanalizačné vetvy prevažne s tehlovou klenbou. V juhozápadnom rohu skúmanej plochy sa našla jediná kamenná kanalizácia s obdĺžnikovým prierezom. Väčšina línií smerovala zo severu na juh, do Dunaja. Zdá sa, že táto štvrť bola v časoch svojho rozkvetu (18.–19. stor.) na vyššej hygienickej úrovni a bola celá odkanalizovaná. K rovnakému záveru prišiel aj A. Piffel (1967, 1969a, 1970, 1971) vo svojich štúdiách venovaných výskumu Podhradia.

Zásobovanie vodou bolo riešené formou studní (obr. 83: 5), ktorých sme celkovo odkryli päť. K súkromným môžeme priradiť studne zo Žižkovej 26, z vnútorného dvora Žižkovej 39 ako aj nález z roku 2007 (Žižkova 15). Za verejné považujeme dve studne na Steinwallovom námestí (jedna približne v strede námestia, druhá pred hasičskou zbrojnicou).

Napriek veľkému plošnému rozsahu výskumu hnuťelné nálezy neboli také početné. Najväčšiu časť tvorili tehly so značkami lokálnej proveniencie (17.–20. stor.), ktoré boli dôležitým datovacím prostriedkom. Druhou veľkou skupinou nálezov bola keramika. Pochádza nielen z uzavretých objektov, ale boli ňou vyplnené aj skalné praskliny. Typologicky dominovala kuchynská a stolová keramika (vrátane kameniny, porcelánu a majoliky), no časté boli i nálezy kachlíc, či fajok. Našlo sa aj niekoľko taviacich teglíkov rôznej veľkosti. Chronologicky možno súbor zaradiť do novoveku (18.–20. stor.). Zaujímavosťou bola vyrovnávacía vrstva odpadu z hrnčiarskej/kachliarskej dielne s mocnosťou 10–20 cm, ktorá bola zachytená na celej ploche Steinwallovho námestia. Keramika z nej je datovaná do prvej polovice 18. stor. Početnú skupinu tvorili aj nálezy skla, pričom prevláda obalové sklo (fľaše, flakóniky). Tvarovo rôznorodý je súbor nápojového a obalového skla zo Starého pivovaru (Žižkova 24) z prelomu 19. a 20. stor. Z výskumu pochádzajú aj rôzne kovové (stavebné a iné kovania, náradie, kľúče, súčasti príboru, pracky atď.) a kostené (napr. gombíky) nálezy. Chronologicky dôležitý je samozrejme numizmatický materiál (mince s vročením od roku 1762 do 1913), ktorý potvrdil celkové datovanie lokality. Napokon je potrebné spomenúť aj ojedinelý nález opaskovej zápony typu Garbsch G2a, ktorý pochádza zo zásypových vrstiev (Šimončíčová Koošová/Čambal 2019).

Literatúra

- Horváth 1990 – V. Horváth: *Bratislavský topografický lexikón*. Bratislava 1990.
- Piffel 1967 – A. Piffel: Architektonický a stavebný vývin bratislavského Podhradia (Podhradské nábrežie od Trokanovej ulice po Žitavskú) I. In: *Bratislava*, tom. 3, 1967, 197–236.
- Piffel 1969a – A. Piffel: Architektonický a stavebný vývin bratislavského Podhradia (Podhradské nábrežie od Žitavskej ulice po číslo 26) II. In: *Bratislava*, tom. 4, 1969, 117–166.
- Piffel 1969b – A. Piffel: Letopočet z roku 5416. *Večerník*, r. 13, č. 159, z 8.7.1969, 3.
- Piffel 1970 – A. Piffel: Architektonický a stavebný vývin bratislavského Podhradia (Domy č. IV – 371/30 a IV – 470/32 na Podhradskom nábreží, Slepá ulička a Popradská ulica) III. In: *Bratislava*, tom. 5, 1970, 23–62.
- Piffel 1971 – A. Piffel: Architektonický a stavebný vývin bratislavského Podhradia (Od Popradskej po Slatinskú) IV. In: *Bratislava*, tom. 6, 201–243.
- Piffel 2007 – A. Piffel: *Zápas o Bratislavský hrad* (Denník 1948–1972). Bratislava 2007.
- Šimončíčová Koošová/Čambal 2019 – P. Šimončíčová Koošová/R. Čambal: Ojedinelý nález noricko-panónskej opaskovej zápony z Zuckermändlu v Bratislave. *Zborník SNM* 113, *Archeológia* 29, 2019, 159–166.
- Šimončíčová Koošová/Lesák 2018 – P. Šimončíčová Koošová/B. Lesák: Zuckermadel – od Podhradia k mestskej štvrti Bratislavy. *Archaeologia historica* 43/1, 2018, 97–113.

THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION OF THE CITY WARD OF ZUCKERMANDEL. Bratislava-Staré Mesto (Bratislava I district), Žižkova street – Zuckermadel, archaeological excavation, Postmedieval period (17th/18th–20th centuries), settlement. Finds deposited at: Pamiatkový úrad SR, Bratislava. The archaeological excavation at Zuckermadel, part of Bratislava's Podhradie (i. e. extramural settlement), carried out by the City Institute for Monuments Protection in Bratislava was executed in 2007, 2013 and 2014, mostly as development-led. The studied area was situated west of the mansions in

Žižkova street and approx. 27 historical plots were studied as well as the area of communication (Žižkova street). Results of the excavation were influenced by the method of sanitation and the archaeological investigation of the extramural settlement carried out in 1968–1969 (cleaning of basements of the features, blasting of the last standing buildings, sappers' training, removal of debris from demolitions). On the other hand, the detailed description and construction-historical analysis of the then standing buildings allowed us to complement our findings. First, linear ditches were excavated in the studied area (S1–S4/7; LV 1/13–LV 11/13; LV 12/14–LV 22/14). After evaluation of the detected contexts, area unearthing of the preserved architecture was carried out. The oldest uncovered architectures are dated to the second half or end of the 17th century. The territory south of Žižkova street was regularly flooded until the first half of the 18th century, i. e. it was not suitable for construction of settlement features. The excavation confirmed growing settlement in this part of Zuckermandel in the course of the 18th century. Žižkova street was a natural geomorphological border dividing older shallowly founded structures (with basements cut in the bedrock) north of the younger, more deeply founded in the south (in the artificial made-up grounds of crushed stones). During the excavation, we documented local architecture (relics of rooms and basements), walking levels (exterior and interior pavements), lime pits, several layers of sewerage and wells. Movable finds were not very numerous. Most of them were bricks with marks of Bratislava provenance (17th–20th centuries) and pottery (mostly kitchenware and tableware). Fragments of glass (mostly from packaging), various metal and bone artifacts also come from the excavation. The numismatic material confirms our conclusions regarding dating (coins with minting dates from 1762 to 1913). The Noric-Pannonian belt hook of the Garbsch G2a type is a unique find from the secondary position (backfill). The general dating of settlement in this part of Zuckermandel falls to the period from the turn of the 17th and 18th centuries to the 20th century.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM NA STAVBE ÚPRAVY ČASTI NN SIETE V OBCI HANISKA

Kamil Š v a ň a – Miroslav H r o n e c

H a n i s k a (okr. Košice-okolie), poloha K e r t e š ň a, záchranný archeologický výskum, sídlisko, vrcholný stredovek, pravek, doba bronzová, archeologický objekt. Uloženie nálezov: Triglav Archeologická spoločnosť, s. r. o.

Na konci roku 2016 firma Triglav Archeologická spoločnosť, s. r. o. uskutočnila v obci Haniska záchranný archeologický výskum, ktorý dohliadal na priebeh úpravy NN siete súvisiaci s výstavbou rodinných domov. Vo výkopoch bolo zachytených celkovo trinásť archeologických objektov. Objekty sa sústreďovali na južnom okraji skúmanej plochy, kde možno predpokladať koncentráciu stredovekého, včasnohistorického a pravekého osídlenia.

Objekty 1, 3–4, 9b, 10, a pravdepodobne aj objekt 8, sa zaradili k vrcholnostredovekému osídleniu. Objekty 1 (obr. 91: 3), 8 (obr. 91: 7) a 10 (obr. 92: 4) sa určili ako zásobné jamy. Objekt 3 (obr. 91: 4) sa identifikoval ako priekopa stredovekej osady a objekt 4 (obr. 91: 6) ako kolová jama. Funkcia objektu 9b (obr. 92: 2) bola otázná, pravdepodobne šlo o hliník.

Objekty 5 (obr. 91: 5) a 9a (obr. 92: 2) sa určili ako praveké zásobné jamy, s možným datovaním do doby bronzovej. Objekty 2 (obr. 91: 2), 6, 7a–b (obr. 92: 1) a 11 (obr. 92: 3) sa nedali bližšie datovať pre absenciu nálezového materiálu alebo jeho fragmentárnosť. V prípade objektov 6 a 11 by mohlo ísť o jednoduché výrobné objekty – pece alebo ohniská. V prípade objektov 2 a 7a–b išlo o sídliskové jamy bez bližšie určiteľnej funkcie.

Počas archeologického výskumu bolo získaných celkovo 108 kusov hnuťelného nálezového materiálu, v ktorom prevažovali fragmenty keramických nádob a osteologický materiál. Okrem toho bolo získané malé množstvo mazanice a dva bronzové fragmenty z objektu 10 (obr. 92: 16, 17).

V keramickom materiáli prevažoval vrcholnostredoveký materiál vypálený v rôznych odtieňoch od červenohnedej, cez hnedočiernu až po sivú s prevažujúcim redukčným výpalom, často s prímiesou drobných kamienkov a drsným povrchom. Tvarovo prevažovali fragmenty hrncov, často zdobené ryhovaním povrchu (obr. 92: 5, 7, 9, 14), doložila sa aj výzdoba v podobe rytej vlnovky (obr. 92: 10, 12, 14) a vrypov (obr. 92: 5). Ojedinele bol zastúpený zlomok oxidačne vypálenej tenkostennej nádoby (obr. 92: 11) a tiež črep z kužeľovitej pokrievky (obr. 92: 6). Charakter tohto keramického materiálu zodpovedá strednému a mladšiemu horizontu vrcholnostredovekej keramiky s datovaním od druhej tretiny 13. stor. po prelom 14./15. stor.

Starší praveký materiál, ktorý sa vyskytoval v menšej miere, primárne tvoril prímes vo vrcholnostredovekých objektoch (obr. 92: 15), resp. jeho malá časť bola získaná aj zberom. Len v prípade nálezu z objektu 5, zlomku okraja misovitej nádoby (obr. 92: 8), možno s určitosťou konštatovať, že sa nachádzal v pôvodnom nálezovom kontexte.

THE RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION ON CONSTRUCTION SITE IN HANISKA. Haniska (district Košice-okolie), location Kertešňa, rescue excavation, settlement, Middle Ages, prehistory, Bronze Age, archaeological feature. Storage of finds: Triglav Archeologická spoločnosť, s. r. o. The excavation site is located in the northern part of village Haniska where currently houses of new residential area are being built. Thirteen archaeological features were examined during the rescue excavation of construction site in Haniska at the end of 2016 in a trench for electricity supply. Based on the archaeological finds – which consisted of pottery fragments, animal bones, daub and two bronze fragments – six of these features (1, 3–4, 8, 9b, 10) were dated to High Middle Ages ranging from half of the 13th century to early 15th century, two features 5 a 9 were dated to Bronze Age and the remaining five features (2, 6, 7a–b and 11) could not be dated precisely due to the lack of archaeological finds or its fragmentary state. The High Middle Ages features 1, 8 and 10 were identified as storage pits, feature 3 as a ditch surrounding the settlement and feature 4 as a post hole. The function of one High Middle Age feature was not clear, but it probably served as a clay pit. The two Bronze Age features were specified as storage pits. The function of the remaining five features was not identified though features 6 and 11 might have served as fireplaces or simple cooking pits.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM V KOŠICIACH

Kamil Š v a ň a – Miroslav H r o n e c

Košice, časť Staré Mesto (okr. Košice I), intravilán (pri plavárni), záchranný výskum, stredovek, novovek. Uloženie nálezu: Triglav Archeologická spoločnosť, s. r. o., Košice.

Záchranný výskum, uskutočnený na prelome novembra a decembra, v priestore pri plavárni bol vyvolaný stavbou polyfunkčného domu. Skúmaná plocha sa nachádza v katastrálnom území Košíc, približne 0,5 km juhovýchodne od historického centra Starého Mesta na Ulici Protifašistických bojovníkov. Ide o priestore, kde v minulosti meandrovala rieka Hornád. Historické mapy Košíc a okolia z prvej polovice 18. stor. až do konca prvej polovice 19. stor. poukazujú na poľnohospodárske využívanie skúmanej polohy. Mapa z roku 1854 však už zobrazuje zástavbu obytnými domami, ktoré tvorili Bočkajovu ulicu. Spomínané domy pretrvali do druhej polovice 20. stor., kedy boli asanované pri výstavbe krytej plavárne.

Archeologický výskum doložil využívanie skúmanej polohy na hospodárske účely už na prelome stredoveku a novoveku, zintenzívňovanie využívania v 17.–18. stor. a postupnú zástavbu obytnými domami v priebehu 19. stor. Počas výskumu sa podarilo preskúmať niekoľko objektov (obr. 90: 1). Najstaršiu etapu využívania polohy reprezentujú dva objekty kruhového pôdorysu s výplňou mazanícového charakteru s prepáleným dnom (objekty 2 a 3) preskúmané v juhozápadnej časti plochy, ktoré sa interpretovali ako jednoduché pece. Oba objekty obsahovali nepočetný keramický materiál vrátane oxidačne vypálených hrncov so zrezaným okrajom, ktoré umožnili ich datovanie do obdobia 15.–16. stor. (*Uličný/ Ďurišová* 1999, 194–195, tab. III: 1, 7).

V blízkosti objektov 2 a 3 sa preskúmal objekt 4. Z objektu kruhového pôdorysu, ktorý bol interpretovaný ako jednoduchá pec, bolo zachytené iba do čierneho prepálené dno. Nepočetný keramický materiál získaný z objektu možno datovať približne do 17.–18. stor. Objekty 2–4 by mohli súvisieť s niektorým z košických predmestí (tzv. huštákov), pravdepodobne Ludmanovej vsi.

Do obdobia neskorého novoveku spadá objekt 1 identifikovaný v severnej časti plochy – čiastočne odkryté základy domu postaveného v období po polovici 19. stor. Na ploche stavby sa zdokumentovalo päť miestností. Miestnosť 1 bola situovaná na východnom okraji objektu, pričom jej východná a južná stena boli narušené pri výkopoch realizovanej, ale aj predchádzajúcej stavby. Miestnosť bola na základe absencie pevnej podlahy a nájdených rastlinných a živočíšnych zvyškov vo vrstve pochôdznej úrovne interpretovaná ako stajňa alebo maštal. Miestnosť 2 sa nachádzala západne od miestnosti 1. Pochôdznu vrstvu v nej tvorila dlažba z riečnych okruhliakov a miestnosť sa interpretovala ako hospodárske priestory alebo vnútorný dvor. V strednej časti domu sa nachádzala miestnosť 3 s tehlovými základ-

mi a liatou podlahu pod úrovňou predpokladaného terénu v dobe existencie domov. Vo východnom rohu miestnosti bola objavená tehlová štruktúra, pravdepodobne základy schodiska. Miestnosť 3 bola určená ako podpivničené základy obytných častí domu. Ako miestnosť 4 sa označila pivnica odkrytá južne od miestnosti 3 s kamennými základmi, na ktorých sa nachádzali zvyšky klenby. Pivnica mala tehlovú podlahu a vzhľadom na signované tehly značkami ET možno predpokladať, že bola pristavaná k objektu v posledných dvoch desaťročiach 19. stor. (<http://www.laterarius.sk/stranky/register-tehliarskych-znaciek/register.php>). Miestnosť 5 bola situovaná na západnom okraji objektu. Nepodarilo sa v nej zachytiť pochôdznu úroveň, pravdepodobne nebola podpivničená a väčšina murív bola zničená pri deštrukcii objektu v druhej polovici 20. stor.

Väčšina artefaktov získaných z jednotlivých miestností objektu 1 pochádza z obdobia existencie objektu, t. j. druhej polovice 19. a 20. stor. Z kultúrnej vrstvy na úrovni základov miestnosti 1 okrem iného pochádza fragment dvojdielnej keramickej fajky zdobenej na tele radielkom a na manžete krčka zošíkmenými ryhami (obr. 90: 2). Nález má paralely v materiáli z 18. stor. (Čurný/Šimčík/Bielich 2013, 95, 96). Miestnosť 4 priniesla najstarší nález z celého súboru. Išlo o kamennú delovú guľu s priemerom 30 cm z pieskovca, ktorá bola nájdená blízko juhozápadného rohu miestnosti (obr. 90: 3). Najpravdepodobnejšie datovanie gule sú roky 1490–1491, kedy boli po prvý krát Košice delostrelecky obliehané vojskom Jána Albrechta, ktoré táborilo južne od mesta. Guľu pravdepodobne objavili v 19. stor. pri kopaní pivníc a nechali ju v pivnici ako kuriozitu.

Ako objekty 5 a 6 sa označili dve kamenné murivá vedené v smere S – J, a ktoré nadväzujú na obvodový múr základov domu (objekt 1). Murivá neboli so základmi previazané, iba prilepené na škáru a zachovali sa na nich zvyšky vnútornej priečky, ktorá rozdeľovala vnútorný priestor medzi nimi. Vzhľadom na hrúbku muriva a plytké uloženie išlo zrejme o základy stavby s ľahšou konštrukciou, pravdepodobne hospodárskej prístavby domu (objekt 1). Spod založenia oboch murív sa získala neskoronovoveká keramiku z konca 18. a 19. stor.

V južnom profile stavebnej plochy sa pod recentnými stavebnými navážkami a vrstvami z obdobia výstavby a existencie neskoronovovekých domov zachytilo staršie vrstvenie vrátane pochôdznej vrstvy z okružliakov (snád' cesty), ktorú možno datovať do 18. stor. Pod jej úrovňou sa identifikovali len zvyšky pôvodného pôdneho krytu a neogénne naplaveniny hlinito-piesčitého a štrkového charakteru.

Literatúra

Čurný/Šimčík/Bielich 2013 – M.Čurný/P. Šimčík/M. Bielich: Nálezy keramických fajok z archeologických výskumov a prospekcií na Slovensku I. Štúdijské zvesti AÚ SAV 53, 85–100.

Uličný/Đurišová 1999 – M. Uličný/M. Đurišová: Stredoveká keramika z Košíc. *Studia Archaeologica Slovaca Medievalia II*, 1999, 193–199.

Lateráriuš – spoločnosť pre výskum tehliarstva: <http://www.laterarius.sk/stranky/register-tehliarskych-znaciek/register.php>

THE RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION FROM KOŠICE. Košice, part Old town (dist. Košice I), location Pri Plavárni, rescue archaeological excavation, medieval period, early modern period. Deposition of finds: Triglav Archeologická spoločnosť, s. r. o., Košice. The rescue archaeological excavation was realized at the end of the year 2016, during which six archaeological features were revealed (Fig. 90: 1). The features no. 2, 3 and 4 were interpreted as simple fire pits of circular shape, from which no. 2 and 3 were dated to the late 15th or early 16th century, based on ceramics shards found inside. The artifacts from the feature no. 4 were dated to 17th/18th century. The feature no. 1 was partly uncovered foundation walls and walls built in second half of 19th century. The excavation uncovered five rooms: a stall or a stable, an inner courtyard or an agricultural area of some sort, a basement with the remains of brick stairs in the eastern corner, and a cellar with brick floor, stone masonry foundation walls and remains of vaulting. The last fifth room was on the westernmost side and a major part of the masonry was destroyed due to the demolition in the 20th century. Most of the finds from the feature no. 1 were dated to the second half of 19th and 20th century. Foundations of the feature (house) were laid on the layer containing finds datable to the 18th century including a fragment of a clay pipe (Fig. 90: 2). The cellar room contained a sandstone cannonball, 30 cm in diameter (Fig. 90: 3), dated to the end of 15th century, possibly related to the events of 1490–1491 AD when Košice were besieged by army of Jan Albrecht. The last two features, no. 5 and 6, were stone masonry walls, probably supports for some lighter construction. These features were adjoined to masonry of house (feature 1) during the second half of the 19th century.

KOSTROVÝ NÁLEZ BADENSKEJ KULTÚRY Z HRONOVIEC⁴⁸

Peter Tóth – Silvia Bodoriková – Zora Bielichová

Hronovce, časť Vozokany nad Hronom (okr. Levice), Hronska ulica, sídlisko, ojedinelý nález, eneolit, badenská kultúra. Uloženie: Tekovské múzeum v Leviciach, Katedra antropológie, Prírodovedecká fakulta, Univerzita Komenského v Bratislave.

V máji roku 2009 boli v obci Hronovce (okr. Levice), v miestnej časti Vozokany nad Hronom (obr. 93: 1), objavené kostrové pozostatky ľudského jedinca. Ľudský skelet spolu s nálezmi keramiky a zvieracích kostí bol nájdený na pozemku pána Raczkého. Kostrové pozostatky „vypadli“ v dôsledku erózie nespevnenej klenby zo stropu pivnice. Všetky nálezy prevzal od pána Raczkého pán Szabó, ktorý ich uschoval do roku 2014. Následne si ich od neho prevzal autor príspevku, ktorý nálezovú situáciu v roku 2016 aj zdokumentoval.

Pivnica obdĺžnikového pôdorysu s rozmermi 230 × 140 cm bola vykopaná do žltej spráše. Vo východnej polovici stropu pivnice bol porušený archeologický kontext približne oválneho tvaru s dĺžkou cca 137 cm a šírkou 110 cm (obr. 93: 2, 3). Kontext vyplňala sivohnedá až šsivočierna hlina, v ktorej sa nachádzalo množstvo archeobotanického materiálu, predovšetkým mikrouhlíky (L. Petr, ústna informácia). Vo výplni sa našlo sedemnášť črepov (obr. 93: 4, 5, 7), takmer celá miniatúrna miska (obr. 93: 6), 23 zvieracích kostí, tri schránky mäkkýšov a dva kusy mazanice. Okrem toho sa tu nachádzala aj ľudská kostra, ktorej nálezové okolnosti však už dnes nie je možné verifikovať. Na základe vyššie uvedených skutočností sa domnievame, že ľudská kostra sa nachádzala v sídliskovom prostredí a ležala na dne sídliskovej jamy (nález sa nachádzal v hĺbke cca 200 cm od súčasného povrchu).

Odobratá vzorka kompaktnej kosti (č. vzorky Beta-442430: HRO01) bola pomocou AMS metódy konvenčne datovaná do 4500 ± 30 rokov BP. Po kalibrácii (2-sigma) je výsledný dátum stanovený na 3350–3090 calBC. Uvedené datovanie korešponduje s chronologickým zaradením keramiky, pochádzajúcej z výplne sídliskovej jamy. Kostrový nález i keramický materiál teda spadá do obdobia stredného eneolitu, konkrétne do obdobia mladšej klasickej badenskej kultúry (Wild *et al.* 2001). Analogicky datovaná keramika pochádza napr. z Kamenína (Nevizánsky 1999, 72–80) a Nevidzian (Němejcová-Pavůková 1974, Abb. 38–80).

Ľudská kostra bola neúplná a väčšina kostí (lopatky, pravá ramenná a lakťová kosť, rebrá, panvové kosti, dlhé kosti dolných končatín) bola vo fragmentárnom stave. V pomerne dobrom stave sa zachovala lebka, ľavá ramenná, ľavá lakťová a ľavá vretenná kosť. Zo stavcov boli prítomné len tri krčné (C2, C3 a telo C4), dva hrudníkové a jeden driekový stavec. Drobné kosti rúk a nôh neboli prítomné. Zachovaných bolo štrnásť zubov, šesť zubov vypadlo počas života a desať zubov bolo postmortálne stratených. V prípade ľavej hornej druhej a tretej stoličky je ťažké určiť, či vypadli počas života alebo až po smrti, pretože na alveolárnej kosti sú zápalové zmeny. Ak vypadli počas života, muselo to byť krátko pred smrťou.

Kostrové pozostatky patrili žene vo veku 35–45 rokov (adultus II – maturus I). Distálne konce kostí oboch predlaktí boli stenčené a deformované. Mohlo ísť o postraumatické zmeny (napr. o poranenie distálneho rádioulnárneho kĺbu alebo o Collesovu zlomeninu), v dôsledku ktorých došlo k poruche výživy zápästných kĺbov a oslabeniu kostí. Na krčných stavcoch sú prítomné degeneratívno-produktívne zmeny, deformácia artróza je najvýraznejšia na tele tretieho krčného stavca. Žena mala výrazne abradované zuby, čo nemusí súvisieť len s konzumáciou hrubozrnnej a výrazne abrazívnej potravy, ale v tomto prípade je možné uvažovať o používaní zubov ako pracovného nástroja. Na základe hodnôt stabilných izotopov δ13C (–19,9) a δ15N (+10,7) v kostnom kolagéne je možné konštatovať, že žena konzumovala suchozemskú stravu typickú pre mierne pásmo strednej Európy (obilniny, rastlinná potrava, mäso z domáciach i divožijúcich druhov zvierat; Ogrinc/Budja 2005, 108–114; Smrčka/Bůžek/Zocová 2008, 228).

Okrem kostrových pozostatkov ženy sa v sídliskovej jame nachádzal aj osteozoologický a malakozoologický materiál. Identifikované boli kosti ovce (*Ovis aries*) a svine domácej (*Sus domesticus*) a schránky sladkovodných mäkkýšov z čeľade korýtkovitých (*Unionidae*). V prípade zvyškov svine môže ísť aj o pozostatky diviaka, no ak vezmeme do úvahy ich veľmi mladý vek, existuje predpoklad, že ide skôr o domácu formu tohto zvierafa. Súbor celkovo pozostáva z 23 kostí kostry cicavcov a troch vápenatých schránek mäkkýšov. Interpretačné možnosti takto malého výberu sú, samozrejme z pohľadu kvantifikačného vyhodnotenia druhovej, vekovej a pohlavnej skladby, značne obmedzené. Možno iba konštatovať, že v súbore prevládajú zvyšky domácich cicavcov, a ak zohľadníme i neisté určenie vzoriek, tak dominuje ovca/koza (NISP = 10) a ošípaná (NISP = 7). Z hľadiska minimálneho počtu jedincov je ich zastúpenie vyrovnané (MINI je 2:2). Zaujímavý je výskyt veľmi mladých jedincov, predovšetkým plodu/veľmi mladého

⁴⁸ Príspevok vznikol v rámci projektov Univerzity Komenského UK/286/2016, APVV-14-0550, APVV-15-0491 a VEGA 1/0411/16.

jahňaťa vo veku cca 0–2 mesiace. Je to pomerne mladý vek na zabíjanie za účelom konzumácie mäsa. Rovnako u ošípanej je prirodzené vyberať na porážku skôr samcov. V materiáli máme ale dokladovanú samicu. Väčšina kostí nenesie žiadne badateľné stopy sekania či rezania, t. j. porciovania, za účelom prípravy mäsa zvierat na konzumáciu. Jedinú výnimku predstavuje sánka svine a časť jej lebky, kde možno uvažovať o antropogénnych zásahoch na kostiach. Nálezy korýtok z čeľade *Unionidae* indikujú využitie sladkovodných zdrojov, príp. prítomnosť potoka/rieky v blízkosti lokality.

Interpretačné možnosti nálezu z Hronoviec, časti Vozokany nad Hronom, zúžené charakterom nálezových okolností, možno vnímať v širšom kontexte. Dôležitým faktom je prítomnosť mikrouhlíkov vo výplni sídliskovej jamy, ako aj vysoký podiel zvieracích kostí, patriacich mladým alebo veľmi mladým jedincom. Ojedinelé zvieracie kosti, ako aj fragmenty keramiky a poškodenú nádobu nemožno dávať do súvislosti s hrobovou výbavou (Nevizánsky 2008, 201). Nemožno vynechať ani skutočnosť, že ženský skelet bol pomerne robustný a zuby extrémne obrúsené, pravdepodobne v dôsledku intenzívnej pracovnej činnosti. Z týchto dôvodov nález z Vozokán nad Hronom zaraďujeme do druhej skupiny nálezov skeletov na sídliskách podľa T. Horváth (2010, 2). Hoci na kostre neboli pozorované žiadne stopy násilia, na základe charakteru archeologického materiálu a analógií (napr. Balatonőszöd, Kamenín, Svodín, Šarovce I, Šarovce III; Horváth 2010, 1–72; Jakab 1980, 116, 117; Nevizánsky 1999, 75; Němejcová-Pavúková 1986, 159–161; Novotný 1976, 130, 131) by nález mohol byť interpretovaný ako obeť, ktorá sa mohla odohrať niekedy medzi 34.–31. stor. pred n. l. Uvedená ceremónia sa mohla uskutočniť podľa vopred známej choreografie (Horváth 2010, 71, 72), počas ktorej bol obetovaný aj plod/novorodenec ovce/kozy. Vychádzajúc z reprodukčného cyklu možno usúdiť, že k usmrteniu plodu/novorodenca došlo na konci zimy alebo na začiatku jari. Dôležitú úlohu mohol počas ceremónie zohrávať aj oheň.

Literatúra

- Horváth 2010 – T. Horváth: *Transcendent phenomena in the Late Copper Age Boleráz/Baden settlement uncovered at Balatonőszöd-Temetői dűlő: human and animal „depositions“* [cit. 21. 10. 2016]. Dostupné na internete: http://www.jungsteinsite.uni-kiel.de/2010_horvath/2010_Horvath_low.pdf
- Jakab 1980 – J. Jakab: Antropologická charakteristika kostier z Kamenína. *AVANS* 1978, 1980, 115–117.
- Nevizánsky 1999 – G. Nevizánsky: Novšie výskumy sídlisk ľudu badenskej kultúry na južnom Slovensku. *Slovenská archeológia* 47, 1999, 69–87.
- Nevizánsky 2008 – G. Nevizánsky: Nepublikované hrobové nálezy badenskej kultúry z juhozápadného Slovenska. *Študijné zvesti AŮ SAV* 44, 2008, 193–202.
- Němejcová-Pavúková 1974 – V. Němejcová-Pavúková: Beitrag zum Kennen der Postboleráz-Entwicklung der Badener Kultur. *Slovenská archeológia* 22, 1974, 237–360.
- Němejcová-Pavúková 1986 – V. Němejcová-Pavúková: Vorbericht über die systematischen Grabungen in Svodín in den Jahren 1971–1983. *Slovenská archeológia* 34, 1986, 133–173.
- Novotný 1976 – B. Novotný: *Šarovce*. Bratislava 1976.
- Ogrinc a Budja 2005 – N. Ogrinc/M. Budja: Paleodietary reconstruction of a Neolithic population in Slovenia: A stable isotope approach. *Chemical Geology* 218, 2005, 103–116.
- Smrčka/Bůžek/Zocová 2008 – V. Smrčka/F. Bůžek/J. Zocová: C and N stable isotopes in a set of 17 skeletons from the Vedrovice cemetery. *Anthropologie* 46, 2008, 227–231.
- Wild et al. 2001 – E. M. Wild/P. Stadler/ M. Bondár/S. Draxler/H. Friesinger/W. Kutschera/A. Priller/W. Rom/E. Ruttkey/P. Steier: New chronological frame for the Young Neolithic Baden Culture in Central Europe (4th millennium BC). *Radiocarbon* 43, 2001, 1057–1064.

THE SKELETON OF THE BADEN CULTURE FROM HRONOVCE. Hronovce-Vozokany nad Hronom (Levice district), Hronská street, settlement, unique find, Eneolithic, Baden culture. Finds deposited at: Tekovské múzeum in Levice, Katedra antropológie, Prírodovedecká fakulta, Univerzita Komenského in Bratislava. In May 2009, skeletal remains of a human individual were discovered in the village of Hronovce-Vozokany nad Hronom. They had been “dropped out” from the basement ceiling as a result of erosion of the unconsolidated vaulting (Fig. 93: 2). The human skeleton was probably located in the settlement environment and it was lying on the bottom of the settlement pit approx. 200 cm below the current surface. The context was filled with grey-brown to grey-black earth which contained rich archaeobotanical material, mainly micro-charcoals (L. Petr, oral information). 17 sherds were discovered in the fill (Fig. 93: 4, 5, 7) as well as an almost complete miniature bowl (Fig. 93: 6), 23 animal bones, three mollusc shells and two pieces of daub.

Based on ¹⁴C dating from bone compact tissue (sample no. Beta-442430; HRO01), the skeleton can be dated to 3350–3090 calBC and it corresponds with the chronological classification of the pottery. Therefore, the finds fall to the period of the Late Classical Baden culture. The skeletal remains belonged to a 35–45-year-old female (adultus II-maturus I). Distal ends of bones from both forearms were thinned and deformed

(post-traumatic changes), productive degenerative changes are present on the cervical vertebrae. It is noteworthy that the woman had considerably abraded teeth, probably as a result of use of the teeth as working tools. Based on the values of stable isotopes $\delta^{13}\text{C}$ (-19.9) and $\delta^{15}\text{N}$ (+10.7) in the bone collagen, we can state that the woman consumed inland diet typical of the mild climate zone of central Europe (Ogrinc/Budja 2005, 108–114; Smrčka/Brůzek/Zocová 2008, 228).

In the osteological material, bones of sheep (*Ovis aries*) and domestic pig (*Sus domestica*) and shells of freshwater molluscs from the family of *Unionidae* were identified. Occurrence of very young individuals is interesting – especially the fetus/very young lamb, approx. 0–2 months old. Most bones do not bear any visible traces of slashing or cutting, i. e. carving related to preparation of animal meat for consumption. Although no traces of violence were observed on the skeleton, based on the character of the archaeological material and analogies (e. g. Balatonőszöd, Kamenín, Svodín, Šarovce I, Šarovce III; Horváth 2010, 1–72; Jakab 1980, 116, 117; Nevizánsky 1999, 75; Němejcová-Pavůková 1986, 159–161; Novotný 1976, 130, 131), the find from Hronovce-Vozokany could be interpreted as a sacrifice carried out between the 34th and 31st centuries BC. The above mentioned ceremony might have been executed according to a choreography known in advance (Horváth 2010, 71, 72). During the ritual, the fetus/newborn sheep/goat was also sacrificed. Following from the reproduction cycle, we can assume the fetus/young was killed by the end of winter or in the beginning of spring. An important part might have been played by fire.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM PRI VÝSTAVBE ŽELEZNIČNÉHO TERMINÁLU V LUŽIANKACH⁴⁹

Marek Vojtek – Michal Čebén – Adrián Nemergut

Lužianky (okr. Nitra), poloha Kajsianske lúky, sídlisko, kostrový hrob, záchranný výskum, mladšia a neskorá doba kamenná, doba bronzová, doba laténska a stredovek. Uloženie nálezov: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra.

Záchranný archeologický výskum v Lužiankach v polohe Kajsianske lúky vyvolala výstavba *Terminálu intermodálnej prepravy Lužianky*, prebiehajúca v katastroch obcí Lužianky, Čakajovce a Zbehy. Rozsah stavby predstavoval cca 25 ha v dĺžke 1,8 km. Trasa stavby viedla paralelne popri ľavom brehu rieky Nitra v polohách Kajsianske lúky, Horné lúky, Dolné lúky, Hruštie. Povrchový, geofyzikálny a sondážny výskum na trase stavby lokalizoval priestor archeologického náleziska v polohe Kajsianske lúky. Stavba pretínala nálezisko, ktoré od roku 2015 skúmala súkromná archeologická spoločnosť v súvislosti s výstavbou automobilky Jaguar Landrover. Naše práce sa sústredili na priestor stavby v bezprostrednom dotyku severne a južne od skúmaného náleziska. Sondáž zemným strojom potvrdila pokračovanie evidovaného náleziska v južnom a čiastočne aj v severnom smere, kde bola prerušená zaniknutým ramenom rieky Nitra.

Samotný plošný archeologický výskum bol obmedzený na plochu základových drenážnych rebier (rebrá 1–13), čo vo veľkej miere limitovalo možnosti komplexného skúmania jednotlivých archeologických situácií. V rámci výskumu jednotlivých základových rebier bolo zistené rozsiahle viacvrstvé osídlenie, prekryté záplavovými vrstvami rieky Nitra. Počas archeologického výskumu sa preskúmalo 47 sídliskových objektov a jeden kostrový hrob. Väčšina sídliskových objektov neobsahovala žiadny, alebo nedatovateľný archeologický materiál. Najstarší stupeň osídlenia predstavujú neolitické nálezy z vrstiev a sídliskových objektov 23, 35, 48, 49. V naplavených vrstvách sa zachytili nálezy dokladajúce osídlenie lokality v dobe bronzovej. Z doby laténskej sa podarilo zdokumentovať torzá minimálne troch obytných stavieb (objekty 14, 28 a 35). Výrazný podiel keramického materiálu z vrstiev predstavujú nálezy z doby rímskej. Najmladší doložený stupeň osídlenia predstavujú nálezy z vrcholného stredoveku z vrstiev a objektu 7. V rámci druhej skladby objektov prevládali kolové a bližšie neurčené jamy. V menšej miere to boli pozostatky obytných stavieb a v jednom prípade sa preskúmala exteriérová pec (objekt 7). V stavebných rebrách 8–13 bolo zistené sterilné podlažie v hĺbke 100–150 cm. V rebrách 6–7 boli ručné práce z bezpečnostných dôvodov zastavené v hĺbke 150 cm. V rebrách 1–5 boli zachytené minimálne stopy archeologických situácií a prebehlo tu iba vzorkovanie terénu do hĺbky 150 cm. Kostrový hrob objavený na ploche 1 môžeme podľa sprievodnej keramiky datovať do eneolitu, bližšie do obdobia ludanickej skupiny.

Záchranný archeologický výskum aj napriek limitujúcemu rozsahu zemných prác potvrdil výrazné polykultúrne osídlenie v polohe Kajsianske lúky v Lužiankach.

⁴⁹ Príspevok vznikol v rámci projektov VEGA 2/0124/20 a 2/0101/19.

THE RESCUE EXCAVATION AT CONSTRUCTION OF THE RAILWAY TERMINAL IN LUŽIANKY. Lužianky (Nitra district), Kajsianske lúky site, settlement, inhumation burial, rescue excavation, Late and Final Stone Age, Bronze Age, LaTène period and Middle Ages. Finds deposited at: Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra. The rescue archaeological excavation in Lužianky, Kajsianske lúky site was initiated by construction of the Terminal of Intermodal Transport Lužianky. The area excavation was limited to the area of draining ribs of the foundations, which considerably limited the possible complex investigation of individual archaeological contexts. 47 settlement features and one inhumation burial were studied during the excavation. Most of the settlement features did not contain any or only undatable archaeological material. The oldest settlement stage is represented by Neolithic finds from layers and settlement features 23, 35, 48, 49. Finds confirming settlement of the area in the Bronze Age were detected in the alluvial layers. Torsos of at least three residential structures (features 14, 28 and 35) from the LaTène period were documented. Finds from the Roman period make up a considerable share of pottery material from the layers. The youngest documented settlement stage is represented by finds from the High Middle Ages from the layers and feature 7. As for the typological composition of the features, stakeholes and unspecified pits prevailed. Fewer features were remains of residential structures and one exterior oven (feature 7) was also studied. The inhumation burial discovered at area 1 can be dated to the Eneolithic – Ludanice group, based on the associated pottery.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM VYVOLANÝ VÝSTAVBOU ZARIADENIA PRE ŤAŽBU ŠTRKOV V JELKE

František Žák Matyasowsky – Denisa Diačiková – Ladislav Chmelo – Daniela Krajčiová – Michal Ontko – Bohuslav Šebesta

Jelka (okr. Galanta), poloha Zákruty, geofyzikálny prieskum, záchranný archeologický výskum, sídlisko, pravek, doba rímska, uloženie nálezov: Pamiatkový úrad SR, Bratislava.

Predstihový archeologický výskum sa uskutočnil v obci Jelka, v polohe Zákruty. Realizovaný bol vo dvoch fázach: 1) geofyzikálny prieskum, povrchový zber a prieskum detektorom kovov; 2) terénny archeologický výskum sektorovou metódou.

Povrchový zber a prieskum detektorom kovov boli uskutočnené na celej ploche stavby (aj budúcej, ktorá nebola ohrozená výstavbou) o výmere 13,08 ha. Geofyzikálnym prieskumom bolo zmerané územie o rozlohe 5,5 ha, ktoré bolo bezprostredne ohrozené ťažbou. Ako archeologicky relevantné štruktúry boli vyhodnotené štyri objekty. Za účelom ich overenia a ďalšieho preskúmania zistených objektov bolo pre archeologický výskum vyčlenených šesť sektorov (A–F). Celkovo tak bola preskúmaná plocha 479,86 m². Archeologické alebo geologické objekty boli odkryté v štyroch sektoroch.

Objekt 1 bol odkrytý v sektore B, pričom jeho šírka bola 596 cm, hĺbka 52 cm a dĺžka nebola zistená. Tento objekt mal nepravidelný tvar a kontinuálne rozširujúce sa steny smerom k rovnému dnu. Objekt mal neantropogénny pôvod a pravdepodobne bol súčasťou zaniknutého riečneho koryta, čo potvrdzuje jeho výplň tvorená naplaveninami s výskytom dokladov malakofauny a preto nebol preskúmaný v celom jeho rozsahu. V ornici v sektore B boli vyzdvihnuté črepy z doby rímskej, ktoré sa na uvedené miesto dostali pravdepodobne sekundárne.

Objekt 2 sa nachádzal v sektore E a jeho šírka bola 90 cm, hĺbka 40 cm a dĺžka nebola zistená. Predstavoval pozdĺžny líniový žlab, ktorý sa pravouhlo lomil, pričom ústil na obidvoch stranách v stenách sektoru E. Dno objektu malo tvar písmena „U“. V teréne bol viditeľný ako pravidelná línia s výraznou svetlou žltosivou farbou. Vzhľadom na stratigrafiu v sektore je zrejme, že ide o novoveký žlab.

V sektore D bol odkrytý objekt 3 s dĺžkou 190 cm, šírkou 130 cm a hĺbkou 60 cm. Mal nepravidelný tvar a steny podbiehajúce pod okraj objektu. Tento sídliskový objekt zrejme predstavoval odpadovú jamu, ktorá pôvodne plnila funkciu zásobnice. Jeho výplň obsahovala pomerne vysoký obsah fragmentov mazanice a ojedinelé nálezy fragmentov keramiky. Na základe nálezov je možné objekt datovať len rámcovo do praveku.

Objekt 4 v sektore F mal nezistenú celkovú dĺžku, no v sektore bolo odkrytých 13 m. Šírka objektu bola 110 cm a hĺbka 54 cm. Na povrchu sa objekt ukazoval ako pozdĺžna svetložitá línia, ktorá bola farbou kontrastná v porovnaní s okolitou tmavohnedou pôdou. Podobne ako pri objekte 2 ide o novoveký žlab.

Spolu bolo nájdených 188 arfektov a ekofaktov. Najpočetnejšie bola zastúpená keramika (101 ks; obr. 94), ďalej sa našli: hlinené koliesko, mazanica (48 ks), zvieracie kosti (17 ks), malakofauna (21 ks).

THE RESCUE EXCAVATION INITIATED BY CONSTRUCTION OF A GRAVEL EXPLOITATION FACILITY IN JELKA. Jelka (Galanta district), Zákruty site, geophysical survey, rescue archaeological excavation, settlement, prehistory, Roman period. Finds deposited at: Pamiatkový úrad SR, Bratislava. The rescue archaeological excavation was initiated by a construction used for gravel-sand exploitation in the urban area of Jelka village, Zákruty site. The archaeological unearthing was preceded by the geophysical survey which helped us to define six sectors. The excavations documented four features, one of them of non-anthropogenic origin, one was roughly dated to prehistory (storage and/or refuse pit) and two to the Postmedieval period.

KANALIZÁCIA A REKONŠTRUKCIA VODOVODU RUSOVCE – II. ETAPA ARCHEOLOGICKÉHO VÝSKUMU

**František Žák Matyasowszky – Denisa Diačiková – Ladislav Chmelo –
Daniela Krajčiová – Michal Ontko – Bohuslav Šebesta – Marek Šútor –
Jakub Tamaškovič**

Bratislava, časť Rusovce (okr. Bratislava V), intravilán, poloha Gerulata (ulice Maďarská, Gerulatská, Irkutská), záchranný archeologický výskum, rímsky kastel, hroby, sídliskové nálezy, doba bronzová, doba laténska, doba rímska, 14.–15. stor., uloženie nálezov: Pamiatkový úrad SR, Bratislava.

Záchranný archeologický výskum v Rusovciach, ktorý sa realizoval v rokoch 2015 a 2016, bol vyvolaný výstavbou kanalizácie a rekonštrukciou vodovodu v Rusovciach. Išlo o druhú etapu archeologického výskumu, ktorá bola pokračovaním prvej etapy z roku 2014, kedy boli preskúmané ryhy 1, časť ryhy 2 a ryha 3 (obr. 95). Vzhľadom na rozsah výskumu, ktorý je pri líniových vodných stavbách značne obmedzený, nebolo možné všetky objekty kompletne preskúmať a presne určiť ich funkciu, príp. analyzovať sídliskové štruktúry. Vo väčšine prípadov boli objekty zachytené len v profiloch. Rozmiestnenie jednotlivých rýh však dáva možnosť analyzovať zistené objekty, najmä murivá, z hľadiska komplexného priestorového vyhodnotenia, ktoré dopĺňa možnosti ich interpretácie.

V doskúmanej ryhe 2 na Maďarskej ulici o dĺžke 90 m a rozlohe 133,56 m² bolo odkrytých 58 objektov. Všetky sú situované v areáli kastela z doby rímskej. V profiloch boli viditeľné rôzne žlabovité útvary, ktoré pravdepodobne súviseli s vnútornou zástavbou kastela. Žlaby boli viac-menej pravidelne rozmiestnené a nachádzali sa najmä v juhovýchodnej časti ryhy 2 skúmanej v roku 2015. Odkryté boli tiež pravdepodobne spadnuté steny, ktoré boli omietnuté svetloružovou vápenatou omietkou, kolové jamy a zásobné a/alebo odpadové jamy. Niektoré objekty môžu byť interpretované ako fragmentárne zachované podlahy. Mali podobu línií, ktoré boli viditeľné len v profile. Výplň bola tvorená tmavou červeno-hnedou hlinitou vrstvou s intrúziami mazanice a svetlou sivou vrstvou tvorenou štrkom a maltovým spojivom. Zaujímavým nálezom bol objekt sídliskového charakteru, do ktorého bola (asi) vhodaná kostra väčšieho zvierťa – pravdepodobne koňa. Vzhľadom na rozsah výskumu mohla byť preskúmaná len časť trupu. Zvyšné objekty z ryhy 2 zastupovali sídliskové objekty bližšie neurčenej funkcie, novoveký zásah a zvyšky spáleného dreva.

Ryha 4 kopírovala východný priebeh Gerulatskej ulice. Dĺžka preskúmanej plochy je 135 m a jej rozloha je 180 m². Počas monitorovania výkopových prác v nej neboli zistené žiadne archeologické nálezy, objekty, alebo situácie.

Ryha 5 bola situovaná v juhozápadnej časti Gerulatskej ulice. Dĺžka ryhy bola 98 m, rozloha 109 m². Zachytených bolo šesť objektov. Iba jeden objekt bol preskúmaný len v profile ryhy (objekt 92). Doložená dĺžka uvedeného objektu je bez prerušenia 43 m. Ide o svetlú sivú až béžovú vrstvu malty premiešanej s malými plavenými kamienkami. Hrúbka vrstvy je 10–14 cm. Pravdepodobne ide o podlahovú úpravu z doby rímskej. Ďalšou podlahovou úpravou zistenou v ryhe 5 bol objekt, ktorý sa zachoval aj plošne v šírke 80–90 cm (objekt 110). Celkovú dĺžku nebolo možné zistiť, preskúmaný bol v dĺžke 130 cm. Môžeme konštatovať, že smerom na severovýchod objekt nepokračoval, keďže tu sa zachoval neporušený zaoblený roh podlahy. Na rozdiel od objektu 92 bol vápenato-maltový povrch objektu 110 ešte pokrytý tenkou, cca 0,2 cm hrubou, červenou vrstvičkou s prímiesou mletej tehly. Na severnej strane podlahy ležala po celej dĺžke 40 cm široká vrstva deštrukcie steny. Objekt 110 datujeme do doby rímskej. Objekty 93, 94 a 109 predstavujú zvyšky múrov z doby rímskej. Vo všetkých prípadoch ide o lomové kamene spájané sivobiellou maltou s prímiesou malých riečnych kamienkov. Zhodná je taktiež hrúbka murív – 60 cm, ako aj ich orientácia v smere SZ – JV. Pravdepodobne ide o steny budov, čo podporuje aj nálezová

situácia objektu 127 v ryhe 6 (viď nižšie). Objekt 95 je sídliskovým objektom bližšie neurčenej funkcie. Pôvodne mohol mať funkciu zásobnej jamy. Na základe keramiky z výplne je možné objekt datovať do doby rímskej.

Stratigrafické vzťahy zistené v ryhe 5 vylučujú rovnaké datovanie objektov 93 a 95, keďže múr (obj. 93) narúša sídliskovú jamu. Súveky sú pravdepodobne tri múry (objekty 93, 94, 109). Nasvedčujú tomu vyššie zmienené podobnosti objektov, ako aj rovnaká niveleta ich (zachovanej) koruny. Z priestorového hľadiska je možný súvis objektov 93 a 94, keďže prebiehajú v približne rovnakých smeroch 1,4 m od seba. Nejasná je súvislosť medzi objektmi 109 a 110. Podlahovú úpravu (objekt 110) a múr (objekt 109) oddeľuje 50 cm široká tmavohnedá hlinitá vrstva. Kvôli spomenutým obmedzeniam v preskúmaní hĺbky základov múrov nie je možné dokázať, že podlahová úprava (objekt 110) je s múrom súveká. Stratigraficky najmladším objektom je jednoznačne dlhá podlahová úprava (objekt 92), keďže sa nachádza cca 1,1 m nad nimi a teda je mladšia.

Ryha 6 viedla cez severovýchodnú časť Gerulatskej ulice s dĺžkou 190 m. Preskúmaná plocha predstavuje 258 m². Celkovo bolo nájdených dvadsať objektov. Na severovýchodnom konci ryhy bolo v profile V – Z zistených viacero zahĺbených objektov s ku dnu sa zvažujúcimi stenami. Ide o objekty 99, 100, 101, 103, 104, 105 a 106. Zachytené dna objektov mali hrotitý a oblúkovitý tvar. Dna objektov 99, 100 a 105 sa nachádzali pod hranicou výkopu. Na základe zakrivenia stien a podobných rozmerov všetkých siedmich objektov však môžeme predpokladať hrotitý alebo oblúkovitý tvar. Z výplní nepochádza žiaden materiál, ktorý by objekty presnejšie datoval. Vzhľadom na ich polohu vo vnútri všetkých doložených fáz rímskeho kastela je však najpravdepodobnejšie datovanie do doby rímskej.

Objekty 102 a 107 sú pozostatky kamenno maltových múrov zachytených v profile V – Z. Zachovaná časť objektu 102 (zachovaná dĺžka 130 cm) bola odkrytá v pokračovaní ryhy severným smerom. Toto prerušenie bolo dôsledkom staršieho výkopu inžinierskych sietí, ktorý časť objektu zničil. Priebeh múru bol teda v smere SZ – JV. Šírka 60 cm, ako aj technika vyhotovenia a spojovacej malty, sú zhodné s ostatnými múrmi odkrytými na lokalite a objekt datujeme do doby rímskej. Okrem objektov 102 a 107 sa v ryhe 6 odkrylo ďalších päť múrov so šírkou 60 – 70 cm (objekty 126–130). Okrem objektu 126, zachytenom len v profile Z – V, sa ostatné múry podarilo zdokumentovať aj v pôdoryse. Všetkých sedem múrov malo zhodnú orientáciu SZ – JV.

V rámci objektu 127 sa priamo na múr z juhozápadnej strany napájala vrstva liatej maltovej podlahy, ktorú taktiež pokrývala červená tenká vrstvička. Podlaha bola uložená na tenkej vrstve štrkovej malty. Situácia tak predstavuje stenu budovy s časťou zachovanej podlahy. K fortifikačným múrom jasne patrí objekt 125, ktorý mal v najhrubšom bode šírku až 4,4 m. Koruna múru, evidentne poškodená neskoršími zásahmi do muriva (kvôli sekundárnemu využitiu kameňa?), bola v hĺbke cca 60 cm od súčasného povrchu. Na stavbu bol použitý lomový kameň spájaný bielou až žltobielou maltou s prímiesou štrku.

Ďalšou zachovanou podlahou bol objekt 108. Tvorila ho vápenno-maltová vrstva s početnou prímiesou drvenej tehly a štrku. Celkovú dĺžku objektu sa nepodarilo zistiť, zachovalo sa 13,1 m. Vo vrstve 0–10 cm nad povrchom podlahy sa našli dve mince – denár datovaný E. Kolníkovou do intervalu rokov 161–176 n. l., z doby vlády Marka Aurelia, a denár z obdobia rokov 81–96 n. l. (vláda Domitiana).

Osobitou kategóriou medzi objektmi nájdenými počas výskumu je objekt 122. Tento zahĺbený objekt s rozmermi 1 × 3 m slúžil ako depónia ľudských kostí. Pôdorys nebolo možné určiť a jamu bolo možné zdokumentovať len v profile (JZ – SV). Vo výplni sa nachádzali dlhé kosti a ľudské lebky. Kosti boli v zlom stave a rozpadali sa. Objekt pravdepodobne patrí do novoveku a môže súvisieť s neďalekým ranobarokovým kostolom sv. Márie Magdalény zo 17. stor. Pri objektoch 96, 97, 98 nie je možné určiť funkciu a jednoznačne môžeme datovať len objekt 97, v ktorého výplni sa nachádzala keramika z doby rímskej.

Ryha 7 sa nachádza severne od ryhy 6, s ktorou prebieha v rovnakom smere približne rovnobežne. Dĺžka ryhy 7 bola 163 m, plocha 219 m². Boli v nej odkryté objekty: 136–144. Objekty 136 a 137 sú kostrové hroby. Objekt 136 (hrob 2) bol preskúmaný úplne. V hĺbke 160–170 cm od súčasného terénu bola uložená vrstva šiestich v rade uložených rímskych tegúl. Tie tvorili vrchnú časť úpravy hrobovej jamy, ktorá bola dotvorená na výšku uloženou tegulou v oblasti lebky a tak isto uloženou tegulou pri nohách. Takto vyhotovená hrobová jama mala hĺbku 35 cm a dĺžku 198 cm. Smerom k dolným končatinám sa jej šírka zužovala od 70 po 55 cm. Bol v nej uložený jedinec vo vystretej polohe na chrbte a rukami prekříženými v oblasti panvy. Orientácia kostry bola hlavou na severozápad. Na základe antropologického posudku (B. Kolena) poukazujú kostrové pozostatky na pravdepodobne mužské pohlavie a vek adultus I (do 25–29 rokov). Do hrobovej výbavy s určitostí patrili fragmenty kovového pásika umiestneného pri nohách. V oblasti čeluste sa našiel jeden sklený valcovitý korálik a v oblasti hrudníka sa po ľavej strane skeletu nachádzalo zoskupenie zvieracích kostí.

V objekte 137 (hrob 3) sa nachádzali pozostatky dvoch ľudí. Odkryť bolo možné len hornú polovicu hrobu, keďže druhou polovicou objekt smeroval do profilu ryhy. V úrovni 2,1 m od súčasného povrchu bola objavená prvá z lebiek. Hrobová jama sa nezachovala, ale v profile ryhy bola v hĺbke 1,6 m od súčasného povrchu viditeľná tegula dokladujúca podobnú úpravu hrobovej jamy ako v prípade objektu 136. Dĺžka hrobu (v ryhe) bola 110 cm, zachovaná šírka 55 cm. V hrobe bola uložená kostra dospelého jedinca (137A) ženského pohlavia vo veku 25–30 rokov (adultus I-II), poloha kostry bola vystretá na chrbte. Pri nej sa na chrbte vo vystretej polohe nachádzala kostra dieťaťa (137b). Zachované kosti poukazujú na afinitu pravdepodobne k mužskému pohlaviu a na vek 4–6 rokov (infans I). Jedinci boli uložení hlavami smerom na západ a boli pravdepodobne vo veľmi úzkom príbuzenskom vzťahu, keďže dospelý ženský jedinec dieťa objíma. Na úrovni hrudníka dospelého jedinca sa nachádzal bronzový predmet neurčitej funkcie. Hroby 2 a 3 datujeme do doby rímskej.

Fortifikačné prvky kastelu Gerulata boli v porovnaní s ostatnými ryhami najkomplexnejšie odkryté práve v ryhe 7 – objekty 138, 139 a 140. Terénna situácia predstavovala miesto vzájomného stretu troch masívnych pevnostných múrov. V novovekom zásahu v hĺbke 160 cm sa v blízkosti objektov 138 a 139 našiel grajciar Leopolda I. (1657–1705), určený a datovaný E. Kolníkovou k roku 1662. Kameň z múrov teda mohol byť teoreticky ťažený za účelom sekundárneho použitia pri stavbe kostola sv. Márie Magdalény zo 17. stor. Múr 138 prebiehal približne v smere JZ – SV, objekty 139 a 140 v približnom smere SZ – JV. Objekty 141–144 boli skúmané len v profiloch. Všetky sú zahĺbenými sídliskovými objektmi, ktorých funkciu a datovanie nie je možné kvôli charakteru líniového výskumu bližšie špecifikovať.

Ryha 8 je severozápadným pokračovaním Maďarskej ulice a časťou Irkutskej ulice. Dĺžka ryhy bola 143 m, rozloha 180 m². Bolo v nej odkrytých sedemnášť objektov (objekty 111–121, 123, 124, 131–135). Vytvárali dve koncentrácie, zoskupenia múrov v severnej časti (objekty 131–135) a zvyšných objektov rôznych funkcií v južnej časti. Najpočetnejším typom boli múry s priemernou hrúbkou 60 cm, teda múry patriace k stavbám plniacim iný než fortifikačný účel. Objekty 111, 131, 132, 134 a 135 sa zachovali v základových, resp. aj v nadzákladových častiach. Základy sa podarilo odkryť pri objektoch 111, 131, 132 a 134.

Objekt 133 bol deštrukciou, v rámci ktorej sa v profile podarilo zachytiť negatív kamennej maltovej konštrukcie. Objekt sa z juhovýchodnej strany napájal na objekt 132. Len ako negatív múru sa zachoval objekt 116. Výplň tvorili početné fragmenty maltoviny a tehál. V priamom súvisi k negatívu je objekt 117. Ide o zahĺbený objekt so šikmo sa zvažujúcimi stenami, pričom objekt 116 je približne uprostred rovného dna objektu 117.

K fortifikácií rímskeho kastelu patrili taktiež masívny múr – objekt 118. Kompaktný maltovo-kamený múr mal šírku 150 cm. Ďalšiu časť objektu tvorila deštrukcia múru, široká taktiež približne 150 cm. Kompaktný múr prebiehal v línii JV – SZ. Deštrukcia sa naň napája z juhovýchodu.

Funkcia objektov 120 a 121 je taktiež fortifikačná a tvorili sústavu priekop s hrotitým dnom, pričom sú obe datované do doby rímskej. V ryhe 8 sa taktiež čiastočne zachovala podlaha – objekt 119. Podlahová úprava ležala na vrstve štrku. V objekte 114 (hrob 1) boli objavené horizontálne uložené ľudské pozostatky. Pri výkopových prácach bol objekt vo veľkej miere poškodený – narušená bola kostra a problematické bolo taktiež určiť hranice hrobovej jamy. K hrobu patrí pravdepodobne aj veľký lomový kameň, ktorý bol položený priamo na kostre. Datovanie hrobu je otáznе. Funkciu objektov 112, 113, 115, 123 a 124 nie je možné určiť. Všetky sú zahĺbenými sídliskovými objektmi zachytenými v profiloch. Objekt 112 datujeme na základe keramiky do doby rímskej, do ktorej pravdepodobne patrí aj objekt 124. Zvyšné objekty sa nedajú bližšie datovať. V prípade objektov 123 a 124 by mohlo ísť o priekopy.

V stratigrafii objektov ryhy 8, datovaných do doby rímskej, možno tiež rozpoznať viac fáz osídlenia. Objekt 113 je porušený objektom 112 (doba rímska), čo znamená, že objekt 113 môže taktiež patriť do tohto obdobia. Deštrukcia z múru 111 zasahuje do objektu 112, s ktorým sa bezprostredne dotýka. Tieto objekty tak mohli zaniknúť súčasne, resp. najskôr zanikol objekt 111. Vo vrstve, ktorá vyplňa objekt 112 sa taktiež nachádzajú tenké horizonty čiernej uhlíkovej vrstvy s prímесou mazanice, ktoré sú aj nad deštrukciou múru 111.

Podlaha, objekt 119, sa nachádza približne 60 cm nad kompaktným murivom a deštrukciou pevnostného múru 118 a priestorovo sa vylučujú. Aj keď má zahĺbený objekt 123 hrotité dno pripomínajúce priekopu, jeho stratigrafické postavenie vylučuje možnosť, že by išlo o tretiu líniu priekop (popri priekopách 120 a 121). Objekt 123 je totiž zahĺbený do vrstvy, ktorá vyplňa objekty 120 a 121.

V koncentracii múrov v severovýchodnom úseku ryhy sa nachádzajú múry s rôznym smerom priebehu. Na základe ich orientácie by prichádzal do úvahy súvis múrov 132 a 135, ktoré by tak vytvárali nárožie. Z terénnej situácie sa nedá určiť, či boli múry 132 a 133 navzájom previazané, alebo sa o seba opierali

(čo by dokladalo dve stavebné fázy). Ich vzájomný súvis však vylúčený nie je. Podobne problematické je interpretovanie vzťahu objektov 134 a 135. Ďalej môžeme predpokladať vzájomný súvis priekop 120 a 121 s pevnostným múrom, objektom 118, od ktorého je najbližšia priekopa vzdialená 3,5 m. Tvorili by tak ucelený systém opevnenia, čo nevyklučuje ani vzájomné stratigrafické postavenie objektov.

Archeologickým výskumom sa potvrdila existencia rímskeho tábora od 1. do 5. stor. n. l., pričom na základe archeologických nálezov je zrejmé, že časť Maďarskej ulice, na ktorej bola situovaná ryha 2 patrí staršej aj mladšej etape rímskeho tábora, pretože v tomto priestore líniovej stavby sa nachádzali artefakty, ktoré sú datované od 1. stor. do prvej polovice 2. stor., ale tiež nálezy datované do 2., 3., aj 4. stor. Vo zvyšných ryhách neboli nálezy z prvej etapy rímskeho tábora doložené v takom počte a prevláda v nich inventár datovaný najmä do 2.–3. stor. Medzi významné nehnuteľné nálezy treba zaradiť okrem jednotlivých murív a priekop, ktoré sú popísané vyššie, omietky a dlážky, ktoré boli odkryté vo viacerých prípadoch ako súvislé plochy, prípadne súvislé tenké vrstvy zachytené v profiloch rýh. V ryhe 6, oproti areálu múzea Gerulata, bola objavená súvislá vápenno-maltová dlážka s početnou prímiesou drvenej tehly a štrku s tenkou vrstvičkou (0,3–0,5 cm) rozomletej tehly na povrchu (obj. 108). Uvedenú dlážku možno na základe nálezov dvoch mincí priamo na úrovni podlahy datovať do záveru 1. až do druhej polovice 2. stor. Časť dlážky bola vybratá *en bloc*.

K významným nálezom stavebnej keramiky patrí tehla s kolkom LEGXIIIIGM, ktorý patrí 14. légii umiestnenej v priebehu 2.–4. stor. v Carnunte a zároveň patrí aj medzi najviac rozšírené tehly s kolkami v Gerulate. Dôležitým nálezom je plochá tehla s kolkom ALAIVPIAE, ktorá dokladá prítomnosť jazdeckej jednotky v rímskom tábore. Okrem uvedenej tehly je prítomnosť jazdeckej jednotky potvrdená tiež nálezom fragmentu bronzovej ostrohy, bronzovým kovaním, záveskami z konského postroja a fragmentom zubadla. Zo stavebnej keramiky sú pozoruhodnými tiež nálezy tehál s odtlačkami zvieracích, pravdepodobne psích, labiek.

Keramikou z doby rímskej, ktorá bola vyzdvihnutá počas výskumu, je všeobecne možné datovať od druhej tretiny 1. stor. až po prvú polovicu 5. stor., pričom ťažisko spadá do 2.–3. stor. Zastúpené sú terra sigillata, rímsko-provinciálna keramika a germánska keramika. Z ostatných období evidujeme nálezy keramiky zo stredoveku a novoveku. Nálezy terra sigillaty pochádzajú z dielni Westendorf, Lezoux (majster Cinnamus, 140–170) a Rheinzabern (obr. 96: 1). Niektoré exempláre boli dokonca opravované. Vzhľadom na rozsah a spôsob vykonávania archeologického výskumu sa zachovalo relatívne početné množstvo tohto druhu keramiky (89 ks). Keramický inventár bol reprezentovaný tiež rímskymi lampami (obr. 96: 2).

Medzi kovovými nálezmi vynikajú najmä prsteň (detský?) s vyobrazením gladiátora (3. stor.; obr. 96: 7), spony (obr. 96: 5), ataše, šupiny z panciera, lunulovitý závesok a predovšetkým schránka na pečať kvapkovitého tvaru zdobená viacfarebným emailom (2. stor. – prvá tretina 3. stor.; obr. 96: 6). Početne boli nachádzané tiež mince – celkovo bolo na archeologickom výskume vyzdvihnutých 163 mincí, pričom minimálne 93 je rímskych (obr. 96: 3, 4). Zvyšné mince sú stredoveké a novoveké.

Z archeologického výskumu sú známe tiež nálezy z doby bronzovej (fragment kosáka a fragment ihlice) a neskorej doby laténskej (článok z astragálového opasku), ktoré dosiaľ v tomto priestore intravilánu Rusoviec neboli známe. Na základe náleзовých okolností a absencie objektov, s ktorými by sme mohli spojiť osídlenie z uvedených období, ide pravdepodobne o tzv. stratové nálezy a sídliská sú situované v iných polohách, alebo boli zničené mladšími zásahmi.

THE SEWERAGE SYSTEM AND RECONSTRUCTION OF WATER PIPELINE OF RUSOVCE – STAGE II OF ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION. Bratislava-Rusovce (Bratislava V district), urban area, Gerulata site (Maďarská, Gerulatská and Irkutská streets), rescue archaeological excavation, Roman castellum, graves, settlement finds, Bronze Age, LaTène period, Roman period, 14th–15th centuries. Finds deposited at: Pamiatkový úrad SR, Bratislava. Finds from stage II of the excavation in Maďarská, Gerulatská and Irkutská streets (Fig. 95) in Bratislava-Rusovce come from the Roman castellum which existed from the end of the 1st to the beginning of the 5th century AD. Features from the Postmedieval period or the Middle Ages-Postmedieval period were also discovered. The excavation confirmed the assumed groundplan of the Roman camp. Walls and ditches of the castellum, collapsed walls and fragments of floors with plaster were found and investigated. Important finds include a grave covered with tegulas and a double burial of a woman with a child, both from the Roman period. The inventory of finds was rich and a significant assemblage of finds was obtained. It consisted of pottery, fibulae, coins, suspenders, parts of armament and equipment, but also a ring and parts of furniture (Fig. 96). The miniature case for a seal with enamel decoration of the lid is a precious discovery.

ZÁCHRANNÝ ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM NA LOKALITE SENEC PRI VÝSTAVBE KRIŽOVATKY BLATNÉ

František Žák Matyasowsky – Denisa Diačiková – Ladislav Chmel –
Daniela Krajčiová – Michal Ontko – Bohuslav Šebesta – Marek Šútor –
Jakub Tamaškovič

Senec (okr. Senec), poloha Hriadky, geofyzikálny prieskum, záchranný archeologický výskum, sídlisko, pravek, neolit, kultúra s mladšou lineárnou keramikou, železovská skupina, stredovek, 11.–13. stor. Uloženie nálezov: Pamiatkový úrad SR, Bratislava.

Archeologický výskum bol vyvolaný prestavbou diaľnice D1 v úseku Diaľnica D1 Senec – Blatné, križovatka Blatné. Plocha predmetnej stavby sa rozprestiera na území o výmere približne 24 ha. Plocha archeologického výskumu bola pracovne rozdelená na dve časti: Hriadky – sever a Hriadky – juh, podľa situovania k existujúcemu telesu diaľnice D1 (obr. 98). Na základe výsledkov geofyzikálnej prospekcie a povrchového prieskumu, ktoré boli realizované aj na území mimo dočasného záberu stavby, bolo vytýčených celkovo 56 sektorov s nameranými anomáliami a potenciálnym výskytom archeologických objektov. Archeologické alebo geologické objekty boli potvrdené v 46 sektoroch o celkovom počte 518, tri sektory boli negatívne (VII, XLIX a LII) a sektory I, XIII, XVIII, XXII, XLVI, XLVII a LVI sa nachádzali mimo dočasného záberu stavby a z tohto dôvodu v nich nemohol byť vykonaný archeologický výskum invazívnymi metódami. Terénnym výskumom tak bola preskúmaná plocha o rozlohe 7786 m².

Na základe datovateľného nálezového inventára je možné na lokalite vyzorovať dva hlavné časové horizonty osídlenia, ktoré je možné rozlíšiť aj priestorovo. Severne od jestvujúceho telesa diaľnice sa koncentruje osídlenie z obdobia neolitu (kultúra s mladšou lineárnou keramikou a železovská skupina; obr. 100; 101) a južne od telesa diaľnice je doložené osídlenie zo stredoveku (druhá polovica 11. – prvá polovica 12. stor., 11.–13. stor., 13. stor., 14. stor.; obr. 102). Ojedinelé stredoveké objekty sú prítomné tiež v severnej časti skúmaného územia. Objekty boli datované predovšetkým na základe keramiky. Objekty bez nálezov keramiky bolo možné datovať na základe nálezovej situácie – napr. kolové jamy a rôzne sídliskové jamy prislúchajúce ku konkrétnym objektom. V týchto prípadoch bolo zrejmé, že ide o jeden nálezový kontext a objekty boli súveké.

Z aspektu horizontálnej stratigrafie celej plochy archeologického výskumu je možné, ako je vyššie uvedené, vyzorovať len, že počas výskumu boli preskúmané dve rozdielne lokality, z ktorých prvá – neolitická, je situovaná severne od diaľnice D1 a druhá – stredoveká, sa nachádza južne od diaľnice. V rámci jednotlivých, samostatných, lokalít nebolo možné rozlíšiť určité postupy alebo rozširovanie osídlenia. V ojedinelých prípadoch sa nachádzali stredoveké objekty aj severne od diaľnice, alebo praveký objekt južne od diaľnice, ale iba v minimálnom počte.

Neolitické sídlisko (396 objektov) je možné datovať do trvania kultúry s mladšou lineárnou keramikou a železovskej kultúry. Preskúmané bolo len torzo lokality, ktorá pokračuje severným smerom a čiastočne tiež južným. Pokračovanie sídliska južným smerom od diaľnice však nemohlo byť potvrdené, pretože sektor LVI sa nachádza už mimo dočasného záberu stavby a tak nemohol byť preskúmaný. Môžeme však predpokladať, že južná hranica sídliska sa nachádza pod telesom dnešnej diaľnice D1.

Medzi rôznymi klasickými sídliskovými objektmi tohto neolitického sídliska (zásobné jamy, odpadové jamy, stavebné alebo exploatačné jamy, kolové jamy, žlaby a pod.) vynikajú najmä sústavy kolových jám, na základe ktorých bolo možné identifikovať minimálne deväť dlhých nadzemných domov (obr. 99). Vo všetkých prípadoch išlo o takmer učebnicový príklad, kedy boli na jednom mieste, resp. v jednej sídliskovej jednotke situované: 1) pôdorys domu tvorený kolovými jamami, v jednom prípade aj žlabom; 2) sídliskové jamy pozdĺž stien domu alebo v interiéri; 3) stavebná alebo exploatačná jama/ jamy väčších rozmerov. Jednotlivé zoskupenia objektov, prípadne sídliskové jednotky, boli pravidelne usporiadané vedľa seba, rešpektovali sa, situované boli na jednej vrstevnici a mali zhodnú orientáciu (SV – JZ), ktorá bola podľa terénnych pozorovaní prispôbena vetrom v tamojšej oblasti. Medzi zoskupeniami 6 a 7 dochádza k absencii prítomnosti dlhých nadzemných domov. Uvedené územie je však bohato pokryté inými (väčšími) objektmi, ktoré mohli zničiť sústavy starších kolových jám. Uvedenú hypotézu potvrdzuje tiež orientácia objektov v tomto priestore, ktorá je rovnaká ako pri objektoch situovaných popri nadzemných kolových stavbách (s výnimkou objektov enormných rozmerov). Kolové jamy, ktoré sa nachádzali mimo zoskupení 1–9, boli buď súčasťou dlhých domov, ale na

základe nálezovej situácie táto skutočnosť nemohla byť rozoznaná, alebo prislúchali k iným (menším), napr. hospodárskym, stavbám na sídlisku.

V objekte 79 boli odkryté ľudské pozostatky, ktoré však nemohli byť bližšie určené, pretože kostra bola značne fragmentovaná v dôsledku pôsobenia postdepozičných procesov. Na základe nálezovej situácie však možno tento objekt interpretovať ako pohreb v sídliskovej jame, ktorý na základe situovania v blízkosti zoskupenia 6 mohol plniť aj funkciu obety.

Zvyšné objekty na neolitickom sídlisku boli rôzne bežné sídliskové jamy, ktoré mali kvadratické, oválne, kruhové, nepravidelné pôdorysy a tiež veľkú variabilitu rozmerov.

Osídlenie zo stredoveku je reprezentované 112 objektmi (vrátane stredovekých objektov severne od D1) a preskúmaná bola pravdepodobne časť výrobného areálu. Odkrytých bolo deväť technologických pecí, ktoré mali rôznu štruktúru a stavbu. Jedna pec bola odkrytá aj severne od diaľnice, ale v tomto priestore vystupuje ako solitér. Obytný areál sa výskumom nepodarilo zistiť, ale s najväčšou pravdepodobnosťou sa nachádzal v blízkom okolí. Ďalšie objekty, ktoré boli odkryté v preskúmanej časti náleziska boli tiež rôzne jamy kruhového, oválneho, kvadratického, alebo nepravidelného pôdorysu. Väčšinou sa nachádzali v blízkosti pecí a boli súčasťou výrobných procesov.

THE RESCUE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION AT THE SITE OF SENEC DURING CONSTRUCTION OF BLATNÉ CROSSROADS. Senec (Senec district), Hriadky site, geophysical survey, rescue archaeological excavation, settlement, prehistory, Neolithic, Late Linear Pottery culture, Želiezovce group, Middle Ages, 11th–13th centuries. Finds deposited at: Pamiatkový úrad SR, Bratislava. The archaeological excavation was initiated by the reconstruction of motorway D1 in the section of Motorway D1 Senec-Blatné, Blatné crossroads (Fig. 98). The archaeological unearthing was preceded by a geophysical survey which defined 56 sectors. Archaeological features were confirmed in 46 of them. During the excavation, a Neolithic settlement with 369 features (Fig. 99–101) and a medieval settlement with 112 features (Fig. 102) were investigated. The Neolithic finds were culturally classified in the Late Linear Pottery culture and Želiezovce group. Nine above-ground stake dwellings, storage, waste and exploitation pits were uncovered. In one settlement pit, a human skeleton was found. It was impossible to evaluate the skeleton more exactly as a result of post-deposition processes. The medieval settlement is dated to the 11th–13th centuries. Part of the production area with nine technological furnaces was investigated. Other uncovered features were various pits with circular, oval, quadratic or irregular groundplans. They were located mostly near the furnaces and were involved in the production processes.

PREDSTIHOVÝ VÝSKUM V AREÁLI VOLKSWAGEN SLOVAKIA, a. s.

František Žák M a t y a s o w s z k y – Denisa D i a č i k o v á – Ladislav C h m e l o –
Michal O n t k o – Bohuslav Š e b e s t a – Jakub T a m a š k o v i č

Bratislava, časť Devínska Nová Ves (okr. Bratislava IV), poloha M ú r n i c e, geofyzikálny prieskum, predstihový a záchranný archeologický výskum, eneolit, doba bronzová, uloženie nálezov: Múzeum mesta Bratislava.

Predstihový archeologický výskum bol vyvolaný rozširovaním výrobných kapacít investorom VOLKSWAGEN SLOVAKIA. Ako prvý bol realizovaný predstihový prieskum na ploche v rozsahu celej stavby, počas ktorého bol vykonaný povrchový zber v líniiach a prieskum detektorom kovov. Predstihovým prieskumom sa nezistili žiadne doklady svedčiace o potenciálnej archeologickej lokalite. Následne bol realizovaný geofyzikálny prieskum magnetometrom. Zmeraná bola plocha o výmere takmer 9 ha. Na základe vyhodnotenia prieskumu bolo vyčlenených deväť sektorov. Po pristúpení k terénnemu archeologickému výskumu boli objekty potvrdené v piatich sektoroch (1, 5–7, 9). Celkovo bolo archeologickým výskumom preskúmaných 794,65 m² v deviatich sektoroch a odkrytých bolo šesť objektov.

Objekt 1, nachádzajúci sa v sektore 6, predstavoval zahĺbený objekt kvadratického pôdorysu so zaoblenými rohmi a stenami zvažujúcimi sa k rovnému dnu. Vo výplni objektu sa ako jediný archeologický materiál našiel jeden kus štiepanej kamennej industrie. Piesčitá vrstva podložja bola pokrytá tenkou tmavo hnedou tuhú vrstvou, pričom rovnaká vrstva objektu pokrývala. Antropogénny pôvod objektu je otázný. Objekt 2 bol odkrytý v sektore 9 a išlo o zahĺbený objekt bez archeologického kontextu a materiálu, pravdepodobne geologického, respektíve pedologického neantropogénneho pôvodu. Vo výplni zahĺbeného objektu 3, ktorý bol odkrytý v sektore 5, sa nenachádzal žiaden archeologický materiál. Na základe týchto zistení ide možno o objekt neantropogénneho, pravdepodobne

geologického alebo pedologického pôvodu, vzniknutého v dôsledku procesov inundačného pásma rieky Morava.

Objekty 4 a 5 sa nachádzali v superpozícii v sektore 7. Zahĺbený objekt 4 takmer pravidelného kvadratického pôdorysu so zaoblenými rohmi a nerovným dnom bol po svojom zániku pravdepodobne opakovane zaplavovaný. Po skrývke ornice bol na povrchu objektu nájdený atypický fragment keramiky. V juhovýchodnom rohu bola odkrytá takmer celá nádoba ležiaca na dne objektu (obr. 103). V jej okolí boli nájdené ďalšie črepy, ktoré k nej patrili. Presnú analógiu k nádobe sa nepodarilo nájsť, ale na základe výzdoby a tektoniky ju časovo zaraďujeme do eneolitu až na prelom eneolitu a doby bronzovej. Objekt 4 je porušený objektom 5, ktorý ho priečne pretínal po celej dĺžke. Objekt 5 mal lineárny tvar a orientovaný bol v smere S – J. V jeho výplni neboli nájdené žiadne archeologické nálezy. Na základe stratigrafického vzťahu objektov 4 a 5 je objekt 5 mladším. Môže ísť o recentný antropogénny zásah spojený s poľnohospodárskou činnosťou. Zahĺbený objekt 6 v sektore 1 bol bez archeologického kontextu a materiálu, pravdepodobne geologického, respektíve pedologického neantropogénneho pôvodu.

Výskumom sa podarilo získať iba 24 archeologických nálezov: keramika (nádoba a pätnásť fragmentov keramiky), tehla (4 ks); škridla (2 ks); opracovaný kameň (1 ks) a štiepaná kamenná industria (1 ks).

THE DEVELOPMENT-LED EXCAVATION IN THE AREA OF VOLKSWAGEN SLOVAKIA, a. s. Bratislava-Devínska Nová Ves (Bratislava IV district), Múrnice site, geophysical survey, development-led and rescue archaeological excavation, Eneolithic, Bronze Age. Finds deposited at: Museum of Bratislava. The development-led archaeological excavation was initiated by expanding production capacities of VOLKSWAGEN SLOVAKIA as the investor. The archaeological unearthing was preceded by a surface survey and a geophysical survey which allowed identification of nine sectors. The excavation uncovered six features, four of them are probably of geological or pedological origin. An almost complete vessel (Fig. 103) possibly datable to the Eneolithic or the turn of the Eneolithic and the Bronze Age was discovered in feature 4.

ARCHEOLOGICKÝ VÝSKUM LÍNIOVEJ STAVBY V SEREDI

František Ž á k M a t y a s o w s z k y – Denisa D i a č i k o v á – Ladislav C h m e l o –
Bohuslav Š e b e s t a – Marek Š ú t o r

S e r e ď (okr. Galanta), poloha P r ú d y, záchranný archeologický výskum, tehlová deštrukcia, nedatovateľné, uloženie nálezov: Mestské múzeum v Seredi.

Archeologický výskum v katastrálnom území obcí Sered', Horný Čepeň a Dolná Streda bol vyvolaný stavbou kanalizácie a rekonštrukciou čističky odpadových vôd. Preskúmaných bolo približne 3880 m kanalizačných rýh. V katastrálnom území mesta Sered', na polohe Prúdy, ktorá je situovaná pri križovatke ulíc Strednočepenská a Šulekovská, bolo v stavebnej jame/ryhe pre stoku "V6" zistených päť archeologických objektov. Objekty bolo možné preskúmať iba v profiloch, nakoľko boli výkopové práce realizované ešte pred príchodom archeológa. Všetky objekty boli tvorené vrstvami, kde vynikal najmä objekt 3 pozostávajúci z výraznej rozťahnutej tehlovej vrstvy. Objekty nie je možné presne datovať, pretože okrem niekoľkovaných tehál, nebol vyzdvihnutý žiadny iný archeologický materiál. Na základe získaných informácií je lokalita neurčiteľná, prípadne nesie znaky sídliskového charakteru. Možný je tiež súvis s Kaplnkou nanebovzatia Panny Márie vzdialenej približne 200 m južne od miesta nálezu. Na zvyšných úsekoch kanalizácie neboli zistené žiadne archeologické nálezy, objekty, ani situácie.

THE ARCHAEOLOGICAL EXCAVATION OF THE LINEAR STRUCTURE IN SEREĎ. Sered' (Galanta district), Prúdy site, rescue archaeological excavation, destroyed brick remains, undatable. Finds deposited at: Mestské múzeum in Sered'. The archaeological excavation in the urban areas of Sered', Horný Čepeň and Dolná Streda was initiated by the construction of the sewerage system and reconstruction of the sewage treatment plant. Five features were detected in the urban area of Sered', Prúdy site. It was impossible to date them as only unstamped bricks were retrieved by the excavation.

ROZŠÍRENIE AREÁLU SKLÁDKY ODPADOV V ZOHORI – STAVBA 3

František Žák Matyasowszky – Denisa Diačiková – Daniela Krajčiová –
Michal Ontko – Bohuslav Šebesta – Marek Šútor

Zohor (okr. Malacky), poloha Piesky, geofyzikálny prieskum, záchranný archeologický výskum, sídlisko, pravek, mladšia a neskorá doba bronzová, uloženie nálezov: Pamiatkový úrad SR, Bratislava.

Záchranný archeologický výskum bol vyvolaný rozširovaním areálu skládky odpadov v k. ú. Zohor, v okolí ktorého sú známe viaceré archeologické lokality (Elschek/Vrablec 2001; Elschek 2011; 2015). Predmetný archeologický výskum pokračoval v skúmaní sídliska, resp. sídlisk (taktiež v areáli skládky odpadov), ktoré boli odkryté severne od sídliskových objektov preskúmaných v roku 2016 a autorom sú datované do neolitu, doby bronzovej, doby laténskej, doby rímskej a do 8.–9. stor. (Elschek 2011; 2015).

Pred invazívnym archeologickým výskumom bol na ploche stavby realizovaný geofyzikálny prieskum, počas ktorého bola zameraná plocha o výmere 2,4 ha. Terénny archeologický výskum bol realizovaný formou skrývky ornice do úrovne zachytenia objektov v sektoroch, ktoré boli určené a vytýčené na základe výsledkov geofyzikálnych meraní. Na základe nálezového inventáru, ktorý je tvorený prevažne keramickými fragmentmi (obr. 104), je možné osídlenie na lokalite datovať do prechodného mohylovo-velatického stupňa Blučina-Kopčany až na začiatok mladšej doby bronzovej, staršieho úseku stredodunajských popolnicových polí v stupni Lednice-Baierdorf-Veľký Grob. Jadro osídlenia leží najpravdepodobnejšie v stupni BD s presahom do HaA. Niektoré objekty bolo možné datovať len rámcovo do praveku a niektoré nebolo možné datovať vôbec, pretože neobsahovali žiaden nálezový inventár.

Na lokalite bolo preskúmaných celkovo 51 objektov rôzneho charakteru a funkcie. Napriek extrémne nepriaznivým terénnym podmienkam (spodná voda, chladné počasie) boli všetky archeologické objekty preskúmané kompletne, okrem objektu 27, ktorý bol preskúmaný dvoma rezmi. Najpočetnejšie zastúpený typ objektov predstavujú kolové jamy. Na sídlisku možno pozorovať pozostatky dvoch, eventuálne troch nadzemných kolových stavieb, ktoré boli preskúmané: 1) v sektoroch 18 a 19 ako objekt 27; 2) v sektore 21 ako objekty 14–23 a 51; a 3) v sektore 10 ako objekty 28–31. Zvyšné kolové jamy, ktoré sa na sídlisku nachádzali boli ojedinelé, príp. sa vyskytovali vo dvojiciach. Exploatačné jamy boli odkryté v troch prípadoch: 1) sektor 2 – objekt 50, 2) sektor 6 – objekt 38 a 3) sektor 13 – objekty 33–36. Objekt 3 v sektore 34 síce obsahoval nálezy železnej strusky, ale primárne znaky výrobného objektu neniesol, pretože sa v ňom nenašiel žiadny nehnuteľný doklad výrobnnej činnosti. Preto nie je isté, či bola železná struska nájdená *in situ* alebo ako neskoršia intrúzia.

Na lokalite boli početne odkryté tiež rôzne zásobné a/alebo odpadové jamy kruhového, oválneho, príp. nepravidelného pôdorysu s rovným, schodíkovitým, alebo konvexným profilom. Rozmiestnené boli rovnomerne po celej ploche. V sektore 5 boli objavené tri objekty menších rozmerov – objekty 43, 44 a 45. V objekte 43 bola vykopaná takmer celá nádoba aj s menšími kostičkami vo výplni nádoby. Žiadne iné nálezy sa v hrobe nenachádzali. Objekty 44 a 45 boli bez nálezov a pravdepodobne ide o kolové jamy. Pokiaľ by boli súvisiace s objektom 43, tak je možné hypoteticky uvažovať aj o kenotafoch.

Počas archeologického výskumu bolo celkovo vyzdvihnutých 1105 nálezov: hlinený predmet (pražnica?), zrnotierka, keramické fragmenty, mazanica, bronzová pracka, železná struska a i.

Literatúra

Elschek 2011 – K. Elschek: Veľkoplošný záchranný výskum v areáli A.S.A. Zohor. *AVANS* 2008, 2011, 85–87.

Elschek 2015 – K. Elschek: Pokračovanie záchranného výskumu v areáli A.S.A. Zohor v roku 2010. *AVANS* 2010, 2015, 74–77.

Elschek/Vrablec 2001 – K. Elschek/ M. Vrablec: Systematický celoplošný prieskum katastra obce Zohor. *AVANS* 2000, 2001, 60–67.

EXTENSION OF THE LANDFILL SITE AREA IN ZOHOR – STRUCTURE 3. Zohor (Malacky district), Piesky site, geophysical survey, rescue excavation, settlement, prehistory, Late and Final Bronze Age. Finds deposited at: Pamiatkový úrad SR, Bratislava. The rescue archaeological excavation was initiated by extension of the landfill site in the urban area of Zohor. The archaeological unearthing was preceded by a geophysical survey which allowed to define 41 sectors. The excavation documented 51 features which can be roughly dated to the Bronze Age.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM PRI VÝSTAVBE PREDAJNE COOP JEDNOTA V BÍŇI

František Žák Matyasowszky – Denisa Diačiková – Michal Ontko –
Bohuslav Šebesta – Marek Šutor

Bíňa (okr. Nové Zámky), intravilán, záchranný archeologický výskum, doba bronzová, 14.–15. stor., uloženie nálezov: Múzeum Jána Thaina v Nových Zámkoch.

Záchranný archeologický výskum bol vyvolaný výstavbou predajne COOP Jednota a s ňou súvisiacich stavebných objektov (parkovisko, inžinierske siete). Predmetná plocha sa nachádza v areáli stredovekého hradiska vyhláseného za NKP. Do začatia terénnych prác stála na mieste stavby budova bývalej školy postavenej v 19. stor., ktorej základy v niektorých prípadoch narušovali zistené archeologické situácie.

Pred začiatkom stavebných prác boli vyhlbené dve pozdĺžne archeologické sondy s celkovou dĺžkou 61,09 m (SI: 37,06 × 1,50 m; SII: 24,03 × 1,40 m). Následne bol realizovaný monitoring výkopových prác základových rýh a výkopov pre inžinierske siete. Preskúmané boli základové ryhy predajne s dĺžkou 517,22 m, päťnásť zemných rýh pre inžinierske siete s celkovou dĺžkou 510,67 m a jeden výkop o dĺžke 6,55 m. Prítomnosť archeologických objektov bola potvrdená iba v sonde I. Sonda II bola negatívna a jej steny boli čiastočne narušené vedením starších inžinierskych sietí.

Sonda I priečne pretínala teleso zemného valu (objekt 1), tvoreného kompaktnou tmavou hnedo-čiernou hlinitou vrstvou. Val mal v profile charakteristický, od základne sa postupne zužujúci priebeh až k mierne hrotitej korune, ktorá bola čiastočne poškodená novovekými zásahmi. Za dôležité zistenie možno považovať prítomnosť negatívov lôžok, ktoré predstavujú pravdepodobne pozostatky drevených konštrukčných prvkov zapustených do valu (palisády?). Boli badateľné na dne sondy, kde mali šikmý priebeh a zapustené boli hlbšie než objekt 1. Val bol v dvoch miestach čiastočne narušený vedením inžinierskych sietí a jamou vyplnenou novovekým stavebným odpadom označenou ako objekt 2.

Objekt 3 (ryha I), 4 (ryha II), 5 (ryha III) a 8 (výkop) objavené pri následnom sledovaní výkopov základových rýh predstavujú spoločne s objektom 1 jedinú štruktúru – val, ktorého priebeh, resp. pokračovanie je zachytené v jednotlivých výkopoch. Na základe týchto zistení možno povedať, že val na skúmanej ploche prebieha v smere SZZ – JV, pričom v niektorých miestach je narušený neskoršími zásahmi. Objekty 6 a 7, objavené v ryhe XIV, pripomínajú tvarom sídliskové jamy, z ich výplne však nepochádza žiaden archeologický materiál a ich časové zaradenie ako aj vzťah k valu sú teda otáznne. Objekt 9, nachádzajúci sa v ryhe XV, predstavuje solitérnu kolovú jamu bez možnosti časového zaradenia.

V ryhách I–III, XIII a čiastočne v sonde I sa v hĺbke 90–140 cm vyskytovala kompaktná hnedo-čierna hlinitá vrstva, do ktorej bol v niektorých miestach zapustený val. Vzhľadom na jej plošný rozsah, charakter a výplň, ktorá je totožná s výplňou telesa valu by mohlo ísť o pochôdzkovú úroveň, resp. o umelo vytvorenú planírku.

Archeologickým výskumom bol vyzdvihnutý keramický materiál zmiešaného charakteru (obr. 105). Nepočetný a málo výrazný keramický materiál pochádzajúci zo začisťovania objektov 1 a 3 neposkytuje priestor pre hlbšie chronologické úvahy, postačuje však na rámcové datovanie daných objektov, resp. ich prestavieb do obdobia 14.–15. stor. O pravekom osídlení polohy svedčí niekoľko keramických črepov objavených pri povrchovom prieskume a sondážnom výskume, ktoré boli priradené kultúrnemu komplexu stredodunajských popolnicových polí.

THE RESCUE EXCAVATION DURING THE CONSTRUCTION OF THE COOP JEDNOTA SHOP IN BÍŇA. Bíňa (Nové Zámky district), urban area, rescue excavation, Bronze Age, 14th–15th centuries. Finds deposited at: Múzeum Jána Thaina in Nové Zámky. The rescue archaeological excavation was initiated by the construction of the COOP Jednota shop and associated structures (car park, utilities) in the urban area of the village of Bíňa. Before the terrain works started, an old school building from the 19th century had been situated in the area. The old structure's foundations disturbed the detected archaeological contexts in some places. The archaeological excavation was executed in form of two longitudinal trenches and expert supervision during the excavation of the shop's foundations and utilities. Part of the body of a rampart and other features of settlement character (nine features in total) were uncovered. The discovered archaeological feature can be dated to the Middle-Danube Urnfield period and the 14th–15th centuries.

ZÁCHRANNÝ VÝSKUM NA GERULATSKEJ ULICI V RUSOVCIACH

František Žák Matyasowszky – Denisa Diačiková – Michal Ontko –
Bohuslav Šebesta – Jakub Tamaškovič

Bratislava, časť Rusovce (okr. Bratislava V), Gerulatská ulica, záchranný archeologický výskum, doba rímska, novovek, uloženie nálezov: Múzeum mesta Bratislava.

Podnetom pre záchranný archeologický výskum boli zemné práce pri hĺbení líniovej stavby a s ňou súvisiacich výkopov na Gerulatskej ulici, ktorá zasahuje k areálu kastela Gerulata z doby rímskej. Predmetom výskumu boli dve ryhy (Ryha 1, Ryha 2) a päť malých plošných výkopov (Výkop 1–5). Celková dĺžka líniového odkrývania bola 214 m (Ryha 1–180 m, Ryha 2–34 m). Šírka oboch rýh bola približne 0,4 m. Priemerná hĺbka Ryhy 1 bola 0,8 m, Ryhy 2 0,6 m. Hĺbka všetkých výkopov bola 1 m. Umiestnené boli pozdĺž Ryhy 1.

Zistených bolo desať objektov. Vzhľadom na charakter stavby bolo možné v pôdoryse zdokumentovať len štyri objekty (objekt 1, objekt 5, objekt 6 a objekt 10), ostatné boli zachytené v profiloch. Všetky objekty sa nachádzali v priestore kastela z doby rímskej. Objekt 1 predstavoval čiastočne deštruovaný kamennomaltový múr s hrúbkou 410 cm, ktorý je datovaný do doby rímskej. Teleso múru sa objavovalo od hĺbky 30 cm od súčasného povrchu. Odkrytá horná časť múru bola evidentne porušená ďalšími mladšími zásahmi, pričom sa na nej v troch miestach zachovala súvislá horizontálna vrstva malty. Funkčne plnil úlohu obvodového múru kastela, pričom orientovaný bol v smere S – J. Pravdepodobne patril k mladším stavebným fázam datovaným do poslednej tretiny 3. stor. n. l. (3. alebo 4. fáza kastela). Objekt 2 predstavoval kamennomaltový múr porušený mladšími zásahmi, ktoré zničili jeho vrchnú časť. Objekt nebol zistený v pôdoryse ryhy, odkrytý bol len v profile SV – JZ, čo je spôsobené orientáciou samotného múru a ryhy. Z týchto dôvodov nebolo možné zistiť hrúbku múru.

Tehlová murovaná stena s čiastočne zachovaným lícovaním bola označená ako objekt 3. Bola doložená v profile SV – JZ, do protiľahlého profilu už nezasahovala. Z juhozápadnej strany k murivu prilieha tmavá hlinitá vrstva obsahujúca väčšie množstvo kostených fragmentov. Pravdepodobne ide o steny novovekej pivnice. Vrstva s obsahom kostí môže súvisieť s pochovávaním v okolí kostola sv. Márie Magdalény postavenom v druhej polovici 17. stor. Je nepravdepodobné, že by išlo o uzavretý nálezový celok – hrob, keďže kosti neboli v anatomickej polohe, boli značne poškodené a rozlámané na malé fragmenty.

Objekt 4 bol zachytený v profile Z – V a predstavuje súvislú vrstvu vápennej drte a hrúd s dĺžkou 630 cm. Steny klesajú pomerne strmo k rovnému dnu, ktoré je v hĺbke 100 cm od dnešného povrchu. Zo západnej strany bol objekt porušený mladšími zásahmi. Z výplne nepochádza žiaden materiál. Vzhľadom na tvar objektu a výplň pozostávajúcu zo stavebného odpadu ide o vápennú, respektíve odpadovú jamu patriacu pravdepodobne do novoveku.

Ako objekt 5 bola označená vápenato-hlinitá vrstva so sporadickým výskytom uhlíkov. Vrstva bola porušená kamenným blokom opracovaným do tvaru pravidelného valca vysokého 51 cm a priemerom 44 cm. Vrchná plocha bloku je zarovnaná a približne v jej strede je vytesaná obdĺžniková priehlbina s rozmermi 10 × 13 cm a hĺbkou 4 cm. Bol objavený vo vertikálnej vyrovnanej polohe. Opísaný kamenný valec je pravdepodobne mílnik z doby rímskej (obr. 97: 1). Analogický nález k mílniku v Ryhe 1 bol objavený v roku 2007 v polohe Irkutská ulica, parcela 186/1 (Kovács/Schmidtová 2011, 311–318). Až do nálezu mílnika z objektu 5 popisovaného výskumu bol nález z Irkutskej ulice jediným nájdeným mílnikom, ktorý bol postavený na dnešnom území Slovenska (porovnaj Kovács/Schmidtová 2011, 316).

Objekt 6 tvorila vrstva pozostávajúca zo štyroch kontextov: a) súvislá vrstva žltobielej maltoviny, b) vrstva nalámaných tehál (tegúl) v sivej kompaktnej a tuhej ílovito-hlinitéj zemine, c) svetlosivá hlinitoštrková vrstva d) svetlá sivohnedá kompaktná ílovito-hlinitá vrstva. Zo stratigrafického hľadiska sú popísané vrstvy uložené na sebe, pričom najvrchnejšou je vrstva žltobielej maltoviny. Táto vrstva je pravdepodobne deštrukciou steny, keďže sa pri jej začisťovaní našiel fragment maľovanej omietky. Ostatné vrstvy môžu súvisieť s podlahovými úpravami – niveláciami povrchu, čomu by zodpovedalo druhotné použitie (nalámaných) tehál (tegúl). Na základe použitia tehál z doby rímskej a umiestnenia objektu vo vnútornej ploche kastela je objekt datovaný do doby rímskej. Objekt 7 bol doložený v profile Z – V. Tvorila ho tmavá čierna hlinitá vrstva. Vo vrstve sa nachádzal fragment kosti. Objekt môže súvisieť s pochovávaním v okolí kostola sv. Márie Magdalény postavenom v druhej polovici 17. stor. Pravdepodobne nešlo o hrob.

Počas monitorovania výkopových prác v Ryhe 2 neboli zistené žiadne archeologické nálezy, objekty, alebo situácie. Rozmery Výkopu 1 boli 1,1 × 1,4 m. Neboli v ňom zistené žiadne archeologické nálezy,

objekty, alebo situácie. Rozmery Výkopu 2 boli 1 × 1,4 m. V profiloch Z – V, J – S a S – J bol zistený tehlový murovaný priestor, označený ako objekt 8. Spolu s objektom 3 tvorí jednu štruktúru, a to novoveký murovaný pivničný priestor. Výkop 3 mal nepravidelný pôdorys (0,45–1,2 m × 0,9 m). V profile S – J sa nachádzal objekt 9, ktorý predstavoval kamenný-maltový múr, kde ako spojivo slúžila malta svetlej sivej farby. Do výkopu zasahoval len malou časťou, čo znemožnilo jeho podrobnejší popis a datovanie.

Výkop 4 mal rozmery 1 × 1 m. Nachádzal sa v ňom objekt 10, ktorý predstavovala maltovo-štrková vrstva uložená na vrstve fragmentov tehál (tegúl). Výkop 4 sa napájal na Ryhu 1 v mieste, kde bol odkrytý objekt 6. Vzhľadom na rovnaký charakter vrstiev v ryhe aj výkope môžeme objekty 6 a objekt 10 považovať za jeden celok. Rozmery Výkopu 5 boli 1 × 1 m. Neboli v ňom zistené žiadne archeologické nálezy, objekty, alebo situácie.

Archeologickým výskumom bolo vyzdvihnutých 40 nálezov: mílnik (obr. 97: 1), rímske mince (obr. 97: 2–5), keramika (obr. 97: 6), stavebná keramika, pracka, gombík, fajka a i.

Literatúra

Kovács/Schmidtová 2011 – P. Kovács/J. Schmidtová: Rímsky mílnik z Gerulaty. *Slovenská archeológia* 59, 2011, 311–318.

THE RESCUE EXCAVATION IN GERULATSKÁ STREET IN RUSOVCE. Bratislava-Rusovce (Bratislava V district), Gerulatská street, rescue excavation, Roman period, Postmedieval period. Finds deposited at: Museum of Bratislava. The rescue archaeological excavation was initiated by earthworks during the excavation of the linear structure and associated excavations in Gerulatská street which reaches the area of the Gerulata castellum from the Roman period. Ten archaeological features were found and they can be dated to the Roman period and the Postmedieval period. A milestone from the Roman period, Roman coins and other finds were also discovered.

ZÁCHRANNÉ VÝSKUMY SPOLOČNOSTI PAMARCH, s. r. o., V ROKU 2015

Ondrej Ž a á r

1. T r n a v a (okr. Trnava), Ulica Vajanského, parc. č. 800/1 a 8006/2, mestské opevnenie, sídlisko, kultúra s mladou lineárnou keramikou a železovská skupina. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

Archeologický výskum sa konal v súvislosti s výstavbou vedenia optických sietí pre školy v Trnave (projekt Digitálne učivo na dosah) vo viacerých mestských častiach. Doklady pravekého osídlenia sa našli na Ulici Vajanského a v Bernolákovom sade na parcelách parc. č. 800/1 a 8006/2. Kultúrna vrstva bez objektov sa zistila v dvoch vyhlbených sondách, ktoré mali za cieľ zistenie hĺbky základového muriva mestského opevnenia v tejto časti mestského centra. Zároveň sondy slúžili ako štartovacie jamy pre podvrtnutie hradieb. V sondách sa pod základmi múra mestského opevnenia zdokumentoval zemný val, do ktorého boli pôvodne vyhlbené základy opevnenia. Val tvorila vrstva hrubá 40–60 cm, zložená z tenkých vrstvičiek hnedej hliny, premiešanej so žltými hrudkami spráše a vrstvičiek čistej žltej spráše. Podľa odhalených základov múrov je zrejmé, že táto časť bola v minulosti zasypaná a terén bol vyšší o cca 120 cm. V dnešnej dobe ležia hradby v tomto úseku opevnenia na povrchu terénu a základové murivo nesiahajú pod zem. Pod valom sa nachádzal pôvodný terén, ktorý tvorila tmavohnedá až čierna kompaktná hlina a bola zreteľne oddeliteľná od nadložných vrstiev. V nej sa nachádzala antropogénna vrstva z obdobia kultúry s mladou lineárnou keramikou a železovskej skupiny. Bola pochovaná pod násypom a ležala v hĺbke cca 80 cm pod dnešným povrchom. V rámci sond sa, vzhľadom na zistenie úplne odhalených základov múru, nepokračovalo do väčších hĺbok ako bolo potrebné pre toto zistenie a overenie situácie pod múrom. Preto nie je známa spodná hranica kultúrnej vrstvy s archeologickými nálezmi. V sondách sa našlo spolu 74 nálezov keramiky a zvieracích kostí, datovaných do kultúry s mladou lineárnou keramikou a železovskej skupiny (obr. 106).

2. V e ľ k é Z á l u ž i e (okr. Nitra), poloha Ď u r i h o s a d, ulica Pod kaštieľom, parc. č. 2566/11, 2566/15, sídlisko, pravek(?), doba rímska. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

Archeologickým výskumom sa konal formou sledovania zemných prác na stavbe elektrickej prípojky a ploche trafostanice k výrobnéj hale. Zistili sa doklady osídlenia z obdobia bližšie nedatovaného praveku(?) a z doby rímskej. Nálezy pochádzajú z juhovýchodnej časti stavby, zo severného konca

východnej časti elektrickej ryhy tesne pri trafostanici a z plochy trafostanice. Na konci elektrickej ryhy sa našiel prerezaný zahĺbený objekt s tmavohnedým zásypom, v ktorom sa našli črepy a mazanica datované do doby rímskej. Na susednej ploche trafostanice ležala pod ornitou tenká kultúrna vrstva s nálezmi z obdobia neurčeného praveku(?) a doby rímskej. Plocha sa znížila na úroveň sprašového podlažia do hĺbky cca 80–90 cm. V severnom a južnom profile ako aj na ploche sa zistili štyri novoveké (recentné) ryhy a jeden kvadratický objekt, ktorý pravdepodobne súvisí s výkopom niektorej z rýh. Spolu sa našlo šesť fragmentov keramiky, šesť fragmentov mazanice a dve zvieracie kosti. Zachytené nálezy súvisia s evidovanou lokalitou v tejto polohe, ktorej veľká časť sa preskúmala na opačnej strane cesty.

RESCUE EXCAVATIONS OF PAMARCH, s. r. o., COMPANY IN 2015. In 2015, two sites were discovered and documented during rescue archaeological excavations carried out by PAMARCH, s. r. o. company.

1. *Trnava* (Trnava district), Ulica Vajanského street, plots no. 800/1 and 8006/2, town fortification, settlement, Late Linear Pottery culture and Želiezovce group. Finds deposited at: PAMARCH, s. r. o., Nitra. During excavation of trenches/starting pits for under-drilling of the town fortification's wall, a cultural layer without immovable features was found. 74 finds of pottery and animal bones in total were discovered in the layer (Fig. 106).

2. *Veľké Zálužie* (Nitra district), Ďuriho sad site, ulica Pod kaštieľom street, plots no. 2566/11, 2566/15, settlement, prehistory (?), Roman period. Finds deposited at: PAMARCH, s. r. o., Nitra. As part of supervision of the excavation for construction of an electricity connector and transformer substation, six features were found – five of the postmedieval-recent origin and one feature can be dated to the Roman period. Six fragments of pottery from prehistory(?) and Roman period were found, together with six fragments of daub and two animal bones. The detected finds are associated with the locality recorded at this site; its considerable part was investigated on the opposite side of the road.

SÍDLISKOVÉ NÁLEZY Z DOBY LATÉNSKEJ Z KÁLNICE

Ondrej Ž a á r – Ľubica Ž a á r o v á

K á l n i c a (okr. Nové Mesto nad Váhom), intravilán, č. domu 191, parc. č. 3654/6, sídliskové nálezy, doba laténska. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

Počas finálnych výkopov prebiehajúcej rekonštrukcie domu č. 191 sa pri výkope ryhy pre uloženie rúry odvodnenia dažďovej riny našlo doteraz neevidované laténske sídlisko. Artefakty sa našli na dne ryhy v hĺbke 80–100 cm. Ide o 64 artefaktov, z toho 48 fragmentov keramiky (obr. 107), štrnásť zlomkov mazanice, fragment kovovej trosky a jeden fragment brúseného kameňa. Na základe fragmentov keramiky datujeme nálezy do doby laténskej. V materiáli sa okrem črepov s prímiesou grafitu našli črepy zdobené zvislým hrebeňovaním a okraje črepov typické pre dobu laténsku. Pamiatkový dohľad, vzhľadom na doterajšiu absenciu nálezov v tejto časti obce, nebol predpísaný. Archeologické objekty sa v profiloch nečrtali. Kultúrna vrstva nebola dobre viditeľná, javila sa mierne tmavšia hnedá ako vrstva nad ňou. Spodná hranica vrstvy sa nezachytila, pokračovala pod dno výkopu. Vzhľadom na početné terénne úpravy v minulosti je predpokladaná lokalita zachovaná iba v cca 5–6 m dlhom páse pred domom (predzáhradka a svah pred domom), prípadne na druhej strane ulice na brehu Kálnického potoka. Zadná časť (dvor) a záhrada domu boli v minulosti (zhruba v 80. a 90. rokoch) znížené cca o 2 m až do ílovitého podlažia, takže v dnešnej dobe je tento terén archeologicky negatívny.

SETTLEMENT FINDS FROM THE LATÈNE PERIOD FROM KÁLNICA. Kálnica (Nové Mesto nad Váhom district), urban area site, house no. 191, plot no. 3654/6, settlement finds, LaTène period. Finds deposited at: PAMARCH, s. r. o., Nitra. During the last excavations during the reconstruction of residential house no. 191, a previously unrecorded settlement from the LaTène period was discovered. There are 64 artifacts – 48 fragments of pottery (Fig. 107), 14 pieces of daub, fragment of metal slag and fragment of a polished stone.

PALEOLITICKÝ VÝSKUM V DOLNOM SRNÍ

Ondrej Ž a á r – Ľubica Ž a á r o v á – Adrián N e m e r g u t⁵⁰

D o l n é S r n i e (okr. Nové Mesto nad Váhom), poloha N a k o p a n i c i a c h p r o t i h á j u, sídliská, včasná fáza mladého paleolitu, gravettienska kultúra. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

Skupina paleolitických lokalít v Dolnom Srní je známa z povrchových zberov od roku 1998, kedy sa tu našli prvé dve polohy – Na kopaniciach proti háju 1 a 2 (ďalej NKPH). Krátky článok o povrchových zberoch, kde boli polohy chybné označené Na lánoch 1 a 2, bol publikovaný v roku 2015 (Žaár *et al.* 2015, 248). Neskôr boli objavené ďalšie dve polohy, ktoré ležia južnejšie a boli označené ako polohy Na kopaniciach proti háju 3 a Na kopaniciach I. Vzhľadom na to, že nálezy z povrchových zberov neprišli vhodne datovacie prvky, urobila sa na prvých troch polohách sondáž. Výskumom na polohách Na kopaniciach proti háju 1 – 3 sa podarilo potvrdiť existenciu porušených kultúrnych vrstiev na každej polohe s rôznou intenzitou. Zároveň sa detailnejšie preskúmali plochy všetkých troch polôh a získali sa nálezy, ktoré pomohli presnejšie datovať lokality. S istotou môžeme tvrdiť, že všetky tri polohy je možné datovať do obdobia mladého paleolitu. Polohy 1 a 2 je možné zaradiť najskôr do jeho včasnej fázy a polohu 3 môžeme na základe fragmentu „hrotu s vrubom“ (obr. 109: 11) zaradiť do obdobia gravettienskej kultúry. I keď sa na každej polohe potvrdila kultúrna vrstva aspoň v jednej sonde (NKPH 1 – Sondy 1–4, NKPH 2 – Sonda 1, NKPH 3 – Sonda 3), typologická skladba nálezov je nevýrazná. Okrem fragmentov jadier a neopracovaných čepeľí sa v sondách nenašli žiadne výraznejšie artefakty. Zaujímavým je aj fakt, že zo sond nepochádza ani jeden nález artefaktu z SGS (silicít glaciogénnych sedimentov), ktorých sa na povrchu počas posledných prieskumov našlo hlavne na polohe NKPH 3 viac kusov.

Skúmané lokality ležia severovýchodne od obce Dolné Srnie, v sedle medzi kopcami Hradisko v katastri Dolného Srnia a Dúbravka v katastri Moravského Lieskového na miestnej polohe Na kopaniciach proti háju a Pod hradiskom (obr. 110). Stredy lokalít ležia v nadmorských výškach: Na kopaniciach proti háju 1 (Na lánoch 1) – 258,0 m n. m., Na kopaniciach proti háju 2 (Pod hradiskom) – 268,4 m n. m. a Na kopaniciach proti háju 3 – 250,2 m n. m.

a) Na kopaniciach protiháju 1, sídlisko, včasná fáza mladého paleolitu.

Prvá poloha je doteraz najbohatšia, čo sa týka počtu nálezov z povrchových prieskumov (Obr. 108: 11–18). Na lokalite sa preskúmali štyri sondy s rozmermi 200 × 70 cm. Prvá sonda sa preskúmala do hĺbky 120 cm a našlo sa v nej spolu dvanásť artefaktov. Ležali sporadicky roztrúsené v hĺbke od 53 do 112 cm. Z typologického hľadiska ide o úštepky a fragmenty úštepov z rádiolaritu. Sonda 2 mala maximálnu hĺbku 130 cm a bola to najhlbšia sonda na výskume. Našlo sa v nej devätnásť nálezov, z toho šesťnásť štiepaných artefaktov z rádiolaritu, dva fragmenty červeného farbiva a jeden okruhliak z pieskovca. Tretia sonda sa preskúmala do hĺbky 100 cm a našlo sa v nej pätnásť artefaktov v hĺbke od 56 do 92 cm. Najslubnejšou sondou je sonda 4, v ktorej sa podarilo nájsť zachovalejšiu kultúrnu vrstvu s väčším počtom nálezov z rádiolaritu (66 artefaktov). Ide opäť o úštepky a fragmenty úštepov. V minimálnej miere sa objavili fragmenty jadier a neopracované čepeľky. Sonda sa preskúmala do hĺbky 95 cm. Väčší počet nálezov poukazuje na to, že centrum lokality je v tomto priestore a rozptyl artefaktov v ornici smerom na západ je spôsobený rozorávaním kultúrnej vrstvy. Rovnako vrstva sprašovitej hlíny vykazuje menší posun a nie je natoľko porušená ako v ostatných sondách (1–3) ležiacich západnejšie. Na základe stratigrafickej situácie je možné potvrdiť mladopaleolitický vek všetkých nálezov zo sond 1–4, na základe typológie ide najskôr o včasný mladý paleolit (obr. 108: 1–10). Sonda 4 sa z časových dôvodov nedoskúmala, na dno sa uložila plastová fólia a sonda sa dočasne zasypala pre doskúmanie v ďalšej sezóne výskumu.

b) Na kopaniciach proti háju 2 (Pod hradiskom), sídlisko, včasná fáza mladého paleolitu.

Druhé nálezisko, ležiace najvýchodnejšie zo všetkých (obr. 110) sa preskúmalo iba v malej miere a to jednou sondou. Našlo sa v nej iba šesť artefaktov z rádiolaritu (obr. 109: 1–3), ktoré ležali v hĺbke 45–68 cm a to vo vrstve svahoviny. Vzhľadom na minimálny počet nálezov a nevhodnú geologickú situáciu sa táto sonda zdokumentovala a ukončila v hĺbke 98 cm. Povrchovými prieskumami na polohe NKPH 2 sa podarilo rozšíriť kolekciu nálezov (obr. 109: 4–7), čím sa zvýšil význam tejto doteraz veľmi malej lokality a zároveň sa potvrdilo jej datovanie do mladého paleolitu, pravdepodobne do jeho včasnej fázy. Zároveň sa zistil jej väčší rozptyl dolu svahom smerom na západ.

⁵⁰ Príspevok vznikol v rámci projektu VEGA 2/0101/19.

c) Na kopaniciach proti háju 3, sídlisko, gravettienska kultúra.

Tretia poloha, ktorá leží východne od polohy NKPH 1 (obr. 110) sa našla ako posledná, doteraz však priniesla najlepšie datovateľné nálezy štiepanej industrie (obr. 109: 8–16). Povrchovým zberom sa tu našlo viac kusov SGS, medzi nimi hlavne fragment „hrotu s vrubom“, ktorý radí lokalitu do gravettienskej kultúry (obr. 109: 11). Vyhĺbilo sa tu päť sond s rozmermi 100 × 100 cm a hĺbkami od 80 do 110 cm. Sondy 1, 2, 4 a 5 boli negatívne, nenašli sa v nich žiadne artefakty. Jedinou pozitívnou sondou na tejto polohe bola sonda 3, v ktorej sa v hĺbke 80–82 cm našlo päť artefaktov z rádiolaritu, jeden okruhliak (podložka?) z pieskovca a šesť fragmentov pieskovcovej platničky alebo okruhliaka (obr. 109: 14–16). Vzhľadom na stratigrafiu a morfológiu svahu a plošiny na ňom ako aj charakter nálezov a suroviny je možné, že táto koncentrácia nálezov nemusí súvisieť s povrchovými nálezmi na danej polohe NKPH 3, ale s postdepozíčnými procesmi na polohe NKPH 1, ktorá je veľmi pravdepodobne staršia.

Nálezy sa vo všetkých sondách na všetkých troch polohách okrem sondy 1 na polohe NKPH 2 našli v žltej sprašovej hline, ktorá ležala pod žltlooranžovou svahovinou rôznej hrúbky. V sonde 2 na polohe NKPH 1 žltlooranžová svahovina chýbala a bola nahradená mozaikovitou žltou sprašovou hlinou, ktorá poukazuje na značný posun vrstvy. Celkovo je posun – porušenie vrstiev soliflukciou viditeľný vo všetkých sondách vo väčšej či menšej miere. Najmenej zreteľne sa ukazuje v sonde 4 na polohe NKPH 1.

Literatúra

Žaár et al. 2015 – O. Žaár/L. Blašková/M. Vlačíky/M. Bielich – Povrchový prieskum na strednom a dolnom Považí. AVANS 2010, 2015, 246–251.

THE PALEOLITHIC EXCAVATION IN DOLNÉ SRNIE. Dolné Srnie (Nové Mesto nad Váhom district), Na kopaniciach proti háju (NKPH) site, settlements, early phase of the Late Paleolithic, Gravettian culture. Finds deposited at: PAMARCH, s. r. o., Nitra. The excavation in Dolné Srnie was carried out at the local site of Na kopaniciach proti háju. A group of late Paleolithic sites was recorded by surface collections from 1998 (Žaár et al. 2015, 248). The studied sites are located northeast of the village of Dolné Srnie, in the saddle between the hills of Hradisko in the urban area of Dolné Srnie and the urban area of Moravské Lieskové, local sites called Na kopaniciach proti háju and Pod hradiskom (Fig. 110). Archaeological trenches were carried out at three sites – Na kopaniciach proti háju 1, Na kopaniciach proti háju 2 (Pod hradiskom) and Na kopaniciach proti háju 3. 10 trenches were excavated, four of them at NKPH 1 site, one at NKPH 2 site and five at NKPH 3. Based on the results of the analysis of the chipped lithic industry from the trenches and surface surveys, first two sites can be dated to the early phase of the Late Paleolithic and site NKPH 3 can be dated to the Gravettian culture.

ZÁCHRANNÉ VÝSKUMY SPOLOČNOSTI PAMARCH, s. r. o.

Ondrej Ž a á r – Ľubica Ž a á r o v á – Róbert Ö l v e c k y

1. B o j n i c e (okr. Prievidza), Zámok a okolie, Ulica Cintorínska, záchranný výskum, mestské opevnenie, sídliskové nálezy, novovek, 18.–20. stor. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

Archeologický výskum sa realizoval ako dohľad pri výkopoch v rámci sanácie múrov veže mestského opevnenia za účelom odstránenia vlhnutia stien veže a odvedenia dažďovej vody do kanalizácie. Vyhĺbili sa tri výkopy, označené ako sondy 1–3 (obr. 112).

V sonde 1 umiestnenej na severovýchodnej strane veže sa našlo spolu 74 nálezov, z toho 65 fragmentov keramiky, štyri fragmenty zvieracích kostí a päť fragmentov železných predmetov. Keramika je z väčšej časti rôznofarebne glazovaná, datovaná do novoveku, pravdepodobne 18.–20. stor., väčšina však 20. stor. Medzi železnými predmetmi boli štyri kince a jedna časť kovania čížmy. Všetky nálezy sa našli v hĺbke 20–45 cm v premiešanej vrstve hnedej hliny s brizolitom na malom úseku výkopu ryhy v severozápadnej časti sondy, na metri 1–1,6 v mieste rozšírenej plochy.

Sonda 2 ležala na severozápadnej strane veže, mala dĺžku 14 m a našlo sa v nej deväť fragmentov novovekej keramiky a tri fragmenty zvieracích kostí. Nálezy pochádzajú z tmavej hlinitej vrstvy pod kamenistou a štrkovou navážkou cesty. Keramiku možno datovať pravdepodobne do 19.–20. stor.

Sonda 3 bola situovaná na juhozápadnej strane veže. Keďže bola veľmi plytká (cca 35–40 cm) a väčšinu jej zásypu do 20–25 cm tvoril podkladový brizolit pre zámkovú dlažbu, nenašli sa v nej žiadne archeologické nálezy. Výskumom sa ďalej zistilo, že oporný múr na severnom konci severozápadnej steny veže je postavený

z novovekých tehál (20. stor.). Tento múr vznikol pravdepodobne v čase odstraňovania múru mestských hradieb v 20. stor. pre novú prístupovú cestu do mesta (dnes ulica Zámok a okolie). Hradba bola v tom čase zbúraná, alebo rozobraná. Účelom výskumu bolo zistiť zachovanie základov hradby pod násypom cesty, čo sa nepotvrdilo. Počas výstavby cesty bol múr vybraný aj so základmi a nezostal po ňom ani viditeľný negatív. Malú možnosť identifikácie poskytuje kamenné lôžko s maltou na povrchu v spodných cca 15–20 cm oporného múru veže, ktoré bolo viditeľné v juhovýchodnom profile sondy 2. Je možné, že ide o zvyšok základov pôvodného rozobratého múru opevnenia, na ktorom sa oporný šikmý múr dostaval z tehál.

2. B o l e r á z (okr. Trnava), poloha Z á h u m e n i c e, povrchové nálezy, novovek. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

Archeologický výskum bol vyvolaný stavbou „IBV Dolina“ v juhozápadnej časti intravilánu obce. Našli sa tu ojedinelé nálezy keramiky z obdobia novoveku, ktoré boli roztrúsené po celej ploche stavby bez zjavnej koncentrácie.

3. B r a t i s l a v a, časť R u s o v c e (okr. Bratislava V), Balkánska ulica č. 41, záchranný výskum, sídlisko, novovek. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

Počas archeologického výskumu (od 26. 7. do 12. 10. 2016) pri stavbe rodinného domu v Rusovciach (parc. č. 1000, 999/2) sa identifikovali tri zahĺbené archeologické objekty. Išlo o jamy, ktoré sa zachytili v profiloch a na dne základových pásov. Novostavba sa realizovala v zadnej časti pozemku, ktorá sa v minulosti využívala ako záhrada. Objekty 1 a 3 možno na základe archeologického materiálu datovať do novoveku (17.–19. stor.). Z objektu 2 nepochádza žiadny nález. Na základe podobnej konzistencie výplne objektov sa však možno domnievať, že ide tiež o novoveký objekt.

4. L e v i c e (okr. Levice), Koháryho ulica, poloha P o d k u s o u h o r o u / K r í Ź n y v r c h, záchranný výskum, sídlisko, pravek, doba laténska. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

Archeologickým výskumom a sledovaním zemných prác v súvislosti s výkopovými prácami pre požiarnu nádrž a ryhu pre infraštruktúru na stavbe „Stolar Centrum“ sa našli doklady osídlenia z obdobia praveku a z doby laténskej. Nálezy pochádzajú výlučne z výkopu jamy pre požiarnu nádrž, ktorá ležala v severnej časti stavby. Napriek tomu, že v čase obhliadky daných výkopov bola už základová doska stavby haly dokončená, je takmer isté, že pri výkopoch pre základy stavby neboli porušené archeologické situácie. Tie, ako sa ukázalo vo výkope požiarnej nádrže, sú pochované pod novovekými navážkami v hĺbke 170 cm, zatiaľ čo základy siahali do hĺbky 140 cm a končili v svetlohnedej ílovitej vrstve, ktorú stavebník v tej dobe pokladal za podložnú. Rovnako ryha pre infraštruktúru nedosiahla túto hĺbku, skončila v hĺbke 80–90 cm v tej istej vrstve. Vo výkope požiarnej nádrže sa rysovalo šesť vrstiev, z čoho prvé štyri pochádzajú z novoveku a ide o navážky súvisiace s okolitou činnosťou či už ťažobnou alebo stavebnou. Štvrtá z nich – najhrubšia (svetlohnedá až žltohnedá) vrstva bola ostro oddelená od tenšej sivéj vrstvy 5, ktorá predstavuje starší pôvodný povrch a súvisí s hrubou čiernou ílovito-piesčitou kultúrnou vrstvou 6, v ktorej sa našli fragmenty keramiky hlavne z doby laténskej. V nej ležala aj časť objektu, datovaného rámcovo do praveku. Keďže z neho pochádza nález dvoch hrubých fragmentov pravekej keramiky a z najbližšieho okolia susedných parciel pochádzajú nálezy z viacerých období praveku (neolit, eneolit, doba bronzová), je jeho presné zaradenie bez ďalších smerodajných nálezov otáznе. Spodná hranica vrstvy 6 sa nezistila, pokračovala ďalej pod dno výkopu. Objekt sa vzhľadom na veľkú výšku nestabilných kamenistých a ílovitých profilov nevyberal, iba sa zdokumentovala jeho viditeľná časť. Ide o zachytenú časť polykultúrnej lokality, známej z južne susediacich pozemkov, ktorá pokračuje aj pod predmetnou stavbou.

5. N i t r a (okr. Nitra), Martinská dolina, záchranný výskum, sídlisko, novovek, 18.–19. stor. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

Počas archeologického výskumu vykonaného formou sledovania výkopov na stavbe „IBV Nitra – Martinská dolina,“ bola v priestore pre kanalizačnú šachtu zistená novoveká jama široká 360 cm, datovaná do novoveku a na základe nálezu fragmentu čiernej zadymovanej keramiky vo vrstve 2 pravdepodobne do 18.–19. stor. Okrem toho sa v nej našli nevýrazné zlomky novovekých tehál, ktoré ležali v do červena prepálenej vrstve v hĺbke do 50 cm od odhumusovaného povrchu cesty. Západnú časť objektu porušovala jama po koreňovom systéme väčšieho stromu. V spodných zásypoch jamy hlbokjej 140 cm sa nenašli žiadne ďalšie archeologické nálezy. Podľa hrúbky prepálených vrstiev v objekte ide pravdepodobne o jamu využívanú dlhodobejšie, možno na spaľovanie odpadu.

6. **N o v é Z á m k y** (okr. Nové Zámky), Považská ulica, záchranný výskum, sídlisko, pravek, novovek. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

Archeologickým výskumom a sledovaním zemných prác v súvislosti s výkopovými prácami na stavbe „Dostavba areálu KSST-II“ firmy Kabelschlepp-Systemtechnik, spol. s r. o. sa našli doklady osídlenia z obdobia praveku a novoveku. Malý počet nálezov z obdobia praveku sa našiel vo vrstve v rámci výkopu geologickej sondy 2 v západnej časti stavby a počas začisťovania objektu 5 na ploche vsakovacieho poľa v severnom rohu stavby. Keďže ide o dva nevýrazné fragmenty keramiky a jeden zvierací zub, ich presné datovanie nie je možné. Signalizujú však, že sa na tejto ploche pravdepodobne nachádza okrajová časť niektorej zo známych skúmaných lokalít z doby bronzovej, doby rímskej či stredoveku v priestoroch blízkych areálov firiem Boto a Pastorkalt ako aj ďalších lokalít v polohe Žofiina osada. Nálezy z vrstvy z priestorov vŕtaných kalichov 54, 56 a 59 datujeme do novoveku. Ide o nálezy keramiky, kovov, dlaždíc, kameniny, zvieracích kostí a skla, ktoré možno spájať s priemyselnou činnosťou na lokalite. Malé zahĺbené objekty 1 až 4 a ich zvyšky vzhľadom na chýbajúce nálezy nemožno datovať, je možné že ide o novoveké zásahy, ale nie vylúčené ani ich staršie datovanie, keďže boli porušené vrstvou 3 s novovekým materiálom. Nález väčšieho zahĺbeného objektu 6 v priestore vsakovacieho poľa s novovekými nálezmi potvrdzuje využívanie plochy v novoveku na priemyselnú činnosť.

7. **P e z i n o k** (okr. Pezinok), NKP Pezinský zámok, záchranný výskum, zámok, neskorý stredovek, novovek. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

V roku 2016 sa uskutočnil archeologický výskum vyvolaný rekonštrukciou Pezinského zámku. Výskumné práce sa zrealizovali na ploche nádvorja a v severozápadnej časti exteriéru zámku za parkánovým múrom v priestore bývalej vodnej priekopy.

Výskum na nádvorí

Archeologickým výskumom sa na ploche nádvorja doložili jeho historické úpravy. Do 16.–17. stor. možno datovať jednoduchú tvrdú maltovitú úpravu terénu (163,7 m n. m.; obr. 113: 1). Pod úrovňou tejto vrstvy sa našiel počítací žetón (averz: koruna s ľaliou, reverz: erb s troma ľaliami). Ide o vzácný exemplár počítacieho žetónu Norimberg z prvej polovice 15. stor. (za určenie ďakujem M. Budajovi). Torzovite zachovanú kamennú dlažbu možno datovať do 18. stor. (obr. 113: 2). Dlažba však bola značne heterogénna, resp. boli postrehnuteľné značné rozdiely v materiálnej štruktúre. Niveleta zistenej historickej kamennej úpravy nádvorja sa pohybovala na úrovni 164,4–164,7 m n. m. Kamenná dlažba bola porušená tehlovou kanalizáciou z 19. stor. (obr. 113: 2). Pozdĺž západného krídla (od hlavného vstupu na nádvorie) až po západnú časť južného krídla bol zistený chodník z vápencových platní, lemovaný po stranách dlažbovými kockami (obr. 113: 2). Celkovo sa zistilo šesť kusov vápencových dosiek. Vyššie spomínaný kanalizačný systém bol na základe zistených nálezových situácií vybudovaný počas vlastníctva zámku Jánom Františkom Pálffym v druhej polovici 19. stor. Počas výskumu sa tiež identifikovali viaceré fragmenty kamennej architektúry v sekundárnej polohe. Do gotického slohu možno zaradiť fragmenty ostenia kamenného portálu a ďalšie prvky možno datovať do obdobia renesancie. Ďalšími kamennými elementmi boli odrazníky z brány. Je však otázne odkiaľ pochádzajú. Architektonicko-historický výskum nepotvrdil ich primárnu polohu vstupnej časti na nádvorie.

Severozápadná časť exteriéru zámku (za parkánovým múrom)

Pri parkánovom múre bola vyhlbená štvoruholníková stavebná jama. Vo výkope sa zdokumentovali zemné profily a kamenné opevnenie (obr. 113: 3, 4). Terén bol postupne navyšovaný predovšetkým v priebehu 20. stor. Poukazujú na to viaceré zistené skutočnosti. Na zemných profiloch sú horné vrstvy a vrstvičky do hĺbky približne 220–250 cm uložené šikmo, pričom sa zvažujú pod 30–45 stupňovým uhlom smerom od opevnenia. Tieto vrstvy boli pomerne kompaktné. Pod nimi sa nachádzajú menej súdržné vrstvy s veľkou prímiesou tehloviny, kamenia a maltoviny a vzdalujú sa od parkánového múra pod miernym sklonom. Na úrovni týchto vrstiev sa identifikoval spráchnivený koreňový systém stromu a objavila sa minca Františka I., datovaná do roku 1807 (obr. 113: 3). Z týchto vrstiev sa okrem mince získali viaceré fragmenty keramiky z neskorého stredoveku až novoveku (aj habánska majolika). Úroveň terénu v 19. stor. (azda ešte aj na začiatku 20. stor.) v severozápadnej časti zámku tak bola minimálne o 2 až 2,5 m nižšie. Vodnú priekopu sa preto v profiloch výkopu nepodarilo identifikovať. V 19. stor. mohla nadzemná časť parkánového múra dosahovať výšku minimálne 6 m.

8. **P o v a ž a n y** (okr. Nové Mesto nad Váhom), intravilán, záchranný výskum, ojedinelé sídliskové nálezy, stredovek/novovek. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

Archeologický výskum bol vyvolaný stavebnými výkopovými prácami na stavbe Obytnej zóny „Za štadiónom“. V ryhe pre plynovod a vodovod sa v hĺbke 50 cm našli fragmenty keramiky zo stredoveku/novoveku bez zjavných archeologických objektov. Pri hĺbení sondy v rámci južnej časti cesty sa našli ojedinelé nálezy fragmentov novovekej a stredovekej/novovekej keramiky a mazanice, na ploche však neboli viditeľné žiadne archeologické objekty. Pravdepodobne ide o roztrúsené nálezy zo sídliska, ktoré sa môže nachádzať v blízkosti stavby a ktoré sa na miesto stavby dostali orbou. Podložná vrstva tvorená štrkom a pieskom smerom na juh stúpala a siahala až takmer na povrch.

9. S t u p a v a (okr. Malacky), poloha K o p c e, záchranný výskum, sídlisko, mladšia doba rímska. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

Od 31. 5. do 22. 6. 2016 sa uskutočnil záchranný archeologický výskum vyvolaný výstavbou rodinného domu (parc. č. 1675/95) v severovýchodnej časti intravilánu mesta Stupava na východnom svahu vyvýšeniny známej ako Kopce (taktiež poloha Kopec alebo Úboč). V I. etape výskumu sa uskutočnil povrchový zber (aj pomocou detektoru kovov) na celej ploche parcely. Následne sa v II. etape na ploche budúceho rodinného domu uskutočnila skrývka ornice. Výsledok týchto etáp bol negatívny. Napokon sa pristúpilo k III. etape výskumu, ktorá prebiehala formou archeologického dozoru pri výkopových prácach. V juhovýchodnom rohu parcely sa vo vykopnutej ryhe pre inžinierske siete identifikoval zásyp archeologického objektu, ktorý bol vyhlbený do žltého piesčitého podložia. Z jeho výplne sa získal jeden fragment bližšie neurčenej terra sigillaty, viaceré fragmenty germánskej, v ruke robenej keramiky (hrncovité a misovité tvary), tri fragmenty rímskoprovinciálnej keramiky a niekoľko zvieracích kostí. Objekt sa zachytil iba v profiloch a nebolo ho možné doskúmať. Výkopom ryhy sa presekla aj kolová jama, ktorá bola súčasťou objektu. S veľkou pravdepodobnosťou sa zachytila časť zahĺbenej germánskej chaty datovanej na základe nálezov do mladšej doby rímskej. Lokalita sa nachádza približne 200 m východne od známeho rímskeho stavebného komplexu a dopĺňa obraz o štruktúre osídlenia v dobe rímskej v polohe Kopce. Na východnom svahu vyvýšeniny je to vôbec prvý germánsky objekt.

10. T r n a v a (okr. Trnava), ulice Hlboká, Starohájska, Spartakovská, Sladovnícka, záchranný výskum, ojedinelé sídliskové nálezy, stredovek/novovek. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

Počas archeologického výskumu na stavbe „Realizácia optických sietí, Digitálne učivo na dosah, okres Trnava – oblasť severovýchod“, sa skontrolovali ryhy na pokládku optických káblov v intraviláne mesta Trnava na uliciach Hlboká, Starohájska, Spartakovská a Sladovnícka. Ryhy dosahovali hĺbku od 40 do 130 cm a boli široké 40 cm. Najväčšie hĺbky boli v miestach posledných metrov okolo ciest a chodníkov, kde sa plánovalo prerážanie chráničiek popod cestu. V ostatných úsekoch trasy bola maximálna hĺbka do 60–70 cm. Počas výskumu sa našli fragmenty päť črepov, ktoré možno datovať do stredoveku, resp. novoveku. Ležali neďaleko od seba (na cca 1 m úseku) na vykopanej halde hliny pri ryhe na Hlbokej ulici. V mieste nálezu neboli v profiloch ryhy ani v jej okolí viditeľné žiadne archeologické objekty ani situácie. Okrem keramiky na halde hliny ležalo množstvo recentného odpadu (plasty, sklo, nevýrazné fragmenty novovekých tehál a pod.). Pod technickou vrstvou, ktorú tvorila 10 cm hrubá vrstva hnedej hliny s prímiesou recentného odpadu, ležala vrstva žltej sprašovej hliny, ktorá siahala až po dno výkopu hlbokého 40 cm. Vzhľadom na to, že cca 2 m západne od miesta nálezu na dne ryhy začala vystupovať vrstva hnedej kamenistej hliny je pravdepodobné že ide o navážky. Je teda zrejme, že fragmenty keramiky sa tu nachádzajú v sekundárnej polohe vo vrstvách planírky, navážky, resp. stavebnej sutiny.

11. V o d e r a d y (okr. Trnava), intravilán, historický park, záchranný výskum, sídlisko, eneolit, ludanická skupina, novovek. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

Archeologický výskum bol vyvolaný výkopovými prácami počas stavby „Rekonštrukcia a dostavba rezidencie pri romantickej stavbe v parku kaštieľa vo Voderadoch“. Pri obhliadke výkopov ryhy pre výtlak kanalizácie sa našli dva novoveké múry spolu so stavebnými deštrukciami a pri západnejšom z nich (múr 2) sa našli novoveké zásahy a časť porušenej kultúrnej vrstvy z obdobia ludanickej skupiny.

Múr 1: juhovýchodné líce múru bolo vzdialené 3,4 m od dnešného plota. Bol postavený z tehál vrátane jeho podzemného základu. Bol orientovaný v smere severovýchod-juhozápad. Základ (hĺbka 30–130 cm) tvorilo jedenásť radov tehál spájaných maltou. Šírka podzemnej časti múru bola 70 cm a bol zahĺbený dvomi radmi tehál do žltého sprašového podložia. V hĺbke 0–30 cm od povrchu dosahoval šírku 50 cm. V stavebnej deštrukcii sa pri začisťovaní našiel jeden črep, ktorý možno datovať do novoveku prípadne neskorého stredoveku. Múr je datovaný do obdobia vzniku kaštieľa, teda pred 18. stor. Slúžil pravdepodobne ako pôvodné oplotenie historického parku.

Múr 2: juhovýchodné líce múru bolo vzdialené 12 m od dnešného plota. Zachoval sa len čiastočne, v juhozápadnom profile sa zachovali spodné dva rady tehál v hĺbke 100–110 cm, nad nimi bol viditeľný zásyp negatívu múru, ktorý tvorila sypká hnedá hlina s fragmentmi tehál, kameňa a maltoviny a bol jasne viditeľný v hĺbke 34–100 cm pod povrchom, teda priamo pod vrstvou ornice. Na dne ryhy sa zachovalo iba maltové lôžko, pod ktorým bola hnedá hlina. Múr bol pravdepodobne mladší ako múr 1 a nesúvisel s ním vzhľadom na hrúbku (50 cm v základe) a hĺbku základov. Rovnako spájací materiál – maltovina – bola kompaktniejšia a belšej farby. Mohol súvisieť s neskoršou novovekou zástavbou v rámci areálu historického parku, ktorá je viditeľná na viacerých miestach v dnešnej dobe. Pri začisťovaní hnedej compactnej vrstvy severozápadne od múru 2 pod novovekými zásahmi sa našiel súbor fragmentov pravekej keramiky datovanej do obdobia eneolitu. Priradená je k ludanickej skupine lengyelskej kultúry. Fragmenty sa našli v koncentrácii v obidvoch profiloch ryhy oproti sebe na úseku zhruba 90–100 cm a v hĺbke od 50 do 100 cm. Ide o značne porušenú kultúrnu vrstvu, ktorá je zreteľne ohraničená novovekým zásahom z juhovýchodnej strany.

12. V r b o v é (okr. Piešťany), poloha Z á l u ž n é, záchranný výskum, sídlisko, neskorá doba bronzová (?). Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

Archeologický výskum sa konal na stavbe „Rodinný dom, parc. č. 13745/59“. Výkopové práce spočívali vo vyhlbení základových rýh pre terasu rodinného domu, ktorá mala byť čiastočne podpivničená. Pri hĺbení základovej ryhy na juhozápadnej strane sa v jej profile priamo pod vrstvou ornice črtal plytký zahĺbený objekt. Po odstránení ornice bagrom s hladkou lyžicou na celej ploche pivnice sa tento objekt v pôdoryse ukázal ako žlab orientovaný v smere Z – V. Na ploche prístavby sa zachytila jeho časť v dĺžke 3,6 m. Žlab tvorila tmavohnedá hlina a ležal na žltom sprašovom podloží. Našli sa v ňom iba tri nálezy – jeden fragment keramiky, jeden fragment kosti a malý úlomok mazanice. Vzhľadom na nevýrazný charakter nálezov nebolo možné určiť ich bližšie datovanie, avšak na základe výsledkov z predchádzajúcich archeologických výskumov realizovaných v rokoch 2014 a 2016 priamo na tejto stavbe a jej bezprostrednej blízkosti predpokladáme, že tento objekt a nálezy z neho možno datovať do neskorkej doby bronzovej.

13. V r b o v é, P r a š n í k (okr. Piešťany), záchranný výskum, ojedinelé sídliskové nálezy, pravek, novovek. Uloženie nálezov: PAMARCH, s. r. o., Nitra.

V rámci výstavby rekreačno-oddychovej zóny „Vrbové – Zlatý Čerenec“ sa vyhlbilo spolu pätnásť sond. Našli sa tu ojedinelé nálezy z obdobia praveku a novoveku, a to na rozhraní ornice a podložnej spraše v ktorej sa nerysoval žiadny archeologický objekt. Nálezy sa našli v troch sondách situovaných v severozápadnej časti stavby. V sonde 4 bol pri odhumusovaní 14 m od juhozápadného konca sondy v ornici nájdený úštep zo zeleného rádiolaritu so zachovaným pôvodným povrchom (kôrou), ktorý môžeme datovať iba rámcovo do praveku. Nález môže signalizovať porušenú pravekú lokalitu na svahu najskôr severozápadne od stavby. Ostatné sondy boli archeologicky negatívne.

THE RESCUE EXCAVATIONS BY PAMARCH, s. r. o.

1. *Bojnice* (Prievidza district), ul. Zámok street and its surroundings, Cintorínska, rescue excavation, town fortification, settlement finds, Postmedieval period, 18th–20th centuries. Finds deposited at: PAMARCH, s. r. o., Nitra. The tower of the town fortification was investigated. Three trenches were excavated (Fig. 112: 5), in trench 1 (on the northeastern side of the tower) and in trench 2 (on the northwestern side of the tower), finds from the Postmedieval period (18th–20th centuries) were discovered. It was found out that the retaining wall at the northern end of the tower's **northwestern wall were built from postmedieval bricks (20th century)**. Preservation of a defensive wall's foundations under the made-up ground of the road was not confirmed.

2. *Boleráz* (Trnava district), Záhumenice site, surface finds, Postmedieval period. Finds deposited at: PAMARCH, s. r. o., Nitra. Individual finds of pottery from the Postmedieval period which were scattered all over the construction area without any obvious concentration were found.

3. *Bratislava-Rusovce* (Bratislava V district), Balkánska ulica 41 street, rescue excavation, settlement, Postmedieval period. Finds deposited at: PAMARCH, s. r. o., Nitra. During the excavation at the residential house, three sunken pits were found. Features 1 and 3 can be dated to the Postmedieval period (17th–19th centuries). Feature 2 did not contain any finds; however, based on the similar character of the fill, it can be dated to the Postmedieval period too.

4. *Levice* (Levice district), Koháryho street, Pod kusou horou/Krížny vrch site, rescue excavation, settlement, prehistory, LaTène period. Finds deposited at: PAMARCH, s. r. o., Nitra. A layer and features dated

to prehistory and the LaTène period were detected in the pit for a fire reserve. The context was buried under a 170 cm thick layer of postmedieval made-up ground.

5. *Nitra* (Nitra district), Martinská dolina, rescue excavation, settlement, Postmedieval period, 18th–19th centuries. Finds deposited at: PAMARCH, s. r. o., Nitra. A pit with a burned layer dated to the Postmedieval period (18th–19th centuries) on the basis of the find of smoked black pottery was discovered in the ditch for a sewerage shaft.

6. *Nové Zámky* (Nové Zámky district), Považská street, rescue excavation, settlement, prehistory, Postmedieval period. Finds deposited at: PAMARCH, s. r. o., Nitra. During the rescue excavation, finds from prehistory and the Postmedieval period were found. The prehistoric finds are most probably associated with the nearby settlement from the Bronze Age, Roman period or the Middle Ages. The postmedieval finds are associated with the industrial activity at the site in the Postmedieval period to recent times.

7. *Pezinok* (Pezinok district), NCM Pezinok castle, rescue excavation, castle, Late Middle Ages, Postmedieval period. Finds deposited at: PAMARCH, s. r. o., Nitra. During the reconstruction of Pezinok castle, an archaeological excavation was carried out in the northwestern part of the castle's exterior in the area of the former moat and in the courtyard. In the area of the courtyard, terrain modification from the 16th–17th centuries was documented (Fig. 112: 1). Under this level, a counting chip of Norimberg from the first half of the 15th century was found. The stone pavement preserved in torsos can be dated to the 18th century (Fig. 112: 2). The stone pavement was disturbed by the brick sewerage system from the 19th century (Fig. 112: 2) built while the castle was owned by Ján František Pálffy. During the excavation, several fragments of stone architecture from the periods of Gothic and Renaissance were identified in secondary positions. A rectangular construction pit was excavated in the northwestern part of the castle's exterior. Earth profiles and stone fortification were documented in the ditch (Fig. 112: 3, 4). The terrain was gradually elevated, mainly in the course of the 20th century. A coin by Franz I dated to 1807 (Fig. 112: 3) and fragments of pottery from the Late Middle Ages-Postmedieval period (and Haban maiolica) were found. Therefore, the moat was not identified in the ditch's profiles.

8. *Považany* (Nové Mesto nad Váhom district), urban area, rescue excavation, rare settlement finds, Middle Ages/Postmedieval period. Finds deposited at: PAMARCH, s. r. o., Nitra. In the ditch for gas and water pipelines, fragments of medieval/postmedieval pottery were discovered. When the southern part of the road was being excavated, rare fragments of postmedieval and medieval/postmedieval pottery were discovered. Archaeological features were not found.

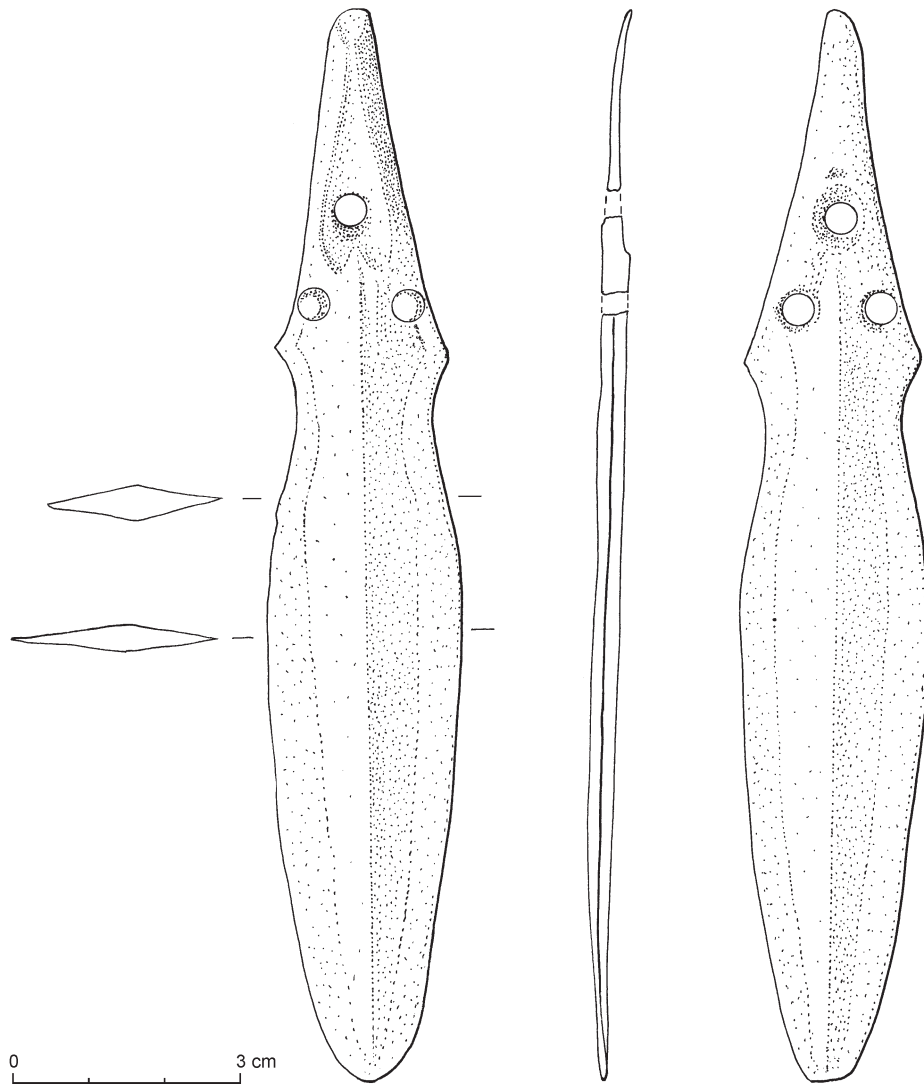
9. *Stupava* (Malacky district), Kopce site, rescue excavation, settlement, Late Roman period. Finds deposited at: PAMARCH, s. r. o., Nitra. In the southeastern corner of the plot, in the excavated ditch for utilities, a feature was identified, providing finds of unidentified terra sigillata, Germanic hand-made pottery (pot-shaped and bowl-shaped vessels), three fragments of pottery of Roman provenance and some animal bones. The feature was detected in the profiles of the ditch. In the feature, a stakehole was also identified. It is probably part of a sunken Germanic hut.

10. *Trnava* (Trnava district), Hlboká, Starohájska, Spartakovská, Sladovnícka streets, rescue excavation, rare settlement finds, Middle Ages/Postmedieval period. Finds deposited at: PAMARCH, s. r. o., Nitra. Several fragments of medieval-postmedieval pottery were discovered in ditches for optical cables in Hlboká street.

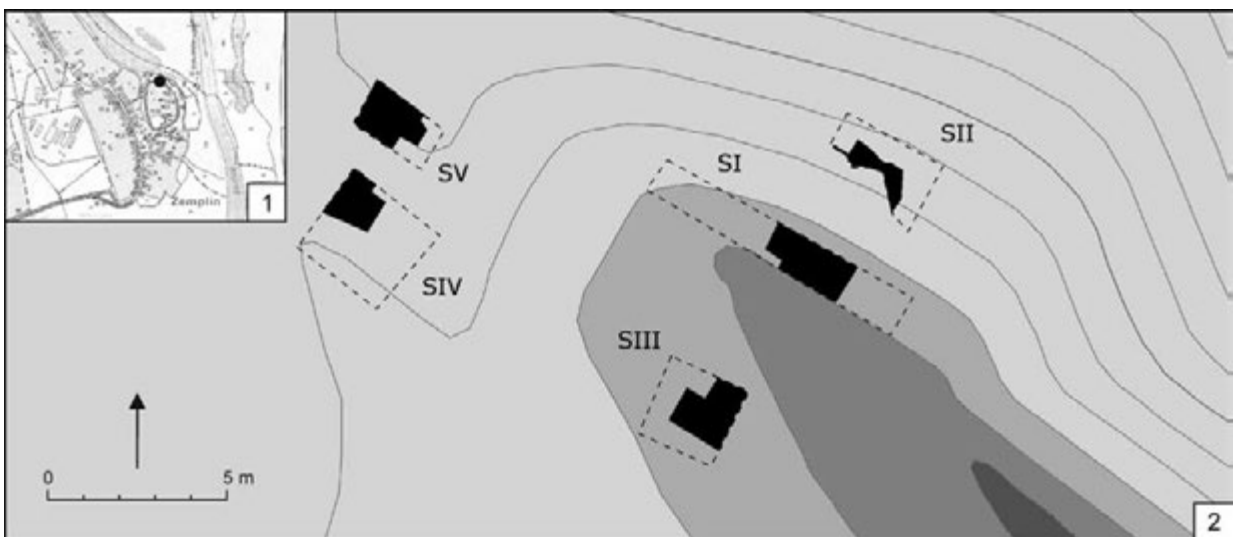
11. *Voderady* (Trnava district), urban area, historical park, rescue excavation, settlement, Eneolithic, Ludanice group, Postmedieval period. Finds deposited at: PAMARCH, s. r. o., Nitra. In profiles of the trenches for sewerage displacement, two postmedieval brick walls with destroyed construction remains were discovered. Postmedieval interferences and part of a disturbed cultural layer from the Ludanice group were found near the western one.

12. *Vrbové* (Piešťany district), Zálužné site, rescue excavation, settlement, Late Bronze Age (?). Finds deposited at: PAMARCH, s. r. o., Nitra. During the excavation for the foundations of a terrace with a cellar, a shallow furrow was documented. Three finds come from the furrow (a fragment of pottery, daub and animal bones), dated to the Late Bronze Age at the latest.

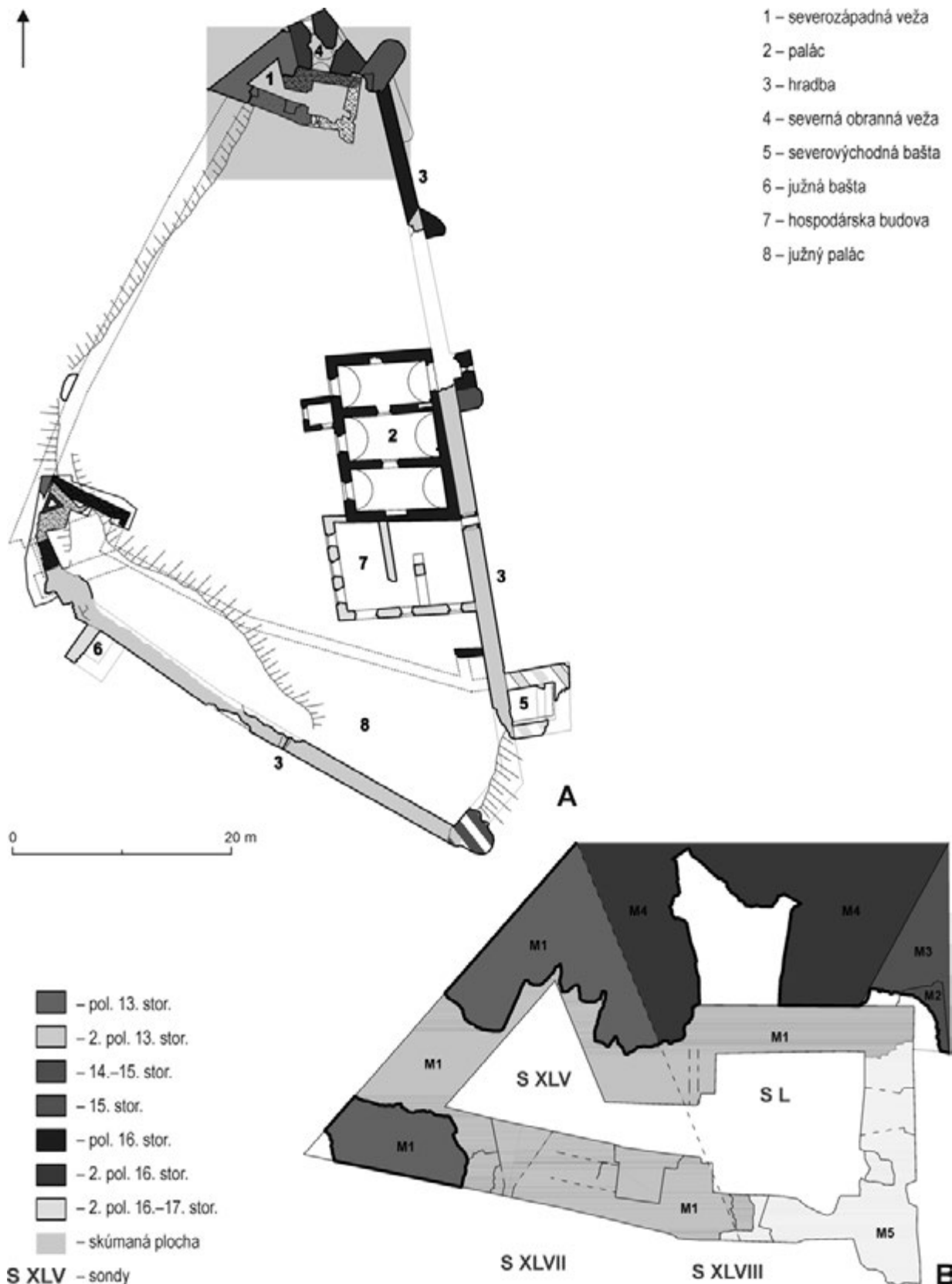
13. *Vrbové-Prašník* (Piešťany district), rescue excavation, rare settlement finds, prehistory, Postmedieval period. Finds deposited at: PAMARCH, s. r. o., Nitra. During the construction, fifteen archaeological trenches were excavated. In three of them, in the northwestern part of the construction, rare finds from prehistory and the Postmedieval period were discovered. They were found on the interface of topsoil and loess subsoil, while no archaeological features were visible.

Obr. 1. Sklabiňa. Dýka zrubovej kultúry. (Bátora/Glaser-Opitzová, 14).
 Fig. 1. Sklabiňa. Dagger of the Zrubna culture. (Bátora/Glaser-Opitzová, 14).

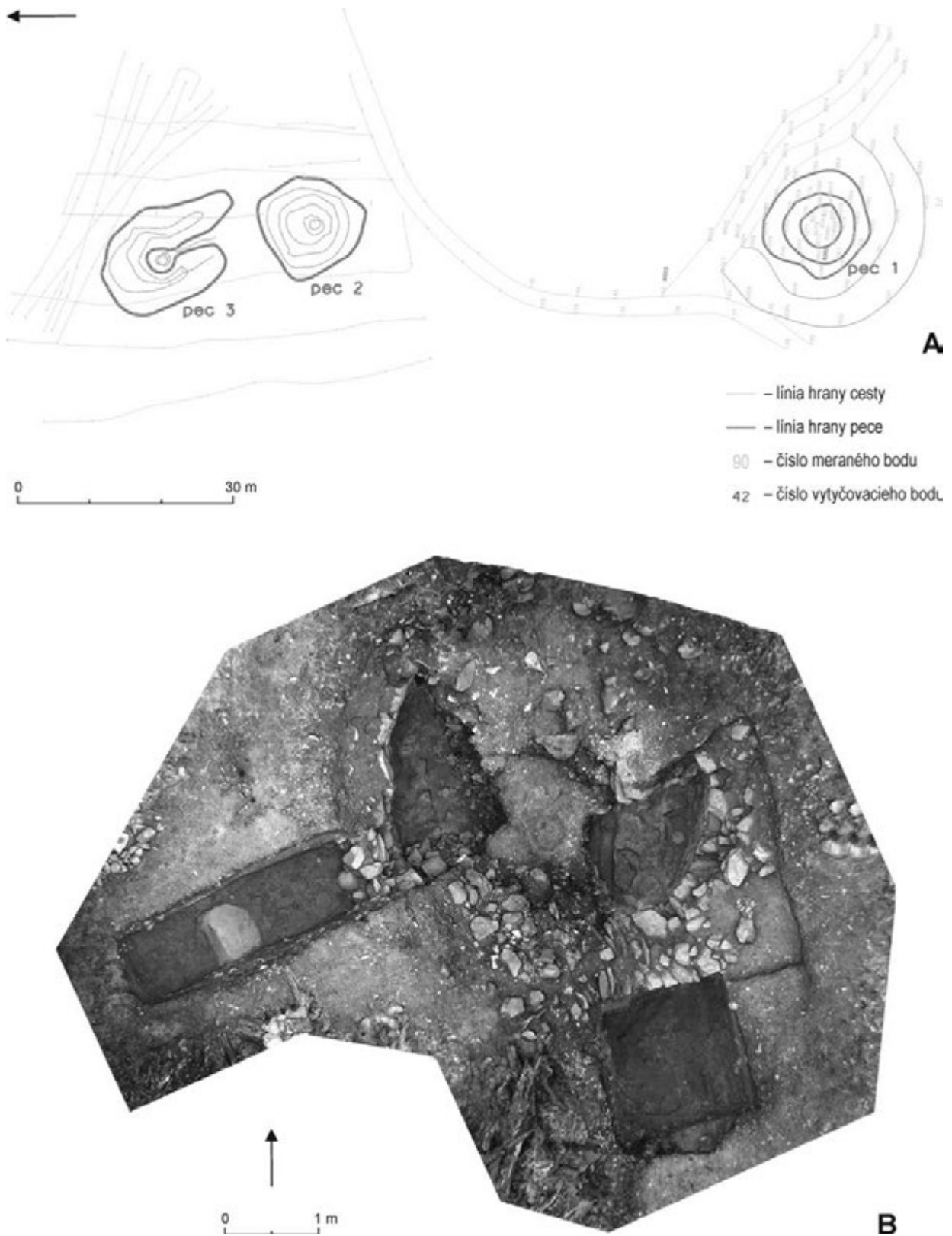

Obr. 2. Zemplín (Hradisko). 1 – výsek z mapy s vyznačeným miestom výskumu; 2 – umiestnenie sond. (Pristáš, s. 135).
 Fig. 2. Zemplín (Hradisko). 1 – section of the map with indicated location of excavation; 2 – excavation in season of 2016. (Pristáš, 135).

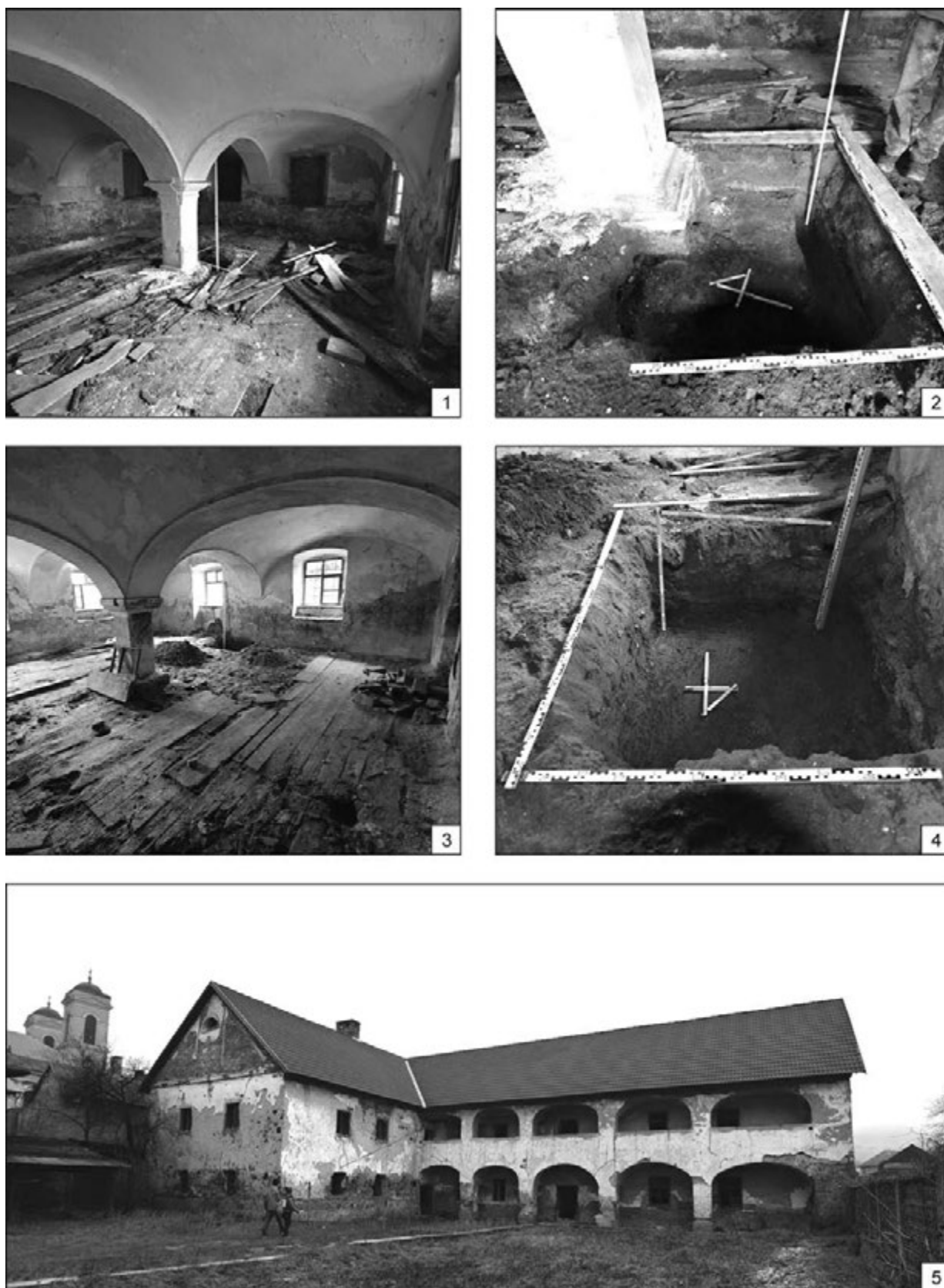
Obr. 3. Vinné (Viniansky hrad). A – pôdorys hradu s vyznačením skúmanej plochy; B – fotogrametrický pôdorys skúmanej plochy s vyznačením jednotlivých stavebných fáz. (Bednár/Šimkovic, 21).

Fig. 3. Vinné (Vinné castle). A – groundplan of the castle with indicated studied area; B – photogrammetric groundplan of the studied area with indicated individual construction phases. (Bednár/Šimkovic, 21).

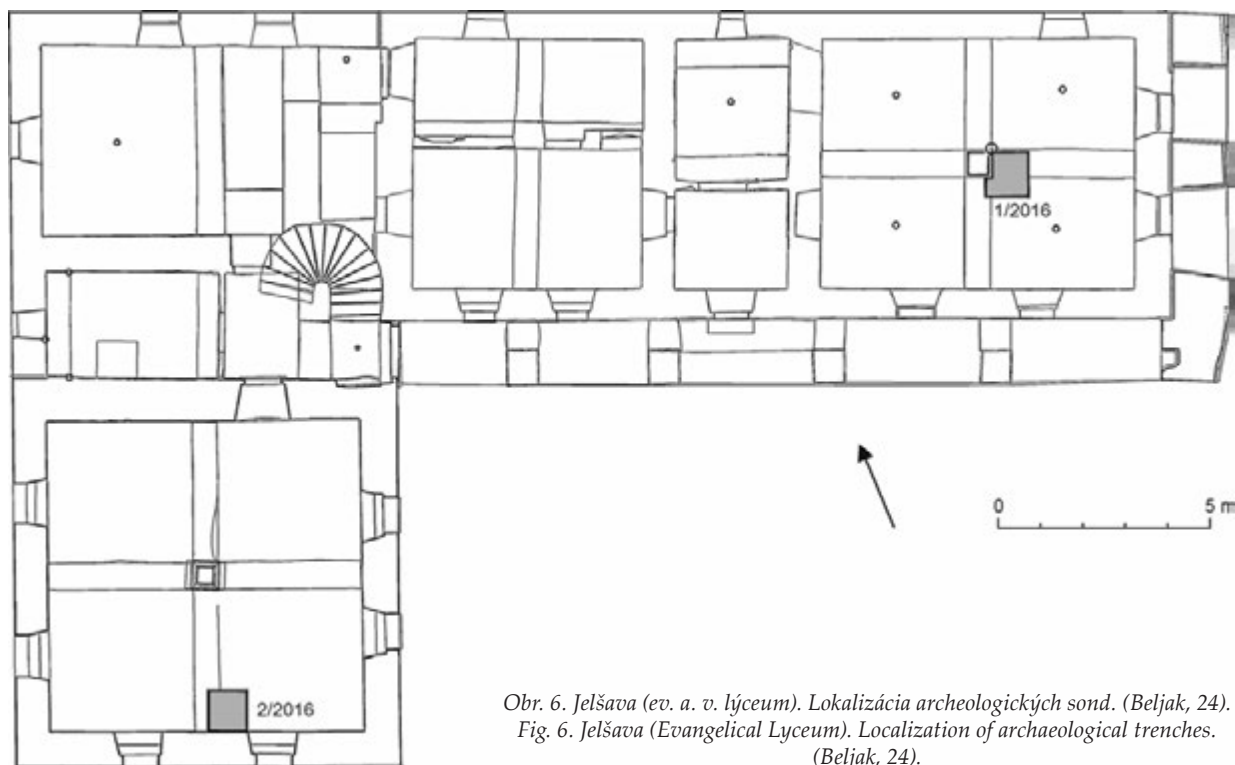
Obr. 4. Vinné (Sedlo pod hradom). A – schématický plán vápenných pecí pod Vinianskym hradom; B – fotogrametrický plán pece 3 počas výskumu. (Bednár/Šimkovic, 21).

Fig. 4. Vinné (the saddle below the castle). A – schematic plan of lime kilns below the castle of Vinné; B – photogrammetric plan of kiln 3 during the excavation. (Bednár/Šimkovic, 21).

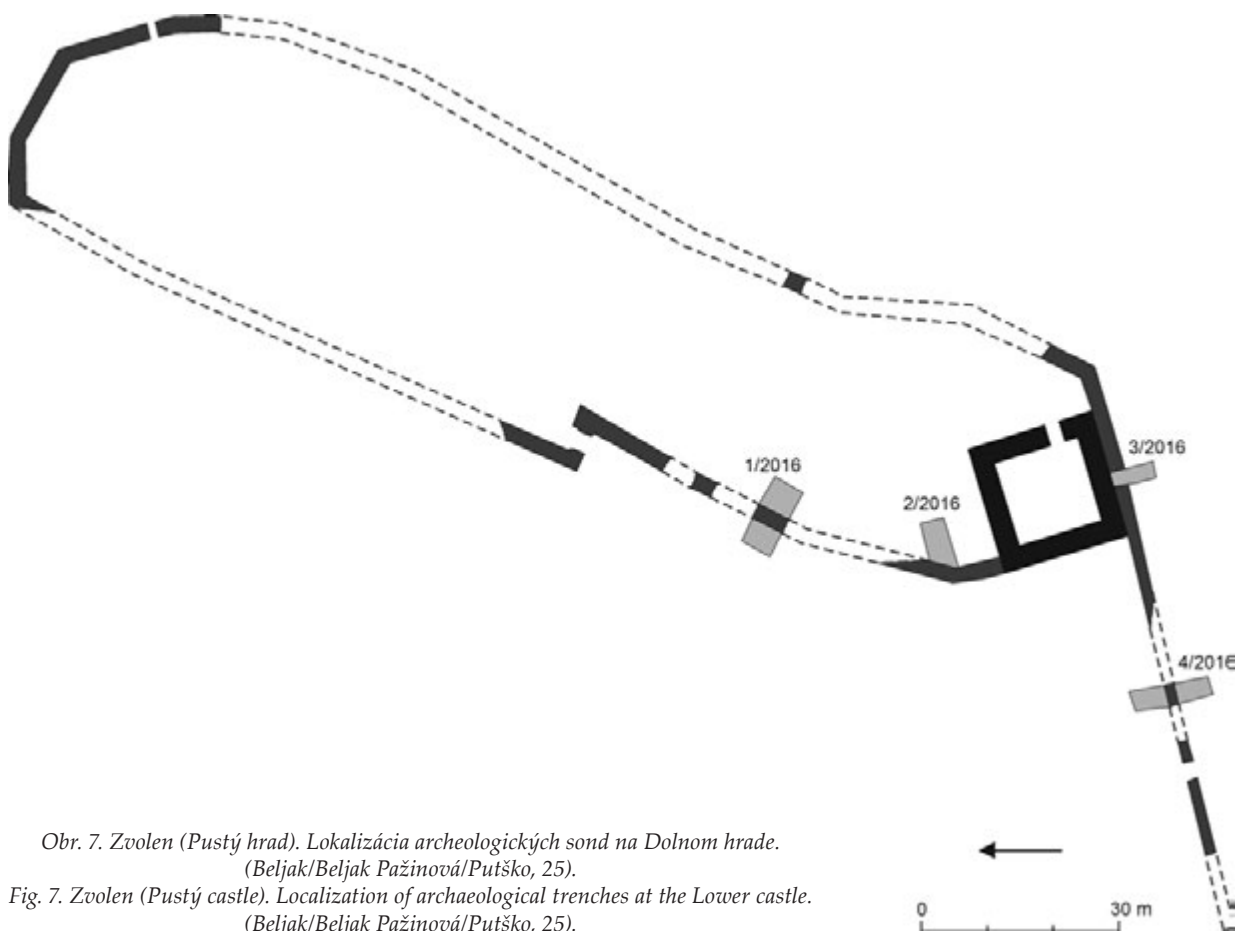

Obr. 5. Jelšava (lýceum ev. a. v.). 1 – miestnosť so sondou 1/2016; 2 – sonda 1/2016 po výskume; 3 – miestnosť so sondou 2/2016; 4 – sonda 2/2016, pohľad na sondu; 5 – celkový pohľad na budovu (foto J. Beljak). (Beljak, 24).

Fig. 5. Jelšava (Evangelic Lyceum). 1 – room with trench 1/2016; 2 – trench 1/2016 after the excavation; 3 – room with trench 2/2016; 4 – trench 2/2016, view of the trench; 5 – overall view of the building (photo by J. Beljak). (Beljak, 24).

Obr. 6. Jelšava (ev. a. v. lýceum). Lokalizácia archeologických sond. (Beljak, 24).
 Fig. 6. Jelšava (Evangelical Lyceum). Localization of archaeological trenches.
 (Beljak, 24).

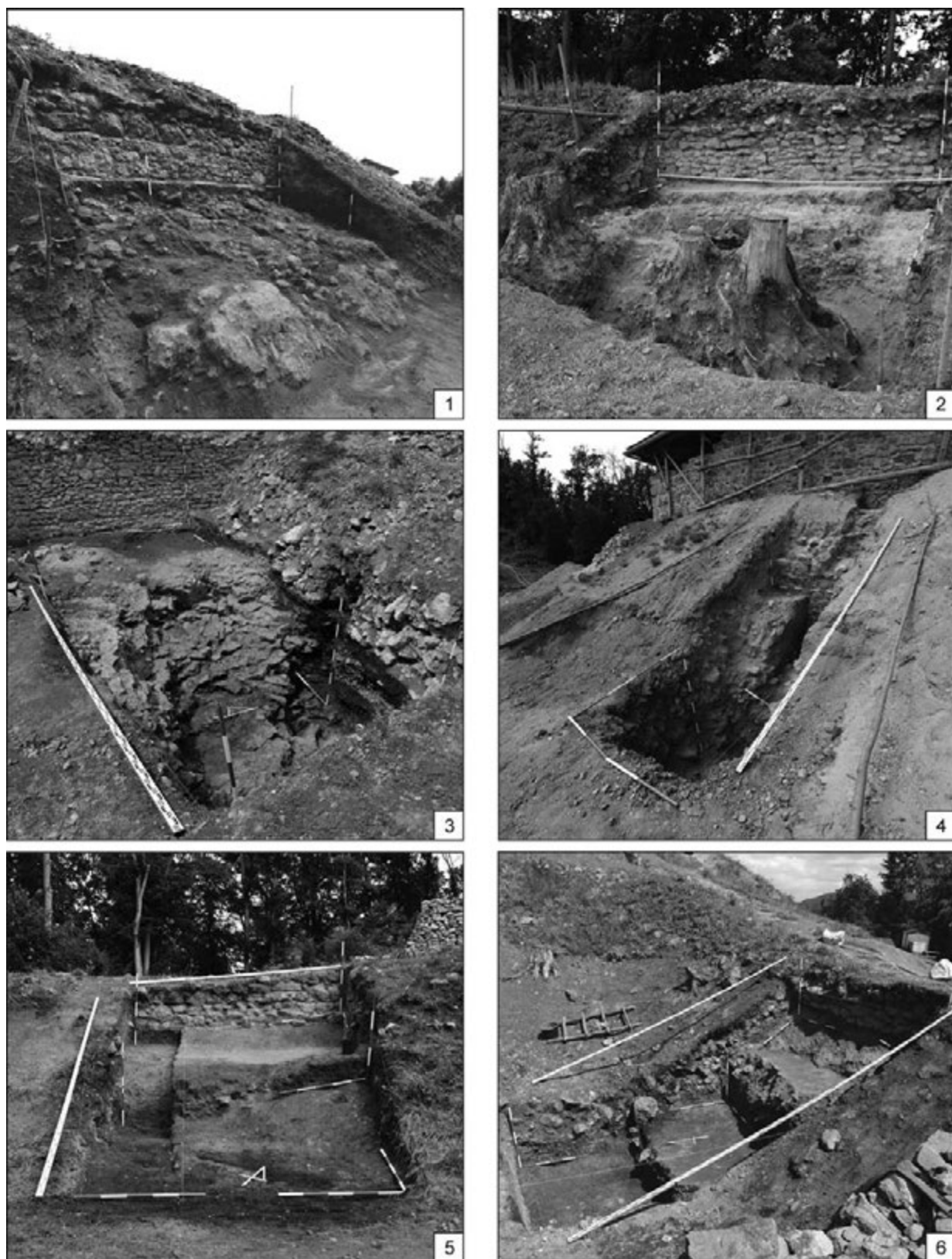

Obr. 7. Zvolen (Pustý hrad). Lokalizácia archeologických sond na Dolnom hrade.
 (Beljak/Beljak Pažinová/Putško, 25).
 Fig. 7. Zvolen (Pustý castle). Localization of archaeological trenches at the Lower castle.
 (Beljak/Beljak Pažinová/Putško, 25).

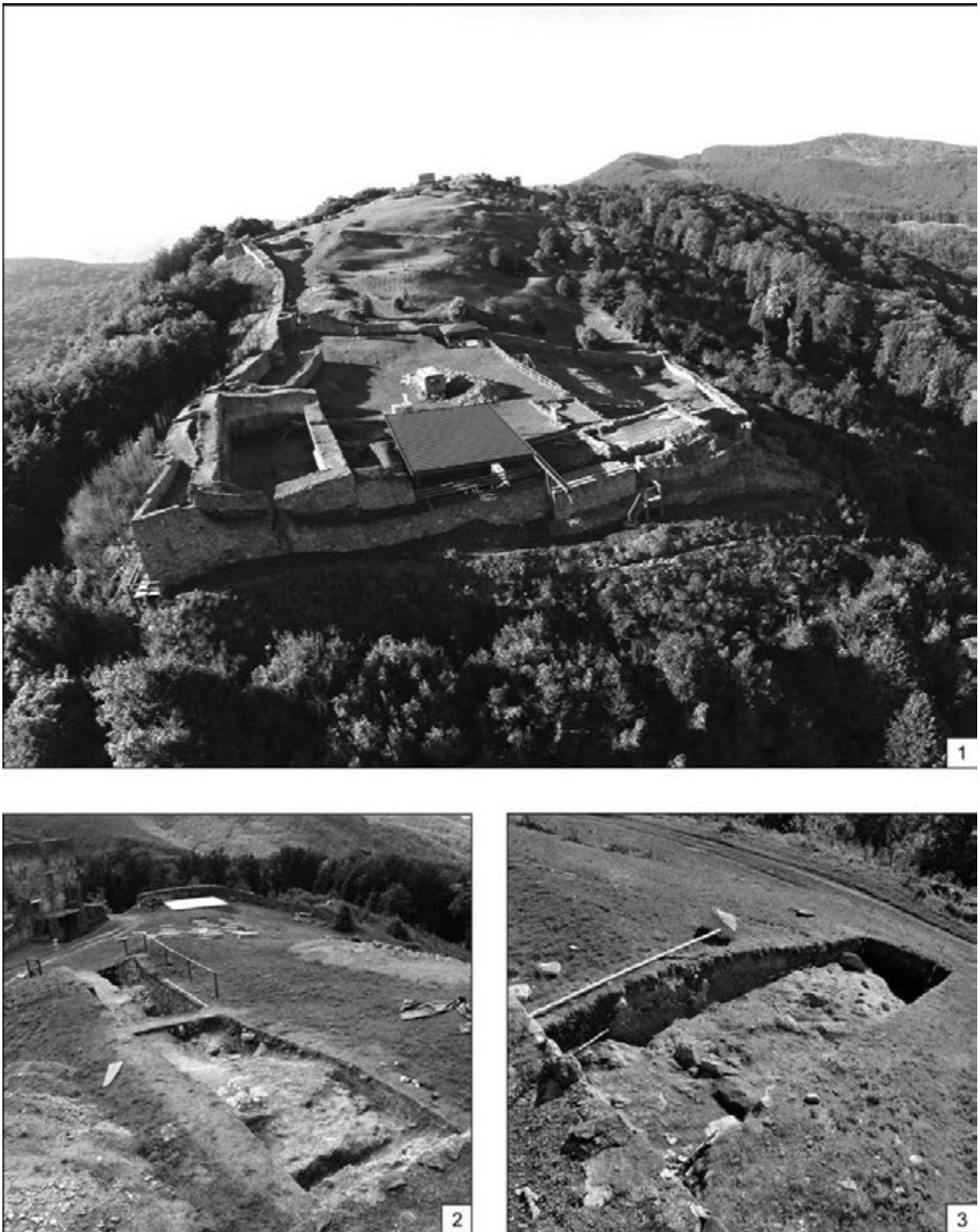
Obr. 8. Zvolen (Pustý hrad-Dolný hrad). 1 – letecký záber na hrad z juhu; 2 – letecký záber na hrad z východu (foto I. Barták). (Beljak/
Beljak Pažinová/Putško, 25).

Fig. 8. Zvolen (Pustý castle-Lower castle). 1 – aerial photo of the castle from the south; 2 – aerial photo of the castle from the east (photo
by I. Barták). (Beljak/Beljak Pažinová/Putško, 25).

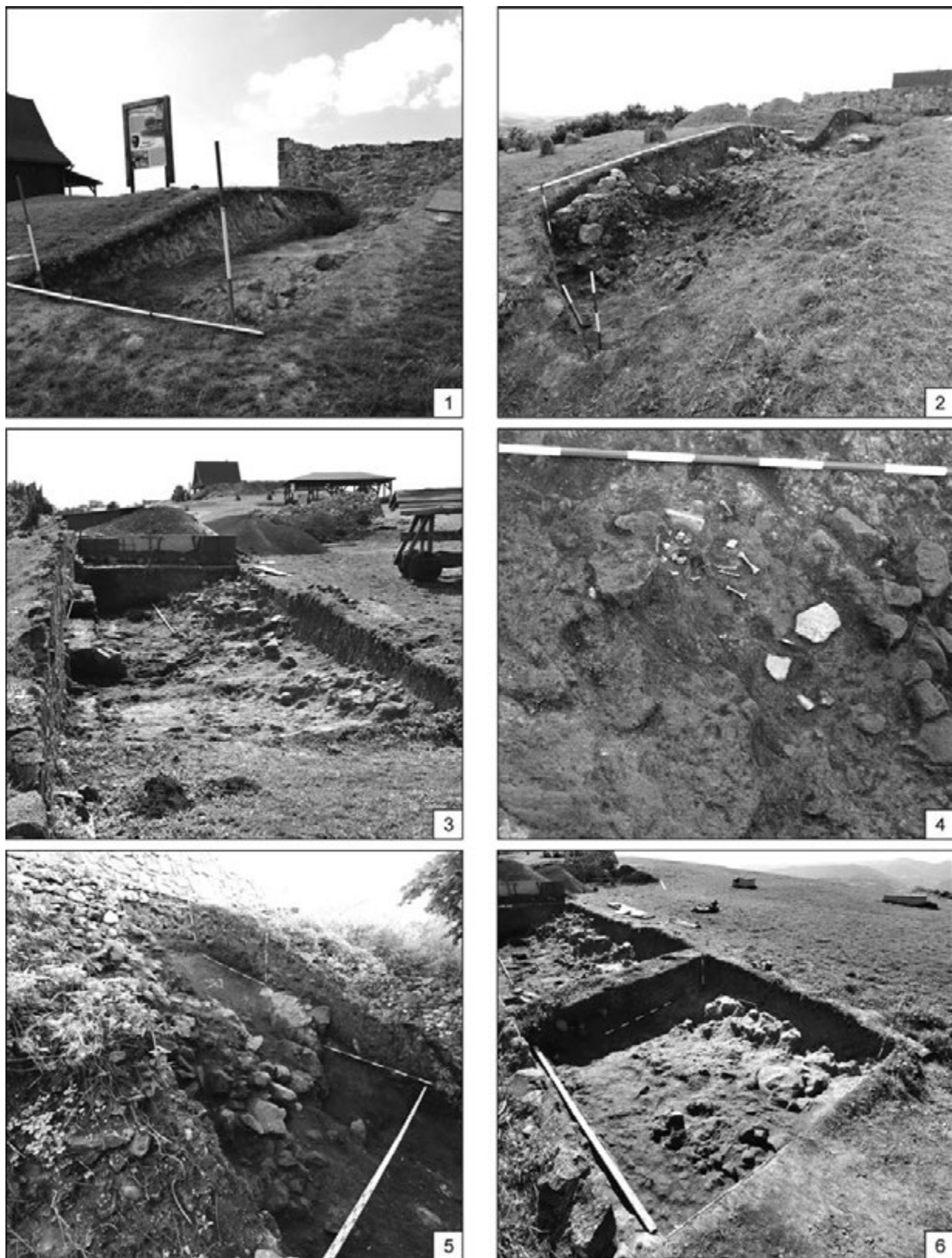

Obr. 9. Zvolen (Pustý hrad-Dolný hrad). 1 – sonda 1/2016 západný sektor po výskume; 2 – sonda 1/2016 východný sektor po výskume; 3 – sonda 2/2016 z východu; 4 – sonda 3/2016 po výskume; 5 – sonda 4/2016 južná časť so zachytenou hradbou; 6 – sonda 4/2016 severná časť pohľad zo západu (foto J. Beljak). (Beljak/Beljak Pažinová/Putško, 25).

Fig. 9. Zvolen (Pustý castle-Lower castle). 1 – trench 1/2016 western sector after the excavation; 2 – trench 1/2016 eastern sector after the excavation; 3 – trench 2/2016 from the east; 4 – trench 3/2016 after the excavation; 5 – trench 4/2016 southern part with detected defensive wall; 6 – trench 4/2016 northern part viewed from the west (photo by J. Beljak). (Beljak/Beljak Pažinová/Putško, 25).

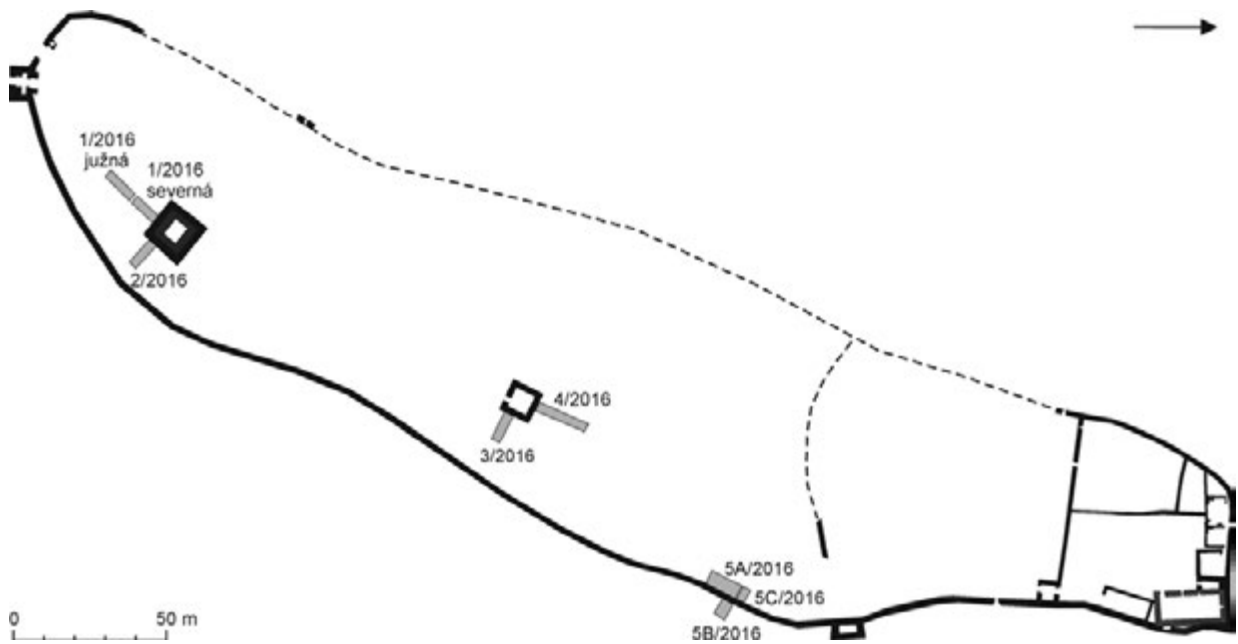

Obr. 10. Zvolen (Pustý hrad-Horný hrad). 1 – letecký pohľad na hrad zo severu; 2 – celkový pohľad na sondu 1/2016, severná a južná časť; 3 – sonda 2/2016 pri východnej stene veže komitátneho hradu (foto 1 I. Barták; 2, 3 J. Beljak). (Beljak/Beljak Pažinová/Putško, 25).
 Fig. 10. Zvolen (Pustý castle-Upper castle). 1 – aerial view of the castle from the north; 2 – overall view of trench 1/2016, northern and southern parts; 3 – trench 2/2016 near the eastern wall of the county castle's tower (photo by 1 I. Barták; 2, 3 J. Beljak). (Beljak/Beljak Pažinová/Putško, 25).

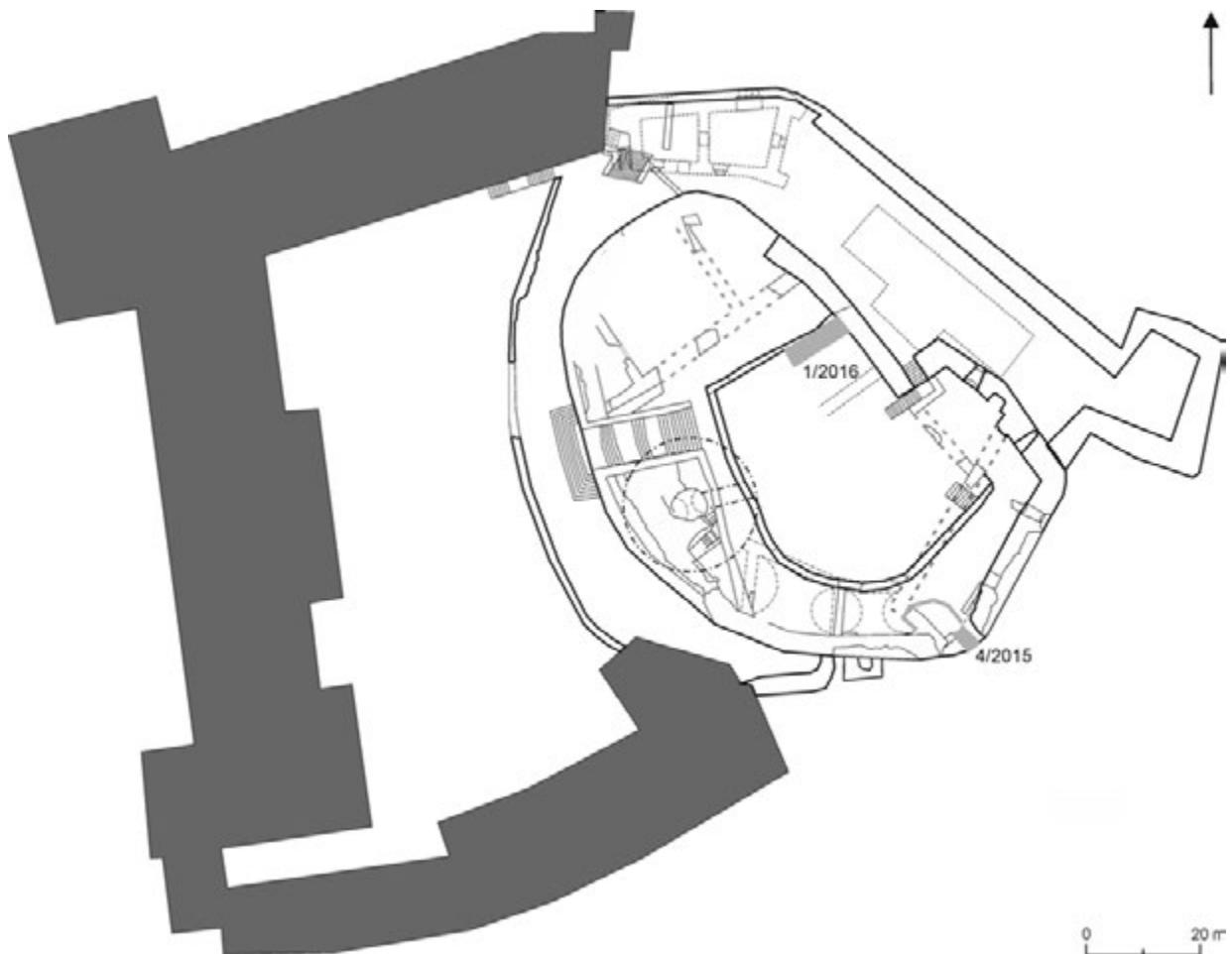

Obr. 11. Zvolen (Pustý hrad-Horný hrad). 1 – sonda 3/2016 z východu; 2 – sonda 4/2016 zo severozápadu; 3 – sonda 5A/2016 zo severu; 4 – detail detskej kostry v sonde 5A/2016; 5 – sonda 5B/2016 z juhu; 6 – sonda 5C/2016 po výskume (foto J. Beljak). (Beljak/ Beljak Pažinová/Putško, 25).

Fig. 11. Zvolen (Pustý castle-Upper castle). 1 – trench 3/2016 from the east; 2 – trench 4/2016 from the northwest; 3 – trench 5A/2016 from the north; 4 – detail of the newborn's skeleton in trench 5A/2016; 5 – trench 5b/2016 from the south; 6 – trench 5C/2016 after the excavation (photo by J. Beljak). (Beljak/Beljak Pažinová/Putško, 25).

Obr. 12. Zvolen (Pustý hrad). Lokalizácia archeologických sond na Hornom hrade. (Beljak/Beljak Pažinová/Putško, 25).
 Fig. 12. Zvolen (Pustý castle). Localization of archaeological trenches at the Upper castle. (Beljak/Beljak Pažinová/Putško, 25).

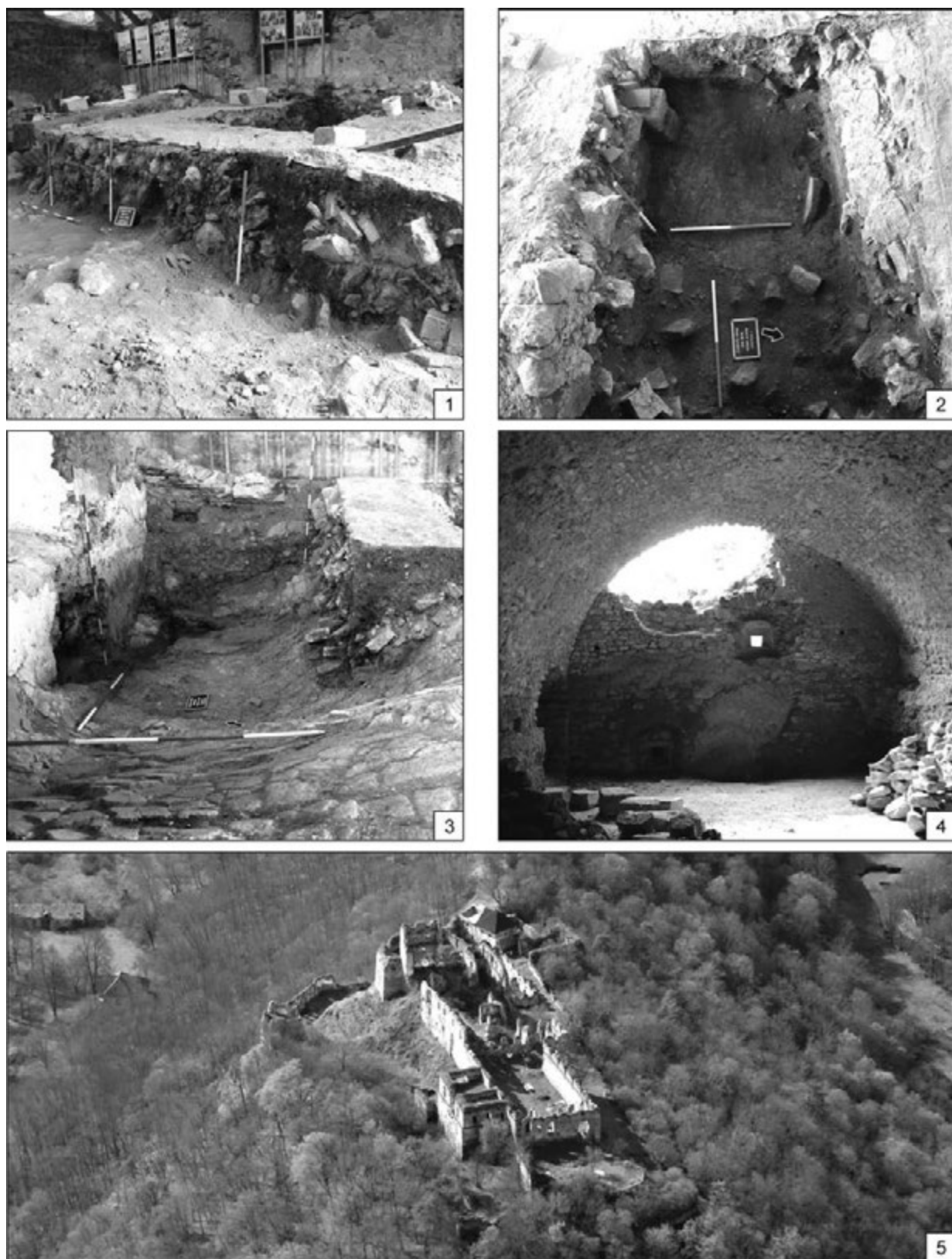

Obr. 13. Modrý Kameň (Hrad Modrý Kameň). Lokalizácia archeologických sond. (Beljak/Kalinčiaková/Mordovin, 29).
 Fig. 13. Modrý Kameň (Modrý Kameň castle). Localization of archaeological trenches. (Beljak/Kalinčiaková/Mordovin, 29).

Obr. 14. Modrý Kameň (Hrad Modrý Kameň). 1 – letecký pohľad na hrad zo severu; 2 – odkrytá klenba otvoru v sonde 1/2016; 3 – odkrytý otvor prevétu v sonde 4/2015 (foto J. Beljak). (Beljak/Kalinčiaková/Mordovin, 29).

Fig. 14. Modrý Kameň (Modrý Kameň castle). 1 – aerial view of the castle from the north; 2 – uncovered vaulting of the opening in trench 1/2016; 3 – uncovered opening of the garderobe in trench 4/2015 (photo by J. Beljak). (Beljak/Kalinčiaková/Mordovin, 29).

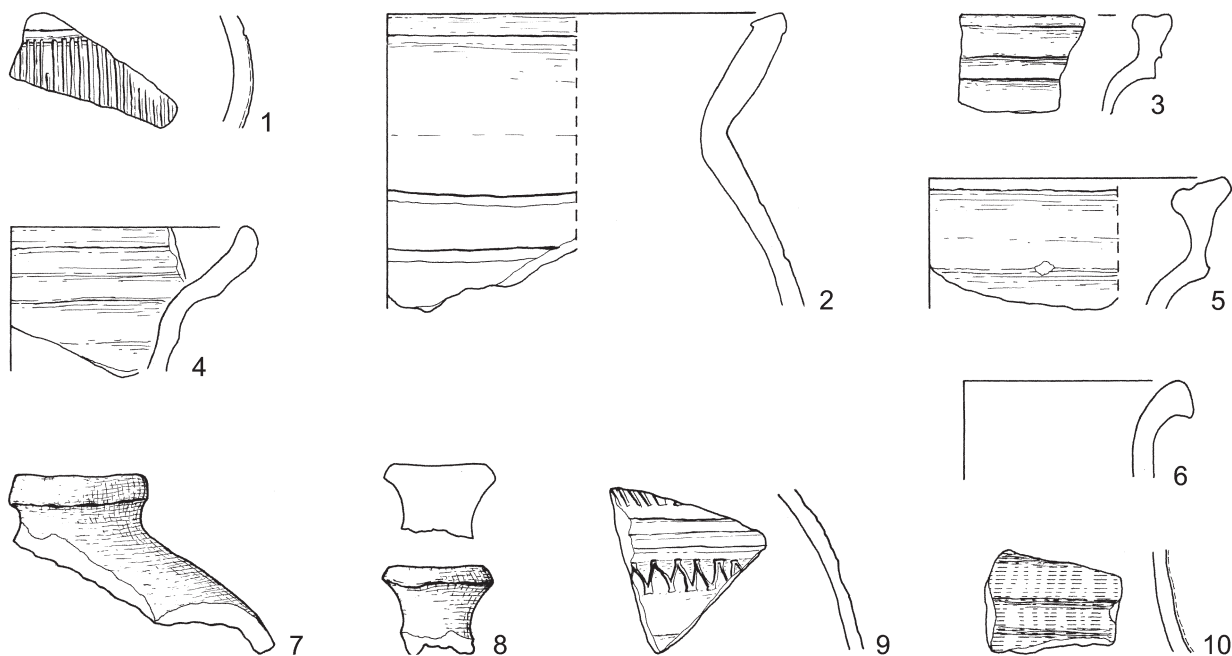

Obr. 15. Čabradský Vrbovok (Hrad Čabrad'). 1 – sonda 1/2016 východný profil; 2 – sonda 2/2016 z hora; 3 – sonda 3/2016 odkrytá maltová podlaha; 4 – sonda 4/2016 odkrytá južná stena suterénu tretej brány; 5 – letecký záber hradu zo severu (foto 1–4 M. Mordovin; 5 J. Beljak). (Beljak/Mordovin, 32).

Fig. 15. Čabradský Vrbovok (Čabrad' castle). 1 – trench 1/2016 eastern profile; 2 – trench 2/2016 from above; 3 – trench 3/2016 uncovered mortar floor; 4 – trench 4/2016 uncovered southern wall of the third gate's basement; 5 – aerial photo of the castle from the north (photo by 1–4 M. Mordovin; 5 J. Beljak). (Beljak/Mordovin, 32).

Obr. 16. Čabradský Vrbovok (Hrad Čabrad'). Lokalizácia archeologických sond. (Beljak/Mordovin, 32).
 Fig. 16. Čabradský Vrbovok (Čabrad' castle). Localization of archaeological trenches. (Beljak/Mordovin, 32).

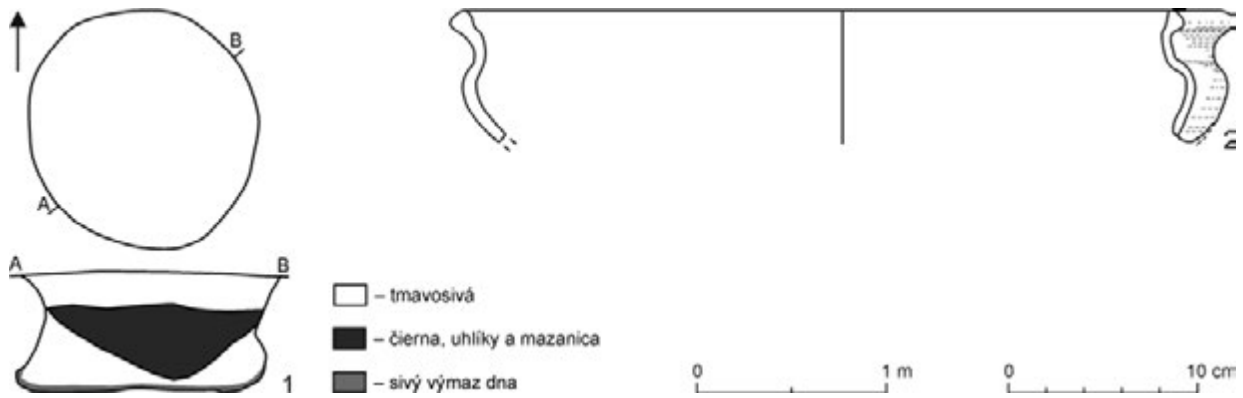

Obr. 17. Rišňovce (Záhumenice). Výber pravekej, stredovekej a novovekej keramiky (kresba Ž. Nagyová). (Bielich, 39).
 Fig. 17. Rišňovce (Záhumenice). Selected prehistoric, medieval and postmedieval pottery (sketch by Ž. Nagyová). (Bielich, 39).

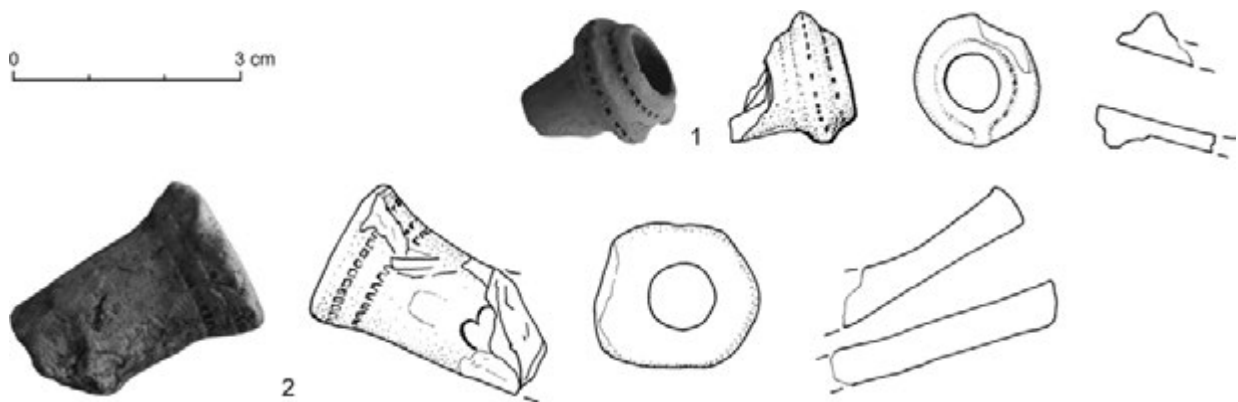

Obr. 18. Nález fajok zo západného Slovenska. 1 – Bratislava; 2–9, 11 – Nitra; 10 – Lužianky; 12 – Nové Zámky; 13–15 – Ružomberok; 16 – Trnava; 17 – Sereď; 18 – Šoporňa; 19, 20 – Zlaté Moravce. (Bielich, 36).

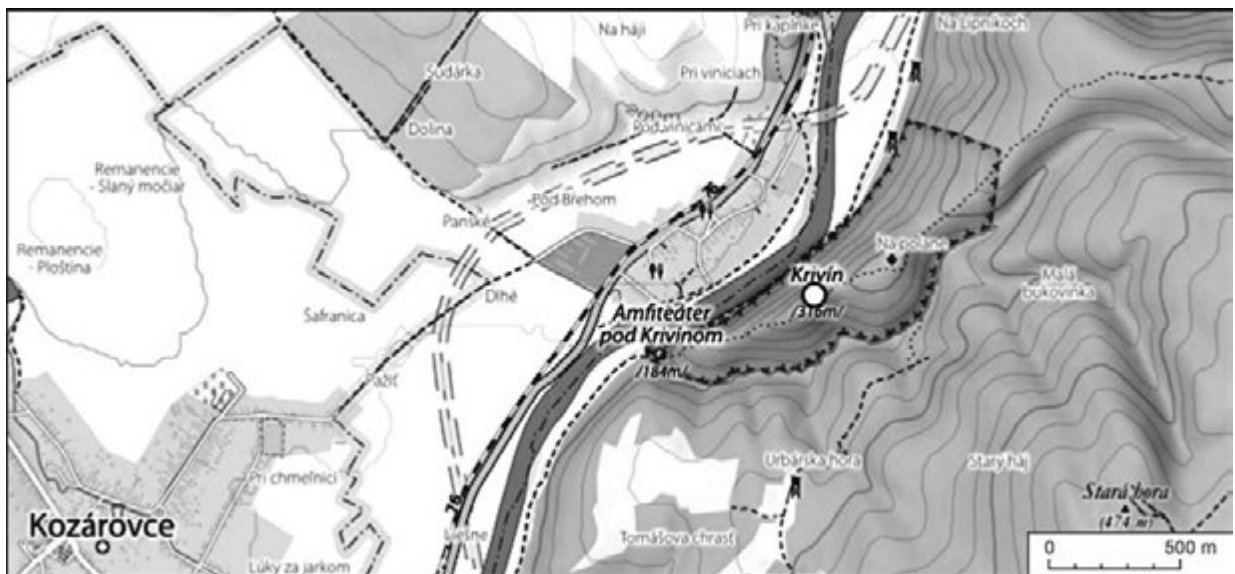
Fig. 18. Finds of pipes from western Slovakia. 1 – Bratislava; 2–9, 11 – Nitra; 10 – Lužianky; 12 – Nové Zámky; 13–15 – Ružomberok; 16 – Trnava; 17 – Sereď; 18 – Šoporňa; 19, 20 – Zlaté Moravce. (Bielich, 36).

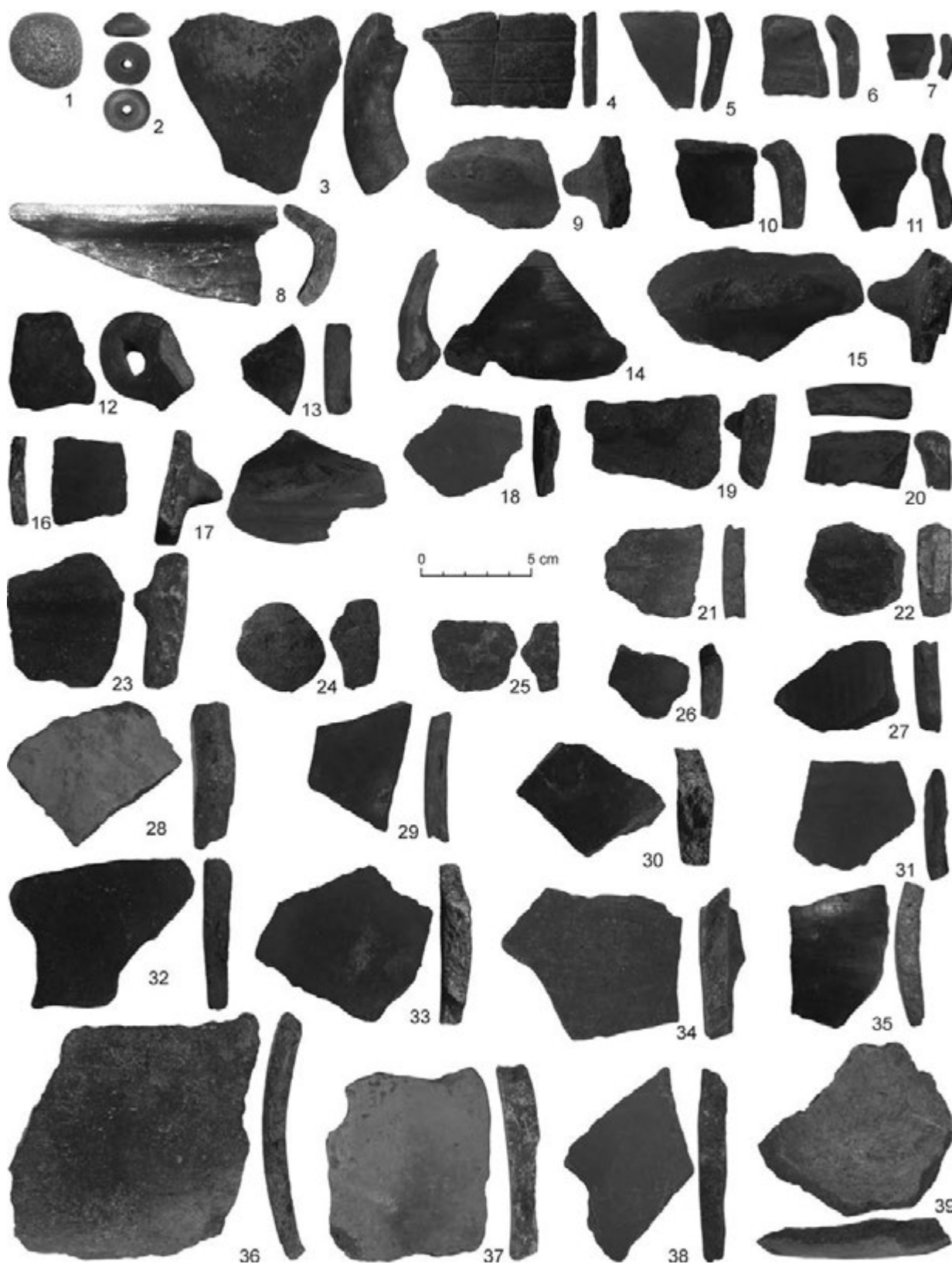
Obr. 19. Záhorská Ves (Lopaty). 1, 2 – objekt 1 (kresba P. Bobek). (Bobek/Elschek, 43).
 Fig. 19. Záhorská Ves (Lopaty). 1, 2 – feature 1 (sketch by P. Bobek). (Bobek/Elschek, 43).

Obr. 20. Muráň (Muráňsky hrad). Zlomky keramických fajok z novoveku. (Čurný/Mitáš, 46).
 Fig. 20. Muráň (Muráň castle). Fragments of ceramic pipes from the Postmedieval period. (Čurný/Mitáš, 46).

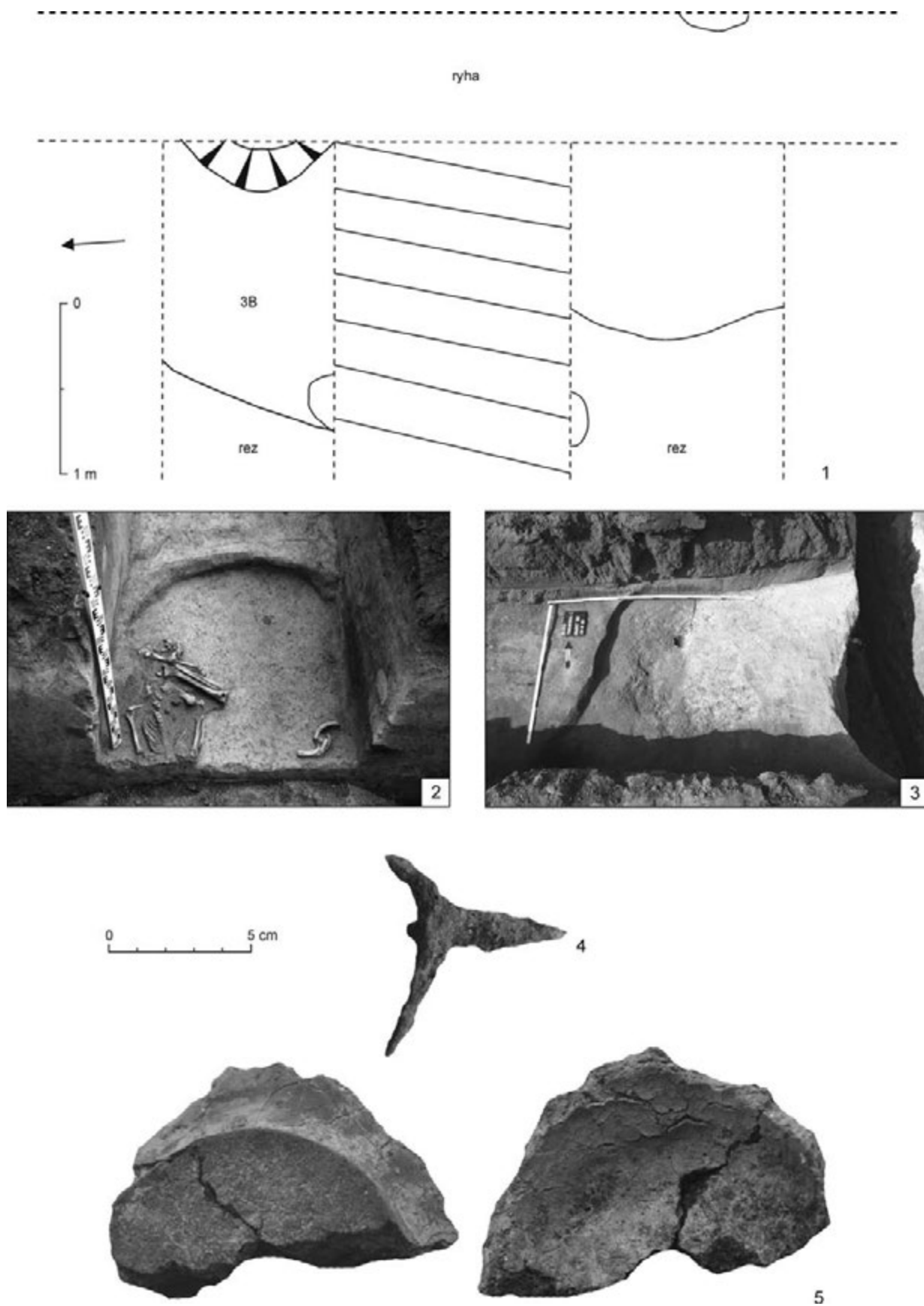

Obr. 21. Rybník (Krivín). Vyznačenie lokality na mape. (Čierny, 44).
 Fig. 21. Rybník (Krivín). Indication of the site on the map. (Čierny, 44).

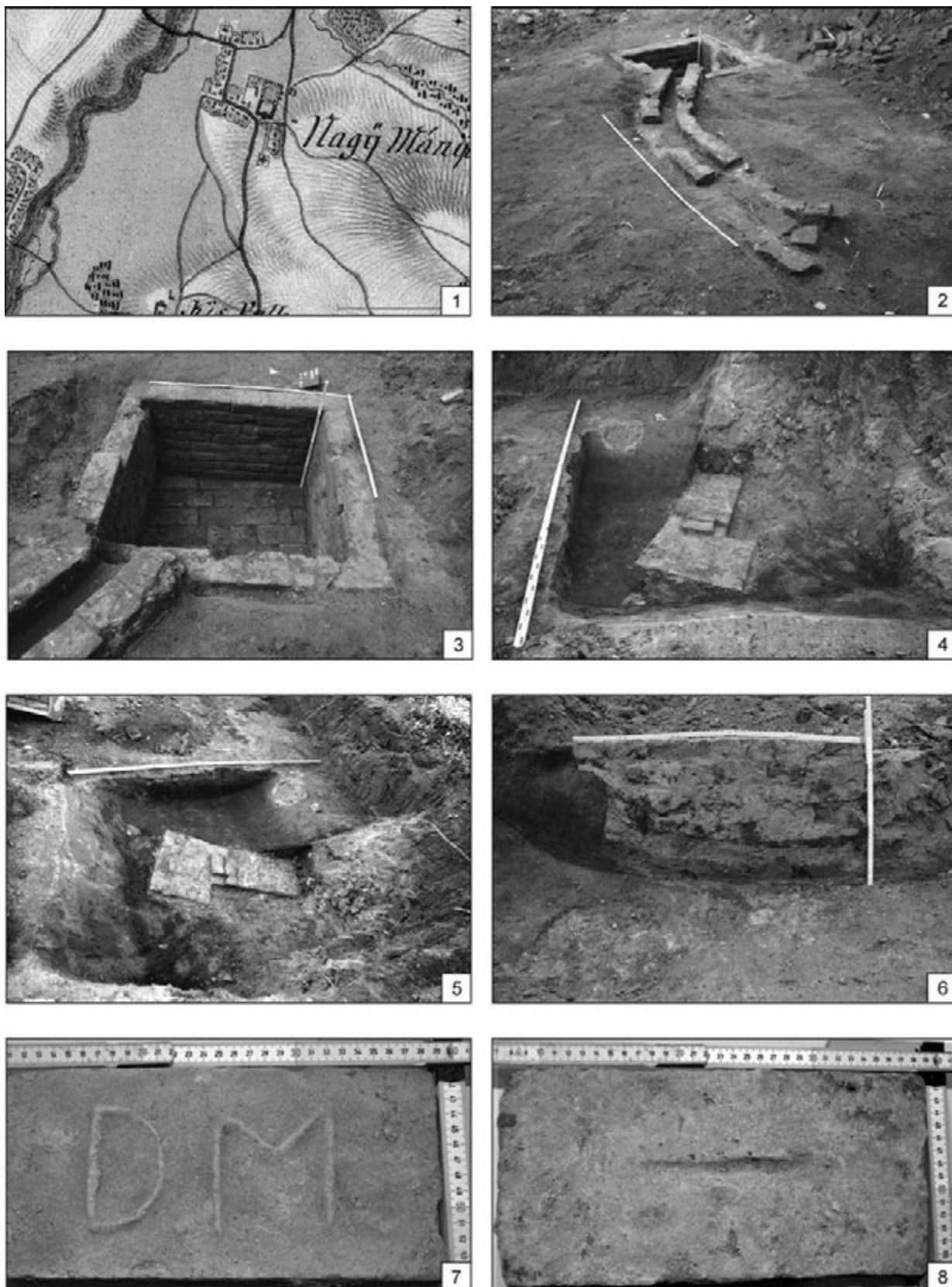

Obr. 22. Rybník (Krivín). 1 – kamenná guľka (projektil do praku?); 2 – hlinený praslen; 3 – fragment ucha zásobnej nádoby (eneolit?); 4 – fragment hrncovitej nádoby (včasný stredovek); 5–39 – artefakty z prelomu neskorej doby bronzovej a doby halštatskej. (Čierny, 44).

Fig. 22. Rybník (Krivín). 1 – stone ball (sling projectile?); 2 – clay spindle whorl; 3 – fragment of a handle from a storage vessel (Eneolithic?); 4 – fragment of a pot-shaped vessel (Early Middle Ages); 5–39 – artifacts from the turn of the Late Bronze Age and the Hallstatt period. (Čierny, 44).

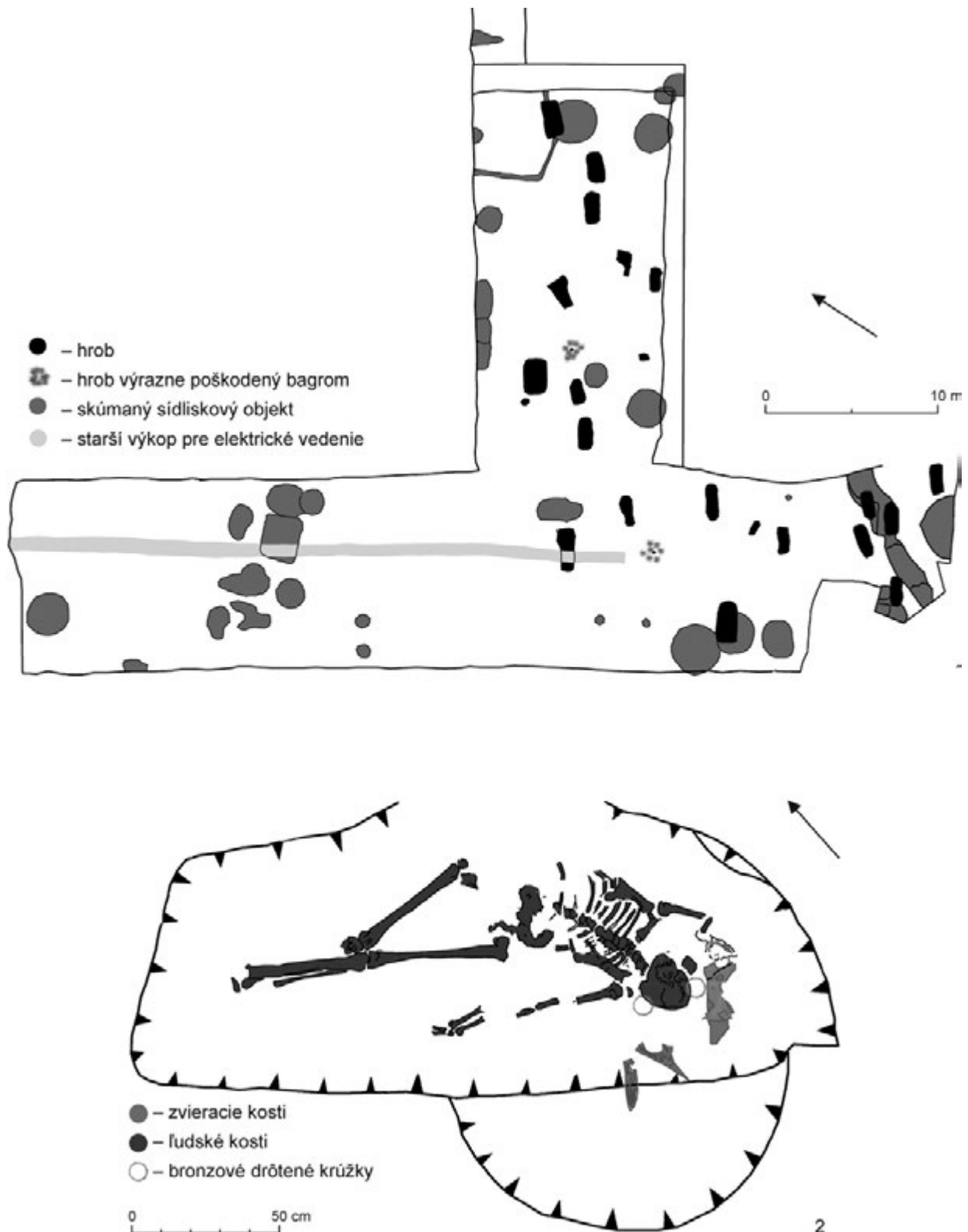

Obr. 23. Sered' (Seredský majer). 1 – celkový plán výskumu; 2 – objekt 1; 3 – objekt 3B; 4 – zlomok ostrohy; 5 – keramika. (Daňová, 47).
 Fig. 23. Sered' (Seredský majer). 1 – general plan of excavation; 2 – feature 1; 3 – feature 3B; 4 – fragment of a spur; 5 – ceramics. (Daňová, 47).

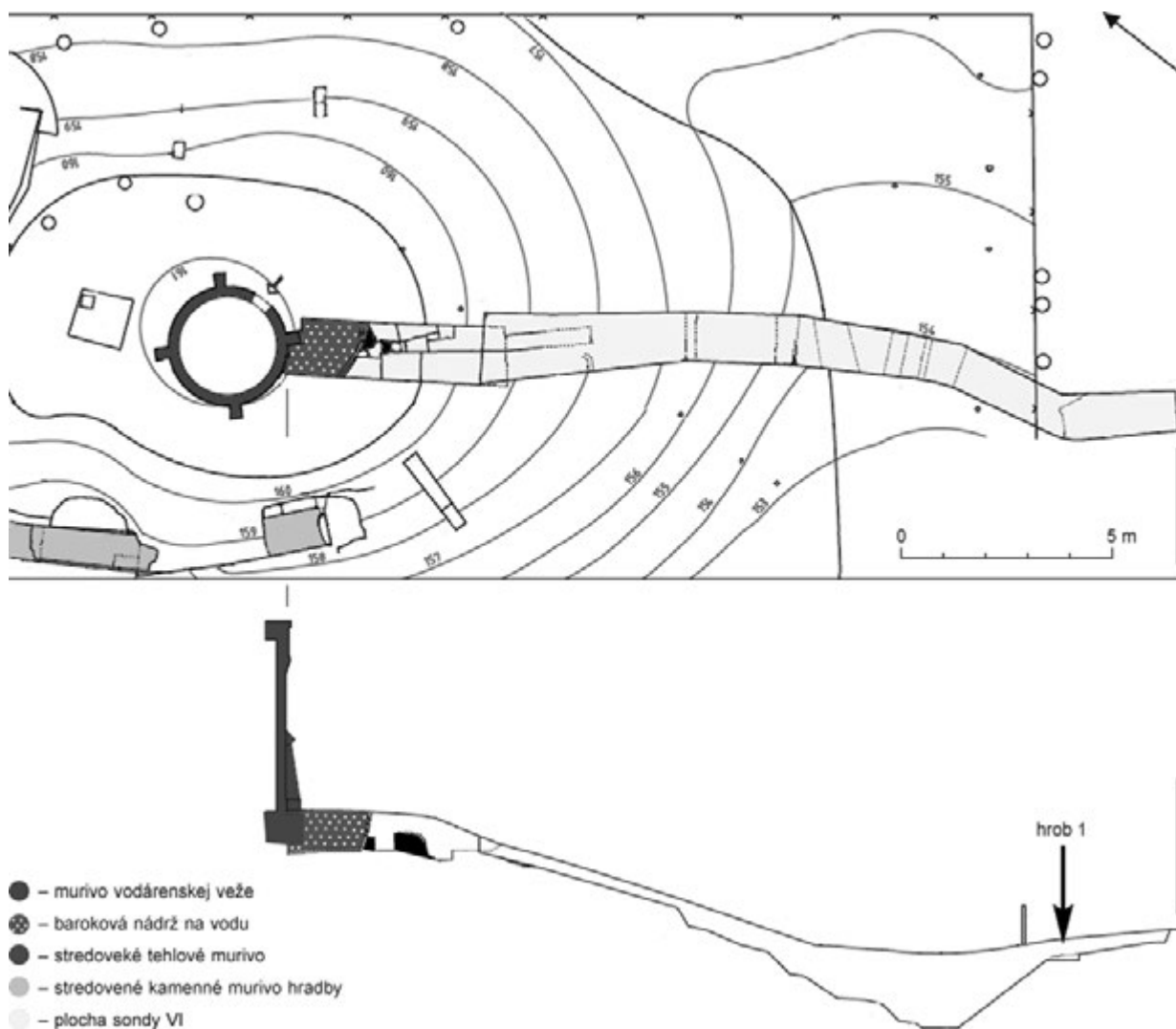
Obr. 24. Veľká Maňa (Kaštieľ). 1 – kaštieľ na mape 1. vojenského mapovania 1764–1787; 2, 3 – pohľad na objekt 1; 4–6 – zvyšky múru z 18.–19. stor.; 7, 8 – tehly z objektu 2. (Daňová, 49).

Fig. 24. Veľká Maňa (Manor). 1 – manor on the map from 1st military survey in 1764–1787; 2, 3 – view of feature 1; 4–6 – remains of a wall from the 18th–19th century; 7, 8 – bricks from feature 2. (Daňová, 49).

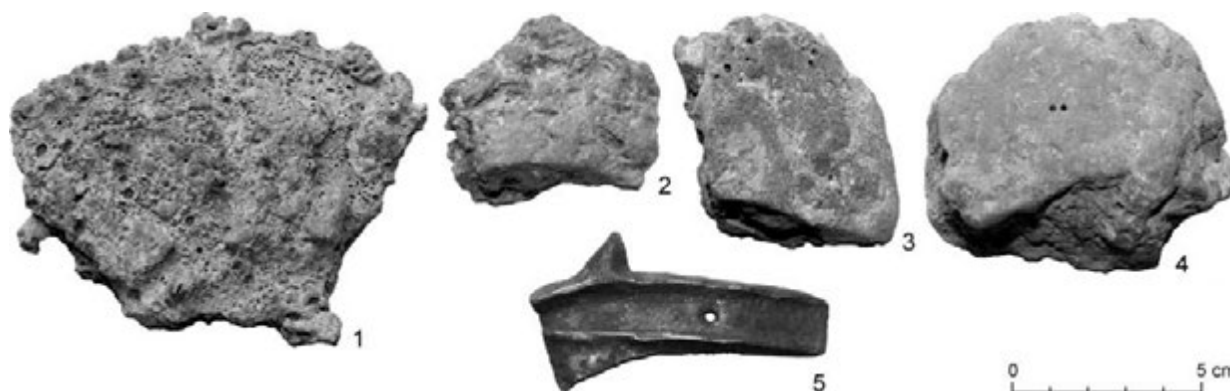

Obr. 25. Senica (Párovce). 1 – plán odkrytej a preskúmanej plochy pod objektom hotela a parkoviskom; 2 – hrob 37 s hlavou na zvieracích ostatkoch a bronzovým drôteným šperkom pri hlave. (Farkaš/Choma/Jelínek/Nemečková/Pilková, 50).

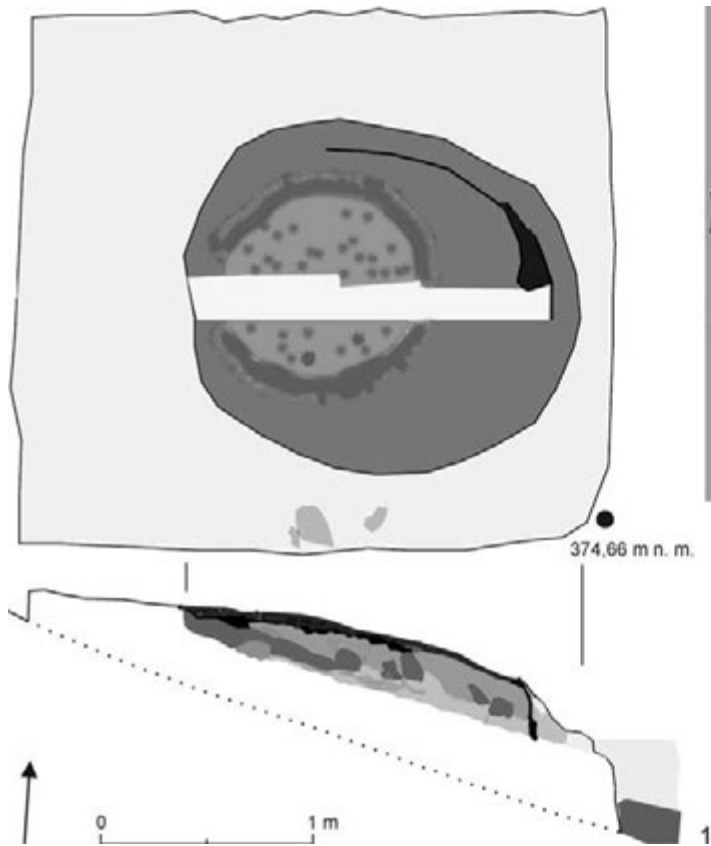
Fig. 25. Senica (Párovce). 1 – plan of the uncovered and studied area under the hotel and the car park; 2 – burial 37 with the head on animal remains and bronze wire jewel near the head. (Farkaš/Choma/Jelínek/Nemečková/Pilková, 50).

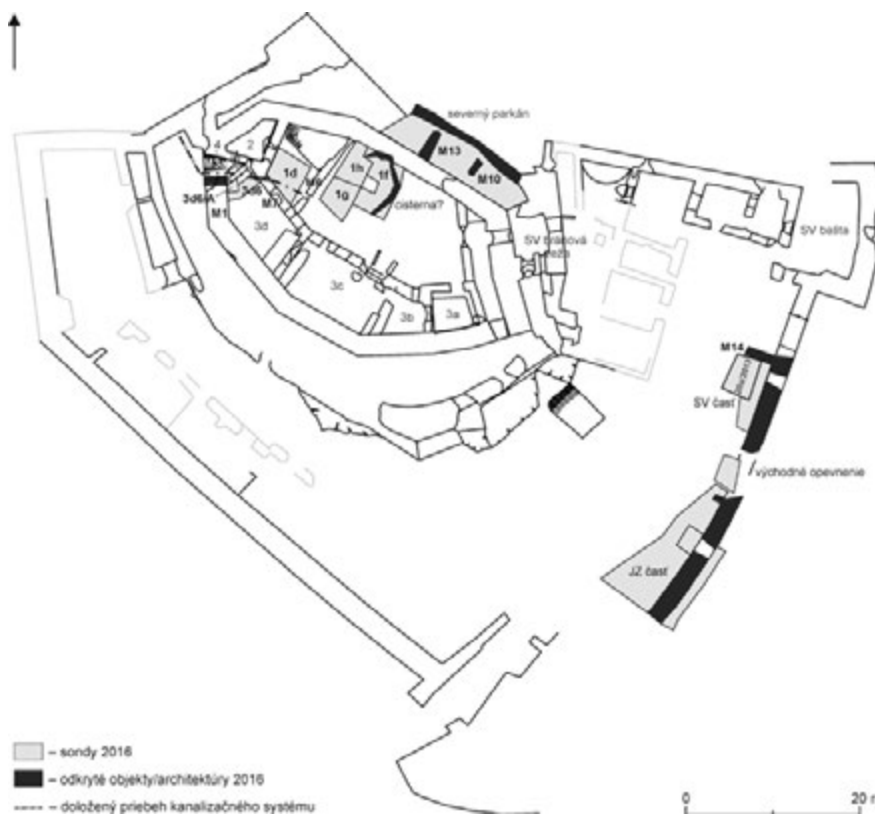
Obr. 26. Bernolákovo (Hrad Čeklís). Sonda VI – pôdorys a profil. (Farkaš a kol., 51).
 Fig. 26. Bernolákovo (Čeklís castle). Trench VI – groundplan and profile. (Farkaš et al., 51).

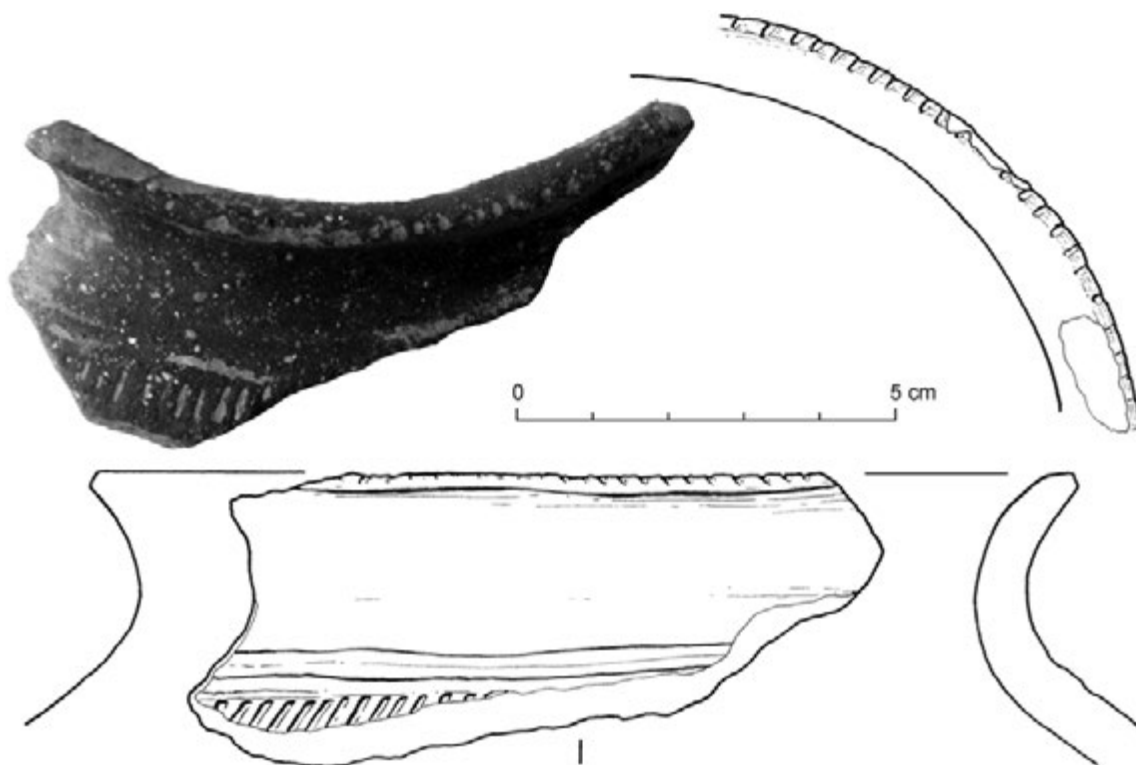
Obr. 27. Buková (Skalka). Výber nálezov z okolia pece. (Farkaš a kol., 53).
 Fig. 27. Buková (Skalka). Selected finds from the furnace's surroundings. (Farkaš et al., 53).

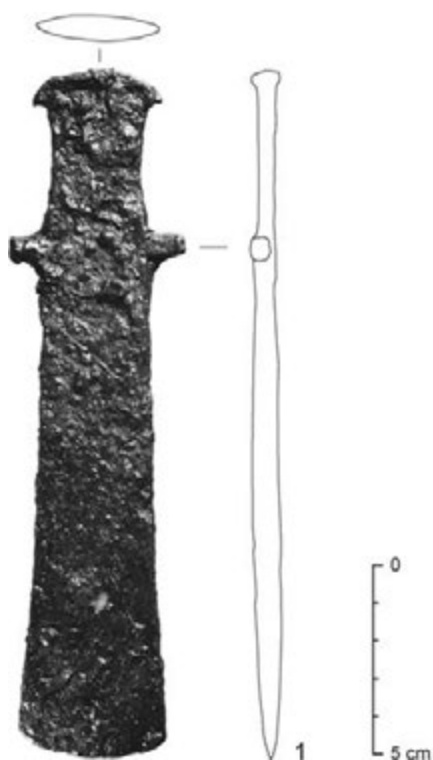
Obr. 28. Buková (Skalka). 1 – pôdorys a pozdĺžny rez pecou; 2 – 3D foto pece. (Farkaš a kol., 53).
 Fig. 28. Buková (Skalka). 1 – groundplan and longitudinal cross-section of the furnace; 2 – 3D photo of the furnace. (Farkaš et al., 53).

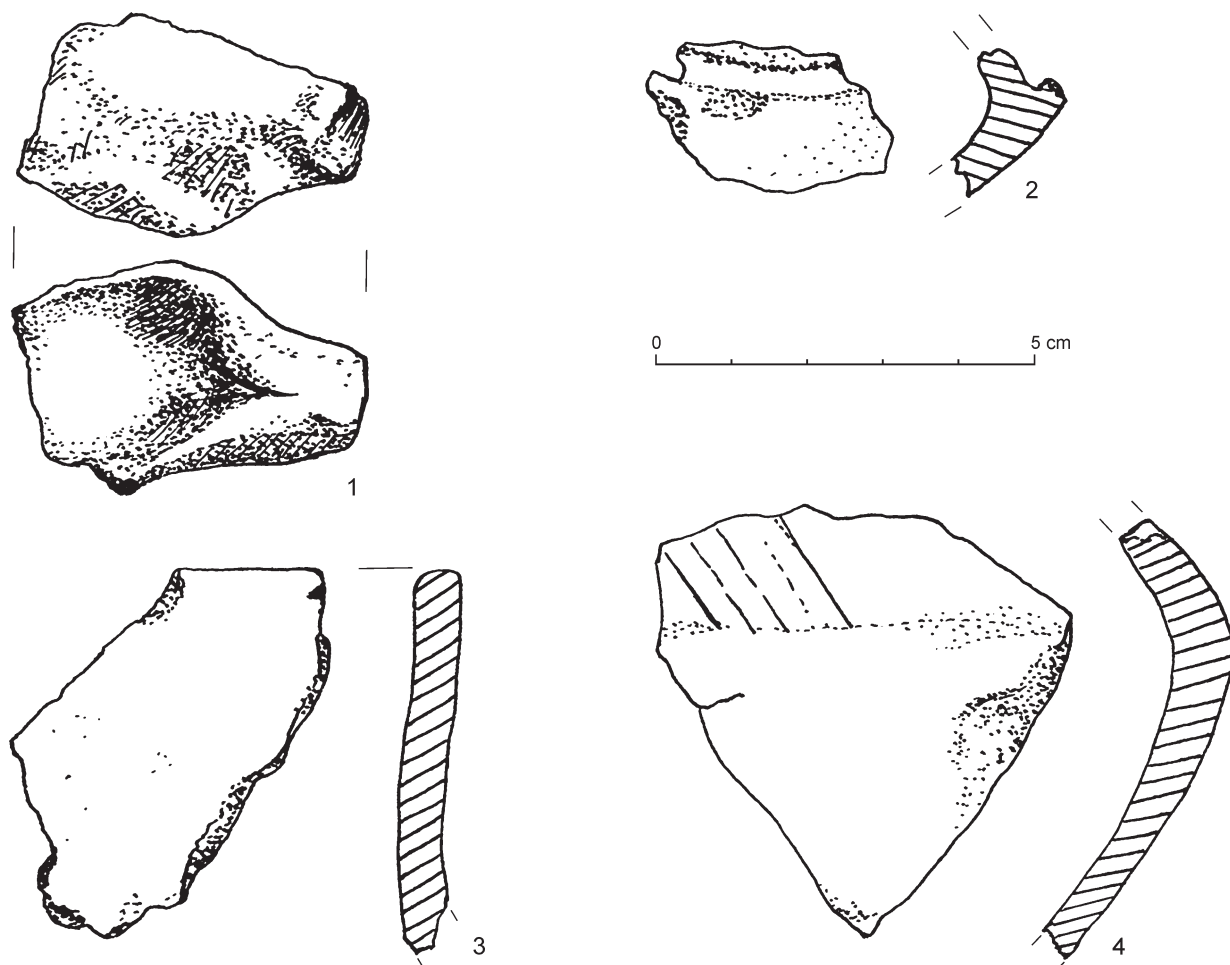
Obr. 29. Divín (Hrad Divín). Pôdorys hradu s vyznačenými skúmanými sondami a novými zistenými architektúrami. (Fottová, 54).
 Fig. 29. Divín (Divín castle). Groundplan of the castle with indicated studied trenches and newly detected architectures. (Fottová, 54).

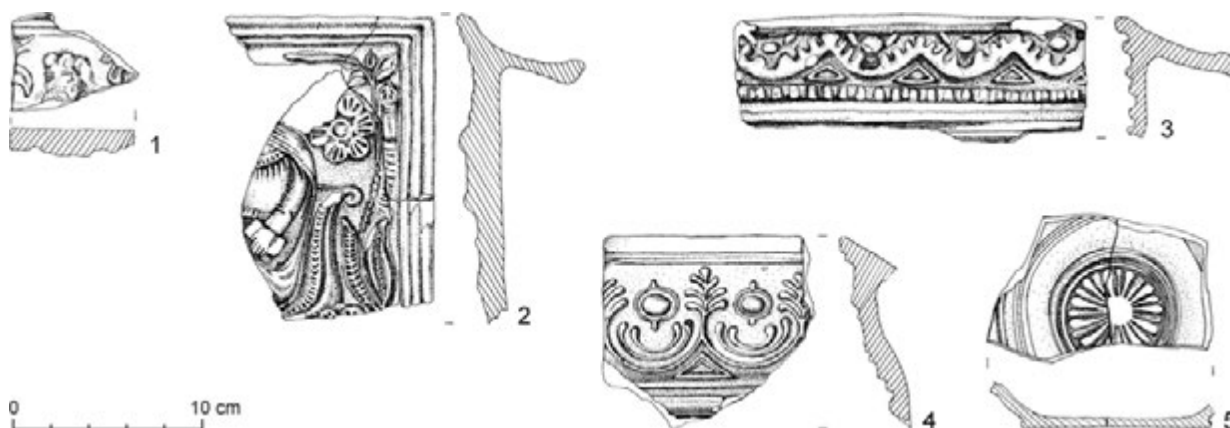
Obr. 30. Divinka (Veľký vrch). Vrcholová časť hradiska. Ojedinelý črep z nádoby maďarovskej kultúry. (Fusek a kol., 57).
 Fig. 30. Divinka (Veľký vrch). The top part of the hillfort. Unique sherd from a vessel of the Maďarovce culture. (Fusek et al., 57).

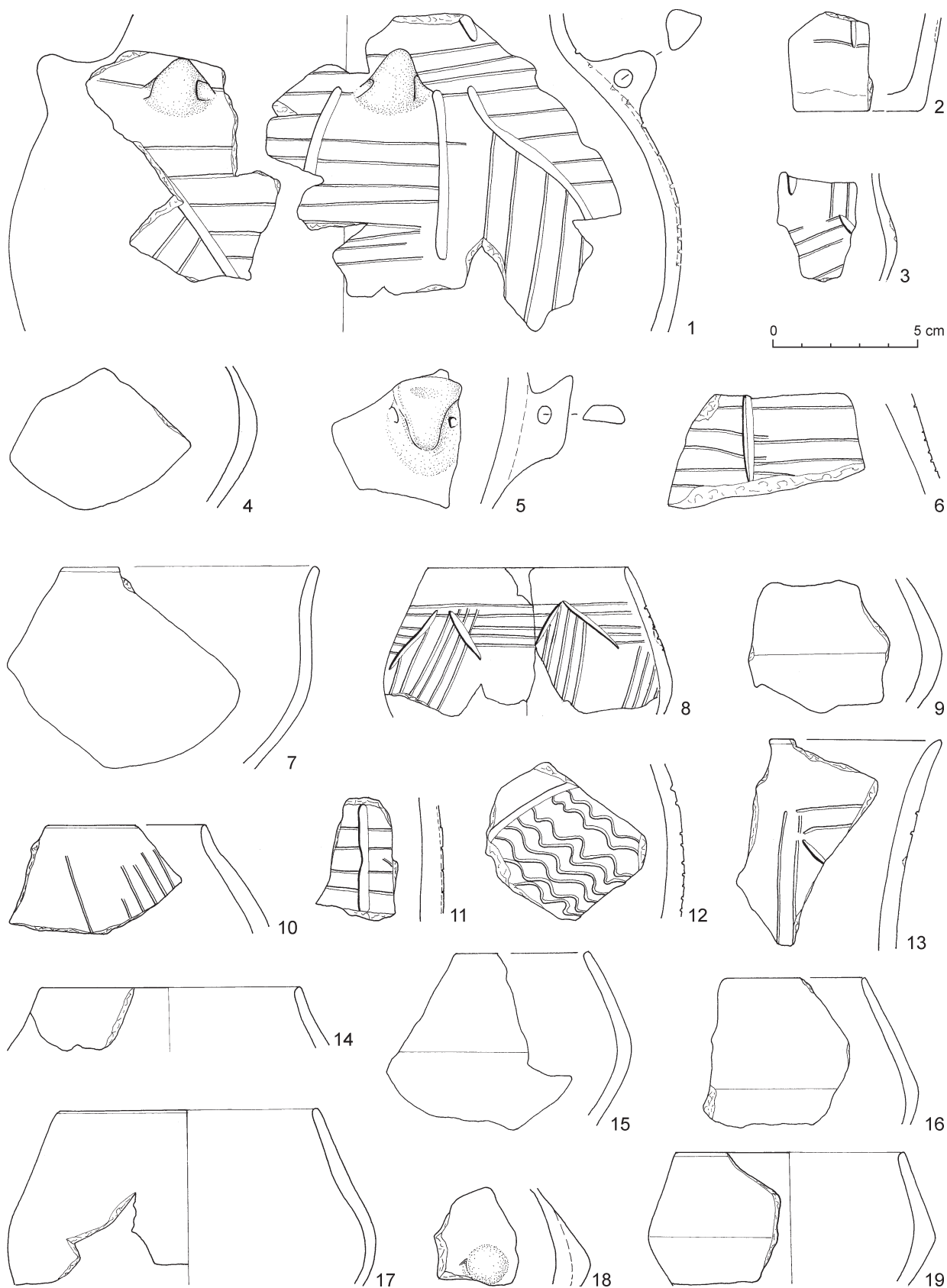
Obr. 31. Stakčín, časť Starina nad Cirochou. 1 – železná sekerka s ramienkami; 2 – pohľad na miesto nálezu od prameňa (A) a trasa lesnej cesty (B); 3 – nálezca I. Cucko na mieste nálezu. (Harčar/Miroššayová, 58).
 Fig. 31. Stakčín-Starina nad Cirochou. 1 – winged iron axe; 2 – view of the site of discovery from the source (A) and the forest route (B); 3 – finder I. Cucko at the site of discovery. (Harčar/Miroššayová, 58).

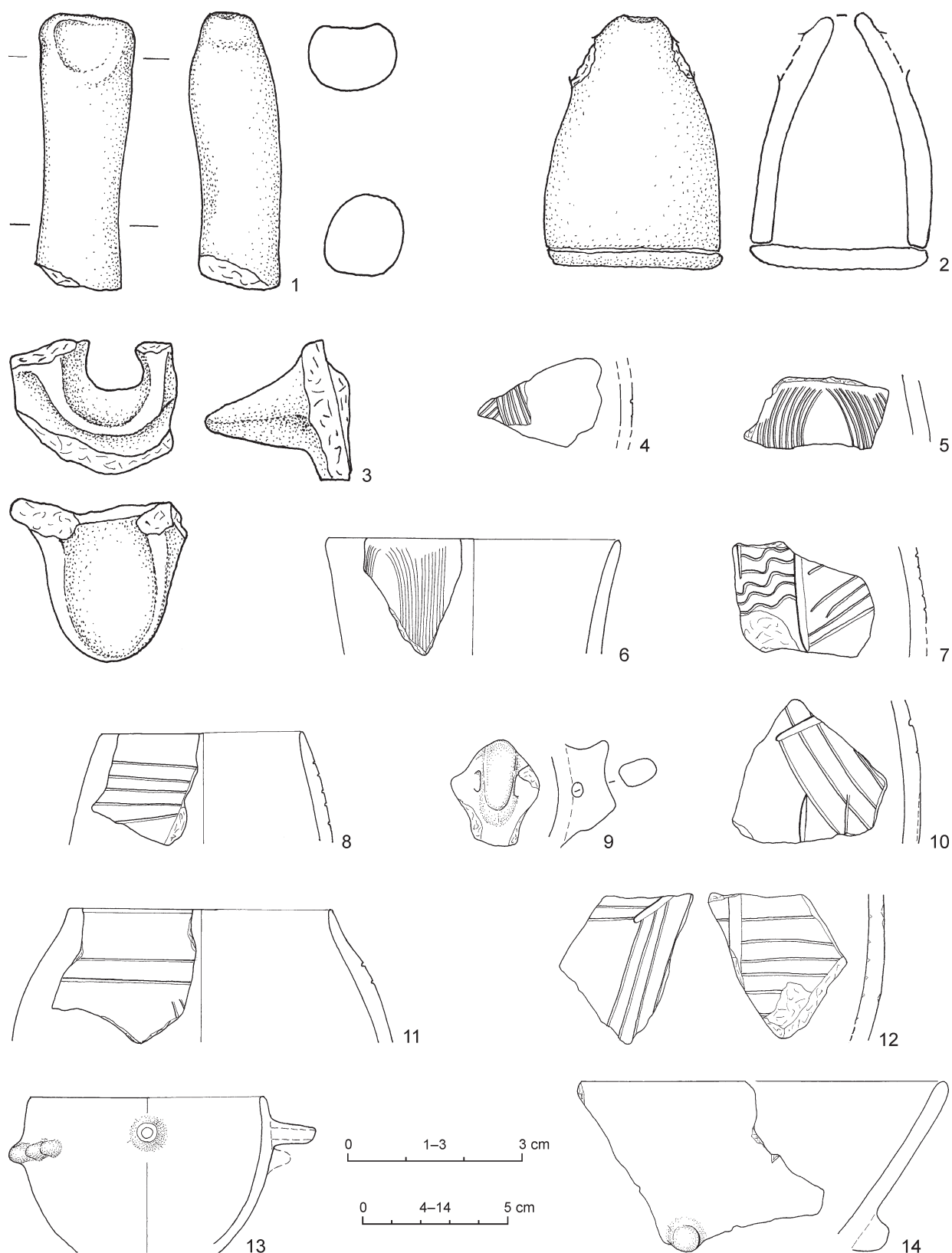
Obr. 32. Detva (Lúčna štvrť). Výber nálezov zo záchranného výskumu (kresba J. Packová). (Hrončiak/Kvietok 61).
 Fig. 32. Detva (Lúčna štvrť). Selected finds from the rescue excavation (sketch by J. Packová). (Hrončiak/Kvietok, 61).

Obr. 33. Špania Dolina. Výber nálezov z výskumu banického domu (kresba J. Packová). (Kvietok, 86).
 Fig. 33. Špania Dolina. Selected finds from the excavation at the miner's house (sketch by J. Packová). (Kvietok, 86).

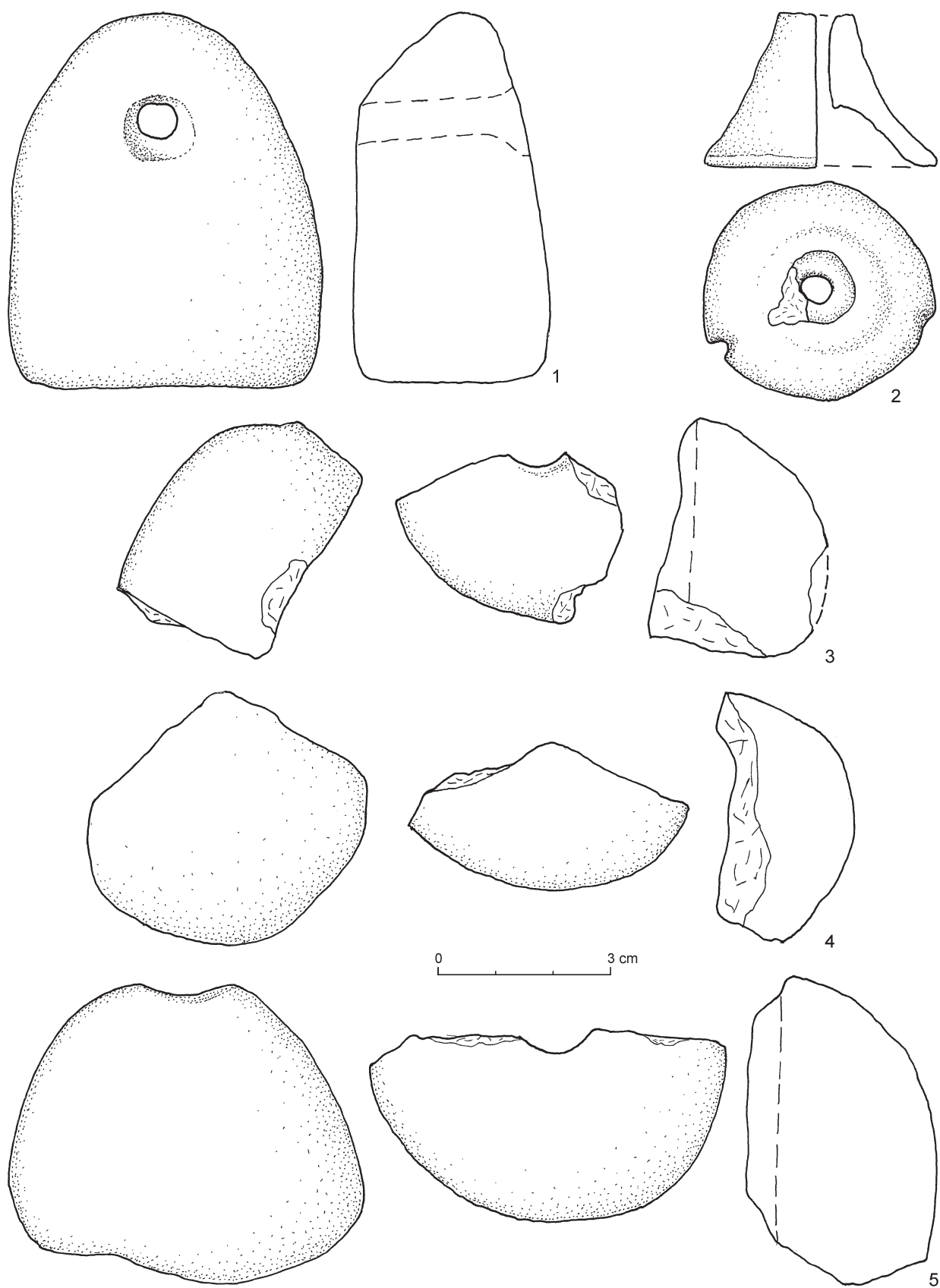

Obr. 34. Vráble (Veľké Lehemby). Výber keramického inventára. 1–6, 9 – objekt H131/65; 7, 8 – objekt H132/25; 10–12, 18 – objekt H126/123; 13 – objekt H126/124; 14–17, 19 – objekt S12/9A (kresba E. Bakytová). (Cheben/Furholt, 64).
 Abb. 34. Vráble (Veľké Lehemby). Keramikauswahl. 1–6, 9 – Objekt H131/65; 7, 8 – Objekt H132/25; 10–12, 18 – Objekt H126/123; 13 – Objekt H126/124; 14–17, 19 – Objekt S12/9A (Zeichnung E. Bakytová). (Cheben/Furholt, 64).

Obr. 35. Vrable (Velké Lehemby). Výber keramického inventára. 1 – objekt S14/144; 2, 3 – objekt S14/157; 4–6 – objekt H132/9; 7 – objekt S14/157; 8, 9 – objekt S13/113; 10–12 – objekt S14/144; 13 – objekt S11/7; 14 – objekt S11/37A (kresba E. Bakytová). (Cheben/Furholt, 64).

Abb. 35. Vrable (Velké Lehemby). Keramikauswahl. 1 – Objekt S14/144; 2, 3 – Objekt S14/157; 4–6 – Objekt H132/9; 7 – Objekt S14/157; 8, 9 – Objekt S13/113; 10–12 – Objekt S14/144; 13 – Objekt S11/7; 14 – Objekt S11/37A (Zeichnung E. Bakytová). (Cheben/Furholt, 64).

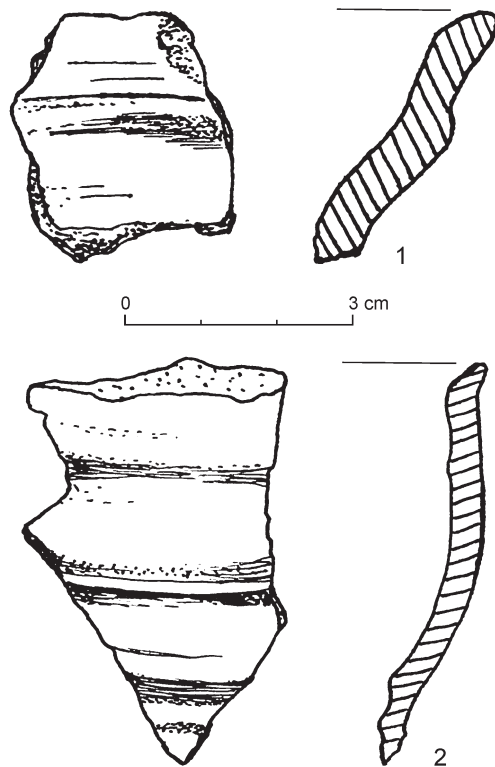

Obr. 36. Vrábě (Velké Lehemby). Hlinené predmety. 1 – objekt S14/144; 2 – objekt H126/124; 3 – objekt H132/25; 4, 5 – objekt H133/26 (kresba E. Bakytová). (Cheben/Furholt, 64).

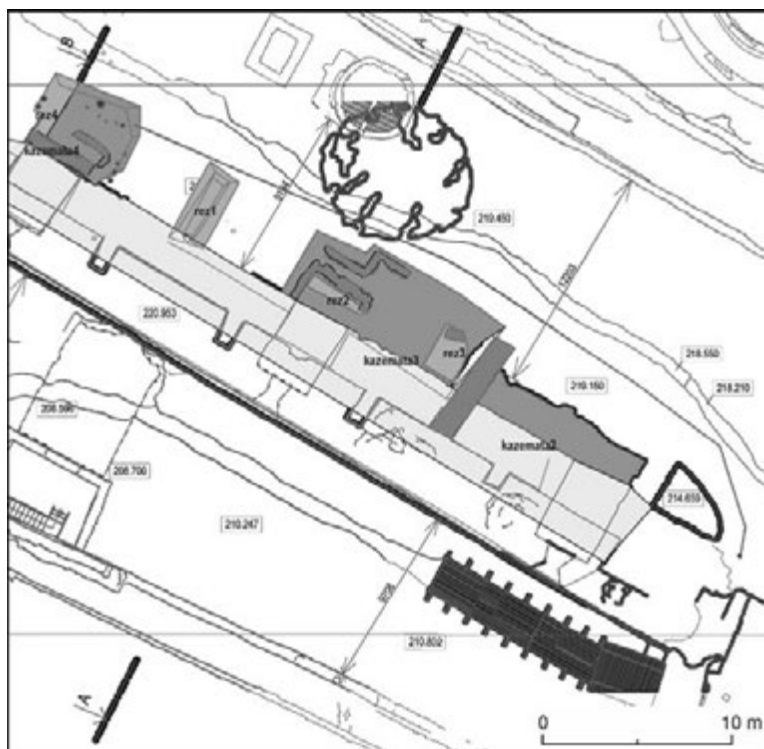
Abb. 36. Vrábě (Velké Lehemby). Tongegenstände. 1 – Objekt S14/144; 2 – Objekt H126/124; 3 – Objekt H132/25; 4, 5 – Objekt H133/26 (Zeichnung E. Bakytová). (Cheben/Furholt, 64).

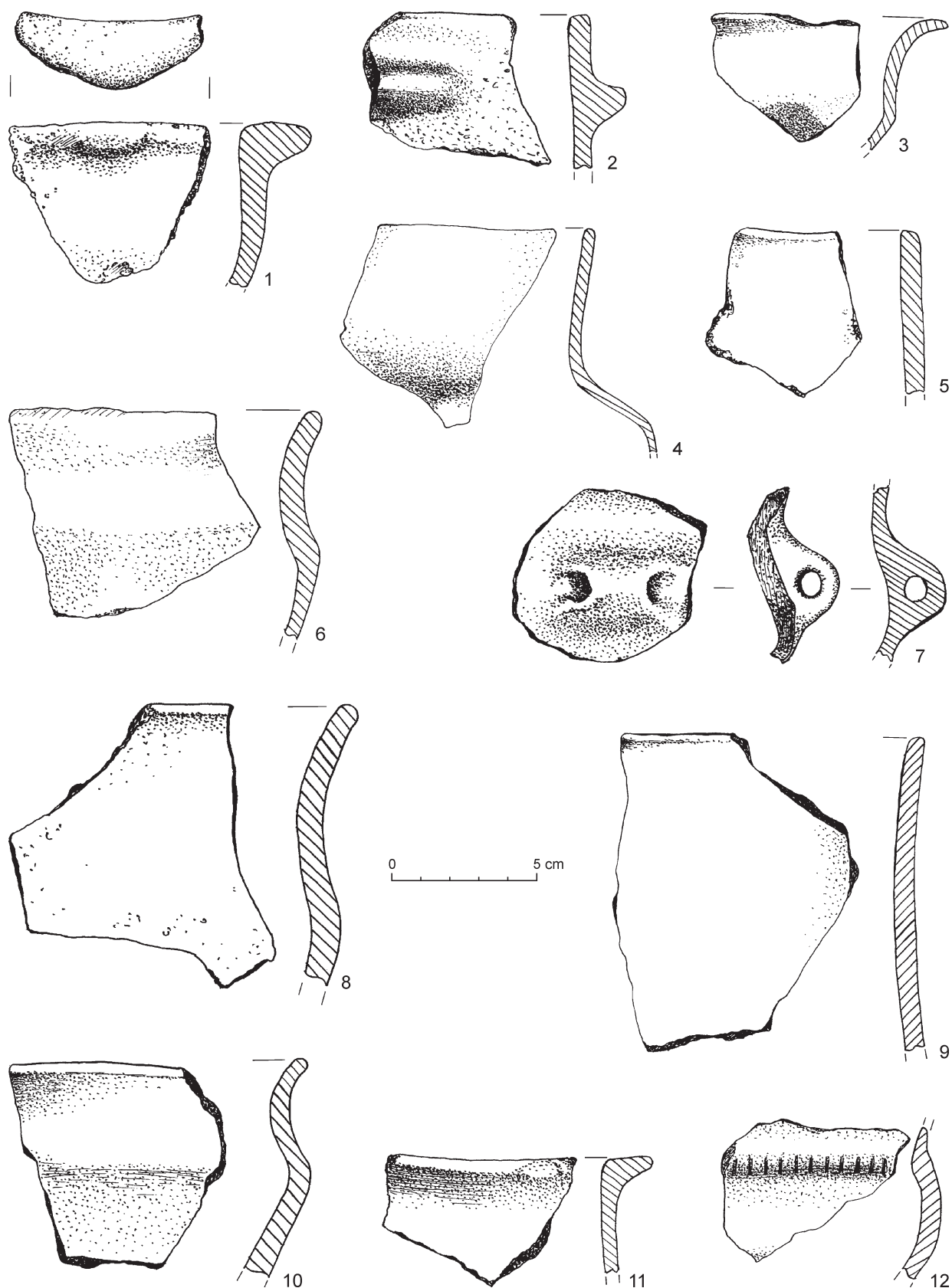
Obr. 37. Bratislava, časť Záhorská Bystrica (Krče). Objekt 44 – piecka s predpecnou jamou. (Jelínek, 71).
Fig. 37. Bratislava-Záhorská Bystrica (Krče). Feature 44 – kiln with a loading pit. (Jelínek, 71).

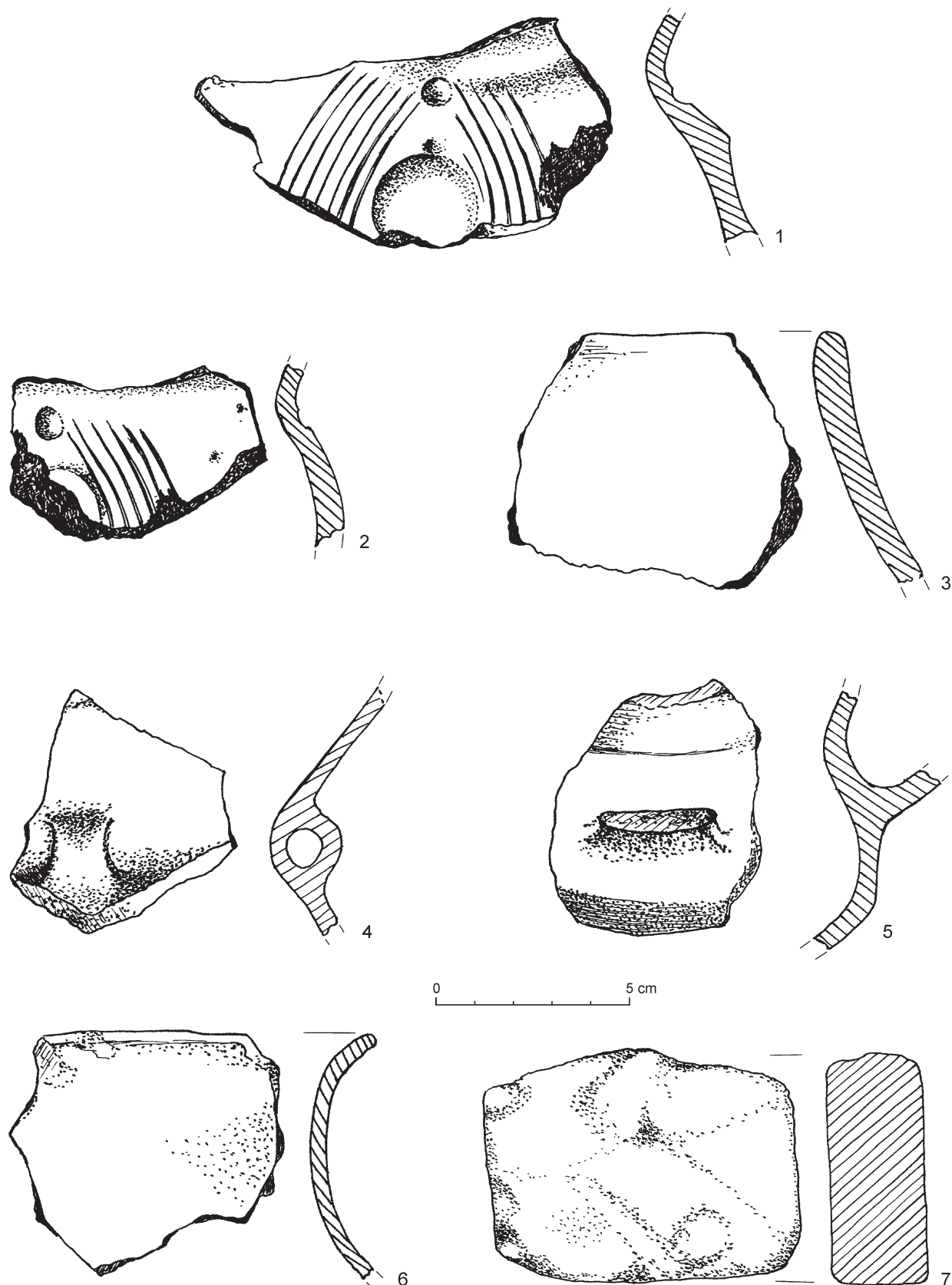
Obr. 38. Banská Bystrica (Lazovná ulica). Keramika z najstaršieho horizontu (kresba J. Packová). (Kvietok, 81).
Fig. 38. Banská Bystrica (Lazovná street). Pottery from the oldest horizon (sketch by J. Packová). (Kvietok, 81).

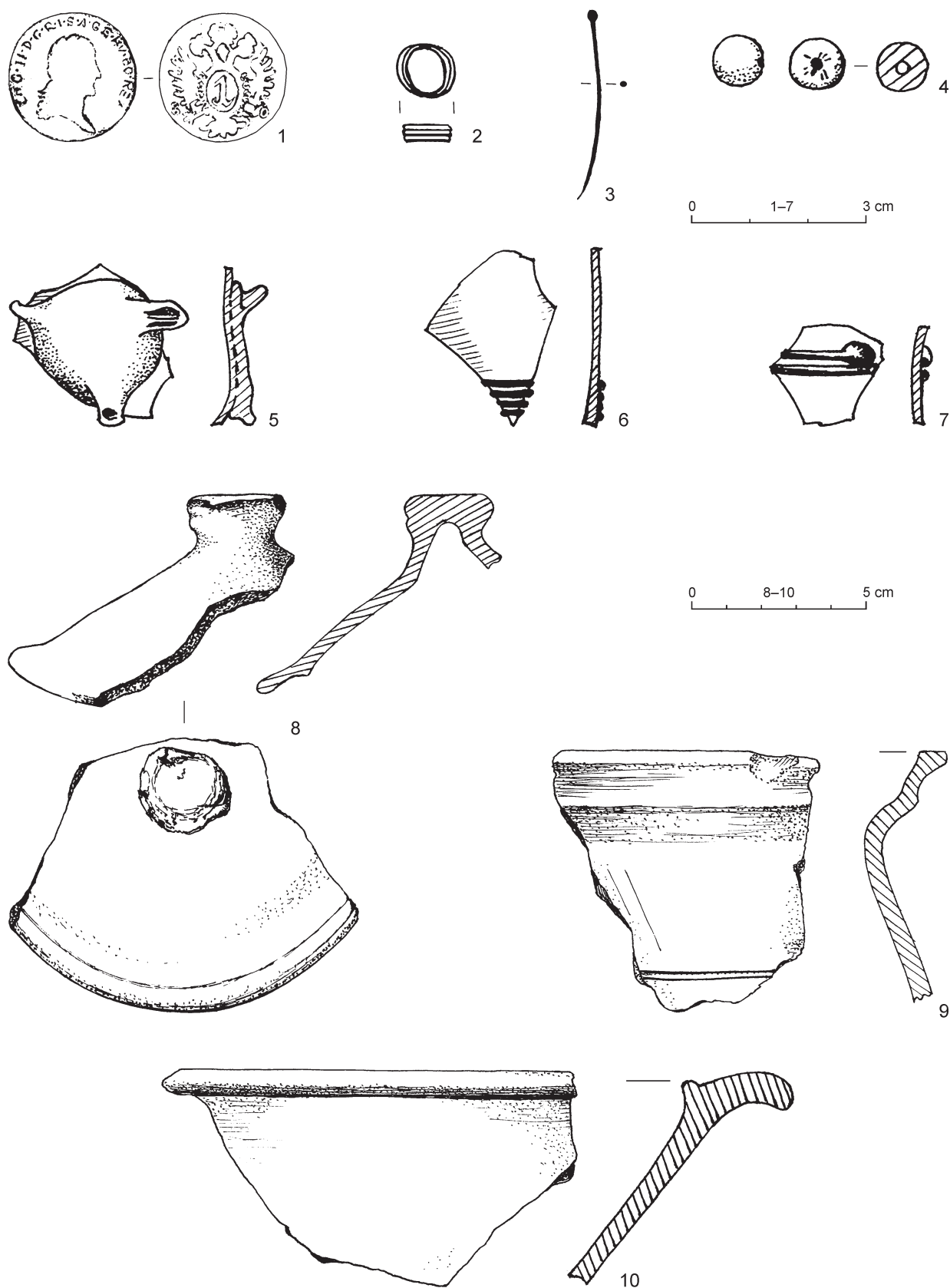
Obr. 39. Filakovo (Hrad Filakovo). Situovanie sond v areáli tzv. Stredného hradu (zameral M. Bartík). (Malček/Tittonová, 93).
Fig. 39. Filakovo (Filakovo castle). Localization of trenches in the area of the so-called Stredný hrad (Central castle; localization by M. Bartík). (Malček/Tittonová, 93).

Obr. 40. Liptovský Trnovec (Blatné). Výber z nálezov (kresba J. Packová). (Kvietok, 82).
 Fig. 40. Liptovský Trnovec (Blatné). Selected finds (sketch by J. Packová). (Kvietok, 82).

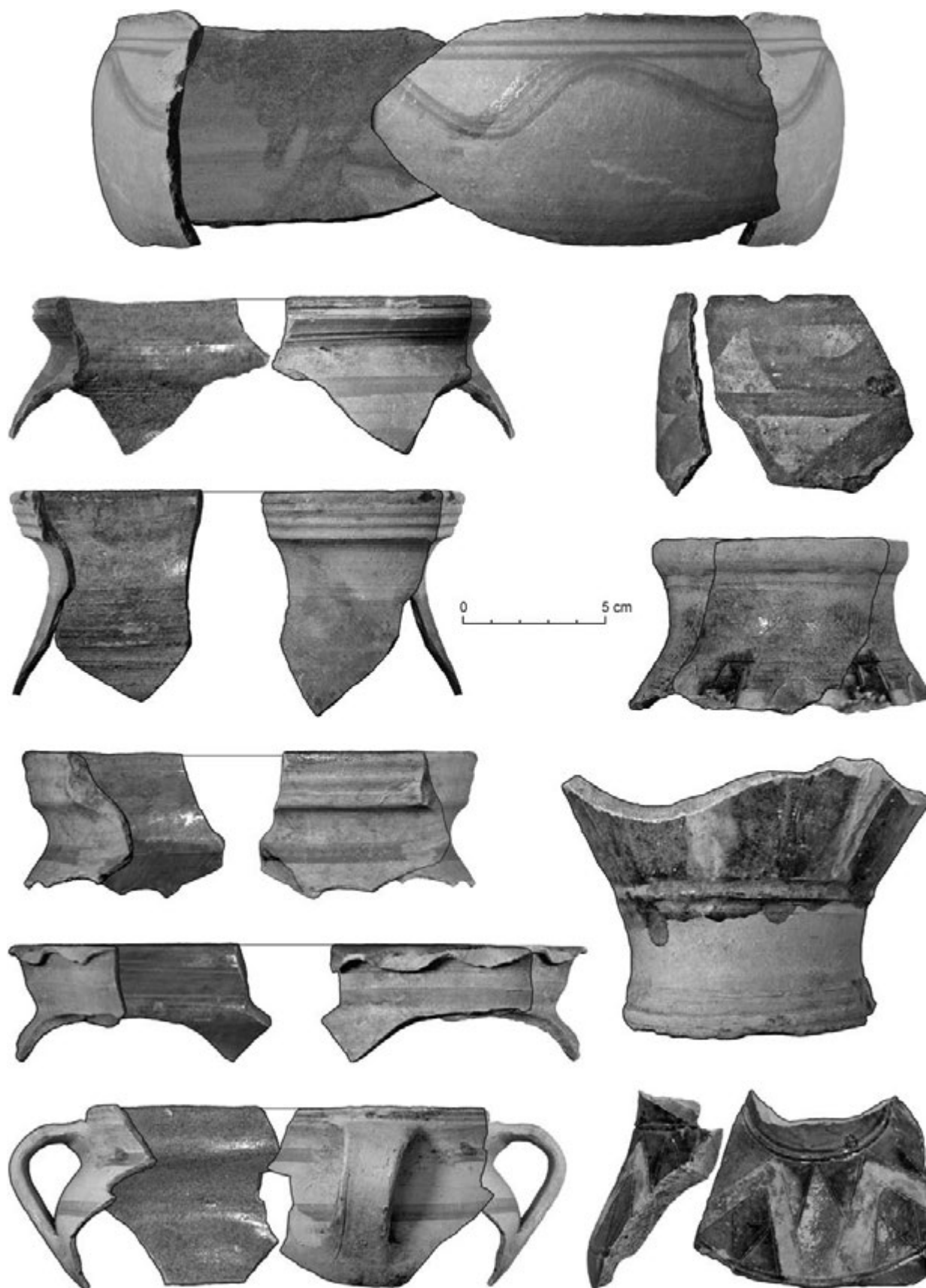

Obr. 41. Liptovský Trnovec (Blatné). Výber z nálezov (kresba J. Packová). (Kvietok, 82).
 Fig. 41. Liptovský Trnovec (Blatné). Selected finds (sketch by J. Packová). (Kvietok, 82).

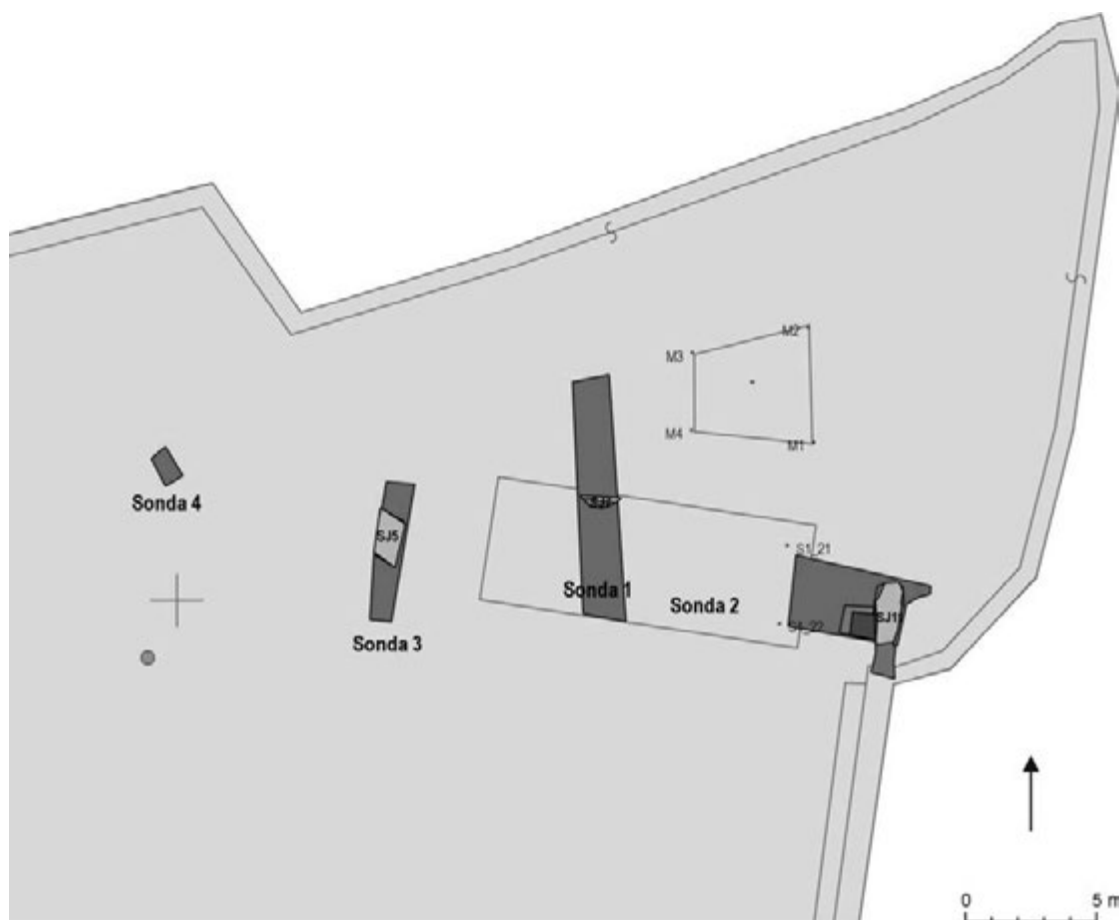

Obr. 42. Slovenská Ľupča (Hrad Slovenská Ľubča). Výber z nálezov získaných pri obnove miestnosti Márie Széchy (kresba J. Packová). (Kvietok, 84).

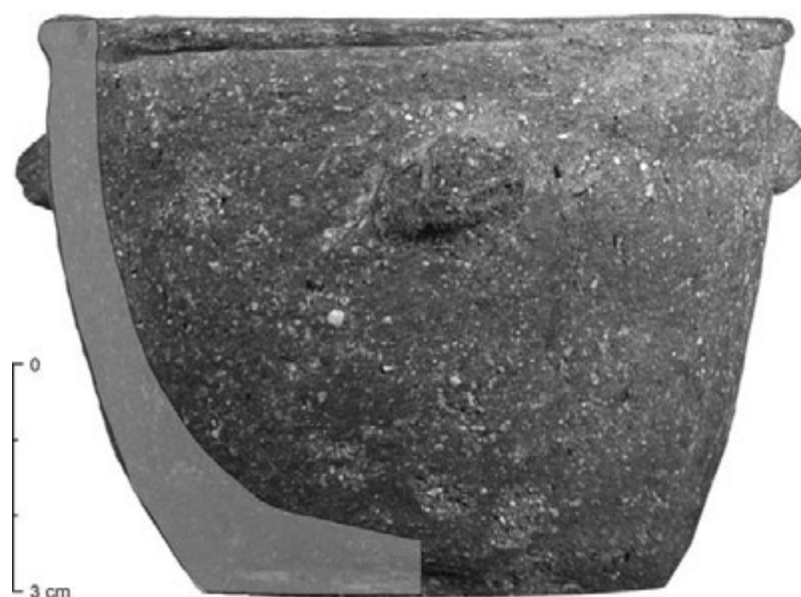
Fig. 42. Slovenská Ľupča (Slovenská Ľupča castle). Selected finds from renovation of the Mária Széchy's room (sketch by J. Packová). (Kvietok, 84).

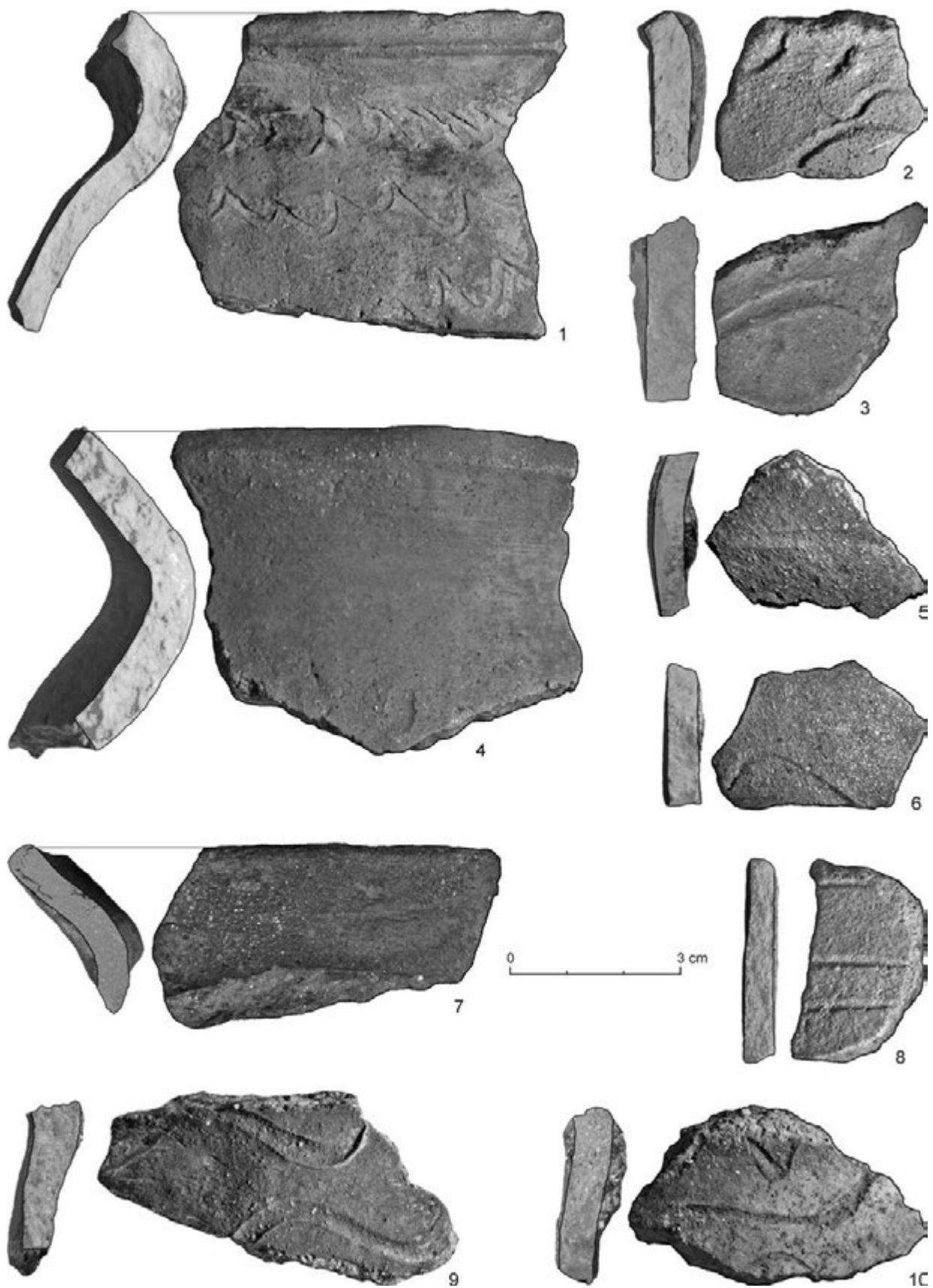
Obr.43. Muráň (Hrad Muráň). Výber nálezového mobiliára – keramika. (Malček, 88).
 Fig. 43. Muráň (Muráň castle). Selected mobiliary – pottery. (Malček, 88).

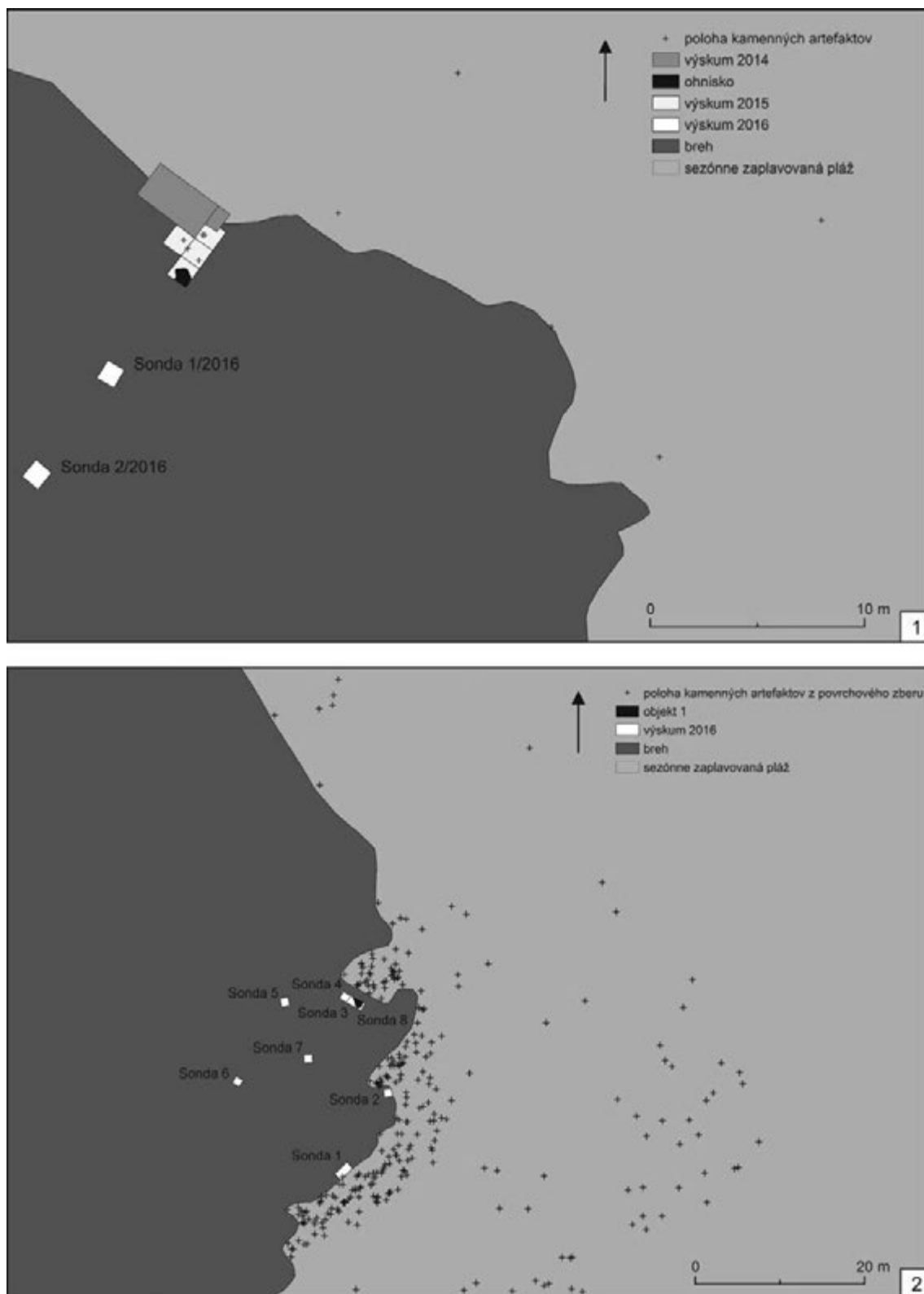
Obr. 44. Muráň (Hrad Muráň). Situovanie sond v areáli tzv. Protitureckej bašty (zamerail M. Bartík). (Malček, 88).
 Fig. 44. Muráň (Muráň castle). Localization of trenches in the area of the so-called Anti-Turk bastion (localized by M. Bartík). (Malček, 88).

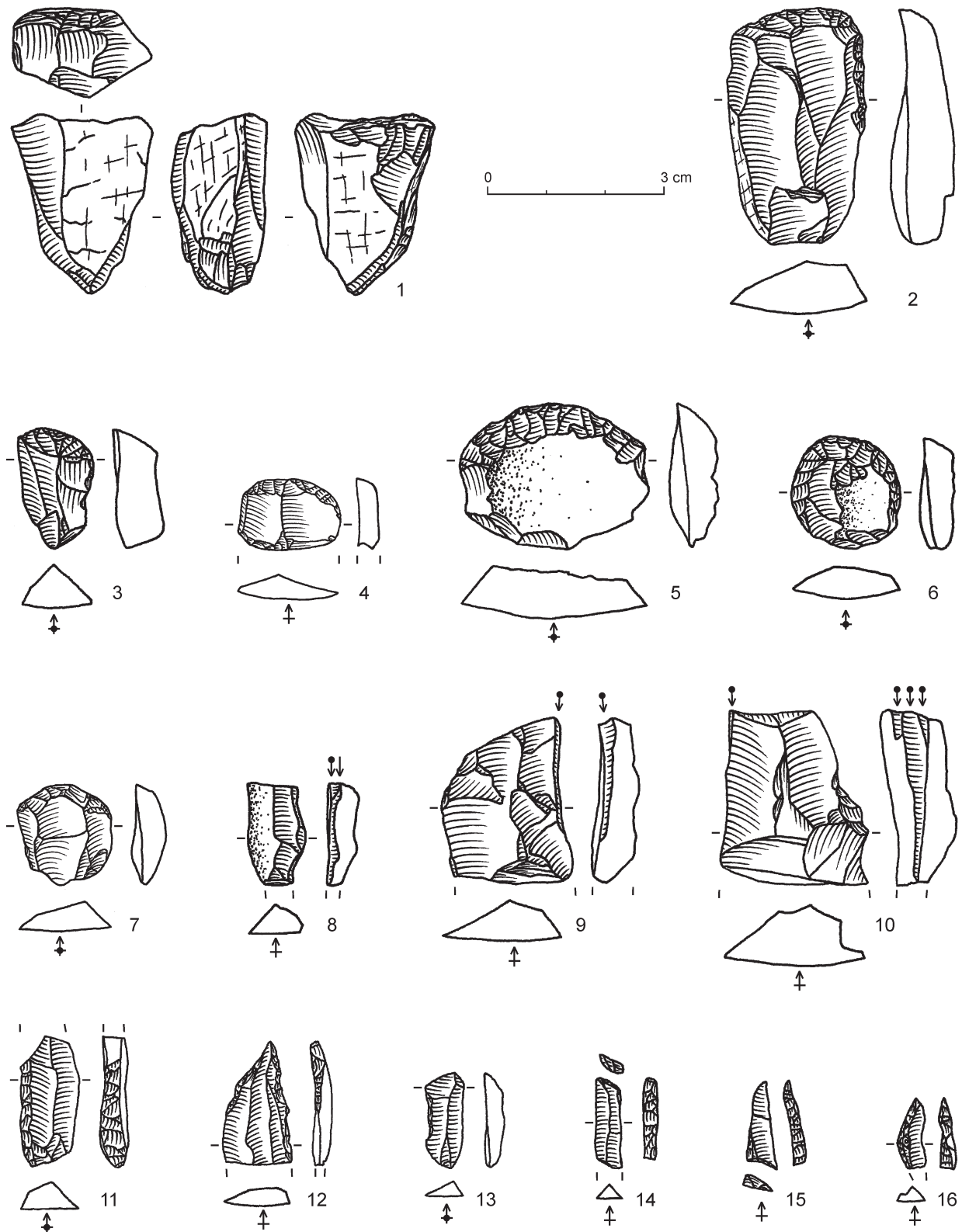
Obr. 45. Tornaľa (Odevné závody). Nádobá nájdená v roku 1966 patrí pravdepodobne k areálu žiarového pohrebiska. (Malček, 91).
 Fig. 45. Tornaľa (Odevné závody textile factory). The vessel discovered in 1966 probably belongs to the area of the cremation burial ground. (Malček, 91).

Obr. 46. Zvolen (Ulica J. Jánošíka). Keramika z objektu 1 – výber z nálezov. (Malček, 92).
 Fig. 46. Zvolen (Ulica J. Jánošíka street). Pottery from feature 1 – selected finds. (Malček, 92).

Obr. 47. Bobrov (Miškovky 1). 1 – celkový plán archeologického výskumu. Trstená, časť Ústie nad Priehradou (Pálenica). 2 – celkový plán archeologického výskumu a povrchového prieskumu. (Nemergut, 107).
 Fig. 47. Bobrov (Miškovky 1). 1 – general plan of the archaeological excavation. Trstená-Ústie nad Priehradou (Pálenica). 2 – general plan of the archaeological excavation and surface survey. (Nemergut, 107).

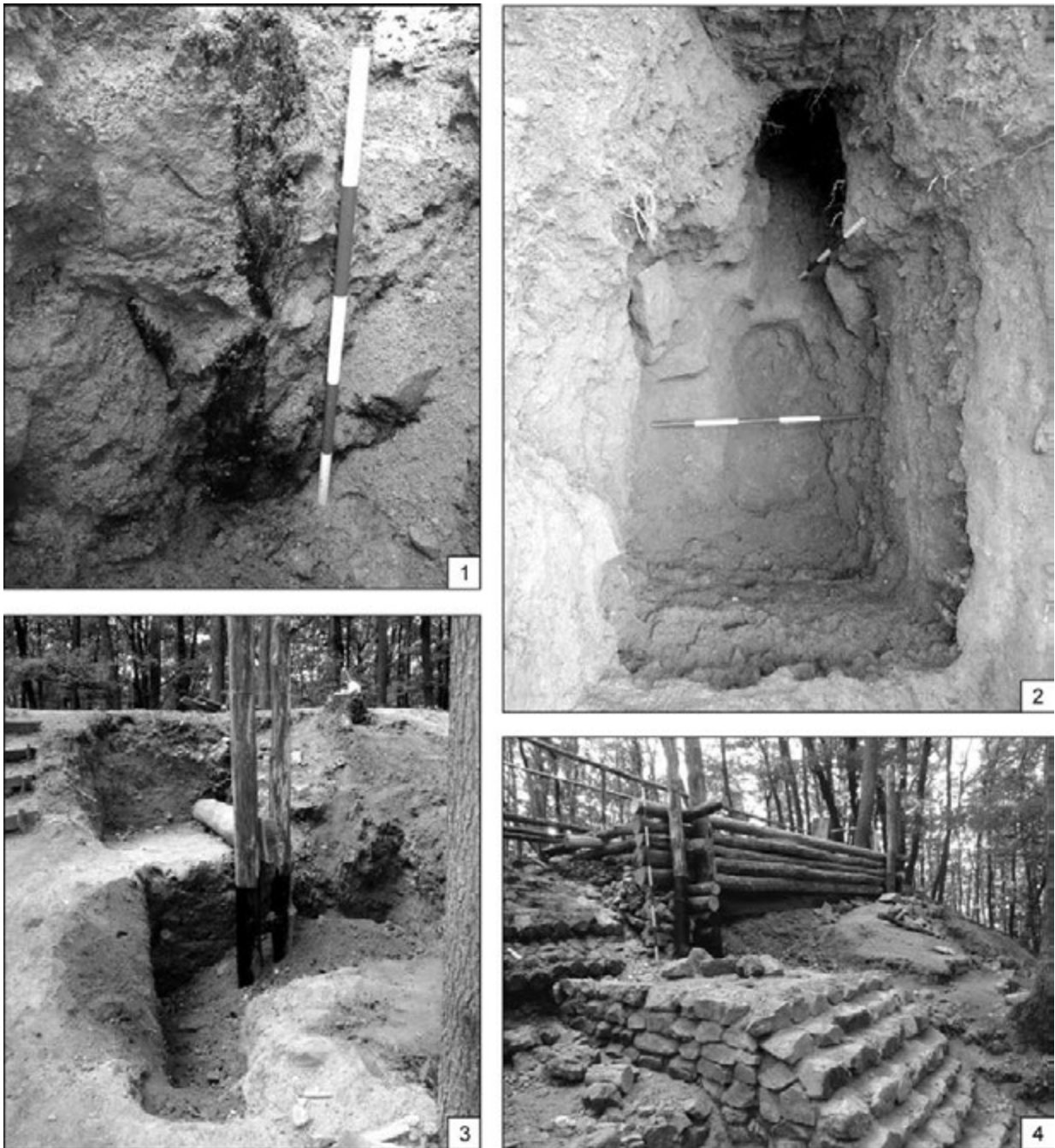
Obr. 48. Trstená, časť Ústie nad Priehradou (Pálenica). Výber štiepanej kamennej industrie. 1–14, 16 – povrchový prieskum; 15 – sonda 8. Surovina: 1, 2, 8, 11 – rádiolarit; 3, 4, 7, 9, 10, 13–15 – silicít krakovsko-česťochovskej jury; 5, 6 – obsidián; 12 – bližšie neurčená surovina. (Nemergut 107).

Fig. 48. Trstená-Ústie nad Priehradou (Pálenica). Selected chipped lithic industry. 1–14, 16 – surface survey; 15 – trench 8. Raw material: 1, 2, 8, 11 – radiolarite; 3, 4, 7, 9, 10, 13–15 – Krakow-Czestochowa Jurassic silicite; 5, 6 – obsidian; 12 – unidentified raw material. (Nemergut, 107).

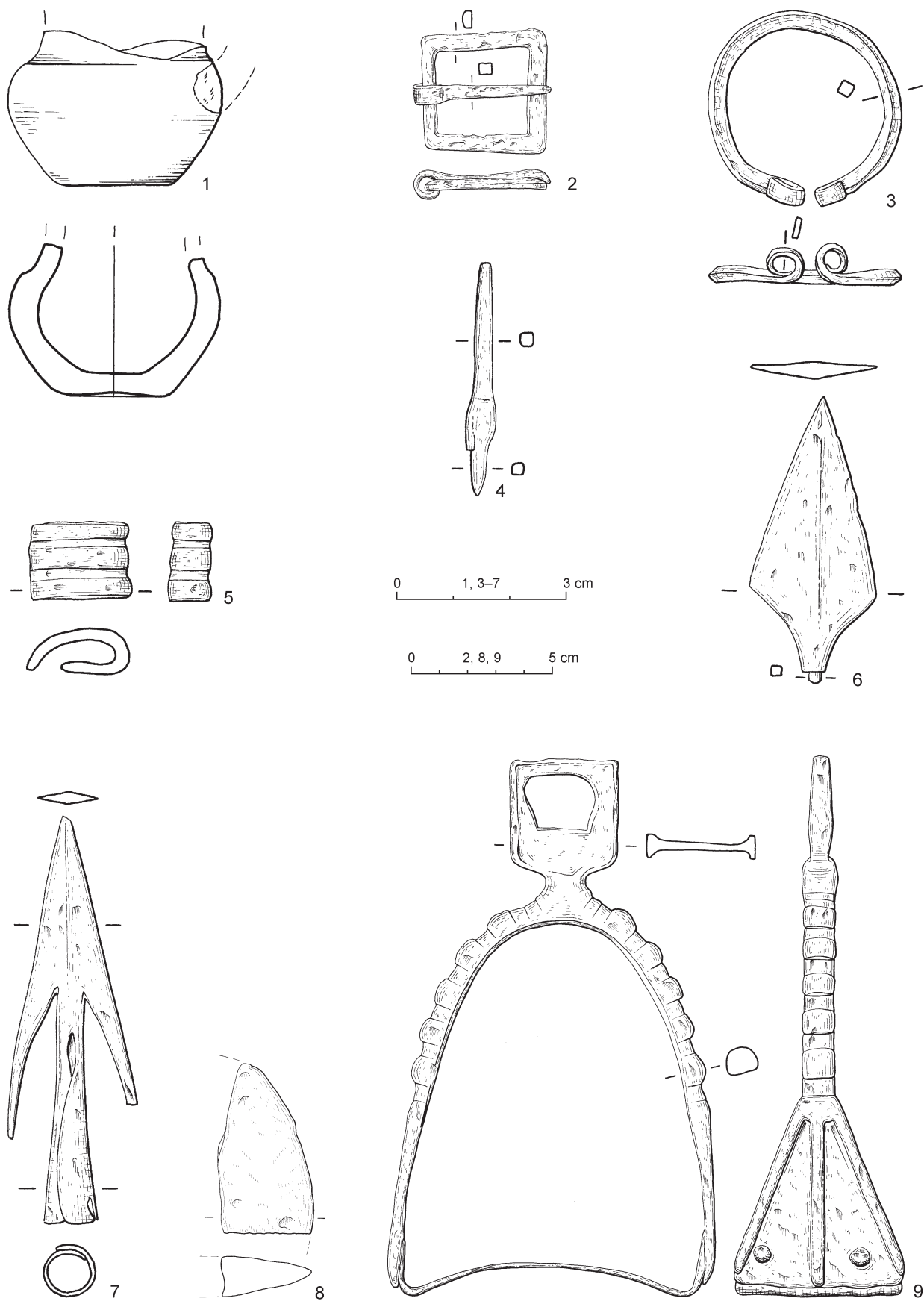
Obr. 49. Bojná I (Valy). 1 – pohľad na zemnicu 10; 2 – začisťovanie pôvodnej cesty na vnútornej strane východnej brány; 3 – úpravy terénu v predpolí východnej brány po ukončení výskumu; 4 – zemnica 11 na západnom predhradí; 5 – zrekonštruované domy a vystavené plastiky L. Cvengrošovej počas Cyrilometodských slávností; 6 – vnútorná časť zrekonštruovanej komory západného valu. (Pieta/Jakubčinová/Robak, 112).

Fig. 49. Bojná I (Valy). 1 – view of pithouse 10; 2 – trimming of the original route on the interior side of the eastern gate; 3 – terrain modification in front of the eastern gate after the excavation; 4 – pithouse 11 on the western bailey; 5 – reconstructed houses and exhibited figures by L. Cvengrošová during the Festival of Sts Cyril and Methodius; 6 – interior part of the reconstructed chamber of the western rampart. (Pieta/Jakubčinová/Robak, 112).

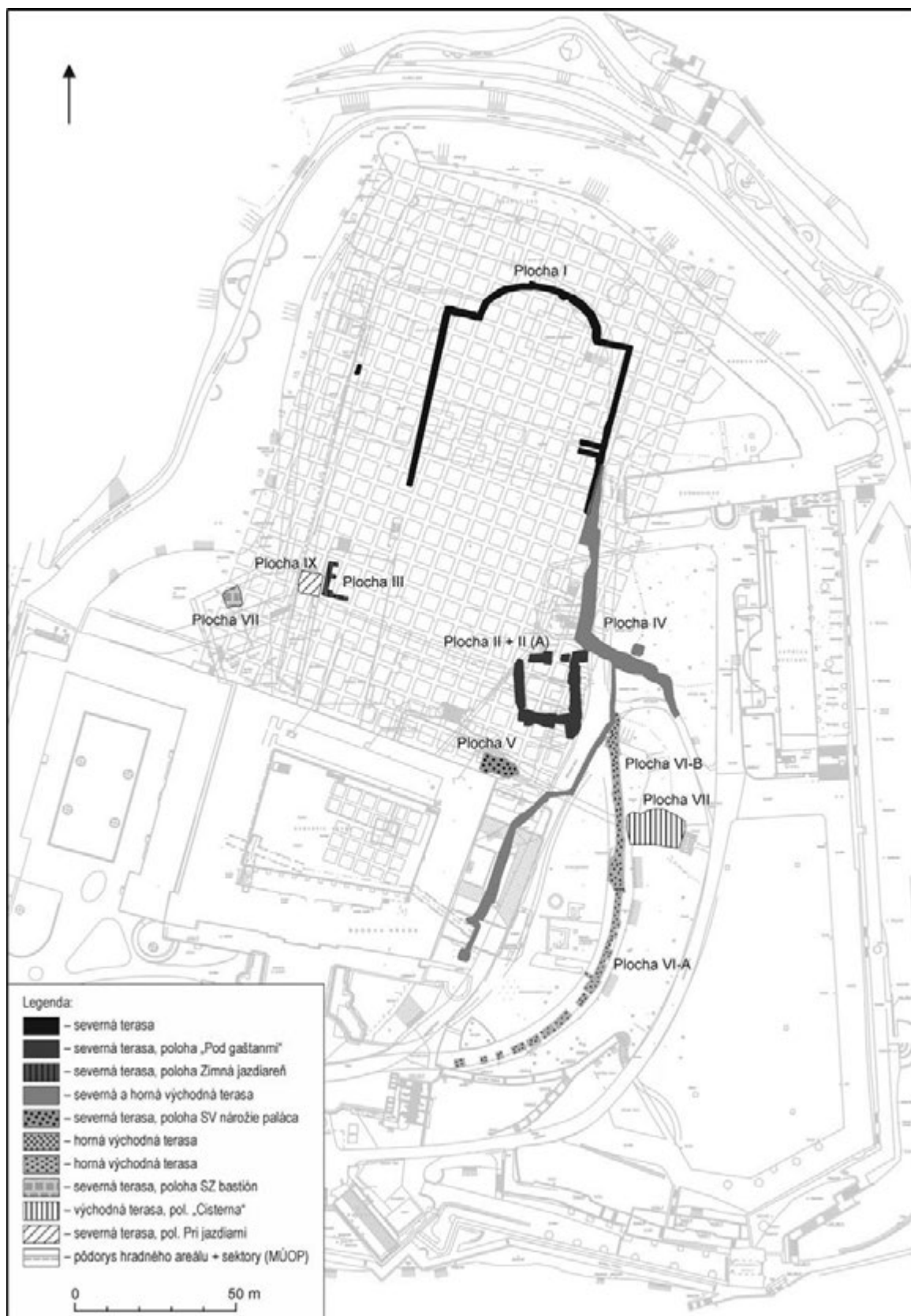

Obr. 50. Bojná I (Valy). 1 – zuhoľnatý stĺp komory valu; 2 – pôdorys do podložnej skaly zahĺbenej dvojice stĺpov komory valu; 3 – do originálneho lôžka osadená dvojica rohových stĺpov komory; 4 – spodná časť zrekonštruovanej prednej strany komory valu s upravenou kamennou plentou. (Pieta/Jakubčinová/Robak, 112).

Fig. 50. Bojná I (Valy). 1 – charred column of the rampart chamber; 2 – groundplan of two columns sunken in the bedrock; 3 – pair of corner columns of the chamber embedded in the original base; 4 – lower part of the reconstructed front side of the rampart chamber with trimmed stone curtain wall. (Pieta/Jakubčinová/Robak, 112).

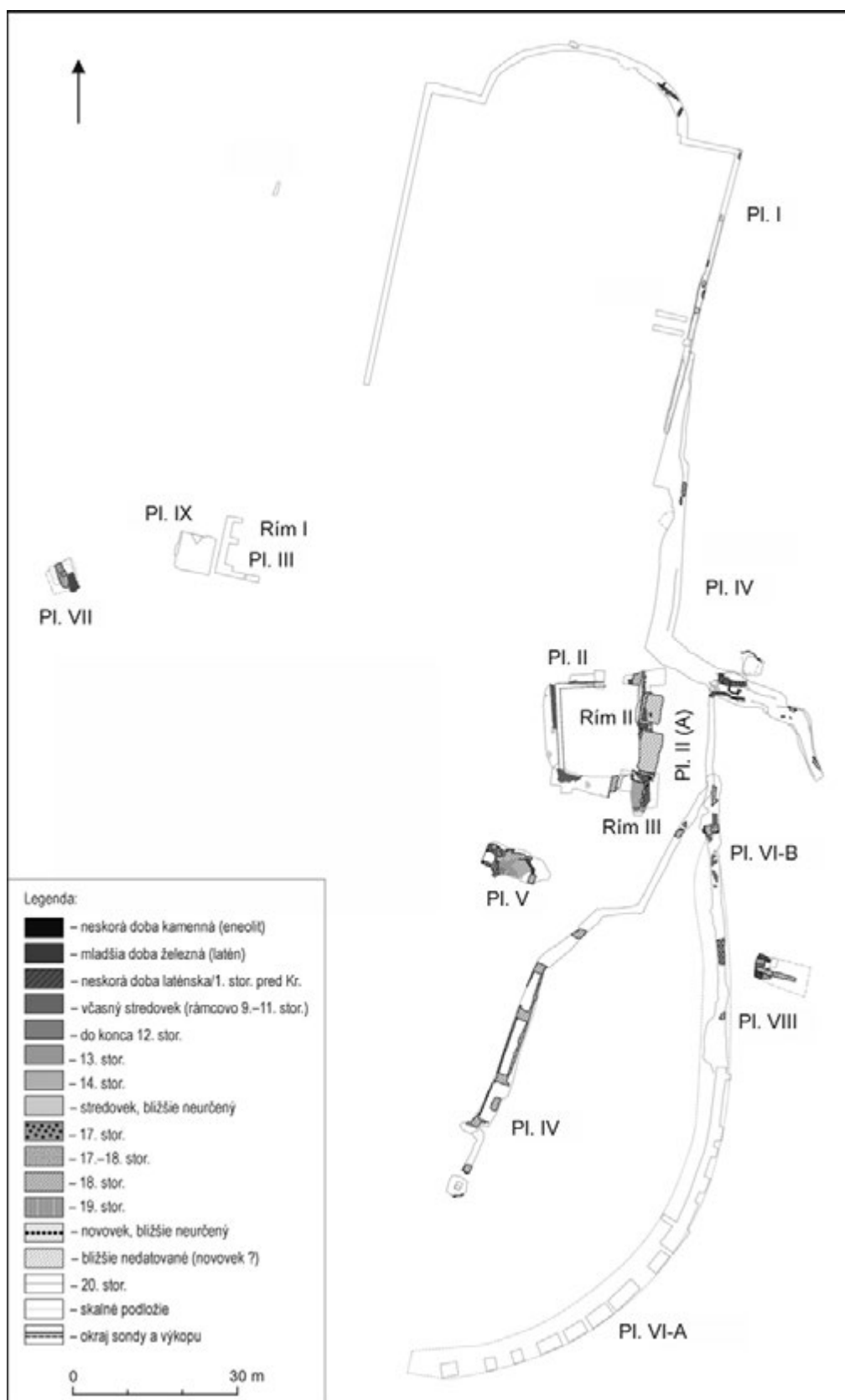

Obr. 51. Bojná I (Valy). Vybrané nálezy z hradiska: 1 – hlina, 2–9 – železo. (Pieta/Jakubčinová/Robak, 112).
 Fig. 51. Bojná I (Valy). Selected finds from the hillfort: 1 – clay, 2–9 – iron. (Pieta/Jakubčinová/Robak, 112).

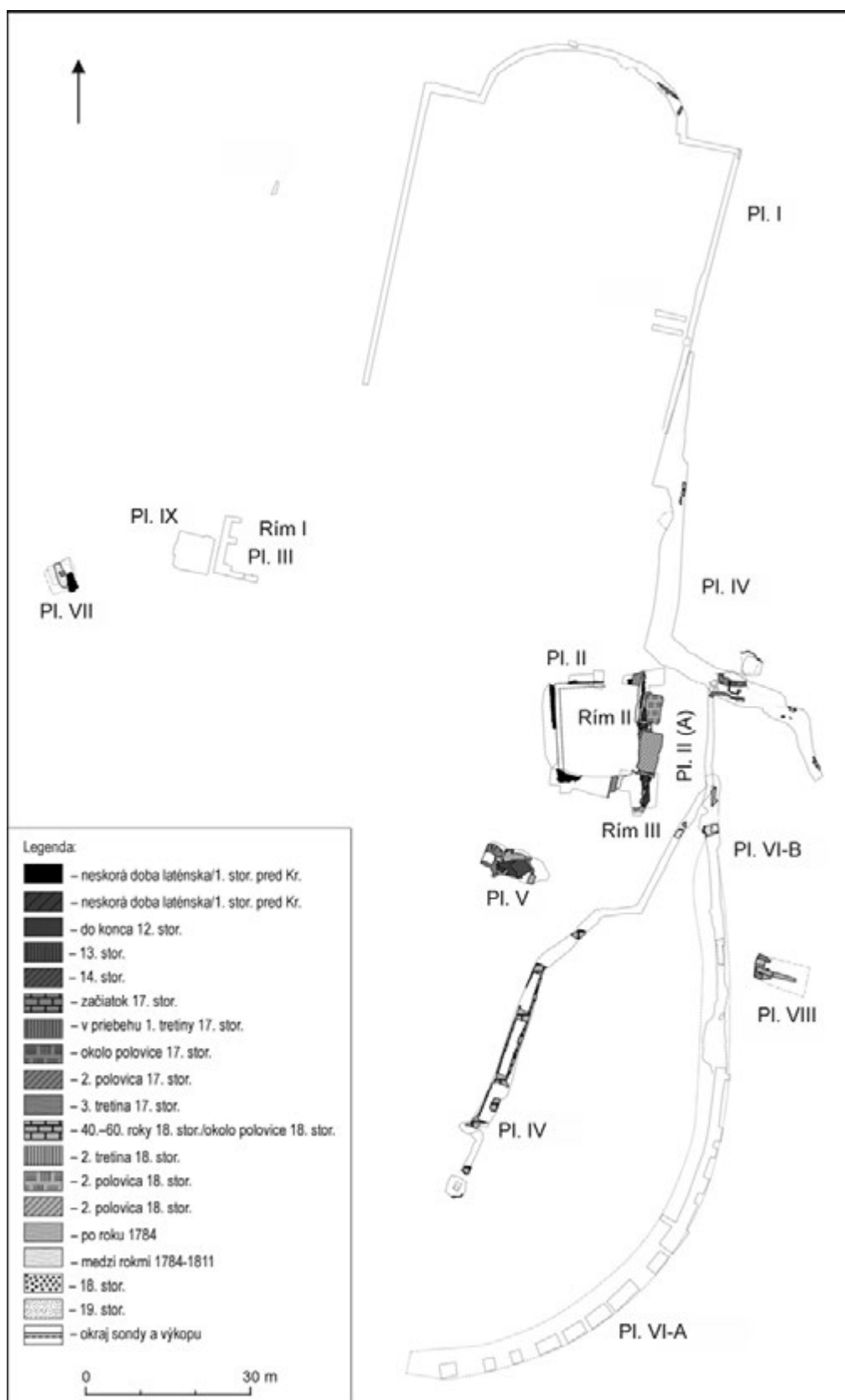
Obr. 52. Bratislava, časť Staré Mesto (Bratislavský hrad). Rozmiestnenie skúmaných plôch v priestore severnej a východnej terasy v rokoch 2015 a 2016. (Poláková a kol., 114).

Fig. 52. Bratislava-Staré Mesto (Bratislava castle). Arrangement of the studied areas in the territory of the northern and eastern terraces in 2015 and 2016. (Poláková et al., 114).

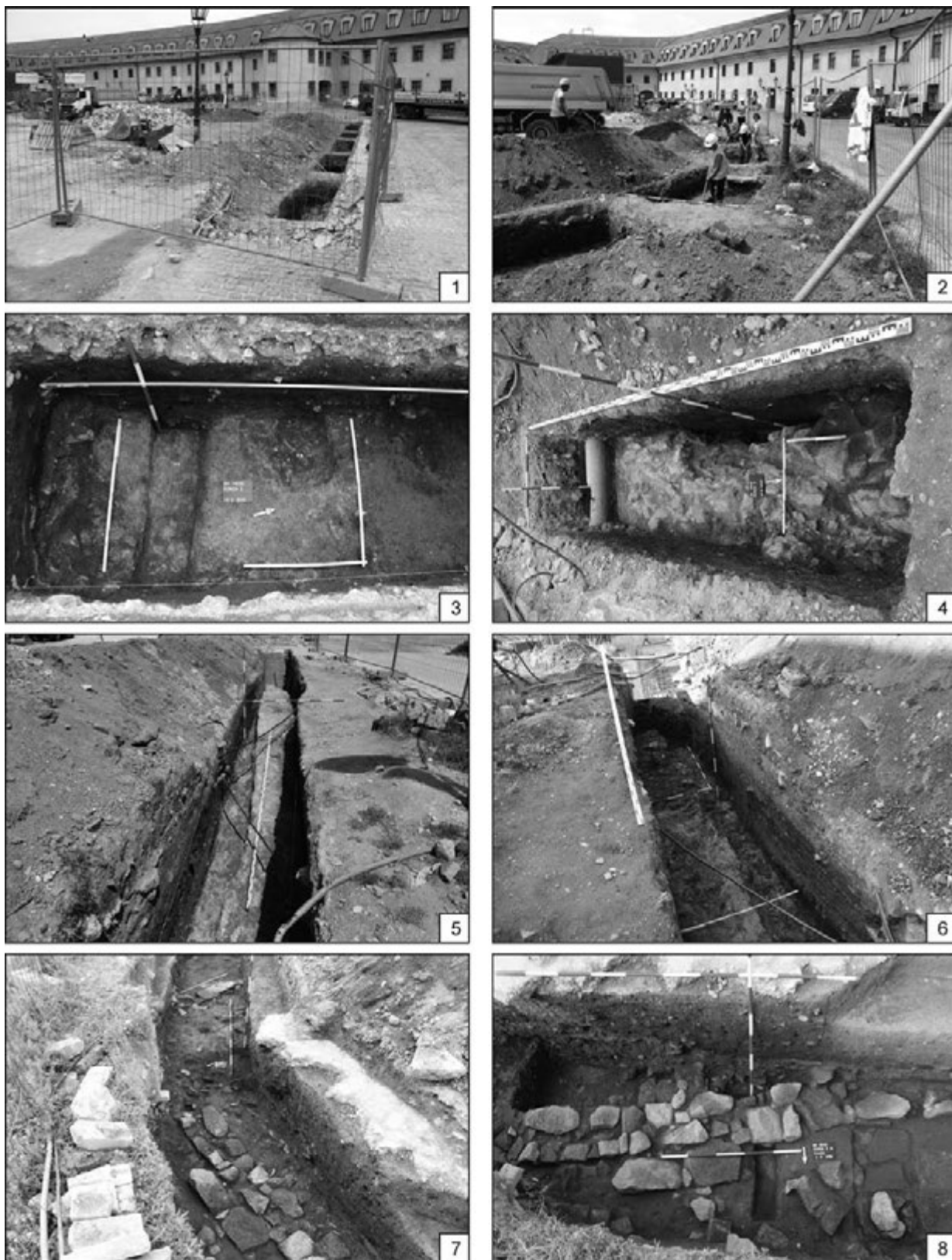
Obr. 53. Bratislava, časť Staré Mesto (Bratislavský hrad). Celkový plán výskumu s preskúmanými nálezovými situáciami vyznačenými podľa legendy. (Poláková a kol., 114).

Fig. 53. Bratislava-Staré Mesto (Bratislava castle). General plan of the excavation with studied find contexts indicated in accordance with the legend. (Poláková et al., 114).

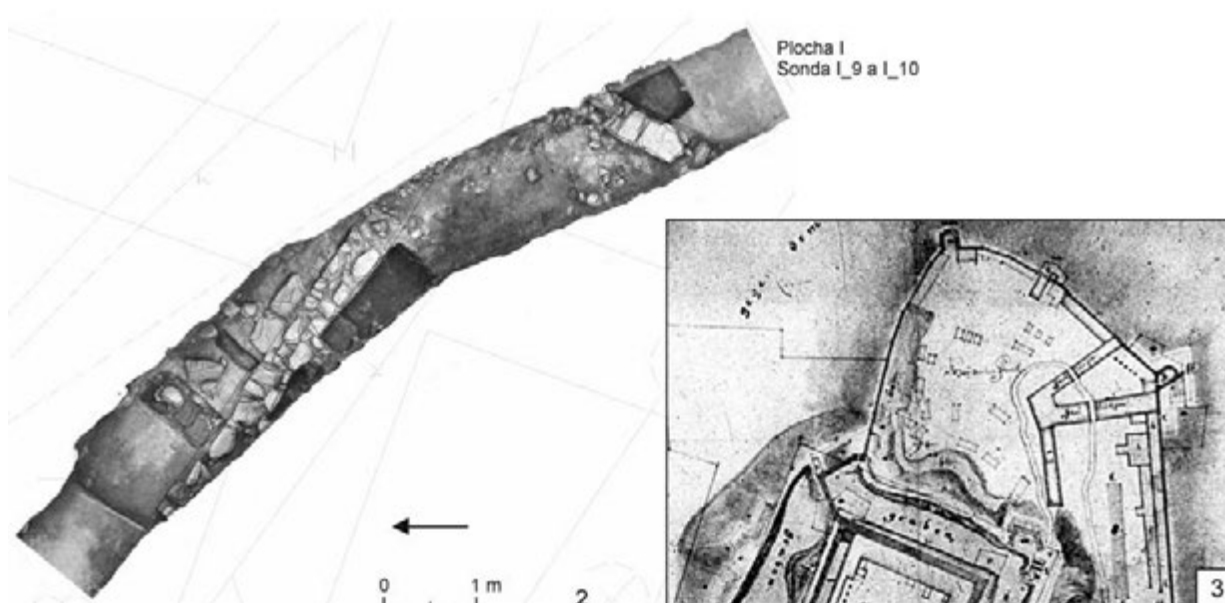
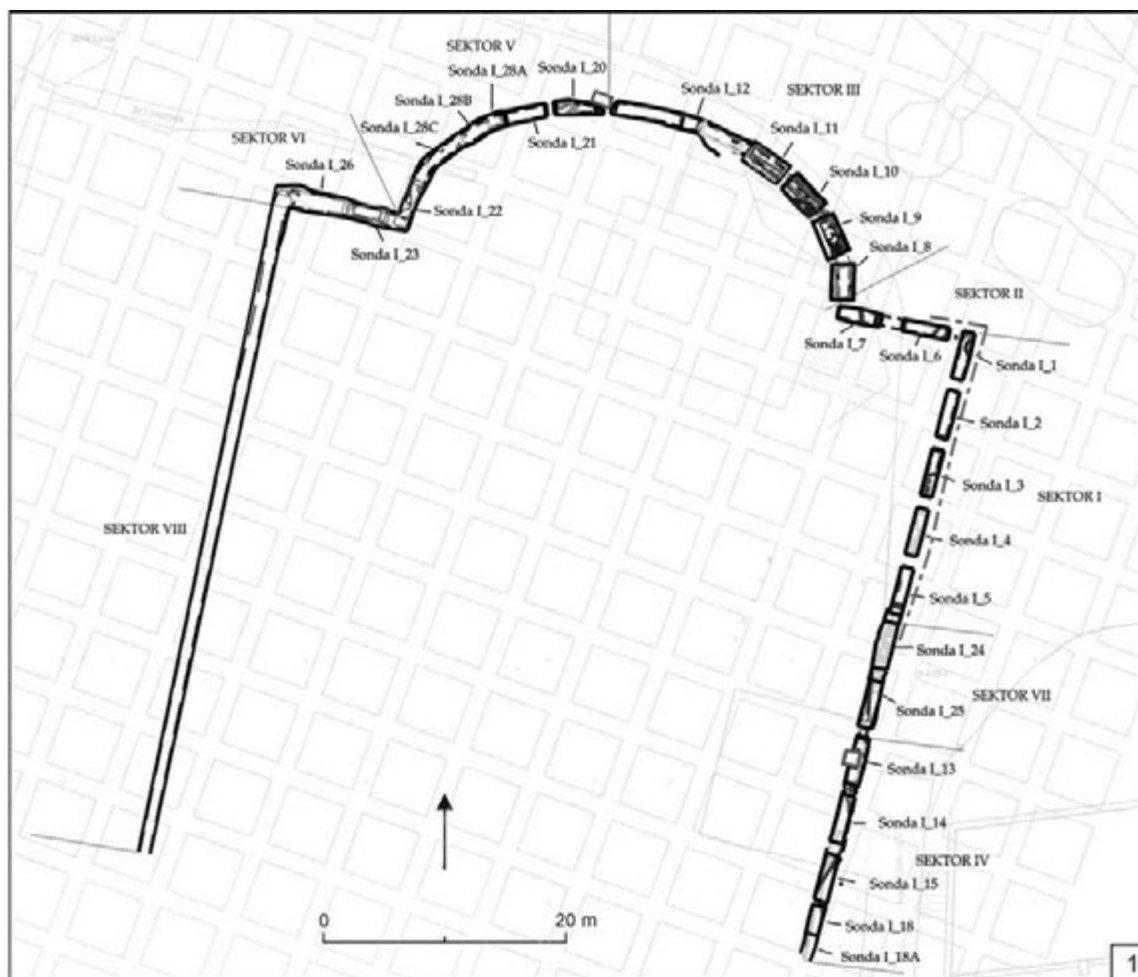
Obr. 54. Bratislava, časť Staré Mesto (Bratislavský hrad). Celkový plán výskumu s preskúmanými architektúrami vyznačenými podľa legendy. (Poláková a kol., 114).

Fig. 54. Bratislava-Staré Mesto (Bratislava castle). General plan of the excavation with studied architectures indicated in accordance with the legend. (Poláková et al., 114).

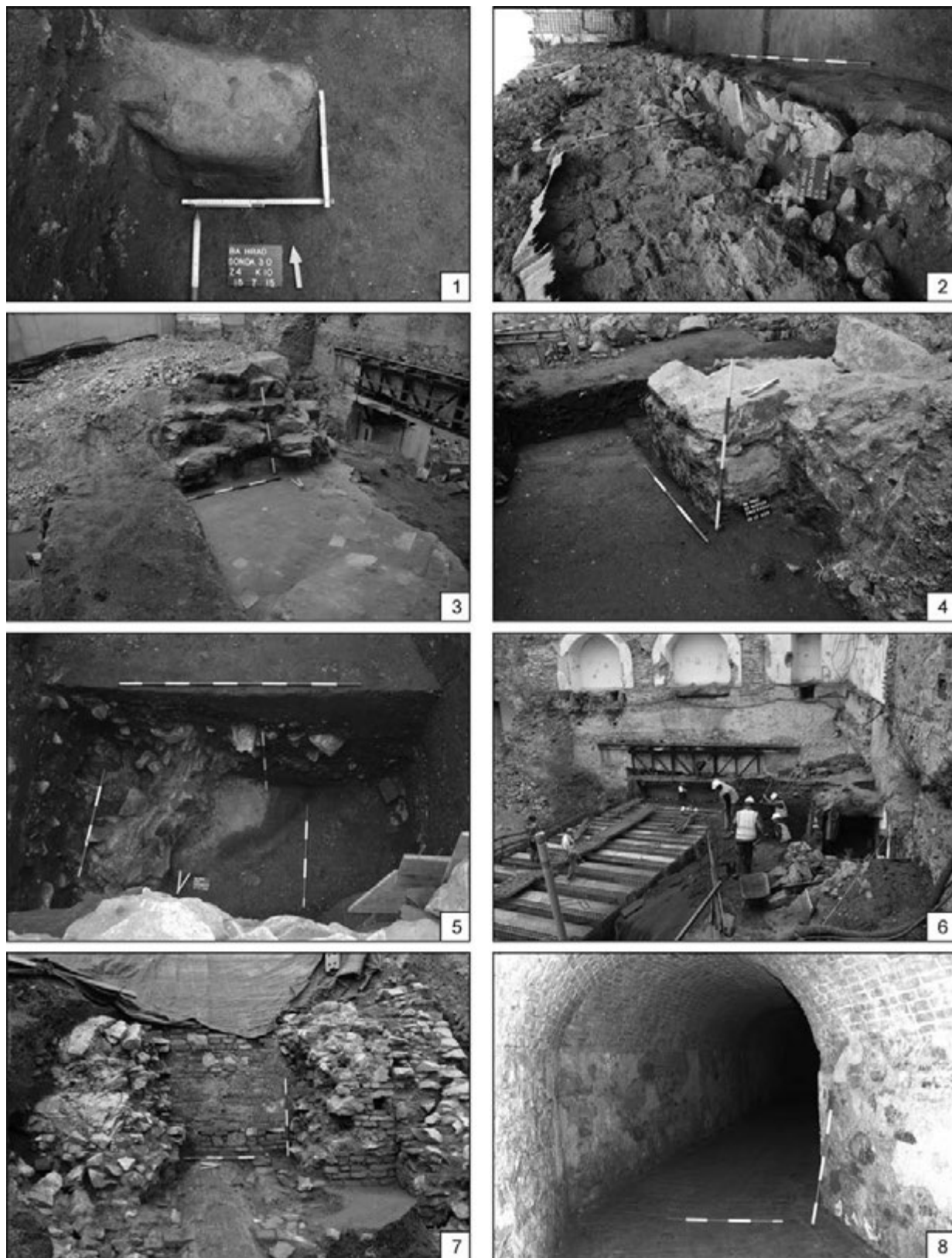
Obr. 55. Bratislava, časť Staré Mesto (Bratislavský hrad). Plocha I. 1 – sondy 1–5; 2 – archeologické práce v S časti; 3 – sonda 3, objekty po vybratí; 4 – sonda 5, objekt vyhlbený do podlažia; 5 – sonda 13–18A, skalné podlažie; 6 – sonda 18–18A, skalné podlažie; 7, 8 – sonda 9 a 10, murivo stavby (foto Z. Poláková). (Poláková a kol., 114).

Fig. 55. Bratislava-Staré Mesto (Bratislava castle). Area I. 1 – trenches 1–5; 2 – archaeological works in the N part; 3 – trench 3, features after withdrawal; 4 – trench 5, feature sunken in the bedrock; 5 – bedrock in trenches 13–18A; 6 – bedrock in trenches 18–18A; 7, 8 – trenches 9 and 10, after trimming of masonries (photo by Z. Poláková). (Poláková et al., 114).

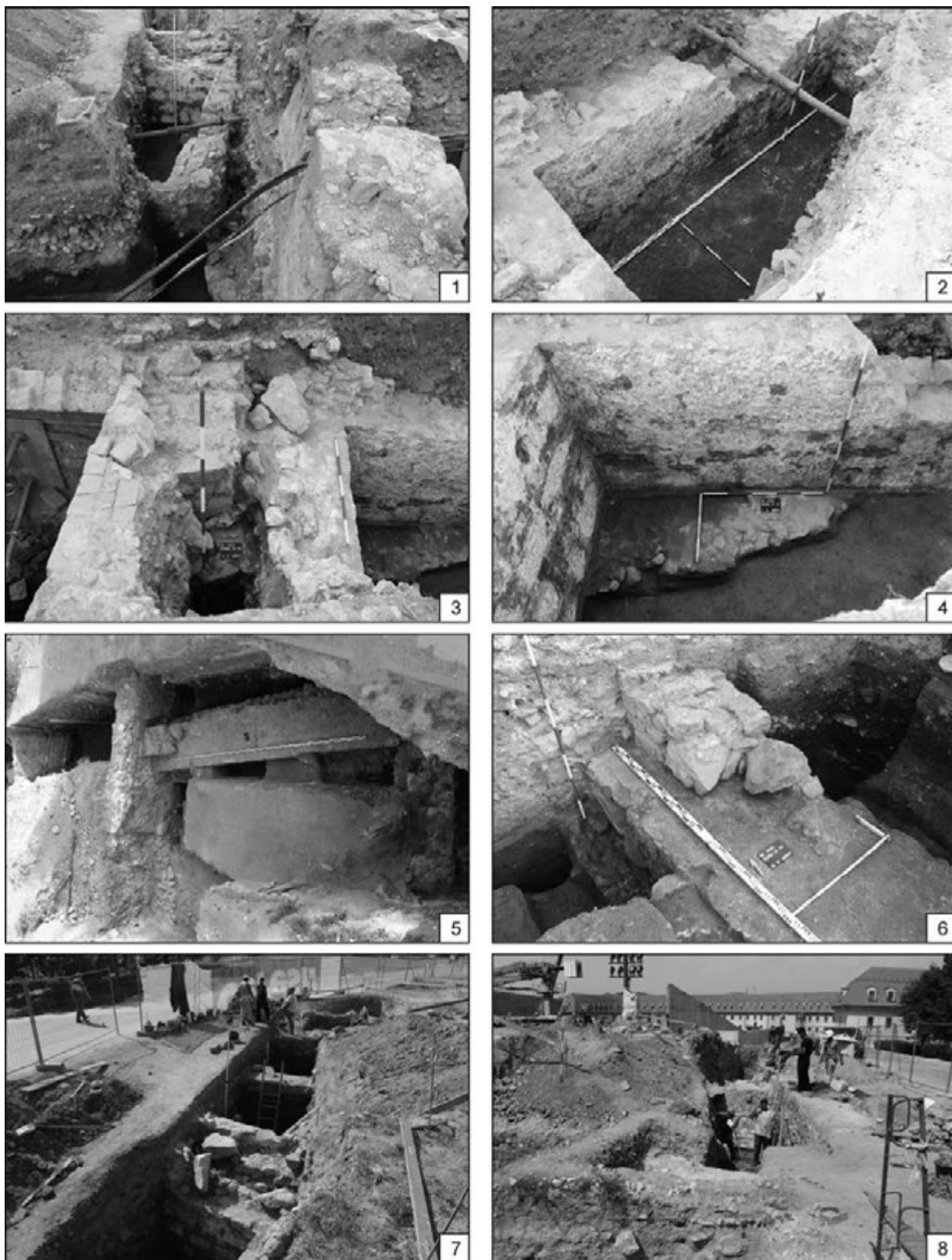
Obr. 56. Bratislava, časť Staré Mesto (Bratislavský hrad). Plocha I. 1 – celkový plán, rozmiestnenie sond a sektorov; 2 – plán stavby (M1) v sonde 9 a 10 (3D: Z. Poláková/B. Balžan); 3 – pôdorys hradu od Lucasa Georga Sichu z roku 1683 (archív Kancelárie NR SR; Bad. Generallandesarchiv Karlsruhe). (Poláková a kol., 114).

Fig. 56. Bratislava-Staré Mesto (Bratislava castle). Area I. 1 – medieval feature, location of probes and sectors; 2 – construction plan (M1) in trench 9 and 10 (3D: Z. Poláková/B. Balžan); 3 – floor plan of the castle by Lucas Georg Sich of the year 1683 (archive of the Office NR SR; Bad. Generallandesarchiv Karlsruhe). (Poláková et al., 114).

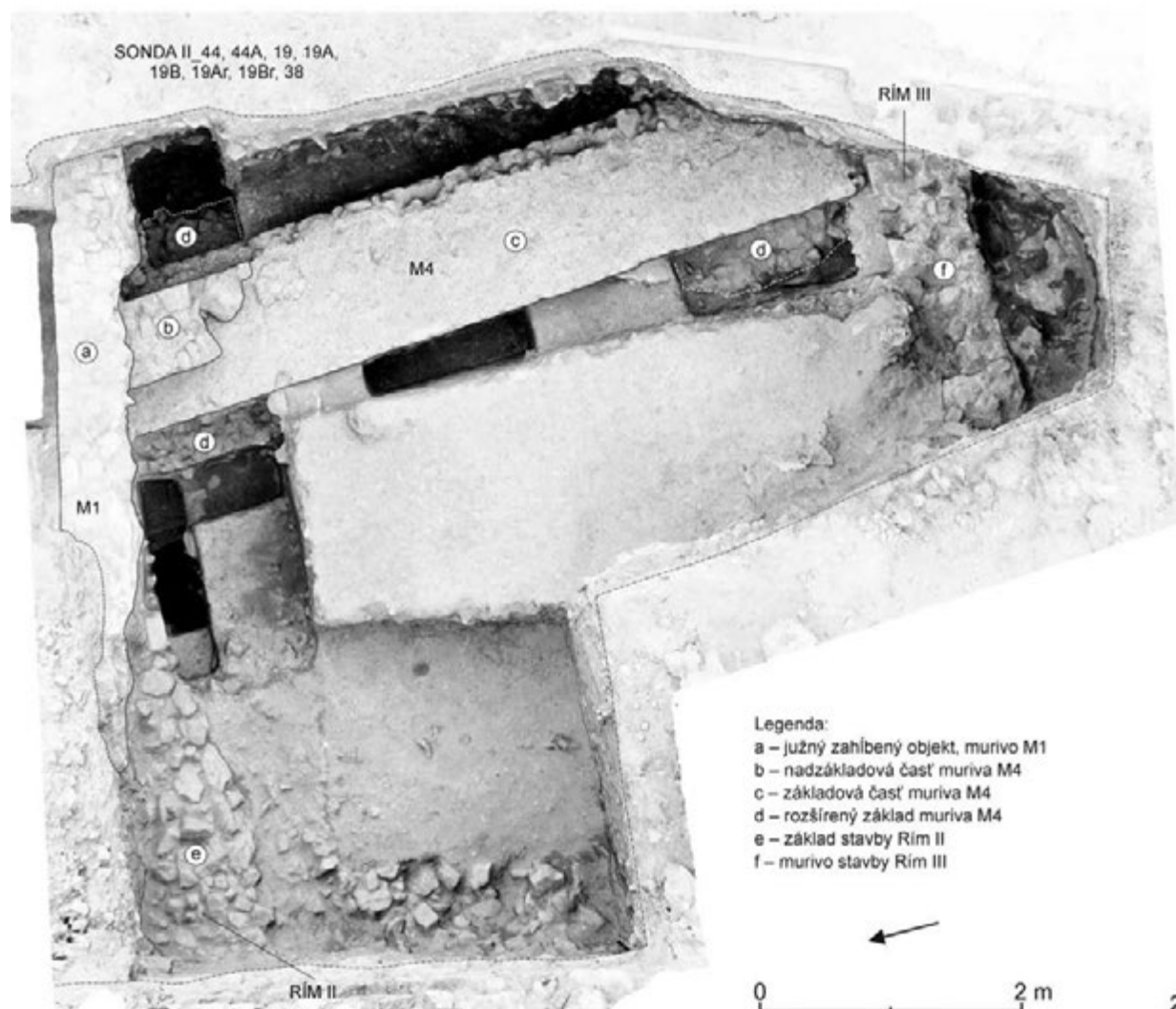
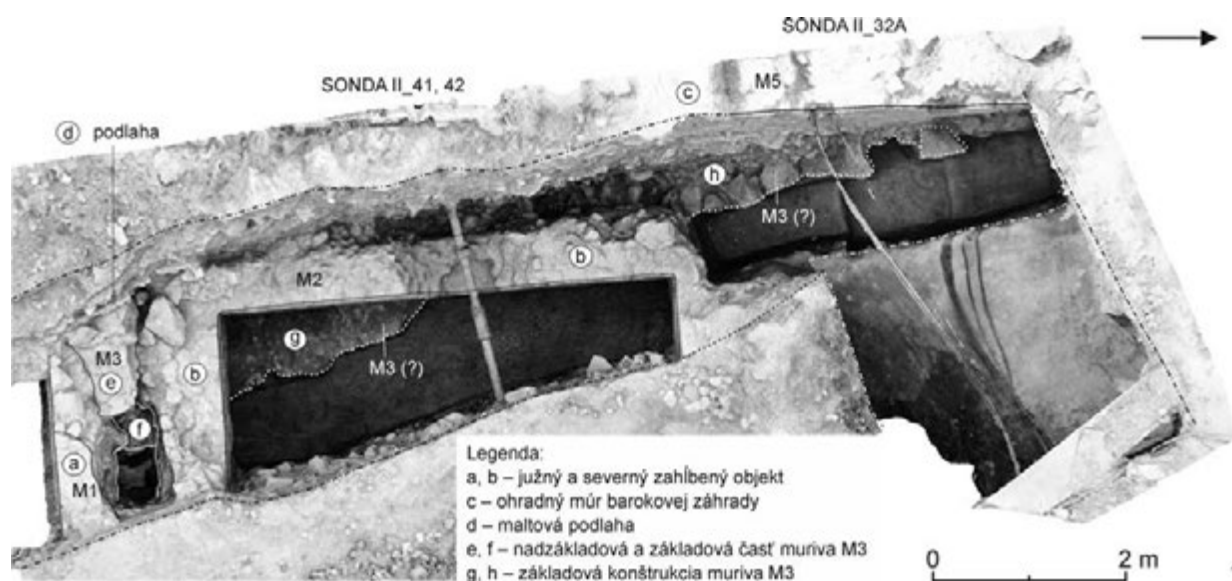
Obr. 57. Bratislava, časť Staré Mesto (Bratislavský hrad). Plocha II. 1 – stredoveký objekt; 2 – rozšírený základ stavby Rím II; 3 – zvyšky kamenného múru s tehlovým podkladom; 4 – časť barokového stĺpu; 5 – deštrukcia muriva z doby laténskej; 6 – plocha výskumu VIII (Cisterna); 7, 8 – vstup do cisterny a podzemná chodba (foto B. Kovár). (Poláková a kol., 114).

Fig. 57. Bratislava-Staré Mesto (Bratislava castle). Area II. 1 – medieval feature; 2 – extended foundations masonry from Rome II structure; 3 – remains of the stone wall with a brick base; 4 – part of the Baroque column; 5 – destroyed remains of masonry from the LaTène period; 6 – excavated area VIII; 7, 8 – entrance to the cistern and underground corridor (photo by B. Kovár). (Poláková et al., 114).

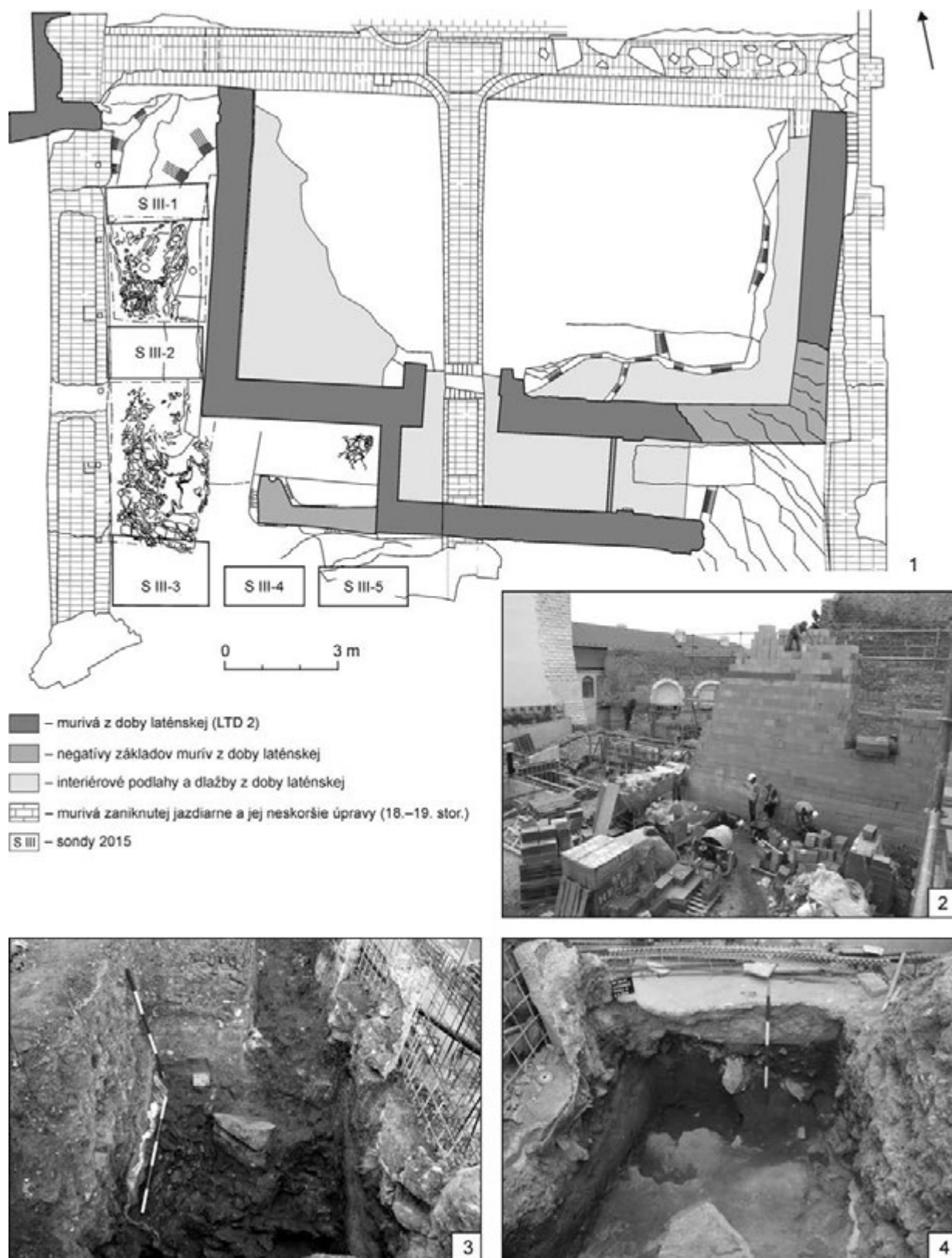
Obr. 58. Bratislava, časť Staré Mesto (Bratislavský hrad). Plocha IIA. 1 – celkový pohľad; 2 – severný zahĺbený objekt M2; 3 – murivo M3 medzi M1 a M2; 4 – základová konštrukcia muriva M3; 5, 6 – základové murivo M4 s fragmentom nadzákladovej časti; 7, 8 – archeologické práce pri stavbe Rím II (foto Z. Poláková). (Poláková a kol., 114).

Fig. 58. Bratislava-Staré Mesto (Bratislava castle). Area IIA. 1 – overall view; 2 – northern sunken feature M2; 3 – masonry M3 between masonries M1 and M2; 4 – foundation construction of masonry M3; 5, 6 – foundation masonry M4 with a fragment of the superstructure; 7, 8 – archaeological works near Rome II structure (photo by Z. Poláková). (Poláková et al., 114).

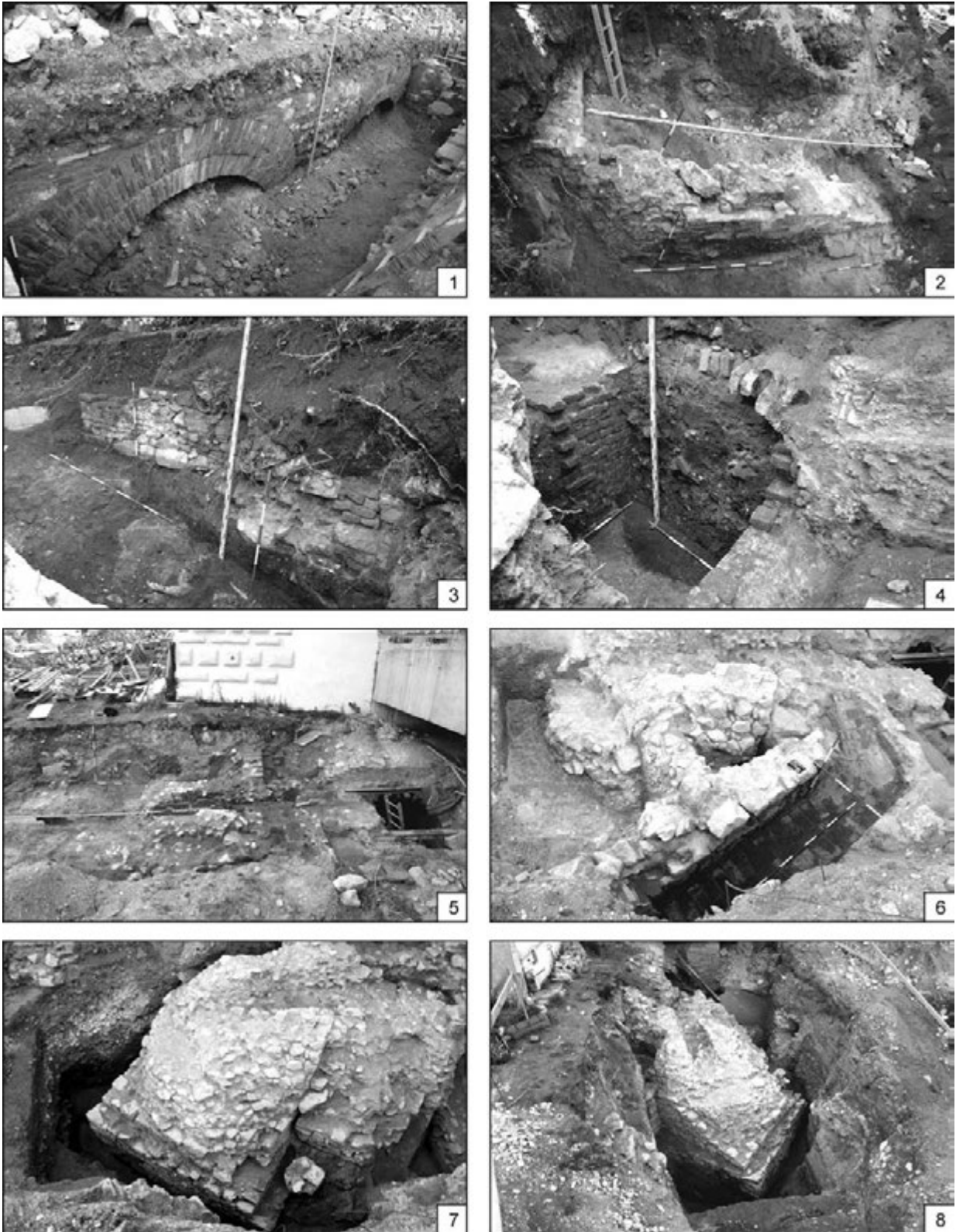
Obr. 59. Bratislava, časť Staré Mesto (Bratislavský hrad). Plocha IIA. 1 – situácia odkrytá v severnej časti; 2 – nálezová situácia južne od zahĺbených objektov (3D: B. Balžan, upravila Z. Poláková). (Poláková a kol., 114).

Fig. 59. Bratislava-Staré Mesto (Bratislava castle). Area IIA. 1 – situation uncovered in the northern part; 2 – find context south of the sunken features (3D: B. Balžan, edited by Z. Poláková). (Poláková et al., 114).

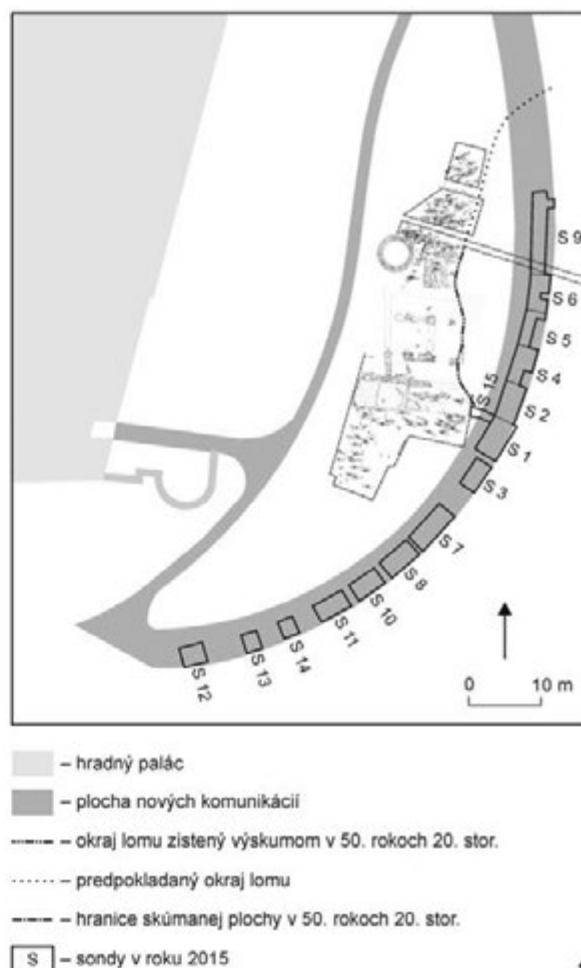
Obr. 60. Bratislava, časť Staré Mesto (Bratislavský hrad). Plocha III. 1 – situovanie skúmaných plôch v interiéri jazdiarne (podľa dokumentácie staršieho výskumu upravil a doplnil M. Samuel); 2 – výskum počas výstavby „novej“ jazdiarne; 3 – sondy 3–5; 4 – sonda 3 s vrstvou prepálenej hliny nad podložíom (eneolit; foto M. Samuel). (Poláková a kol., 114).

Fig. 60. Bratislava-Staré Mesto (Bratislava castle). Area III. 1 – location of the studied sites in the interior of the riding hall (edited and complemented after documentation of older excavations: M. Samuel); 2 – excavation during construction of the “new” riding hall; 3 – trenches 3–5; 4 – trench 3 with the layer of burned loam above the bedrock (Eneolithic; photo by M. Samuel). (Poláková et al., 114).

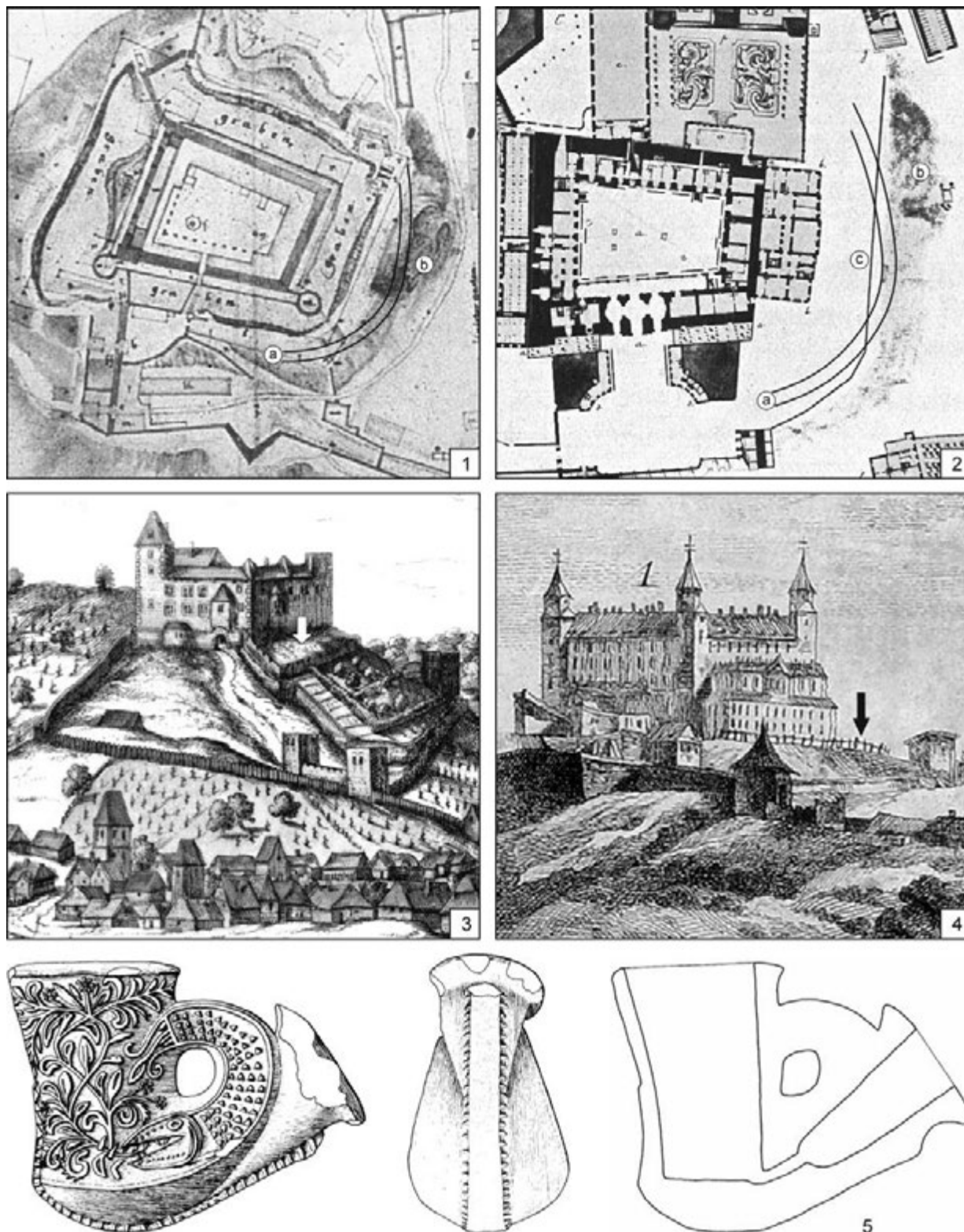
Obr. 61. Bratislava, časť Staré Mesto (Bratislavský hrad). Plocha IV. 1 – murivo M6 novovekej budovy Tereziána; 2 – JZ nárožie barokovej stavby a časť kamennej dlažby; 3 – oporný múr svahu; 4 – podzemná chodba – tehlová stavba, južný profil; 5, 6 – mladšia kanalizácia z 18. stor.; 7, 8 – stredoveké murivo (foto L. Luštiková). (Poláková a kol., 114).

Fig. 61. Bratislava-Staré Mesto (Bratislava castle). Area IV. 1 – masonry M6 of the postmedieval building of Theresianum; 2 – south-western corner of the Baroque building and fragment of stone pavement; 3 – retaining wall of the slope; 4 – underground corridor – brick structure, southern profile; 5, 6 – lowered area for sewerage system from the 18th century; 7, 8 – medieval masonry from the north (photo by L. Luštiková). (Poláková et al., 114).

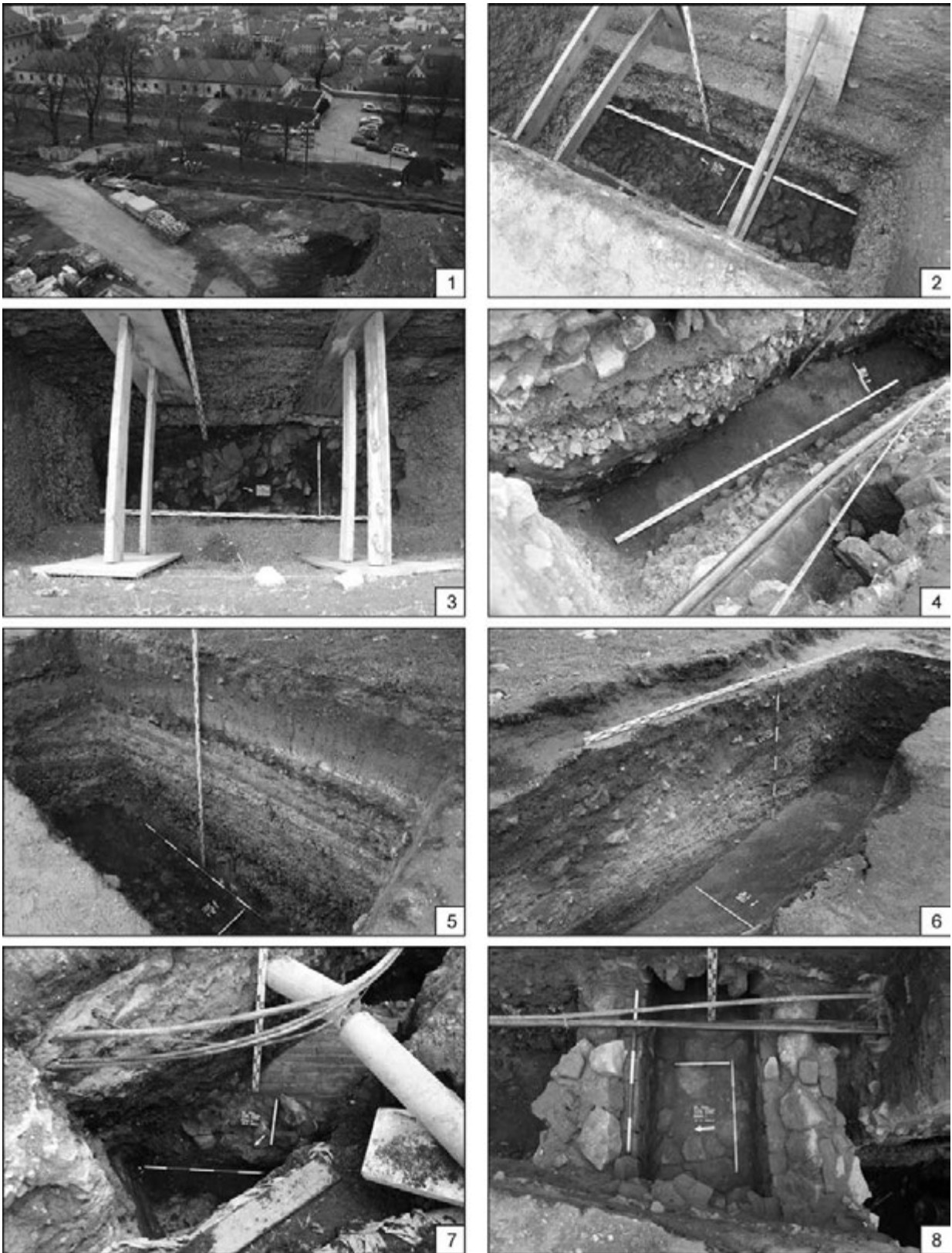
Obr. 62. Bratislava, časť Staré Mesto (Bratislavský hrad). Plocha VI-A. 1 – situovanie sond; 2 – južná časť skúmanej plochy, v popredí sonda 7; 3 – kamenito-hlinité vrstvy v sonde 10; 4 – situovanie skúmaných plôch (2015) a staršieho výskumu (foto M. Samuel). (Poláková a kol., 114).

Fig. 62. Bratislava-Staré Mesto (Bratislava castle). Area VI-A. 1 – location of trenches; 2 – southern part of the studied area, trench 7 in the foreground; 3 – rock-loam layers in the trench 10; 4 – location of the studied areas (2015) and older excavation (photo by M. Samuel). (Poláková et al., 114).

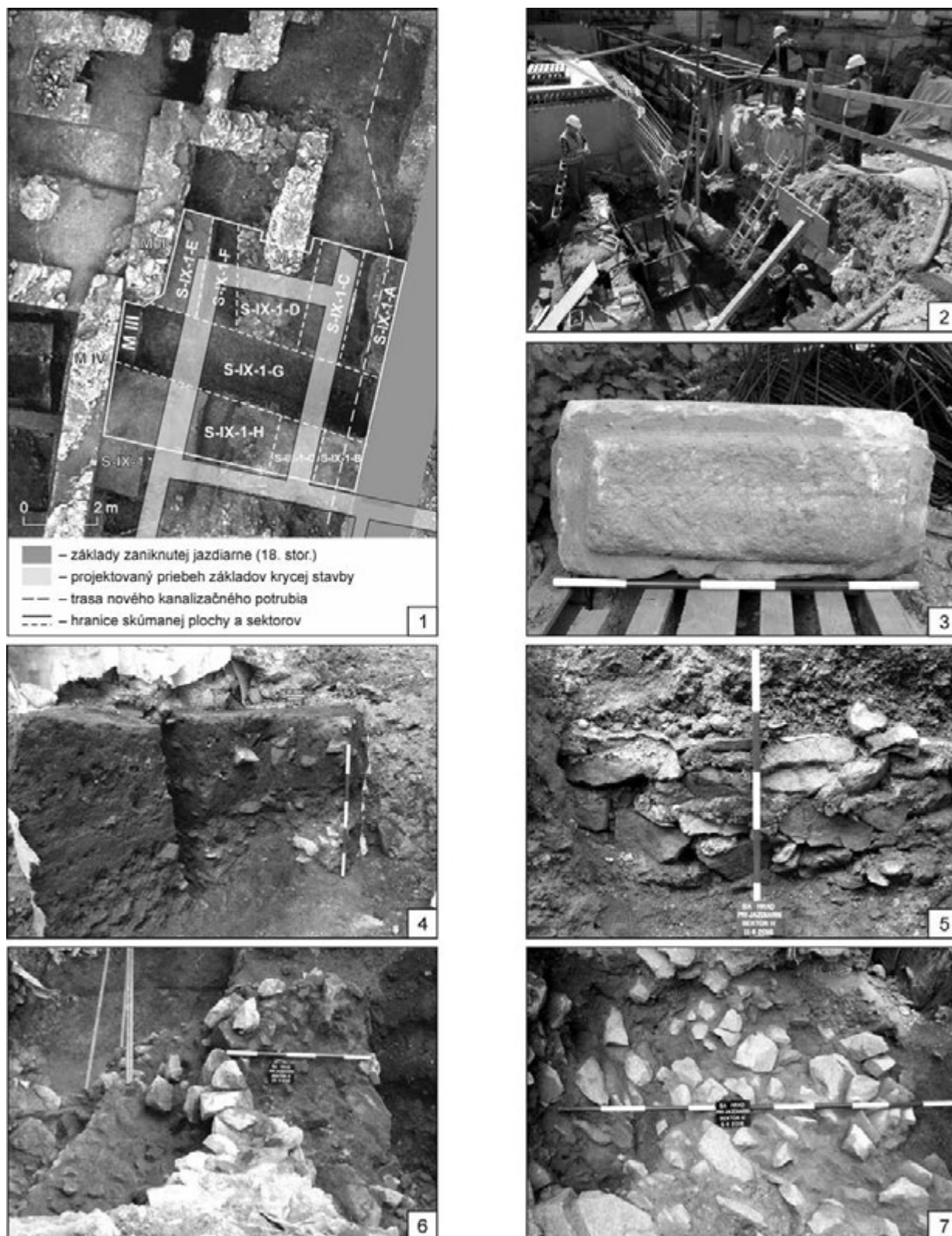
Obr. 63. Bratislava, časť Staré Mesto (Bratislavský hrad). Plocha VI-A. 1, 2 – pôdorys hradu z 1642 a 1766 s vyznačením priebehu novej cesty (a), lomu na kameň (b) a ohradového múru hornej východnej terasy (c); 3, 4 – veduta z 1588 a 1780 s vyznačením polohy terasy ohradenej kamenným múrom (3) a ohraničenej plotom, resp. múrom (4); 5 – fajka z bielej hlíny (kresba Ž. Nagyová). (Poláková a kol., 114).

Fig. 63. Bratislava-Staré Mesto (Bratislava castle). Area VI-A. 1, 2 – castle groundplan from 1642 and 1766 with indicated course of the new road (a), stone quarry (b) and enclosing wall of the upper eastern terrace (c); 3, 4 – veduta from 1588 and 1780 with indicated location of the upper eastern terrace enclosed by a stone wall (3) and a fence or wall (4); 5 – pipe of white clay (sketch by Ž. Nagyová). (Poláková et al., 114).

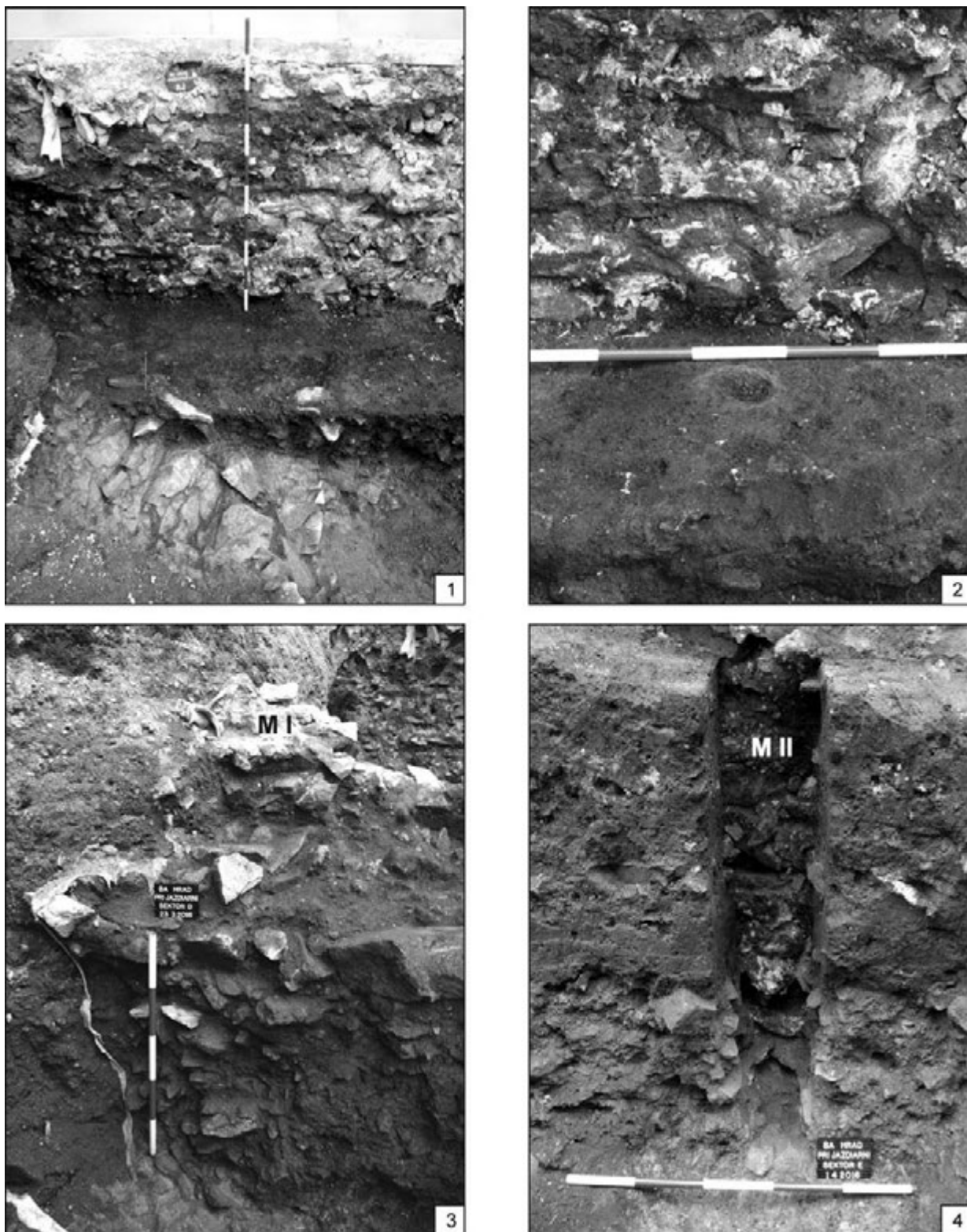
Obr. 64. Bratislava, časť Staré Mesto (Bratislavský hrad). Plocha VI-B. 1 – situovanie skúmanej plochy; 2, 3 – sonda 2, vrstva kameňov a pod ňou kamenná štruktúra; 4 – sonda 7, objekty v kultúrnej vrstve; 5 – sonda 1, východný profil; 6 – sonda 5, výkop pre podzemnú chodbu; 7, 8 – klenba staršieho kanála a mladší kanál (foto Z. Poláková). (Poláková a kol., 114).

Fig. 64. Bratislava-Staré Mesto (Bratislava castle). Area VI-B. 1 – location of the studied area; 2, 3 – trench 2, layer of stones and stone structure trimmed under the layer; 4 – trench 7, features in the cultural layer; 5 – trench 1, eastern profile; 6 – trench 5, ditch for the underground corridor; 7, 8 – vaulting of the old channel and more recent channel (photo by Z. Poláková). (Poláková et al., 114).

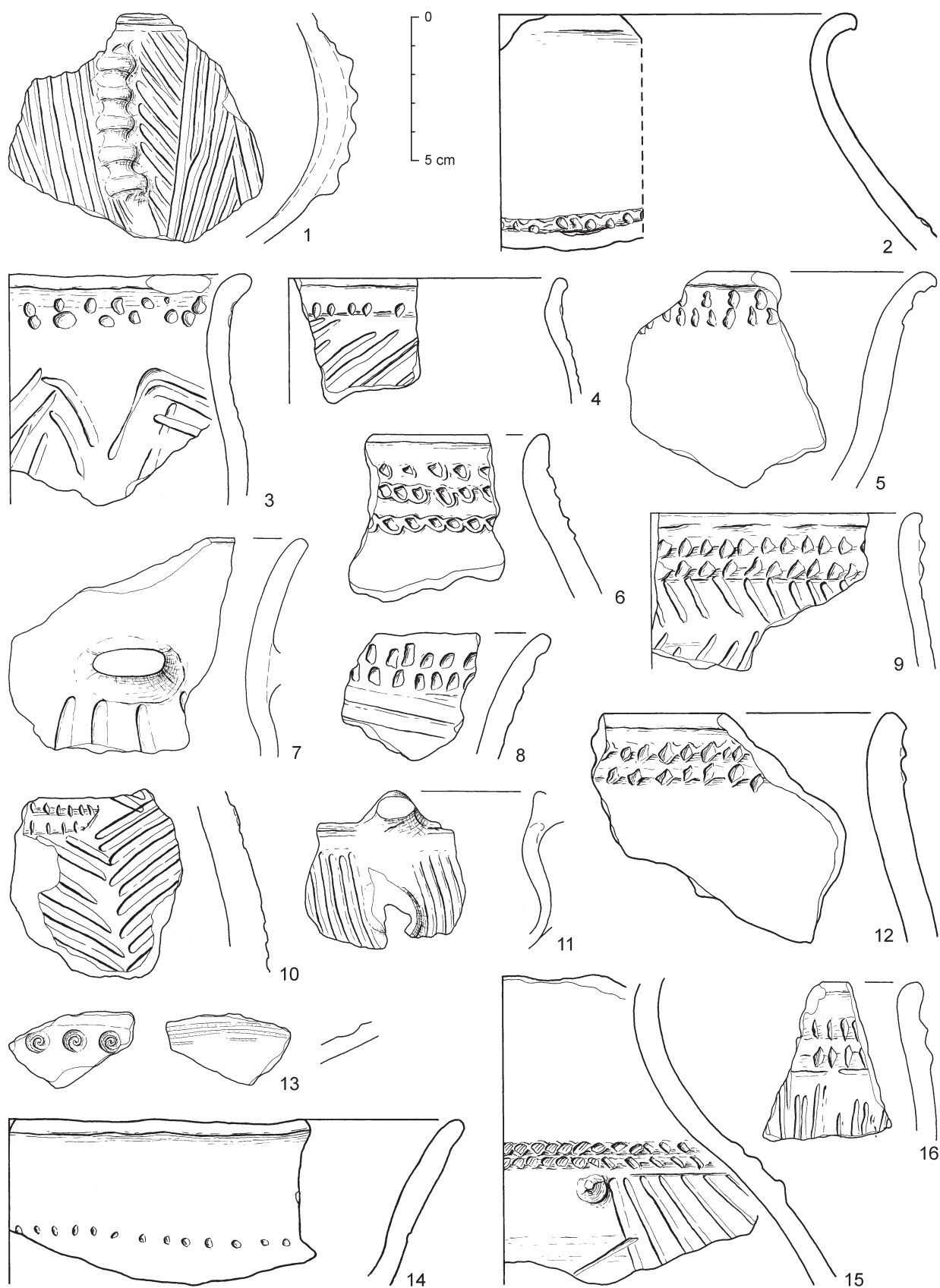
Obr. 65. Bratislava, časť Staré Mesto (Bratislavský hrad). Plocha IX. 1 – situovanie výskumu a sektorov na pláne z 2010; 2, 3 – kamený kváder (18. stor.); 4 – vrstvy zo stredoveku a praveku; 5 – zvyšky muriwa z neskorej doby laténskej; 6 – základy stavby z neskorej doby laténskej; 7 – vrstva kameňov nad podloží (eneolit; foto M. Samuel). (Poláková a kol., 114).

Fig. 65. Bratislava-Staré Mesto (Bratislava castle). Area IX. 1 – location of the excavation and sectors on the plan from 2010; 2, 3 – stone block (18th century); 4 – layers from the Middle Ages and prehistory; 5 – remains of masonry from the Late LaTène period; 6 – foundations of a structure from the Late LaTène period; 7 – layer of stones above the bedrock (Eneolithic; photo by M. Samuel). (Poláková et al., 114).

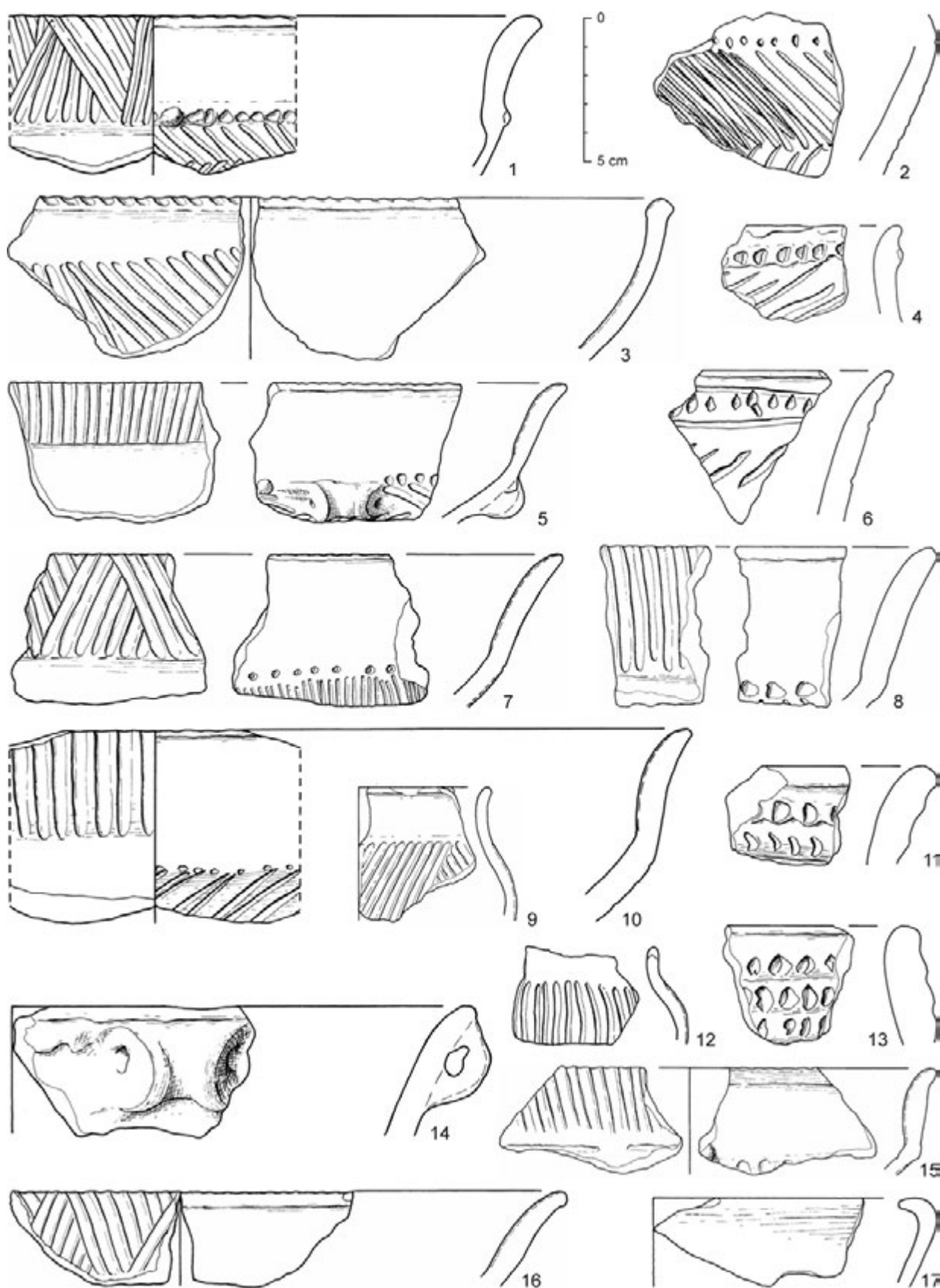
Obr. 66. Bratislava, časť Staré Mesto (Bratislavský hrad). Plocha IX. 1 – základové murivo starej jazdiarne, kultúrna vrstva z eneolitu a vrstva kameňov (val?) z rovnakého obdobia; 2 – eneolitická kultúrna vrstva so zhoreným dreveným kolom pred lícom základov starej jazdiarne; 3 – zvyšky muriva (M I) z neskorej doby laténskej ležiace na eneolitickej vrstve kameňov a hlíny (val?); 4 – kultúrne vrstvy z eneolitu a stredoveku pred lícom muriva (M II) z neskorej doby laténskej (foto M. Samuel). (Poláková a kol., 114).

Fig. 66. Bratislava-Staré Mesto (Bratislava castle). Area IX. 1 – foundation masonry of the old riding hall, cultural layer from the Eneolithic and layer of stones (rampart?) from the same period; 2 – Eneolithic cultural layer with a burned wooden stake in front of the face of foundations from the old riding hall; 3 – remains of masonry (M1) from the Late LaTène period on the eneolithic layer of stones and earth (rampart?); 4 – cultural layers from the Eneolithic and Middle Ages in front of masonry face (MII) from the Late LaTène period (photo by M. Samuel). (Poláková et al., 114).

Obr. 67. Bratislava, časť Staré Mesto (Bratislavský hrad). Plocha IX – Pri jazdiarni. Výber nálezov z eneolitu (kresba Ž. Nagyová). (Poláková a kol., 114).

Fig. 67. Bratislava-Staré Mesto (Bratislava castle). Area IX – Riding Hall. Selected finds from the Eneolithic (sketch by Ž. Nagyová). (Poláková et al., 114).

Obr. 68. Bratislava, časť Staré Mesto (Bratislavský hrad). Plocha IX – Pri jazdiarni. Výber nálezov z eneolitu (kresba Ž. Nagyová). (Poláková a kol., 114).

Fig. 68. Bratislava-Staré Mesto (Bratislava castle). Area IX – Riding Hall. Selected finds from the Eneolithic (sketch by Ž. Nagyová). (Poláková et al., 114).

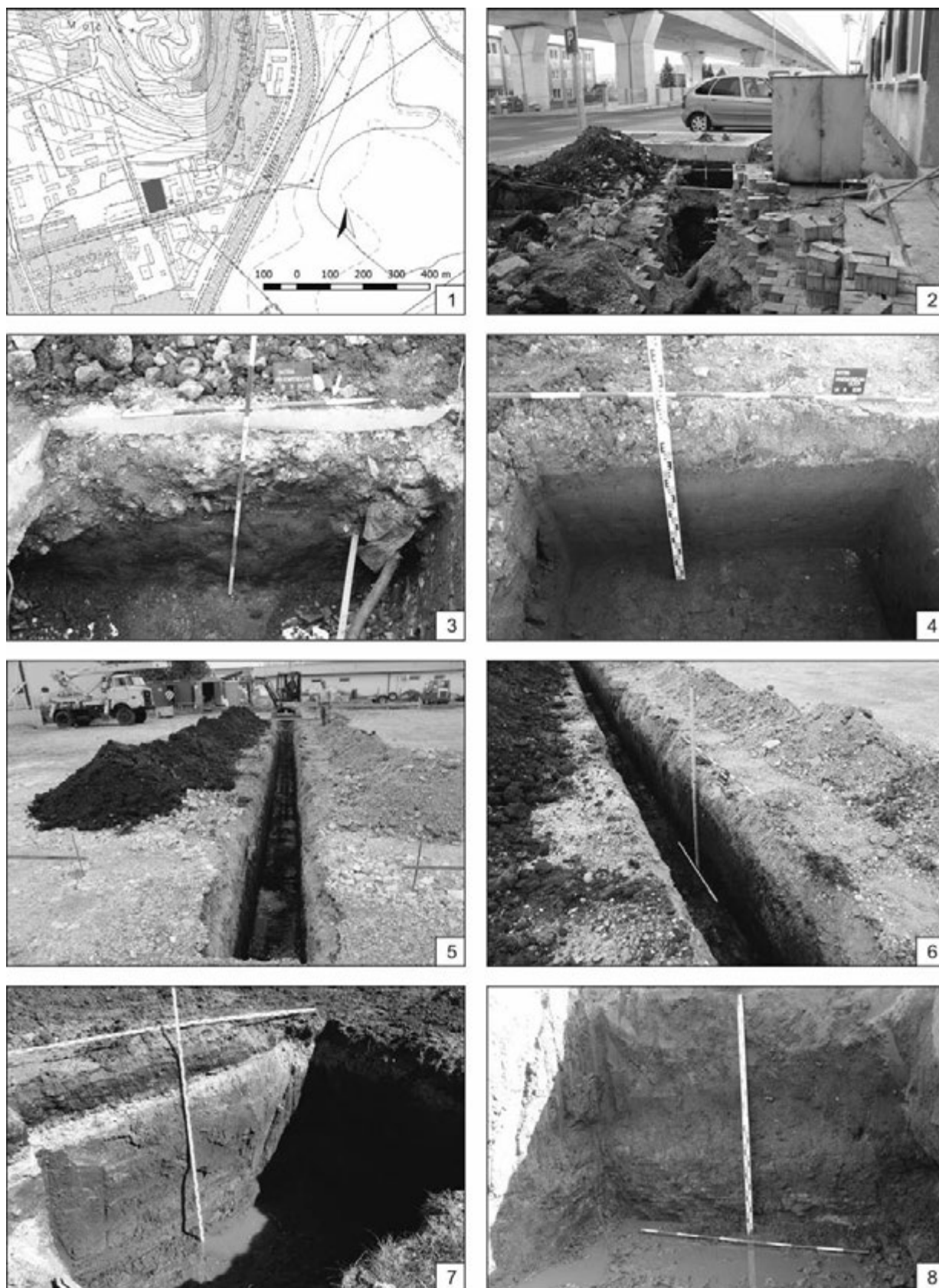
Obr. 69. Bratislava, časť Staré Mesto (Bratislavský hrad). Plocha IX – Pri jazdiarni. Výber nálezov z eneolitu (kresba Ž. Nagyová). (Poláková a kol., 114).

Fig. 69. Bratislava-Staré Mesto (Bratislava castle). Area IX – Riding Hall. Selected finds from the Eneolithic (sketch by Ž. Nagyová). (Poláková et al., 114).

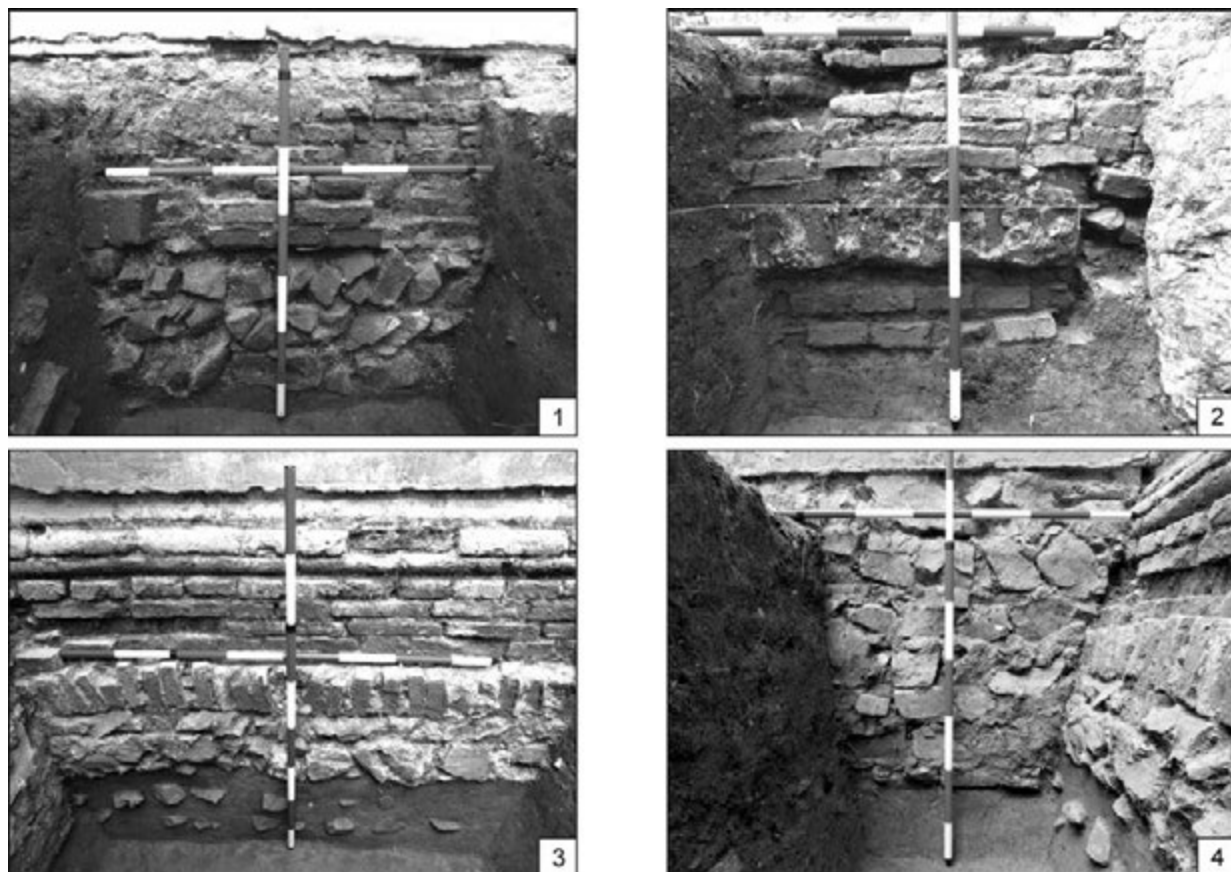
Obr. 70. Bratislava, časť Staré Mesto (Bratislavský hrad). Plocha IX – Pri jazdiarni. Výber nálezov zo stredoveku (kresba Ž. Nagyová).
(Poláková a kol., 114).

Fig. 70. Bratislava-Staré Mesto (Bratislava castle). Area IX – Riding Hall. Selected finds from the Middle Ages (sketch by Ž. Nagyová).
(Poláková et al., 114).

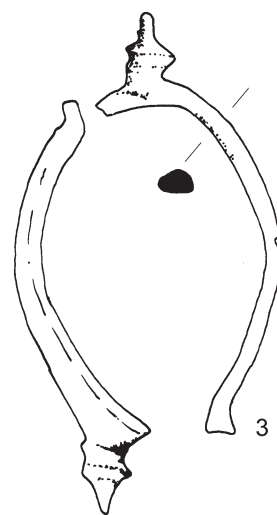
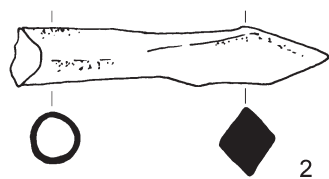
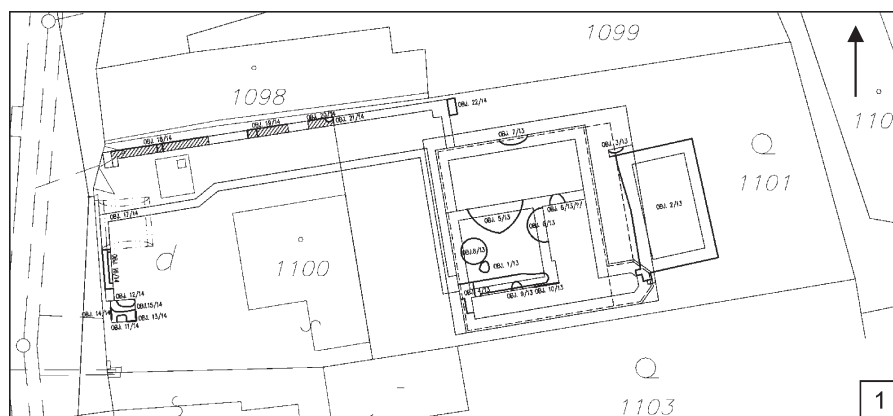
Obr. 71. Nitra (Priemyselná ulica). 1 – lokalizácia preskúmanej plochy; 2, 3 – výkop vodovodnej prípojky; 4 – výkop pätky; 5, 6 – výkop prípojky, kultúrna vrstva; 7, 8 – výkop šachty. (Poláková/Mitáš, 133).

Fig. 71. Nitra (Priemyselná ulica). 1 – location of the studied area; 2, 3 – ditch for water pipeline; 4 – ditch for a foot; 5, 6 – ditch for pipeline, cultural layer; 7, 8 – ditch for shaft. (Poláková/Mitáš, 133).

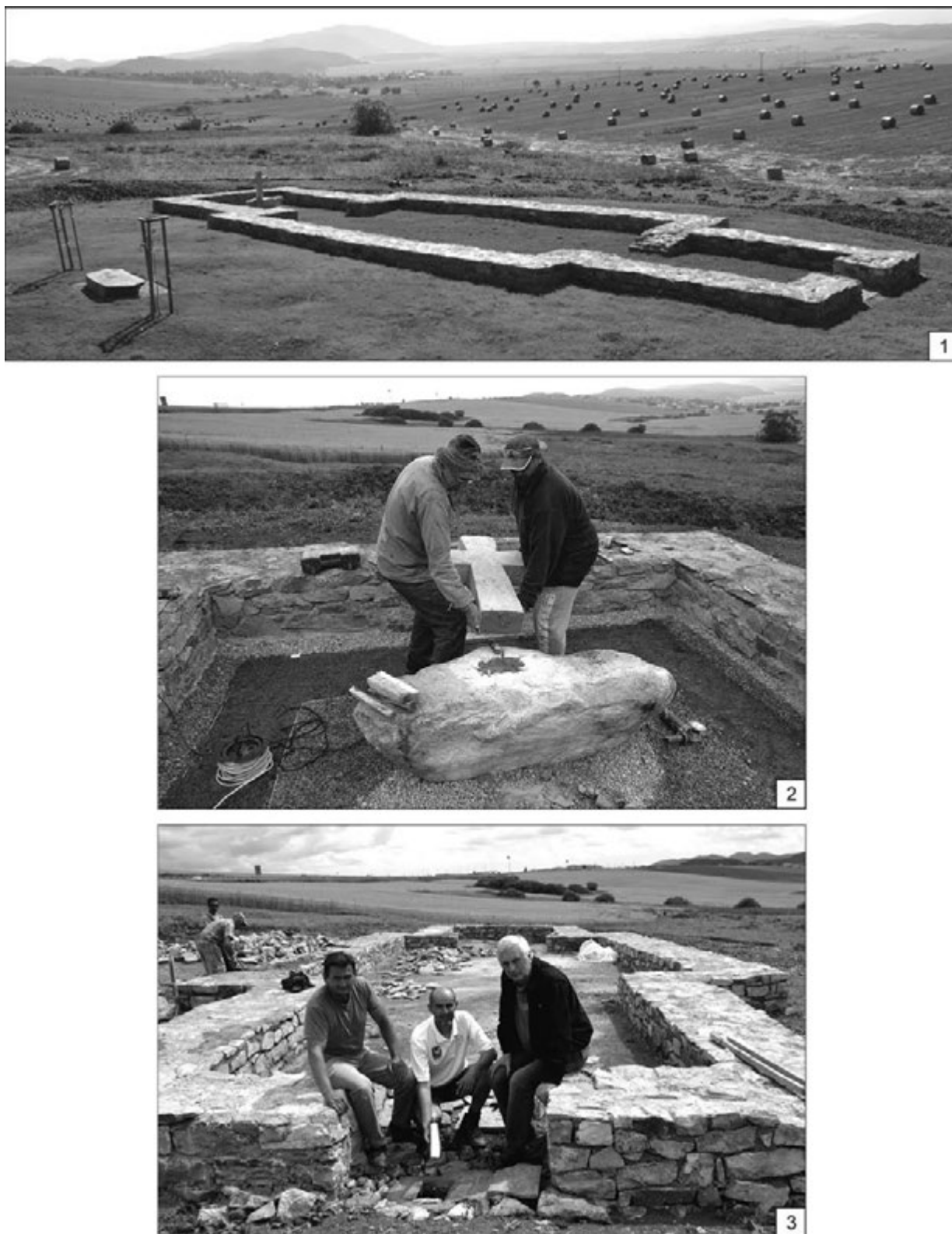
Obr. 72. Krušovce (Kostol Narodenia Panny Márie). 1 – sonda S1/16, severný profil; 2 – sonda S2/16, južný profil; 3 – sonda S3/16, južný profil; 4 – sonda S3/16, východný profil, základové murovo sakristie. (König/Vrtel, 73).

Fig. 72. Krušovce (Church of the Nativity of Virgin Mary). 1 – trench S1/16, northern profile; 2 – trench S2/16, southern profile; 3 – trench S3/16, southern profile; 4 – trench S3/16, eastern profile, foundation masonry of sacristy. (König/Vrtel, 73).

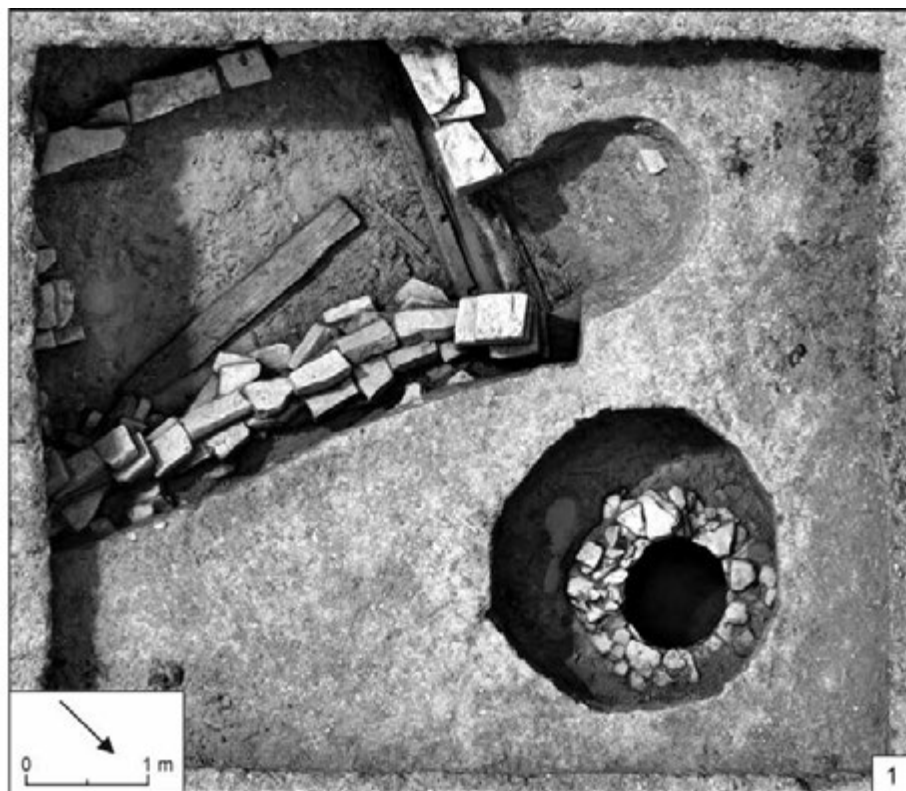
Obr. 73. Bratislava, časť Devín (Hutnícka ulica). 1 – nálezová situácia; 2, 3 výber nálezov. (Šimončíčová Koošová, 143).

Fig. 73. Bratislava-Devín (Hutnícka street). 1 – find context; 2, 3 selected finds. (Šimončíčová Koošová, 143).

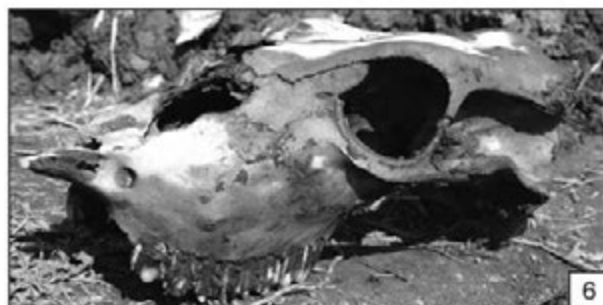
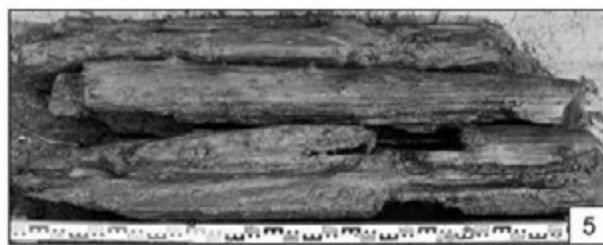
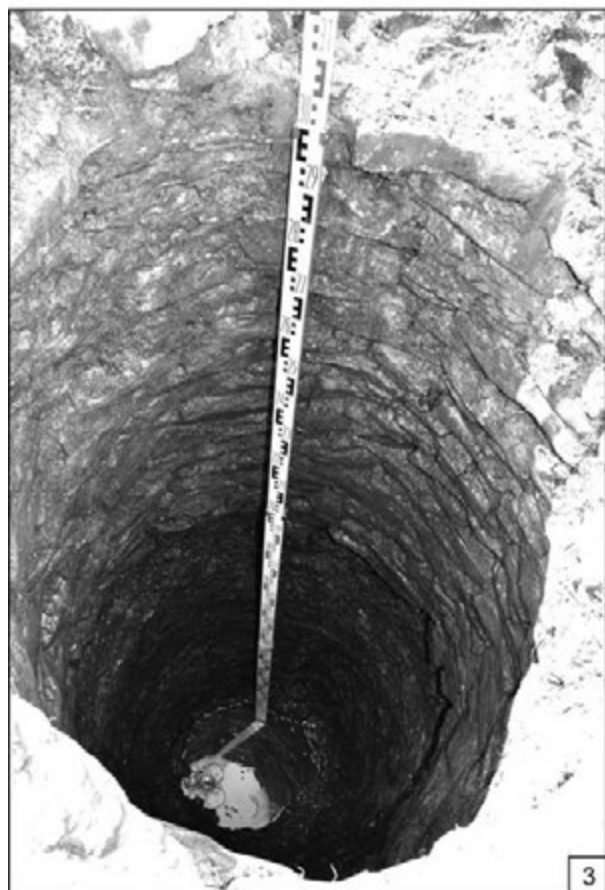
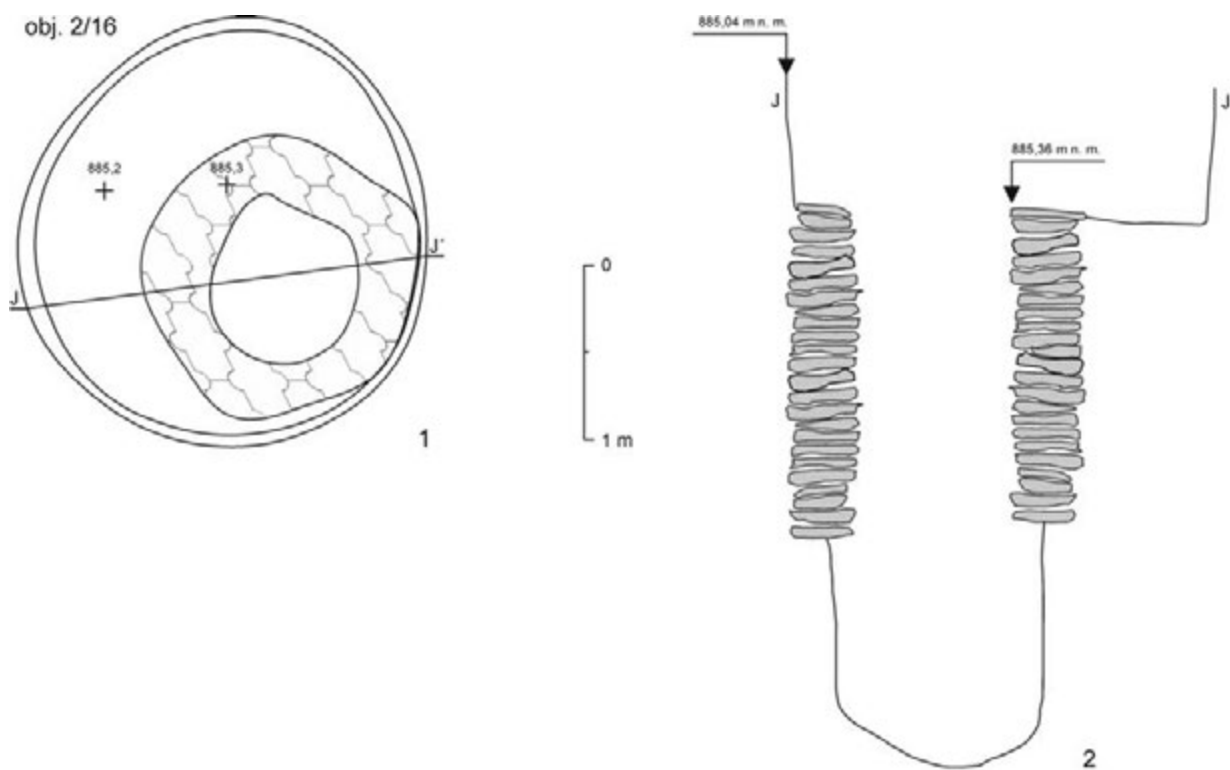
Obr. 74. Štrba (Šoldov). 1 – rekonštruované základy stredovekého kostola s parkovou úpravou; 2 – osadenie kópie pieskovcového kríža na kamennej oltárnej menze; 3 – uloženie odkazu vo fľaši pre budúce generácie – zľava M. Pavela, M. Soják a M. Sýkora. (RuttKay/Soják/Fecko, 136).

Fig. 74. Štrba (Šoldov). 1 – restored foundations of the medieval church with park design; 2 – installation of the copy of a sandstone cross on the stone altar mensa; 3 – deposition of a message in a bottle for future generations – from the left M. Pavela, M. Soják and M. Sýkora. (RuttKay/Soják/Fecko, 136).

Obr. 75. Štrba (Šoldov). 1 – objekt 1/16 s kamennou podmurovkou – príbytok v sonde 7/16; 2 – 3D fotogrametria, spracovanie A. Arpáš a B. Balžan. (Ruttkay/Soják/Fecko, 136).

Fig. 75. Štrba (Šoldov). 1 – feature 1/16 with stone wall footing – dwelling in trench 7/16; 2 – 3D photogrammetry, processed by A. Arpáš and B. Balžan. (Ruttkay/Soják/Fecko, 136).

Obr. 76. Štrba (Šoldov). 1 – objekt 2/16, kameňmi obmurovaná studňa v sonde 7/16; 2 – pôdorys a rez; 3 – pohľad do vnútra studne; 4–6 – ukážka nálezov z dreva a kosti. (Ruttkay/Soják/Fecko, 136).

Fig. 76. Štrba (Šoldov). 1 – feature 2/16, well masoned with stones in trench 7/16; 2 – groundpland and section; 3 – view of the inside of the well; 4–6 – sample of finds made of wood and bone. (Ruttkay/Soják/Fecko, 136).

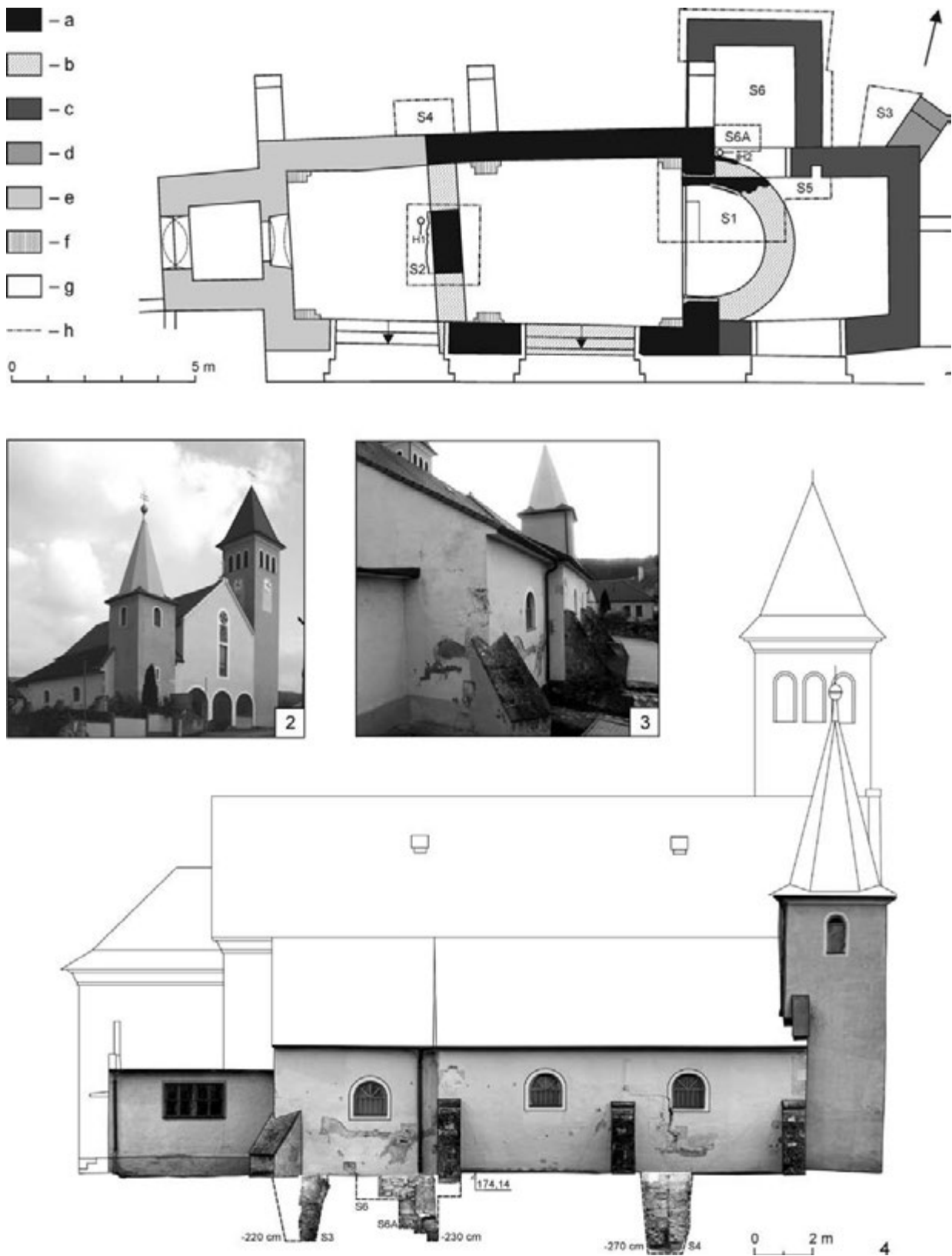
Obr. 77. Štrba (Šoldov). 1 – zaplavená sonda 8/16 vo východnej časti osady; 2 – výskum objektu 1/16. (RuttKay/Soják/Fecko, 136).
 Fig. 77. Štrba (Šoldov). 1 – flooded trench 8/16 in the eastern part of the settlement; 2 – investigation of feature 1/16. (RuttKay/Soják/Fecko, 136).

Obr. 78. Štrba (Šoldov). 1–7 – ukážka numizmatických nálezov; 8–13 – výber železných predmetov. (Ruttkay/Soják/Fecko, 136).
 Fig. 78. Štrba (Šoldov). 1–7 – selected numismatic finds; 8–13 – selected iron artifacts. (Ruttkay/Soják/Fecko, 136).

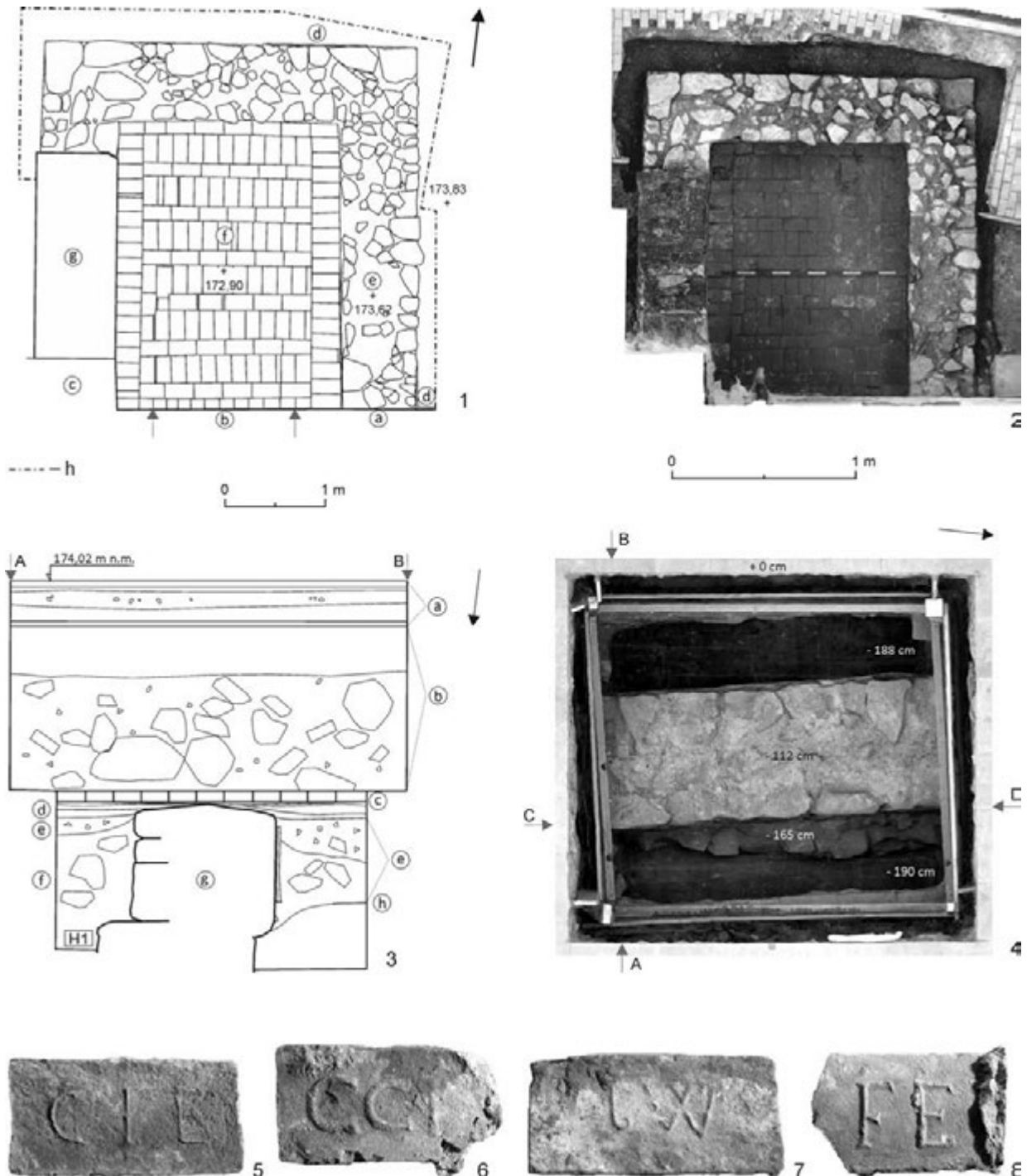

Obr. 79. Štrba (Šoldov). Výber keramického materiálu. (RuttKay/Soják/Fecko, 136).
 Fig. 79. Štrba (Šoldov). Selected pottery. (RuttKay/Soják/Fecko, 136).

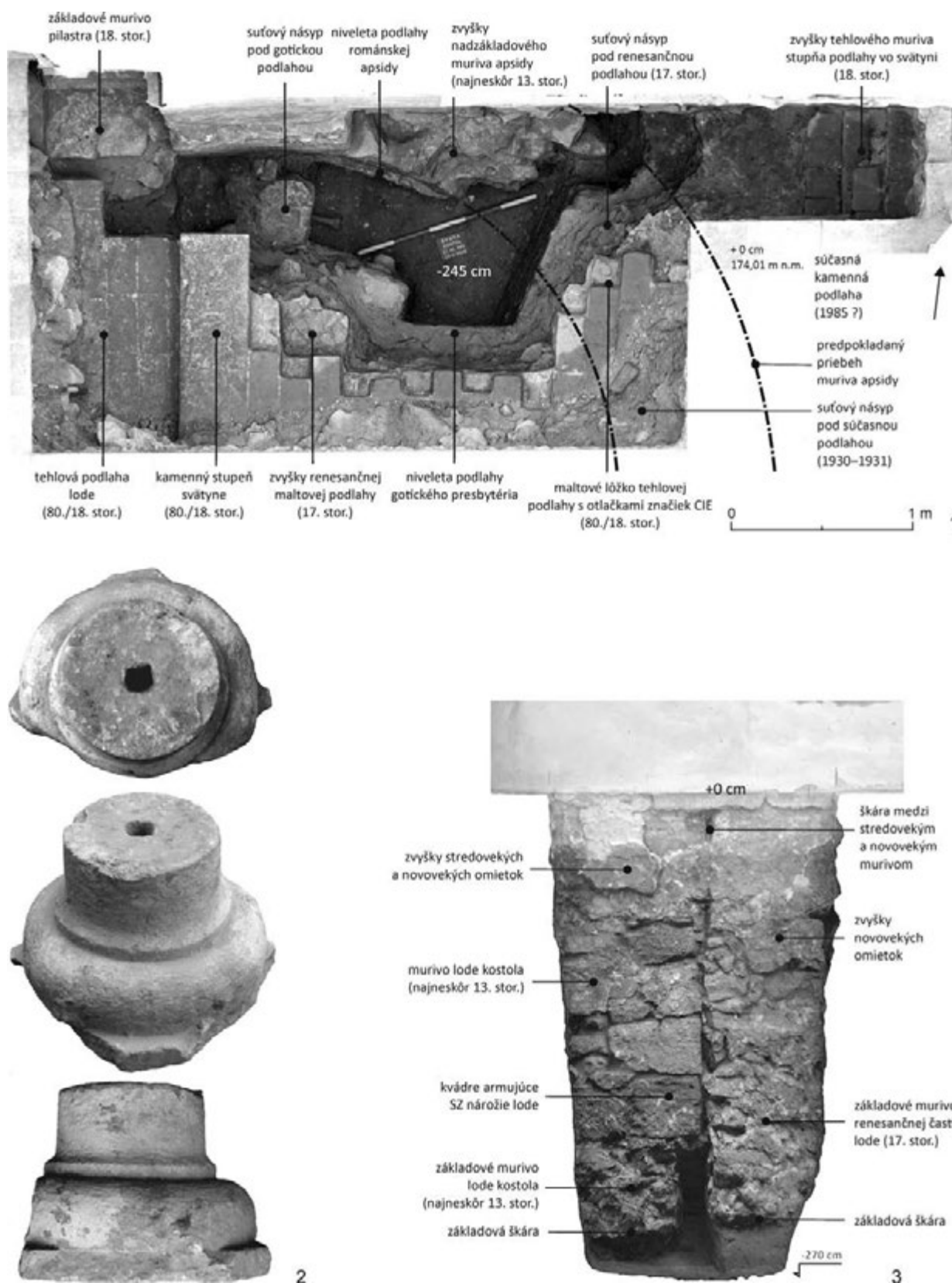
Obr. 80. Banka (Kostol sv. Martina). 1 – pôdorys kostola s vyznačením jednotlivých stavebných etáp (a–g) a situovanie archeologických sond (h); 2 – pohľad na kostol zo SZ; 3 – pohľad na „starú časť“ kostola zo SV; 4 – fotogrametria severnej strany kostola a profily sond 3, 6 a 4. (Samuel, 138).

Fig. 80. Banka (Church of St. Martin). 1 – groundplan of the church with indicated individual construction stages (a–g) and location of archaeological trenches (h); 2 – view of the church from NW; 3 – view of the old part of the church from NE; 4 – photogrammetry of the northern side of the church and profiles of trenches 3, 6 and 4. (Samuel, 138).

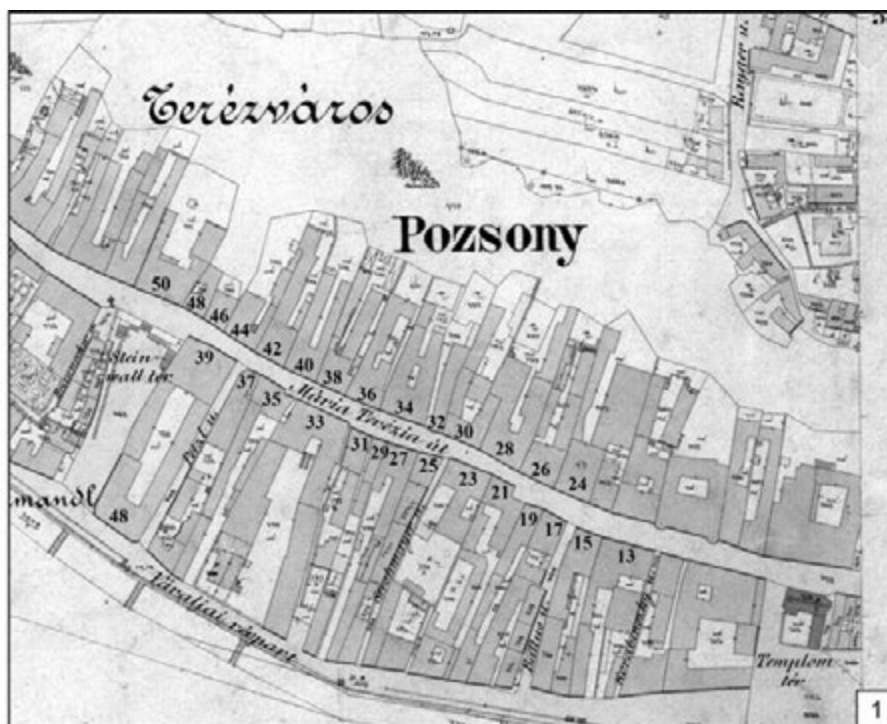
Obr. 81. Banka (Kostol sv. Martina). 1 – pôdorys sondy 6 (a – severná stena presbytéria, b – zamurovaný portál sakristie, c – severovýchodné nárožie lode, d – zachované omietky exter. stien presbytéria a sakristie, e – odkryté múrivo sakristie, f – tehlová podlaha sakristie, g – oporný pilier lode, h – okraj sondy); 2 – sonda 6, fotogrametria pôdorysu; 3 – sonda 2, severný profil (a – podlahy z r. 1985 a 1930, b – násyp pod podlahou z r. 1930, c – tehlová podlaha z 80./18. stor., d – zvyšky renesančnej podlahy (17. stor.), e – násyp pod renesančnou podlahou, f – stredoveká cintorínová vrstva a násyp pod renesančnou podlahou, g – múrivo pôvodnej lode (13. stor.), h – niveleta stredovekej podlahy); 4 – sonda 2, fotogrametria pôdorysu; 5–8 – výber z nálezov tehál so značkami. (Samuel, 138).

Fig. 81. Banka (Church of St. Martin) 1. 1 – groundplan of trench 6 (a – N wall of presbytery, b – walled-up portal of the sacristy, c – NE corner of the nave, d – preserved plasters of exterior walls of the presbytery and sacristy, f – uncovered masonry of the sacristy, f – brick floor of the sacristy, g – supporting column of the nave, h – edge of the trench); 2 – trench 6, photogrammetry of the groundplan; 3 – trench 2, northern profile (a – floors from 1985 and 1930, b – made-up ground under the floor from 1930, c – brick floor from the 1780s, d – remains of the Renaissance floor (17th century), e – made-up ground under the Renaissance floor, f – medieval cemetery layer and made-up ground under the Renaissance floor, g – masonry of the original nave (13th century), h – level of the medieval floor); 4 – trench 2, photogrammetry of the groundplan; 5–8 – selected finds of bricks with marks. (Samuel, 138).

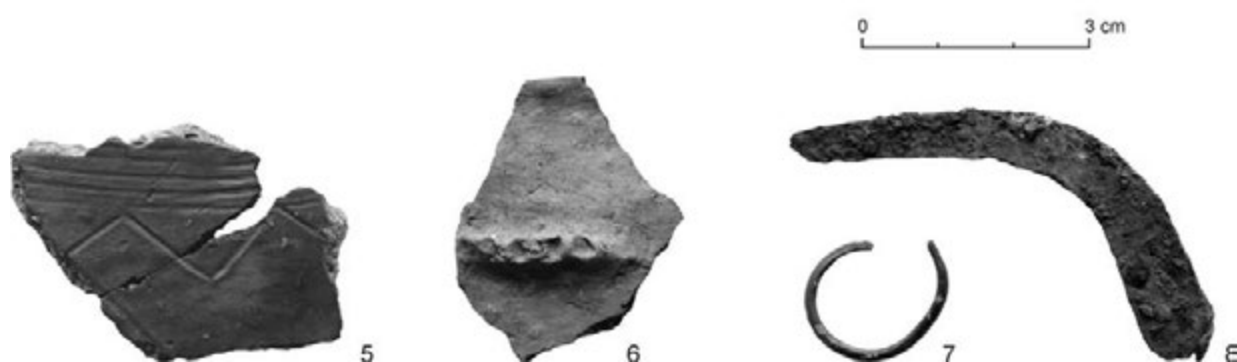
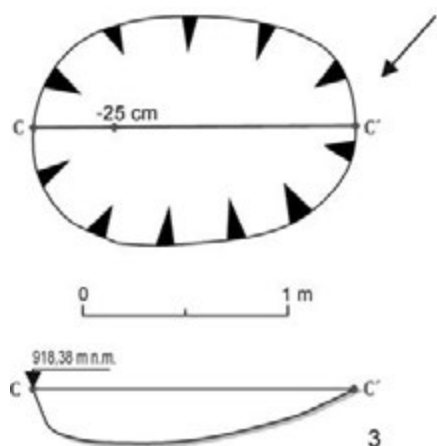
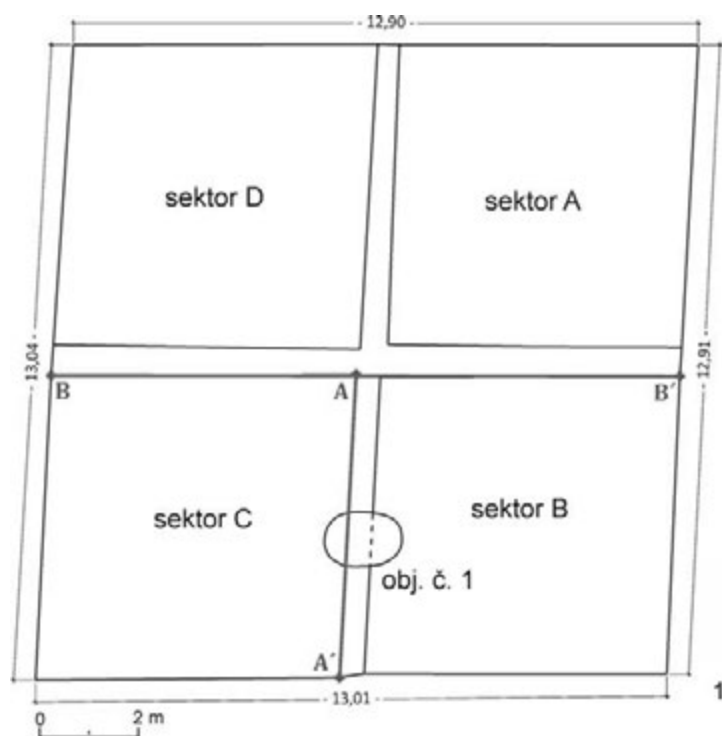
Obr. 82. Banka (Kostol sv. Martina). 1 – sonda 1, fotogrametria pôdorysu; 2 – päťka stĺpika románskeho portálu; 3 – sonda 4, fotogrametria južného profilu. (Samuel, 138).

Fig. 82. Banka (Church of St. Martin). 1 – trench 1, photogrammetry of the groundplan; 2 – foot of a column of the Romanesque portal; 3 – trench 4, photogrammetry of the southern profile. (Samuel, 138).

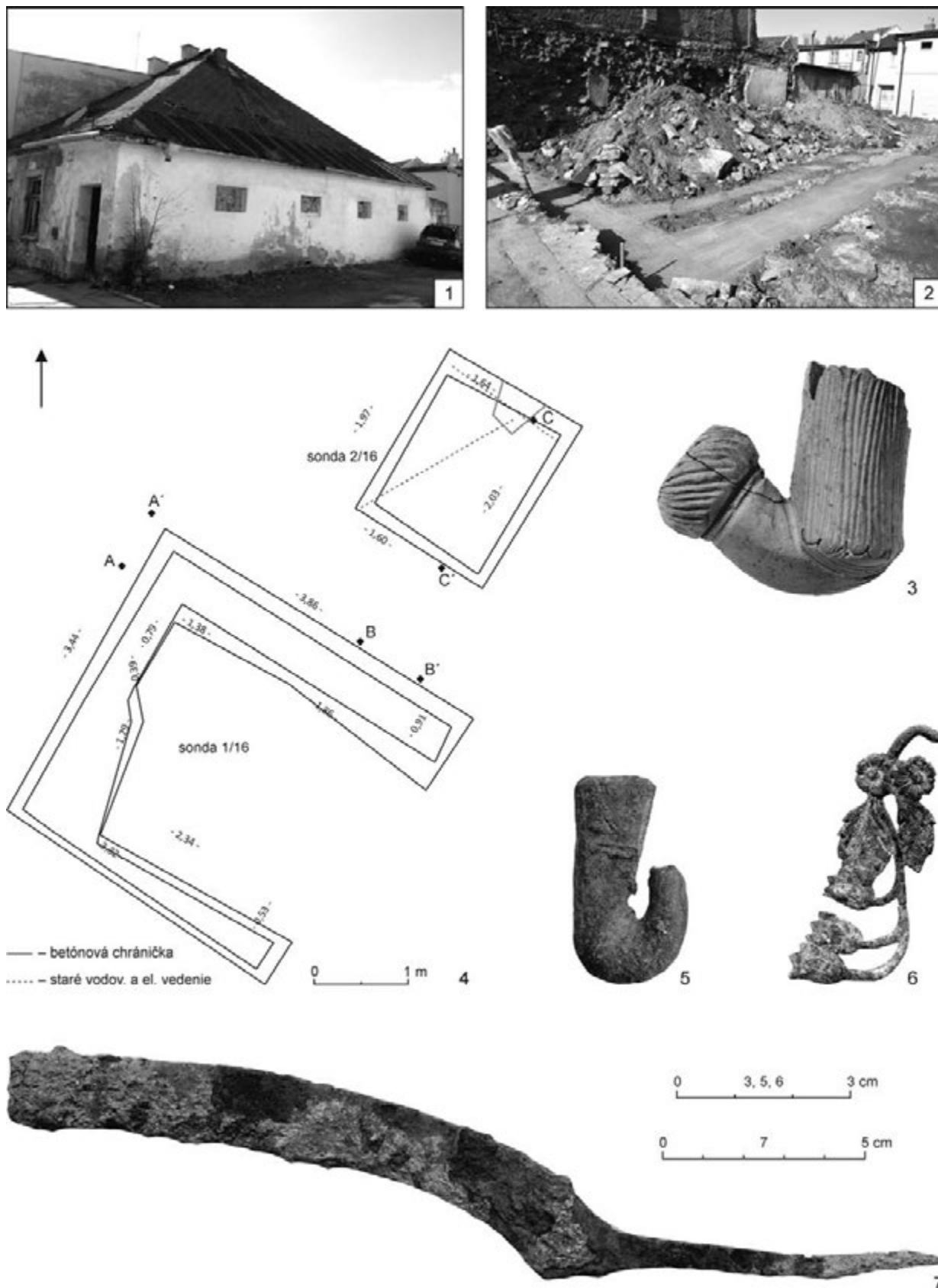
Obr. 83. Bratislava, časť Staré Mesto (Žižkova ulica – Zuckermandel). 1 – celková plocha výskumu so súpisnými číslami, mapa z roku 1895; 2 – Žižkova 40, vstup do suterénu; 3 – Žižkova 39/Podhradské nábrežie 48, celkový pohľad na zástavbu parcely; 4 – Žižkova 26, interiérová podlaha; 5 – Žižkova 39/Podhradské nábrežie 48, studňa vo vnútornom dvore. (Šimončíčová Koášová/Lesák, 151).

Fig. 83. Bratislava-Staré Mesto (Žižkova street – Zuckermandel). 1 – the whole area of excavation with indicated house numbers, map from 1895; 2 – Žižkova 40, entrance to the basement; 3 – Žižkova 39/Podhradské nábrežie 48, overall view of the built up area; 4 – Žižkova 26, interior floor; 5 – Žižkova 39/Podhradské nábrežie 48, well in the internal yard. (Šimončíčová Koášová/Lesák, 151).

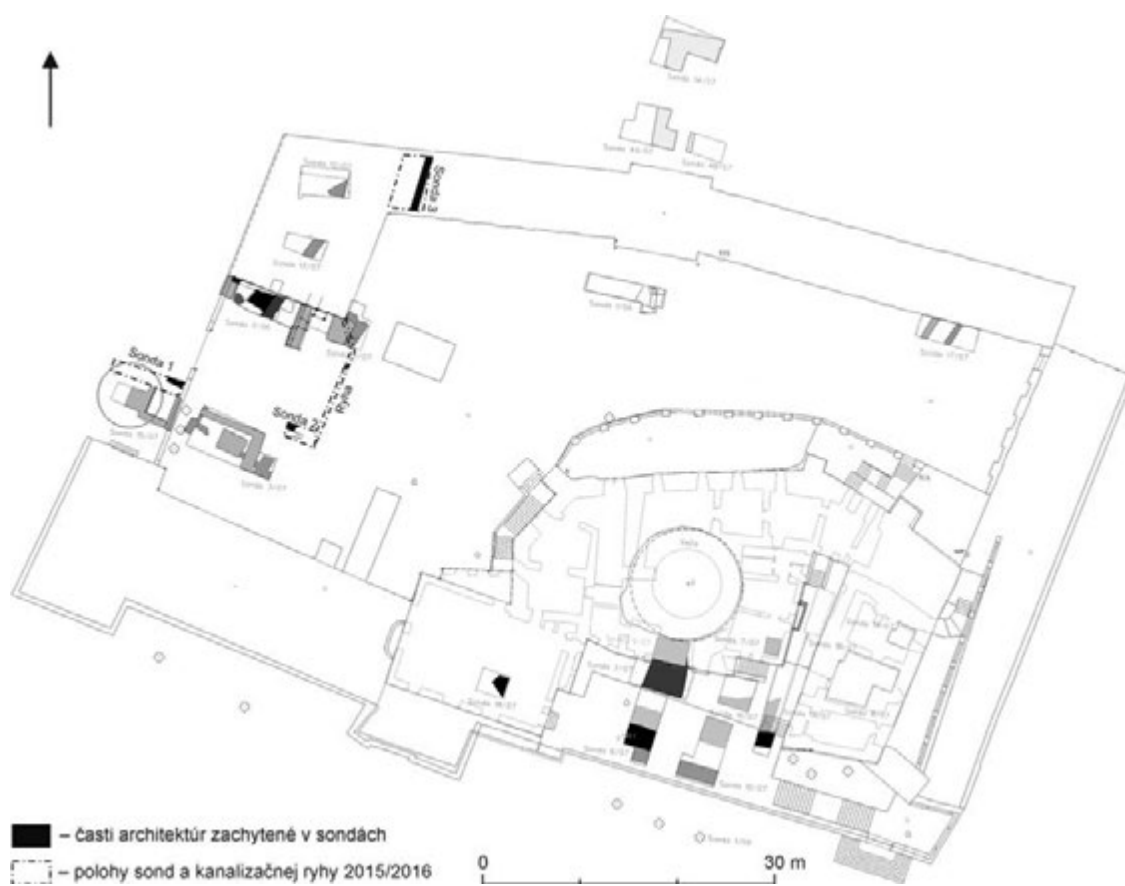
Obr. 84. Poprad, časť Kvetnica (Zámčisko I). 1 – sonda 1/16; 2 – neskorogotický pohár; 3 – objekt 1; 4 – plocha od juhu; 5, 6 – keramika; 7 – náušnica(?); 8 – kosák s háčikom. (Soják, 143).

Fig. 84. Poprad-Kvetnica (Zámčisko I). 1 – trench 1/16; 2 – late Gothic beaker; 3 – feature 1; 4 – studied area from the south; 5, 6 – pottery; 7 – earring(?); 8 – sickle with a hook. (Soják, 143).

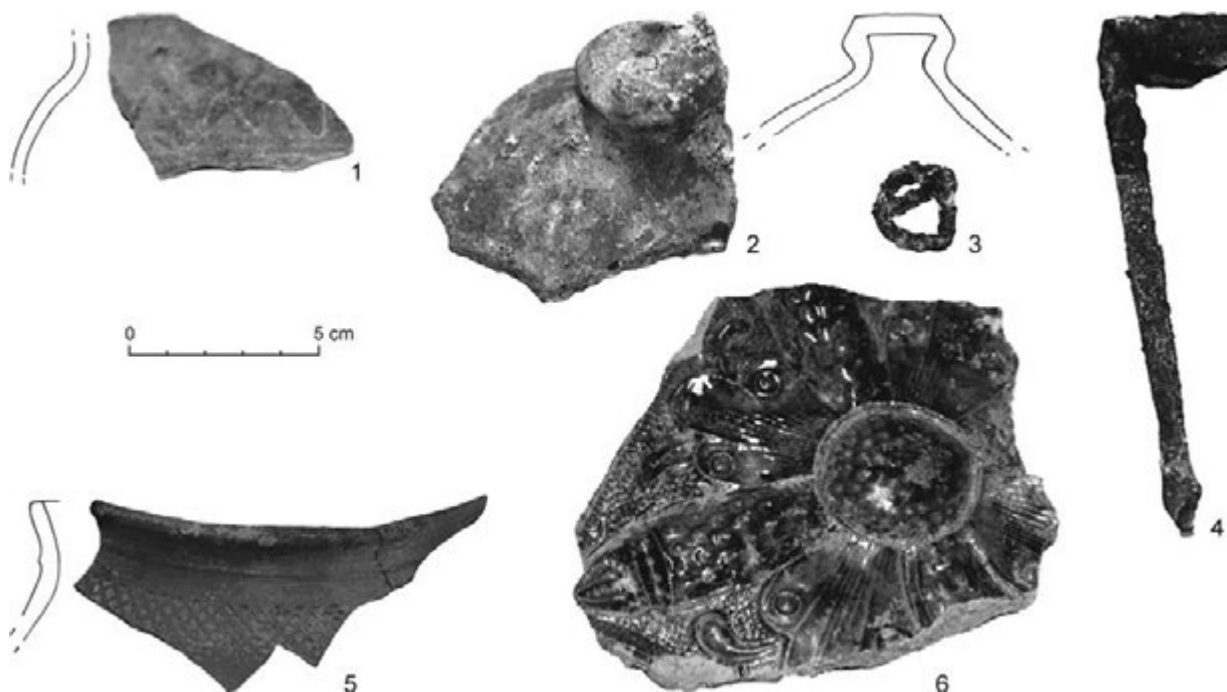
Obr. 85. Kežmarok (Nová ulica). 1 – stavba pred zbúraním; 2 – poloha po asanácii; 3 – hlavica keramickej fajky; 4 – sondy 1 a 2; 5 – olovený „háčik“; 6 – kvetinová medená ozdoba; 7 – kosák. (Soják, 143).

Fig. 85. Kežmarok (Nová ulica). 1 – structure before demolition; 2 – the site after clearance; 3 – bowl of a ceramic pipe; 4 – trenches 1 and 2; 5 – thick lead “hook”; 6 – floral copper ornament; 7 – sickle. (Soják, 143)

Obr. 86. Budatín (Budatínsky hrad). Celkový plán hradu s vyznačením archeologických sond z výskumov v rokoch 2006, 2007 a 2015/2016 (Staneková, 145).

Fig. 86. Budatín (Budatín castle). General plan of castle with indication of archaeological trenches from excavations in 2006, 2007 and 2015/2016 (Staneková, 145).

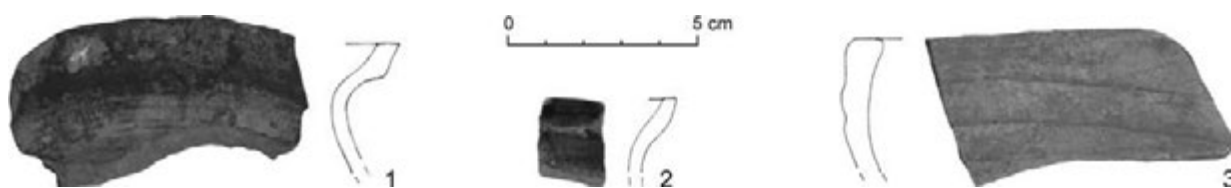
Obr. 87. Brekov (Hrad Brekov). Výber materiálu. 1, 2, 5, 6 – keramika (sonda I, II); 3 – pracka; 4 – vrták (sonda II). (Strakošová, 147).

Fig. 87. Brekov (Brekov castle). Selected material. 1, 2, 5, 6 – pottery (trench I, II), 3 – buckle, 4 – drill (trench II). (Strakošová, 147).

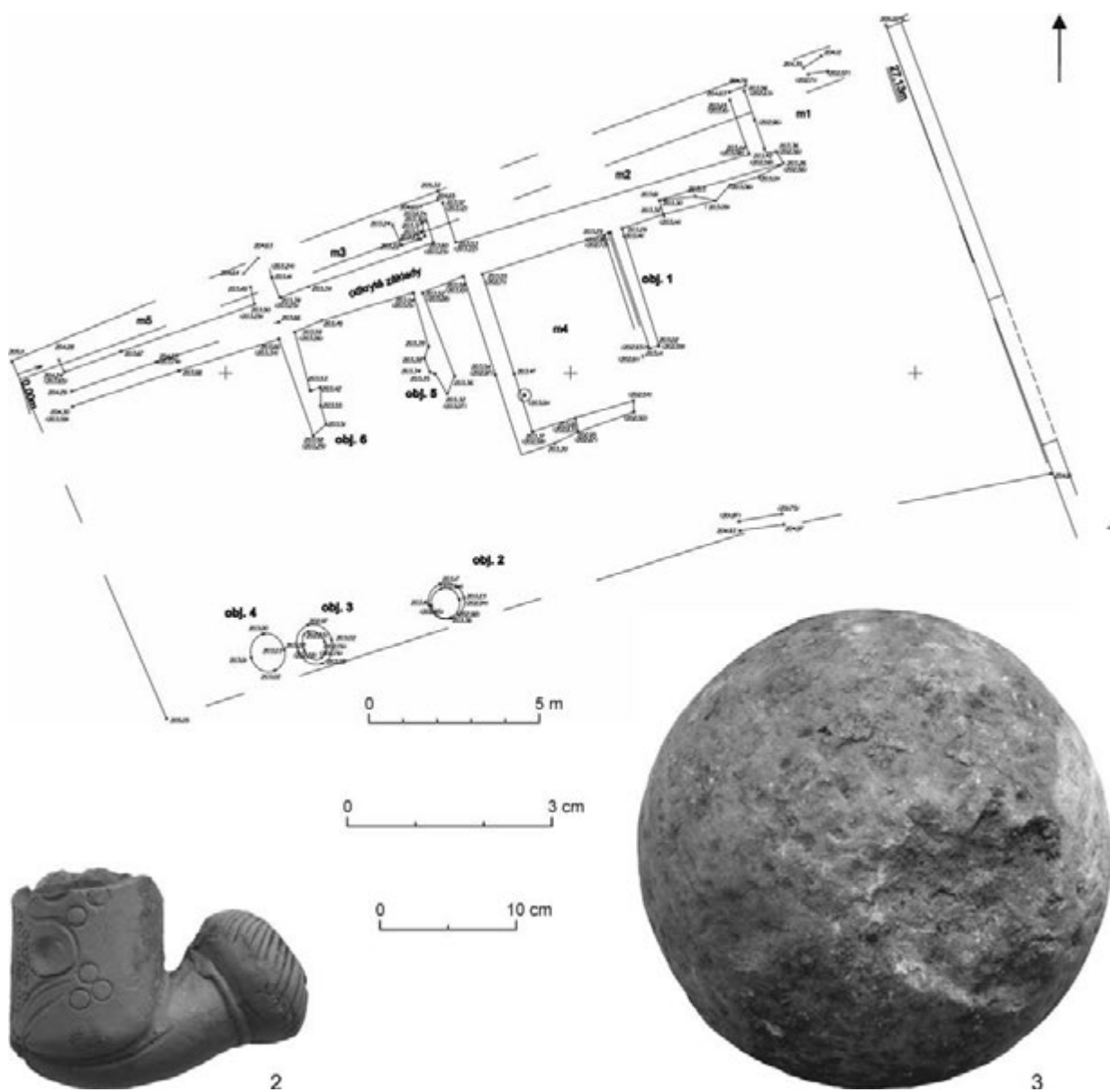
Obr. 88. Brekov (Hrad Brekov). 1 – kachlica s rozetou (sonda II). Humenné (Kaštieľ). 2, 3 – keramika (sonda II); 4 – okraj mieška (západné krídlo); 5 – železné kovanie (sonda II); 6 – rímsová kachlica (sonda I); 7 – komorová kachlica (západné krídlo); 8 – vrcholová kachlica (sonda II). (Strakošová, 147).

Fig. 88. Brekov (Brekov castle). 1 – stove tile with a rosette (trench II). Humenné (Manor). 2, 3 – pottery (trench II); 4 – a pouch rim (western wing); 5 – iron fitting (trench II); 6 – ledge stove tile (trench I); 7 – vessel stove tile (western wing); 8 – top stove tile (trench II). (Strakošová, 147).

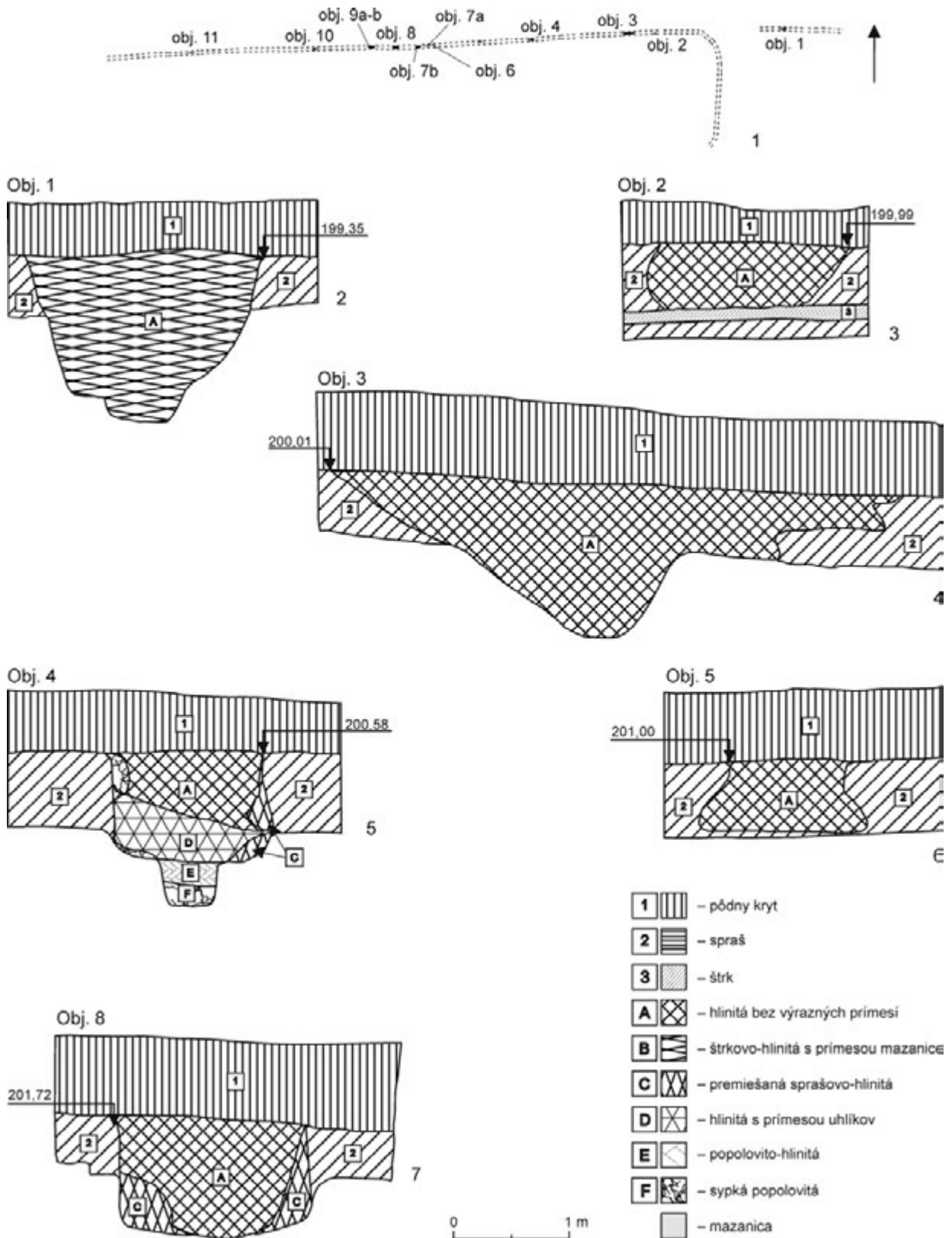
Obr. 89. Jasenov (Hrad Jasenov). Výber keramického materiálu. (Strakošová, 147).

Fig. 89. Jasenov (Jasenov castle). Selected pottery. (Strakošová, 147).

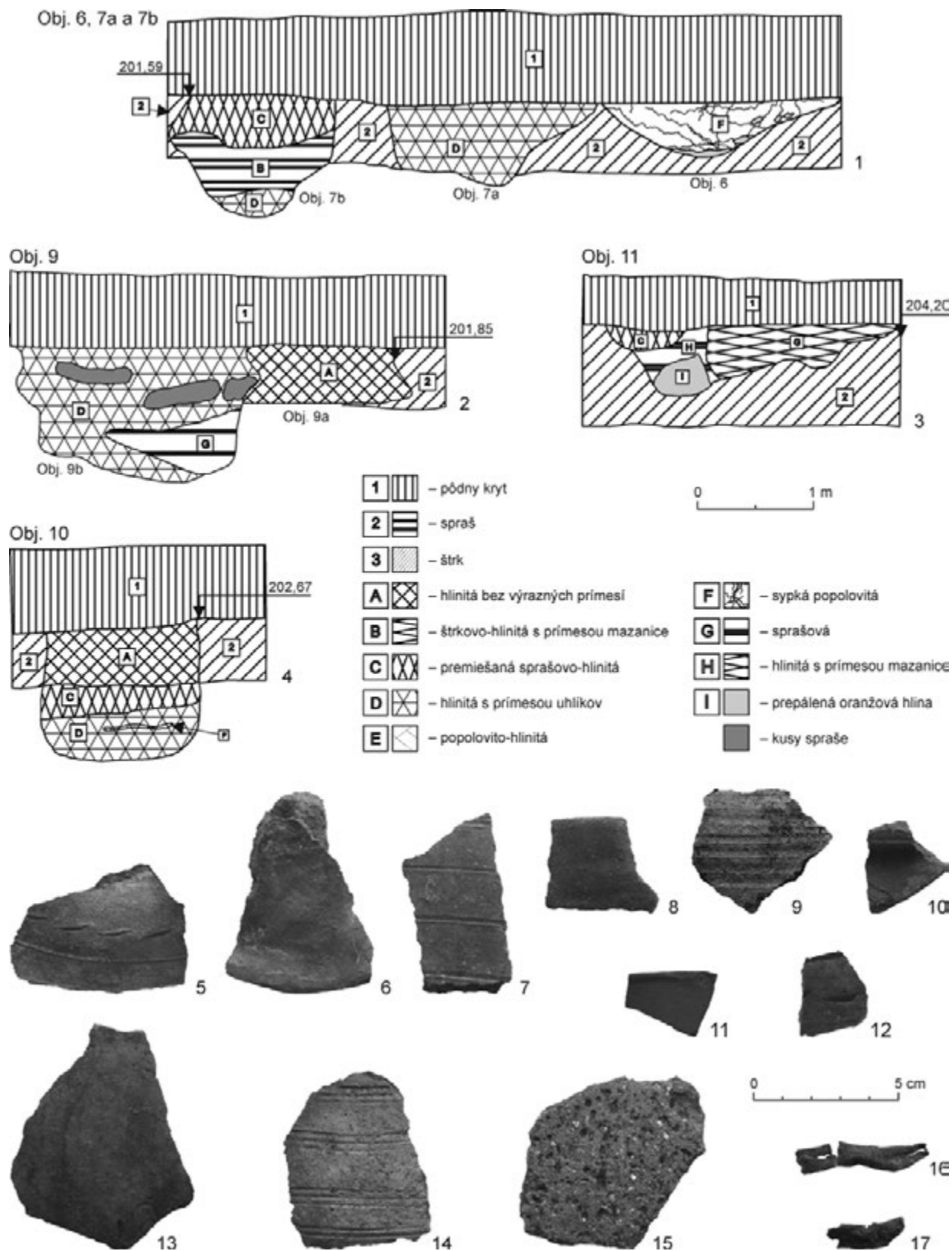
Obr. 90. Košice, časť Staré Mesto (Pri plavárni). 1 – plán lokality so zachytenými objektami; 2 – fragment fajky; 3 – pieskovcová delová guľa. (Švaňa/Hronec, 154).

Fig. 90. Košice-Staré Mesto (Pri plavárni). 1 – plan of the site with detected features; 2 – fragment of a pipe; 3 – sandstone cannon ball. (Švaňa/Hronec, 154).

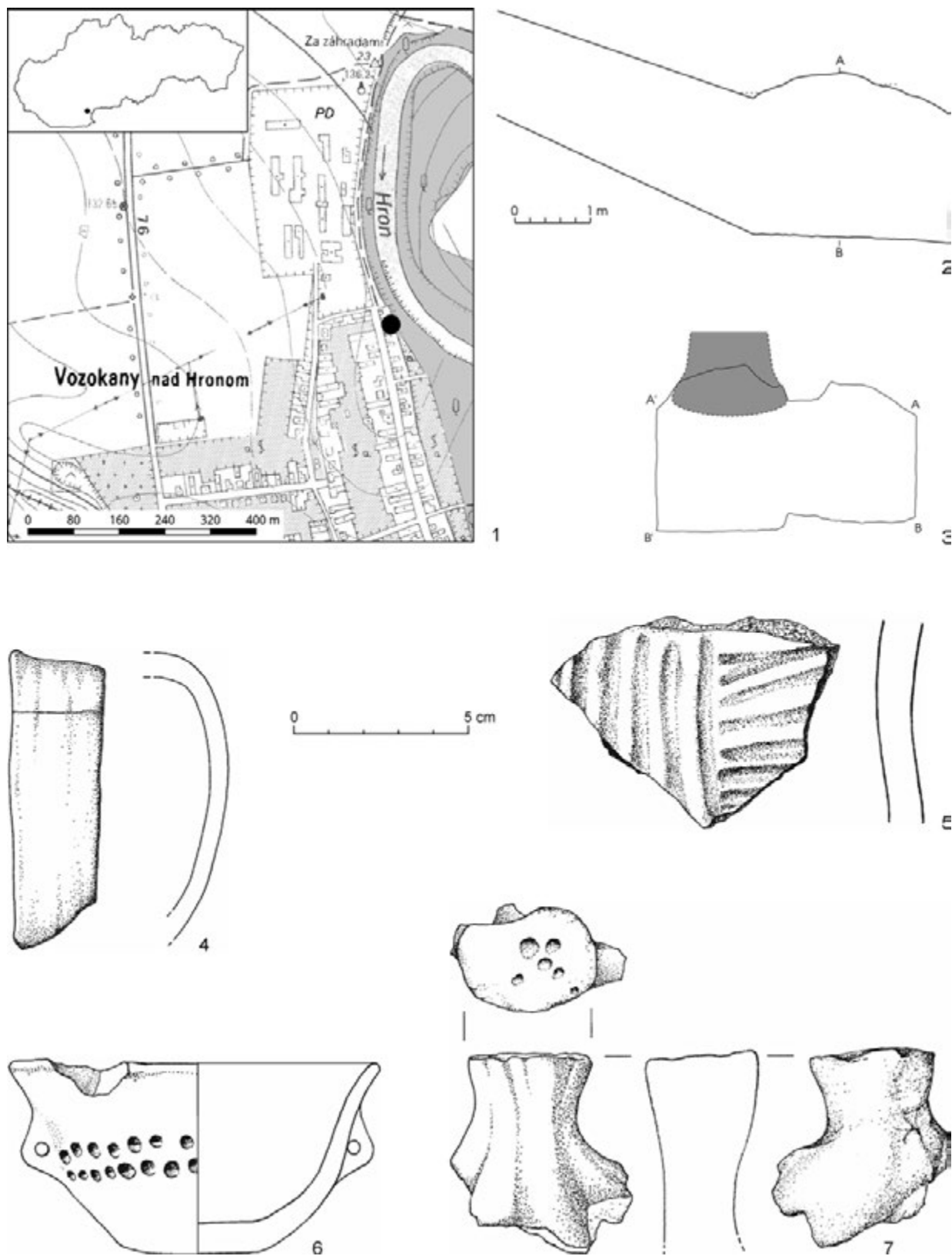
Obr. 91. Haniska (Kertešňa). 1 – plán západnej časti skúmanej plochy so zachytenými objektami; 2–7 – severné profily objektov. (Švaňa/Hronec, 153).

Fig. 91. Haniska (Kertešňa). 1 – plan of the western part of the studied area with detected features; 2–7 – northern profiles of features. (Švaňa/Hronec, 153).

Obr. 92. Haniska (Kertešňa). 1–4 – severné profily objektov; 5, 13 – zber; 6, 16, 17 – objekt 10; 7, 15 – objekt 3; 8 – objekt 5; 9, 12, 14 – objekt 4; 10 – objekt 11; 11 – objekt 2. (Švaňa/Hronec, 153).

Fig. 92. Haniska (Kertešňa). 1–4 – northern profiles of features; 5, 13 – collection; 6, 16, 17 – feature 10; 7, 15 – feature 3; 8 – feature 5; 9, 12, 14 – feature 4; 10 – feature 11; 11 – feature 2. (Švaňa/Hronec, 153).

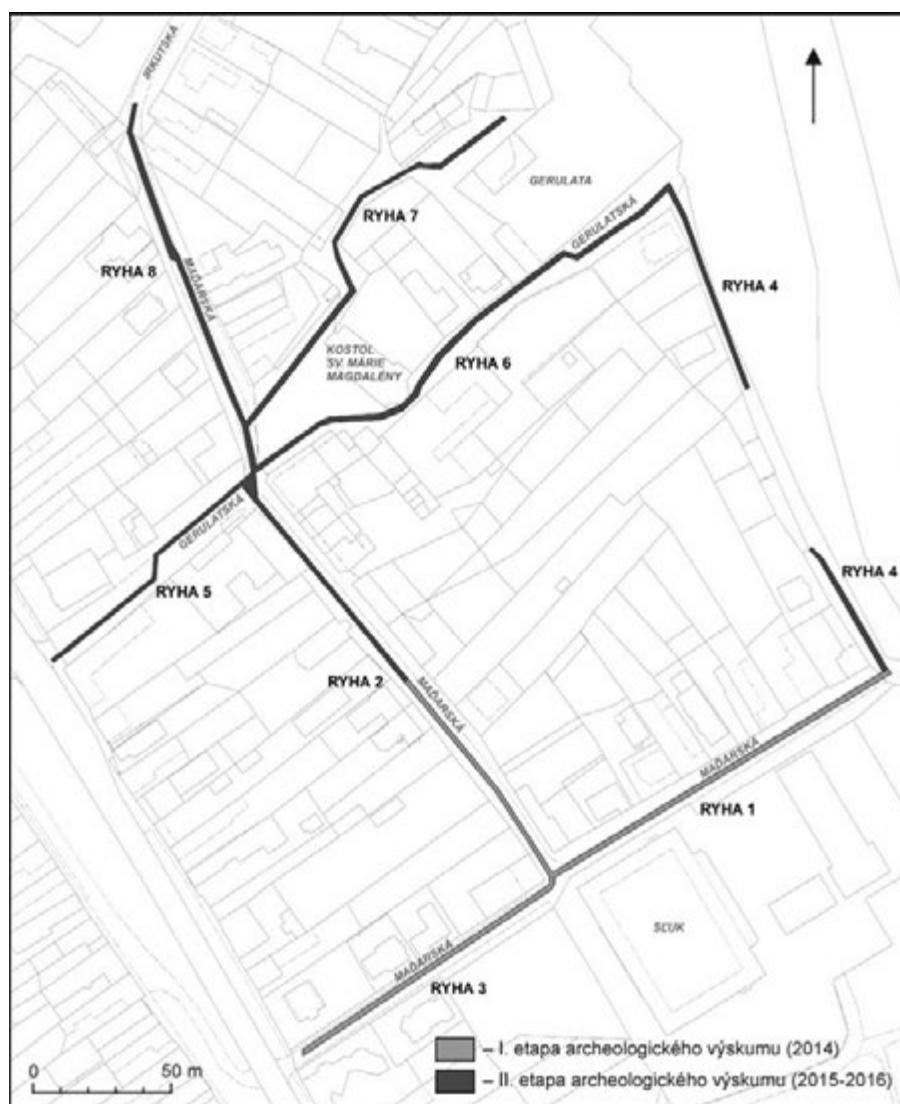

Obr. 93. Hronovce, časť Vozokany nad Hronom (Hronska ulica). 1 – poloha lokality; 2 – pozdĺžny rez pivnicou; 3 – rekonštrukcia nálezovej situácie; 4–7 – výber keramického materiálu (kreslila V. Vančová). (Tóth/Bodoriková/Bielichová, 156).

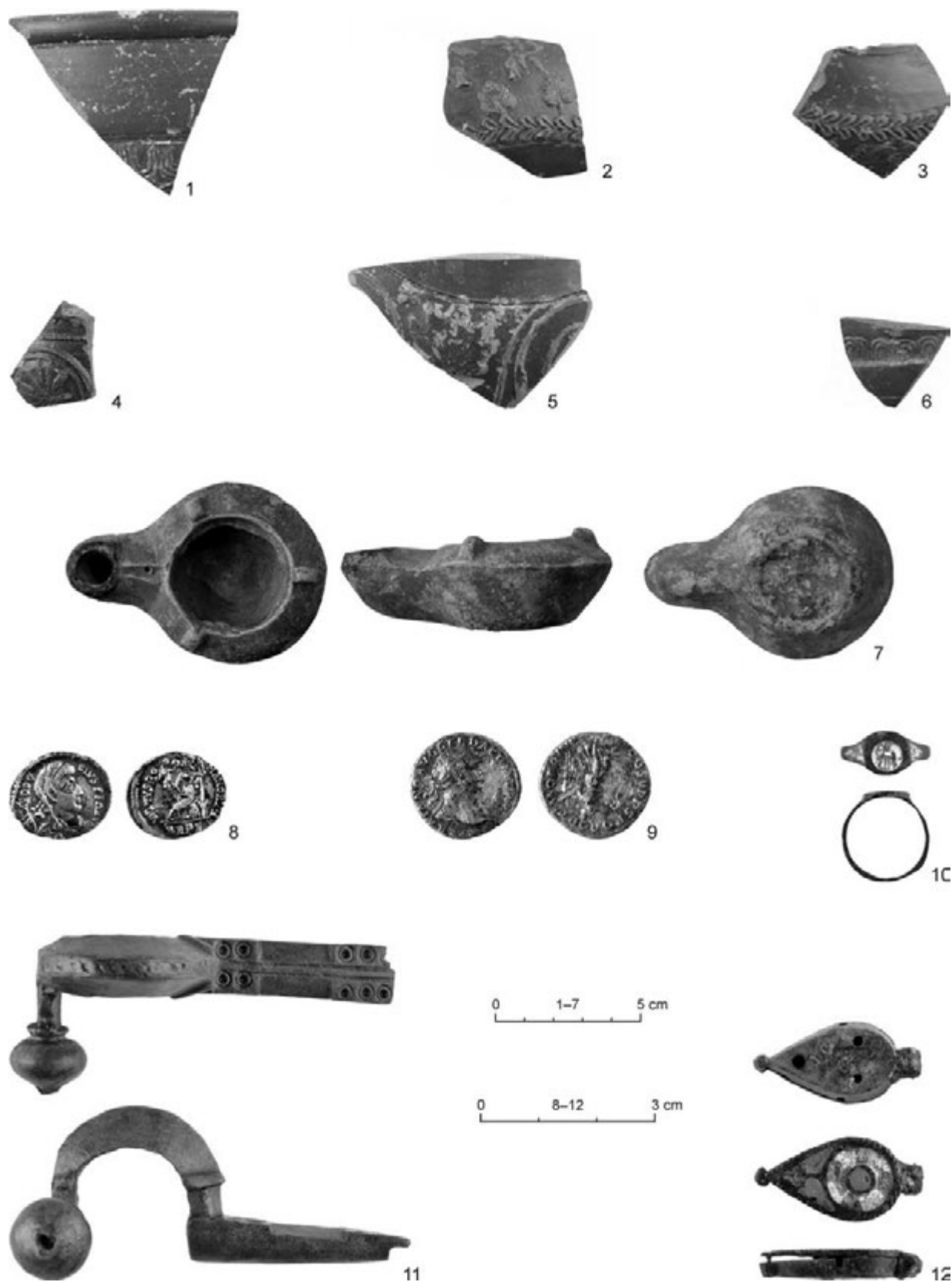
Fig. 93. Hronovce-Vozokany nad Hronom (Hronska street). 1 – location of the site; 2 – longitudinal cross-section of the basement; 3 – reconstruction of the find context (sketches by V. Vančová). (Tóth/Bodoriková/Bielichová, 156).

Obr. 94. Jelka (Zákruty). Výber keramických nálezov zo sektoru B. (Žák Matyasowszky a kol., 159).
Fig. 94 Jelka (Zákruty site). Selected pottery from sector B. (Žák Matyasowszky et al., 159).

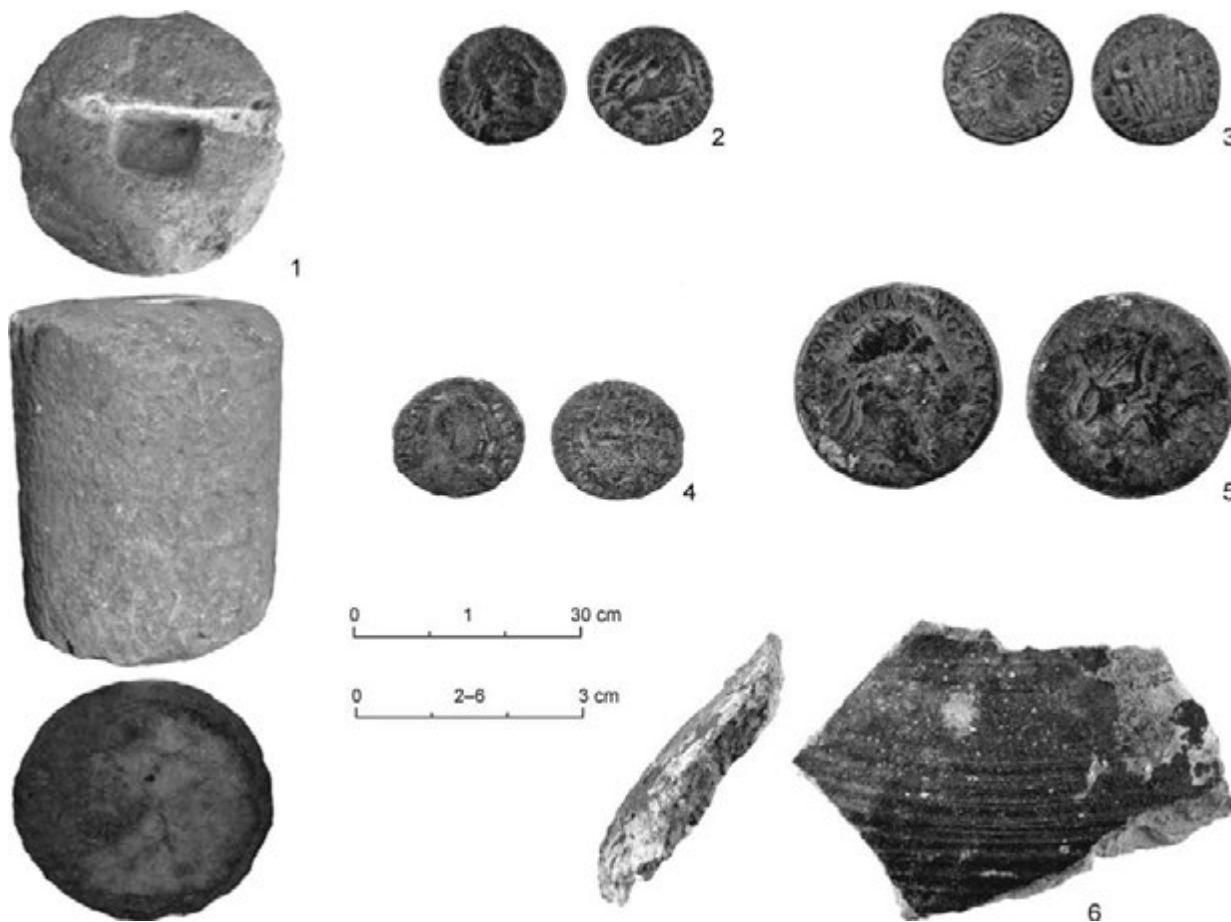

Obr. 95. Bratislava, časť Rusovce (Mad'arská, Gerulatská a Irkutská ul.). Etapy archeologického výskumu a rozloženie rýh. (Žák Matyasowszky a kol., 160).
Fig. 95. Bratislava-Rusovce (Mad'arská, Gerulatská and Irkutská streets). Stages of the archaeological excavation and distribution of ditches. (Žák Matyasowszky et al., 160).

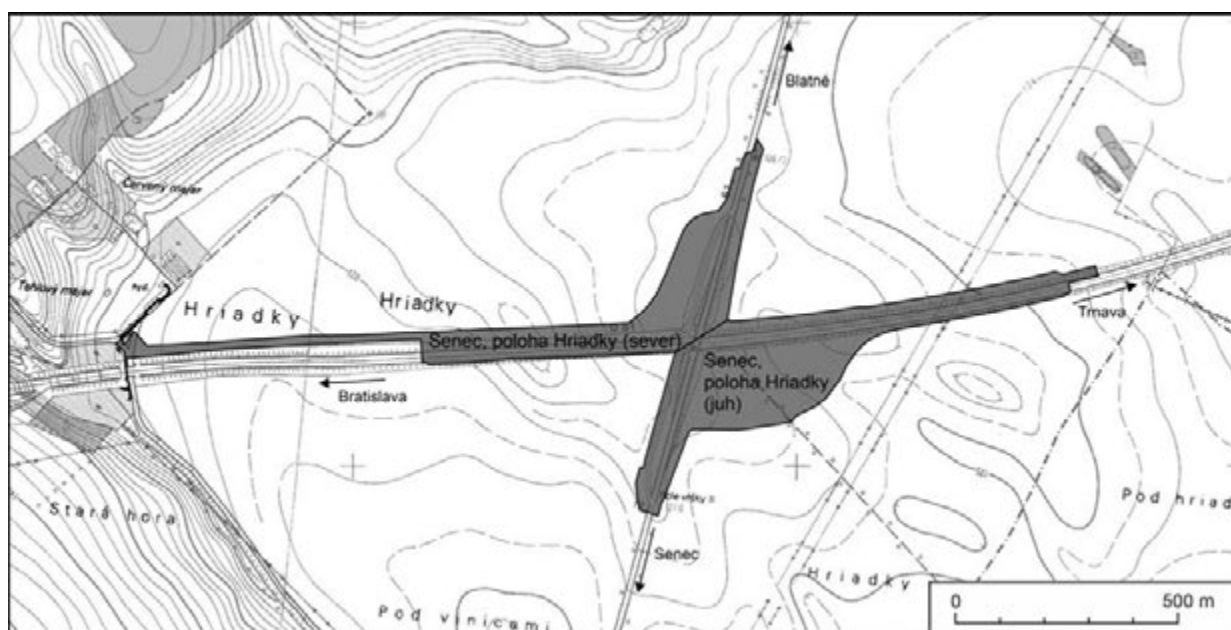
Obr. 96. Bratislava, časť Rusovce (intravilán). Výber z nálezov. 1–6 – ryha 6; 7–9, 10 – ryha 2; 11 – ryha 4; 12 – ryha 5. (Žák Matyasowszky a kol., 160).

Fig. 96. Bratislava-Rusovce (urban area). Selected pottery. 1–6 – trench 6; 7–9, 10 – trench 2; 11 – trench 4; 12 – trench 5. (Žák Matyasowszky et al., 160).

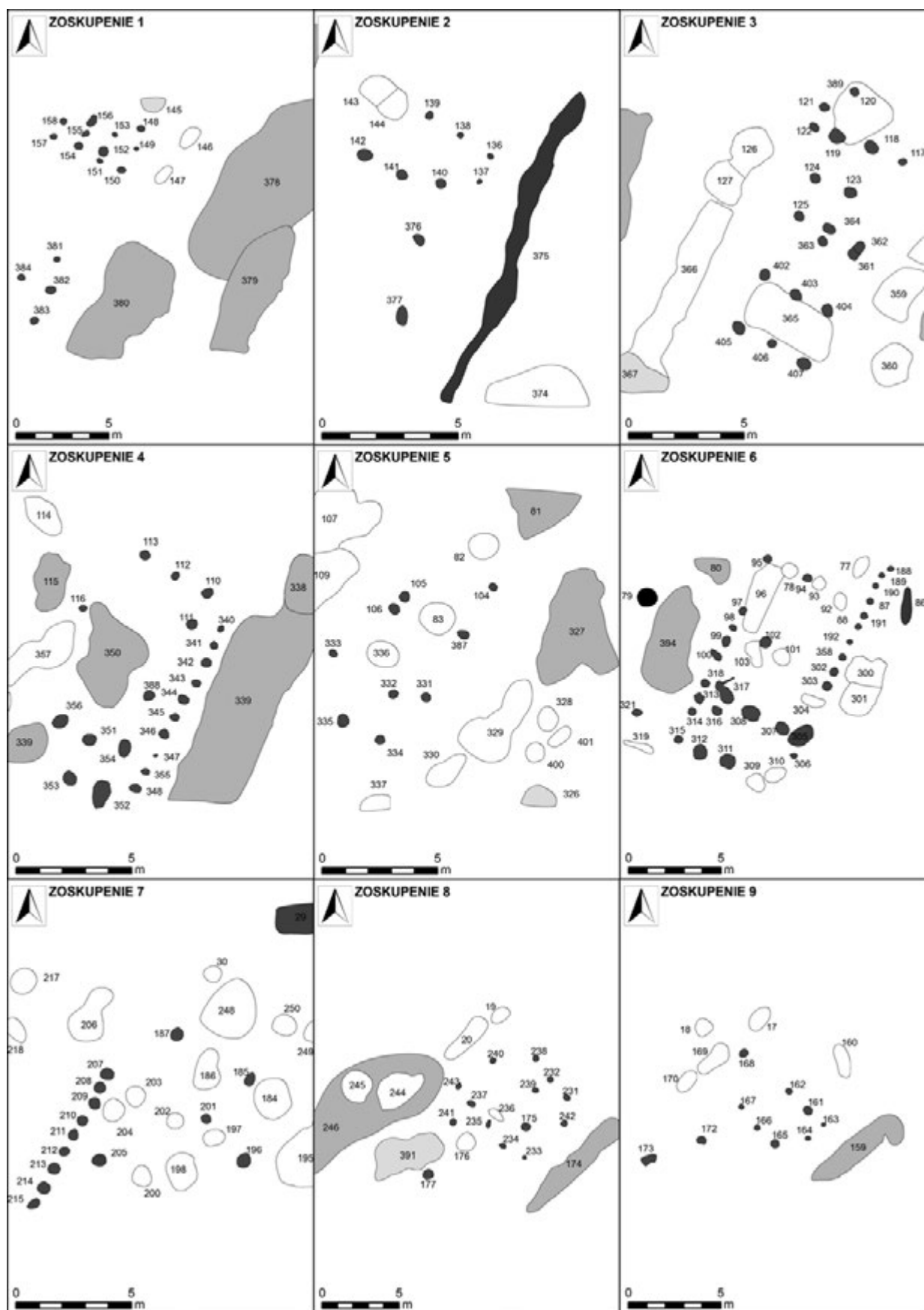
Obr. 97. Bratislava, časť Rusovce (Gerulatská ulica). Výber nálezov. 1, 6 – objekt 5; 2–5 – okolie objektov 5 a 6. (Žák Matyasowszky a kol., 169).

Fig. 97. Bratislava-Rusovce (Gerulatská street). Selected finds. 1, 6 – feature 5; 2–5 – surroundings of features 5 and 6. (Žák Matyasowszky et al., 169).

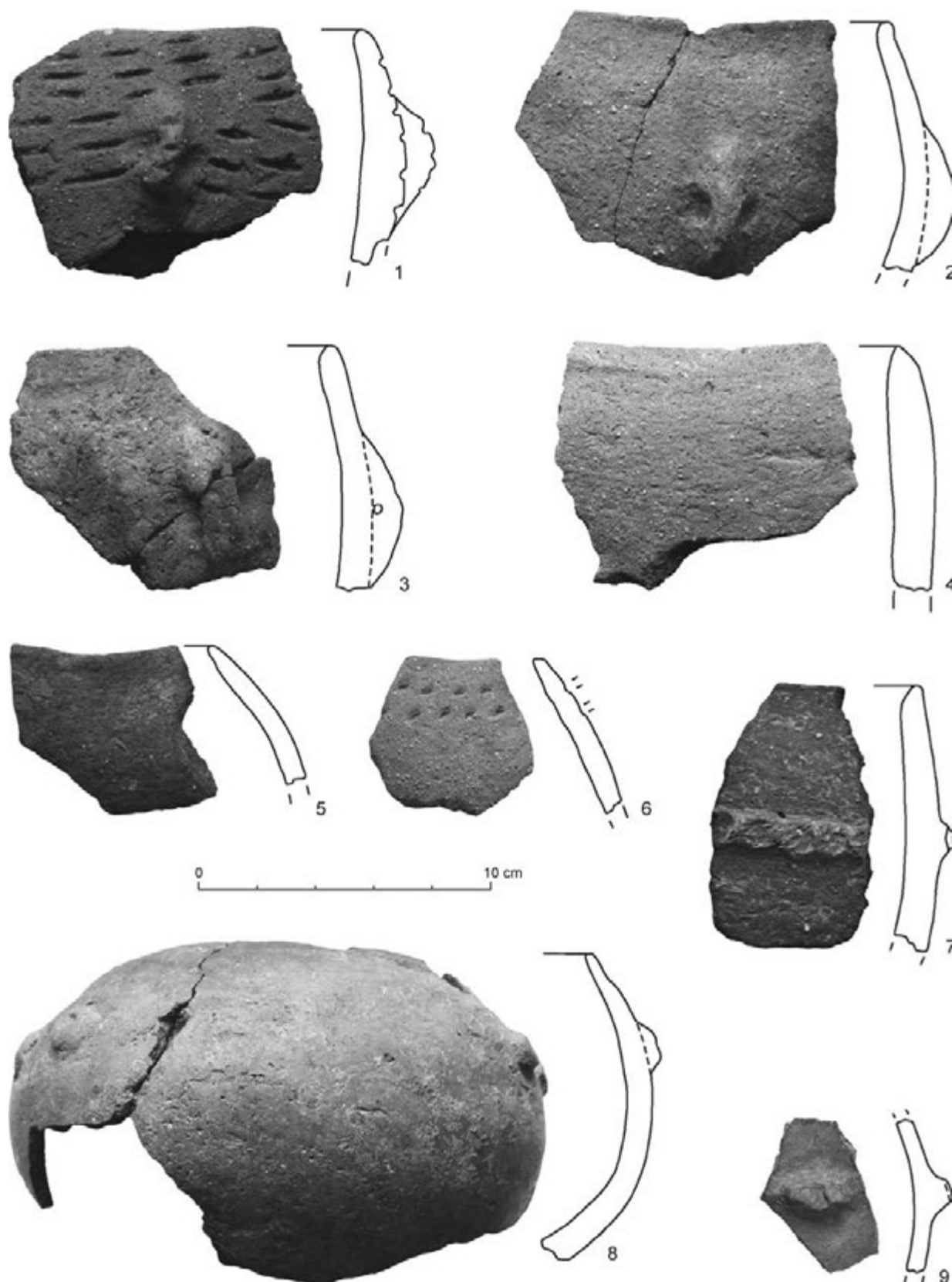

Obr. 98. Senec (Hriadky). Lokalizácia a rozdelenie plochy archeologického výskumu. (Žák Matyasowszky a kol., 164).

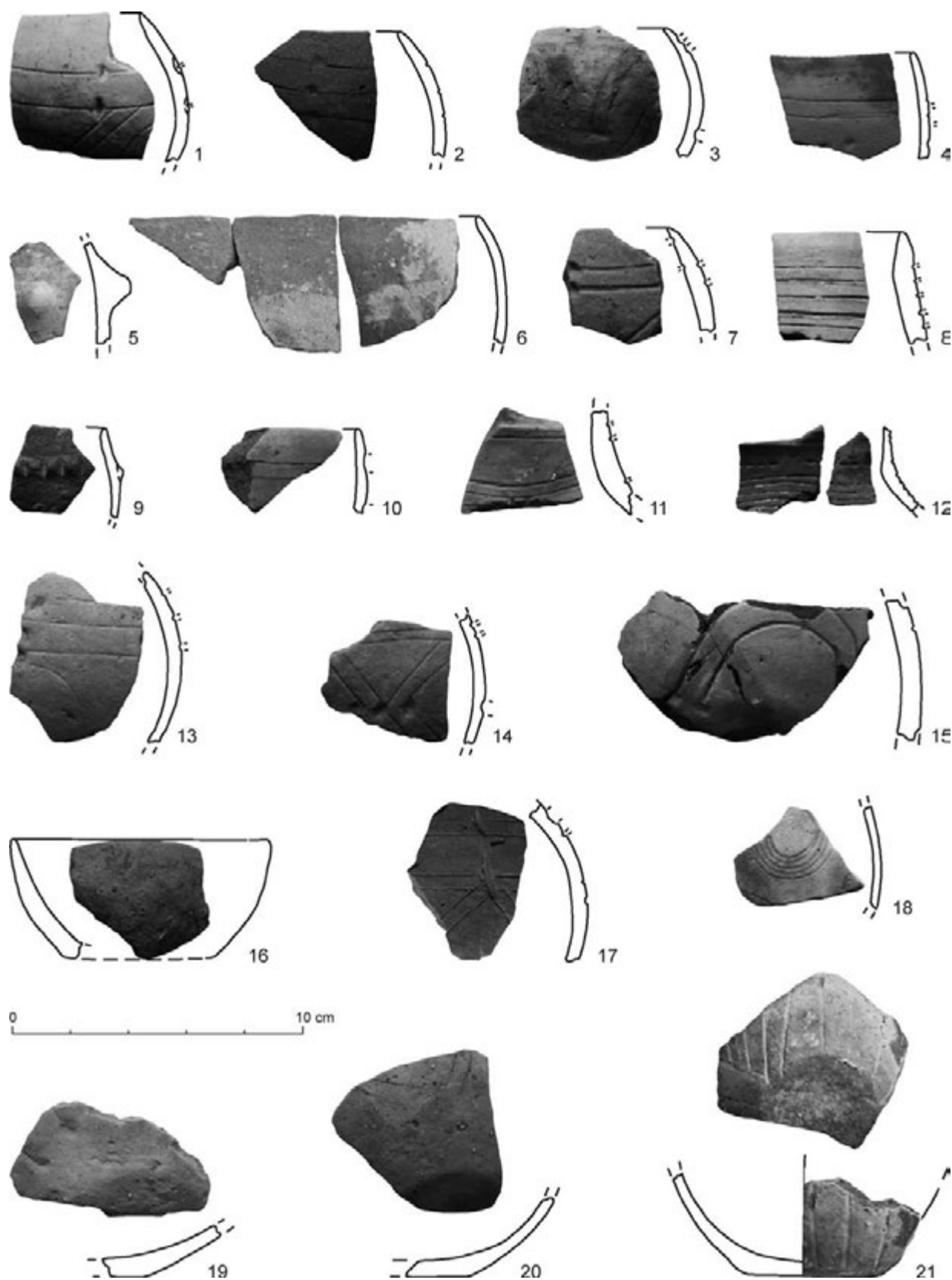
Fig. 98. Senec (Hriadky). Localization and division of the area of the archaeological excavation. (Žák Matyasowszky et al., 164).

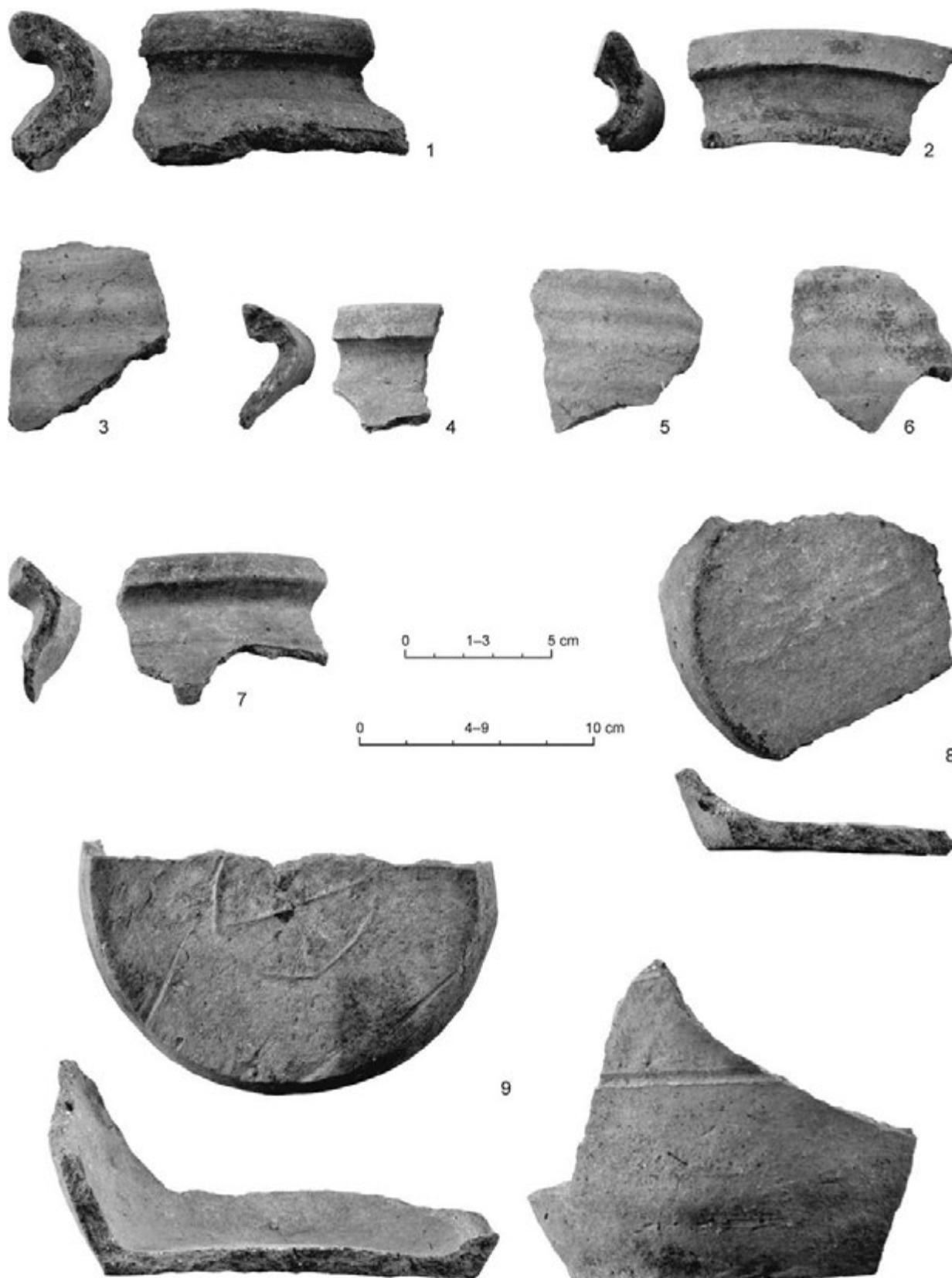
Obr. 99. Senec (Hriadky). Pôdorysy nadzemných neolitických domov s príslušnými objektmi. (Žák Matyasowszky a kol., 164).
 Fig. 99. Senec (Hriadky). Groundplans of above-ground Neolithic houses with associated features. (Žák Matyasowszky et al., 164).

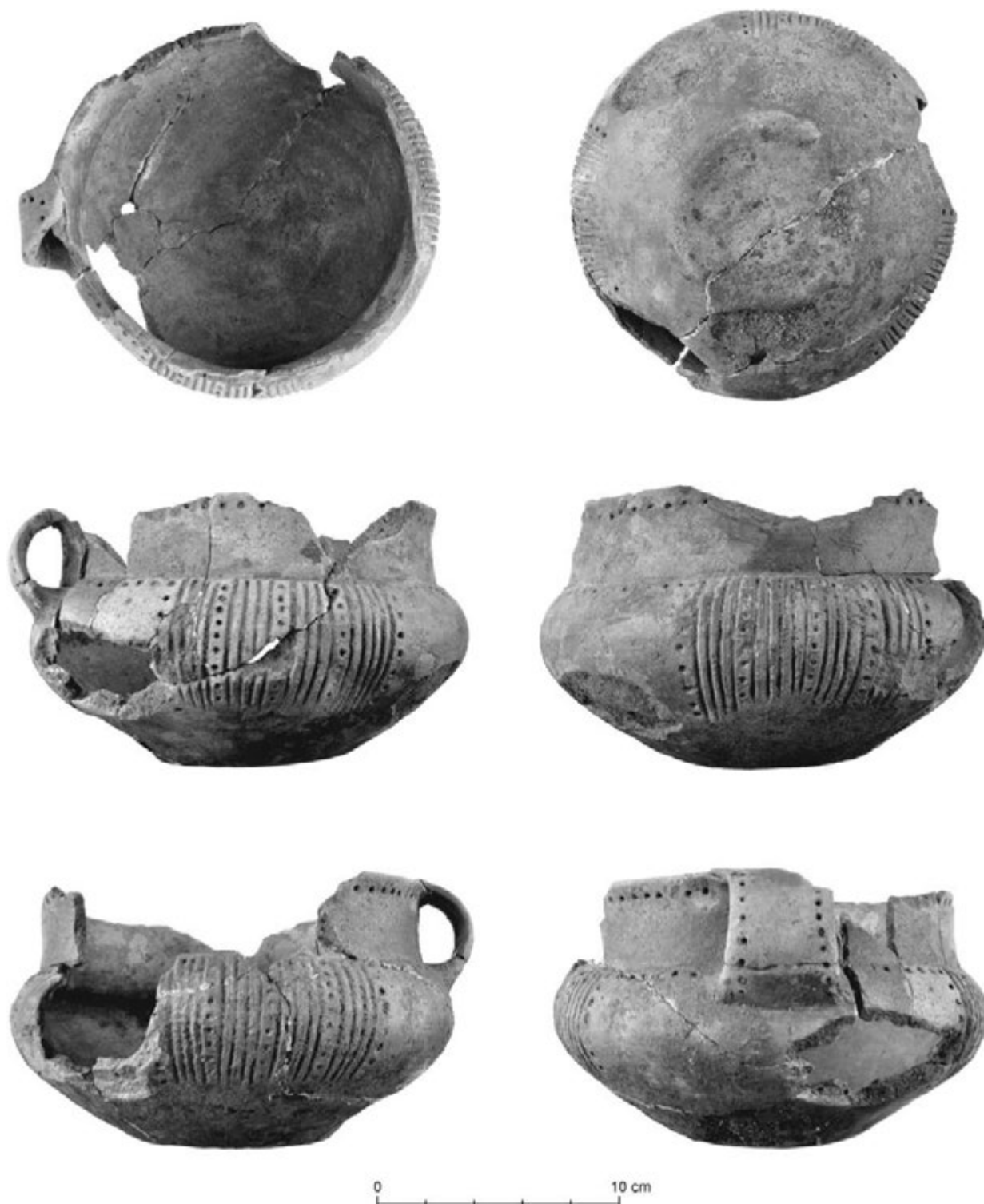
Obr. 100. Senec (Hriadky). Výber nálezov kultúry s mladšou lineárnou keramikou. (Žák Matyasowszky a kol., 164).
 Fig. 100. Senec (Hriadky). Selected finds of the Late Linear Pottery culture. (Žák Matyasowszky et al., 164).

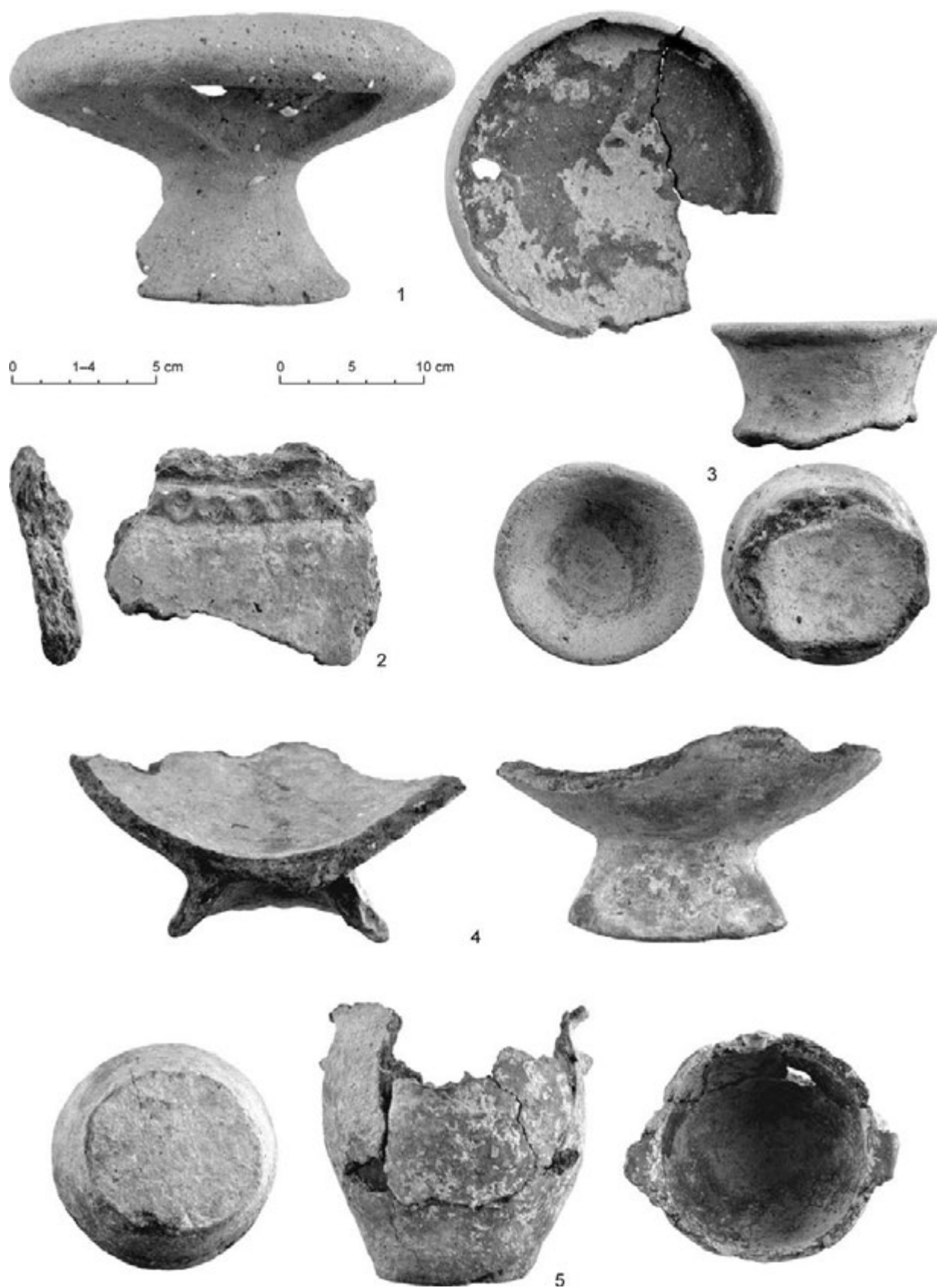
Obr. 101. Senec (Hriadky). Výber nálezov kultúry s mladšou lineárnou keramikou. (Žák Matyasowszky a kol., 164).
 Fig. 101. Senec (Hriadky). Selected finds of the late Linear Pottery culture. (Žák Matyasowszky et al., 164).

Obr. 102. Senec (Hriadky). Výber stredovekých nálezov. (Žák Matyasowszky a kol., 164).
 Fig. 102. Senec (Hriadky). Selected medieval pottery. (Žák Matysowszky et al., 164).

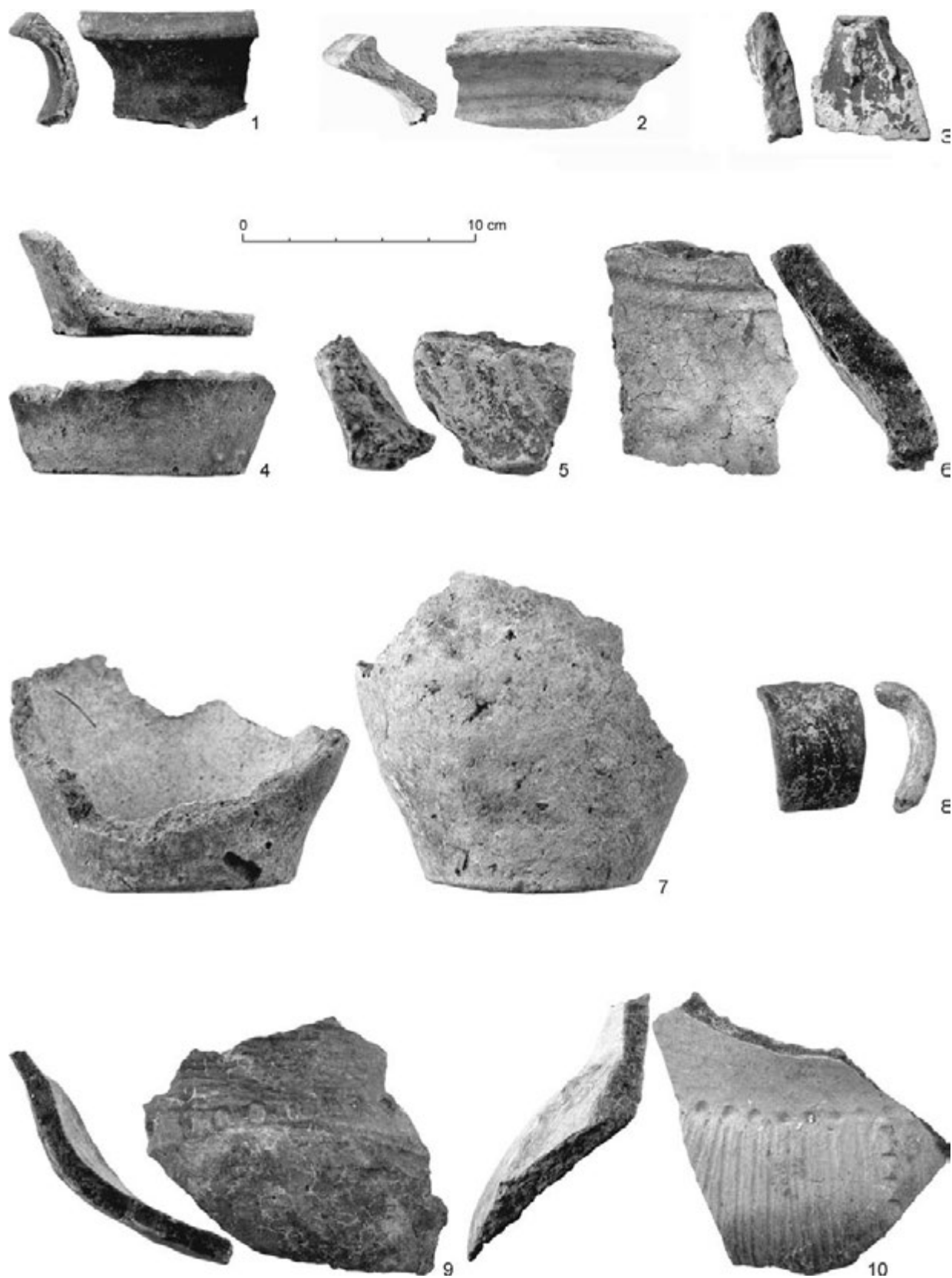

Obr. 103. Bratislava, časť Devínska Nová Ves (Múrnice). Rekonštruovaná nádoba z objektu 4. (Žák Matyasowszky a kol., 165).
 Fig. 103. Bratislava-Devínska Nová Ves (Múrnice). Restored vessel from feature 4. (Žák Matyasowszky et al., 165).

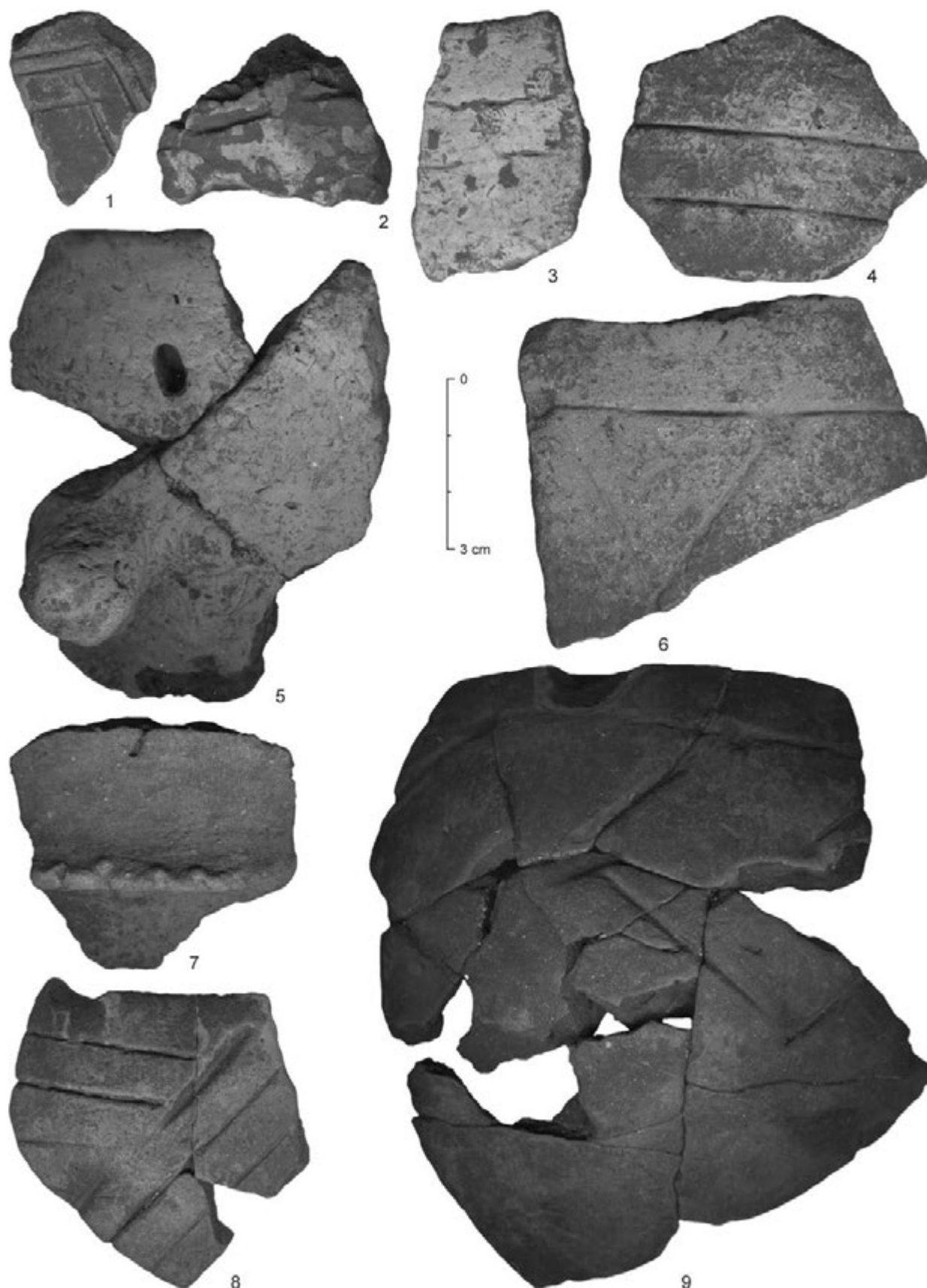

Obr. 104. Zohor (Piesky). Výber nálezov. 1 – objekt 10; 2 – objekt 37; 3 – objekt 34; 4 – objekt 17; 5 – objekt 47. (Žák Matyasowszky a kol., 167).

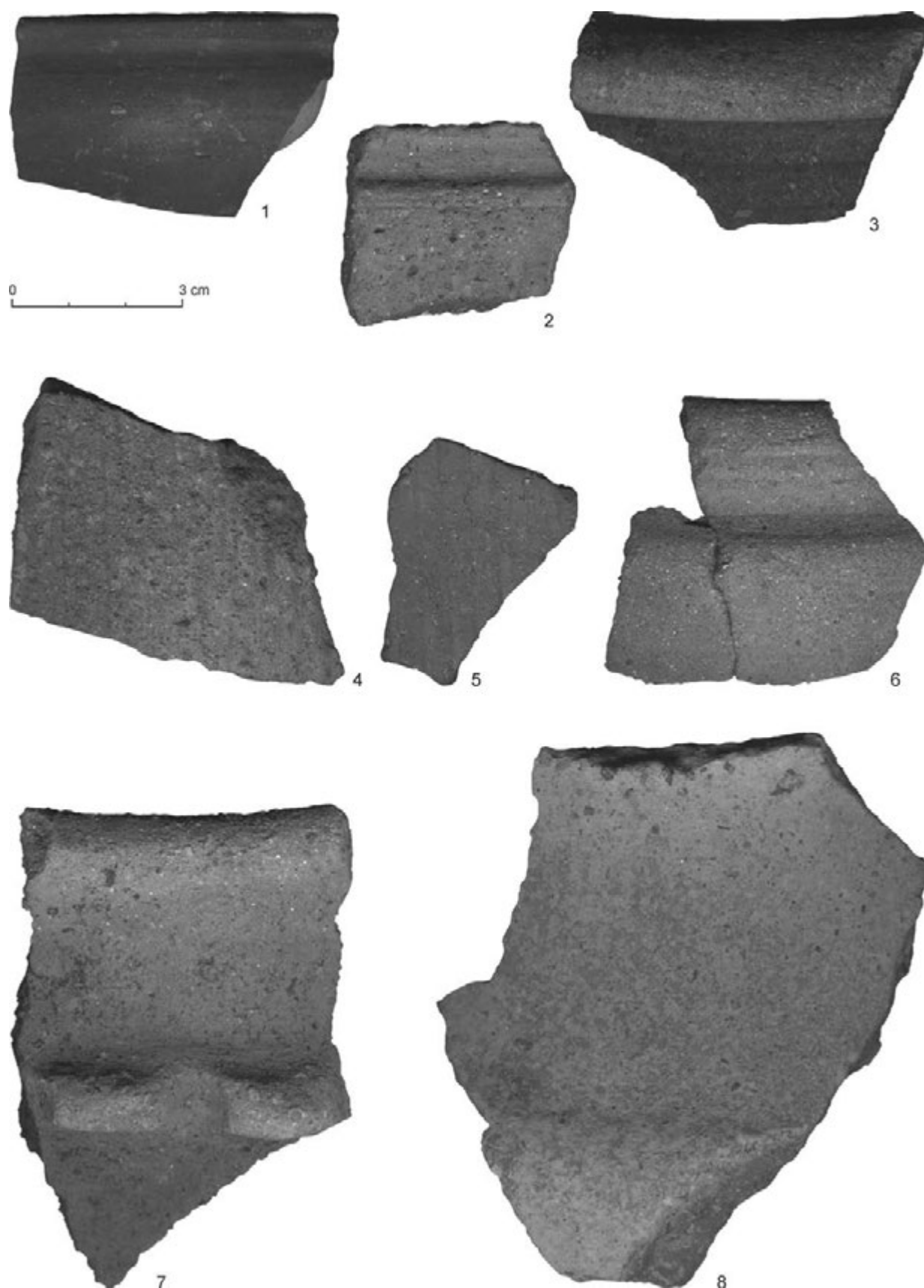
Fig. 104. Zohor (Piesky). Selected finds. 1 – feature 10; 2 – feature 37; 3 – feature 34; 4 – feature 17; 5 – feature 47. (Žák Matyasowszky et al., 167).

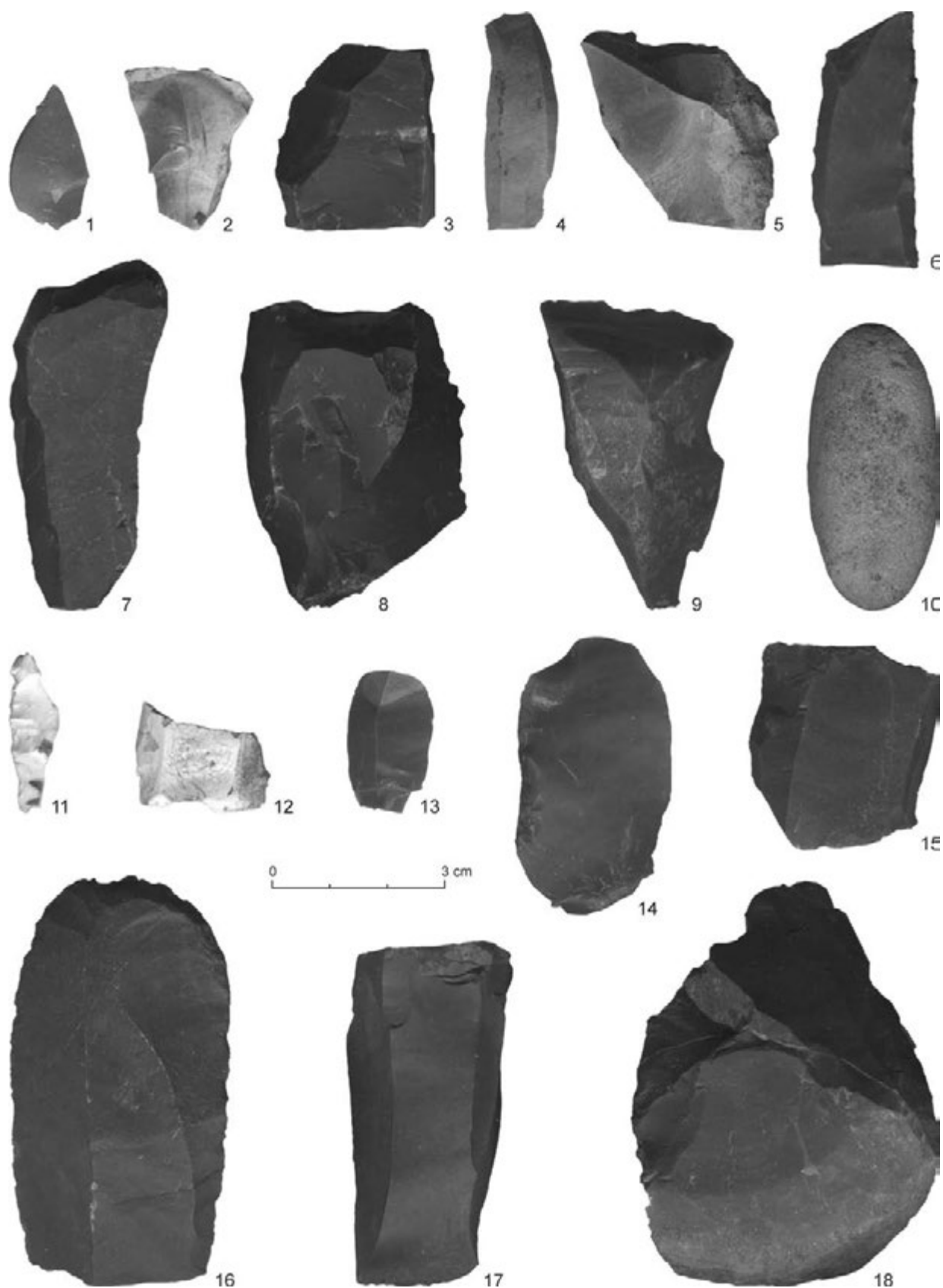
Obr. 105. Břina (intravilán). Výber keramických nálezov. 1, 2, 4, 6 – objekt 1; 3, 5 – objekt 3; 7–10 – zber. (Žák Matyasowszky a kol., 168).
 Fig. 105. Břina (urban area). Selected pottery finds. 1, 2, 4, 6 – feature 1; 3, 5 – feature 3; 7–10 – collection. (Žák Matyasowszky et al., 168).

Obr. 106. Trnava (Vajanského ulica). Výber nálezov keramiky. (Žaár, 170).
 Fig. 106. Trnava (Vajanského street). Selected pottery finds. (Žaár, 170).

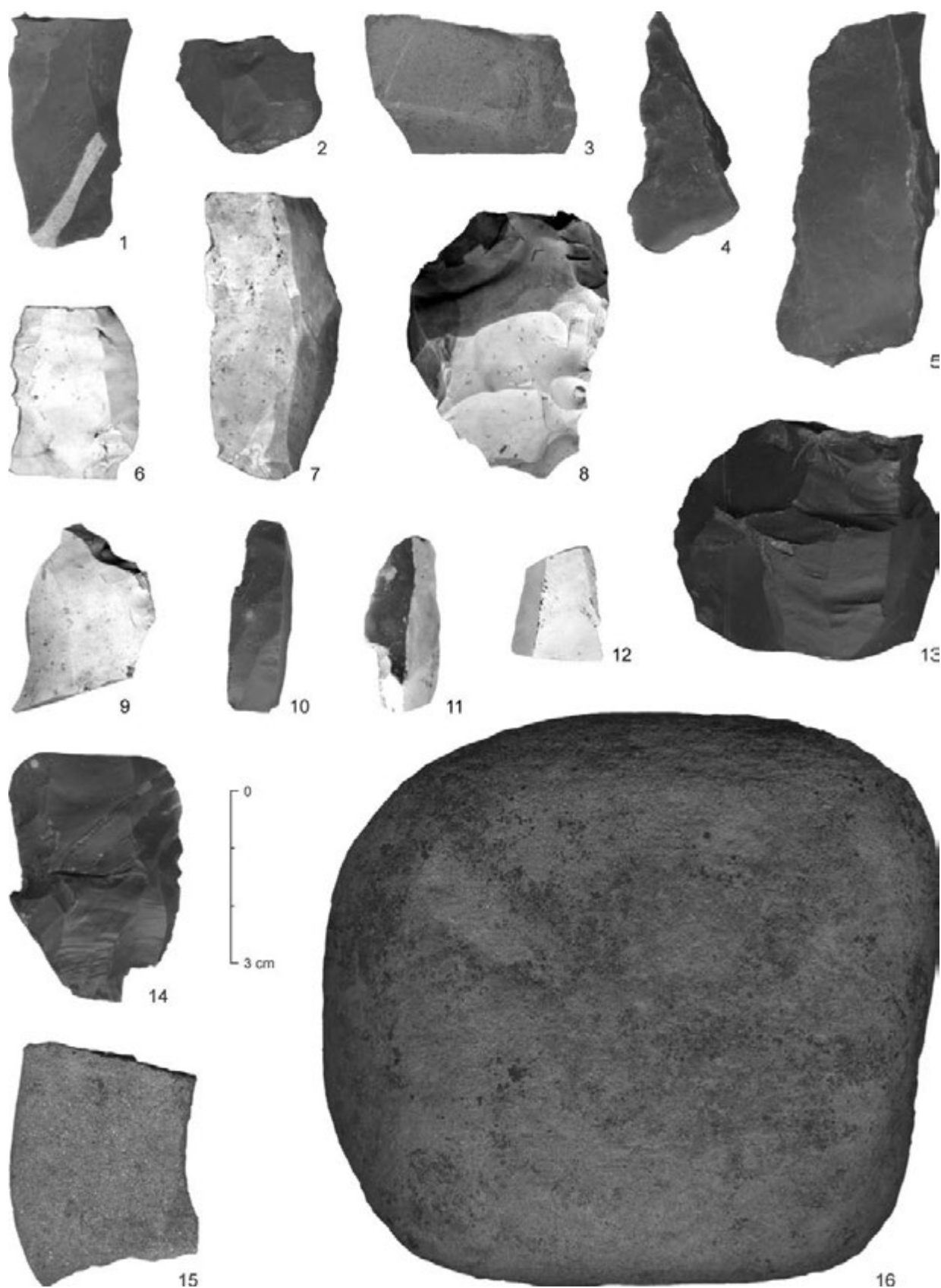

Obr. 107. Kálnica (intravilán, č. domu 191). Výber nálezov keramiky. (Žaár/Žaárová, 171).
Fig. 107. Kálnica (urban area, house no. 191). Selected finds of pottery. (Žaár/Žaárová, 171).

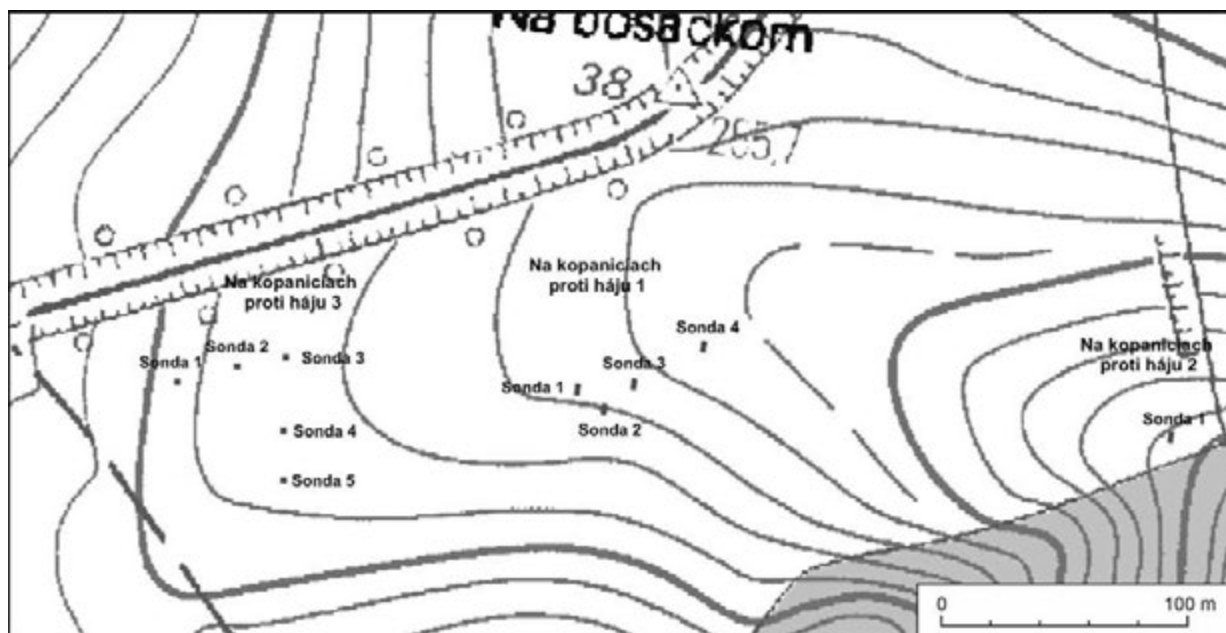
Obr. 108. Dolné Srnie (Na kopaniciach proti háju). Štiepaná industria. 1–10 – z archeologických sond; 11–18 – povrchové zbery. (Žaár/Žaárová/Nemergut, 172).

Fig. 108. Dolné Srnie (Na kopaniciach proti háju site). Chipped industrie. 1–10 – from archaeological trenches; 11–18 – surface collections. (Žaár/Žaárová/Nemergut, 172).

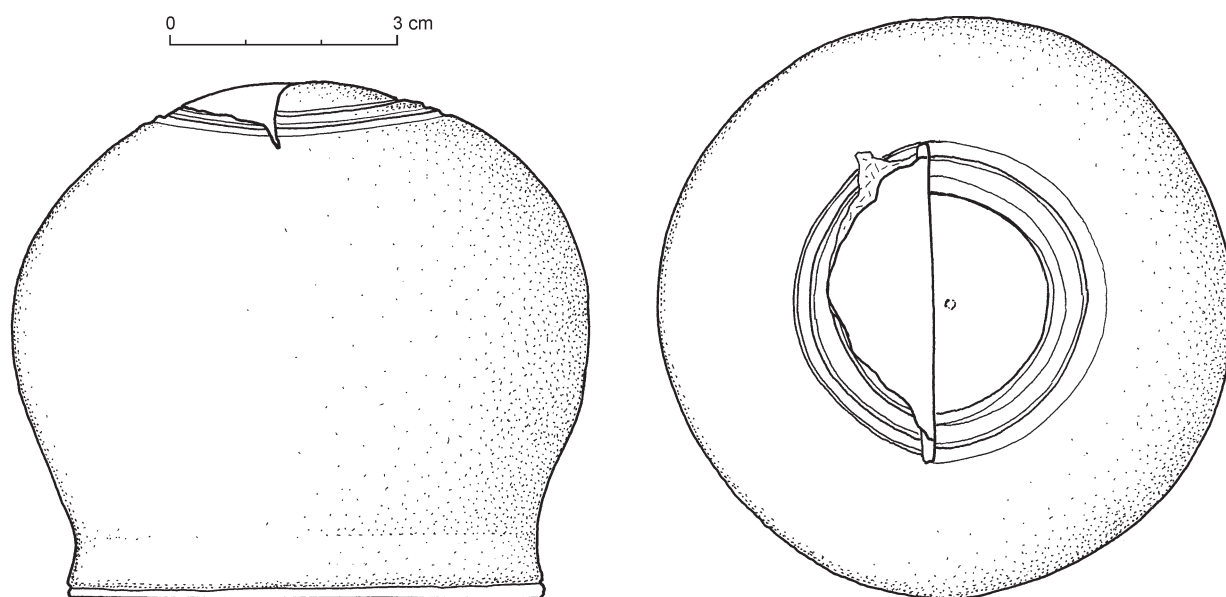
Obr. 109. Dolné Srnie. Štiepaná industria. 1–7 – poloha Na kopaniciach proti háju 2; 8–16 – poloha Na kopaniciach proti háju 3. 1–3, 14–16 – archeologické sondy; 4–13 – povrchové zbery. (Žaár/Žaárová/Nemergut, 172).

Fig. 109. Dolné Srnie. Chipped industrie. 1–7 – Na kopaniciach proti háju 2 site; 8–16 – Na kopaniciach proti háju 3 site. 1–3, 14–16 – archaeological trenches; 4–13 – surface collections. (Žaár/Žaárová/Nemergut, 172).

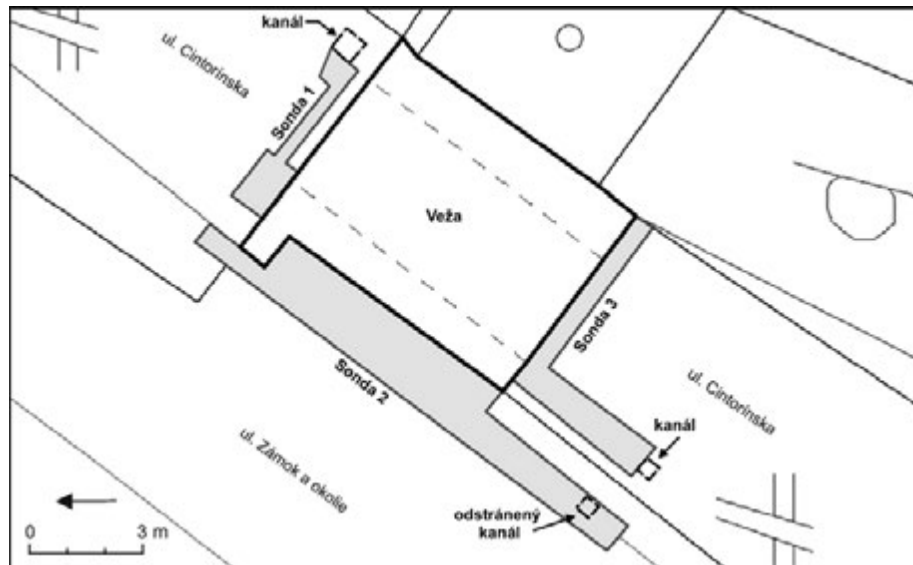
Obr. 110. Dolné Srnie (Na kopačkách proti háju). Plocha výskumu s vyznačením umiestnenia archeologických sond. (Žaár/Žaárová/Nemergut, 172).

Fig. 110. Dolné Srnie (Na kopačkách proti háju site). Area of excavation with indicated location of archaeological trenches. (Žaár/Žaárová/Nemergut, 172).

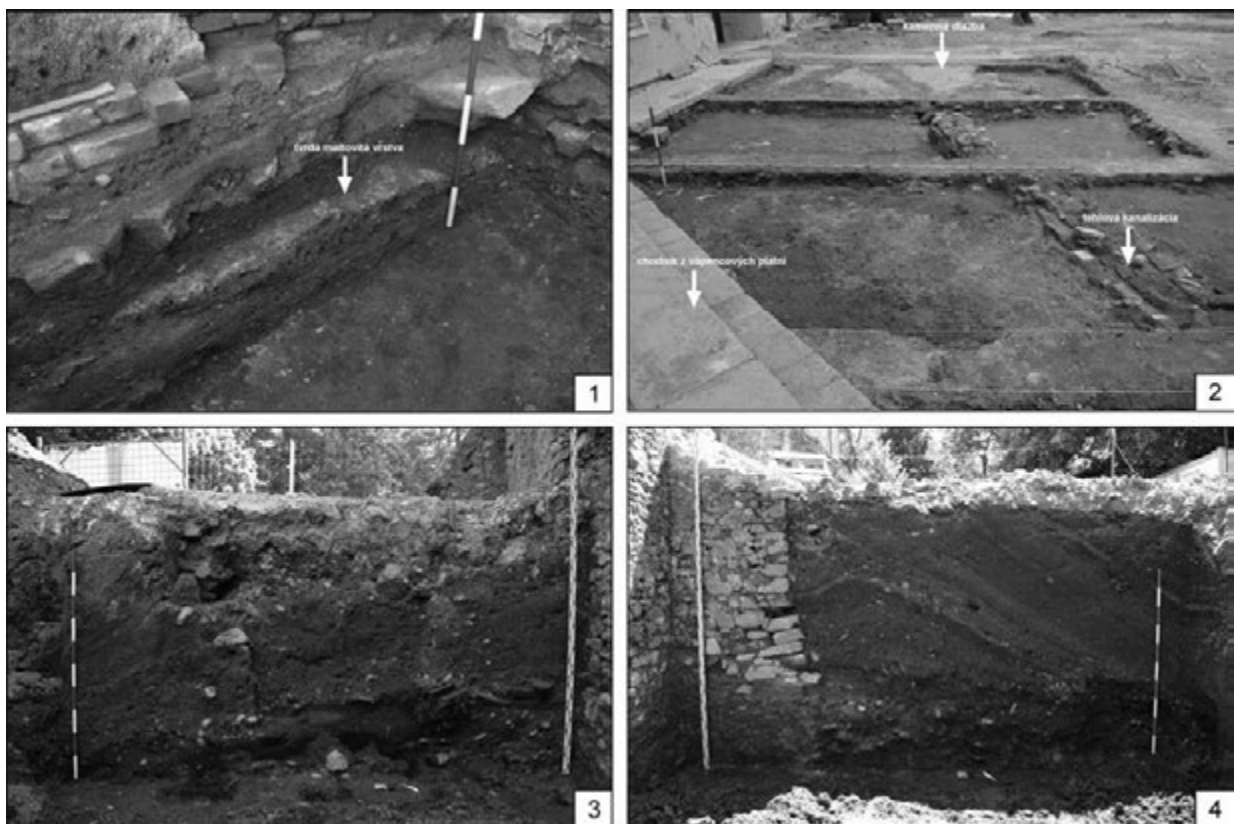
Obr. 111. Komárno (Mederčská ulica). Hlinená pokladnička tzv. cibulového tvaru. (Cheben, 63).

Fig. 111. Komárno (Mederčská street). Onion-shaped ceramic money box. (Cheben, 63).

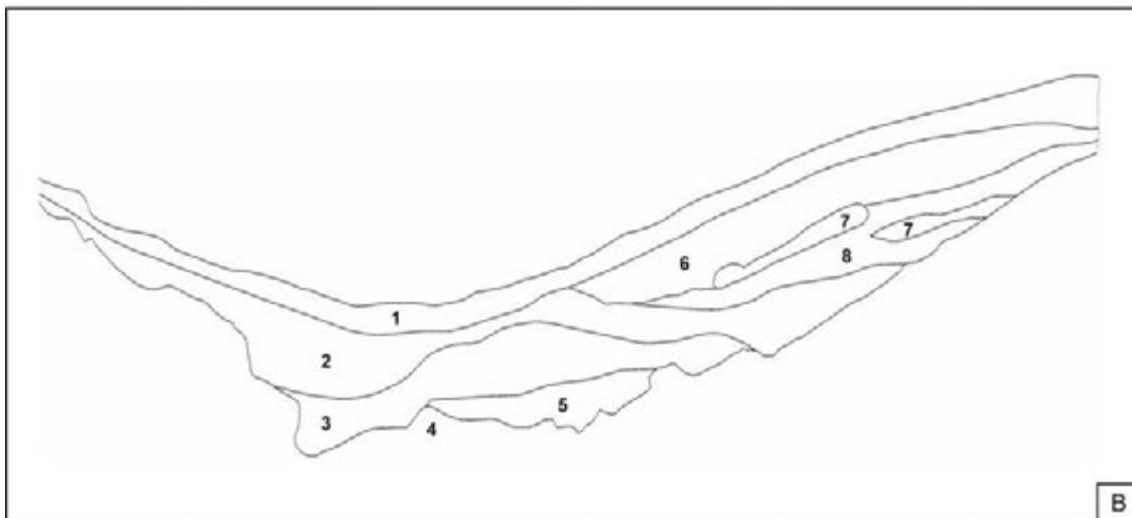
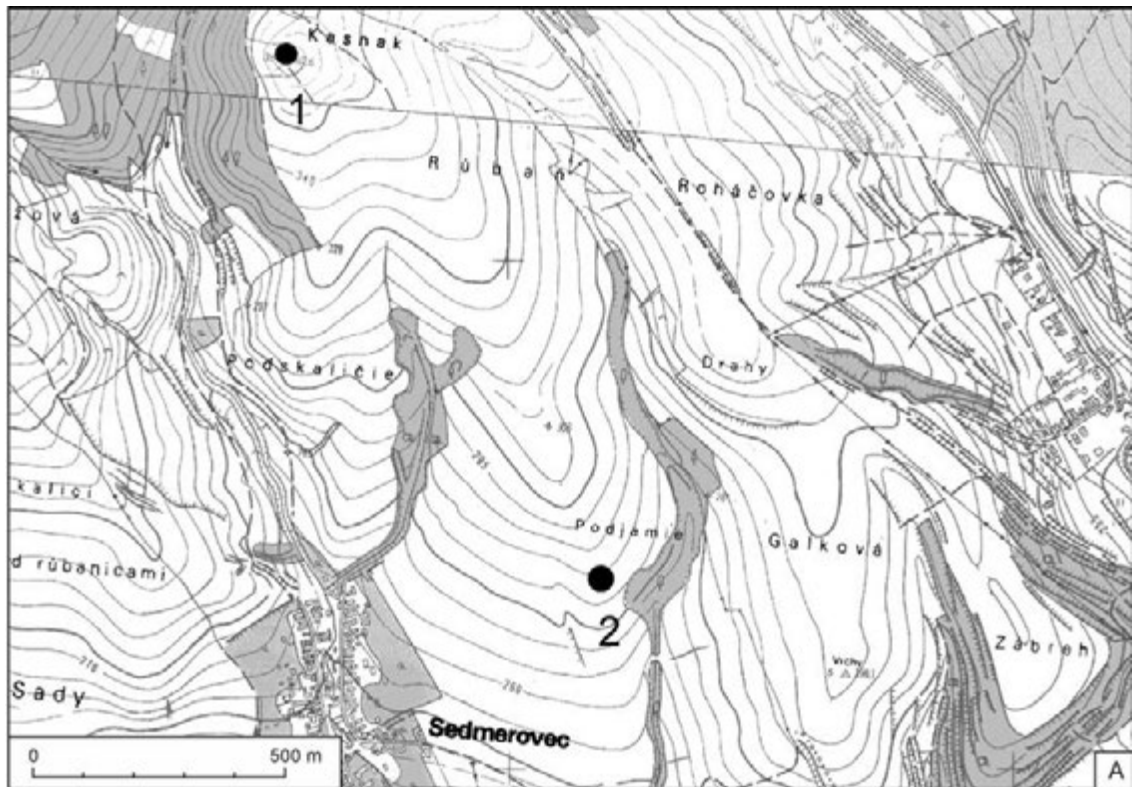
Obr. 112. Bojnice (zámok a okolie, Cintorínska ulica). Umiestnenie výkopov/sond pri veži mestského opevnenia. (Žaár/Žaárová/Ölvecký, 173).

Fig. 112. Bojnice (castle and its surroundings, Cintorínska street). Location of excavations/trenches near the tower of the town fortification. (Žaár/Žaárová/Ölvecký, 173).

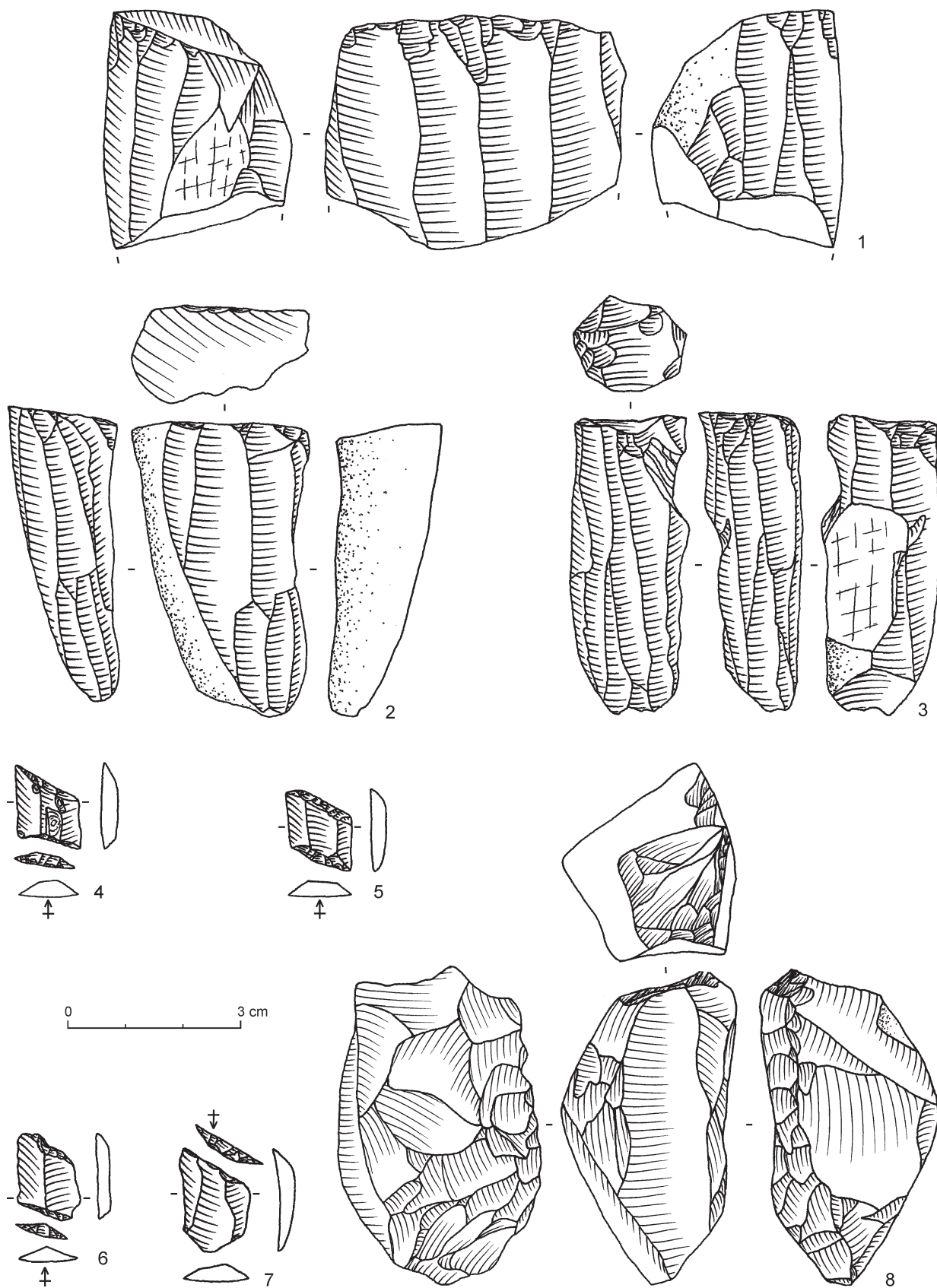
Obr. 113. Pezinok (Pezinský zámok). 1 – profil sondy na nádvorí s identifikovanou maltovitou úpravou terénu (16.–17. stor.); 2 – pohľad na odkrytú časť tehlovej kanalizácie, torza kamennej dlažby a chodníka z vápencových platní; 3 – pohľad na severný zemný profil pri vonkajšom líci parkánového múra; 4 – pohľad na južný zemný profil pri vonkajšom líci parkánového múra. (Žaár/Žaárová/Ölvecký, 173).

Fig. 113. Pezinok (Pezinok castle). 1 – profile of the trench at the courtyard with identified mortar modification of the terrain (16th–17th century); 2 – view of the uncovered part of brick sewerage, torso of stone pavement and pavement of lime plates; 3 – view of the northern earth profile near the exterior face of the outer bailey's wall; 4 – view of the southern earth profile near the exterior face of the outer bailey's wall. (Žaár/Žaárová/Ölvecký, 173).

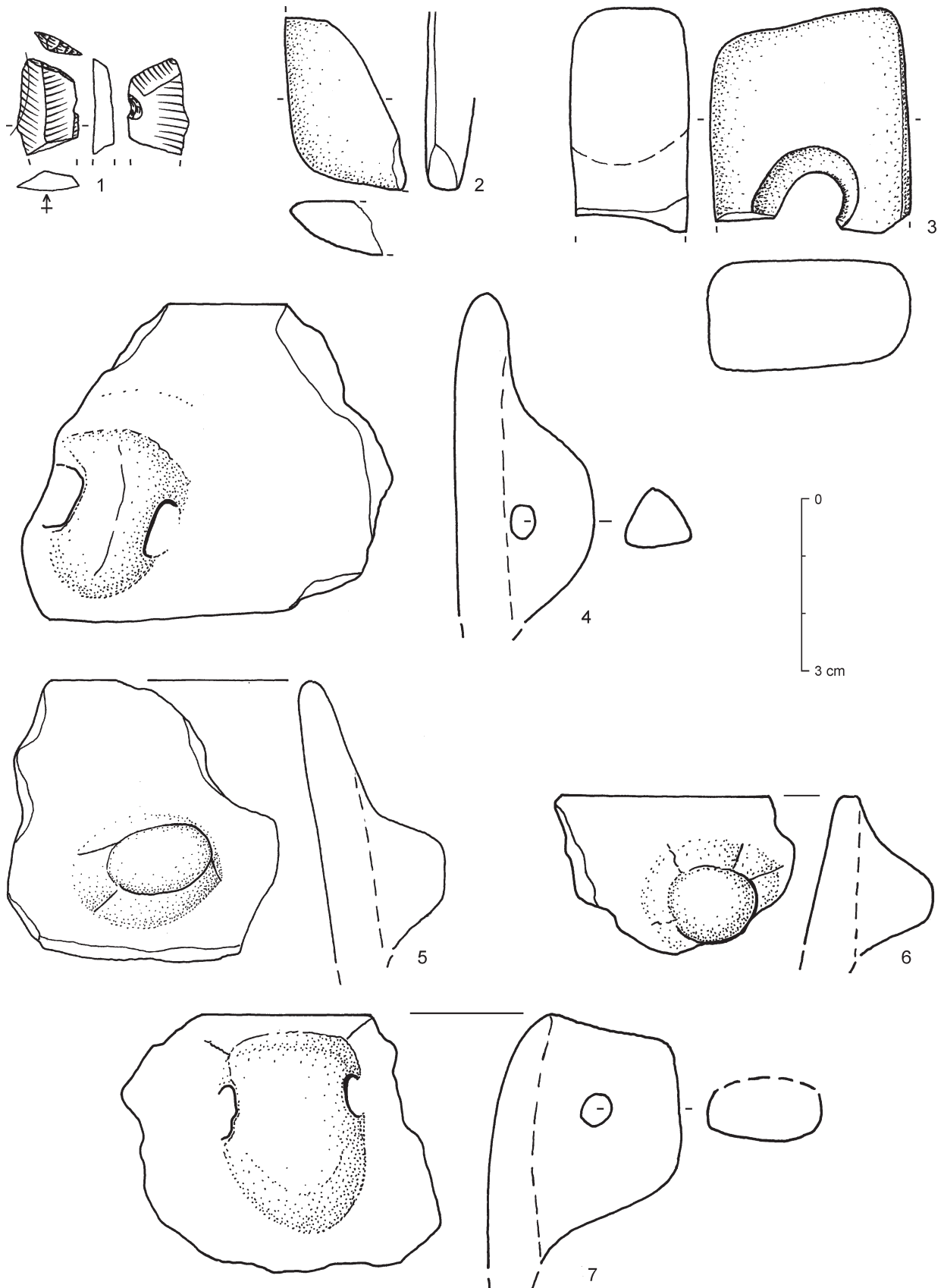
Obr. 114. Sedmerovec (Kašník). A – situovanie lokalít na mape (1 – Sedmerovec-Kašník; 2 – Sedmerovec-Podjamie); B – juhovýchodný profil pingy (1 – pôdny humus; 2 – vrstva sutiny svetlo oranžovej farby; 3 – vrstva sutiny s jemným materiálom; 4 – skalné podložie; 5 – tmavo šedá hlinito ílovitá vrstva s fragmentmi podložnej horniny; 6 – vrstva sutiny šedo žltej farby; 7 – tmavo šedá až čierna hlinito ílovitá vrstva s fragmentmi podložnej horniny; 8 – vrstva drobnej sutiny šedo žltej farby). (Cheben a kol., 69).

Fig. 114. Sedmerovec (Kašník). A – location of the sites on the map (1 – Sedmerovec-Kašník; 2 – Sedmerovec-Podjamie); B – southeastern profile of the ping (1 – soil humus; 2 – layer of pale orange debris; 3 – layer of debris with fine material; 4 – bedrock; 5 – dark grey loam-clay layer with fragments of bedrock; 6 – grey-yellow layer of debris of; 7 – dark grey to black loam-clay layer with fragments of bedrock; 8 – layer of miniature grey-yellow debris). (Cheben et al., 69).

Obr. 115. Sedmerovec (Podjamie). Výber štiepanej kamennej industrie. 1 – sonda 6, ornica; 2 – sonda 9, ornica; 3–6, 8 – povrchový zber; 7 – sonda 10, ornica. Rádiolarit. (Cheben a kol., 69).

Fig. 115. Sedmerovec (Podjamie). Selected chipped lithic industry. 1 – trench 6, topsoil; 2 – trench 9, topsoil; 3–6, 8 – surface collection; 7 – trench 10, topsoil. Radiolarite. (Cheben et al., 69).

Obr. 116. Sedmerovec (Podjamie). Výber nálezov. 1, 2 – povrchový zber; 3–7 – objekt 1. 1 – rádiolarit; 2, 3 – bližšie neurčená surovina; 4–7 – keramika. (Cheben a kol., 69).

Fig. 116. Sedmerovec (Podjamie). Selected finds. 1, 2 – surface collection; 3–7 – feature 1. 1 – radiolarite; 2, 3 – unspecified raw material; 4–7 – pottery. (Cheben et al., 69).

ABECEDNÝ ZOZNAM AUTOROV / LIST OF AUTHORS IN ALPHABETICAL ORDER

- Bača Martin (Univerzita Komenského, Bratislava)
 Batora Jozef (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Bazovský Igor (SNM – Archeologické múzeum, Bratislava)
 Bednár Peter (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Beljak Ján (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Beljak Pažinová Noémi (Univerzita Konštantína Filozofa, Nitra)
 Bielich Mário (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Bielichová Zora (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Bobek Pavol (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Bodoriková Silvia (Univerzita Komenského, Bratislava)
 Čierny Miloš (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Čurný Marián (Zemplínske múzeum v Michalovciach)
 Daňová Klaudia (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Debnár Peter (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Diačiková Denisa (Archeologická Agentúra, s. r. o., Bratislava)
 Elschek Kristian (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Farkaš Zdeněk (SNM – Archeologické múzeum, Bratislava)
 Fecko Peter (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Fottová Eva (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Furholt Martin (Christian-Albrechts-Universität, Kiel)
 Fusek Gabriel (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Glaser-Opitzová Renáta (Pamiatkový úrad SR, Bratislava)
 Harčar Peter (Krajský pamiatkový úrad, Prešov)
 Holeščák Michal (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Hromadová Bibiána (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Hrončiak Roman (súkromná osoba)
 Hronec Miroslav (TRIGLAV Archeologická spoločnosť, s. r. o., Košice)
 Cheben Ivan (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Cheben Michal (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Chebenová Petra (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Chmelo Ladislav (Archeologická Agentúra, s. r. o., Bratislava)
 Choma Igor (SNM – Archeologické múzeum, Bratislava)
 Jakubčinová Miriam (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Jelínek Pavol (SNM – Archeologické múzeum, Bratislava)
 Kaličiaková Zuzana (Múzeum bábkarských kultúr hračiek – Hrad Modrý Kameň)
 Kaminská Ľubomíra (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Klaric Laurent (UMR 8068, TEMS, Nanterre)
 König Tomáš (Univerzita Komenského, Bratislava)
 Kovár Branislav (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Krajčiová Daniela (Archeologická Agentúra, s. r. o., Bratislava)
 Krošláková Mária (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Kučeráková Kristína (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Kvietok Martin (Midland Adventure, s. r. o., Banská Bystrica)
 Lesák Branislav (Mestský ústav ochrany pamiatok, Bratislava)
 Luštfíková Lucia (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Malček Róbert (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Malec Juraj (Archeológia Zemplín, s. r. o., Michalovce)
 Matejka Miroslav (Arx-projekt, Bánovce nad Bebravou)
 Mirošayová Elena (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Mitáš Vladimír (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Mordovin Maxim (Eötvös Loránd University, Budapešť)
 Müllerová Mária (Archeológia Zemplín, s. r. o., Michalovce)
 Nemečková Nikola (Historické múzeum SNM, Bratislava)
 Nemergut Adrián (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Neumann Martin (Univerzita Komenského, Bratislava)
 Ŏlvecký Róbert (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Ontko Michal (Archeologická Agentúra, s. r. o., Bratislava)
 Pálinskás Tibor (Hontianske múzeum a galéria Ľudovíta Simonyiho, Šahy)
 Pechová Lenka (Univerzita Komenského, Bratislava)
 Pieta Karol (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Pilková Lucia (SNM – Archeologické múzeum, Bratislava)
 Poláková Zuzana (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Pristáš Martin (Krajský pamiatkový úrad, Košice)
 Puťsko Mária (Ústav súdneho lekárstva a medicínskych expertíz Jesseniovej lekárskej fakulty UK, Martin)
 Rassmann Knut (Römisch-Germanische Kommission des DAI, Frankfurt am Main)
 Robak Zbigniew (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Ruttkay Matej (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Samuel Marián (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Sládok Matúš (Krajský pamiatkový úrad, Trnava)
 Slaná Andrea (Považské múzeum, Žilina)
 Soják Marián (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Staneková Zuzana (Považské múzeum, Žilina)
 Strakošová Ivana (Vihorlatské múzeum v Humennom)
 Šebesta Bohuslav (Archeologická Agentúra, s. r. o., Bratislava)
 Šimkovic Michal (Michal Šimkovic, s. r. o., Zvolen)
 Šimončíčová Koášová Petra (Mestský ústav ochrany pamiatok, Bratislava)
 Šútor Marek (Archeologická Agentúra, s. r. o., Bratislava)
 Švaňa Kamil (TRIGLAV Archeologická spoločnosť, s. r. o., Košice)
 Tamaškovič Jakub (Archeologická Agentúra, s. r. o., Bratislava)
 Tittonová Viktória (Hradné múzeum, Fiľakovo)
 Tóth Peter (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Trnkus Lukáš (Archeológia Zemplín, s. r. o., Michalovce)
 Turčan Vladimír (SNM – Archeologické múzeum, Bratislava)
 Vojteček Marek (Archeologický ústav SAV, v. v. i., Nitra)
 Vrtel Andrej (Univerzita Komenského, Bratislava)
 Žaár Ondrej (PAMARCH, s. r. o., Nitra)
 Žaárová Ľubica (PAMARCH, s. r. o., Nitra)
 Žák Matyasowszky František (Archeologická Agentúra, s. r. o., Bratislava)

ZOZNAM PUBLIKÁCIÍ ZARADENÝCH VO VÝMENNOM FONDĚ ARCHEOLOGICKÉHO ÚSTAVU SAV

Slovenská archeológia 1968/2.	€ 7,00	Študijné zvesti 8/1962.	€ 3,00
Slovenská archeológia 1972/1.	€ 9,00	Študijné zvesti 10/1962.	€ 3,00
Slovenská archeológia 1984/1.	€ 9,00	Študijné zvesti 12/1964.	€ 3,00
Slovenská archeológia 1984/2.	€ 9,00	Študijné zvesti 13/1964.	€ 2,00
Slovenská archeológia 1985/1.	€ 9,00	Študijné zvesti 14/1964.	€ 2,00
Slovenská archeológia 1987/1.	€ 9,00	Študijné zvesti 15/1965.	€ 3,00
Slovenská archeológia 1987/2.	€ 9,00	Študijné zvesti 16/1968.	€ 5,00
Slovenská archeológia 1988/1.	€ 10,00	Študijné zvesti 17/1969.	€ 5,00
Slovenská archeológia 1988/2.	€ 10,00	Študijné zvesti 18/1970.	€ 9,00
Slovenská archeológia 1989/1.	€ 10,00	Študijné zvesti 19/1981.	€ 7,00
Slovenská archeológia 1989/2.	€ 10,00	Študijné zvesti 21/1985.	€ 8,00
Slovenská archeológia 1990/1.	€ 10,00	Študijné zvesti 23/1987.	€ 9,00
Slovenská archeológia 1990/2.	€ 10,00	Študijné zvesti 24/1988.	€ 6,00
Slovenská archeológia 1992/1.	€ 15,00	Študijné zvesti 25/1988.	€ 5,00
Slovenská archeológia 1992/2.	€ 15,00	Študijné zvesti 26/1990.	€ 18,00
Slovenská archeológia 1993/1.	€ 15,00	Študijné zvesti 27/1991.	€ 15,00
Slovenská archeológia 1993/2.	€ 15,00	Študijné zvesti 28/1992.	€ 20,00
Slovenská archeológia 1994/1.	€ 15,00	Študijné zvesti 29/1993.	€ 18,00
Slovenská archeológia 1994/2.	€ 15,00	Študijné zvesti 30/1994.	€ 15,00
Slovenská archeológia 1995/1.	€ 16,00	Študijné zvesti 31/1995.	€ 20,00
Slovenská archeológia 1995/2.	€ 16,00	Študijné zvesti 32/1996.	€ 21,00
Slovenská archeológia 1996/1.	€ 17,00	Študijné zvesti 33/1999.	€ 20,00
Slovenská archeológia 1996/2.	€ 17,00	Študijné zvesti 34/2002.	€ 23,00
Slovenská archeológia 1996/2 (nezviazaná).	€ 12,00	Študijné zvesti 35/2002.	€ 25,00
Slovenská archeológia 1997/1.	€ 18,00	Študijné zvesti 36/2004.	€ 30,00
Slovenská archeológia 1997/2.	€ 18,00	Študijné zvesti 37/2005.	€ 20,00
Slovenská archeológia 1998/1.	€ 20,00	Študijné zvesti 38/2005.	€ 20,00
Slovenská archeológia 1998/2.	€ 20,00	Študijné zvesti 39/2006.	€ 20,00
Slovenská archeológia 1999/1.	€ 20,00	Študijné zvesti 40/2006.	€ 35,00
Slovenská archeológia 1999/2.	€ 20,00	Študijné zvesti 41/2007.	€ 40,00
Slovenská archeológia 2000/1.	€ 22,00	Študijné zvesti 42/2007.	€ 35,00
Slovenská archeológia 2000/2.	€ 22,00	Študijné zvesti 43/2008.	€ 35,00
Slovenská archeológia 2001/1-2.	€ 44,00	Študijné zvesti 44/2008.	€ 35,00
Slovenská archeológia 2002/1.	€ 22,00	Študijné zvesti 45/2009.	€ 35,00
Slovenská archeológia 2002/2.	€ 22,00	Študijné zvesti 46/2009.	€ 35,00
Slovenská archeológia 2003/1.	€ 22,00	Študijné zvesti 47/2010.	€ 32,00
Slovenská archeológia 2003/2.	€ 22,00	Študijné zvesti 48/2010.	€ 35,80
Slovenská archeológia 2004/1.	€ 22,00	Študijné zvesti 49/2011.	€ 35,00
Slovenská archeológia 2004/2.	€ 22,00	Študijné zvesti 50/2011.	€ 74,00
Slovenská archeológia 2005/1.	€ 22,00	Študijné zvesti 51/2012.	€ 74,00
Slovenská archeológia 2005/2.	€ 22,00	Študijné zvesti 52/2012.	€ 74,00
Slovenská archeológia 2006/1.	€ 22,00	Študijné zvesti 53/2013.	€ 74,00
Slovenská archeológia 2006/2.	€ 22,00	Študijné zvesti 54/2013.	€ 74,00
Slovenská archeológia 2007/1.	€ 22,00	Študijné zvesti 55/2014.	€ 74,00
Slovenská archeológia 2007/2.	€ 22,00	Študijné zvesti 56/2014.	€ 74,00
Slovenská archeológia 2008/1.	€ 22,00	Študijné zvesti 57/2015.	nepredajné
Slovenská archeológia 2008/2.	€ 22,00	Študijné zvesti 58/2015.	nepredajné
Slovenská archeológia 2009/1.	€ 22,00	Študijné zvesti 59/2016.	€ 74,00
Slovenská archeológia 2009/2.	€ 22,00	Študijné zvesti 60/2016.	€ 74,00
Slovenská archeológia 2010/1.	€ 22,00	Študijné zvesti 61/2017.	€ 74,00
Slovenská archeológia 2010/2.	€ 22,00	Študijné zvesti 62/2017.	€ 74,00
Slovenská archeológia 2011/1.	€ 22,00	Študijné zvesti 63/2018.	€ 74,00
Slovenská archeológia 2011/2.	€ 22,00	Študijné zvesti 64/2018.	€ 74,00
Slovenská archeológia 2013/2.	€ 79,00	Študijné zvesti 65/2019.	€ 74,00
Slovenská archeológia 2014/1.	€ 79,00	Študijné zvesti 66/2019.	€ 74,00
Slovenská archeológia 2014/2.	€ 79,00	Študijné zvesti 67-1/2020.	€ 74,00
Slovenská archeológia 2015/1.	€ 79,00	Študijné zvesti 67-2/2020.	€ 74,00
Slovenská archeológia 2015/2.	€ 79,00	Študijné zvesti 68-1/2021.	€ 74,00
Slovenská archeológia 2016/1.	€ 79,00	Študijné zvesti 68-2/2021.	€ 74,00
Slovenská archeológia 2016/2.	€ 79,00	Študijné zvesti, Supplementum 1/2019	€ 74,00
Slovenská archeológia 2017/1.	€ 79,00	Študijné zvesti, Supplementum 2/2021	€ 74,00
Slovenská archeológia 2017/2.	€ 79,00	AVANS v roku 1975.	€ 4,00
Slovenská archeológia 2018/1.	€ 79,00	AVANS v roku 1976.	€ 5,00
Slovenská archeológia 2018/2.	€ 79,00	AVANS v roku 1977.	€ 5,00
Slovenská archeológia 2020/1.	€ 79,00	AVANS v roku 1978.	€ 3,00
Slovenská archeológia 2020/2.	€ 79,00	AVANS v roku 1979.	€ 3,00
Slovenská archeológia 2021/1.	€ 79,00	AVANS v roku 1989.	€ 10,00
Slovenská archeológia 2021/2.	€ 79,00	AVANS v roku 1990.	€ 10,00
Slovenská archeológia, Supplementum 1/2020	€ 65,00	AVANS v roku 1991.	€ 13,00
Slovenská archeológia, Supplementum 2/2021	€ 65,00	AVANS v roku 1995.	€ 15,00
Študijné zvesti 7/1961.	€ 3,00	AVANS v roku 1996.	€ 15,00

AVANS v roku 1997.	€ 18,00	Bibliografia slovenskej archeológie za rok 1997 a 1998.	
AVANS v roku 1998.	€ 18,00	Jasečková, M.	€ 4,00
AVANS v roku 1999.	€ 19,00	Bojná. Nové nálezy z počiatkov slovenských dejín. Pieta, K.	€ 5,00
AVANS v roku 2000.	€ 20,00	Bratia, ktorí menili svet – Konštantín a Metod	€ 15,00
AVANS v roku 2001.	€ 32,00	Castrum Bene 7.	€ 22,00
AVANS v roku 2002.	€ 22,00	Colloque International l'Aurignacien et le	
AVANS v roku 2003.	€ 23,00	Gravettien (perigordien) dans leur Cadre Ecologique.	€ 13,00
AVANS – register za roky 1984–1993.	€ 25,00	Complex of upper palaeolithic sites near Moravany. Vol. II.	€ 13,00
AVANS v roku 2004.	€ 27,00	Complex of upper palaeolithic sites near Moravany. Vol. III.	€ 15,00
AVANS v roku 2005.	€ 27,00	Der sonderbare Baron. Dvořák, P.	€ 13,00
AVANS v roku 2006.	€ 29,00	Die Ergebnisse der arch. Ausgrab. beim Aufbau	
AVANS v roku 2007.	€ 29,00	des Kraftwerksystems Gabčíkovo-Nagymaros.	€ 7,00
AVANS v roku 2008.	€ 33,50	Die Slowakei in der jüngeren Steinzeit. Novotný, B.	€ 1,00
AVANS v roku 2009.	€ 84,50	Europas mitte 1000.	€ 67,00
AVANS v roku 2010.	€ 84,50	Gerulata I.	€ 20,00
AVANS v roku 2011.	€ 46,00	Graphische Auswertung osteometrischer Werte in der	
AVANS v roku 2012.	€ 48,00	historischen Osteologie. Sep. ŠZ 12/1964. Rajtová, V.	€ 3,00
AVANS v roku 2013.	€ 48,00	Hallstatt a Býčí skála. Průvodce výstavou.	€ 2,00
AVANS v roku 2014.	€ 48,00	Importants Sites Slaves en Slovaquie.	€ 3,00
AVANS v roku 2015.	€ 24,00	IX. meždunarodnyj sjezd slavistov. Kijev 7. 9. 13. 9. 1983.	€ 1,00
Slovenská numizmatika X.	€ 3,00	Ján Dekan. Život a dielo.	€ 5,00
Slovenská numizmatika XV.	€ 8,00	Kelemantia Brigetio. (ang.).	€ 10,00
Slovenská numizmatika XVII.	€ 8,00	Kelemantia Brigetio. (nem.).	€ 10,00
Východoslovenský pravek I.	€ 7,00	Liptovská Mara. Ein frühgeschichtliches Zentrum	
Východoslovenský pravek II.	€ 7,00	der Nordslowakei. Pieta, K.	€ 13,00
Východoslovenský pravek V.	€ 13,00	Liptovská Mara. Včasnohistorické centrum severného	
Východoslovenský pravek VI.	€ 20,00	Slovenska. Pieta, K.	€ 13,00
Východoslovenský pravek VII.	€ 20,00	Najstaršie roľnícke osady na Slovensku. Novotný, B.	€ 1,00
Východoslovenský pravek VIII.	€ 20,00	Neanderthals at Bojnica in the Context of Central Europe.	
Východoslovenský pravek IX.	€ 21,50	Neruda, P./Kaminská, L.	€ 16,00
Východoslovenský pravek X.	€ 74,00	Numizmatika v Československu.	€ 3,00
Východoslovenský pravek XI.	€ 56,00	Pleistocene Environments and Archaeology of the	
Východoslovenský pravek – Special Issue.	€ 28,00	Dzeravá skala Cave, Lesser Carpathians, Slovakia.	€ 20,00
Actes du XII Congrès U. I. S. P. P. 1. zv.	€ 20,00	Pramene k dejinám osídlenia Slovenska z konca	
Actes du XII Congrès U. I. S. P. P. 2. zv.	€ 20,00	5. až 13. stor. II. časť. Stredoslovenský kraj.	€ 10,00
Actes du XII Congrès U. I. S. P. P. 3. zv.	€ 18,00	Pramene k dejinám osídlenia Slovenska z konca	
Actes du XII Congrès U. I. S. P. P. 4. zv.	€ 15,00	5. až z 13. stor. III. časť. Východné Slovensko.	€ 31,50
Archaeologia Historica 13/1988.	€ 8,00	Rapports du III ^e Congrès International	
Archaeologia Historica 22/1997.	€ 25,00	d'Archeologie Slave 1. sept. 1975.	€ 8,00
Archaeologia Historica 24/1999.	€ 28,00	Rapports du III ^e Congrès International	
Archaeologia Historica 31/2006.	€ 30,00	d'Archeologie Slave 2. sept. 1975.	€ 3,00
Archaeologia Historica 33/2008.	€ 30,00	Referáty o pracovných výsledkoch čs. archeologie	
Archaeologia Historica 34/2009.	€ 26,00	za rok 1958, časť II.	€ 1,00
Archaeologia Historica 35/2010.	€ 20,00	Rímske kamenné pamiatky. Gerulata. Shmidtová, J.	€ 10,00
Archaeologia Historica 36/2011/1, 2.	€ 20,00	Sádok – Cibajky – Šiance. Gogová, S.	€ 3,00
Archaeologia Historica 37/2012/1, 2.	€ 25,00	Slovacchia. Crocevia delle civiltà Europee 2005.	
Archeológia – História – Geografia (Archeológia).	€ 3,00	Furmanek V./Kujovský R.	€ 25,00
Archeológia – História – Geografia (Geografia).	€ 3,00	Stredné Slovensko 2.	€ 2,00
Archeológia – História – Geografia (História).	€ 3,00	Stredoveké hrady na strednom Pohroní.	€ 22,00
Archeologická topografia Bratislavy.	€ 13,00	Studia Archaeologica Slovaca Mediaevalia III–IV.	€ 18,00
Archeologická topografia Košíc.	€ 13,00	Studia Historica Slovaca XVI.	€ 3,00
Archeologické pamiatky a súčasnosť.	€ 3,00	Studia Historica Slovaca XVII.	€ 4,00
Archeologičeskije vesti.	€ 6,00	Studie muzea Kroměřížska 88.	€ 5,00
Bajč-Vlkanovo. Sep. ŠZ 12/1964. Točík, A.	€ 1,00	Šebastovce I. Gräberfeld aus der Zeit des awarischen	
Bibliografia slovenskej archeológie za rok 1980. Melicher, J.	€ 2,00	Reiches. Katalog. Budinský-Krička, V./Točík, A.	€ 13,00
Bibliografia slovenskej archeológie za rok 1981. Melicher, J.	€ 2,00	Tak čo, našli ste niečo? Svedectvo archeológie o minulosti	
Bibliografia slovenskej archeológie za rok 1986. Melicher, J.	€ 2,00	Mostnej ulice v Nitre. Březinová, G./Samuel, M.	€ 20,00
Bibliografia slovenskej archeológie za rok 1987. Melicher, J.	€ 1,00	Terra sigillata in Mähren. Droberjar, E.	€ 13,00
Bibliografia slovenskej archeológie za rok 1988.		Točík Anton 1918–1994. Biografia, bibliografia.	€ 5,00
Melicher, J./Mačalová, H.	€ 2,00	Urzeitliche und frühhistorische Besiedlung	
Bibliografia slovenskej archeológie za rok 1989 a 1990.		der Ostslowakei in Bezug zu den Nachbargebieten.	€ 10,00
Mačalová, H.	€ 3,00	Ve službách archeologie IV.	€ 25,00
Bibliografia slovenskej archeológie za rok 1991 a 1992.		Ve službách archeologie V.	€ 25,00
Jasečková, M.	€ 4,00	Ve službách archeologie 2007/1.	€ 20,00
Bibliografia slovenskej archeológie za rok 1993 a 1994.		Ve službách archeologie 2007/2.	€ 20,00
Jasečková, M.	€ 4,00	Ve službách archeologie 2008/1.	€ 40,00
Bibliografia slovenskej archeológie za rok 1995 a 1996.		Ve službách archeologie 2008/2.	€ 40,00
Jasečková, M.	€ 4,00	Velikaja Moravia. Sokrovišča prošlogo Čechov i Slovakov.	
		Katalog – Kiev.	€ 1,00

EDÍCIE VYDÁVANÉ V ARCHEOLOGICKOM ÚSTAVE SAV

ARCHAEOLOGICA SLOVACA MONOGRAPHIAE

FONTES

- I. Benadík, B./Vlček, E./Ambros, C.: Keltské pohrebiská na juhozápadnom Slovensku. Bratislava 1957. –
- II. Budinský-Krička, V.: Slovanské mohyly v Skalici. Bratislava 1959. –
- III. Chropovský, B./Dušek, M./Polla, B.: Pohrebiská zo staršej doby bronzovej na Slovensku. Bratislava 1960. –
- IV. Polla, B.: Stredoveká zaniknutá osada na Spiši (Zalužany). Bratislava 1962. –
- V. Točík, A.: Opevnená osada z doby bronzovej vo Veselom. Bratislava 1964. € 4,00
- VI. Dušek, M.: Thrakisches Gräberfeld der Hallsattzeit in Chotín. Bratislava 1966. € 5,00
- VII. Čilinská, Z.: Slawisch-awarisches Gräberfeld in Nové Zámky. Bratislava 1966. € 5,00
- VIII. Bánesz, L.: Barca bei Košice – paläolithische Fundstelle. Bratislava 1968. –
- IX. Novotná, M.: Die Bronzhortfunde in der Slowakei (Spätbronzezeit). Bratislava 1970. –
- X. Polla, B.: Kežmarok (Ergebnisse der historisch-archäologischen Forschung). Bratislava 1971. –
- XI. Svoboda, B.: Neuerworben römische Metallgefäße aus Stráže bei Piešťany. Bratislava 1972. –
- XII. Vladár, J.: Pohrebiská zo staršej doby bronzovej v Branči. Bratislava 1974. –
- XIII. Ambros, C./Müller, H. H.: Frühgeschichtliche Pferdeskelettfunde aus dem Gebiet der Tschechoslowakei. Bratislava 1980. € 3,00
- XIV. Kolník, T.: Römerzeitliche Gräberfelder in der Slowakei. Teil I. Bratislava 1980. –
- XV. Rejholcová, M.: Pohrebisko v Čakajovciach (9.–12. storočie). Nitra 1995. Analyse. ISBN 80-88709-23-7 –
- Rejholcová, M.: Pohrebisko v Čakajovciach (9.–12. storočie). Nitra 1995. Analýza. ISBN 80-88709-13-X –
- Rejholcová, M.: Pohrebisko v Čakajovciach (9.–12. storočie). Nitra 1995. Katalóg. ISBN 80-88709-22-9 –
- XVI. Kuzmová, K.: Terra sigillata im Vorfeld des nordpannonischen Limes (Südwestslowakei). Nitra 1997. ISBN 80-88709-32-6 € 23,00
- XVII. Kaminská, L.: Hôrka-Ondrej. Research of a middle palaeolithic travertine locality. Nitra 2000. ISBN 80-88709-47-4 € 23,00
- XVIII. Varsík, V.: Germánske osídlenie na východnom predpolí Bratislavy. Nitra 2011. ISBN 978-80-89315-34-5 € 31,00
- XIX. Šalkovský, P.: Hradý západných Slovanov. Nitra 2015. ISBN 978-80-89315-95-6 € 64,00
- XX. Pieta, K./Robak Z.: Bojná 2. Nové výsledky výskumov včasnostredovekých hradísk. Nitra 2015. ISBN 978-80-89315-60-4 –
- XXI. Malček, R.: Badenské osídlenie Cerovej vrchoviny. Nitra 2016. ISBN 978-80-89315-88-8 € 32,00
- XXII. Pieta, K./Robak Z.: Bojná 2. Nové výsledky výskumov včasnostredovekých hradísk. 2. rozšírené vydanie. Nitra 2017. € 42,00
- ISBN 978-80-8196-008-6 –
- XXIII. Hrnčiarik, E.: Bone and Antler Artefacts from the Roman Fort at Iža. Nitra – Trnava 2017. ISBN 978-80-8196-011-6 € 25,00
- XXIV. Ďuriš, J.: Radzovce v období popolnicových polí. Architektonická rekonštrukcia stavieb na základe analýzy mazanice. Nitra 2018. € 36,00
- ISBN 978-80-8196-017-8 –
- XXV. Nevizánsky, G./Prohászka, P.: Stredoveký a včasnonovoveký kostolný cintorín v Nesvadoch. Nitra 2018. ISBN 978-80-8196-016-1 € 25,00
- XXVI. Zábojník, J.: Pohrebisko z obdobia avarského kaganátu v Obide. Nitra 2019. ISBN 978-80-8196-013-0 € 42,00
- XXVII. Březinová, G./Chropovský, B.: Sídlišká z doby laténskej v Nitre. Nitra 2020. ISBN 978-80-8196-038-3 € 36,00
- XXVIII. Kaminská, L.: Košice-Galgovec. Osídlenie polohy v strednom neolite. Nitra 2020. ISBN 978-80-8196-044-4 € 60,00
- XXIX. Borzová, Z./Pieta, K./Jakubčinová, M.: Bojná 3. Poľnohospodárske náradie z hradiska Valy a jeho zázemia. Nitra 2020. € 24,00
- ISBN 978-80-8196-046-8 –

CATALOGI

- I. Točík, A.: Slawisch-awarisches Gräberfeld in Holiare. Bratislava 1968. € 6,00
- II. Točík, A.: Slawisch-awarisches Gräberfeld in Štúrovo. Bratislava 1968. –
- III. Točík, A.: Altmagyarische Gräberfelder in Südwestslowakei. Bratislava 1968. –
- IV. Dušek, M.: Bronzezeitliche Gräberfelder in der Südwestslowakei. Bratislava 1969. € 5,00
- V. Čilinská, Z.: Frühmittelalterliches Gräberfeld in Želovce. Bratislava 1973. –
- VI. Veliačik, L./Romsauer, P.: Vývoj a vzťah osídlenia lužických a stredodunajských popolnicových polí na západnom Slovensku I. Katalóg. Nitra 1994. ISBN 80-88709-15-6 –
- VII. Bujna, J.: Malé Kosihy. Latènezeitliches Gräberfeld. Katalog. Nitra 1995. ISBN 80-88709-18-0 –
- VIII. Březinová, G.: Nitra-Šindolka. Siedlung aus der Latènezeit. Katalog. Bratislava 2000. ISBN 80-224-0649-X –
- IX. Březinová, G. a kol.: Nitra-Chrenová. Archeologické výskumy na plochách stavenísk Shell a Baumax. Katalóg. Nitra 2003. € 20,00
- ISBN 80-88709-62-2 –
- X. Kolník, T./Varsík, V./Vladár, J.: Branč. Germánska osada z 2. až 4. storočia. Nitra 2007. ISBN 978-80-88709-98-5 € 45,00
- XI. Lamiová-Schmiedlová, M.: Žiarové pohrebisko z mladšej doby bronzovej na lokalite Dvorníky-Včeláre. Nitra 2009. € 20,70
- ISBN 978-80-89315-13-0 –
- XII. Kaminská, L.: Čičarovce-Veľká Moľva. Výskum polykultúrneho sídliska. Nitra 2010. ISBN 978-80-89315-28-4 € 22,50
- XIII. Březinová, G./Pažinová, N.: Neolitická osada. Hurbanovo-Bohatá. Nitra 2011. ISBN 978-80-89315-37-6 € 38,50
- XIV. Olexa, L./Nováček, T.: Pohrebisko zo staršej doby bronzovej v Nižnej Myšli. Katalóg I (hroby 1–310). Nitra 2013. € 81,00
- ISBN 978-80-89315-46-8 –
- XV. Olexa, L./Nováček, T.: Pohrebisko zo staršej doby bronzovej v Nižnej Myšli. Katalóg II (hroby 311–499). Nitra 2015. € 84,00
- ISBN 978-80-89315-91-8 –
- XVI. Furmánek, V./Mitáš, V./Budaváry, V.: Radzovce in der Zeit der Urnenfelderulturen. (Katalog des Gräberfeldes). Nitra 2016. ISBN 978-80-89315-99-4 € 46,00
- XVII. Lamiová-Schmiedlová, M./Luščíková, L./Tomášová, B.: Osady doby rímskej v Ostrovanoch a Medzanoch. Katalóg. Nitra 2016. ISBN 978-80-8196-002-4 € 28,00

XVIII. Olexa, L./Nováček, T.: Pohrebisko zo staršej doby bronzovej v Nižnej Myšli. Katalóg III (hroby 500–792). Nitra 2017.

ISBN 978-80-8196-012-3

€ 62,00

XIX. Budaj, M./Hunka, J.: Nálezy mincí na Slovensku V/1. Bratislava – Nitra 2018. ISBN 978-80-8196-026-0

€ 28,00

XX. Furmánek, V.: Radzovce in der Zeit der Urnenfelderkulturen. (Katalog der Siedlung). Nitra 2019. ISBN 978-80-8196-014-7

€ 32,00

XXI. Bielich, M.: Archeologický výskum Kaplnky sv. Michala v Košiciach. Nitra 2020. ISBN 978-80-89315-69-7

€ 14,00

VARIA

II. Beljak, J./Beljak Pažinová, N./Mitáš, V.: Stredné a horné Poiplie. Svedectvo archeológie. Nitra 2015. ISBN 978-80-89315-64-2

nepredajné

III. Horváthová, E./Hreha, R.: Dolný Zemplín. Svedectvo archeológie. Nitra 2015. ISBN 978-80-89315-66-6

nepredajné

IV. Soják, M.: Spiš. Svedectvo archeológie. Nitra 2015. ISBN 978-80-89315-67-3

nepredajné

V. Ruttkayová, J./Ruttkay, M.: Horné Požitavie: Svedectvo archeológie. Nitra 2015. ISBN 80-89315-65-9

nepredajné

VI. Soják, M.: Maľované príbehy z hĺbín času. Nitra 2020. ISBN 978-80-8196-037-6

€ 24,00

VII. Pieta, K.: Archeológia je moderná veda. Nitra 2020. ISBN 978-80-8196-042-0

€ 6,00

STUDIA

I. Pieta, K.: Die Púchov-Kultur. Nitra 1982.

–

II. Veliačik, L.: Die Lausitzer Kultur in der Slowakei. Nitra 1983.

–

III. Fusek, G.: Slovensko vo včasnorslovanskom období. Nitra 1994. ISBN 80-88709-17-2

–

IV. Pavúk, J.: Štúrovo. Ein Siedlungsplatz der Kultur mit Linearkeramik und der Želiezovce-Gruppe. Nitra 1994. ISBN 80-88709-24-5

–

V. Pavúk, J./Bátora, J.: Siedlung und Gräberfeld der Ludanice-Gruppe in Jelšovce. Nitra 1995. ISBN 80-88709-24-5

–

VI. Šalkovský, P.: Häuser in der frühmittelalterlichen slawischen Welt. Nitra 2001. ISBN 80-88709-52-0

€ 17,00

VII. Ruttkay, A./Ruttkay, M./Šalkovský, P. (Eds.): Slovensko vo včasnem stredoveku. Nitra 2002. ISBN 80-88709-60-1

–

VIII. Hanuliak, M.: Veľkomoravské pohrebiská. Pochovávanie v 9.–10. storočí na území Slovenska. Nitra 2004. ISBN 80-88709-72-5

–

IX. Pieta, K./Ruttkay, A./Ruttkay, M. (Eds.): Bojná. Hospodárske a politické centrum Nitrianskeho kniežatstva.

–

Nitra 2007. Druhé rozšírené vydanie. ISBN 978-80-88709-91-6

–

X. Soják, M.: Osídlenie spišských jaskýň od praveku po novovek. Nitra 2007. ISBN 978-80-89315-01-7

€ 28,00

XI. Pieta, K.: Keltské osídlenie Slovenska. Mladšia doba laténska. Nitra 2008. ISBN 978-80-89315-05-5; ISBN 978-80-224-1027-4

–

XII. Pieta, K.: Die Keltische Besiedlung der Slowakei : Jüngere Laténezeit. Nitra 2010. ISBN 978-80-89315-31-4

€ 36,00

XIII. Horváthová, E.: Osídlenie badenskej kultúry na slovenskom území severného Potisia. Nitra 2010. ISBN 978-80-89315-33-8

€ 32,00

XIV. Šalkovský, P.: Stredné Slovensko vo včasnem stredoveku. Nitra 2011. ISBN 978-80-89315-39-0

€ 22,50

XV. Hunka, J.: Mince Arpádovcov z rokov 1000–1301. Ich podiel na vývoji hospodárstva stredného Slovenska. Nitra 2013.

–

ISBN 978-80-89315-50-5

€ 78,00

XVI. Novotná, M./Soják, M.: Veľká Lomnica – Burchbrich. Urzeitliches Dorf unter den Hohen Tatra. Nitra 2013. ISBN 978-80-89315-49-9

€ 80,00

XVII. Malček, R.: Lieskovec-Hrádok. Výšinné sídlisko badenskej kultúry. Nitra 2013. ISBN 978-80-89315-52-9

€ 78,00

XVIII. Robak, Z.: Studia nad okuciami rzemieni w typie karolińskim. VIII-X wiek. I część. Nitra 2013. ISBN 978-80-89315-51-2

€ 40,00

XIX. Robak, Z.: Studia nad okuciami rzemieni w typie karolińskim. VIII-X wiek. II część. Nitra 2014. ISBN 978-80-89315-58-1

€ 40,00

XX. Hreha, R.: Bukovohorská kultúra na Slovensku vo svetle výskumov v Šarišských Michaľanoch a Zemlinských Kopčanoch.

–

Nitra 2015. ISBN 978-80-89315-61-1

€ 82,00

XXI. Benkovský-Pivovarová, Z./Chropovský, B.: Grabfunde der frühen und der beginnenden mittleren Bronzezeit

nepredajné

aus der Westslowakei. Teil 1. Nitra 2015. ISBN 978-80-89315-71-0

XXII. Benkovský-Pivovarová, Z./Chropovský, B.: Grabfunde der frühen und der beginnenden mittleren Bronzezeit

nepredajné

aus der Westslowakei. Teil 2. Nitra 2015. ISBN 978-80-89315-73-4

XXIII. Ďuriš, J.: Architektúra domu mladšej a neskorej doby kamennej na juhozápadnom Slovensku na základe analýzy mazanice.

nepredajné

Nitra 2015. ISBN 978-80-89315-72-7

–

XXIV. Miroššayová, E.: Pohrebisko v Ždani v kontexte vývoja severného Potisia v dobe halštatskej. Nitra 2015. ISBN 978-80-89315-62-8

€ 58,00

XXV. Hanuliak, M./Kuzma, I.: Mužla-Čenkov II. Osídlenie z 9.–13. storočia. Nitra 2015. ISBN 978-80-89315-90-1

€ 83,00

XXVI. Zábojník, J./Béres, J.: Pohrebisko z obdobia avarskeho kaganátu vo Valalikoch-Všechsvätých. Nitra 2016. ISBN 978-80-89315-96-3

€ 40,00

XXVII. Benediková, L./Katkinová, J./Budinský-Krička, V.: Ilava, poloha Porubská dolina. Pohrebisko lužickej kultúry

–

na strednom Považí. Nitra 2016. ISBN 978-80-8196-001-7

€ 68,00

XXVIII. Horváthová, E./Nevizánsky, G.: Stránska. Osada badenskej kultúry z obdobia eneolitu v kontexte vývoja severného Potisia.

–

Nitra 2016. ISBN 978-80-8196-003-1

€ 42,00

XXIX. Elschek, K.: Bratislava-Dúbravka im 1. bis 4. Jahrhundert n. Chr. Germanischer Fürstensitz mit römischen Bauten

–

und die germanische Besiedlung. Nitra 2017. ISBN 978-80-8196-010-9

€ 44,00

XXX. Březinová, G.: Šperk zo skla a sapropelitu u Kelto v Slovensku. Nitra 2018. ISBN 978-80-8196-018-5

€ 28,00

XXXI. Holeščák, M.: Medieval archery equipment from the territory of Slovakia. Nitra 2019. ISBN 978-80-8196-033-8

€ 22,00

XXXII. Rams, P. C.: Diversity of Male Identities in Early and Middle La Tène Period Cemeteries in Central Europe. Nitra 2020.

–

ISBN 978-80-8196-040-6

€ 45,00

COMMUNICATIONES

I. Bátora, J./Peška, J. (Hrsg.): Aktuelle Probleme der Erforschung der Frühbronzezeit in Böhmen und Mähren und in der Slowakei.

–

Nitra 1999. ISBN 80-88709-40-7

€ 28,00

II. Kuzma, I. (Ed.): Otázky neolitu a eneolitu našich krajín – 1998. Nitra 1999. ISBN 80-88709-41-5

€ 25,00

III. Friesinger, H./Pieta, K./Rajtár, J. (Hrsg.): Metallgewinnung und -Verarbeitung in der Antike. Nitra 2000. ISBN 80-88709-48-2

€ 28,00

IV. Cheben, I./Kuzma, I. (Eds.): Otázky neolitu a eneolitu našich krajín – 2001. Nitra 2002. ISBN 80-88709-57-1

€ 45,00

V. Kuzmová, K./Pieta, K./Rajtár, J. (Hrsg.): Zwischen Rom und dem Barbaricum. Festschrift für Titus Kolník

–

zum 70. Geburtstag. Nitra 2002. ISBN 80-88709-61-X

VI. Bátora, J./Furmánek, V./Veliačik, L. (Hrsg.): Einflüsse und Kontakte alteuropäischer Kulturen. Festschrift für Jozef Vladár

–

zum 70. Geburtstag. Nitra 2004. ISBN 80-88709-70-9

–

VII. Fusek, G. (Ed.): Zborník na počesť Dariny Bialekovej. Nitra 2004. ISBN 80-88709-71-7

–

VIII. Cheben, I./Kuzma, I. (Eds.): Otázky neolitu a eneolitu našich krajín – 2004. Nitra 2005. ISBN 80-88709-83-0

€ 55,00

- IX. Cheben, I./Kuzma, I. (Eds.): Otázky neolitu a eneolitu našich krajín – 2007. Nitra 2008. ISBN 978-80-89315-06-2 € 47,00
- X. Beljak, J./Březinová, G./Varsik, V. (Eds.): Archeológia barbarov 2009. Hospodárstvo Germánov. Nitra 2010. ISBN 978-80-89315-24-6 € 76,00
- XI. Furmánek, V./Miroššayová, E. (Eds.): Popolnicové polia a doba halštatská. Nitra 2010. ISBN 978-80-89315-26-0 € 47,00
- XII. Kuzmová, K./Rajtár, J. (Zost.): Rímsky kastel v Iži. Výskum 1978–2008. Nitra 2010. ISBN 978-80-89315-32-1 € 20,70
- XIII. Kujovský, R./Mitáš, V. (Eds.): Václav Furmánek a doba bronzová. Zborník k sedemdesiatym narodeninám. Nitra 2012. ISBN 978-80-89315-41-3 € 82,00
- XIV. Březinová, G./Varsik, V. (Eds.): Archeológia na prahu histórie. K životnému jubileu Karola Pietu. Nitra 2012. ISBN 978-80-89315-42-0 € 80,00
- XV. Cheben, I./Soják, M. (Eds.): Otázky neolitu a eneolitu našich krajín – 2010. Nitra 2013. ISBN 978-80-89315-43-7 € 80,00
- XVI. Cheben, I. (Ed.): Otázky neolitu a eneolitu našich krajín – 2013. Nitra 2017. ISBN 978-80-8196-006-2 € 43,00
- XVII. Ožďani, O. (Ed.): Popolnicové polia a doba halštatská. Nitra 2015. ISBN 978-80-89315-85-7 nepredajné
- XVIII. Batora, J./Tóth, P. (Eds.): Keď bronz vystriedal meč. Zborník príspevkov z XXIII. medzinárodného sympózia „Staršia doba bronzová v Čechách, na Morave a na Slovensku“ Levice 8.–11. októbra 2013. Nitra 2015. ISBN 978-80-89315-93-2 € 84,00
- XIX. Fusek, G. (Hrsg.): Archäologische Studien zum frühen Mittelalter. Internationale Konferenz Nitra vom 18. bis 20. Oktober 2016. Nitra 2017. ISBN 978-80-8196-009-3 € 35,00
- XX. Batora, J./Kujovský, R./Ruttikay, M./Vladár, J. (Eds.): Anton Točík – legenda slovenskej archeológie. Nitra 2018. ISBN 978-80-8196-015-4 € 38,00
- XXI. Benediková, L./Horňák, M. (Eds.): Sídla, artefakty a čas... Zborník štúdií o dobe bronzovej a dobe halštatskej k 75. narodeninám Ladislava Veliačika. Nitra – Vrútky 2018. ISBN 978-80-8196-020-8 € 54,00
- XXII. Kovár, B./Ruttikay, M. (Eds.): Kolaps očami archeológie. Nitra 2019. ISBN 978-80-8196-027-7 € 38,00
- XXIII. Ruttikay, M./Kováč, B./Pietu, K. (Eds.): Archaeology of Failaka and Kuwaiti coast – current research. Nitra – Kuwait City 2019. ISBN 978-80-8196-028-4 € 38,00
- XXIV. Bistáková, A./Březinová, G./Ramsl, P. C. (Eds.): Multiple identities in prehistory, early history and presence. Nitra 2020. ISBN 978-80-8196-035-2 € 34,00
- XXV. Mitáš, V./Ožďani, O. (Eds.): Doba popolnicových polí a doba halštatská. Nitra 2020. ISBN 978-80-8196-036-9 € 32,00
- XXVI. Cheben, I./Kalábková, P./Metlička, M. (Eds.): Otázky neolitu a eneolitu našich krajín 2017–2019. Nitra – Olomouc – Plzeň 2020. ISBN 978-80-89315-41-3 € 35,00

STARÉ SLOVENSKO

1. Bujna, J./Furmánek, V./Wiedermann, E. (Zost.): Archeológia ako historická veda. Nitra 2013. ISBN 978-80-89315-44-4 € 48,00
2. Kaminská, L. (Zost.): Paleolit a mezolit. Nitra 2014. ISBN 978-80-89315-57-4 € 54,00
4. Furmánek, V. (Zost.): Doba bronzová. Nitra 2015. ISBN 978-80-89315-87-1 nepredajné

ARCHEOLOGICKÉ PAMÄTNÍKY SLOVENSKA

2. Furmánek, V.: Radzovce – osada ľudu popolnicových polí. Reprint. Nitra 2010. ISBN 978-80-89315-27-7 –
2. Lamiová, M.: Zemlín – obec s bohatou minulosťou. Košice 1993. ISBN 80-900444-2-5 –
3. Čilinská, Z.: Slovania a avarský kaganát. Výpoveď staroslovanského pohrebiska v Želovciach. Bratislava 1993. ISBN 80-7127-059-8 –
4. Šiška, S.: Dokument o spoločnosti mladšej doby kamennej (Šarišské Michaľany). Bratislava 1995. ISBN 80-224-0198-6 –
5. Pietu, K.: Liptovská Mara. Včasnohistorické centrum severného Slovenska. Bratislava 1996. ISBN 80-967366-7-1 € 13,00
6. Hromada, J.: Moravany nad Váhom. Táboriská lovcov mamutov na Považí. Bratislava 2000. ISBN 80-88709-45-8 € 13,00
7. Olexa, L.: Nižná Myšľa. Osada a pohrebisko z doby bronzovej. Košice 2003. ISBN 80-88709-66-0 € 15,00
8. Kaminská, L.: Hôrka-Ondrej. Osídlenie spišských travertínov v staršej dobe kamennej. Košice 2005. ISBN 80-88-709-74-1 –
9. Furmánek, V./Marková, K.: Včelince. Archív dávnej minulosti. Nitra 2008. ISBN 978-80-89315-09-3 € 17,00
10. Šalkovský, P.: Detva. Praveké a včasnohistorické hradisko k dávnyim dejinám Slovenska. Nitra 2009. ISBN 978-80-89315-14-7 –
11. Furmánek, V./Pavelková, J.: Kyjatice. Zlatý vek na Podhorí. Nitra 2020. ISBN 978-80-8196-043-7 € 14,00
12. Pietu, K./Štolcová, T.: Knieža z Popradu a jeho hrobka. Nitra 2021. ISBN 978-80-8196-053-6 € 28,60

ACTA INTERDISCIPLINARIA ARCHAEOLOGICA

- I. Aktuálne otázky výskumu slovanských populácií na území Československa v 6.–13. storočí. Nitra 1979. –
- II. Stloukal, M./Furmánek, V.: Antropologický rozbor žárových hrobů pilišské a kyjatické kultury. Radzovce a Šafárikovo. Nitra 1982. –
- III. Acta Interdisciplinaria Archaeologica. Tom. III. Nitra 1984. € 9,00
- IV. Papers of the Symposium held at the Institute of Archaeology of the Slovak Academy of Sciences Nové Vozokany, October 28–31, 1985. Nitra 1986. –
- V. Archeológia-Geofyzika-Archeometria. 5. celoštátne sympozium Nové Vozokany, 12.–17. apríla. Nitra 1987. € 7,00
- VI. Súčasný poznatky z archeobotaniky na Slovensku. Nitra 1989. –
- VII. Palaeoethnobotany and Archaeology, International Work-Group for Paleoethnobotany. 8th Symposium Nitra – Nové Vozokany 1989. Nitra 1991. € 16,00
- VIII. Hajnalová, E.: Obilie v archeobotanických nálezoch na Slovensku. Nitra 1993. ISBN 80-88709-02-4 € 9,00
- IX. Vondráková, M.: Malé Kosiň II. Anthropologický rozbor pohrebiska z 10.–11. storočia. Nitra 1994. ISBN 80-88709-14-8 € 13,00
- X. Hajnalová, E.: Ovocie a ovocinárstvo v archeobotanických nálezoch na Slovensku. Nitra 2001. ISBN 80-88-709-38-5 € 13,00
- XI. Krošláková, M./Vondráková, M./Kolena, B./Bednár, P.: Ľudské kostrové pozostatky z Nitrianskeho hradu (výskumy v rokoch 1988–2015). Nitra 2019. ISBN 978-80-8196-024-6 € 18,00